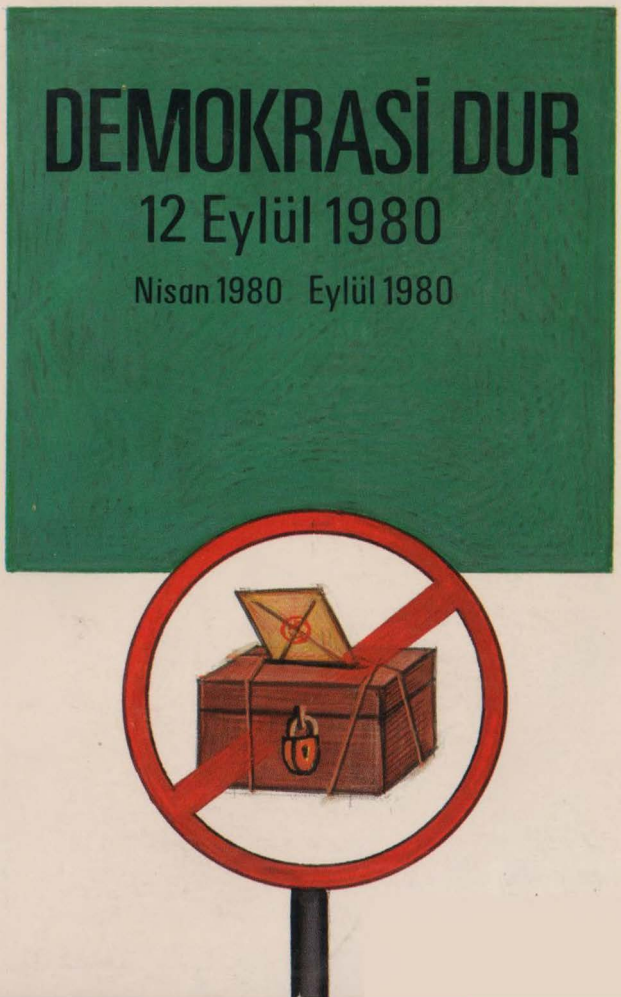
CÜNEYT ARCAYÜREK

açıklıyor -10

2. Basım

Bilgi Yayınevi

BİLGİ YAYINLARI/BİLGİ DİZİSİ : 33
CÜNEYT ARCAYÜREK AÇIKLIYOR : 10

ISBN 975-494-145-9
90.06.Y. 0105.0214

Birinci Basım 1986

İkinci Basım
Mart 1990

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46/A
Tel : 131 81 22 - 131 16 65 - 134 12 71
Telefax : 131 77 58
Yenişehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19/2
Tel : 522 52 01 - 526 70 97
Telefax : 527 41 19
Cağaloğlu - İstanbul

CÜNEYT ARCAYÜREK

Demokrasi Dur

12 Eylül 1980

(Nisan 1980 - Eylül 1980)

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

Cüneyt Arcayürek açıklıyor dizisinin yayın hakkı, yapılan özel anlaşma gereğince Türkçe ve bütün dillerde Bilgi Yayınevi'ne aittir. Bu dizide çıkan ve çıkacak olan eserlerin hiçbiri kaynakları gösterilmeden alınamaz, yayımlanamaz. Yayınevi'nin yazılı izni olmadan radyo ve televizyona uyarlanamaz, oyun ve film haline getirilemez.

olgaç matbaası - ankara
telf : 125 80 77

İÇİNDEKİLER

BAĞLANTI 11

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖRÜŞME

Genelkurmay Başkanı Evren'le Görüşme 15
Kişisel Uyarı 22

İKİNCİ BÖLÜM

HÂLÂ CANLILIĞINI KORUYAN KONU: NEDEN BİRLEŞMEDİLER?

Taraflar Konuşsun Dinleyelim 27
«Nedeni» Bülent Ecevit Açıklıyor 28
«Nedeni» Süleyman Demirel Açıklıyor 48
Tuhaf Görüntüler 51
Mayıs 53
Yükselen Ses 59
Patlayan 60
Başka Telaş 63
Soruşturma 64
Sonuçsuz 65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SORUNLAR ZİNCİRİ

Haziran 1980 69
Meclisi Aşmak 71

Bulanık Suda Balık 75
Ya Öte Yanda Ne Oluyor? 80
Henüz Olmayan 83
Yolcu Yolunda Gerek 85
Not Defterinden Yanıtlar 88
Ecevit'e Göre Durum 92
Ya Sonuç Neden Böyle Çıktı? 96
Ve Bu Sonuca Nasıl Gelindi? 97
Sonuçtan Önceki Çeşitleme 101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAZİRANDA «İŞ BİTMİŞ» DE

Yüzeyin Altında Bilinmeyenler 105
Görüş 107
Karşı Görüş 109
Yargının Haklılığını Gösteren Kanıt 112

BEŞİNCİ BÖLÜM

TEMMUZ : BÜTÜN SORUNLAR DORUKTA

Takvim 121
Ama Siyasetin Çarkları İşler 123
Bu Arada «Zirvede» 125
Günlüğün Anımsattıkları 128
Takvim 130
Ağustos Yaklaşırken 131

ALTINCI BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL İLE CHP ÖNDERİ BÜLENT ECEVİT ARASINDAKİ GÖRÜŞMENİN TUTANAĞI (7 Temmuz 1980)

Temmuz 1980 Tutanağı 135

YEDİNCİ BÖLÜM

TEMMUZDA ÖNEMLİ BİR GÜN

Bir Salı Günü 149
Askerler Konuşursa 150
Bir Yorum 157
İkinci Öneri ve Sonuç 159
Ne Çare: «Esnek» Bir Bildiri 162
Aynı Gün Öbür Tarafta Durum 164

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ECEVİT'E TOPLU BAKIŞ

Altı Ay 171

DOKUZUNCU BÖLÜM

CİNAYETLER DORUKTA

Bir, Bir Daha... Doymuyor 185
Varsayımlar Dizisi 187
İkilem 189
Hükümeti Bırakırım 191
Bir ve Beraber Olalım, Ama? 192
Mektuplar 194
Boşa Giden 196
«Yetki» Tartışmasının Odak Noktası «1402» 198
Evren'in Mektubu 201
Eski ve Yeni 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasaları Üzerinde Demirel'in Yorumu 203
Bültendeki Tartışma 207
Oysa... Bir Rapor İçinde Bulunduğumuz Koşullara Işık Tutuyor 211
Kim Nedir, Ne Değildir? 217

ONUNCU BÖLÜM

ÇANKAYA'DA BULUŞMA

Buluşma ve Öncesi 243
Umudu Olmayan: Evren 244
Ses Veren, Ses Vermeyen 245

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Düzeltilmiş Tutanak 249
Temmuzun Son Günleri 272
Askeri Cezaevinden «Firar» 274
«Es» Geçme Hazırlıkları 276
Yeni Mektup Savı 278

ON İKİNCİ BÖLÜM

1985'te Bir Gecenin Anıları 283
Artık Savunulamayacak Günler 291
Ağustos Ayında Siviller ve Askerler 293
Ağustos Ayı Toplantısının Sonuçları 300
«Umutsuzluk» Yazgının Temeli 303
Kadercilik 305
Açıktan Çağrılar 306
Komutanların Değişmesiyle İlgili Toplantı 308
Direk Devrilince Altında Kim Kalır? 310
Tablo 312
Örgütlerin Durumu 314
Çıkışın Görülmediği Bir Gün 316
«Ordu... Yapar» 317
Anayasaya Aykırılık 318
Kahkahanın Nedeni 319
Yanında mı, Değil mi? 320
Önemli Bir Mesaj 322

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SON ON GÜN

Kızgınlık 327
Savunma 328
Bir Bakan Düşerken 345
Aynı Gün İki Ayrı Görüş 348
Erkmen Ne Demişti Ki?... 352
Yapılmak İstenen, Fakat Gerçekleşemeyen 354
Demirel'in Son «Demokratik Planı» 357

Müflis 360
Başka Demeçler Ne Der Şimdi, Bilemem 362
«Biri Çıkar Düdüğü Çalar, 'Oyun Bitti Herkes Evine' Der ve Demokrasi de Böylece Sona Erer» 363
«Aklını Hükümete Takmış...» 368
6 Eylül Gününe Toplu Bakış 369
Kapılmış Gidiyorduk 371
Bir Giz... mi? 380
Gelişme 382

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

... **NİHAYET!**

Beklenen 397
BBC Sunucusu Sürdürdü 401
Dönüş 406

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

YIL: 1986 DEMİREL DEMİREL'İ ANLATIYOR

Sunuş 411
MÜDAHALE, DARBE, İHTİLAL TARTIŞMASI 417
SORUMLU KİM? 437
DÜN... BUGÜN 449
PEKİŞEN KİMİ YARGILARIN TARTIŞMASI 459
YA «UYARI» SAVLARI! 477
EVREN, EVREN'E KARŞI 483
SONUÇLAR 521
DIŞ DÜNYANIN ÇELİŞKİLERİ 529

...Ecevit'e, birkaç gün sonra Genelkurmay Başkanı Evren'le konuşacağımı söyleyince, CHP önderi:

«Sayın Evren'e bizden şunu söyler misiniz?.» dedi:

«CHP, 12 Mart dönemindeki CHP değil. O zaman iç sorunlarımız vardı. Anayasa değişikliklerini kabul etmek zorunda kaldık. Ama şimdi CHP'de parti lideri kabul etse, CHP grupları böyle bir Anayasayı kabul etmeyecektir..»

«Söylerim..» dedim, ayrıldık...

Cüneyt Arcayürek açıklıyor - 9,
«12 EYLÜLE DOĞRU KOŞAR ADIM» son sayfa.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖRÜŞME

1

GENELKURMAY BAŞKANI EVREN'LE GÖRÜŞME

Genelkurmay Genel Sekreterliği Evren'in beni, 24 Nisan 1980 Perşembe günü saat 10.00'da kabul edeceğini bildirdi. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren,

«*...Biz kimseye Anayasa ısmarlamadık...*» dedi.

Orgeneral Evren'le yarım saatçik görüşebileceğimiz söylenmişti.

Ancak, Orgeneral Evren, bir saat zaman ayırdı bana. Çok nazikti. Sigara verdi, yaktım.

«...Cumhurbaşkanı seçilinceye dek hiçbir gazeteci ile görüşmeyecektim, ancak Le Monde muhabiriyle görüşünce kararımı değiştirdim...» dedikten sonra, «konuşmanın bir 'demeç' olmadığını, söyleşi sınırları içinde kalmasını istediğini» söyledi.

Açıkyüreklilikle, «Arcayürek'le görüşeyim, dedim. Hem siyasi kulisi alırım, hem de sohbet ederiz diye düşündüm...» diyordu.

Orgeneral Evren'e, dilimin döndüğünce bir «durum özeti» sundum, soru içindeydi:

...Ordunun bir Anayasa taslağı ısmarladığı, bu taslağın Adnan Başer Kafaoğlu ve Coşkun Kırca tarafından hazırlanıp Silahlı Kuvvetlere verildiği gibi, kimi söylentilerin siyasal kulislerde dolaştığını belirttim. Oysa, yeni bir Anayasa ya da Anayasa değişikliğinin, TBMM'de üçte iki çoğunluk gerektirdiğini, CHP önderi Ecevit'in —sürekli söylediğine göre— partisinin böyle bir girişime kesinkes karşı olduğunu anlattım. Siyasal partilerden, özellikle CHP'den bir direnme gelince Ordunun 'baskı' yapacağından söz edildiğini özenle ekledim.

Orgeneral Evren, anlattıklarımla ilgili karşı görüşlerini söylemeden önce, «O siyasal kaos hiç bitmez..» dedi.

Bu vurgulamadan sonra konuştu:

«...Biz kimseye Anayasa ısmarlamadık. Kimseden Anayasa taslağı istemedik. Sözü edilen taslak, dolaylı yoldan bana geldi, 'birine' vermişler, o da bana getirdi...» dedi.

Genelkurmay Başkanı, «Şöyle bir baktım bu taslağa. Tek dereceli seçimle seçilecek cumhurbaşkanına olağanüstü yetkiler veriyor..» dedikten sonra, şu önemli eklentiyi yaptı:

«...*Ve.. bir 'diktatör' getiriyor...*»

«Evet cumhurbaşkanına olağanüstü yetkiler veriyor, Ordu desteğiyle bu yetkileri kullanmasını öneriyor» dedim. Orgeneral Evren:

«...Olacak şeyler değil. Sonra Anayasa hukukunu bilen 'bir siyasetçiye' verdim bu taslağı, incelettim, o da aynı şeyleri söyledi...» diye sürdürdü.

Silahlı Kuvvetlerin bir numarası, Kafaoğlu - Kırca Anayasa taslağını böyle irdeliyor; işin önemli yanı, Kafaoğlu ile Kırca'nın 'Ordu isteğiyle hazırlanan ya da Ordu tarafından benimsenen' Anayasaları havada kalıyordu.

Daha sonra söz, TBMM'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinden açıldı.

Bana göre, Ordunun durumu açıktı: Silahlı Kuvvetler, TBMM'nin sivri tarafları olmayan birini seçmesini istiyor, bu seçimlere karışmıyordu.

«Doğrudur, durum da budur...» dedi Orgeneral Evren, «karışmak istemiyoruz. *Tarihinde TBMM'nin, ilk defa hür iradesiyle birini seçmesini istiyoruz,* hatta 'seçin' diyoruz.»

Orgeneral Evren, «Bilgiç olmuyor, Batur seçilemiyor. İki parti niye yan yana gelip birini seçmiyor, anlaşılmaz. Halbuki TBMM'de seçebilecekleri insanlar var. Biz dedik ki kendilerine: Kamuoyuna fazla ters düşmeyecek... (durdu burada, 'tam anlamıyla ters düşmeyecek biri de yoktur ya' dedi) veya Orduya ters düşmeyecek birini seçin...»

«İhsan Sabri Çağlayangil de olmuyor?» dedim.

Durdu; Çağlayangil üzerinde hiçbir şey söylemedi. Fakat TBMM'de seçilebilecek birkaç kişiden söz ediyordu, ama kimlerdi bunlar söylemiyordu, dikkatimi çekti.

Orgeneral Evren,

«...TBMM ilanihaye bu işle uğraşamaz. Yasalar var, mesela 1402 sayılı yasa bir türlü çıkmıyor. *'Meclis tıkandı'*. Biz siyasetçilere dedik ki, 'hiç değilse haftada bir gün kanunları çıkarmak için TBMM çalışsın, turlardan ayrı olarak, bir gün. O da olmuyor...» diyordu.

«Böyle sürüp gider mi?»

«Gidemez. Şimdi on, on beş gün içinde seçilebileceğine dair söylentiler var..» dedi Evren ve «Bakalım...» dedi. Pek umutlu değildi:

«..*Ama sabrın da bir hududu vardır. Bekle, bekle, olacak iş değil tabii*. Görelim bakalım şu on beş günü...» sözleri, önemli bir vurgulama idi, «sabrın da bir hududu var.»

«Ordunun Anayasa değişikliği istekleri var, hep işitiyoruz. Bir iki gün önce CHP önderi Ecevit'le konuşuyorduk, o diyor ki, '12 Martta durum başkaydı, CHP başkaydı. O zaman parti içi karışıktı. Ama şimdi bir Anayasa değişikliğine ya da yeni bir Anayasaya parti önderi karşı çıkmasa, gruplar çıkar ya da tersi'...»

Bu sözlerimi dinleyen Orgeneral Evren, hiçbir yorum getirmedi. Kalktı, çalışma masasına gitti, çantasını açtı, küçük boyda basılı bir Anayasa aldı, geldi.

«Biz diyoruz ki...» diye başladı:

«...Fevkalade hal yasasını çıkarın. Anayasayı da —bu yasa için— değiştirmek lazım gelmez. Bizim hukukçular, hâkimler Anayasanın 123. ve 124. maddelerine dayanarak bu yasayı getirebileceklerini söylüyorlar. (O maddeleri okudu) Süleyman Demirel, diyalog sonunda bu yasa çıkarılabilir diyor. İşte okuyorum, bu yasa çıkarılabilir.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri sorunu... bunu da fevkalade hal yasasını da Bülent Ecevit iktidarda iken anlattık, kabul etti. Hatta DGM için, Hâkimler Kurulu Başkanı Mazhar Özkol galiba, bir öneri getirdi. Verin yetkiyi bize, her ilde uzman hâkimlerden böyle mahkemeler kuralım, dedi. Ecevit şimdi bunlara karşı. Eskiden Demirel karşıydı, şimdi o...»

Bu açıklamalardan sonra,

«Çevremiz yanıyor. İran'da, Irak'ta ne olacağı belli değil...» dedi: «..Sıcak rüzgârlar esiyor. Bunlara göre vaziyet

almamız lazım. Biz diyoruz ki, bu yasaları çıkarın, çıkmıyor...»

«Bu Kitapla»

Genelkurmay Başkanı eliyle Anayasaya vurdu:

«Ben size bir şey söyleyeyim mi?..» dedikten sonra sürdürdü:

«...Bu kitapla, seçim sistemini, siyasi partiler yasasını mutlaka değiştirmek lazım. Bugün seçime gitsek ne olacak?.. Üç aşağı beş yukarı aynı sayıda gelecekler.»

Daha sonraları da hep söyleyeceği bir eklenti yaptı:

«...Bu memleket ne çektiyse koalisyonlardan çekti.»

«1975'ten beri?»

«..Hayır, ta 1971'den beri. Hep koalisyonlardan çektik. Her şey berbat oldu. Aldılar o Erbakan'ı hükümetin içine, her şeyi berbat etti.. 'Sağlam hükümete gerek var.' Bu nedenle seçim yasasının mutlaka değiştirilmesi lazım.»

«Hele son 2. MC...» dedim, güldü:

«...*Biz açıkça MSP ile 'hükümet olmayın' dedik Ecevit'e. 'Peki, olmam' dedi.* Ama, şimdi şu hale bakınız: CHP, MSP ile birlikte görünüyor. AP, MSP'den yanlı oluyor. Adamı *'kilit'* haline getirdiler...»

«Galiba bunları Milli Güvenlik Kurullarında da söylemişsiniz?..»

«...Evet, söyledik. Bu Erbakan'la hiçbir yere varılmaz. Biliyorsunuz bunları. Bakın size söyleyeyim: Ecevit, durmadan MHP'ye vuruyor, Demirel üç milletvekilli bir partiyi hükümete alıp üç bakan koltuğu veriyor.. Ne oluyor?.. MHP kuvvetleniyor. Bana ilk seçimde MHP'nin 50-60 milletvekili getireceğini söylediler..»

«Kuşku yok 30'un üzerinde.»

«..Gördünüz mü?.. Erbakan tutturmuş bir *'Batı kulüp'*.. Cumhuriyet bayramında, 30 Ağustosta, 23 Nisanda bir mesaj yayımlamaz. Mesaj yayımlasa bile Atatürk'ten tek kelime bahsetmez..

...Eeee, bu adam yine hükümet mi olacak?...»

«Şikâyetler»

«...Bizim mahkemelerden de şikâyetlerimiz var. Elimizde ne kadar hâkim varsa, Ordu ihtiyacı için ne kadar hâkim varsa, bunları sıkıyönetimlere verdik. Bazı yerlerde bir hâkimle bir savcı kaldı...

...Sadece Ankara garnizonuna günde 80 dosya giriyor, 8 dosya çıkıyor. Beş binden fazla dosya birikti. Taa 1971' lerde açılmış davalara el sürülmemiş, yine bize devrettiler. Sivil hâkimler vuruluruz diye korkuyorlar...

'İdare laçka..' Baştan sona... Valinin yetkisi yok. Adam işini ilinde göremeyince, çözemeyince doğru Meclis kapısında. Ya bir bakan bulacak, ya da bir milletvekili... Olur mu, bu böyle sürer mi?...» diyordu Orgeneral Evren.

«Peki ne yapacağız Paşam..»

Yanıt vermedi.

«Bu kaosun sonunda *'müdahale'* gelecek deniliyor?»

Evren, «...*'Şimdilik' yok böyle bir şey, böyle bir şey söylemedik*...» dedi, ama gülüyordu:

«..Belediyelerin elinde imkân yok, parası yok. Sağcı belediye ise, sağcı militanlar, solcu belediye ise solcu militanlar dolduruyor belediyeleri..

...Zaten *'içerisi'* karmakarışık.. Bir de *'dışardan'* gelecek olursa?.. Ne Yaparız canım!..» diyordu.

«Kıbrıs'ta bir kolordu duruyor, burada askerlerim banka, müessese bekliyor..»

Evren, bütün yakınmalarını dile getiriyordu:

«..Kıbrıs sorunu da bir âlem...» diyordu, «söylüyoruz, bu sorun iki cemaatle çözülemez, diyoruz. Rauf Denktaş'ın istekleri malum. Müstakil cumhuriyet yapsın, cumhurbaşkanı olsun...»

«Ordu, orada iken nasıl yapacak Denktaş?..»

«Olmaz, ama Kıbrıs işi Türkiye ile Yunanistan anlaşmadıkça hiçbir netice alınamaz.. O Erbakan var ya, her şeyi o bozdu...»

Herhalde 1975 - 77 arasında Çağlayangil, sorunu çözmeye çalıştığı sırada Erbakan'ın 'taş' koymasını anımsatmak istiyordu.

«Askeri yardım ne vaziyette?.. ABD'ye verilen beş yıla yaygın yardım programı ne oldu?»

«...Onayladılar. Ama, ne olacağı belli olmaz. Vermezlerse, ki bu yardımlar hibe değil, paramızla. Kapatırız üsleri yine.. Hibe olmaması da iyi. Hibe olunca bir atalet çöküyor. Oysa şimdi neler yapıyoruz, bilseniz neler yapıyoruz..

Üslere şimdi hâkimiz. FS üslerini size verelim dediler. İstemedim. Bir kerre adam meselesi. Sonra bunlar sadece alınan bilgileri aktarıyorlar merkezlere. Kuzeydeki bizde ne oluyorsa biliyor. Ben de bu kanaldan öğreniyorum.. Öğrenmeyeyim mi?.. Bizde nükleer taktik silahlar elbette var. Rusların tek korkusu bu silahlar. Klasik silahlara kalsa, çok güçlü. Siler gider Avrupa'yı.. Şimdi ben, adam taarruz ederse bunları kullanmayayım mı?. Biz NATO'ya neden girdik kuzum, bu yüzden...»

«Elimi Sıkmasın»

«MSP'li Recai Kutan geldi bana. 'Siz bu ağır sanayi palavrasına inanıyor musunuz?' dedim. 'Hayır' dedi. Şimdi çıkmış ortaya, 'Batı kulüp' diyor. Ben kendi silahımı yapana kadar daha on, on beş yıl sürer, elbette dışardan alacağım. Ya batıdan, ya kuzeyden... Dedim ki, 'Ben Batı kulüpçüyüm.. Sakın gelip elimi sıkmasın'.. Basın da arka çıkıyor bu adama...» dedi Orgeneral Evren.

«Ama sadece bu görüşleri Erbakan öne sürmüyor ki?..»

«..Evet, telkin yukardan geliyor. CHP, içindeki bu adamları temizlemedikçe, iktidar olamaz. Bizim çoğunluğumuz köylülerdir, onlar da komünizme karşıdır...»

«İkisi Yan Yana Gelse Ne Olacak?»

Bu arada,

«*İki parti bir araya gelsin diyoruz. Gelecek de ne olacak?.. Birinci haftası kavga edecekler aralarında...*» dedi. Hemen her yanıyla 'umutsuz' yargılar içeriyordu Genelkurmay Başkanının sözleri.

Henüz, Nisan 1980'deydik. Eylüle dört ay vardı.

«İhtirasım Yok»

Siyasal kulislerde adı çevresinde yoğunlaştırılan kimi söylentiler —elbette— kulağına gelmişti. Canı sıkılıyordu bu söylentilere:

«Benim için çok şey söylediler. CHP iktidarı zamanında Ecevitçi dediler. AP'nin beni cumhurbaşkanlığına aday göstereceğini söylediler... Çok, ama çok canım sıkıldı...» dedi ve sonra:

«*Benim hiçbir 'ihtirasım' yok,*» diye ekledi.

« Başkanlık seçimi böyle sürüp gitmez... Seçsinler diye sizler baskı yapın, yazın. Bitsin bu iş!..» diyordu.

Ayrılırken söyleşiden hiçbir şey yazmamamı yineledi. Durumun düzelmesini istiyordu, cumhurbaşkanlığı seçiminin sonuçlanmasını... Umutlu değildi, yakındığı çok şey vardı; bir yığın sorunda ve... «müdahale» ile ilgili sözleri geri çevirmiyordu.

Genelkurmayın merdivenlerinden inerken, Genelkurmay Başkanı Evren'in yumuşak bir anlatımla, «Bu seçim işine müdahale etsek halk sevinecek...» sözleri kulaklarımdaydı.. Bir nabız yoklamasının sonuçlarıydı bu sözler... Belki de bu nabız yoklaması daha geniş çerçevede yapılmıştı; «Halk yönetime müdahaleye ne der?» sorusu araştırılmıştı. Kim bilir?..

Veya araştırılıyordu...

2

KİŞİSEL UYARI

Doğrusu, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, çok açık konuştu.

Ordunun düşüncelerini hiçbir şey gizlemeden açıkyüreklilikle dile getirmişti.

Söyledikleri siyasal kulislere taşan bilgilerdi. CHP'den, özellikle Orhan Eyüboğlu, Ordu üst düzeyiyle yaptığı görüşmelerden sonra, edindiği izlenimleri koridorda bize aktarıyordu. Turan Hocanın hem yakın siyasetçi dostlarından, hem de doğrudan görüşmelerden edindiği bilgileri, saptadığı eğilimleri bize aktarması gibi, çeşitli kaynaklardan bu eğilimler parça parça zaten yansıyordu. AP'nin de kendi kaynaklarından aynı bilgileri almadığını düşünmek, olanaksızdı.

Demokratik düzenin sürüp gitmesini isteyen herkesin, edindiği bilgileri siyasetin önde gidenlerine aktarması gerekmez miydi?..

Genelkurmay Başkanı Evren'le görüştükten sonra, CHP önderi Ecevit'le Meclisteki odasında buluştuk.

İzlenimlerimi aktardım:

«Ordunun kimseye ısmarladığı bir Anayasa yoktu.»

Ecevit, bu bilgiye «çok» sevindi, memnun oldu.

«Yalnız» dedim, «Ordu kimseye bir Anayasa ısmarlamamış, burası doğru; ne var ki, Ordu Anayasa başta olmak üzere siyasal partiler yasasıyla, seçim yasasının değişmesini, küçük partilerin 'saf dışı' bırakılmasını istiyor.»

Ordu isteklerine karşı bir önlem alma sorunuydu bu. Eğer yapılabilirse, o zaman öne sürülen silahlar elden alınmış olmaz mıydı?.. Bu öneriye bir yanıt bulamadım.

«*Evren'in 'iki partinin bir araya gelmesinden pratik bir sonuç çıkmayacağını' düşündüğünü söyleyebilirim*» dedim CHP önderine.

Güldü:

«*Ben de o kanıdayım*» demez mi?..

Akıntıya kürek mi çekiyorduk, neydi durum, anlaşılır gibi değildi.

Cumhurbaşkanı seçiminin gecikmesinden doğacak tehlikeyi anlattım, «Doğru söylüyor» dedi.

Ecevit, «Ama, Demirel geçen yıl fevkalade hal yasası 'bunların eline verilmez' diyordu» dedi.

«O geçen yıldı» dedim. Güldü:

«Doğru, dün dündür, bugün bugün.»

Ayrılırken Ecevit bana konuşmamızdan çok yararlandığını söylüyordu. Yararlanmasına, elbette yararlanmalıydı. Ne var ki istediğim bunun ötesindeydi; tünelin ucunda görünen 'tehlikeye' karşı önlem almalarıydı, bir girişimde bulunmalarıydı.

Demirel'e de Evren'in söylediklerini aktardım.

Dinledi, bu bilgilerin pek yabancısı değilmiş gibi durdu.

Olabilirdi, hemen her gün askerlerle görüşüyordu, bir açıdan Ordunun nabzını tutabilirdi.

Gazeteye de bilgiyi aktardım. Nezih, bu bilgilerin ışığında bir 'yörünge' saptamasına gidebileceğimizi söyledi.

Meclis, doğrusu bir âlemdi.

Turlar sürüp gidiyordu. Batur ağırlığını koruyordu, Bilgiç ise aşağıya iniyordu: 225'e karşı 82 oy.

İstanbul'a hareket ettim. 'Cumhuriyet'in *Bülent Dikmener* ödülünü kazanmıştım, tören vardı.

İKİNCİ BÖLÜM

HÂLÂ CANLILIĞINI KORUYAN KONU: NEDEN BİRLEŞMEDİLER?

1

TARAFLAR KONUŞSUN, DİNLEYELİM

12 Eylül öncesi, Demirel:

CHP ile bir hükümet kurmayı sürekli geri çevirdi.

12 Eylül öncesi, Ecevit:

AP ile bir hükümet kurmayı zaman zaman öne sürdü, irdeledi.

Ama, sonuçta kamuoyunda yadsınamaz bir yargı pekişti:

Eğer, 12 Eylül öncesi iki büyük parti ve önderleri «geniş tabanlı bir hükümet» kurma becerisini gösterebilselerdi, ülke belki bir «müdahalenin eşiğine» gelmeyecekti, belki anarşi ve terörün beli kolay yoldan kırılacaktı.

Bu yargı, siyasetin doruklarında hâlâ tartışmaya açık.

Kuşku yok ki, günü gelecek yeniden alevlenecek.

Ne varki, bu tartışma «halk yargısının» ötesinde, bir zamanların kutuplaşan iki önderi arasında geçecek.

Bugün susan, birbirine karşı olumsuz davranış göstermemeye özenen eski iki parti önderinin, günü geldiğinde, sadece bu ana sorunu değil, öteki konuları da aralarında tartışıp haklılıklarını kanıtlamaya çalışmaları olası.

1985 yılında —benim— izlenimlerime göre, eski iki büyük parti önderinin «şimdilik» gözetilen bu suskunlukları, tartışmalara neden olacak herhangi bir girişimde bulunmamaları, «geçici bir dönemin» esintileri.

Bu «*suskunluk dönemi*» ister istemez bir gün sona erecek.

1985 yılının Eylül ayında «dili çözülen» Türkiye'de, böylesine büyük olayların günü geldiğinde ele alınıp tartışılmaması olanaksız.

«Neden 'bir ve beraber' olmadılar» sorusuna kişisel yargılarımızla, kanılarımızla yanıt aramadık.

Bu bölümde «tarafların» sorun ile ilgili doğrudan sözlerini alarak —hakemliği— okura bırakmayı daha doğru bulduk.

İşte, bu sorunun öyküsünü eski CHP ve AP önderlerinden «naklen» aktaracağız.

2

«NEDENİ» BÜLENT ECEVİT AÇIKLIYOR

CHP ve AP'nin 1980'den önce neden uzlaşmadığını, 'bir ve beraber' olmadığını, 1980'den sonra sıkıyönetime verdiği bir yazılı metinde, CHP önderi Bülent Ecevit uzun uzadıya açıklıyor:

«CUMHURİYET HALK PARTİSİNİN DEMOKRASİYİ KENDİ KURALLARI VE KURUMLARI İÇİNDE KURTARMA ÇABALARI

...Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığına seçilişimden başlayarak, partiler arasında demokrasinin gereği olan uzlaşma ortamının oluşması için, partimle birlikte sürekli çaba gösterdim, girişimlerde bulundum.

Daha önce de, 27 Mayıs 1960 müdahalesinden sonra bazı eski siyaset adamlarına verilen idam cezalarının infazını önlemek için gösterdiği çabalarda, o zamanki Genel Başkanımız İsmet İnönü'ye destek olanlar arasında bulunuyordum.

Genel Sekreter olduğum sırada, siyasal haklarından yoksun bırakılanlara bu haklarının geri verilmesi girişimlerinde de yine, o zamanki Genel Başkan İnönü'nün yanında yer alıyordum.

Türkiye'ye demokrasiyi getirmiş olan partinin üyesi ve yöneticisi olarak, demokrasinin sağlıklı biçimde işlemesi bakımından her zaman üzerimizde tarihsel bir sorumluluk olduğunun bilinci ile davranmaya özen gösterdim.

Özellikle iki büyük parti arasında bir uzlaşma ortamı oluşmadıkça ve iki büyük parti, devlete ve demokrasiye yönelebilecek ciddi tehlikeler karşısında işbirliği yapabilir, gereğinde ortaklaşa hükümet görevi üstlenebilir duruma gelmedikçe, demokrasinin düzgün ve sürekli işleyemeyeceğini, gelişmemiz önündeki bazı darboğazların aşılamayacağını, bunalımlardan toplumsal dayanışmayla çıkış yolu bulunamayacağını ve zaman zaman devlette ve rejimde zo-

runlu duruma gelen onarımlar için müdahalelere yol açılmış olacağını biliyor, görüyordum.

Yine, uzlaşma ortamı oluşmadıkça, çok partililiğin kutuplaşmaya, düşünce ve ideoloji ayrılıklarının veya çıkar çatışmalarının cepheleşmeye neden olduğu da acı deneyimlerle belli olmuştu. Bundan da toplumumuz ve demokrasimiz ağır yaralar alırken, teröristler, bölücüler veya demokrasi düşmanları yararlanıyordu. Onların yanı sıra da Türk ulusunu dışardan dize getiremeyeceklerini bilenler, içinden çökertmek için bu durumdan yararlanmaya kalkışabiliyorlardı.

1960 öncesindeki «Vatan Cephesi», 1970'li yıllardaki «Milliyetçi Cephe» hareketleri ile, uzlaşmaktan kaçınmanın ve cepheleşmenin ulusumuza, devletimize, demokrasimize ne büyük zararlar verdiği ve 12 Eylül öncesinde Türk toplumunu yer yer iç çatışmaya kadar sürüklediği görülmüştür.

Yıllarca, iki büyük partinin, en azından, rejim konusunda, demokrasinin tanımı ve kuralları konusunda bir görüş birliğine varmaya çalışmaları için; terör döneminde de, sağ sol ayrımı gözetmeksizin terörizme karşı ortak durum almaları için, sürekli çağrılarda bulundum. Fakat bu çağrılarıma hiçbir zaman olumlu yanıt alamadım.

Gelişmekte ve hızla değişmekte olan toplumumuzda, geniş halk kesimleri, yeni ufuklara açıldıkça ve bazı geleneksel değer ölçülerinin yerine yenilerini benimsedikçe, siyasal eğilimleri de, sağdan sola doğru değişmektedir. Bu, sınaileşmeye başlayan bütün toplumlarda kaçınılmaz bir süreçtir.

Ülkemizde güçlü bir demokratik sol partinin bulunması, yurttaş eğilimlerindeki bu sola kayışı demokratik ve sağlıklı bir çerçeve içinde tutmakta, tek başına, en önemli etken olmuştur.

Fakat sağdaki bazı partiler, halk kesimlerinin değer ölçülerinde ve siyasal eğilimlerinde yer alan bir doğal değişimi izleyecek, kendi tutumlarını ona göre gözden geçirecek yerde, sağdan sola akışı durdurmak için husumet cepheleri oluşturarak psikolojik barajlar kurmayı yeğlemişlerdir.

Bunun acı sonuçları ise ortadadır.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı olarak ben, cepheciliğin başlıca hedefi olduğum, hatta sık sık fiziki saldırılara uğradığım halde, uzlaşma, işbirliği ve koşullar gerektirdikçe de büyük koalisyon önerilerimi sürdürmekten usanmadım.

12 Mart Dönemind ki Girişimler

İlk kez, 1972 sonlarında, o zamanki komutanların iyi niyetli telkinlerine uyarak, Türkiye Büyük Millet Meclisinin özgür iradesiyle bir cumhurbaşkanı seçilebilmesi için büyük partiler arasında uzlaşma sağlamaya çalıştım. Fakat bu konudaki görüşme çağrıma bile olumlu yanıt alamadım. Onun üzerinedir ki, cumhurbaşkanı seçiminde, Silahlı Kuvvetler için de Türkiye Büyük Millet Meclisi için de üzücü ve sancılı bir aşamaya girildi.

O aşamadan iki büyük partinin nihayet üzerinde anlaşabildikleri bir cumhurbaşkanı seçimiyle çıkılabilmesi, demokrasiye dönüş yolunu açmış oldu.

Yeni seçilen cumhurbaşkanının, kritik bir aşamadaki genel seçimlere güvence içinde gidilebilmesi isteğiyle yaptığı telkini benimseyip, 1973 seçimlerine kadar bir Cumhuriyet Halk Partisi - Adalet Partisi koalisyonu kurulması girişiminde bulundum. Fakat ona da olumlu yanıt alamadım.

1974'teki Girişimler

1974'te, çok güçlü olduğumuz bir dönemde, başında bulunduğumuz bir koalisyon hükümetinin özellikle ivedi dış sorunlarımız açısından işlerliğini yitirmesi üzerine, hükümetten çekildiğimizde ve erken seçim isteğimiz de reddedildiğinde, Kıbrıs sorununa bir an önce kesin çözüm bulunabilmesi ve öylelikle bu sorunun Türkiye için ve Kıbrıs Türkleri için müzminleşmesinin önlenebilmesi için, yine Adalet Partisine, çok seçenekli önerilerde, çağrılarda bulundum. Hiçbiri itibar görmedi.

Cephe Hükümeti Dönemindeki Çağrılar

O önerilerimin reddi üzerine kurulan «Milliyetçi Cephe» ortaklığı ve hükümeti ise, Türkiye'yi her bakımdan felakete, ekonomimizi ve demokrasimizi çıkmaza, halkımızı, giderek, iç savaşın eşiğine sürükledi.

Cephe hükümeti işbaşındayken de en azından teröre ve demokrasiye yönelen tehlikelere karşı iki büyük partinin uzlaşmaları ve dayanışma içine girmeleri yolunda sürekli çağrılarda bulundum. Hiçbirine kulak verilmedi.

12 Eylül Öncesindeki Girişimler

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden önceki dönemde ise, somut önerilere dayanan çağrılarımı aylarca sürdürdüm.

Çağrılarım, bir Adalet Partisi azınlık hükümetinin —bazı küçük partiler yerine— Cumhuriyet Halk Partisinin desteğiyle kurulmasından, ortak bir hükümet, bir büyük koalisyon hükümeti kurulmasına kadar, aşama aşama, değişik öneriler içeriyordu.

O arada, ayrıca, daha cumhurbaşkanı seçimine bir ay kala, Cumhuriyet Halk Partisi ile Adalet Partisinin hiç değilse bu konuda uzlaşıp, ağır bir bunalım döneminde devletin başsız kalmasını önlemeleri için çağrılarda bulundum. Bu çağrıları, Cumhuriyet Halk Partisinin tüm genel merkez ve grup yöneticileriyle birlikte, aylarca sürdürdüm. İki partinin de kendi adaylarını seçtiremeyeceklerinin belli olduğu bir sırada, cumhurbaşkanlığı konutundaki bir üçlü toplantıda —şimdi ilk kez açıklamakta olduğum— bağımsız aday formülünü de önerdim.

Fakat hepsi reddedildi.

Bunların dışında, özellikle teröre karşı mücadeleyi demokratik hukuk devleti çerçevesi dışına çıkılmaksızın etkinleştirmek üzere alınabilecek önlemlerin, yine iki büyük parti arasında varılacak uzlaşma ile, bir an önce yasalaştırılması için, Cumhuriyet Halk Partisi grubu, üzerine düşen her görevi gecikmesiz yerine getirdiği halde, iktidarca sürdürülen Meclis engellemeleri aşılamadığı için, bunlar da Mecliste görüşülemedi ve yasalaştırılamadı.

12 Eylül öncesi dönemde, toplumdaki bölünmeyi, yer yer iç savaş noktasına kadar varan terörü, rejime ve devlete yönelen tehlikeyi, bir müdahaleye gerek kalmaksızın, demokrasinin kendi kuralları ve kurumları içinde önlemek üzere, partim adına yapmış olduğum işbirliği ve büyük koalisyon çağrılarıyla, girişimlerini aşağıda, belgeleriyle özetlemekteyim.

Adalet Partisi Hükümetine Destek Önerisi

14 Ekim Cumhuriyet Senatosu ve ara seçimlerinden sonra hükümetten ayrılırken, Adalet Partisi Genel Başkanının kuracağı bir azınlık hükümetine destek olma önerisinde bulundum.

Bu önerinin açık ve kapalı safhalarıyla ilgili bazı ayrıntıları 8 Haziran 1980 günü Cumhuriyet Halk Partisinin Küçük Kurultayını açış konuşmasında açıkladım. Konuşmamın o bölümü aynen şöyledir :

'Aslında sorunların bu kadar ağırlaşması ve Türkiye' nin adım adım, ama hızla felakete sürüklenmesi yalnız bu hükümetin (Sayın Süleyman Demirel başkanlığındaki azınlık hükümeti) veya bu hükümeti oluşturan kimselerin aczinden değildir. Belki de içlerinde çok yetenekli kimseler vardır. Yanlışlık, başlangıçta hükümetin kuruluş biçiminde yapılmıştır. Yani, bu hükümeti nereye doğru çekiştirecekleri önceden bilinen, tecrübeyle sabit olan iki partinin dışardan desteğine dayanıp bir azınlık hükümeti kurmakla ve Türkiye'nin ağırlaşmış sorunlarını böyle bir hükümetin çözebileceğini hem de 100 günde, üç ayda çözebileceğini sanmakla asıl yanlışlık yapılmıştır.

Biz, bu yanlışlıktan Adalet Partisini ve Demirel'i esirgeyebilmek için, aslında Sayın Demirel'i düşündüğümüzden değil —bu üstümüze vazife değil, biz istesek bile kendisi bunu haklı olarak kabul etmez— ama Türkiye'yi birtakım tehlikelerden esirgemek istediğimiz içindir ki, bir öneride bulunduk.

Daha doğrusu ben, kişisel siyasal riskleri üzerime alarak —genel yönetimimiz istifa etmiş, ben güvenoyuna başvurmak için kurultay toplamışım, grup yönetim kurullarımız henüz seçilmemiş, yani danışabileceğim hiçbir organ yokken, siyasal ve kişisel riskleri üzerime alıp— ortaya çıktım ve hükümetten istifamı verdiğim andan başlayarak dedim ki, eğer Sayın Demirel bir azınlık hükümeti kurmak istiyorsa, biz ilke olarak buna karşı çıkmayız, karşı değiliz. Ancak o azınlık hükümetine desteği, eski cephe hükümetleri ortaklarından arayacağına, onlardan aramadan önce, bizde aramalıdır. Biz elbette olur olmaz destek vermeyiz. Konuyu ciddi olarak görüşürüz, yapıcı bir şekilde yaklaşırız konuya ve belki de kendisinin bizden alacağı destekle bir azınlık hükü-

meti kurmasına olanak sağlarız. En azından ben, bu öneriyi partimin yetkili organları oluştuğunda onlara götürürüm, dedim.

Kime söyledim bunları? İstifamı verirken, o zamanki Cumhurbaşkanı Sayın Fahri Korutürk'e, Sayın Demirel'e aynen iletmesi, aktarması istirhamıyla söyledim. Cumhurbaşkanlığından çıkınca, biraz örtülü ifadelerle basına söyledim. Hiçbir yanıt gelmeyince daha açık söyledim ve Sayın Demirel'e özel haberler gönderdim, ama bir yanıt gelmedi. Bildiğiniz gibi, Sayın Demirel başka bütün partilerle görüşüp, tek üye ile temsil edilen partilerle bile görüşüp hükümetin desteğini sağladıktan sonra, sırf bir nezaket ziyaretinde bulunmak, bilgi vermek için bana geldi.

Benim bu hareketimi o sırada yadırgayan birçok Cumhuriyet Halk Partili arkadaşım bulunmuş olabilir. Sen nasıl kendi hükümetine en ağır ve haksız hakaretleri 21 ay boyunca, kurulduğu günden itibaren yağdırmış bir kimseye bu kolaylığı göstermeyi teklif edersin, diye beni yadırgamış, eleştirmiş, hatta kınamış değerli arkadaşlarım olabilir. Ama herhalde o tür bir hükümet kurulmadığı için Türkiye'nin bir buçuk ay sonra geldiği noktaya baktığımızda sanırım bana biraz daha fazla hak verirsiniz.

Yılmadım, bir onur meselesi yapmadım; her vesilede, her aşamada çağrımı yaptım. Yıl sonunda parlamentoda yineledim, işbirliği elbirliği yaparak ülkeyi bu felakete doğru gidişten kurtarmaya çalışalım, dedim. Yanıt verilmedi. Birkaç gün sonra çıktım, koalisyon çağrısı anlamına gelebilecek çağrılarda bulundum, onlar da derhal reddedildi.

Bu konuda bazı ayrıntıları eklemek isterim. Ekim 1979 günü başbakanlıktan istifamı vermek üzere ziyaretlerine gittiğimde Sayın Cumhurbaşkanına şunları söylemiştim :

'Doğal olarak, hükümeti kurma görevini Sayın Adalet Partisi Genel Başkanına vereceksiniz. Kendisi eğer, yeni kuracağı hükümeti de, Milliyetçi Cephe Ortağı iki küçük partinin desteğiyle kurmayı istiyor ve tercih ediyorsa, yapabileceğim bir şey yoktur. Ama bunu istiyor değil de kendini buna mecbur hissediyorsa, böyle hissetmesine gerek yoktur. Ben, bütün kişisel riskleri üstlenerek, Sayın Adalet Partisi Genel Başkanının kuracağı bir azınlık hükümetine makul koşullarla Cumhuriyet Halk Partisinin desteğini sağlamak

için elimden gelen çabayı gösteririm. Bunun, Türkiye'yi felakete sürüklenmekten esirgemek için gerekli olduğuna inanıyorum. Onun için bu öneriyi yapıyorum.

Şu sırada partimde danışabileceğim hiçbir yetkili organ olmadığı için, şimdilik bu öneriyi kamuoyu önünde aynı açıklıkla yapamayabilirim. Fakat sizden rica ediyorum, lütfen kendisiyle görüşürken, bu önerimi Sayın Adalet Partisi Genel Başkanına intikal ettiriniz.'

Cumhurbaşkanı Sayın Fahri Korutürk benim özetle yukarıya aktardığım bu sözlerimi not etti, bana aynen tekrarladı ve Adalet Partisi Genel Başkanına bunları söyleyeceğini belirtti.

O gün, 16 Ekim 1979 günü, Sayın Cumhurbaşkanının yanından ayrılırken, çıkış kapısında basına verdiğim demeçte de bu önerimi, biraz daha kapalı ifadelerle şöyle açıkladım:

'Cumhuriyet Halk Partisi hiçbir zaman bunalım stratejisi izlememiştir ve izlemeyecektir. Bunalımdan çıkışı kolaylaştırıcı davranışlara destek olacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi, ülkenin hükümet bunalımına sürüklenmemesi için kendine düşenleri demokrasi anlayışından ödün vermeksizin yerine getirecektir. .....Kurulacak hükümetin şiddet eylemleri karşısında devlet yansızlığını sürdürebilecek bir yapıda olmasını dilerim. Yeni hükümet kurma girişiminde bulunanlar buna özen göstermelidirler.'

Bu sözlerimden sonra, bir gazetecinin, 'Adalet Partisinin kuracağı bir azınlık hükümetini dışardan destekler misiniz?' sorusunu da şöyle yanıtladım :

'Şu anda olasılıklarla ilgili ayrıntılara girebilecek durumda değilim, böyle bir yetkim de yok. Ama bu tür bir hükümet kurulmasını kolaylaştıracağımız kuşkusuzdur.'

19 Ekim 1979 günü de yine Cumhurbaşkanıyla yaptığım bir görüşmeden sonra basına şunları söyledim :

'Biz Türkiye'nin hükümet sorununa bir an önce demokratik bir çözüm bulunması için kendi üzerimize düşecek katkıları çok yapıcı bir anlayışla yerine getirmeye kararlıyız..... Biz her zaman olduğu gibi, bu kritik aşamada da siyasal ortamın gerginleşmemesi için kendi üzerimize düşen her çabayı gösteriyoruz. Başkaları bu gereği duymasalar bile, şu dönemde daha ağır sorumluluklar, büyük sorumluluklar

üstlenmeleri söz konusu olabilecek olanlar, psikolojik açıdan ortamı yumuşatma, gerilimi yumuşatma yolunda kendilerine bir görev düştüğünü düşünmeseler, bunun kanıtlarını vermeseler bile, biz bu devleti ve demokrasiyi kurmuş bir parti olarak kendi sorumluluğumuzun gereğini yerine getiriyoruz. Seçim kampanyası süresince ve ondan önce de izlediğimiz yumuşatmayı sürdürüyoruz... Bu anlayış ve yaklaşım içinde bu davranışları sürdürerek, hükümet sorununun çözümünü kolaylaştırmak için üzerimize düşen her şeyi yapacağız.'

4 Kasım 1979 günü toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Sekizinci Olağanüstü Kurultayını açış konuşmamda da bu konuya şöyle değiniyordum :

'Yeni hükümete sağlanacak destek karşılığı faşizme yeniden olanak ve cüret verilmesi, dolaylı yollardan da olsa söz konusu olabilir kaygısını duymamak maalesef elden gelmiyor. Oysa bugün, eğer Adalet Partisi bir hükümet kurmak istiyorsa, Milliyetçi Hareket Partisinin böyle bir desteğine gereksinme duymadan... hükümeti kurabilir.'

Yetki alabileceğim kurullar oluşmadan, kamuoyu önünde daha açık bir angajmanı ifade eder sözler söylemem olanaksızdı. Fakat, Adalet Partisi Genel Başkanında herhangi bir tereddüt uyanmaması için, düşüncelerimi ve önerimi çok açık ve net biçimde ve Adalet Partisi Genel Başkanına aynen intikal ettirilmek üzere Sayın Cumhurbaşkanına sunmakla yetinmedim, o sıralarda zaman zaman buluştuğum ve birçok konuları açık açık görüştüğüm bazı gazetecilere de önerimi ayrıntılarıyla söyledim. Bu gazetecilerden bazılarının Adalet Partisi Genel Başkanıyla da diyaloğunu biliyordum. Onun için, eğer Adalet Partisi Genel Başkanı kamuoyu önündeki beyanlarımı yeteri kadar açık bulmuyorsa, bu gazeteci arkadaşlarımın, düşüncelerimi daha açık bir biçimde yazabileceklerini veya bizzat Sayın Adalet Partisi Genel Başkanına intikal ettirebileceklerini söyledim.

Ayrıca o sırada istifa etmiş bulunan Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ'la müstafi kuruldan başka bazı arkadaşlarıma da böyle bir öneride bulunduğumu açıklamıştım ve onların da gayri resmi onaylarını almıştım.

Daha sonra, 22 Kasım 1979 günü Cumhuriyet Halk Partisi Ortak Grubundaki bir konuşmamda da o konuda şunları ekledim :

'Ben bugün kurulan türden bir azınlık hükümetine yeşil ışık yakmış değilim. Tam tersine, Adalet Partisi Genel Başkanı eğer kendi hür iradesiyle cephe hükümetlerinin bir örtülü biçimini diriltmek istemiyorsa, bundan kaçınıyorsa, başka olanaklar da bulunabileceğini kendisine anlatmak istedim. Örtülü bir cephe modelini yeniden diriltmekten mümkünse kendisini alıkoyabilmek için başka yollar da bulunduğunu gösterdim. Sayın Demirel ise... benim yeşil ışığımı kabul etmedi.'

Bizim yeşil ışığımızın kabul edilmemesi ve sakıncalı gördüğümüz bir yapıyla bir azınlık hükümeti kurulması karşısında bile yapıcı tutumumuzu değiştirmedik. Tam tersine, iktidarla muhalefet arasında yapıcı ve uzlaşıcı uygar ilişkilerin bir geleneğini kurmak üzere, çok partili demokratik yaşamımızda örneği görülmemiş bir davranışta bulundum. Hükümet devir teslimi sırasında 4 saat 40 dakika süren bir toplantı ile hükümet çalışmalarına ilişkin en ayrıntılı bilgileri, yeni hükümet başkanına sundum.

Büyük Koalisyon İçin Somut Öneriler

Cumhuriyet Halk Partisi desteğiyle bir azınlık hükümeti kurulması yolundaki bu girişimlerimin sonuç vermemesi üzerine, Türkiye'de durum, tahmin ettiğim gibi, hızla gerginleşmeye, ekonomik bunalım yoğunlaşmaya başladı ve terörde hızlı bir tırmanış sürecine girildi. Bunları görünce, iki büyük partinin el ele vererek devleti ve demokrasiyi çöküntüden kurtarmaları için, 1979 sonlarından başlayarak, dokuz buçuk ay boyunca sürekli yeni çağrılarda, önerilerde, girişimlerde bulundum.

O girişimlerimin de ayrıntılı bir özetini yine 8 Haziran 1980 günü yaptığım Küçük Kurultayı açış konuşmasından naklediyorum :

'Bütün çağrılarımızı, bizim desteğimizle hükümet olma çağrılarımızı ve bizimle birlikte hükümet olma çağrılarımızı reddettiler. Ben o çağrıları Sayın Demirel'i kurtarmak için de yapmadım. Bunca yılın siyaset adamı olarak biliyorum ki, siyasette kimseyi kendinden başkası kurtaramaz... Adalet Partisinin de Milliyetçi Hareket Partisinin yolunda

demokrasiyle ve devletle birlikte uçuruma sürüklenmesini önlemeye çalışmak, herhalde demokrasiyi ve devleti de kurtarabilmenin gereklerinden biridir. Ben çağrılarımı onun için yaptım. Onun için... şimdi huzurunuzda ve daha ayrıntılı olarak çağrımı yinelemek isterim:

Benim önerim şudur arkadaşlarım :

Devleti ve demokrasiyi kurtarmak amacıyla, geçici bir dönem için bir ortak hükümet... Kimler katılabilir buna, hangi partiler?.. Bence Cumhuriyet Halk Partisi - Adalet Partisi - Milli Selamet Partisi katılabilir. Bu çağrılarda bulunmamın, Sayın Demirel tarafından iddia edildiği gibi, yeniden iktidar olmak hırsıyla hiçbir ilgisi yoktur. Üç partinin ortaklaşa kuracakları bir koalisyon, Cumhuriyet Halk Partisinin iktidar olması, hükümet olması anlamına gelmez. Kaldı ki, milletimiz hiçbir partiye tek başına iktidar olma olanağını da tanımamıştır. Ama bir yandan da sorunlar, etkin bir hükümet olmadıkça çözülemez hale gelmiştir. O halde çözüm ne? Milletin işareti ne? O etkin hükümeti birlikte oluşturabilecek partilerin, hiçbiri tek başına oluşturamayan, ama bir araya gelirlerse oluşturabilecek partilerin, bir araya gelip hükümet olmaları!...

Milletin beklediği çözüm ortadadır : Hiçbir parti tek başına etkin bir hükümet kuramıyor, sorunların üstesinden gelemiyor, o halde bunlar arasından demokrasiye şu veya bu ölçüde inananlar bir araya gelip bir hükümet kursunlar...

Kişisel mevki hırsımın, koltuk hırsımın söz konusu olmadığını da söyledim. Şimdi bunu şu şekilde kanıtlıyorum huzurunuzda: Böyle bir hükümet kurulacak olursa, hükümet başkanlığı Meclisteki en büyük parti olarak Cumhuriyet Halk Partisinin hakkı olmakla birlikte, benim hükümet başkanlığı gibi bir iddiam da olmayacaktır.

Tabii bu konuda Cumhuriyet Halk Partisi yetkili organlarının kararı önemlidir. Fakat Türkiye'nin böylesine bunalımlı bir ortamında kurtuluş ve esenlik yolunu açabilecek bir hükümet oluşturabilmek uğruna Cumhuriyet Halk Partisi yetkili organlarının da hükümet başkanlığı için ısrarlı olmayacağını umarım.* Partiler dışında biri, hükümetin başkanı

*Konuşmayı yapmadan önce Cumhuriyet Halk Partisi Genel Yönetim Kurulunun bu konuda olumlu görüşünü almıştım.

olabilir ve partilerin liderleri de hükümetin dışında kalabilir.

Böyle bir hükümetin hedefleri sınırlı, süresi de belirli olmalıdır bence.

Gerçekçi sayılabilecek hedefleri neler olabilir?

Devleti yeniden devlet yapmak... Yani biribirini izleyen iktidarların biribiri ardından tahrip ettikleri bürokrasiyi, kamu yönetim kadrolarını, yeniden, kendi devletine güvenerek çalışabilir duruma getirmek... Bunu artık hiçbir parti iktidarının tek başına yapabileceğine ihtimal veremiyorum. Hangi parti iktidara gelse, o partinin en iyi niyetli yandaşları bile, kamu yönetiminde böyle bir onarımı önlemeye çalışacaktır. Çünkü hepsinin yüreği yanıktır. Ama üç parti bir araya geldikleri vakit, kamu yönetimini yeniden bu devletin geleneklerine layık bir hale getirebilirler.

Yine böyle bir hükümet, ekonomimizde büyük işlevleri bulunan kamu iktisadi kuruluşlarının, ekonomik biçimde işler hale gelmesini bir ölçüde sağlayabilir.

Artık, maddi olanaksızlıktan veya yetki yetersizliğinden, artan görevlerini yerine getirmekte büyük zorluklar çeken yerel yönetimlere, belediyelere birtakım yeni olanaklar sağlayabilir.

Yine böyle bir hükümet, teröre karşı ortak tavırla, devletin etkinliğini arttırabilir, polisin bütünlük ve huzur içinde çalışabileceği bir ortama kavuşmasını sağlayabilir.

Bütün bunlar antidemokratik yasa değişikliklerine kalkışmadan gerçekleştirilebilir, eğer böyle bir hükümet ortaklığı kurulursa...

Yine böyle bir hükümet ortaklığı, sarsılan ulusal birliği elbirliğiyle pekiştirmeye çalışabilir; bu devlete ve millete bağlı iyi niyetli yurttaşlarımızı bölücü akımlara sürüklenmekten kurtarabilir; Sünni ile Aleviyi, göçsüz ve barikatsız, aynı kentlerde, aynı mahallelerde, aynı çarşılarda yeniden barış içinde kardeşçe yaşayıp çalışır duruma getirme olanağı vardır.

Yine böyle bir hükümet, belli bir süre içinde, Türk Silahlı Kuvvetlerini sıkıyönetim yükünden kurtarabilir.

Siyasal partiler yasasında, seçim yasasında, önseçim sisteminde görüş birliğine varabileceğimiz değişiklikleri gerçekleştirebilir.

Bu gibi hedeflere doğru atılabilecek adımları, daha hükümet kurulurken, bir kesin takvime bağlayıp o takvimin belirlediği tarihte de seçime gitmek gerekir.

Böyle bir hükümet kurulabilirse, protokole bağlanacak hedefleri, hükümete katılan her üç partinin de engellemesiz gerçekleştirmeye çalışması beklenir elbette... Protokol dışında kalan veya üzerinde görüş birliğine varılmayan konuların çözümleri ise, yine ortak mutabakatla ertelenmek gerekir.

Böyle bir ortak programın uygulama süresince geçerli olmak üzere, hükümete katılacak partiler arasında, çok partili demokratik rejimin elverdiği ölçüler ve kurallar içinde bir mütareke ilan edilebilir ve öyle bir mütareke dönemi partiler arasında artık çok özlenen uygarca demokratik tartışmanın ve yarışmanın geleneklerini de kurmaya yarayabilir, o açıdan, ilerisine de yarayabilir.

Biliyorum ki, böyle bir hükümeti oluşturanların anlaşmakta, uzlaşmakta en çok zorluk çekecekleri konular ekonomik ve sosyal konulardır. Onlar da önemli konulardır, ivedi konulardır. Fakat o alanda da böyle bir hükümetin yapabileceği bazı şeyler vardır. Hiçbir partinin tek başına iktidar olduğu zaman gerçekleştiremeyeceği bazı çözümler, ekonomik ve sosyal alanda bile, böyle bir hükümetle gerçekleştirilebilir.

Örneğin, üzerinde görüş birliğine varılacak ölçüde bir vergi reformu gerçekleştirilebilir.

Eğer üzerinde görüş birliğine varılırsa, yarım kalmış toprak reformu yeniden canlandırılabilir öyle bir hükümette...

Hepsinden önemlisi de kurulacak böyle bir koalisyonu oluşturan partiler arasındaki mütarekeye benzer bir mütarekeyi işçilerle işverenler arasında gerçekleştirmeye çalışılabilir ve edinilmiş haklardan hiçbir kısıntı yapılmaksızın, çalışma barışı sağlanıp, ekonomik bunalımdan çıkışımızda o yönden bir destek sağlanmış olabilir.

Yine böyle bir hükümetin, eksik kalmış sosyal haklardan bazılarında da, ideolojik ayrılıklarımıza karşın, bizi uzlaştırabileceğini sanıyorum.

Elbette, uzlaşabildiklerimizin dışında her parti, programını savunmaya, o hükümetten sonrası için kendi yapacak-

larını halka benimsetme çabalarına devam eder; bu da her partinin doğal hakkıdır.

Sayın Demirel sık sık sorunların hükümet boyutlarını aştığını söylüyor. Doğrudur. Sorunların devlet ve millet sorunları boyutuna vardığını söylüyor. O da doğrudur. Eğer bunlar doğruysa, ona göre bir hükümet oluşturmak gerekir. Benim önerdiğim de budur.

Bu boyutlara varmış sorunların üstesinden herhalde bir azınlık hükümetiyle hiç gelinemez. Hem de nasıl bir azınlık hükümeti?...

Bir ayağını kurt kapmış, öbür ayağı köstekli bir azınlık hükümeti!

Umarım ki, değerli arkadaşlarım, Atatürk'ün 100. doğum yıldönümünü, bu tür bir hükümet kurulmuş olarak ve 1981'e kadar devletimizi yeniden esenlik yoluna çıkarıp güçlendirmiş olarak kutlayabilelim. Meclisleri yaz kış demeden elbirliğiyle çalıştırarak bu hedeflerin yasamayla ilgili gereklerini yerine getirebilelim. Böyle bir hükümetin önceden belirlenecek vadesi dolduğunda da, her birimiz kendi programı doğrultusunda, ama çok daha sağlıklı bir ortamda ve barış içinde, vicdan huzuru içinde, ayrı ayrı yollarımızda yürümeye devam edelim. Ve eğer böyle bir hükümet kuracak isek, kurabilecek isek, ilk adım olarak da devletimize bir cumhurbaşkanı seçelim.

Böyle bir işbirliğiyle, bir hükümet ortaklığıyla sahayı düzeltmeden, tıkanmış yolları açmadan, yanan ve yakan acıları, biriken kinleri dindirmeden, dökülen kanları, yer yer başlayan iç savaşları durdurmadan seçime gitmenin de akıl kârı olmadığı ve hiçbir derde çare olmayacağı bellidir. Seçime elbette gideceğiz günü geldiğinde... Ama umarım ki, çarpışarak değil yarışarak gideceğiz; ölerek değil, gülerek gideceğiz.

İşte, uygun görürseniz, benim önerim bu...

Bu konuda zamanla yarışıyoruz. Daha çok beklemeye milletin de devletin de demokrasinin de tahammülü yoktur. O bakımdan böyle bir çıkış yolu için bugün tüm ayrıntılarıyla huzurunuzda yaptığım iyi niyetli çağrıya bir an önce olumlu yanıt geleceğini umarım.'

12 Eylül Demokratik Alternatif Programı

12 Eylülden üç ay kadar önce yaptığım yukarıdaki konuşma, aslında aylar öncesinden ve parti yetkili organlarının onayıyla yapagelmiş olduğum çağrıların ve girişimlerin doruk noktasıdır.

Görüldüğü gibi, 8 Haziran 1980 günü Cumhuriyet Halk Partisi Küçük Kurultayında yaptığım bu konuşma, gelişigüzel ve müphem bir öneri değildir; ayrıntılı ve somut bir program önerisidir. Devleti ve demokrasiyi, demokrasi yolundan ayrılmaksızın kurtarabilmenin programı... Bu niteliğiyle, 12 Eylül müdahalesine demokratik bir alternatifin programı...

Fakat bu somut ve açık önerime de muhataplarımdan veya herhangi bir kesimden, hiçbir yankı gelmedi.

Kamuoyu önünde, basının ve TRT'nin önünde yaptığım ve teybe alınmış metni —eğer parti binasına ve evrakına el konurken yok olmadıysa— Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi arşivinde ve herhalde aynı zamanda ilgili resmi makamlarda bulunan, 8 Haziran 1980 günlü bu konuşmama gelinceye kadar, çağrılarım ve önerilerim, değişik aşamalardan geçmişti.

O aşamaları da özetlemekte yarar görüyorum.

TSK Muhtırasıyla Aynı Gün Mecliste Yapılan Çağrı

Adalet Partisi azınlık hükümeti, benim önerdiğimden başka biçimde kurulduktan ve sakıncaları ortaya çıkmaya başladıktan sonra, iki büyük partinin işbirliği için yeni çağrılarımdan ilkini, bir rastlantı sonucu, 27 Aralık 1979 günü, Millet Meclisi kürsüsünden yapmıştım.

Benim Mecliste o konuşmayı yaptığım sırada, Silahlı Kuvvetler komutanlarının da Sayın Cumhurbaşkanına bir mektup vermekte olduklarını, günler sonra, Cumhurbaşkanı o mektubu iki büyük parti liderine açıkladığında, öğrenmiş oldum.

Böyle bir mektuptan habersiz olarak, ama Türkiye'nin nereye gitmekte olduğunu görebilmek için o tür bir mektu-

ba muhatap olmasına gerek bulunmayan bir parti lideri olarak, 27 Aralık 1979 günü Millet Meclisi kürsüsünden yaptığım konuşmada, Meclis tutanaklarına geçen şu sözler yer alıyordu:

'Adalet Partisinin değerli grup başkan vekillerinden rica ediyorum. Aynı sorunlarla, aynı dertlerle karşı karşıyayız. Henüz bu sorunlar üzerinde iki partinin yaklaşımı, bakış açıları biribirine yaklaştırılır mı, diye bir ciddi deneme bu toplantı yılı sırasında ve bu hükümet döneminde yapılmamıştır. Ben bu hükümetin kuruluşundan önce, şimdi önerdiğimden çok daha ötede bir yaklaşım önerdim. Kabul edilmedi. Bu yüzden alınganlık göstermiyorum. Yeniden yapıcı bir diyalog öneriyorum. Eğer Adalet Partisi grubu buna varsa, oturuyuz, meseleleri ciddi olarak derinliğine konuşuruz.'

1980 yılının Şubat ayında Cumhuriyet Halk Partisi grubu adına yaptığım bütçe konuşmalarında da bu çağrıları yinelediğim gibi, daha sonra da sürekli sürdürdüm.

Cenaze Töreninde Çağrı

O kadar ki, 18 Haziran 1980 günü, bir siyasal cinayete kurban giden Nevşehir İl Başkanımızın cenaze töreninde, üzerimize kurşunlar yağdırılmadan birkaç dakika önce yaptığım konuşmada bile, bu çağrımı şu sözlerle yineliyordum:

'Bir ulusu içinden böylesine bölen bir kavgada kazanan olmaz. Bu kavgada kimse kazanmaz, ama ulusça hepimiz yitiririz. Artık ölülerimizin başında ayrı ayrı ağlamak yerine, insan sevgisinde, ulus sevgisinde birleşmenin zamanıdır.

Toplum ve devlet öyle bir noktaya sürüklendi ki, artık hiçbirimiz ve hiçbir parti kolay kolay tek başımıza ülkeyi esenliğe çıkaramayız. Barış isteyenler, demokrasiyi benimseyenler, demokrasiyi yeterince içlerine sindiremeseler de Türk halkı için demokrasiden dönüşün söz konusu olmadığını görebilenler artık el ele vermelidirler.'

21 Haziran 1980 günlü basın toplantımda da, 'Bizim derdimiz iktidar olmak değil' dedikten sonra, şunları ekliyordum:

Mütareke ve Onarım Hükümeti Çağrısı

'Küsenleri barıştırmak, düşmanlıkları sona erdirmek, ulusumuzun özgücüyle ekonomiyi düzlüğe çıkarabilmek için, el ele verelim diyoruz biz...

Bu amaçla, Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi bir yıllığına bir ortak hükümet kursunlar, başbakan hiçbirinden olmasın, Türkiye'yi birlikte kurtarmaya çalışalım diyoruz.

... Bunalımdan çıkış yolu, ancak, Türkiye'nin dağılan güçlerini toparlayabilecek bir demokratik birlik hükümetiyle, barış hükümetiyle bulunabilir... Bizim dediğimiz budur.'

22 Temmuz 1980 günü. Türk - İş Genel Başkanının bir mektubuna gönderdiğim yanıtın son paragrafı da şöyleydi:

'Ülkemizin bunalımdan kurtuluşu ve gerçek anlamda serbest seçim olanağının sağlanabilmesi için, parlamentodaki demokratik güçlerin bir araya gelmeleri, seçime kadar bir siyasi mütareke yapmaları ve bir onarım hükümeti kurmaları gerektiği kanısındayız...'

Meclis Kürsüsünden Yeni Bir Çağrı

23 Temmuz 1980 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünden yaptığım konuşmayı ise şöyle tamamlıyordum:

'Bizim çağrımız açık, Sayın Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri. Türkiye'de olaylar artık, özellikle bu hükümet döneminde, hiçbir partinin tek başına başa çıkamayacağı boyutlara ulaşmıştır. Onun için el ele verelim diyoruz. Bu bir süre önce Sayın Başbakana söylendiğinde diyor ki, benim partim Cumhuriyet Halk Partisi ile ancak bir savaş halinde el ele verir.

Değerli arkadaşlarım, bugün Türkiye, Allah esirgesin ama, savaştan beter bir durumda... Düşmanın belli olmadığı, cephelerin kendi içimizde kurulduğu bir ortamda devleti kurtarmak için bugün el ele vermeyeceğiz de ne zaman el ele vereceğiz?

Bir eski başbakanı, bir milletvekilini aramızdan alan tehlike çanlarının, daha yüksek sesle mi çalmasını bekliyorsunuz?

Yeniden, dokuz aydır yaptığım çağrıyı tekrarlıyorum:

Gelin, değerli arkadaşlarım, ekonomik, sosyal konularda ayrılığımızı bir yana bırakalım. Her gün görevi uğrunda şehit olan polislerin, askerlerin hakkı için, işkenceyle öldürülen yurttaşlarımızın hakkı için, ulusumuzun hakkı için bir araya gelelim! Türkiye Büyük Millet Meclisi, nasıl daha devlet kurulmadan kuruluş Kurtuluş Savaşının kazanılmasını ve bu devletin kurulmasını sağladıysa, artık devlet dışı güçlerin eline teslim edilmiş olan bu devleti Türkiye Büyük Millet Meclisinde el ele onaralım!'

12 Eylüle Bir Ay Kala Çağrı

13 Ağustos 1980 günü, yani 12 Eylüle bir ay kala, bayram gazetelerinde yayımlanan 'Çözüm Demokraside' başlıklı yazımda da şunları söylüyordum.

'Ülke için kurtuluş, Anayasanın, demokrasinin kurallarına uymaktadır, çözümü o kurallar içinde aramaktadır.

Demokrasinin başta gelen kurallarından biri de uzlaşmadır.

... Tahrip edile edile işlemez duruma gelmiş devlet yönetimi onarılıp yeniden ve herkese güven verir biçimde işler duruma getirilmedikçe; devlet, her düşünceden yurttaşa eşit güvenlik sağlayacak bir yansızlığa ve demokratik etkinliğe kavuşturulmadıkça; o arada da devlete bir başkan seçilmedikçe, hiçbir şey düzelemez, ülkeye de huzur gelemez.

Bunlar da ancak, hele bunalımın bu ölçüye vardığı, sorunların böylesine kördüğüm olduğu bir aşamada, ancak demokrasiyi benimsemiş partilerin bir süre el ele vermeleriyle, bunun için anlaşıp uzlaşmalarıyla sağlanır.

Böyle bir uzlaşma ve işbirliği için aylardır çağrılarda bulunuyoruz, ama iktidarın kulakları bu çağrıya tıkalı.

Siz Mecliste bizim her isteğimize uyun, öylece uzlaşmış olalım; havasında iktidar..... Böyle bir durumda demokratik uzlaşma değil, dikta olur.

...Partilerden umut kesilsin diye sürdürülen yoğun kampanyaya karşın, yine de ulusumuz Anayasaya göre, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olan partilerden bekliyor çıkış yolunu...

Çözüm demokraside...
Çözüm Türkiye Büyük Millet Meclisinde...
Çözüm demokrasinin gereği olan uzlaşmada...
Bunlardan kaçınılmazsa eğer, tüm sorunlar kendiliğinden çözüm yoluna girer.

Türk toplumu kadar demokrasiyi benimsemiş bir toplumun sorunlarına, ancak demokrasi kurallarıyla, demokrasinin özgürlüğünde ve aydınlığında çözüm bulunabilir.

Devlet sorunu boyutlarına vardığı haklı olarak öne sürülen sorunların üstesinden, ancak, devlet için, millet için el ele vermekle gelinebilir.

Bölücülüğün böylesine körüklendiği bir ortamda, ulusal birlik de ancak demokrasinin gereği olan —yalnız demokrasinin değil, uygarlığın da gereği olan— uzlaşmayla korunabilir.

Seçim elbette zamanında yapılacaktır. Ama başlıca partiler böyle bir yaklaşım içine girmedikçe, hiçbir seçim, kendi başına hiçbir soruna çözüm olamaz; Türkiye'yi bunalımlardan kurtaramaz; tersine, bir seçimden ötekine, bunalımlar büsbütün yoğunlaşır, sorunlar büsbütün düğümlenir.

Nitekim öyle olmuyor mu yıllardır?

Demokrasi bir bütündür; demokrasi, özgürlükleriyle, parlamentosuyla, başka kurumlarıyla, kurallarıyla, uzlaşmacılık geleneği ile ve de elbette seçimleriyle, bir bütündür. Demokrasinin tüm başka yollarını tıkayarak, tüm başka kurumlarını yıkarak veya yıpratarak, tüm kurallarını çiğneyerek, üstelik de birçok kentleri can güvensizliğinden sokağa çıkılmaz, bir kaldırımdan ötekine geçilemez duruma getirerek, demokrasiyi yalnızca seçime indirgemek, yalnızca seçimden ibaret saymak, demokrasiyle bağdaşmaz.

Eğer yalnızca seçimle demokrasi olsaydı, demokrasiyle uzaktan yakından ilgisi bulunmayan, fakat birkaç yılda bir seçim yapılan nice ülkeyi de demokratik saymak gerekirdi.'

12 Eylüle 20 Gün Kala Çağrı

12 Eylüle 20 gün kala, 22 Ağustos 1980 günü ise, bir basın toplantısında şu görüşleri yineliyordum:

'Bizim çağrımız açıktır. Hangi demokratik ülkede sorunlar ve bunalım, şimdi Türkiye'de varmış bulunduğu boyut-

lara ulaşırsa, orada ulusun büyük çoğunluğunu ve değişik eğilimlerini yansıtan, uzlaştırmaya ve bağdaştırmaya çalışan bir hükümet kurulur, bunalımdan öyle bir hükümetle çıkmaya çalışılır. Biz bunu istiyoruz ve bunun çağrısını yapıyoruz.

...Çok partili demokratik rejimde bu tür yangınları söndürmek öncelikle parlamentoya düşer, parlamentodaki siyasal partilere düşer. Biz parlamentoya bu görevini hatırlatıyoruz, partilere bu görevlerini hatırlatıyoruz ve bunun için bir barış ve onarım hükümeti çağrısında bulunuyoruz.'

12 Eylüle Bir Hafta Kala Çağrı

12 Eylüle bir hafta kala, 5 Eylül 1980 günü düzenlediğim bir basın toplantısında da, aylardır sürdürdüğümüz bu çağrılara ve girişimlere kulaklarını tıkayan tüm kesimlere şu sözlerle sitemde bulunuyordum:

'Maalesef kamuoyunu etkileyebilecek durumda olan bazı kesimler de bu geniş tabanlı onarım hükümeti önerimizin gerçekçi olmadığına inanmak için, Sayın Demirel'in buna karşı çıkmasını yeterli görüyorlar. Bir tek Demirel istemiyor diye, Türkiye'nin kurtuluş yolundan vaz mı geçeceğiz?. Fakat maalesef böyle olmaktadır ve kamuoyunun bu konuda en çok desteğini beklediğimiz kesimleri de ne acıdır ki, sessiz kalmaktadır.'

12 Eylüle 6 Gün Kala Çağrı

12 Eylüle 6 gün kala, 6 Eylül 1980 günü İstanbul'da Petrol - İş Sendikası Genel Kurul toplantısında yaptığım konuşmada ise, demokrasiyi kurtarıp yaşatmak ve sorunlarımıza demokrasi kuralları içinde çözüm bulabilmek için değişik toplum kesimlerine de düşen görevleri hatırlattıktan sonra, bu görevler yerine getirilemezse,

'Korkarım ki biri çıkar, düdüğü çalar, oyun bitti, herkes evine der ve bir anlamsız oyuna dönüşen demokrasi de böylece sona erer', diyordum.

Bu sözlerimi yanlış anlayarak kızanlar oldu, doğru anlayarak kızanlar oldu. Ama 6 gün sonra, bir anlamda, düdük çaldı, oyun bitti.

Fakat siyasal yaşamımızda bir uzlaşma ortamı, bir işbirliği ortamı oluşturmak, devleti ve rejimi, askeri müdahaleye gerek kalmaksızın, demokrasinin kendi kuralları ve kurumları içinde kurtarıp onarmak için yıllarca, özellikle de 12 Eylül öncesi aylar boyunca yapmış olduğumuz sürekli çağrılara ve girişimlere karşın, 12 Eylül ertesinde, ben ve partim de en yetkili ağızlardan gelen 'uzlaşmazlık' ithamlarının hedefleri arasında yer aldık. 'Gaflet'le suçlandık... Parlamentonun çalışamaz duruma, bir cumhurbaşkanı seçemez duruma gelmesine neden olanlar, devletin ve demokrasinin tahribine, toplumun iç savaş eşiğine sürüklenmesine 'seyirci' kalanlar arasında yer almakla suçlandık.

12 Eylülün altı gün öncesine gelinceye kadar, uyarılarını, çağrılarını, uzlaşma ve işbirliği girişimlerini böylesine yoğun biçimde sürdürmüş olan devlet ve demokrasinin kurucusu bir partiye bu ithamları yöneltmek; demokrasinin bir 'seyirlik oyun' olmadığını ve demokraside hiç kimsenin tribünlerdeki 'seyirci' gibi kalamayacağını vurgulayan bir kimseyi ve partisini, devletin ve demokrasinin yıkılışına 'seyirci' kalmış gibi göstermek, herhalde, artık tarih olan gerçeklere uygun bulunmasa gerektir.»

3

«NEDENİ» SÜLEYMAN DEMİREL AÇIKLIYOR

Eski AP önderi Süleyman Demirel, 'bir ve beraber olmadınız' sözlerine daha genel açılardan baktı.

19 Eylül 1985'te, «Bir olmadınız, beraber olmadınız» suçlamasını söyleyip Demirel'e nedenini sorduğumda üç sayfalık bir yanıt gönderdi:

«...Bir olmadınız, beraber olmadınız, çare bulmadınız, şeklinde iddia ve ithamın bir miktar tahlile ihtiyacı vardır.

Çok parti ile tek partiyi karıştırmamak lazımdır.

Çok partide, partiler farklı fikirlere sahip olacak ve farklı davranışlarda bulunacaklardır.

Partilerin her meselede bir ve beraber olması isteniyorsa, bu takdirde itiraz, sistemedir. Aranan, tek partidir. Halbuki, çok parti, tek partiye göre ilerlemedir. Tek partiyi aramak, geriye gitmek olur.

'Bir olmadınız, beraber olmadınız, çare bulmadınız' derken; 'kim, kiminle, neyi yapmak için bir ve beraber olacaktı?..' konusunu tartışmak lazımdır.

Doğruda bir ve beraber olunur. Yanlışta bir ve beraber olunmaz. Her mesele için bir doğru çözüm vardır. O ortaya konmadan, 'bir ve beraber olmadınız' ithamı, hiçbir anlam taşımaz.

Doğru çözüm ortaya konmuş da onda beraberlik sağlanmamışsa, doğru çözümü ortaya koyan ile, ona yanaşmayanı beraberce ve aynı şekilde suçlu saymak, haksızlık ve insafsızlıktır. Kaldı ki, ortada beğenilmeyen bir netice varsa, bunun belirli bir tedbirde, bir ve beraber olunmadığından doğup doğmadığına iyi bakmak lazımdır.

Bu genel mülahazalardan sonra, müşahhas olaylara bakalım.

Cumhurbaşkanı seçilememiş, cumhurbaşkanı seçilsin diye, taraflar içlerine sinmeyen bir çözüme razı olamamışlarsa, bunu suç saymak fevkalade yanlıştır.

Cumhurbaşkanı seçimine yeni usul getirilmesi teklifi gerçekleştirilememişse, bunda kusur aranabilir.

'Bir olup, beraber olup, anarşiyi durduracak tedbirleri almadınız' ithamına gelince; bu da çok tartışma götürür.

'Devlet Güvenlik Mahkemeleri kuralım' diyenlerle, 'kurdurmayız' diyenler aynı şekilde suçlanamazlar. 'Genel seçime gidelim' diyenlerle 'Seçim Anayasaya aykırıdır' diyenlerin aynı şekilde suçlanamayacağı gibi.

'Bir olup, beraber olup, tedbir almadılar' yerine, o alınmayan tedbirler nelerse, onları sıralayıp, o tedbirlerin alınmasına kim mani olmuşsa, onu itham etmek, makul ve vicdanlı bir iş olur.

Tarafların iradesi kendi elindedir. Birisininki, diğerinin elinde değildir. Taraflardan her biri, yapılması lazım gelen neyi yapmamışsa, ondan sorumlu olur, yoksa birisi diğerine bir şeyi yaptıramadığından sorumlu olmaz.

Bizim ülke için, devlet için lazım olup da yapılmasına karşı çıktığımız hiçbir şey yoktur. Onun için, bir yuvarlak itham altında kalmayız. Kusur ve suç varsa, kime ait ise, o söylenmelidir. Kim kusurlu ise, o ortaya konmalıdır. Kusurlu ile, kusursuzu beraberce ortaya koyup, tümü ile kusurlu saymak, adalet duygularını rencide eder. Mantıki de değildir.

Ben suçlamalara kalkışmak istemiyorum. Yalnız, kimsenin bizi suçlamasına da razı olamam.

Bazı meselelerin tabiatında uzlaşma imkânı olmayabilir. Bundan dolayı da 'niye uzlaşmadınız?' diye kimse suçlanamaz. Zira her şey, uzlaşarak çözülebilse idi, harpler olmazdı, mahkemelere lüzum olmazdı.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde taraflar, büyük meselelerde geçen 20 sene zarfında, beraberliği sağlamayı başarmışlardır.

1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs müdahalelerinde, Aralık 1978 sıkıyönetimin ilanında ve bunun devamında, hemen hemen ittifakla hareket edilmiştir.

Anarşi ve terörün önlenemeyişini, sadece 'bir ve beraber olmadılar, çare bulmadılar' gibi bir sebebe bağlarsak,

o zaman suçu işleyenler ve işletenler ile, bunu takip etmesi lazım gelenlere hiçbir şey diyemeyiz. Devletin niye işlemediğini arayamayız ve bulamayız. Devleti de hiçbir zaman işletemeyiz. Bunalımlardan da hiçbir zaman çıkamayız.

Kralın hakkını Krala, Sezar'ın hakkını Sezar'a verelim..

Geçmişi revize etmek imkânsızdır. Müdahalelerin gerçek sebepleri vardır. Görünen sebepleri vardır.

Gerçek sebep, hedef aldığı gaye ve vardığı neticedir. Anayasayı kaldırıp, yeni bir Anayasa koymak, bazı mevkilere oturmak, devlet idaresini ele almak, bazı kadroları tasfiye etmekle neticelenen bir hareketi, bir ve beraber olup, bunları yapmadıkça, durduramazsınız. Bu da, mümkün değildir. Görünen sebeplere bakarak, bunları kaldırsaydık 'müdahale olmazdı' gibi bir yargıya varmak fevkalade yanıltıcıdır...»

4

TUHAF GÖRÜNTÜLER

MHP, TBMM'nin hiç değilse haftada bir kez yasaları müzakere etmesi istemiyle ortaya çıktı.

Bu sözleri «bir yerden anımsıyordum.»

Kulis canlı, çalışıyor, çalışıyor. CHP'den Ali Haydar Veziroğlu istifa etti, ama anarşik olaylardaki yeni hızlanma herkesin dilindeydi. Turhan Feyzioğlu'na göre, Türkiye'deki durum, tıpkı İran'daki görüntüyü yansıtıyordu: Orada Humeyni + Tudeh işbirliği görülmüştü. Türkiye'de ise —cumhurbaşkanlığı seçimi nedeniyle— aşırı sol + MSP işbirliği gerçekleşiyordu.

Hükümetin gitti gider durumda olduğu söylenirken, Demirel'in iktidarı bırakırken erken seçim zorlaması yapacağını sağ kulis anlatıyordu. AP, Mecliste CHP'ye gösteri yaptı; Bilgiç'in oyları birden 246'ya yükseldi, Batur aynı oyu tekrar toparladı: 262.

Akşamüzeriydi, Turan Hocanın evinde toplandık.

Hoca, cumhurbaşkanlığına soyunmak için oy toplamını dengelemeye çalışıyordu. Bu arada MHP'nin oylarını nasıl alacağını düşünüyordu. MHP'nin oyları için «dayandığı güç dışardaydı. Babıâli'deydi.» Bu arada MSP'li Hasan Aksay'la görüşmüştü. Aksay, cumhurbaşkanı olursa «Hacıbayram'da namaz kılması» koşulunu öne sürmüştü. Hocaya göre, bu olanaksızdı, ama bir bayram günü gider Kandıra'da namaz kılabilirdi. Böyle yanıt vermişti.

Ürperdim.

Cumhurbaşkanlığı için, artık bu tür ödünler bile söz konusu olabiliyordu. Nitekim Batur'un da MSP'lilerden aynı öneriyle karşılaştığı, bir biçimde kabul ettiğini gösteren söylentiler verdi. Sanırım Cumhuriyet'te Hasan Cemal, Kayseri'de namaz kıldığını yazıp vermiş, Batur'un eleştirilerine neden olmuştu.

Mecliste sütunlardan birine dayanmış duruyorum, Demirel geçti yanımdan:

«Direk dibinde neden duruyorsunuz?» dedi, alaylı.

«Gölgede kalmak daha iyi» diye yanıtladım. Hastaydı, ateşi vardı, evine gidiyordu.

Kuliste Batur'a CHP'den kimlerin oy vermediği araştırılıyordu. MBG ve kontenjan senatörlerinin bir tur oy vermemeleri, böylece Batur'a CHP'den hangi oranda oy çıkmadığının saptanması yoluna gidildi. Batur'a göre, Ecevit oy verdirmiyor, «*kelaynak kuşları*» diye adlandırılan, kendine bağlı milletvekillerini kullanıyordu.

Yıllar sonra, Ecevit bana, «Neden böyle hareket etmiş olayım? Hatta öyle adlandırılan ve bana yakınlığı bilinen Yüksel Çakmur'a kaç kez Batur'a oy vermelerini söyledim, ama dinletemedim» diyecekti.

Artık askerlerin ne yapacakları merak konusuydu. Mecliste oylar kilitlenmişti, Meclis kilitlenmişti. Gazetelerin yüzü, TBMM ve Türkiye gerçeğini yansıtıyordu:

Turlar tek sütuna inmişti. Erzurum'a giden komutanlar ise gazetelerde üç sütundu. Turan Hocanın bütün zekâsı, esprisi çalışıyordu:

15 güne kadar cumhurbaşkanı ya seçilirdi:

«...Ya da 'general - profesör' birini getirirler...» diyordu. Basın kulisi gülüyordu, hem de kahkahalarla.

Şener Battal'ın bana, «Demirel bize hükümet önerisiyle geldi» dediğini AP önderine aktardım:

«Bunlar deli» dedi, «kabinede MSP ile birlikte olmak mı asla!»

Artık hükümet olma hesaplarının tümüyle ortaya çıktığını söyleyince:

«Kim daha iyi yaparım diyorsa, buyursun gelsin» diye hırçın bir sesle sürdürüyordu. Muhalefetin hesaplarına göre, döviz kalmayacağı için haziranda yeniden akaryakıt sıkıntısı içine girecektik. Demirel ise, elinde 300 milyon doları olduğunu, taze para gereksiniminin gene karşılanacağını, bugüne dek 1 milyar dolar aldığını anlatıyordu.

Cumhurbaşkanlığı seçimiyle ilgili ilginç bir değerlendirme yaptı:

«Benim hesaplarıma göre iki hafta geciktik. 'İki olmaz bir olur' çıkarırız» diyordu. O sırada basının bir bölümü, CHP'nin tam oy vermesi durumunda Batur'un seçilebileceğini yazıyordu.

5

MAYIS

Ayın ilk cumartesi günü —3 Mayıs— Başbakanlıkta askerlerin de katıldığı bir toplantı, herkesin ayağa kalkmasına neden oldu.

Artık bekliyorduk ya!.. Bu toplantıda en azından askerlerin cumhurbaşkanı seçiminin gecikmesini eleştirmeleri olasılığını hesap ediyorduk.

Oysa, toplantıda askeri yardım üzerinde durulmuştu. Haklıydık. Komutanlar doğu illerinden yeni dönmüşlerdi. Herkes bu geziden sonra, «ne çıkacağını» merak ediyordu.

Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'le «mutat bir görüşme» yaptıktan sonra,

«Sayın Evren, cumhurbaşkanlığı seçiminden hiç söz etmedi. Fakat MSP'ye veryansın etti. Erbakan'ın sık sık TV'ye çıkmasından rahatsızlar...» diyordu.

Asker susuyordu, bana kalırsa bu, daha ilginçti, önemliydi.

Başkanlık sorunu —bir ölçüde— «öteki» anarşiye dönüşmüştü. Demirel'e cumhurbaşkanı seçimine iyice girilmezse, «işin içinden çıkamayacağımızı» söylediğimde,

«Salıdan sonra... Evet, artık bu işe yoğun biçimde bakmanın zamanı geldi...» dedi. Sözünü ettiği salı günü ise, 6 Mayıstı.

Bu sırada Ecevit, Hürriyet'in katkısıyla bir gazete çıkarmakla uğraşıyordu. Nezih Demirkent'i bu konuda görüşmek için aramış, bu arada,

«Biz de Evren'le konuştuk. Cüneyt Beyin söyledikleri doğru» demişti.

Tuhaf!.. Yalan mı söyleyecektim, yoksa yanlış bilgi mi aktaracaktım. Yaptığım, Evren'in yakınmalarını aktararak sadece bir «kişisel uyarı» idi.

Oysa, artık Mecliste çoğunluk bile sağlanamıyordu. Özel söyleşilerde «durumdan» yakınan Orgeneral Evren'den açık

bir konuşmayla yeni bir «ses» çıkmaması nedendi?. Bunu araştırıyor, yanıtını bulamıyorduk.

Tito öldü, Ecevit'le Demirel törene gittiler. Çevre sessiz.

Demirel'de bir değişim gözetiliyordu. «Cumhurbaşkanlığı seçimini ekime bırakamayız. Üç satırlık bir Anayasa değişikliğiyle seçim gerçekleşir, cumhurbaşkanı seçilir. Propaganda süresi mi?.. Herkes kimin ne olduğunu bilmiyor mu? 250 bin oy alan, 200 bini geçer, olur biter» diyordu. Böylece, —daha önceki bölümlerde gördüğümüz— mayıs ayının en önemli «siyasal girişiminin» ilk belirtileri başgöstermişti. Demirel, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini içeren öneriyi kulise duyurmaya başlamıştı. Oysa biz, erken genel seçim bekliyorduk. Şimdi, bu konu çıkmıştı, bunu anımsattığımda Demirel,

«Çok defa konuştuk. Bu parlamentodan hiçbir şey çıkmaz» diyordu.

«Böyle bir seçim size bir şey kazandırır mı?» diye soruyordum:

«Kazandırır» diye başlıyor, «halk kimin ne yaptığını, yapacağını çok iyi bilir» diye ekliyordu.

Bu önerisinden sonuç alınamazsa, «işin hiç yürümeyeceğini» söylüyordu. Eğer hükümetten «memnun değilseler» hemen genel seçime gitmekte yarar vardı. Bir ara işi şakaya vurdu:

«Ecevit, Tito'nun cenaze törenine gitmiş, ağabeyinin cenaze törenine. Acaba Tito'dan kendine ne miras kaldı» diyordu. Bir erken seçim önerisine hemen «karşı çıkılamayacağını» bilen CHP, bu yoldaki önergeyi AP'nin vermesini istiyordu. Özellikle Üstündağ böyle konuşuyordu. Çünkü CHP'lilere egemen olan yargı, AP üst kademesi erken seçim istese bile milletvekillerinin bunu kabul etmeyeceğine dayalıydı.

Demirel, cumhurbaşkanlığı konusundaki yeni önerisini tutturabilmek için sürekli vurguluyordu:

«Her gün turlara gireceksin de ne olacak?.. Üç beş kez daha yüklenelim, sonra?.. Haydi oylar sayılacak, 242 - 250, iki tarafın birikimi bu. Sonra buyrun evlere. Bu Meclisten sonuç çıkması olanaksız. Tek dereceli seçelim daha iyi değil mi?.. Pratiktir, sonuç alır. Bak Yunanistan'a... Seçimin 'müeyyidesi' var. Üçüncü turda seçin deyince seçiliyor. Bizde?.. Anayasada böyle bir kural yok. Bu nedenle bu Meclisten sonuç çıkmaz.»

«O halde ekimde iki seçim birden yapılacak, genel seçim, cumhurbaşkanı seçimi?»

«Yok» diyordu Demirel, «cumhurbaşkanı seçimi o kadara kalmaz, beklemez.»

Ecevit, «diyalog olmadan cumhurbaşkanı seçiminin sonuç vermeyeceğini» yineledi.

Artık, çoğu kesimlerde bu eğilim daha da güçlenmişti. CHP önderi, «üzerine toplanan kuşku bulutlarını dağıtmak» için, CHP grubunda herkesin Batur'a oy vermesini istemişti. Ama —belki de içten olan bu sözleri— kuliste açıktan böyle söylediği, oydan önce «kelaynaklara» tersi yönde «talimat» verdiği biçiminde yorumlandı. CHP önderine göre,

AP, cumhurbaşkanı seçimini uzatmak, çıkmaza sokmakla kimi isteklerinin yerine gelmesi için TBMM'yi, partileri zorluyordu. AP'nin amacı, cumhurbaşkanı seçmek değil, bu seçimi bir baskı öğesi gibi kullanıp erken seçime gitmek, başkanlık seçimini tek dereceli seçime zorlamaktı.

Ecevit'in bu yönlü konuşmasından sonra, Batur'un oyları 281'e yükseldi. Eğer MSP «kadro halinde» oya katılırsa, Batur'un seçilmesi olasılığı güçleniyordu. Erbakan ise, Batur'a 'ne veririz, ne de vermeyiz' diyor, olumlu davranacaklarını dokunduruyordu. Bir söylentiye göre —Kafaoğlu'ndan dinledim— yüksek komuta heyeti iki parti önderinin «kolkola» girip Evren'in adaylığını istemeleri halinde 'olur' vereceğini; ne var ki, iki önderin bu eylemi gerçekleştirmeyeceğinden «kuşku» duymadıkları yayılıyordu.

Cumhurbaşkanı seçiminin sonuçlanmaması artık bir «sonuç» değil, bir başlangıçtı. Başkan seçiminin sonuç vermemesine çalışmak, Demirel'in kafasında yer eden «tek dereceli» seçimi zorlamak için bir neden oluyordu; ya da AP önderi bu, «nedeni yaratıyordu.» Oysa, CHP kulislerinde daha şimdiden «tek dereceli seçime» karşı direnmeler belirmişti. Sonuç vermeyecek bir siyasal manevraya girişmekle ne kazanılacaktı, doğrusu anlamak zordu.

Demirel'in bu manevra için kulisten başlayarak siyasal odak noktalarını hazırlamaya yöneldiği günlerde, Batur'un aldığı oylar hem umut veriyordu, hem de umutsuzluk. Teoman Erel, bu durumu güzelce özetledi kuliste:

«Hem oy veriyorlar, hem de Batur seçilecek diye ödleri kopuyor.»

Tarafların takındıkları tutum, işte bu noktadaydı, takvimler 9 Mayıs 1980 Cuma gününü gösteriyordu.

Demirel, durmadan Anayasanın iki turdan sonra seçimi kolaylaştıracak bir «müeyyide» koymadığını öne sürerek, tek dereceli seçime gidilmesini işliyordu. Ama, CHP önderi de buna karşılık kuliste zayıf bir sesle öne sürdüğü «tek dereceli seçim yerine, iki turdan sonra çoğunlukla bir adayın seçilmesi»ni ön plana çıkaran bir girişim yapmıyordu. Salt çoğunluk aramadan çoğunluğa dayalı bir Anayasa değişimiyle Batur'un seçimi çok kolaylaşırdı, hemen hemen kesindi. Öyleyse, CHP önderi Batur'un seçimine karşı değilse, neden bu öneriyi «*resmen*» gündeme getirmiyordu?..

Ayrıca, AP de Batur'u TBMM'den cumhurbaşkanı çıkaracak bir Anayasa değişikliğine 'evet' demezdi. Yasal çözümler, bu tür ikilemlerle sonuç getirmiyordu.

O günler hava yağmurluydu, soğukçaydı, sıkıcıydı.

Sıkılıyorduk.

Bu sıralar Turan Hoca da AP oylarını kendi çevresinde toplayacak kimi girişimlerin sonuç vermesini bekliyordu. Türkeş'in, AP önderini görüp, Güneş lehine oy kullanılmasını önereceğini söylüyordu. Mayıs ortalarında Demirel'e,

«Türkeş size geldi, 'Güneş'e oy verelim,' dedi mi?» diye sordum. AP önderi,

«Geldi, söyledi, ama MHP lideri daha çok bir '*istişare*' yapıyor» dedi.

'İstişare' sözcüğünün üzerine basa basa iki kez yineledi. MHP önderinin, Turan Hoca için «kesin bir istekle» gelmediğini vurgulamak istiyor gibiydi. Turan Hocanın hesabına göre, MHP'nin dürtüsüyle AP kendisine oy verecek olursa, CHP'den de oy alacak ve seçilecekti. Zira o sıralarda Ecevit'in direnmelere karşın, bir türlü seçilemeyen Batur'un adaylıktan çekilmesini isteyeceğine değinen söylenti-

ler, bilgiler gelmeye başlamıştı. Doğrusu, Hoca için tam sırasıydı. Demirel, başkanlık seçiminin yanı sıra, asıl hedefinin erken seçim olduğunu hiç saklamıyordu:

CHP'ye karşın, bu kararı aldırabileceğine inanıyor muydu?

«Götüreceğim, gidecekler...» diyordu. Erken seçimin Meclis aritmetiğinde hesapların dışında bir değişiklik yapmayacağı savlarına karşın, AP'nin Ekim 1979'da aldığı sonucun yineleneceği, AP'nin tek başına ya da tek başına iktidar olmaya çok yaklaşan milletvekili çıkaracağını savunan bir beklenti de vardı.

Genelde TBMM'nin cumhurbaşkanlığı seçimini sonuçlandırmasını isteyen, TBMM'nin askerlerin istedikleri kimi yasaları çıkarmasında direnen çevreler —nedense— sandıktan ne çıkacağını bilememelerine karşın, erken seçim fikrine sürekli karşıydılar. Tabii, «dışardaki» bu yargılar, kimilerinin çok işine geliyordu, özellikle —yurt düzeyindeki anarşik ortamı, bir seçim için uygunsuz bulan CHP— yitirebileceği bir seçimi bu dayanaklarla geri çeviriyordu.

Bir genel seçim ne getirir, ne götürürdü?.. Bir umut getirebilir, TBMM'nin değişebileceği sanılan aritmetiği ile, yeni gelişmeler sağlayabilirdi. Eğer bu umut gerçekleşirse, askerlerin giderek güçlenen kimi gerekçeleri de alabora olabilirdi. Bir genel seçim, bunalımlı günlerde belki bir «panzehir» olabilirdi. Yok eğer, sonuç hemen hiçbir şeyi değiştirmezse, esasen gidiş o gidişti ki, gelişmelerin varacağı sonuç daha «erkene» alınırdı.

Ama, seçim kararı alabilmek için, yasaların buyurduğu sürelere uygunluk gerekiyordu. Ekim ayında yapılması olası bir erken seçim için Millet Meclisi ancak ağustos ayında karar alabilirdi. Henüz mayıs ayındaydık. Daha çok vardı, ne var ki, bu «beklenti» beraberinde cumhurbaşkanlığı seçiminin ağustos ayına dek sürüncemede kalacağı sonucunu getiriyordu.

Partiler beklentiye girmişlerdi. MHP ve MSP'nin, «AP içinde bir 'patlama' olmasını beklediklerini», bana parti genel sekreteri Nahit Menteşe söylüyordu.

Bir yandan da cumhurbaşkanlığı seçiminin genel seçimden sonraya kalmayacağı söyleniyordu. Temmuz ayı bir «sonuç ayı» olabilirdi, öyle diyorlardı.

Kaç türlü oyunu bir arada izliyorduk, Yarabbi!..

Aklımız fikrimiz «askerlerin ne yapacağı» sorusuna takılıydı. Bir yandan siyasal gelişmeleri anlamlandırmaya çalışıyorduk, öte yandan «askerlerin ne yapacağını?»...

Günün birinde Demirel'e, «başkanlık seçimiyle ilgili askerlerin düşüncelerini» sorduğumda, ağır ağır, düşünceli bir ses tonuyla yanıt verdi:

«Yok bir şey!..»

Bir duygu elbette, ama neredeyse «şimdilik» diyeceği sanısına kapılmıştım.

6

YÜKSELEN SES

TBMM'de turlar, siyasal kulislerde çeşitli «oynaşmalar» sürüp giderken, Brüksel'deki NATO toplantısından dönen Genelkurmay Başkanı Kenan Evren patladı:

NATO toplantısında yabancılar cumhurbaşkanının ne zaman seçileceğini sormuşlardı. Orgeneral Evren, sorulardan üzüntü duymuş, 'mahçup' olmuştu. «Herhalde içlerinden birini cumhurbaşkanlığına layık görmüyorlar, ya da o kadar çok aday var ki, birini seçemiyorlar» gibisinden yanıtlar vermişti.

Evren, «artık bir hal çaresi» bulunmasından söz ediyordu:

«İster sağda, ister soldaki ya da ortadaki partilerin birleşip bir cumhurbaşkanı seçmelerinin zamanı gelmiştir...»

Erbakan —bile— o gün 'seçeceğiz' demişti.

CHP, adayı Batur'a 'yükleneceğiz' demişti.

Sonuç, Batur'un aldığı oy: 273.

AP adayı Bilgiç, zaten «umutsuzdu.»

Batur, elbette «adaylıktan çekilmesi» gerektiğini dokunduran istemleri duymuştu. CHP grubunda 'çekilirim' demiyor, «adayınızım, çekilip çekilmeme siz karar veriniz» demeye getiriyordu.

İşte bu saatlerdeydi, Evren'in sözleri TBMM kulisinde âdeta patladı.

Gidip kendisini görenlere —örneğin bana bile— daha on beş gün önce, 'Sabrın da bir sınırı vardır' diyen Evren, sözünü ettiği sabrın sonuna gelmiş miydi?.. Evren'den gelen sözleri daha önce bütünüyle bilen kulis, açık demecinden sonra şaşırdı, dağıldı, ufaldı.

«Ya, böyle olur işte» diye bir yazı verdim gazeteye.

Hürriyet'in daha önce verdiğim bilgilerin ışığında Evren'in konuşmasını «yadırgaması» olanaksızdı.

7

PATLAYAN

AP önderi Demirel hangi duygular, yargılar, ya da varsayımlar içindeydi; merak etmemek olanaksızdı. Gecenin ilerlemiş bir saatinde Demirel'i telefonla aradığımda, AP önderi kaygıdan öteye varan taşkın tepkiler içindeydi:

«Ne olmuş yani?..» diye soruyordu, «..o mu tayin edecek, gelsin bari cumhurbaşkanı oluversin. Esasen beklediği de bu...»

«Ama, anlaşsınlar diyor, diyalog diyor.»

«Derse desin!.. (durdu bir süre) Diyalogla ne yapılacak?..»

«Fakat Genelkurmay Başkanının bu biçimde konuşması herhalde iyi olmadı?»

«İyi oldu demiyorum!. Gelsin Ordu, otursun bari. *Ya gelirler, ya da geride dururlar. Bunun orta yeri yoktur!.*»

Duygularını her zaman mantığıyla bastıran bir siyaset adamının, bu tür konuşabilmesi için çok, ama pek çok sinirlenmiş olması gerekirdi. Genelkurmay Başkanının birden ortaya çıkıvermesine; kamuoyuna açık bir demeçle, doğrudan cumhurbaşkanı sorunuyla ilgili konuşmasına karşı beklemediğim bir tutum alıyordu.

«Bu sözlerin bir ağırlığı var» dedim Demirel'e, «çok kötü oldu. Hür irade diyorduk, seçemiyoruz. Şimdi sokak, bu sözlere hak verecek.»

Soğukkanlılığını kazanmıştı artık; «Biliyorsunuz, görüyorsunuz, günlerdir seçemiyoruz. Bu şartlarda daha altı ay seçilemez» diyordu. Bakalım, Ecevit'in tepkisi ne olacaktı?..

Demirel, bu soruyla yaptığım araştırmayı yanıtladı:

«Esasen» dedi, «Evren'e sözü var. Seni cumhurbaşkanı yapacağız, diye. Şimdi bana sıra gelsin diye bekliyor. Ancak onu istemeyenler de var oralarda.»

Daha fazla direnemezdim bu konuda. Çok kızmıştı anlaşılan, sert, beklenmedik tepkiler gösteriyordu. «Bunalım bu, bunalımdan nasıl çıkacağımızı gösteren yollar var» diye ekliyordu.

«Anayasa değişikliği ya da erken seçim gibi mi?»
«Evet, seçim gibi.»

Hasan Cemal'le konuştuk, bir ara Batur'la söyleşmişti. Batur da Evren'e karşı sert sözler söylüyordu. Hasan Cemal'in söylediğine göre Batur, Genelkurmay Başkanının bu sözleri söyleyeceğine, «evine gidene dek istifa etmesi» gerektiğini vurgulamış, öyle demeçlerle çözüm aranmayacağını belirttikten sonra, «Biz, dört muhtıra vererek değil, tek muhtırada hallettik» demişti. «12 Mart 1971 darbesi anısı adına.»

CHP önderinden ses çıkmadı.

Hak veriyordu herhalde.

Demirel ise, başbakandı, demeç veren ise Anayasaya göre, başbakana karşı sorumlu genelkurmay başkanı, grupta konuştu:

«Genelkurmay Başkanının beyanatını yanlış istikametlere çekerek parlamento üzerinde birtakım spekülasyonlara götürmek fevkalade hatalıdır. Genelkurmay Başkanının beyanatını birtakım tedailerin sebebi saymak da yanlıştır!» dedi.

AP önderi seçimin sonuç vermemesini «Anayasada bir 'müeyyide' olmamasına bağlamakta direniyor», cumhurbaşkanının altı haftadır seçilememesi nedeninin «parlamentonun teşekkülünden geldiğini» söylüyor ve... «Suçlu yoktu ortada, *kabahat 'yol gösterene' yüklenmemeliydi*» diyordu.

İnsanı en çok güldüren AP kulisindeki kimi yorumlardı: Evren, her «sade vatandaş» gibi duygularını söylemişti. Genelkurmay Başkanı olarak konuşmamıştı. Ne var ki, bize göre, artık «Ordu ile siyaset iç içeydi.»

Batur, umudunu yitirmeden, Ecevit'in oyunlarıyla seçilmesinin önlendiği yargısını değiştirmeden, bir basın toplantısıyla —Evren'in konuşmasından sonra— adaylıktan çekiliyordu.

Cumhurbaşkanı olmaya oldukça yaklaştığı bir dönemde bu geri çekilişin gerekçesine değinen Batur,

«Siyasi liderler ve parlamenterler görevlerini çeşitli etkenlerle yerine getiremedikleri zamanlarda... 27 Mayıs ve

12 Mart önceleri ve şimdi olduğu gibi şekli değişik de olsa Meclislere 'dışardan' ikaz ve müdahaleler oluyor» diyordu.

Evren, —Batur'a göre— eski Hava Kuvvetleri Komutanının adaylığını yadsımıştı demecinde. Batur, bu sözlere karşı çıkıyor... ve...

«Benim Sayın Genelkurmay Başkanının beyanatında üzüldüğüm nokta, cumhurbaşkanı adayları hakkında kullandığı hiç hoş olmayan sözleri oldu. Kendisiyle 30 yıldır tanışırız, meslektaşız. Benim de aday olduğumu hatırlaması gerekirdi» diye konuşuyordu.

Ne yapacaktı Evren, adaylar arasında eski bir orgeneral var diye, bir ayrımda mı bulunacaktı, ya da «Seçin Batur'u bu iş bitsin mi!» diyecekti. Elbette demeyecekti. Orgeneral Evren —bugün olduğu gibi— o sırada da kişileri ayrı değil, aynı kefeye koyan konuşmalar yapardı. Üstelik, o sıralarda Ordu üst düzeyinde Batur'un cumhurbaşkanı olmasından yana olmayan eğilimlerin dolaştığı da kulislere yansımıştı.

Batur, «Elbette Türkiye Cumhuriyeti başsız kalmayacak, bir cumhurbaşkanı seçilecektir. Acaba hangi yöntemlerle seçilecektir?.. Bu yöntem demokratik mi olacaktır?.. Öyle olmasa da yöntem demokratiktir diye bundan önce olduğu gibi gene kendimizi mi kandıracağız?..» diyor, içinden çıktığı bünyenin hangi saptamalara, eylemlere girişebileceğini çok iyi bildiğinden, «demokratik olmayan yolları» anımsatıyordu.

Daha tazeydi olay.

Evren'in sözleri yeterince değerlendirilememiş, ya da yapılan, yapılacak olan değerlendirmeler daha yerini bulmamıştı ki... Ecevit'ten yeni bir 'ses' geldi.

Cumhurbaşkanlığı kontenjan grubuna haziranda beş yeni atama yapılacaktı.

Ecevit, cumhurbaşkanı vekilinin Anayasaya göre, bu atamaları yapmaya hakkı olmadığını söylüyordu.

Haziran ayına sorunlara ek bir yeni sorunla girecektik.

Oysa, hem kimi hukukçuların, hem de Çağlayangil'le; AP'nin yorumu böyle değildi. Cumhurbaşkanı vekilinin «asili»yle aynı yetkileri taşıdığını söylüyorlardı.

8

BAŞKA TELAŞ

«Meclis Başkanı Karakaş aceleyle geldi...» diye başladı Çağlayangil,

«...'Genelkurmay Başkanının sözleri vatandaş arasında telaş yarattı, ne yapacağız?' dedi. Bir şey anlamadığımı söyledim. Kendisine 'normal platformlarda seçmeye çalışırsınız, bu arada da Meclisleri çalıştırın' dedim.»

Oysa, Karakaş, Köşke çıkmadan önce, CHP önderi Ecevit'le görüşmüştü.

Çağlayangil, hayretini gizlemedi. Ecevit, o sırada «atanacak beş senatör sorununun hukuksal yönünü saptaması» için Meclis Başkanına başvurmuştu. Belki Ecevit - Karakaş konuşmasının içeriği bu konuyla ilgiliydi.

Meclis Başkanı Karakaş, CHP'den ufak bir 'işaret' görse adaylığını koyacak —Ecevit'in 1985'teki yargısına göre— hiç kuşkusuz, seçilecekti. Fakat, CHP grubunda Karakaş'a karşı şiddetli bir direnme vardı. Çünkü Meclis başkanlığı turları sürerken, bir gün bir oturumda CHP'nin haberli olmadığı bir düzenlemeyle, MHP birden Karakaş'a oy vermiş, Meclis Başkanı seçilmesini sağlamıştı.

Karakaş'ın MHP oylarıyla seçilmesini CHP grubu, özellikle belirli bir grup, hiçbir zaman bağışlamadı. Karakaş'ın cumhurbaşkanlığına adaylığı söz konusu olduğu zaman, CHP içindeki bu etkili grup, derhal ayağa kalkıyordu. Sanırım, bunların önde gidenleri arasında Prof. Muammer Aksoy vardı. Ecevit, «Eğer bu direnme olmasaydı Karakaş cumhurbaşkanı olacaktı. Çünkü AP'den de Karakaş'a oy verecekler vardı, kesinlikle biliyorduk. Ama, bizdeki direnme sonuç alınmasını önledi» diyecekti. Yıl: 1985, ay: Aralık.

9

SORUŞTURMA

Çağlayangil, Meclis Başkanının «beş senatör vakasını» getirdiğini yadsımadı.

Ne var ki, cumhurbaşkanlığı Başhukuk Danışmanı Prof. İlhan Öztrak, konuyu inceleyip önüne getirmiş, «vekil» olarak bu atamaları yapabileceğini bildirmişti. Çağlayangil, cumhurbaşkanı vekili olarak seçilmiş bir cumhurbaşkanı kadar yetkiye sahip olduğunu söylerken, «hatta savaş ilanına dek» diye ekliyordu.

Bir perşembe günüydü. Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı «Vekiline» haftalık «ziyaretini» yapmıştı; sorumu yanıtlayan Çağlayangil,

«Hayır, Sayın Evren, cumhurbaşkanı seçimine değinmedi, ben de... Bana son NATO gezisiyle, sıkıyönetim bölgelerindeki durumu anlattı» dedi.

Yalnız bir an duran Çağlayangil, aralarındaki kısa söyleşiyi aktardı:

«Sayın Evren gidiyordu, ayaktaydık. Sordum: 'Paşam son demecinizi okudum, böyle bir demeci vermenize neden olan bir sıkıntınız mı var?'

Genelkurmay Başkanı, 'Hayır, yok' dedi. Bana, 'Bu demeçle Brüksel'deki durumu söyledim. Batur da bana kızmış, oysa ben ona değinmemiştim ki demecimde' diyordu.

Ben üsteledim: 'Bir sıkıntınız yok ya?'

Evren, 'Hayır, yok' dedi ve ayrıldı.»

Çağlayangil'in «sıkıntı araştırması, soruşturması» elbette Ordunun alt düzeyinden herhangi bir baskı hareketinin gelip gelmediğiyle ilgiliydi.

10

SONUÇSUZ

Demirel'e göre —görüştüğü— Çağlayangil, beş senatörü atamayacaktı.

Bekleyecekti.

AP önderi, beş senatörün «vekil» tarafından atanmasını Anayasaya aykırı bulan Ecevit'i anlamadığını söylüyordu. Anayasada yazılı DGM'lere direnen CHP önderinin, Anayasada «vekile yetki veren» bir hüküm olmaması nedeniyle atamalara karşı çıkışını anlayamadığını belirtiyordu.

20 Mayısa doğru Demirel, «Cumhurbaşkanlığı sorununu ne yapacağız, günlerdir düşünüyorum» diyor, «Bilgiç de Batur da olmayacak, iki parti de seçilemeyecek adaylar çıkardı, ikisinden biri seçilir diye milletin yüreği ağzına geldi» diye ekliyordu.

Bakıyordum; Demirel'in günlerdir ağzından düşmeyen Anayasa değişikliğiyle, cumhurbaşkanının halk tarafından seçimi, uygulama aşamasına gelmişti. «Herhalde bu değişikliğin taslağını hazırlarsınız, örneğin Kırca bu tasarıyı bir günde yazar, hazırlar» diyordum ki, gülerek ekledi:

«Hazırlamış, hazırlamış!» dedi.

Ecevit'in bu iki öneriden —başkan seçimiyle, erken seçimden— hep kaçamayacağını düşünüyordu.

Kafasında «diyalog» istemlerini, bu önerileri CHP önderine götürerek karşılamak ve bir sonuç almak vardı: «Bunları kabul etmezse, halka gitmezse sorumluluk üzerinde kalır» diyordu. Bugün de aynı yargıları —sorduğunuzda— söylüyor.

Sonra:

24 Mayıs 1980'de beklenen «diyalog» gerçekleşti.

Sonuçsuz!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SORUNLAR ZİNCİRİ

1

HAZİRAN 1980

Haziran, yeni tırmanışlarla başladı.

Sorunlar bir yumak olmuş, konular, olaylar birbirine karışmıştı.

Derken... Daha önceki günlerde kulislerde belirtileri görülen hükümet sorunu, gündemin ilk maddesi oluverdi.

Ecevit'in, MSP önderi Erbakan'la yaptığı görüşmelerden sonra, AP azınlık hükümetinden kurtulma gerekçesine dayanan, bu hükümet gittikten sonra bir «onarım hükümetinin» gelmesini öngören çıkışlarıyla, siyasal odak noktaları yeniden karıştı.

Tabii, bu arada cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili turlar sürüp gidiyordu.

Muhsin Batur, yine oy almayı sürdürdü, hatta günü geldi seçilmesine bir adım kalan noktaya dek geldi.

Batur seçilseydi, 12 Eylül olur muydu, olmaz mıydı? Bu soru, bugün de tartışılıp duruyor. Batur'un seçilmesi için büyük uğraş veren CHP Senatörü Uğur Alacakaptan'a göre, «Batur cumhurbaşkanı olsaydı, askerler bir müdahale olanağı bulamayacaklardı...»

Asker kesimi ise, artık olayları, sorunları bir «bütün» olarak değerlendiriyordu. O kesime göre, «Açmazlardan çıkmamızı sağlayacak kapılar kapanmıştı.» Anarşi tırmanıyor, başarı sağlanamıyordu. Sivil ve asker kesimde sorunlara bakış açıları bir zincirin halkaları gibi dizi halinde sıralanıyordu. Ne var ki, olaylar aynı dizide yer alıyor, ancak çözümlerde değişik yorumlar, değerlendirmeler görülüyordu. Bir yere dek ortak görüşler izleniyor, fakat bir noktadan sonra iki kesimdeki görüş ayrılıkları kesinleşiyordu. Sivil kesimde de olaylar dizisi birbirine koşut sıralanıyordu, ama çözümlerde kesin çizgili ayrımlar saptanıyordu.

12 Eylül öncesi üç ay, her yanıyla çok önemli günleri, olayları içeriyordu.

Haziranın birinci günü, rahmetli Sırrı Atalay, «Ecevit' in MSP'yi 'kırmak' istemediğini» söyledi. Hükümet sorununda ilk açılış, bu cümleyle başladı.

Atalay, bu değerlendirmeyi Ecevit'le bir saat görüştükten sonra yapmıştı. Batur'un adaylığını sürdürmesini, MSP kanadı istemişti. AP ise, Bilgiç'ten vazgeçmeye hazırlanıyordu, yerine emekli Orgeneral Faik Türün'ü koyacaktı.

CHP, artık «zamanında —yani 1981'de— yapılacak genel seçimden» söz ediyordu. Atalay'a göre, «CHP'lilerin korkusu, Demirel'in birden Meclisi seçime götürecek bir manevra yapmasıydı.» CHP'liler, bir yıl kazanmak, belki bu dönemde partiyi güçlendirmeyi başararak seçime gitmeyi yeğliyordu.

Öldürülen Gün Sazak'ın cenaze töreninden önce çıkan olaylar, kulisteki bu oluşmaların üzerine tuz biber ekiyordu. TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu, Ankara Sıkıyönetim Komutanının, Sazak'ın cenaze törenini geniş yansıtmamalarını istediğini söylüyor, «alttan kaynaklanan bir çekingenliğin üst kademeye egemen olduğunu» ekliyordu.

Demirel de durmadan MSP'ye yükleniyordu: «Ne olursa olur» demekteydi.

2

«MECLİSİ AŞMAK»

Kimi olaylar kamuoyuna yansırken, «suyun derininde» yatan oluşmalar, gelişmeler neydi?.. Doğrusu, merak konusu, buydu. Demirel —3 Haziran günü— bana,

«Askerler tedirgin...» dedi. Ama, hemen ekledi :

«Bu tedirginliğin cumhurbaşkanı seçimiyle ilgisi yok!»

Daha önceki saptamalarını yineliyordu: Sıkıyönetimler iki yıldır işbaşındaydı, başarı sağlanamamıştı. Gereken yasal düzenlemelerle istedikleri yetkileri alamadan kesin sonuç verecek girişimler yapamıyorlar, emekli olduktan sonra —bir gün— Mustafa Muğlalı'nın durumuna düşmek istemiyorlardı. Bu nedenle mahkemelerin, hâkimlerin daha güçlü olmasını sürekli söylüyorlardı.

«Ne yapmayı düşünüyorlar, ne istiyorlar?»

«*Meclisi aşmak istiyorlar...*» dedi Demirel.

Meclisi aşmak?.. Bu, doğrudan 'müdahale' anlamına gelirdi.

Artık, «alarm» zilleri çalıyordu. Askerlerin sürekli yetki isteklerinden sonra eyleme geçmeyi kararlaştırdıklarını sanıyordum. Bir ara Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu'yu aradım: «..Allah hepsinin belasını versin!.» dedi. Bir geziye çıkıyordu, bu arada telefonda makineli tüfek gibi, «...Cumhurbaşkanı seçemiyorlar, vergi yasalarını çıkaramıyorlar, yetki tasarıları duruyor..» diye yakınmaları arka arkaya yeniden sıraladı.

Amirale, «Siz, bir gün aniden bir '*şey*' yaparsanız, planınız yok, programınız yok, Ordu da harcanmayacak mı?» dedim. Ulusu,

«Biz de bundan korkuyoruz ya!..» diye yanıtladı. Ulusu sözcükleri özenle seçerek,

«Eğer bir gün bir '*şey*' yapılırsa... Bir noktaya nasıl varılacağını saptayacak bir yörüngeye oturtmak lazım» diye ekledi.

İş, bu aşamadaydı.

Bu aşamadaydı işler, fakat «öteki yanda» Erbakan, başbakanlık umut ediyordu. En azından bir hükümet!.. Batur'un cumhurbaşkanı seçilirse MSP'li bir hükümete olanak sağlayacağı söylentileri daha da yaygınlaşmıştı. Nitekim Batur'un oylarında belirgin bir yükseliş başladı. Aday olmamasına karşın, 3 Haziran günü 293 oy alıyordu. Batur'un oylarında yükselişin bir öteki nedeni, emekli generalin Senatodaki görev süresinin birkaç gün sonra bitmesiyle de ilgiliydi. Kontenjan senatörlüğü süresi doluyordu, ya birkaç gün içinde seçilir ya da TBMM'ye veda edip ayrılırdı. 5 Haziran günü oylar, 303'e fırladı, Mecliste, çevrede, hemen her kesimde bir telaş görüldü.

AP'den de Batur'a oy verenler olduğu söyleniyordu. Batur için «kader günü» 6 Haziran'dı. Fakat emekli orgeneral, o gün de umduğunu bulamayacaktı. Demirel'in Batur oyları 303'e çıktığında söylediği, «Bir kâbus geçirdik» sözünden sonra, AP önderinde bir toparlanma gözetiliyordu. Eğer Batur cumhurbaşkanı seçilirse, hemen «istifa edecekti.» İş, bu denli gerilmişti, Batur'la AP arasındaki ipler koptu kopmak üzereydi. Sırrı Atalay, «büyük bir felaketin önlendiğini» söylüyor, bir yandan Batur'un seçilmeyişine seviniyor, bir yandan da Batur'un geçmişteki siyasal yatırımlarını anlatıyordu. Ancak, Batur'un adaylığının artık hiç söz konusu olmamasına karşın, CHP grubunu çevresinde toparlayacak bir başka adayın adı da geçmiyordu.

Cumhurbaşkanlığı sorunundaki gelişmeler bu yoldayken, MSP önderi Erbakan, AP önderi Demirel'e bir mektup gönderiyor, «...Dış güçlerin tavsiyelerine uyarak aldığınız kararlarla... ısrarla üst üste aldığınız hatalı kararlarla milletimizi ve ülkemizi bugünkü vahim noktaya getirdiniz... 'hükümet gider, dert biter' dediğiniz halde hükümet gitti, dertler bitmedi, bilakis arttı. 'Anarşi var, yok olacak' dediğiniz halde, anarşi yok olmadı, bilakis arttı. Sizden önceki 22 aylık hükümet döneminde anarşiden 10 bin kişi kurşunlanmış, 2500 kişi hayatını kaybetmiş, 7500 kişi sakat kalmıştı. Sizin ise sadece 6,5 aylık döneminizde anarşik olaylarda 16.689 kişi kurşunlanmış, 1744'ü hayatlarını kaybetmiş, 14.945'i sakat kalmıştır. Bu korkunç rakamlar hükümetiniz döneminde

anarşinin önceki hükümet dönemine göre 4-5 misli arttığını göstermektedir..» diye yazıyordu.

Erbakan'a göre, AP Hükümeti hiçbir olumlu sonuç alamamış, «yok»lar sürüp gitmişti. Milyonlarca dar gelirli «gözyaşı» dökmekteydi. Mektubun sonlarında MSP yönetim kurulunun aldığı kararlar sıralanıyordu.

MSP, böylece 12 Kasımda kurulmasına önayak olup «dıştan destek» verdiği AP Hükümetine karşı bir duruma geçmişti. Bu, MSP'nin AP hükümetini düşürecek girişimi destekleyeceğini gösteriyordu. Elbette altındaki karar MSP'nin «onarım hükümetine» girmesiydi. Kuliste kotarılan, sonradan Ecevit'le uzun uzun konuşulup ortaya çıkarılan sonuç, bunlardı; Erbakan'ın mektubu, işin ilk aşamasıydı.

AP Genel Başkanı ve Başbakan Demirel, MSP önderinin mektubuna, «kitap kalınlığında» bir yanıt gönderdi.

Bu yanıtlarda MSP önderinin daha önce söyledikleri, mektubunda çizdiği tablolar arasındaki yanılgılar, rakamlarla, demeçlerden alınan bölümlerle bir bir sıralanıyordu.

Demirel. bu uzun mektubunun sonunda, «hükümete verdiği desteği çekmesini» nasıl karşılayacağını açıkça söylemiyordu, ama «desteğin devam etmesinin» yararlarından söz ediyordu :

«... Türkiye'nin 1979 Kasımında içine sürüklendiği durum, ya fevkalade ciddidir, ya değildir. Bu durum fevkalade ciddi bir durum ise, bize '7 ayda her şeyi niçin düzeltmediniz, niçin ortalığı güllük gülistanlık yapmadınız?' şeklinde bir soru yöneltilmesi fevkalade güçtür. Zira, 7 ay içerisinde her şey düzeltilebilecek olsa idi, bu duruma 'fevkalade hal' denilemezdi. Biz, 7 ayda hiçbir şeyi kötüleştirmedik, birçok şeyi iyileştirdik. Aslında Türkiye'nin 16 Ekim 1979 tarihinde istifa eden hükümetin idaresinde kaldığı takdirde bugün ne hale geleceğini düşünerek, bizi değerlendirmek gerekir. Başka bir deyişle biz, 7 ay zarfında büyük mücadeleyi sürdürmeseydik Türkiye bugün ne hale gelirdi diye düşünmek gerekir.

Biz hükümet meclubu değiliz. Millet bizi görev almaya davet etti. Biz hiçbir destek talebinde bulunmadan zatıâliniz 23 Ekim 1979 günü Çankaya kapısında Cumhurbaşkanı

ile görüştükten sonra bizim hükümet olmamız gerektiğini Milli Selamet Partisi olarak, temelde şart koşmaksızın 1 yıl süre ile destek vereceğinizi kamuoyuna beyan ettiniz.

Ahde vefa göstereceğinize güvenerek bu yükün altına girdik. Didindik, çırpındık, buraya kadar da ülkeyi getirdik. Bizim için hükümette kalmak veya gitmek önemli değildir. Önemli olan Türkiye'dir.

Beni yanlış anlamayacağınızı umarak, bugünkü durumda dengelerin gayet hassas olduğunu, zeminin gayet kaygan olduğunu ve bir bunalımın Türkiye'yi çok kısa zamanda 1979 Kasımına getireceğini açıklıkla ifade ediyorum.

31 Mayıs - 1 Haziran 1980 tarihinde toplanan Adalet Partisi Temsilciler Meclisi, erken seçime gidilmesinin Adalet Partisi Grublarına ve Adalet Partisi Yönetimine tavsiye etmiştir.

Bu mektupta izahına çalıştığım hususları şifahen konuşmaya hazırız. Böylece, yanlış anlaşılması muhtemel herhangi bir durum varsa, bunu izale etmeye de amadeyiz.

Her hafta hükümetin düşürüleceği şeklinde yapılan beyanlar, bütün idareyi âtıl hale getirmekte ve karar mekanizmasını işlemez duruma sokmaktadır.

Hükümetin icraatından Milli Selamet Partisi, destek verdiği için sorumlu değildir. İcraattan biz sorumluyuz.

Daha önce de söylediğim gibi hükümete devam edebilirsek, başladıklarımızın neticelerini alırız ve millet bundan faydalanır. Devam edemezsek, başladıklarımızı neticeye ulaştıramamış oluruz.

23 Ekim 1979 tarihindeki beyanınız ve 7 Kasım 1979 tarihindeki görüşmemiz istikametinde desteğiniz devam edersе, Türkiye'nin menfaatine olur. Etmezse, diyeceğimiz bir şey yoktur. Karar, Milli Selamet Partisi Yönetimine aittir. Kararınız hangi yönde olursa olsun, saygı ile karşılarız...»

3

BULANIK SUDA BALIK...

Bir de ortalığı Erbakan'ın cumhurbaşkanı seçiminden sonra başbakanlığa atanması sorunu karıştırıyordu. Batur'un, eğer başkan olursa, bu atamayı yapacağını söyleyenler, «Erbakan, yeterli destek oyunu alır, ya da almaz. Ama, hiç değilse başbakanlık sıfatını bir süre taşımış olur ya!» diyorlardı.

MSP önderi özellikle «Maarif işlerimizi dilediği gibi düzenleyecekmiş!»

Demirel de kulislere yansıyan bu haberleri yadsımıyor, duyduğunu söylüyor, bulanık suda balık avına benzeyen bu söylentilerin yanı sıra, askerlerdeki durumu kısaca özetliyordu : «Şimdilik» hiçbir şey yoktu!

«Geçen haftaki konuşmamızda Evren, cumhurbaşkanını seçmemizi söyledi. 'Seçelim' dedim, 'ama, Batur'u seçelim mi?' diye sordum. Eksik oylarını tamamlayıp bu işi bitirelim mi?... Orgeneral Evren, bu soruma olumlu yanıt vermedi. Genelkurmay Başkanına, 'elde şu anda seçilecek adam yoksa ne yapacağız?' diye ekledim» diye anlatıyordu.

Ama, artık bir yandan da hükümet biçimlerinden söz ediliyordu. CHP önderi partisinin küçük kurultayında açıktan, «*AP+CHP+MSP*» hükümetinin kurulması gerektiğini söylemişti.

Demirel'in aklı hâlâ erken seçimdeydi. Eğer ağustosta erken seçim kararı alınsa, ekimde seçim olur, bu sürede TBMM de açık kalırdı. AP önderine göre, temmuz ayından başlayarak TBMM'de «kimseyi bulamayacaktık,» çünkü ramazan ayı geliyordu.

Fakat, bir genel seçimde MHP ile MSP güçlenerek gelebilirdi, oysa Demirel böyle düşünmüyordu :

«MHP'nin bugünkü koşullarda, bu kan denizinde güçlenmesi düşünülemez. MSP ise yerinde sayar,» diyordu. Bu arada MHP içinde bir «cinayet şebekesi» olduğuna ilişkin

kuşkulardan söz ederek, «Gaddar ve acımasız. Bunları bir bulabilirsem köklerini sökeceğim» dedi.

CHP'nin yörüngesi belliydi.

Hükümet sorununu, salt iktidar sorunu gibi görmediğini açıklıyordu.

Eğer, yeni bir hükümet oluşmasına gidilirse, hele CHP+AP+MSP karma hükümeti gerçekleşirse, ilk başta cumhurbaşkanı seçimi düze çıkacaktı. Ardından —bir yıl içinde— ülkenin onarımı bekleyen sorunları ele alınabilecek, bu denli güçlü bir hükümetle giderek zaman içinde her şeyin üstesinden gelinecekti.

Ecevit, hızlı girmişti. Artık cumhurbaşkanlığı seçimi ikinci plana düşmüştü. Varsa yoksa yeni hükümet arayışı... Bundan başka söz edilmiyordu. Tabii, bu olayların yüzeysel biçimiydi, cumhurbaşkanlığı seçimiyle «kilitlenen Meclis» sloganı, yara gibi işliyor; rejim, durmadan kan yitiriyordu.

CHP yönetim kurulunda sorun çözümlenmişti, bir gensoru önergesiyle hükümetin düşürülmesine karar verilmiş, konunun CHP ortak gruplarına getirilmesi için girişimler başlamıştı.

Deniz Baykal, «ilk önce doğru dürüst muhalefet yapmayı» öne sürmüş, «kurulması düşünülen hükümetin bizi 'erken seçime' götüreceği hiç hesaplandı mı?» diye sormuştu.

Ecevit ise, böyle bir hükümetle varılacak başarılardan söz ediyordu. Fakat, Ecevit'in bu planlarına, bir ölçüde siyasal manevra kokan üçlü hükümet önerisine karşın, Demirel'in böyle bir ortaklığa girmeye hiç niyeti yoktu. Ecevit gibi artık deneyim kazanmış bir önderin, Demirel'in tutumunu sezmemesi olanaksızdı. Öyleyse AP hükümeti gittikten sonra, yerini bir CHP+MSP ortak hükümetinin alması düşünülüyordu. AP önderi dikkatliydi, hükümetin «hemen» gideceği yolundaki kulis varsayımlarını «ihtiyatla karşılıyordu» :

«Dur bakalım» diyordu, «bakalım, hükümetin gitmesi için gereken kırmızı oyu toplayabilecekler mi?»

Bendeki izlenim, Demirel'in öyle kolaylıkla teslim olmayacağını gösteriyordu. Ecevit olsa, bir noktaya dek uğraşır; fakat zamanı, ortamı lehinde gördüğü anda istifa edip, muhalefete geçebilirdi. Demirel ise, «bırakıp gitmeyi» pek istemiyordu. Ekonomik göstergelerdeki olumlu çizgiler, Demi-

rel'i hükümetten ayrılmamaya; tersine, sürdürmeye ve bu göstergeler daha pekiştikçe öteki partileri seçime zorlamaya itiyordu.

Ecevit'in yeni hükümet oluşturabilme yolunda giriştiği çabalar, örneğin kontenjan grubuyla yaptığı görüşmeler de ilginçti. Kontenjan grubu, «CHP+AP hükümetine 'evet' denilebileceğini» söylemiş, fakat «MSP'ye ne gerek var?» diye kaygısını da sergilemişti. Bu girişimler arasında Demirel, hükümetin gidip gitmeyeceği kuşkusunu yansıtan sorulara «*Kuştan korkan darı ekmez*» diye yanıt veriyordu.

Kimi ikilemler de vardı : Ecevit, Cumhurbaşkanı Vekilinin beş senatör atayamayacağını dirençle öne sürüyor, ama hükümet giderse yerine başka bir hükümet gelmesi için başbakan atamasına karşı çıkmıyordu.

Demirel de kendi oyunlarını kuruyordu.

Bağımsızların «içini bozmaktan», MSP'nin «içini karıştırmaktan» söz eden AP önderi, «Gidersek lehimize... Ama, kalmak için her savaşı yapacağız» diyordu.

Tarafların hazırlıkları artık açıktaydı. Demirel, muhalefetin 226 kırmızı oyu bulamayacağını, gensoru önergesinin verilmesinden bir süre önce söylemeye başlamıştı. Demek ki, kulisteki girişimlerden bir ipucu yakalamıştı, bunu işliyordu.

Tabii karşı taraf da başka oyunlar peşindeydi. MSP'deki bunalımı dikkate alarak, AP'den gene on, on beş milletvekili koparmanın yollarını arıyordu.

Ecevit, «İlk önce hükümet gitmeli» diye başlıyordu. «CHP yönetimi ve grup yönetim kurulları, Demirel Hükümetinin her kapıyı kilitlediği bir ortamda bu hükümet işbaşındayken alternatif hükümet formülleri oluşturulamayacağı kanısındadır» diyordu. Bu sözlerin açık yorumu, ilk önce hükümetin gitmesini sağlamak gerektiğiydi.

Nitekim, «hükümet düşürülüp kilitler açılınca» yeni hükümet olanakları ortaya çıkacaktı. Ecevit, hükümetin gidip gitmeyeceği konusunda elini ateşe sokmuyordu. Görüşüne göre, «Bir hükümet kurulamazsa, en kötü olasılık bugünkü hükümet formülüydü...

Demek ki, kazanılacak bir şey yoksa bile, yitirilecek bir şey de yoktur...» diyordu. Normal koşullar altında bu düşünce biçimi geçerli olabilirdi. Siyasetin dalgalanmalarına koşut eylemlerdi. Ne var ki...

Ecevit, umut verirken bir yandan da, «Cumhurbaşkanı seçimi önümüzdeki günlerde açılma olanağı bulabilir» diyordu, ama hükümet giderse. Soruyordum :

«İlk önce 226'yı bulup Meclisi çalıştırmak gerekmez mi?.. İlk aşamada Meclisin çalışır hale gelebileceği güvencesini kendinizde buluyor musunuz?»

«Çok güzel soru» diyordu Ecevit, «...gensorudan sonuç alınıp alınmayacağının ilk göstergesi bu olacaktır. Bunu da gelecek hafta göreceğiz.»

Ecevit'e göre, eğer gensoru üzerinde 226 rakamı toplanırsa, Meclisin çalışması «dahil» hemen her sorunun çözümü bulunabilecekti.

Soru : «Gruptaki konuşmanızda 'hükümet düşerse 3. MC kurulabilir' dediniz. Bugünkü hükümetten daha iyi nasıl olabilir 3. MC Hükümeti?»

Yanıt : «Eğer MSP'nin şu ya da bu ölçüde, şu ya da bu konuda frenleyici etkisi olsaydı, işler bu kadar kötü noktaya gelmeyebilirdi diye düşünüyoruz.»

Bütün bunlar, Ecevit'in gensoru önergesiyle AP hükümetini düşürmeye karar verirken, MSP'den henüz «kesin bir güvence» almadığının işaretiydi.

Bu girişimlerin CHP içinde «toplu bir destek» görmediği de anlaşılıyordu. Ali Topuz, «Bu, Ecevit'in üçüncü hatası olacak» dedi :

«İlk hatası, MSP - CHP Hükümetini bozmaktı. İkincisi 1977 erken seçim kararı. Üçüncüsü de bu girişim.»

Genel Sekreter Yardımcısı Altan Öymen, MSP'nin «İleri geri konuştuğunu», bu gensoru önergesiyle «durumunun ne olduğunun» ortaya çıkacağını söylüyordu. Ecevit'in MSP önderine başbakanlık sözü verdiği yolundaki söylentileri Öymen, doğrulamadı. Ecevit - Erbakan arasındaki konuşmada bulunmuştu, böyle bir «söz verme» geçmemişti.

Ecevit'in yakınlarına dayanarak gazetelere yansıyan habere göre, CHP önderi, «Bu hükümet ağustos ayına dek gitmezse Orduda 'tahribat ya da tahrifat' yapar demiş.»

Demirel, artık doğrudan Ecevit'e yükleniyor : «...Öğretmeni böldü, polisi böldü, her şeyi, her yeri böldü. İstediği kadar benimle uğraşsın, ama Orduya dokunmasın» diyordu.

Köşkte başka havalar esiyordu. Çağlayangil, «Ecevit, isterse Demirel'le gelsin, Erbakan'ı hükümet yapmam» diye sert sözler söylüyordu. Cumhurbaşkanı vekilinin başka kararları da vardı :

«Bu işin bir prosedürü var, bunlara uyarım. Ama, Ecevit, bağımsızlarla bir hükümet diye gelirse, AP'den koparacağı insanlarla iktidar olmaya kalkarsa, ben, Korutürk gibi bu hükümeti atamam, onaylamam...»

Erbakan'lı hükümete yeşil ışık yakmayacak Çağlayangil, söylentilere göre oluşabilecek 20 bağımsızlı bir hükümeti de onaylamayacak!.. Bu tür bir hükümet oluşursa, yeni bir bunalımı daha ilk gün beraberinde getirecekti.

4

YA ÖTE YANDA NE OLUYOR?
«Bu Gidişle Bu İşi Bitirmek, Seneler Alır»

Bizler, siyasal manzaranın verdiği bu görüntüleri izlerken, askerlerle hükümet, sıkıyönetim komutanları toplantısında buluştu.

Demirel'in, 16 Haziran 1980'de sıkıyönetim komutanlarıyla yaptığı görüşmeden sonra, not defterine yazdıkları arasındaki «Bu gidişle bu işi —yani anarşiyi— bitirmek, seneler alır» cümlesi oldukça çekiciydi. Demirel'e göre, bu görüşmelerde saptadığı noktalar şunlardı :

«...'Silahlı Kuvvetler, günden güne yıpranıyor. Bir an evvel, bu işten sıyrılıp, esas görevlerinin başına dönmelidirler' şeklindeki (askerlerden gelen) mülahazaların; hukuk devleti, Anayasa. 110, 111 ve 124. Anayasa maddeleriyle bağdaşması mümkün değildir. Türkiye, istiklal mahkemeleri kuramaz, takriri sükûn devrine dönemez. Tunceli kanunu da çıkaramaz. Her şey hukukun içinde kalınarak yapılacak. Neticede dönüp dolaşıp bugünkü düzene gelinmeyecek mi? Çünkü, en iyisi, meseleleri bundan uzaklaşarak değil, bunun içinde kalarak çözümleyeceğiz...»

Anlaşılan bu yargıları, bu toplantıda öne sürülen düşüncelerden sonra yinelemişti.

Başka bir notu :

«...'Elden gelen her şey yapılmıştır. Yapılacak başka bir şey kalmamıştır. Artık sebebi, sıkıyönetimin dışında aramak lazımdır. Yasal ve idari tedbirler alınmalıdır. Olaylar devam edecektir, görüşlerinde değişiklik yoktur' şeklindeki (askerlerden gelen) mülahazalar bizi nereye götürür?...»

Aynı notlara göre, toplantıda askerler şu noktaları vurgulamışlardı :

«...Kanunların tatbik edilemeyişi ve ettirilemeyişi :

Emniyet mensuplarının saygınlığını yitirmiş olması ve halktan korkar hale gelmiş olması.

Adalet mekanizmasının iş göremez hale gelmiş olması, Ülkeyi kanunsuzlukların hakkından gelinemez duruma getirmiştir.

Adalet dağıtan hâkimlere, savcılara, emniyet mensuplarına, Silahlı Kuvvetler mensuplarına silah çekenler, idam olunmalıdır.

1402 sayılı kanunda bazı değişiklikler teklif edildi. Geldi, Mecliste takıldı kaldı.

Sıkıyönetimi, normal muhakeme usulleri ile yönetmeye çalıştık.

Olaylar niye çoğaldı?

Yavaş yavaş denediler. Cesaretleri arttı. Yakalanamayanlar cesaret verdi. Mahkemelerin neticelenmeyişi cesaret verdi. Bunların cesaretini kıracak bir durum meydana getirmek lazım.

Müessese polisi çıkmadı, takıldı kaldı.

Kanuni yetkilerin artırılması lazım.

Sıkıyönetim mahkemelerinin verdiği kararların icrası lazım (Hiçbir yerden geçmemeli).

Sıkıyönetim ilan etmektense, etmemek daha iyi.

İran bile, ordusu dağılmışken hakkından geldi...»

Bu anlatımlardan sonra askerler, «*Bu gidişle bu işi bitirmek, seneler alır*» demişler, Demirel de bu yargıyı notlarına almıştı.

17 Haziranda toplanan MGK'nin çıkardığı kısa bildiri, artık hiç kimseyi ilgilendirmiyordu; çünkü içeriğindeki ifadeleri hemen her toplantıdan sonra dinliyorduk :

«...Devletin bütünlüğüne ve bölünmezliğine, milletin birlik ve beraberliğine, yurdun huzur ve güvenine, vatandaşların can ve mal emniyetine yönelen anarşi, terör, bölücülük, gasp ve soygun olaylarının önlenmesi ve bunun örgütlerinin meydana çıkartılması konusunda girişilen etkin ve amansız mücadeleye aralıksız devam edilecektir.

Milli Güvenlik Kurulu, yurtiçinde meydana gelen bu durumu olağanüstü bir hal olarak değerlendirmekte ve gerek bununla ilgili ve gerekse sıkıyönetimin ve güvenlik kuvvetlerinin icraatını kolaylaştıracak bütün yasaların bir an evvel çıkartılmasını lüzumlu bulmaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu, Anayasamızın tanıdığı hür demokratik düzene, ülkenin ve milletin bütünlüğüne yönelik

her türlü yasadışı eylemlere karşı alınan ve alınacak olan etkin önlemleri sürdürerek bütün yurtta huzur ve güvenin sağlanması için 20 ilde uygulanmakta olan sıkıyönetimin iki ay süre ile uzatılmasını hükümete tavsiyeye karar vermiştir...»

Oysa :

Demirel'in notlarının içeriğini bilsek,

Bir gün sonra çıkacak MGK bildirisini daha iyi anlayabilirdik.

Ama; devlet, bünyesindeki toplantıları sokağa çıkıp açıklayamazdı elbette.

Askerlerin yargısı çok önemliydi :

«*Bu gidişle bu işi bitirmek, seneler alır...*»

Yıllar almayacak bir «formül» ise, kapıdaydı artık.

Bu notlarla, o sırada sezdiğimiz gelişmelerden bugün anlıyoruz ki, 12 Eylüle doğru hızlanma haziran ayında başlamıştı.

5

HENÜZ OLMAYAN

«Yıllar almayacak formül»ün ilk izleri, Demirel'in kafasında hangi tarihte belirdi; bunu saptamak olanaksızdı. Ne var ki, Başbakanın askerlerle sık sık görüştüğü göz önüne alınınca, hele yılların verdiği deneyimleri de söz konusu olunca, Demirel'in «ilk işaretleri» şubattan sonraki aylarda saptaması olasılığı güçlüydü. Fakat, Demirel'e, *bugün* sorulsa «müdahaleyi hiçbir zaman aklına getirmediğini» söyleyecek, «askerlerin sıkıyönetimle anarşinin üstesinden gelmeyeceklerine dayalı bir kuşkuya, özellikle Temmuz 1980'de düştüğünü» öne sürecekti.

Oysa, Haziran 1980'de bir müdahalenin ilk belirtileri canlıydı, askerlerin o günlerin koşullarında «demokratik rejim içinde» sorunu çözmekten umudu kestikleri anlaşılıyordu. Haziran ayındaki kimi görüşmeler, bu izlenimi güçlendiriyordu. Ayrıca, Demirel'de —bendeki notlara göre— daha şubat ayından başlayarak «kimi kuşkular» belirmişti.

Tabii, AP önderiyle ayrıldığımız nokta da burada başlıyordu: Askerlerin, eldeki yasal olanaklarla, o günlerin çapraşık rejim düzeni içinde başarılı olunamayacağını öne sürmeye başlamalarından sonra, «başka yöntemlerle» başarılı olmayı yeğleyecekleri düşünülebilirdi.

20 Haziran 1980 Cuma günü, saat 11.00'de Cumhurbaşkanı Vekili ile görüşmeye giden Başbakan, Çağlayangil'e ülkedeki genel manzarayı çiziyordu:

«...Piyasa canlandı. Kendi kendisini kontrol etmeye başladı.

'Türkiye ha battı, ha batıyor' diyenlere, bu durum fiili bir cevap teşkil ediyor. Türkiye'yi iflas eşiğinde bir ülke durumuna sokmaya hiç gerek yok.

Meclis zemini enteresan, cumhurbaşkanı seçimi ile CHP 15 gündür meşgul olmuyor. Şimdi, gayeleri, hükümeti devirmek. Hep onu düşünüyorlar. Hükümet devirmek, marifet değil.

Biz, ekseriyete dayanmıyoruz. Kâfi oyumuz yok. Düşürmeyi yapabilirler. Bizim için önemli değildir. Mesele, ondan sonrasıdır. Ayrıca, bu işin de usulü dairesinde yapılması gerekir. Bu hafta TBMM'de sıkıyönetim uzatma toplantısı vardı. Eleştiriler, karşı eleştiriler, hepsi ortaya çıktı.

Ne zaman Meclisi işletmek istersek, ilk iş olarak, yan ödeme meselesini getiriyorlar.

Bir yandan, işlerin durdurulmasına çalışıyorum. 2 milyar dolarlık makine verecek. 1 milyar dolarını Türk Parası ödemek mümkün. Atatürk Barajına talip var.

Genel manzara şudur: 1980 Haziranı, 1979 Kasımından daha mı iyidir, daha mı fenadır? Mukayeseyi böyle yapmak lazımdır. Değerlendirmeleri genel kıstaslara göre yapmak lazımdır. Biz, bozuklukları düzelterek geliyoruz. Bozukluklara yenilerini eklemiyoruz.

Anarşide memnun olmadığımız taraflar çok var.

Mesela; Ankara Kumandanının tutum ve davranışları katiyyen tatminkâr değil...»

Çağlayangil'e sunulan bu «tablo»da da aradığımız «öğe» yoktu.

Ama...

22 Haziran 1980 gününü beklemek gerekiyordu.

6

YOLCU YOLUNDA GEREK

CHP önderi Ecevit, 3 Haziranda, «...Türkiye'yi bu hükümetten kurtaracağız. Bu hükümetle hiçbir şekilde seçime gidilemez. Eğer gidilirse 'gölgeli seçim' olmasının da ötesinde çok kanlı bir seçim olur...» demişti, ay boyunca bu yolda yürüyecekti.

24 Haziran günü Millet Meclisinde Ecevit ve üç arkadaşının hükümeti düşürmeye yönelik gensoru önergesi okundu:

«...Bu hükümet döneminde can güvenliği, iç güvenlik giderek yok olmaktadır.

Yedi aydır azınlık hükümeti hiçbir sözünü tutmamıştır.

Yüz günde Türkiye esenlik yoluna çıkacaktı.

'Kurtarılmış bölgeler rezaleti' sona erecekti.

Şiddete, bölücülüğe, bozgunculuğa karşı devlet etkinliği arttırılacaktı.

Enflasyon hızı kesilecekti.

Yokluklar sona erecekti.

Yatırımlar hızlanacak, üretim artacaktı.

Aradan yüz değil, iki yüz günü aşkın süre geçtiği halde, bu konuda söylenenlerin tam tersi oldu.

Bireysel veya örgütlü terör, iktidar koruyuculuğundan yararlanan ve iktidarı tutsak alan zorbalar eliyle yaygın kitle terörüne dönüştürüldü. Şiddet eylemlerinden ölenlerin günlük ortalaması dört katına yükseldi.

Değil sokaklar ve mahalleler yer yer kentler ve birçok devlet kuruluşları 'kurtarılmış bölgeler' durumuna gelmekte, zorbaların işgali altına girmektedir.

Mezhep ayrımcılığı, her türlü bölücülük ve iç düşmanlık iktidarın tutumuyla yaygınlaştırılıp derinleştirilmektedir.

Yer yer iç savaş boyutlarına ulaşan terör karşısında, hükümet, günlerce süren sokağa çıkma yasaklarıyla yaşamı durdurmaktan başka yapacak şey bulamamaktadır.

Can kaygısıyla iç göçler başlamıştır.

Kimi yerde hastanelerde bile can güvenliği sağlanamamakta, cenazeler bile günlerce kaldırılamamaktadır.

Hükümet, toplumda ve Meclislerde her türlü uzlaşma yollarını tıkamaktadır, parlamento çalışmalarını engellemektedir; Anayasayı reddetmekte; Anayasaya ve demokrasiye aykırı bir sistem değişikliği için çaba göstermektedir.

Ekonomideki ve yönetimdeki anarşi, sokaktaki anarşiyi de körüklemektedir.

Enflasyon hızı görülmemiş ölçülere, yaşam pahalılığı halkın sağlığını tehlikeye düşürücü boyutlara varmıştır.

Üst üste gelen görülmemiş zamlarla, birçok yurttaşlarımız, aşına yağ katamaz, soğan - ekmek bile yiyemez, çay içemez duruma düşürülmüştür. Kışı soğukta geçiren halkımızın büyük bir kesimi, en son zamlardan sonra, artık aşını ısıtmak için tüpgazı alabilmekte bile zorluk çekmektedir.

Yüksek ve sürekli devalüasyonlarla paramız değersizleştirilmiştir.

Üretim ve yatırım gerilemekte, kredi maliyetleri, küçük ve orta sanayicilerin gücünü aşmaktadır. Halkın satın alma gücü azaldığından, esnafın da iş alanı daralmaktadır.

Gelişme durmuş, gerileme sürecine girilmiştir.

Toplumun büyük kesimi hızla yoksullaşırken, işsizlik artarken, sermaye sınırlı ellerde yoğunlaştırılmakta, sömürü yaygınlaştırılmaktadır.

Devleti ve halkı soyanlar hükümet kararlarıyla, bakanlık tebliğleriyle bağışlanıp yeni soygun olanaklarına kavuşturulmaktadır.

Gelir dağılımı büsbütün bozulmakta, toplumsal dengesizlikler ve gerilimler tehlikeli boyutlara varmaktadır.

Önce fiyatlar, ardından da faizler serbest bırakılarak, ekonomideki anarşi, toplumu patlama noktasına getirmektedir.

Ekonomi ve devlet, bir yandan yerli ve yabancı büyük sermaye çevreleriyle, bir yandan da şiddet eylemcilerinin bir kesimiyle el ele yönetilmektedir. Devlet giderek etkinliğini yitirmektedir.

Dışardan kredi aranırken, dışsatımla sağlanan dövizlerin yurtdışında bırakılmasına olanak sağlanmaktadır.

Kendi bölgemizdeki dış pazarlarımız, batı ülkelerine yaranmak üzere onlara bırakılmaktadır; onlardan kredi alabilmek için de her türlü ödün verilmektedir.

Türkiye'nin ve Türk ekonomisinin geleceğini güvence altına alıcı hiçbir hazırlık yapılmaksızın, AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunmaya kalkışılmıştır.

Türk toplumunun gerçekleriyle, Türk halkının özlemleriyle, demokrasinin ve Anayasamızın gerekleriyle ve Anayasal sosyal haklarla bağdaşmayan bir ekonomik modeli ülkemize zorla yerleştirmek için, hükümet bir yandan kimi dış güçlerle, bir yandan da iç sömürü çevreleriyle ve bir kısım zorbalarla işbirliği yapmaktadır.

Bu modeli kökleştirmek üzere, bazı yabancı mali, siyasal güçlerle birlikte, Türkiye'nin geleceği ipotek altına sokulmakta, Türkiye bağımlılaştırılmaktadır.

Bu hükümet kaldıkça, devletin temelleri, demokrasinin özü, toplumun değer ölçüleri tahrip edilmekte, ahlak bunalımı körüklenmekte, Türkiye'nin barış içinde ve sağlıklı biçimde gelişmesi engellenmekte, bağımsızlığımız zedelenmektedir; devletin yerini başka güçler almakta, halkın can güvenliği tümüyle kalkmaktadır...»

7

NOT DEFTERİNDEN YANITLAR

24 Haziranda gensoru önergesi okunurken, Başbakan Demirel önündeki küçük kağıtlara notlar yazıyor, CHP'nin öne sürdüğü kimi savlara yanıtlar arıyordu:

1

«...Hükümeti beğenmiyorsunuz.
Hakkınızdır.
Hükümetin icraatını kâfi bulmuyorsunuz.
Bu da hakkınızdır.
Hükümetin kendisini savunması da hakkıdır...»

2

«...Hükümet mi olmak istiyorsunuz?
O da hakkınızdır.
Ancak, ne yapmak için hükümet olacaksınız?...»

3

«...Hükümettiniz, niye bıraktınız?
Sizi, Millet Meclisi düşürmedi, millet düşürdü.
Aradan geçen zaman içinde, millet sizi ister hale mi gelmiş? Deliliniz nedir? Emare nedir?...»

4

«...Hükümet oldunuz 21 ay.
Ne dediniz, ne yaptınız?
Ne aldınız, ne bıraktınız?
Şimdi yeniden hükümet olsanız, hangi meseleyi, nasıl çözeceksiniz?
Hükümet olmak için kendinize güveniyor musunuz?
Türkiye'nin meselelerini çözebileceğinize güveniyor musunuz?...»

5

«...Kendinize güveniyorsanız, niye 'siz gidin biz gelelim' demiyorsunuz?

Kendinize güveniyorsanız, böyle diyeceksiniz. Böyle demek için varsınız. Böyle demediğiniz sürece, fonksiyonunuz bunalımcılık olur...»

6

«...Anlaşılıyor, bunalım çıkaracaksınız.

Yalnız, Türkiye'nin bugünkü şartları içerisinde uzun süre hükümetsiz kalması, Türkiye için yeniden hayati sıkıntılara sebep olur.

Bunu biliyor musunuz?...»

7

«... Hükümet alternatifiniz hazır mı?

Değilse, hayati sıkıntılara sebep olmayı vebal saymayacak mısınız?..»

8

«...Alternatifinizin olmadığı, her gün model aramanızdan belli.

Bir gün; 'Partili olmayan bir başbakanın başkanlığında AP - CHP - MSP Hükümeti'

Bir gün: 'Onarım Hükümeti'

Bir gün; 'Demokratik Birlik Hükümeti'

Bir gün; 'Barış Hükümeti' üzerinde konuşuyorsunuz.

'Çaresiz kalırsak ve olanak bulursak, elbette kendimiz de hükümet kurarız' diyorsunuz.

Kim, kiminle yan yana oturacak, neyi yapmak için oturacak? Ve nasıl karar alınacak?..»

9

«...'Yeniden hükümet kurma imkânını bulursak, 1978 - 1979 yıllarında 21 ay işbaşında kalmış olan hükümetten daha başarılı olacağımızın güvencesini veremeyiz' diyorsunuz.

1978 - 1979 yıllarındaki hükümetinizin marifeti, eseri ve bunun karşısında milletimizin tepkisi, 16 Ekim 1979 tarihli istifa mektubunuzda ikrarınızla sabittir.

Millet, onu beğenmemiştir ki, ondan daha kötüsünü istesin...»

10

«...Ülkenin bugünkü dertlerini iyileştirmeyeceğiniz, hatta daha da kötüleştireceğiniz, kendi ifadenizle sabittir.

Hal böyle iken, millet size niye talip olsun?..

Millete vereceğiniz, ıstıraptır, çiledir, yokluktur, kıtlıktır. Başka ne verebilirsiniz ki?..»

11

«... 1 Dolar = 78 TL'dir. 50 liraya indirebilecek misiniz?

Ekmeği, kömürü, şekeri, demiri, çimentoyu, akaryakıtı, bugünkünden daha ucuza sattırabilecek misiniz? Nasıl satacaksınız? Farkı kim ödeyecek?

Memura, köylüye, işçiye, emekliye daha çok para verebilecek misiniz? Nereden vereceksiniz?

Kimden alıp, kime vereceksiniz?..»

12

«... Gidişatı beğenmiyorsunuz.

Takip ettiğiniz ekonomik politikayı bırakıp, bir başka ekonomik politikayı mı takip edeceksiniz? Hangi ekonomik politikayı?

1979 Kasımında Türkiye'de yokluk vardı.

Ne yoktu?

Mazot yoktu, fuel-oil yoktu, benzin yoktu, aspirin yoktu, yağ yoktu.

Biz bunları 'var' yaptık.

Merkez Bankası kilitli idi, biz açtık.

Hazine, borçlarını ödeyemez durumda idi, biz onu öder duruma getirdik.

Neyi beğenmiyorsunuz? Yapılmasını istemediğiniz halde ne yapılmış?

Yapılmasını istediğiniz halde ne yapılmamış?

Yanlış ne?..»

13

«...1979 Kasım Türkiyesinde: Akaryakıt yoktu, şeker, yağ yetmeyecekti, 3 milyar 189 milyon dolar lazımdı, bu yoktu.

Biz bunları bulduk. Yanlış mı yaptık?..

Türkiye'yi, hesabını kitabını bilir hale getirdik.

İç ve dışta itibarını yeniden tesis ettik.

Sizin, 'hasta adam' dediğinize, biz 'sağlıklıdır' dedik.

Sizin, 'hastadır' dedirttiğinize biz, 'sağlıklıdır' dedirttik. Yanlış mı yaptık?..»

14

«...Türkiye'nin 3 meselesi vardır:

— Anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılık ile mücadele,

— Ekonomi (Enflasyon, ödemeler dengesi ve ekonomiye yeniden hayatiyet verilmesi).

— Devletin Devlet haline getirilmesi.

Biz, bu 3 meselenin, 3'ünde de, en doğru yolu tuttuk...»

Gensoru önergesi kabul edildi.

CHP ve AP, bu açılarla görüşlerini savundular.

Ardından, güvenoylaması günü «beklentisine» girdik.

8

ECEVİT'E GÖRE DURUM

CHP önderi Ecevit, 30 Haziran günü CHP ortak gruplarını toplantıya çağırdı.

Grupta yaptığı konuşma ilginçti.

Günlerdir süregelen gelişmeleri ele alıyor, bir dizi içinde olayları veriyordu:

«... İzlemiş olacağınız gibi cumartesi günü önemli bazı yeni gelişmeler oldu. Bu gelişmelerle ilgili olarak grubumuza bilgi sunmakta yarar gördük. O nedenle sizleri bugün toplantıya çağırdık. Aynı zamanda bugün bütün grubumuzun Millet Meclisinde bulunmasında da yarar gördük. Çünkü cumartesi günkü gelişmelerden sonra Mecliste çoğunluk sağlanmasını güvence altına almayı yararlı bulduk.

Bundan daha birkaç gün önceye kadar, Başbakan *Sayın Demirel, hükümetin düşmeyeceğinden emin görünüyordu.* Hatta bu konuda *Amerikan Dışişleri Bakanı Sayın Muskie'ye güvence verecek kadar emin görünüyordu. Elbette henüz düşeceğinden kesin olarak emin olamayız ama, herhalde artık Adalet Partisi yönetimi de bu hükümetin düşmeyeceğinden pek emin olamayacak durumdadır. Özellikle cumartesi günkü gelişmelerden sonra...*

Cumartesi günü bildiğiniz gibi *MSP Genel Başkanı Sayın Erbakan ile iki saat süren bir görüşmemiz oldu.* Görüşmede Sayın Coşkun Karagözoğlu ve Sayın Altan Öymen arkadaşlarımız da bulundular. Sayın Erbakan'la birlikte de Sayın Oğuzhan Asiltürk ve Sayın Hasan Aksay bulundular.

Çok açık ve yararlı bir görüşme oldu. *Şimdiye kadar yaptığımız görüşmelerin sanırım en verimlisi en neti oldu. Bu görüşmede Türkiye'nin, bir an önce, şimdi işbaşında bulunan hükümetten ve o hükümetin tutumundan kurtarılması gereğinde ve bunun gerekçelerinde birleştiğimiz açıkça belirdi.*

Kurulacak hükümetin amaçlarının ne olması gerektiği konusunda ve programının çerçevesi üzerinde de düşüncelerimizin bir doğrultuda olduğunu gördük. Ancak belli bir aşamaya varıldıktan sonra üzerinde durulması daha uygun olabilecek ayrıntılara ise girmedik.

Cumartesi günü aramızda görüşülmemiş bazı ayrıntıları bu sabah bazı basın haberlerinde ve yorumlarında okudum. Bunlar tahmin midir, yoksa bazı çevrelerin saptırma çabalarının sonuçları mıdır, bilemiyorum. Bildiğimiz şu ki; cumartesi günü Sayın Erbakan'la ve arkadaşlarıyla *yaptığımız görüşmede grubumuzun ve partimizin yadırgayabileceği herhangi bir koşul öne sürülmüş değildir.* Bir görüş alışverişinde karşılıklı düşünceleri öğrenmek için öneriler ve seçenekler ileri sürmekle koşul öne sürmeyi biribirinden ayırarak söylüyorum bunu. Yadırgayabileceğimiz bir istek, cumartesi günkü görüşmemizde koşul olarak öne sürülmüş değildir. Tabii ilerde ne gibi isteklerle veya koşullarla karşılaşabiliriz veya karşılaşmayız bunu şimdiden kestirmek mümkün değil. Ben cumartesi gününün değerlendirmesini objektif olarak huzurunuzda yapmaya çalışıyorum...»

Ecevit: «MSP İle Teşhislerimiz Tam 'Uyum' İçinde»

«... Sayın Erbakan'la ve arkadaşlarıyla cumartesi günü yaptığımız görüşmede *söz konusu olan, herhangi bir partinin veya bir partiler koalisyonunun iktidarı olmamıştır.* Bir yıllık bir onarım hükümeti üzerinde durduk. Devletin, demokratik rejimin ve toplum yapısının özellikle yedi buçuk aylık Demirel Hükümeti döneminde ne ölçüde tahrip edildiğini birlikte değerlendirdik. *Bu konudaki teşhislerimiz birbiriyle tam uyum içinde.* Bu tahribat karşısında Türkiye'nin *1981'de normal zamanında yapılacak genel seçimlere kadar bir onarıma gereksinmesi olduğu üzerinde birleştik* ve *onarımı başarabilecek bir hükümet formülü üzerinde durduk.* Ancak bunun, yalnız bir yıllık bir onarım hükümeti olarak iş görmemesi, o bir yıldan sonrasını da rejim açısından, devlet açısından, toplum huzuru açısından olabildiğince güvence altına alıcı bir hükümet olması gereği üzerinde durduk.

Bir yılda neler ne kadar onarılabilirse, onları başlangıçta gerçekçi olarak saptamanın ve hükümetin hedeflerini o gerçekçi sınırlar içinde tutmanın uygun olacağı görüşünde birleştik.

Bildiğiniz gibi Türkiye'nin demokratik sürecinde zaman zaman arızalar ve duraklamalar olmaktadır. Türkiye gibi gelişme halindeki bir ülkenin, hele ekonomik ve toplumsal sorunları gerilimleri bu kadar ağır boyutlara, ileri boyutlara varmış bir ülkenin, demokrasiyi yürütmeye, yaşatmaya çalışırken bu gibi arızalarla ve duraklamalarla zaman zaman karşılaşması doğal sayılabilir. Kaldı ki, günümüzde ileri ölçüde gelişmiş, demokrasileri kökleşmiş bazı ülkelerde bile artık demokratik rejim, dünyadaki bunalım nedeniyle, yeni gelişmeler nedeniyle, zorlanmaya başlamıştır...»

Devlet Gemisini Kurtarmak!

«... Bazı çevreler bizim bu hükümeti düşürme ve yerine, söylediğim gibi, bir onarım hükümeti oluşturma yönündeki girişimlerimizi bir iktidar mücadelesiymiş gibi yorumlamakta ısrar ediyorlar. Hatta parti içi iktidar hesaplarına bağlamakta ısrar ediyorlar. Bu, büyük ölçüde AP yönetiminin telkinidir veya bazı çevrelerin kendi kuruntularıdır. O tür düşüncelerimiz, hesaplarımız olmadığını, olmaması gerektiğini sanırım son haftalardakinden daha açık biçimde belirtemezdik. İçinde bulunduğumuz koşullarda, bırakınız parti içi sorunların veya parti içi iktidar sorunlarının hesabını yapmak, bir ölçünün ötesinde parti hesabını yapmak bile, ne herhangi bir siyaset adamına, ne bir partiye, ne ülkeye, ne ulusa yarar sağlar kanısındayım. Çünkü *bugün, herhalde takdir buyuracağınız gibi, tümüyle devlet, rejim ve ulus ağır bir tehdit altındadır. Yani, halk deyimiyle, 'devlet gemisi' batmaktadır. Bir gemi batarken, o gemide kamara ve mevki mücadelesi yapılmaz. Gemi batarken, iki şeyden biri yapılır: Ya kendi canını kurtarmak için denize atlanır, ya da gemiyi ve gemiyle birlikte içindekileri kurtarmak için dayanışma içinde çaba gösterilir.* İkinci olanağın, yani, dayanışma içinde çaba göstererek gemiyi batmaktan kurtarma olanağının, henüz yitirilmediği bir aşamada canını kurtar-

mak için denize atlamak ancak paniğe kapılanların yapabileceği bir şeydir. Mevki ve kamara mücadelesi yapmaya kalkmaksa, düpedüz sorumsuzluktur.

Son durumu özetlemek gerekirse, sonuçtan elbette henüz kesin emin olunamasa bile, *cumartesi günkü gelişmelerle bu hükümetin düşürülmesi olasılığı güçlenmiştir.* Yerine kurulabilecek hükümet bakımından da düşünceler biraz daha belirginleşmiştir.

Hükümeti düşürme konusunda veya düşürdükten sonra kurulabilecek hükümet konusunda sonuçları *önceden kesinkes bilmeksizin adımlar atmanın kuşkusuz birtakım rizikoları bulunabilir. Önemli olan şudur: Sonuçlar kesin belli değil diye, hiçbir adım atmamanın rizikosu mu daha büyüktür, yoksa sonuçların kesin belli olmamasına karşın, bazı adımlar atmanın rizikosu mu daha büyüktür?* Bizim parti yönetimi olarak yaptığımız çözümleme (tahlil) sonunda vardığımız sonuç şudur ki, bazı adımlar atmanın rizikoları Türkiye'yi bugünkü durumdan daha kötüye götürecek ölçüde ve türden rizikolar değildir. O nedenle, hiçbir adım atmamanın rizikosu daha büyüktür. Bu kanıya varmış bulunuyoruz. Ama, tabii bu, çok kritik bir dönemde bir takdir meselesidir. Onun içindir ki, parti yönetimi bu konuda hiçbir arkadaşımızı da aynı şekilde düşünmeye zorlamak istememektedir...

... Cumhurbaşkanı seçimiyle ilgili olarak da toplantımızdan bu yana hem biz, parti yöneticileri olarak bazı temaslar yaptık, hem de grubumuzun eğilim yoklaması sonucu adaylığı söz konusu olan Millet Meclisi Başkanı Sayın Cahit Karakaş, geniş bazı temaslar yaptı. Gerek kendisinin, gerekse bizim yaptığımız temaslarla ilgili değerlendirmemiz şunu gösteriyor ki, cumhurbaşkanı seçiminin de hükümetin düşürülmesiyle birlikte kolaylaşma olasılığı vardır...»

9

YA SONUÇ NEDEN BÖYLE ÇIKTI?

Ve...

Millet Meclisinde, Demirel Hükümeti hakkında yapılan güven oylamasında 227 milletvekili güven, 214 milletvekili de güvensizlik oyu verdi...

... Güvensizlik oyu verenler arasında MSP grubu yoktu.

CHP'nin klasik oylarına, bir iki ek yapılmıştı, işte o kadar!.. Günlerdir, hatta kökeni aylar öncesine dayanan hükümeti düşürme manevraları, CHP hesabına böylece «hüsranla» sonuçlanıyordu.

Demirel, oylamadan sonra, «Allah utandırmamıştır» derken, Ecevit,

MSP konusunda bugüne kadar «ihtiyatlı konuştuklarını» belirterek, «İhtiyatlı konuşmamızın yararını gördük. Ortaya çıkan belirginlik, bunalımın aşılmasında ilk adımdır» diyordu.

10

VE BU SONUCA NASIL GELİNDİ?..

Oysa, gensorunun verileceği kesinleştikten sonraki günlerde Demirel kolları sıvamış, AP azınlık hükümetini kurarken kendine destek vereceklerini söyleyen iki küçük partiyle yakından «meşgul olmaya» başlamıştı. Demirel'in MHP'den yana bir kaygısı yoktu.

Ecevit'in hükümet olma isteğiyle başlattığı siyasal fırtınadan kendi hesabına olumlu sonuç çıkarabilmesi için, MSP grubunun tümüyle hükümete güvensizlik oyu vermesi gerekirdi. Demirel ise, MSP grubunda önemli sayıdaki bir «ayrı» grubun Erbakan'ın ve Ecevit'in düşlerine uygun davranmayacağını biliyordu. Hele, bu bölüm MSP'li milletvekillerinin CHP ile hükümet olmaya karşı olduklarını da saptamıştı. Bu saptama, yeni bir olay değildi. Kökeni AP Hükümetinin kuruluş günlerine dek uzanıyordu.

Biz, Erbakan'ın daha sonra ya grubundan gelecek zorlamayla, ya da öne süreceği isteklerden kimilerinin Ecevit'çe kabul edilmemesiyle hükümetin düşmesinde hangi tutumu benimseyebileceğini hesaplamamıştık. Haziranın ortalarında, Demirel Hükümetinin sallandığı, gensoru önergesiyle de hükümetin düşeceğini varsayıyorduk.

Herhalde MSP'deki ayrımlı gruptan henüz kesin güvenceyi almamıştı ki, Demirel, CHP - MSP yakınlaşmasına ateş püskürüyordu: «...Gördün mü darbeyi... Darbe bu!. Komplo!..» diye bağırıyordu.

Anlaşılan bütün bir gece «durum muhakemesi» yapmıştı arkadaşlarıyla; sinirlerinin gergin olduğu günün ertesi, yatışmış görünüyordu: «Eğer MSP çekimser oy kullanırsa, girmeyeceğiz Meclise» diyordu. Türkeş İstanbul'dan aramış, «üzüntülerini» belirtmişti.

«Ne diyor Ecevit?.. 1978 - 79'u vaat edemem, diyor. Ne vardı o yıllarda?.. Yokluklar bıraktınız, biz 'tedarik' ediverdik...»

Hükümetten düşmeye kendini hazırlamıştı; CHP ile MSP' nin, «bir hükümet kurmasını öyle istiyordu ki... Ah, keşke...» diye bunu dile getiriyordu.

«Yahu» diyordu, «her gün benzinle uğraşırsın, bulursun, ertesi günü gene yok, hadi ara!.. Gelecek de ne yapacak, söylesenize bana?»

Bizim gazete politikadan elini çekmiş, 1971'lerin modeli «Irmak tipi bir hükümetin» kurulmasının daha iyi olacağını savunan tutum içindeydi. Oysa Demirel, kulise inmişti. Telefonlarıyla, belirli adamlarıyla, kulise elini sokmuştu:

«...Devleti cumhuriyetin tek askeri ben miyim?.. Buyursun kursunlar. Irmak tipi hükümet 'seçim' demektir...» diye konuşuyordu. Bu arada Ecevit de «geniş tabanlı bir hükümet modeli doğarsa» başbakan olmayı istemediğini yayıyordu.

Bırakalım o günlerde cumhurbaşkanı seçimiyle anarşinin aldığı boyutları bir yana; yalın biçimde sorunları altalta dizsek, Çankaya'dan Ulus Alanına dek uzanırdı: IMF + borç ertelemesi + yokluklar + krediler + NATO toplantıları + hükümet düşürülmesi gibi.

Tam bu olayların içinde yaşarken, 18 Haziran öğle üzeri, Nevşehir'den haber patladı: CHP İl Başkanını öldürmüşlerdi, cenaze töreninde olaylar çıkmış, sanırım, üç milletvekili, bir senatör yaralanmıştı.

Yaralar, yaraları açıyordu. Demirel ise o sabah,

«MSP çekimser kalırsa veya CHP ile beraber olursa, gayet tabiidir ki, bizim hükümete devam imkânımız kalmaz. Bu takdirde Türkiye'nin en kısa zamanda ne hale geleceğinden kimsenin şüphesi olmasın» diyordu.

Sonuna dek «*anlayış*» arayacaktı. Tabii, MSP önderi ile konuşmak istemesinin asıl nedeni, «elinden geleni yaptığını» MSP içindeki Erbakan'ın tutumundan yakınıcı olan milletvekillerine göstermek içindi. MSP'den Şener Battal, «Düşerse düşsün» diyordu, eski AP'li, CHP ağırlıklı hükümetin Sağlık Bakanı Mete Tan ise, «on imzalı 'yeni hükümete destek bildirisi' yayımlayacaklarından» söz ediyordu.

Demirel, o günün olaylarını anlatırken:

«...Grupta 12.00'de konuşmaya başladım, 13.55'te kürsüdeyim, önüme bir kâğıt koydular. Ecevit Nevşehir'den beni arıyormuş. Hemen çıktım, konuşmayı da tamamlayamadım. Bana, 'Taşlandık, kurşunlandık, burada devlet yok, hâkim olun' dedi. Mesele neyse şimdi ilgilenirim, dedim. Valinin yanından telefon ediyordu. 'Bana valiyi veriniz' dedim. Valiye, 'İçişleri Bakanı sizinle konuşmuştu, her önlemi alınız demişti, neden almadınız?' dedim. Vali ise, 'Aldık efendim, ufak tefek olaylar oldu, bastırdık' diyordu. Ecevit tekrar Nevşehir Valisinin yanında telefona geldi: 'Olaylara ufak tefek diyen bir vali ile can ve mal güvenliği sağlanamaz' dedi. Ardından 'Genelkurmay Başkanını arar, her türlü tedbiri alırım' dedim. Bana, 'Burada güvenlik yok, tedbir alınız, güvenlik sağlanıncaya dek buradan gitmeyeceğim' dedi Ecevit.

'Hay hay!' dedim. Genelkurmay Başkanını aradım, oraya bir komando taburu gönderecekti. Halbuki Nevşehir'de jandarma tugayı vardı...»

Çeşitli bunalımlar arasında, üstelik hükümet sorununun çıktığı sırada patlayan Nevşehir olayları, elbette Demirel'in, hükümetin gitmesiyle doğacak ortamı belirleyen sözlerindeki etkiyi azaltıyordu.

Demirel,

«Sonra vali aradı, CHP'li milletvekillerinin askerlerin ayaklarına ateş açtığını, askerlerin de havaya ateş ettiğini söyledi. Sonra sokaklarda 'Devlet nerede?' diye bağırmışlar. Öldürülen CHP İl Başkanının ölüm nedeninin siyasal olup olmadığı da kuşkulu. Vali, geçenlerde bir gün 'kendilerini çağırdığını, olayın kökeninde bazılarıyla bir toprak meselesi' olduğunu söylediğini ekliyor...» diyordu.

Bütün bu telefonlu gelişmelerden sonra, Demirel, saat 18.00'de Meclise gelmişti. Anlattığına göre, Recai Kutan gelmiş, «Hoca sizinle konuşmak istiyor» demişti.

«Çünkü...» diyordu Demirel, «Erbakan'ın mektubuna gönderdiğim yazıda, 'açıklanmasını istediğiniz noktalar varsa yüz yüze gelelim, anlatayım' demiştim.»

Kutan'a, «Sen bugün Turgut Özal'ın verdiği demeci bir oku. Diyor ki demecinde Özal, eğer istikrarsızlığa gidersek komünizm gelir,» dediğini ekliyordu.

AP önderi «Hükümetten gidersek yitireceğimiz bir şey yok» diyordu. Gece yarısıydı, Halûk Ülman telefon etti, Nevşehir'den yeni gelmişti:

«...Biz patlatmadık ilk silahı. Dışardan geldi, etraf karıştı. Ecevit koşmaya başlamıştı, olayın üzerine doğru, Erol Çevikçe, 'Ne yapıyorsunuz, siz bu partinin genel başkanısınız' demiş. Orada Ülkücüler güçlü, herkes silahlanmış...» dedi.

Halûk Ülman, dürüst insandı, sözüne güvenilir kişiliğini yakından bilirdim. Vali, galiba havayı «bir başka türlü» anlatıyordu Ankara'ya.

Bu gerilimli havada, hükümetin gitmesi olasılığının söz konusu olduğu sırada tabii, Meclis toplanamıyordu, çoğunluk olmuyordu. Demirel —sabrına şaşmamak elde değil— Erbakan'la tam iki buçuk saat görüşmüştü, yine de konuşacaklardı. CHP hükümet olamıyor, MSP bölünmekten korkuyor!.. İşte, bu türden ikilemler doğuyordu şimdi.

Demirel, «geniş tabanlı hükümet» önerisini tümüyle yadsıyordu.

Bu arada, Meclis Başkanı Karakaş'ın cumhurbaşkanlığına adaylığı ortaya geldi. Karakaş, Demirel'e gitmiş, ancak AP önderinden, «sizin adaylığınızı desteklememiz mümkün değil» yanıtını almıştı. Ecevit'in, Karakaş'ı desteklediği görülüyordu. 1985'te de söylediği gibi, eğer CHP tam kadro desteklese seçilecekti. Ne var ki, hem CHP içerden Karakaş'a karşı çıkıyor, hem de AP'nin tüm kadrosu olmasa bile, önder kadro, Meclis Başkanını istemiyordu.

NATO Bakanları başkentte, akşam yemeğinde gene iç politika:

Ecevit, bir ara Çağlayangil'e gitmiş, «Sizin parti yardım etsin de Karakaş'ı seçelim» demişti. Cumhurbaşkanı Vekili, «Demirel işte orada, onunla konuşsanıza» diye bu isteği yanıtlamıştı.

Kendisine iç politikadaki sertleşmeden söz eden Çağlayangil'e, CHP önderi, «Demirel yapıyor» demişti. Çağlayangil'in yanıtı:

«O size, siz ona yüklüyorsunuz, ama 'sertlik' orta yerde!.»

11

SONUÇTAN ÖNCEKİ 'ÇEŞİTLEME'

Öyle garip çizgiler izliyorduk ki... Örneğin, Halûk Ülman'ın anlattığına göre, Ali Topuz, Necmettin Erbakan'la konuşmuştu. MSP önderi,

«Ben hükümeti düşürelim demedim Ecevit'e. Gitti gensoru verdi. Şaşırdık. Söylediğimiz şu: İlk önce cumhurbaşkanını seçelim dedik, nereden çıkardı bu sonuçları benimle konuşmasından...» demişti.

Demirel, MSP önderinden bu bilgileri almış olmalı ki, çok rahatlamıştı.

«*Eğer bir 'yeni kombinezasyon' dönmezse, hükümet güvenoyu alacaktı...*»

Yeni «ufuklar» açılmıştı.

MSP'liler bir koşul öne sürüyordu kuliste: Erbakan, başbakan olursa hükümeti düşüreceklerdi!..

Oysa, 1 Temmuz gecesi MSP'nin durumu belli olmuştu: MSP'nin güvenoyundaki rengi, «beyazdı». Olumlu!

2 Temmuzda hükümet, işte bu tür kulis gelişmelerinden sonra, 227 güvenoyu ile işbaşında kalıyordu.

Ve Türkiye, 12 Eylülden iki ay öncesine, temmuz ayına giriyordu.

Askersel olaylarda, bu ay içinde oldukça önemli gelişmeler gözlenecekti.

Temmuz ayındaki gelişmelerden önce, haziran günlerinden birinde ilginç bir görüşme oldu. Hükümet çalkantılarının doruğa tırmandığı günlerde, 22 Haziran 1980 günü İstanbul'da vilayet binasında Başbakan Demirel'le 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Üruğ arasında geçen bu görüşmede konuşulanlar, gerçekten de çok ilgi çekiciydi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAZİRANDA «İŞ BİTMİŞ» DE

1

YÜZEYİN ALTINDAKİ BİLİNMEYENLER
«Önemli Bir Görüşme»

Haziran ayının en çarpıcı olayı, kuşku yok ki, hükümeti düşürme çabalarıydı.

CHP'nin, MSP'ye güvenerek çıktığı yol, birden tıkanmıştı.

MSP, birdenbire CHP ile «oybirliği» yapmaktan vazgeçmişti.

Demirel Hükümeti, bir biçime yeniden güvenoyu almıştı.

Anarşi, terör... Artık sürüp giden olaylardı. Kamuoyu, bir yandan cinayetlerle uğraşıyor, öte yandan siyasal olaylardaki gelişmeleri izliyordu.

Tabii, devletin odak noktalarında görüşmeler, hatta kimi noktada fikir ayrılığını belirleyen tartışmalar da sürüp gidiyordu.

Bu tür olaylar gözümüze çarpmıyordu. Nedeni açıktı, basitti: Bir başbakan İstanbul'a gidebilirdi, orada basının önünde kimi görüşmeler yapabilirdi. Sonra, İstanbul'un herhangi bir yerinde, o sırada duyulsa önem verilmeyecek başka görüşmeler de yapabilirdi. Biz, bu görüşmeleri öğrenemezdik, öğrensek bile içeriği konusunda hiçbir bilgi alamazdık. Hep böyle olurdu. Yüzeyin altındaki «bilinmeyenler» çok sonraları ortaya çıkardı.

Başbakan Demirel, Hürriyet'in dış ülkelerdeki işçilere döviz karşılığı yaptıracağı konutların temelini attı.

Söylevler verildi, kurbanlar kesildi.

Başbakan Demirel ve çevresi Çınar Otelinde, Hürriyet'in verdiği öğle yemeğine katıldı. Oradan ayrıldı, klasik bir «ziyaret» yapmak üzere Cağaloğlu'ndaki vilayet binasına geldi.

22 Haziran 1980 günüydü.

Hiçbirimiz Demirel'in vilayet binasında ne yaptığını, kimlerle görüştüğünü izlemedik. Oysa, 22 Haziran günü Demirel, vilayet binasında 1. Ordu Komutanı Necdet Üruğ ile bir saat elli dakika süren bir görüşme yapıyordu.

Bu görüşme aslında önemliydi. İstanbul, anarşinin odak noktalarından biriydi. Buradaki anarşik olayları söndürmek, bir bakıma, yurt düzeyinde sürdürülen eylemlerin belini kırmaktı. 1. Ordu Komutanlığı her açıdan önem taşıyordu. Orgeneral Üruğ'un anarşik olaylar üzerindeki «son irdelemeleri» elbette daha da önemliydi.

2

GÖRÜŞ

Orgeneral Üruğ, Başbakanla yaptığı görüşmede oldukça açık konuştu.

Değindiği konular, yalnızca sıkıyönetimin aldığı, ya da alamadığı sonuçları kapsamıyordu. Anarşiyle atbaşı giden çeşitli sorunlara parmak basıyordu:

«...Partilerin yönetici kadroları kurşunlanmaya başlanmıştır. Bu böyle devam ederse, sokaklarda partililer kütle halinde çatışır.

Bundan endişe duyuyorum.

CHP yöneticileri öldürülüyor. AP yöneticileri öldürülüyor. Yarın, CHP'lilerle AP'liler çatışırsa ne olacaktır?

İç güvenlik, 1970'in yasaları ile sağlanamıyor. 1980'in şartları başkadır. Bu şartlara göre yeni yasalar lazımdır.

Güvenlik kuvvetlerinin eli kolu bağlıdır. Güvenlik kuvvetleri, yeni yasal araçlarla teçhiz edilmelidir.

Geniş bir sol basın sıkıyönetimin karşısında yer almıştır.

Bir üniversite, sıkıyönetim karşısında yer almıştır.

Bütün sanatkârlar sıkıyönetimin karşısında yer almıştır.

Barolar, meslek teşekkülleri, sıkıyönetimin karşısında yer almıştır.

Aydın kütle Marksist, Leninist görüşe iltifat ediyor.

Bunlar kamuoyunu oluşturmaktadır.

Sıkıyönetim idaresi, polemik etrafına çekilmek isteniyor.

İnançlı insanlar üzerinde bir tesirimiz yok.

İşkence kampanyası ile karşı karşıyayız. Görev yapanların hiçbir yasal garantisi yok.

Birisi şikâyet edince tahkikat açılıyor, görev yapanlar 'Komutan bizi yalnız bırakacak' diye endişe ediyorlar.

Kimseye bir şey söylenemiyor. Bir şey söylemeye kalksanız, 'Ben vazifemi biliyorum, siz beni tesir altında bırakıyorsunuz' gibi bir tavrın içine giriyorlar.

Hasan Şensoy'un savunmasına 20 avukat çıkacaktır. Neler söyleyeceklerdir? Hâkimler çok zayıf. Bunların karşısına çıkmaktan korkuyorlar.

Siyasi partiler arasında sürüp giden tartışma, sokağı çok derinden etkiliyor.

Vazife görenleri derinden etkiliyor. Vazife görenler, memleketseverlikle çalışıyor. 41 şehit verilmiştir.

Vazife görenler, 'sen ben kavgası bitsin, Allah, akıl fikir versin' diyorlar.

'Açık ve güvenilir bir parlamento var. Bize kol kanat olur' diyebilmelidir.

İşkence iddiaları ve çeşitli ithamlar, görev yapanları suçlu durumuna getiriyor ve elini ayağını soğutuyor.

Bütün gayret, işin yaygın hale gelmesini önlemektir.

Bugüne kadar bunda başarı gösterildi.

'Gücümüzün ve gayretimizin hududundayız.' İnsanüstü gayret sarf edilmiştir.

İstanbul'da sıkıyönetim, mutlak taraf sız olmaya mecburdur.

Güveninizi sağlayabilmek, halkın yanınızda olmasını sağlayabilmek için, bu prensibi muhafaza ediyoruz...»

3

KARŞI GÖRÜŞ

Orgeneral Üruğ'un konuşmasındaki tepe noktalar bunlardı.

Bu yargılar, Demirel'e ters düşecekti; düştü de.

Çünkü, AP önderi «askerle sıkıyönetimi sona erdirmeyi» planlamıştı. Hiç değişmeyen yargısı —o gün de bugün de— buydu.

Oysa Orgeneral Üruğ, başarının «sırrını» öteki komutanlar gibi önemli saydığı kimi önlemlere bağlıyordu. Hele giriştikleri savaşımı, «gücümüzün ve gayretimizin hududundayız» diyerek bir sonuca bağlaması, Demirel'de tümüyle değişik değerlendirmelere yol açacaktı.

«Karşı görüşlerini» ortaya koyan Demirel, «anarşinin neden sönmediğini» anlatıyor, konuşmasının tümüne bakılırsa, üstü kapalı biçimde sorumluluğu «görev yapanlarda» arıyordu. —Bana kalırsa— iki konuşmanın özeti, bir «çatışma»ydı. Çünkü Demirel, bu görüşmede şöyle diyordu:

«... Sıkıyönetim, kanuni bir idaredir. Anayasa müessesesidir. Sıkıyönetimin sorumluluğu, hükümete aittir. Sıkıyönetim Komutanları, görevlerinden dolayı Başbakana, yani bana bağlıdırlar.

Ben, bugün sizi çağırıp; 'burada ne oluyor? Komutan sizsiniz, niçin bu yangın sönmüyor? Sıkıyönetimin ilanından beri 20 aya yakın zaman geçmiştir. Anarşi ve terör, bir türlü durmuyor. Bunun en önemli merkezi İstanbul'dur. Bu, ne zaman duracak? Neyi yaparsak duracak?..' diye sorarken, sorumluluğumun gereğini yapıyorum.

Siz bana;

'Bütün gayret, işin yangın haline gelmesini önlemektir. Bugüne kadar bunda başarı gösterildi. İnsanüstü gayret sarf edilmiştir. Gücümüzün ve gayretimizin hududundayız' diyorsunuz.

Her şey, neticesi ile ölçülür. Yangın sönmemiştir. Her gün cinayet işleniyor.

Devletin, sıkıyönetimden başka müracaat edeceği bir kanuni tedbiri olmadığını, 'yaygın hale gelmedi' demenin yetmediğini, bu yangının söndürülmesi gerektiğini,

Polisin, jandarmanın, bütün güvenlik kuvvetlerinin sizin emrinizde olduğunu,

Eşkıyanın, devletten kuvvetli olamayacağını,

Devletin ikinci bir ordusu bulunmadığını, mutlaka bu görevin tarafınızdan yapılması icap ettiğini, geçen 7 ay zarfında, birçok kere söyledim.

İstanbul, anarşi meselesinin en önemli merkezidir.

'Bu kadar yapabiliyoruz' demek yetmez. 'Görev yapanların hiçbir yasal garantisi yok' diyorsunuz.

Cinayet işleyenlere mani olmanın suç olduğu, nerede görülmüş?.. Veya görev yapmanın garanti icap ettirecek ne özelliği olur?..

Siyasi otorite size, önünüze geleni 'suçlu - suçsuz' demeden, 'vurun - kırın' diyemez.

Biz, kanunların hâkim olmasını istiyoruz ve bunu kanunsuzluklara girerek sağlamayı düşünmüyoruz. Siz, polemikten çekiniyorsunuz. Bunu tabii karşılarım ancak, çeşitli çevrelerin tutum ve davranışı, görevin yapılmasına engel oluyorsa, hiçbir kanun, sizi görev yapacak yetkilerle teçhiz edemez.

Ben, görevin yapılmasını istiyorum ve onu arıyorum. Siz bana; 'Üniversite, sanatkârlar, meslek teşekkülleri, aydınlar sıkıyönetimin karşısında' diyorsunuz. Bunların hiçbirisi, kan dökülmesini savunamaz. Sıkıyönetimin, kan dökülmesini durdurmasının karşısında da olamaz.

'İstanbul'da sıkıyönetim mutlaka tarafsız olmalıdır' diyorsunuz.

Kimse size; 'taraflı olun' demiyor. Ama, 'kan dökülmesini durdurun' diyoruz.

Kanunun yanında olmayı, kimsenin taraflılık sayacağını sanmıyorum. Nihayet, anarşiden şikâyetçi olması lazım gelen vatandaşlardır.

Siz, kan dökülmesini durdurursanız, vatandaşlar size, 'taraf tuttular, taraf oldular' demez.

Güvenlik kuvvetlerinin elinin kolunun bağlı olduğunu kabul etmiyorum.

Cinayet tertipçilerini ve canileri yakalamaya mani, kanun hükümleri mi var?

Bu bir mücadeledir. 'Mücadele hem yapılıyor, hem yapılamıyor' denemez.

Çeşitli mazeretlerin ortaya konması, teslimiyet olur.

Parlamentoda veya parlamento dışında çeşitli tartışmaların yapılması, rejimin gereğidir. Bunların, anarşi sebebi sayılabileceğini kabul etmem.

Esasen, bütün hedef, rejimdir.

Kan dökenlerin yapmak istediği şey, rejimi yıkmaktır, devletin yapmak istediği şey ise, rejimi korumaktır. Rejimi korurken, rejimin icabından müteessir olunmamalıdır.

Ne istediyseniz yaptık.

Mevcut yetkileri kullanınız.

Yetki istediniz, verdik. Şimdi yeni yetkiden bahsediyorsunuz.

Siz komutansınız. Ben, sizin yapamadıklarınızdan sorumluyum. Her defasında; 'bu bir örtülü savaştır' diyorsunuz. Devlet bu örtülü savaşta tarafsız değil, taraftır. Sizin yaptığınız görev, parti görevi değildir. Beni korumak için bu görevi yapıyor değilsiniz. Devleti ve vatandaşı korumak için yapıyorsunuz. Ben, onun için bu görevin yapılmasını sizden istiyorum.

Size benzeri şeyleri daha önce de söyledim.

Mücadeleye taraf olanlardan, size takdirname vermelerini bekleyemezsiniz.

Görevi yapamamanın mazeretini tanımıyorum.

Nizamı hâkim kılmak, endişe edilecek bir şey değildir...»

Bu iki konuşmanın özünü inceledikten sonra, nasıl bir sonuç çıkarabilirdik:

Sonuç, tek sözcükle yazılabilirdi:

«Çatışma»...

Öyle bir çatışma ki, devletin doruğunda.

4

YARGININ HAKLILIĞINI GÖSTEREN KANIT
«Bir Başka Önemli Görüşme»

Nitekim, «çatışma» yargısı haklıydı.

Başbakan Demirel de artık, askerlerin olaylara, gelişmelere başka gözlerle baktığını «teslim» ettiğini belirten yargıları İstanbul görüşmesinden beş gün sonra söyleyecekti.

Tabii, bu «teslim ediş» kamuoyunda açıktan duyulmayacak, bu kez, devletin bir başka doruk noktasındaki söyleşide ortaya çıkacaktı.

Devletin sivil ve asker sorumlularının «olayları değişik gözle» inceleyip yargılara vardıkları, bu söyleşi sırasında —siyasetçilerin kendilerine özgü konuşma biçimleriyle— ortaya konulacaktı.

27 Haziran 1980 Cuma günü, Başbakan Demirel, «haftalık mutat görüşmeyi» yapmak için Çankaya Köşküne geldi. Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'le bir buçuk saat görüşen Başbakan, «manzarayı» özetliyordu :

«... NATO Başkanları toplantısının Ankara'da yapılması iyi oldu. Ben fırsat bularak muhataplarıma oldukça önemli gördüğüm şeyleri söyledim. Bunları söylerken, her söylenenin dışarıya sızdığını veya sızdırıldığını düşünerek ihtiyatlı konuştum. O intibaı aldım ki, Amerika Yunanistan'ın avukatlığını yapmaktan vazgeçmeyecek. Ben de kendilerine açıkça şunları söyledim : Türkiye bu bölgede düşerse, Yunanlılar hiç dayanamaz, onlar da düşer. Türkiye güçlenirse Yunanistan'ı ezer, fikrini kafanızdan çıkarın. Türkiye'nin zaafiyeti kendisi kadar, sizin de aleyhinizedir. Ben burada kuvvetli olmak için çırpınıyorum. Sırası gelince, 'Türkiye

bölgesi, NATO'nun kalbidir' dersiniz. 'Biz Türkiye'ye desteğiz' diye bütün batı âlemi beyanlarda bulunur. Bunun fiili neticeleri görünmez.

Türk - Amerikan dostluğu ortak çıkarlara dayanır. Biz insanlığın ortak değerlerine beraberce sahibiz. Aramızdaki en kuvvetli bağ, müşterek beraberce demokrasi saflarında bulunmuş olmaktır. Türkiye, hem demokrasiyi korumak, hem de kalkınmak için çırpınmak durumunda olan bir memlekettir. Bunu lüzumsuz mu sayıyorsunuz, dedim.

İngilizlerle, Belçikalılarla, Fransızlarla, Lüksemburglularla konuştum. Hepsine bu mahiyette şeyler söyledim. Bir hayli emprese oldular (etkilendiler). Resmi konuşmalar da iyi oldu. Toplantının Ankara'da yapılması tam zamanına rastgeldi. Hepsi bölge meselelerinden, İran'a karşı olduklarından söz ediyorlar.

İç politikada, yeniden bir CHP ve MSP işbirliği olursa korkusu var. Parlamento ve hükümet, mütemadiyen küçültülmeye çalışılıyor.

Amerika'nın Türkiye problemlerine fazla ilgisi yok. Agâh da değiller (bilmiyorlar). *Onların dertleri, günleri, Yunanistan tekrar NATO'nun askeri kanadına girsin. Türkiye muhalefet etmesin. Kıbrıs'ı konuşalım. Amerikan Dışişleri Bakanının ağzında hep bunlar. Yunanistan hiçbir şey vermeden eskiye dönmek istiyor. Amerika da, onun destekçisi.*

Türkiye'yi lalü ebkem bir ülke manzarasından çıkarmamız lazımdır...»

İstanbul Konuşmasının Değerlendirmesi

Demirel, konuşmasının daha sonraki bölümünde İstanbul'da 1. Ordu Komutanıyla yaptığı görüşmenin ana çizgilerini veriyor, sonuçlar çıkarıyordu. Bu görüşmeden başka yargılara kayıyordu:

«... *Geçen pazar İstanbul'a gittim.* Vilayet'e gittim. İlgililerle konuştum. Size, bu konuşmanın notlarını göndereceğim. Onu dikkatle okuyun. Milli Güvenlik Kurulundaki

beyanımın devamıdır. *Askerleri hükümet düşer mi, endişesi içinde görüyorum. Bazen bu hareket, devleti yıkmak içindir, diyorlar. Bazıları da, sağ - sol kavgası diyorlar.*

Denge arzusu, mücadelenin caydırıcılığını yitiriyor.

Hükümet düştü, düşecek hikâyeleri de bizim askerler üzerindeki otoritemizi bir miktar sarsmış olabilir.

Bu kadar lafı şunun için söyledim;

Türkiye'de çözülmesi mutlaka lazım bir bunalım var. Bunun üzerine gidileceği yerde, parlamentonun üzerine gidiliyor, çare kanun çıkarmada veya denge kurmada aranıyor.

Parlamento fonksiyonunu yapmış, sıkıyönetimi tasdik etmiştir. Üst tarafı, kendisine görev verilenlere aittir.

Demokratik idarelerde, otorite boşluğunu parlamento doldurmaz. Parlamento, her şeyi, her istenileni yapar hale getirilemez. Parlamento reçete yapan veya yapılan yer değil, güç kaynağıdır. O manevi teminattır, fonksiyonunu yapar, görev bekler.

İstanbul kumandanı diyor ki: 'Gücümüzün, gayretimizin son noktasındayız, ama olaylar devam ediyor. Güvenlik kuvvetlerinin eli kolu bağlıdır. Türkiye'de partiler arası çekişme sokağa intikal ediyor. Sokak bundan derin suretle etkileniyor. Yapabileceğimizi yaptık. Fazlasını beklemeyin.'

Ben de dedim ki:

'Siz bunları daha evvel de söylediniz. *Parlamento size şu haliyle tam yetki verdi.* Parlamento askeri güce toz kondurmuyor. Kanun lazım dendi, kanun çıkardık. *Siz parlamentodan daha ne istiyorsunuz? 1970'lerde bu kanunlar bile yok iken sokağın hakkından gelinmişti.*

Buna karşı '1970'lerin kanunlarıyla 1980'lerin meseleleri çözülemez.' diyorlar. O zaman soruyoruz ne cins kanunlar istiyorsunuz? İstiklal mahkemeleri kanunu mu? Tunceli kanunu mu? Çare Anayasa içindedir, yetkiler, Anayasada yazılı olanlardır, diyoruz. *Elimizde ciheti askeriyenin (asker kesimin) çıksın dediği kanunların listesi var. Bunların hepsi çıkarılsa durum bugünkünden fazla farklı olmayacak.'*

Sıkıyönetim Kumandanı diyor ki:

'Üniversiteler, barolar, dernekler, tüm kuruluşlar sıkıyönetime karşıdır. *Sıkıyönetim aleyhinde bir hava var. Bu memleketin aydınları sol düşüncelere angaje olmuşlar. Ordu yıpranmaktadır.'*

Biz şaşırıyoruz:

'Sayın komutan, diyoruz. Büyük tirajlı basın sizin yanınızdadır. *Hiçbir devirde matbuat, bugünkü kadar sıkıyönetimin yanında olmadı.* Hangi üniversite size karşı? Hiçbir devirde devlet, hükümet ve kamuoyu, sıkıyönetimin bugünkü kadar yanında olmadı. Hangi teşekkül size karşı? Entelektüel çevrenin Türkiye'de bugünkü kadar sıkıyönetimin yanında olduğu görülmüş değildir. Size karşı olan Türkiye düşmanlarıdır. Bu da yolunuzun doğru olduğunu gösterir. Bu durumda yıpranıyoruz diyemezsiniz.'

'Biz' diyorlar, 'canla başla çalıştık' çatışmayı önledik.

'Canla başla çalışıp çatışmayı önlemek bizim misyonumuzdur. Ölme, öldürme buna rağmen devam edebilir. Arzu ettiğimizi kemaliyle yerine getiremiyebiliriz' diyor. Ben de 'Ama bunun neticesi bir avuç caninin karşısında teslimiyet haline gelmek midir? Hizmetlerinizi takdirle karşılıyorum. Sevinilecek olan cihet, devletin mücadeleye azmettirilmiş olmasıdır' diyorum.

Bunları size şunun için nakletliyorum: Türkiye günün birinde karambola girerse, bilelim ki askerin içinde bu çeşit düşünceler vardır.

Necmettin Erbakan'ın dümen suyunda, Halk Partisi bu memleketi bir bunalıma sürüklerse asker bir iş çıkarabilir. Genelkurmay Başkanı ile açık konuşmaya mecburuz. Görevini yapmayanları veya ters yapanları değiştirmeliyiz. Teslim mi olalım? Mücadele azmi, sabahtan akşama istikamet değiştirmemelidir.

Döviz meselelerini aştım. Hazine meselelerini aşamadım. Nakit konusunda, mali idarede sıkıntılarım var.

Reisicumhur seçimi sürüp gidiyor. Karakaş, benden randevu istemiş. Gazeteciler ne zaman görüşeceksiniz diye sorup duruyorlar.

Sıkıyönetimde çalışan subaylara, erlere, bu konuyla ilgili kanun çıkıncaya kadar bir miktar avans vermemizi mümkün kılacak, bir kararname size gelecek. Bekletmemenizi rica ederim. Devlet bir yerde tıkanıyor. O zaman yan tedbirleri almak lazım.

Cahit Karakaş'ı namzet göstermek istiyorlarmış. Sizin parti oy verecek mi, diye merak ediyorlar. Bana Cahit Karakaş evvelce geldi. Kendisini övdü. Ben, 'Seni AP destek-

lemez. Bu senin kişiliğin ile ilgili değil. Bizim adayımız var. Muteber olanı odur. Onu desteklemeye devam ederiz. Başka türlüsü yakışıksız olur!' dedim, gitti.

Bunlar hükümet meselesini aşmadıkça, reisicumhurluk konusuna yeniden dönmek mümkün değil. Necmettin Erbakan, hükümet meselesi pazartesi konuşulsun, çarşambaya oylansın istiyormuş. Yanındaki adamlar güvenoyu vereceğine dair teminat veriyorlar. Ben son dakikaya kadar rezervimi muhafaza ediyorum. Çünkü, onun tutumu kendisinin hükümet kurup kuramayacağı meselesine muallaktır. Kuvvetli vaat alırsa, krizi çıkarır. Krizin alternatifi olsa mesele yok. Bize göre bu hükümetin alternatifi erken seçimdir. Ben hep ona çalışıyorum. Belki de götüreceğim, ama aydınlık değil.

Piyasanın durumu fena değil. Genelde her şey bulunuyor. Sigara sıkıntısını henüz tamamıyla önleyemedik. Mamafi bu iki kalemin darlığı Türkiye çapında değil. Onun için o kadar önemli bulmuyorum...»

Bu sözler, bizi şu sonuçlara götürürdü:

Dışta: ABD, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönmesini sağlamak için Türkiye'ye Haziran 1980'de baskıyı sürdürmüştü.

İçte: Bir ordu komutanı, hem de ordu içinde ağırlığı kuşkusuz bir komutan, «durumu» açık seçik ortaya koymuştu:

Parlamentodan kaynaklanan yakınmalarını açıkça söylemişti.

Buna karşılık, Başbakan, parlamentonun «sıkıyönetimi yeniden onaylayarak görevini yerine getirdiğini» söylüyordu.

Komutan, parlamentodaki, siyaset genelindeki «partiler arası çekişmenin sokağa 'intikal' ettiğini, sokağın derinlemesine bundan etkilendiğini» söylemiş —elbette sıraladığı bu koşullarda— «askerden daha fazlasının beklenilmemesini» istemişti.

Başbakan ise, tam tersine «1970'lerde 1980'de son çıkarılan yasalar yokken, sokağın hakkından gelindiğini» söylüyor. Ordudan gelen yetki istemlerine «parlamentonun Or-

duya tam yetki verdiğini» yineleyip, «Parlamentodan daha ne istiyorsunuz?» diye soruyordu.

12 Eylülün getirdiği gerekçeleri, daha 22 Haziranda ordu komutanı dile getirmişti ve Demirel, bu sözlerden artık başka sonuçlar çıkarma dönemine girmişti:

«... Bunları size şunun için naklediyorum: Türkiye günün birinde *'karambola'* girerse, *bilelim ki askerin içinde bu çeşit düşünceler vardır...*»

Oysa, 1. Ordu Komutanının söyledikleri sadece bir komutanın değil, Ordunun tümünün paylaştığı yargılardı.

Ordu komutanının sözlerinde «siyasal gidişat»tan yakınmalar vardı. Ülkenin içinde bulunduğu bu ortamda hâlâ «*hükümetçilik oyunları*» sürüp gidiyor demeğe getiriyordu.

Demirel, bu yargıları,

«...Halk Partisi *bu memleketi bir bunalıma sürüklerse asker 'bir iş çıkarabilir'*. Genelkurmay Başkanı ile açık konuşmaya mecburuz...» diye niteliyordu. Oysa, Genelkurmay Başkanı başka düşüncelere sahip değildi, bu, biliniyordu.

Kestirmeden sonuç:

22 Haziranda «iş bitmiş»ti!..

Çatışmaları sergileyen bu tartışma bile, «tarafların» durumunu açık seçik ortaya döküyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TEMMUZ : BÜTÜN SORUNLAR DORUKTA

1

TAKVİM

8 - 15 Şubat 1980 - Tariş olayları,
11 - 17 Şubat 1980 - Gültepe olayları,
18 Mayıs 1980 - Kayseri olayları,
18 - 20 Mayıs 1980 - Nevşehir olayları,
2 Temmuz 1980 - Sıvas olayları,
3 - 9 Temmuz 1980 - Çorum olayları,
9 Temmuz 1980 - Fatsa olayları,
17 Temmuz 1980 - Abdurrahman Köksaloğlu'nun öldürülmesi,
19 Temmuz 1980 - Nihat Erim'in öldürülmesi,
22 Temmuz 1980 - Kemal Türkler'in öldürülmesi.

«Ayın Tarihi»nden:

29 Haziran 1980 - Tokat, İstanbul, Eskişehir, Adana ve İskenderun'da meydana gelen olaylarda 10 kişi öldü.

30 Haziran 1980 - İstanbul, Konya, Adana, Kırşehir, Amasya, Bursa ve Sıvas'ta meydana gelen olaylarda 7 kişi öldü.

1 Temmuz 1980 - CHP İçel İl Başkanı Sabahattin Arıkan'ın eczanesi iki kişi tarafından otomatik silahlarla tarandı, olayda iki kişi öldü. Öte yandan Giresun, Adana, Çorum, Diyarbakır, Siirt, İstanbul, Kayseri, Konya, Urfa, Kütahya ve Ordu'da meydana gelen olaylarda da toplam 12 kişi öldürüldü.

2 Temmuz 1980 - Çorum'da ve Tunceli'nin Karakaş ilçesinde meydana gelen olaylar nedeniyle sokağa çıkma yasağı konuldu.

Ordu'nun Fatsa ilçesinin Çamaş bucağında sabaha karşı çıkan olaylarda Samsun Komando Bölüğünde görevli bir astsubay şehit edildi, bir terörist ölü, iki terörist yaralı olarak ele geçirildi.

Demirel,

«Sallanan, titreyen hükümet imajı, Türkiye'ye yararlı olmamıştır» dedi.

Ecevit,

«Kitle katliamları, hükümetçe korunmalarından hoşnut militanlar aracılığı ile ülkeye yayılmaktadır» diye konuştu.

4 Temmuz 1980'de, basın bu konuşmaları yansıtıyordu.

Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil'i ziyaretinde Başbakan Demirel'in, «...Asıl size geçmiş olsun, başınıza bir de hükümet buhranı çıkarmadık...» dediğini öğreniyordum.

Temmuz 1980; 12 Eylül müdahalesinden iki ay önce başlayan olayların doruğa tırmandığı otuz günü içerecekti. Anarşi artık toplu öldürmelerle doyabiliyordu. Hükümet bunalımı doğmadan sönmüş, cumhurbaşkanı seçiminde en ufak bir adım atılmamıştı. Ekonomik sorunlar beklenenin tersine, oldukça iyi düzeyde yürüyordu. Askerlerden açık demeçlerle yeni bir vurgulama, değerlendirme işitilmiyordu, ama artık bu kesimde olayların aldığı yeni yönelişlere göre, «müdahalenin ne zaman yapılacağı» konusunda ciddi çalışmalar olduğunu işitiyorduk.

Kitle katliamlarından sonra, büyük adlara karşı «vurgunlar» geldi:

Temmuz ayının son on günü içinde,

Eski Başbakanlardan ünlü siyaset adamı Nihat Erim vuruldu.

İki gün sonra, Erim'in cenaze töreni yapılırken, silahlar DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler'e doğruluyor ve kanlar içinde yere seriyordu.

Kimi çevrelere neden doruğa tırmanışa gerek gördüklerini sorabilir miydik?

2

AMA SİYASETİN ÇARKLARI İŞLER

Siyasetin çarkları elbette işlerdi.

Ecevit'in hükümeti düşürme girişimi başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, CHP içindeki «hizipler» hemen eyleme geçmişlerdi. Deniz Baykal - Ali Topuz ve sonradan onlara katılan Süleyman Genç grubu kurultay toplamak için girişimlerde bulunacaklardı.

Çorum olayları birden, başkentteki siyasal çarkların anarşiyle çalışmasına neden oldu. O gece, Demirel,

«Gün Sazak'ın öldürülmesi nedeniyle ilk önce olayları MHP'liler başlattı, son gün 4 Temmuzda ise çoğu solcu öğretmenler olayları yeniden alevlendirdiler» dedi.

Oysa, Çorum'da ölü sayısı 15'e yükselmişti. Kentte «sükûnet» vardı.

Nasıl bir «sükûnet» ise?..

Demirel'e, pek çok kez «MHP'liler sizin arkanıza sığınıyor, eğer kenara çekilirseniz, her şey ortaya çıkacak» demiştim. Bana —o günlerde— anlattıkları çok ilginçti. Demirel'de doğrudan bir «itham» ediş yoktu, ama artık Ülkücü gruplara karşı —hiç değilse olayların içeriğini anlatarak— bir 'direniş' başlamıştı. Ya da ben öyle sanıyordum:

«Çorum'a Amasya'dan gelen tuğgeneralin tutumu çok önemli...» diyordu:

«Hareket Partisinin olayları başlattığını söyleyerek kenarda durdu. İki bin asker, 500 polis var, duruma zor hâkim olunuyor.

Gün Sazak'ın öldürülmesinden sonra Ülkücüler, Alevilerin dükkânlarının camlarını kırdılar. Sonra 'öbür taraf' iki masum insanı 'halk mahkemesine' verdi. Kazığa dikip öldürdüler. İki polis vurdular. Her an bir olay bekliyordum, güven oylaması günü bu olayları kovalıyordum. Vali bana, 'Koordinasyon eksikliği var' dedi. 'Nedir?' diye sordum, oraya gelenlere anlatmış, onlar da bana aktaracaklarmış.»

«Jandarma Genel Komutanına bu durum anlatılmamış mı orada?»

«Dinlemiş komutan, ona, 'Bunları Genelkurmay Başkanı Evren'e anlatın' dedim. Oraya bir jandarma albayı gönderildi, şimdi durumun düzelmesi bekleniyor» dedi Demirel.

«Silahlı Kuvvetlerin MHP'yle ilgili kanıları nedir?»

Demirel yanıtladı: «Elbette kaygılılar, içlerine sızacaklarından kaygı duyuyorlar» dedi ve ardından hiddetini gösterdi, «Allah kahretsin bu MHP'lileri ve Ülkücüleri... Öyle bir durum ki, bunları açıklayamıyorum.»

Oysa, her ne olursa olsun siyasette, açıklamalıydı, açıklanmalıydı.

Türkeş'le bu konuları konuşup konuşmadığını sordum:

«Söyledim, fakat Türkeş kabul etmiyor bütün bunları... Öyle bir şey ki bu... Tarlada yedi ceset buldular, belediye işçisi. Nerede vurdularsa getirip atmışlar, biri sağ. Polisi vuran 15 yaşında bir çocuk. Saklanıyor.»

Bu notlar, Temmuz 1980'in notları. Günler, aylar, yıllar akıp gitmiş, şimdi Sayın Alparslan Türkeş —o günün değerlendirmeleri olarak gözetmez bunları— bakarsınız, üç satıra üç yüz satırlık bir yanıt göndermiş, bir açıklama. Eğer «yeni açıklamayla yeni irdelemelere» girişecekse, lütfen ilk önce Demirel'den başlasın, ondan rica etsin kimi açıklamaları, sonra bana göndersin.

7 Temmuzda Ecevit, Çankaya'ya çıkıp, Çağlayangil'le cumhurbaşkanı seçimi üzerinde bir ortak eylem arayışı içindeyken, Demirel bana,

«*Cumhurbaşkanı seçiminin 'bir başka bahara' kaldığını*» söylüyordu.

Çorum olayları için, «...Vatandaşları birbirine düşüren tahrikler, kinler, husumetler var. Garezler aslında bilinen çok kolay tedbirlerle önlenebilen şeyler değildir. Birtakım mihraklar vardır. Türkiye'nin çökmesini isteyen mihrakların tümünü çökerteceğiz...» diye konuşuyordu.

CHP ise, «...Halkı birbirine kırdırmak için şimdiye kadar değişik yerlerde başvurulan kışkırtmalar belli ki Çorum olaylarının da başlıca nedenleridir. Çorum'da kitle terörünün ilk denemeleri daha birkaç hafta önce yapıldığı halde, devlet güçlerinin hazırlıksız yakalanmasının veya etkisiz kalmasının hiçbir mazereti yoktur...» diye bildiri çıkarıyordu.

3

BU ARADA «ZİRVEDE»

Ecevit'le yaptığı konuşmayı, Çağlayangil anlatıyordu:

«Sayın Ecevit geldi, bana 'Cumhurbaşkanlığı için partiler arası uzlaşma olmazsa seçilemeyeceğini hep söyledik, çalıştık. Ancak Demirel bundan yana olmadı. Çıkmaza girdi. Buhran doğdu. Anayasa on beş günde seçilir demesine rağmen, Çankaya'nın vekille idaresi zaruri oldu' dedi.

Ecevit, 'Biz on günden fazla vekâlet edilmesinden yana olmadık. Ancak yasal boşluklar var. Sonra ortaya cumhurbaşkanı vekilinin yetkileri konusu geldi. Ciddi kaygılarımız var. Biz, beş senatör 'seçemezsiniz' demiyoruz, ama 'seçmeniz doğru olmaz' diyoruz... Çünkü, Çankaya'nın tarafsızlığı güvence altına alınmamıştır. Siz AP'lisiniz, parti adına hareket ediyor olacaksınız ve sanki kendinize seçmen seçiyor diye niteleneceksiniz. Sunay örneği de bugünkü durumu tekzip eder. Çünkü o günün gazetelerine bakarsanız, Cumhurbaşkanı Vekili parti liderlerini çağırmış, Sunay üzerinde mutabakat sağlamıştı. Böylece Sunay'ın Cumhurbaşkanı Vekili eliyle Çankaya'ya gönderilmesi TBMM kararı haline gelmişti, halbuki siz, kendi tercihinizi kullanıyorsunuz' diye ekledi.

Ben de Ecevit'e, 'Sizin gibi düşünmüyorum' dedim. Meclis Başkanı bana geldi, 'Meclis seçemiyor, toplanamıyor ve itibarı zedeleniyor' dedi. 'Bir başkan seçmek için AP ve CHP uzlaşması lazım' dedi. Eğer partiler anlaşırsa, Meclisten biri veya mutabık kalırlarsa bir bağımsız seçilebilir. Uzlaşma ya AP'li ya da CHP'li üzerinde olmalı. Ben de Meclis Başkanına, 'Liderlerinize söyleyelim' dedim. Hâlâ o fikri savunuyorum.

Beş kontenjan senatörüne gelince: İlkesi ve metodu ne? Anayasa açık. Asil cumhurbaşkanının görevlerini sürdürüyorum. Benim tarafsızlığım tartışılırmış. Biz iki Meclis Başkanı seçilince, hiçbir şekilde oy kullanamayız. Grup-

lara, yönetim kurullarına giremeyiz, parti faaliyeti yapamayız, seçim bölgelerimize gidemeyiz. Öyleyse?..

Hiçbir kompleksim yok. Beş senatörü seçeceğim. Son bir teşebbüs yapılır, iki parti lideri bir araya gelir de uzlaşırlarsa, seçmem. Ama bu olmazsa bir iki gün sonra seçerim, dedim Ecevit'e.

Demirel'e telefonla durumu anlattım. Demirel bana 'Hele bakalım' dedi. Demirel, bakalım Ecevit'le Köşkte buluşmaya karar verecek mi?..»

Çağlayangil'e, Demirel'i zorlamasını söylediğimde:

«Ne yapayım, Demirel'i dövemem ya!..» diyordu. Oysa, iki parti önderini bir araya getirerek önemli bir görev yapmış olmaz mıydı?.. Köşkten Ali Baransel eliyle basına yayılan haberlere göre, Çağlayangil *'iki parti önderini bir araya getirmenin çarelerini'* arıyordu.

Tabii, Çorum olayları güncelliğini hiç yitirmiyordu. Ecevit,

«..Alâattin Cemiinde yangın çıkarıldığı söylentisiyle birlikte pek çok mahallede birden olayların derhal patlak vermesi, bunun önceden hazırlanıldığının açık kanıtlarından biri olarak görünüyor. Ayrıca, plaka numarası saptanmış olan bir Renault arabanın kime ait olduğu hakkında ne bir bilgi alınabilmiştir, ne de arabanın yakalanıp yakalanmadığı hakkında bilgi alınabilmiştir...» diyordu.

Genelkurmay Başkanı Evren ve komutanlar Çorum'a gitmişlerdi. Çorum'da ölenlerin sayısı 24'e yükselirken, 8 Temmuzda İstanbul, Ankara, Malatya, Gaziantep'te meydana gelen olaylarda 13 kişi daha yaşamını yitiriyordu.

Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil, başkanlık seçimini kolaylaştırmak için parti önderleriyle görüşmelere başlarken, Ecevit, grup toplantısında, «Başlangıçta MSP ile aramızda Erbakan'ın başbakan olması diye bir konu yokken, gensoru oylamasına 2 - 3 gün kala karşımıza bu koşullar

çıktı. Sorduk soruşturduk, kendi 'grubumuzdan' bazı arkadaşların MSP yöneticilerine gidip bize bu şartların koşulmasını salık verdiklerini öğrendik...» diyordu.

Çorum derken arkasından, Fatsa patladı bu kez.

Fatsa'yı «mekanik bir bölük» çevirmişti. İki jandarma astsubayı Fatsa'ya girmiş, çevrelerini almışlar, dışarı bırakmamışlardı!..

Çağlayangil'in çağrısı üzerine Demirel'le Ecevit, bir akşamüzeri Çankaya'da buluştular, «hiçbir şey çıkmayacaktı.» Çıkmadı.

4

GÜNLÜĞÜN ANIMSATTIKLARI

10 Temmuz 1980 —Gece—

«Olaylardan» çok, siyasal partilerin yurt düzeyindeki görüntüleri üzerinde durduk.

Bana göre, CHP iç bünyesinde yeni kargaşalara gidiyordu. CHP'nin bir seçimde oylarının yükselmesini beklemesi olanaksızdı. AP oylarında yükselme olabilirdi. MSP ve MHP de Orta Anadolu'nun belirli kesimlerinde belki iyi görünüyordu, ama ilk bilgilere göre, oy yitiriyorlardı. Konuşurken Demirel, «Din okullarına MHP hâkim oluyor» dedi. «Eğer ekonomik göstergeler, söylenildiği gibiyse, 4 - 5 ay sonra enflasyon ve fiyatlar yerinde sayarsa, AP'nin oy açısından gelişme göstermesi olası» diyordum Demirel'e. Oysa, bir erken seçimi göz ardı edenlerin öne sürdüğü neden, gene bir partinin çoğunluğu sağlayamayacağı, üstelik güçlenen AP'yle MHP'nin ortak hükümet kuracağına dayanıyordu. Demirel, iki ay sonra ekonominin daha güçleneceği kanısındaydı:

«Enflasyonu durduracağız... Eğer dedikleri gibi bir sonuç çıkarsa seçimden, AP - MHP hükümeti yapmayacağız da ne yapacağız?..»

«Ama» dedim Demirel'e, «böyle bir hükümet oluşursa, başımız daha da derde girecek. Solun her kanadı birleşecek, daha çok kan akacak.»

Demirel, «Bu da doğru» dedi.

Oysa, hükümet gitseydi değişik «tertipler» gelecekti; ama 227 güvenoyu alınca, hükümeti «sürdürmek zorunda» olduğunu söylüyordu.

Çorum olaylarıyla ilgili MİT ve Emniyet Genel Müdürlüğü raporlarını gösterdi. «Alevi - Sünni çekişmesini aşırı solun kışkırttığı,» bu raporlara göre açıktı, fakat «28 Mayısta olayları Ülkücülerin Gün Sazak'ın intikamını almak

için başlattıkları» yazılıyordu. Bu raporlar, Demirel'in daha önce «askeri birlikler komutanıyla» ilgili verdiği bilgileri doğruluyordu.

Çankaya'daki «iki önderli» toplantıyı anlattı:

«İhsan Sabri Bey çağırınca gittik elbette. Girince Çağlayangil'e, 'Üç buçuk ay oldu cumhurbaşkanı vekilliğiniz, burada sıkıldınız galiba, yerinize seçtirmek için birini mi arıyorsunuz?' dedim. Çağlayangil, 'Evet' dedi. Peki, ama nasıl olacaktı? Ben CHP'liyi, CHP ise AP'liyi seçtirmiyordu, seçtirmezdi. Millete de gidemiyorduk.

Ecevit'in önerisi, 'Kimin adayı çok oy alırsa, o seçilmeliydi.' Ben, buna itiraz ettim ve 'O zaman Muhsin Batur seçilirdi' dedim. Ecevit güldü. Bana kalırsa o da Batur'un seçilmesini istemiyordu. Ama, dilinde bir şey var, 'Sanki dışardan birini seçtirmek istiyor' gibi...»

Demirel'e göre, Çağlayangil'in beş senatör seçmesi, devletin öteki kurumlarıyla görüşmesi, sonunda Köşkteki «vekillik» dönemini güçlendiriyordu.

Bir ara, «Dışişleri Bakanından şikâyeti olup olmadığını» sorduğumda, açık seçik «Var» diye kestirmeden yanıtladı. Eski Demokratlardan **yakınıyordu:**

«Hep 1960 korkusu... Hiç sıyrılamadılar ..» diyordu.

Ordu içine sızmalardan üst düzeyin bilgisi vardı, Evren Harp Okulundan 100 kişiyi ayırdıklarını söylemişti. Söylediklerinden Çorum olayları sırasında Genelkurmay ile ilişkilerinde «*aynı dili*» konuşmadıkları sonucu çıkıyordu...

Metin Toker'in, «...Çağlayangil'in büyük bir sağduyuyla başlattığı girişimleri, *'elbirliği ile derlenip toparlanma'* diye nitelemesine karşın...» hiçbir sonuç alınamıyor, gündeme Çağlayangil'in sonunda atadığı beş senatör sorunu giriyordu. Beş senatör (Semih Sancar, Ferit Melen, Beyhan Cenkçi, Cevdet Menteş ve Halûk Bayülken) Senatoda hiçbir zaman andiçip «gerçek» senatör olamayacaklardı. CHP durmadan çoğunluğu düşürecek, and töreni yapılamayacaktı.

5

TAKVİM

10 Temmuz 1980: Gaziantep, Mardin, Urfa, Adana'da 6 kişi öldürüldü.

11 Temmuz 1980: Tokat, Diyarbakır, Konya, Ankara ve İstanbul'da 11 kişi öldürüldü.

12 Temmuz 1980: İstanbul ve Gaziantep'de 2 kişi; Tunceli, Eskişehir, Diyarbakır ve Ankara'da 5 kişi öldürüldü.

14 Temmuz 1980: Siirt'in Şirvan AP İlçe Başkanı, İstanbul'da iki kişi öldürüldü. Tarsus'ta DİSK'e bağlı beş bin işçiyle Türk - İş'e bağlı iki bin işçi arasında çatışma, ilk belirlemelere göre, 7 işçi ağır yaralı.

6

AĞUSTOS YAKLAŞIRKEN

14 Temmuzda, Demirel'le görüşürken, Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu için aranılan hukuksal dayanağın bulunamadığını, gelecek ay emekli olacağını ve bir «büyükelçiliğe atanacağını» öğreniyordum:

«Ağustos ayı çok önemli, Orduda terfi ve tayinler...» diyor, «sıkıyönetim komutanları ne olacak, sorun bu» diye ekliyordu.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'le Fatsa olaylarını, yapılması istenilen operasyonu görüşmüşlerdi. Evren' in «dağlarda ve eteklerinde operasyonlar yapılacağını» söylediğini aktardı, Doğuya gidecekti Genelkurmay Başkanı.

Ve 15 Temmuz 1980 günü Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil'in başkanlığında Milli Güvenlik Kurulu toplanıyordu.

ALTINCI BÖLÜM

CUMHURBAŞKANI VEKİLİ İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL
İLE
CHP ÖNDERİ BÜLENT ECEVİT
ARASINDAKİ GÖRÜŞMENİN TUTANAĞI

(7 Temmuz 1980)

7 TEMMUZ 1980 TUTANAĞI

Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil ile CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit arasındaki görüşmenin açıklanmayan tutanağı, içerdiği konular nedeniyle ilginç çizgileri kapsıyordu :

Çankaya, 7 Temmuz 1980

«...

SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ : Nasılsınız Sayın Genel Başkan?

SAYIN ECEVİT : Teşekkür ederim, hepimiz Çorum işi ile uğraşıyoruz. Çok üzücüdür, bilmem elinize geçti mi? İskilip'te Ülkücüler bir bildiri dağıtmışlar. Çok enteresan yazılar var. Eğer fotokopi çıkarmak imkânı varsa vereyim sizde de bir nüsha bulunsun.

SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ : Teşekkür ederim, fotokopisini aldıralım (İskilip Bildirisinin fotokopisi alındı).

SAYIN ECEVİT : Cumhurbaşkanlığı seçimi ve kontenjan senatörlerinin atanması konusunda düşüncelerimi size arz etmek istedim.

Cumhurbaşkanının şimdiye kadar seçilememiş olması çok üzücüdür, ciddi bir bunalım hasıl olmuştur. Takdir buyurursunuz ki, özellikle iki büyük partinin uzlaşması sağlanamadan bu seçim imkânsızdır. Biz daha başlangıçta bunu öne sürdük. Seçimler başlamadan bir buçuk ay önce temas aradık. Önceleri özel mesaj yolladık. Sonra resmi, yarı resmi temaslara başvurduk. Bir diyalog kapısı açmak istedik. Bunların hiçbirisi sonuç vermedi. Sayın Demirel uzlaşmayı Anayasayı değiştirmek için ister görünüyor. Biz ise Anayasaya işlerlik kazandırmak için uzlaşma arıyoruz. Şimdiye kadar yapılan bütün başkan seçimleri de uzlaşma yoluyla sonuç vermişti. 1973 yılında salt çoğunluk AP'de olmasına rağmen, uzlaşma yapılmadan cumhurbaşkanlığı seçimi mümkün olamamıştı. Şimdi de sizi, en çok tedirgin

eden bir hususa, cumhurbaşkanı vekilinin yetkilerinin tartışılması konusuna temas etmek istiyorum. Cumhurbaşkanlığı vekâletinin 15 günden fazla süremeyeceği görüşleri bile ortaya atılmıştır. 15 günden sonra vekâlet caiz midir, değil midir, tartışmaları çıkmıştır. Biz bu münakaşaların içine girmek istemedik. Anayasada boşluk vardır, doldurulması kaçınılmazdır diye düşündük. Sayın Fahri Çoker gibi bilgin hukukçular bile bu konuda ciddi kuşkular ileri sürmüşlerdir. Ancak vekilin süresinden ziyade, yetkileri konusunda daha ciddi kaygılar ortaya çıktı. Bunların kişiliğinizle hiçbir ilgisi yok. Sizi tenzih ederim. Fakat özellikle kontenjan senatörlerini vekilin atayabilip atayamayacağında ciddi kaygılarımız vardır. Anayasanın gerekçesinde ve genel anlamda mesele konuşulurken, seçilen senatörlerin parlamentoda mevcut genel siyasi dengeyi değiştirmemesine cumhurbaşkanınca özen gösterilmesi hususuna işaret edilmiştir. 15 üyelik bir kontenjan ataması, Senato içindeki dengeyi etkileyebilir. Bazı durumlarda denge daha küçük miktarlarla değişebilecek bir nitelik gösterebilir. Bu itibarla denge çok önemli bir unsur olarak ortada duruyor. Cumhurbaşkanı kontenjan senatörlerini seçerken bir anlamda millete tanınan bir yetkiyi kullanmaktadır. Zira Senatoya üye seçimi, aslında millete ait bir yetkidir. Milletin gönderdiği senatörlerden oluşan bir mecliste, cumhurbaşkanı dengeyi değiştirirse sakınca doğar. Ayrıca cumhurbaşkanlığında tarafsızlık etken güvencelere bağlanmıştır. Mesela cumhurbaşkanının, parlamento üyeliği ortadan kalkar. Partisiyle ilişkisi kesilir. Süresi bittikten sonra ömür boyu senatör olur. Hülasa insan aklının bulabileceği müeyyideler getirilerek cumhurbaşkanının, ancak bu şartlar altında kontenjan üyeliklerini seçebilmesi öngörülmüştür. Yine kişiliğinizi tenzih ediyorum. Cumhuriyet Senatosu Başkanı bir partinin üyesidir. Bugün başbakan, sizin aynı zamanda genel başkanınızdır. Kişiliğinizle siz bu ilişkiyi ne kadar aşmaya çalışırsanız çalışınız, bu konu toplumda tartışılır. Anayasa cumhurbaşkanı seçimini 15 günde öngörmüştür. Seçilemezse ne olur, kısmında boşluk vardır. Yetkileri üzerinde de tartışmaları açık bırakmıştır. Bu açıklıkları yasal yollardan kapamak zordur. Bunları demokratik geleneklerle doldurmak en iyisidir. Cumhurbaşkanı vekilinin, kontenjan senatörleri atama yetkisini kullanıp kullanmayacağı tartışmalıdır. Biz kullanamaz demiyoruz,

ancak Cumhurbaşkanı Vekilinin kullanması doğru değil diyoruz. 1 aylık süre içinde 5 senatörü doldurmaya mecbur olmadığını ileri sürüyoruz. Bunları yaparken de şu mantığa dayanıyoruz : Cumhurbaşkanı Vekili 5 kontenjan senatörünü seçerse Anayasanın özünü zedeliyor, çünkü kendisi tarafsızlık güvencesinden yoksundur. Seçmezse Anayasayı çiğnemiş olmuyor. 101. madde, 15 gün içinde cumhurbaşkanı seçileceği kuralını getirmiştir. Bu seçilemeyince hiçbirimiz, 'Anayasa ihlal edilmiştir' demedik. Bu yüzden eğer Cumhurbaşkanı Vekili kontenjan senatörlerini seçemediği zaman nasıl Anayasa çiğnenmiş olmuyorsa, seçilmiş olana bu görevi bırakması ve seçilmiş olana emanet edilmiş bir hakkı kullanmaktan sarfınazar etmesi halinde de bir Anayasa ihlali söz konusu olmaz. Geçmişten bir tek örnek veriliyor. Cevdet Sunay hadisesi misal gösteriliyor. Bu tamamıyla özel bir durumdur. Atama yapılırken Anayasanın boşluğu doldurulmak istenmiştir ve bu da demokratik bir gelenek kurulmaya çalışılarak doldurulmuştur. Partiler uzlaşmaya varmışlardır. Kontenjan senatörü seçmesini partiler Cumhurbaşkanı Vekilinden istemişlerdir. Cumhurbaşkanı Vekili kişisel tercihini kullanmamıştır, Türkiye Büyük Millet Meclisinin isteğini yerine getirmiştir. 12 Mart 1966 tarihli günlük gazetelere bakalım. 'Atasagun, Cevdet Sunay'ı kontenjan senatörü seçmek istediğini liderlere bildirmiştir. Liderler de kendi parti organlarıyla temas ederek bu seçimde mutabık olduklarını kendisine bildirmişlerdir, görüş birliği yapılmıştır,' diye yazıyorlar. Burada vekil, asil gibi davranmamıştır. Hiçbir asil, kontenjan senatörü seçerken liderlerin görüşünü saptamak veya onayını almak lüzumunu hissetmez. Asaleten cumhurbaşkanı olan zat, böyle bir danışma yoluna sapmaz. Demek ki vekil, demokratik yollarla konsensus sağlayarak bu seçimi gerçekleştirmek islemiştir. Bu kez durum tamamen tersidir. 5 aydır biz ısrarla uzlaşma çağrısında bulunuyoruz. Adalet Partisi diyaloğu reddediyor. Seçilemeyeceği belli adayları ortaya çıkartıyor. Parti ağırlığına rağmen kendi adayınıza 246'dan fazla oy alamıyorsunuz. Biz ise iki parti arasında uzlaşma olmadan içimizden bir aday çıkarmak arzu etmiyoruz. Çünkü iki parti uzlaşmayınca bir sonuç alınamayacağı belli olmuştur.

Başkanlık seçimini fiilen engellemekte olan Adalet Partisinin bir üyesinden şimdi 5 kontenjan senatörü seçmesi

bekleniyor. O zaman Adalet Partisinin cumhurbaşkanlığı seçimini neden güçleştirdiği yolunda yaralayıcı yorumlara sebebiyet verilmiş olur. Adalet Partisi kendi istekleri doğrultusunda senatör seçtirebilmek için bu işi geciktirdi denebilir. Hele bir de seçecek zatın aynı zamanda adaylık koyması düşünülüyorsa, o zatın kastı dışında bile olsa, kendisine seçmen seçmek istediği düşünülebilecektir. Şimdi eğer bir uzlaşma olanağı sağlanması düşünülüyorsa, yani iki lider bir araya getirilebilecekse, siz bir uzlaşma zemini düşünüyorsanız, senatör seçme girişimini daha evvel yapmamanız doğru olur. Aksi halde ister istemez bu kendisine seçmen seçti şüphesi akla gelecektir. Eğer bir uzlaştırma durumu telakki ediliyorsa, senatör atamalarını bu mülahazayla biraz ertelemekte ağırlık vardır. Bu konuyla ilgili Anayasa boşluğu 1966'da güzel bir gelenekle ve demokratik bir usul takip edilerek doldurulmuştur. Cumhurbaşkanı Vekili o zaman liderlerle temas etmiş bir konsensus ortaya çıkmış idi. Şimdi bu ölçü genişletilebilir. Anayasa komisyonunun istişari mütalaası alınabilir. Liderlerin görüşleri sorulur. Bu yol belki de yeni bir uzlaşmanın kapısını açar.

Siz bir uzlaşma düşünüyorsanız ben bunu yadırgamam. Bu mülahazayı Millet Meclisi Başkanıyla yaptığımız görüşmeden esinlenerek söylüyorum, Başkan konuşmanızı bana nakletti. Böyle bir girişimde bulunacaksanız kontenjan senatörlerinin atanmamış bulunması bizi daha ziyade sevindirir. Sizin geniş devlet deneyiminize güvenerek düşüncelerimi bu açıdan değerlendirebileceğinizi umarak arz ediyorum.

SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ : Sayın Genel Başkan, sizi dikkatle dinledim. İlk önce Millet Meclisi Reisi ile aramızda geçen konuşmaya değinmek istiyorum. Millet Meclisi Reisi bana geldi. Cumhurbaşkanı seçiminin hâlâ uzamasından dolayı üzüntüsünü belirtti, parlamenterlerin bundan son derece müteessir olduklarını ve Meclisin büyük bir prestij kaybına uğradığını, parlamenterlerin hâlâ bir cumhurbaşkanı seçememiş ve çoğunluk sağlayamamış bir kurulun üyesi olmaktan hicap duyduklarını, hatta rozetlerini yakalarından çıkardıklarını söyledi. Bu gidiş devam ederse parlamenterlerin sokakta fiili tecavüzlere bile maruz kalması muhtemel olduğunu ilave etti ve dedi ki, 'Kesinlikle sabit olmuştur ki, iki parti birleşmedikçe bir başkan seçilemeyecektir.

Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisinin adayına oy vermiyor, Adalet Partisi, Halk Partisinin adayına oy vermiyor. O halde iki partinin uzlaşması nasıl olacaktır? Eğer bu uzlaşma bir tarafsızın üzerinde gerçekleşecekse bu dolaylı şekilde parlamentoya bir hakaret sayılacaktır. Mademki eninde sonunda böyle bir tarafsız üyeye rıza gösterilecekti, neden 110. tura kadar parlamento oyalandı aylarca dönüp duruldu, tenkidine cevap bulunamayacaktır. Bu işin yegâne hal şekli, cumhurbaşkanının ya Halk Partisinin, ya Adalet Partisinin kendi üyeleri arasından seçilmesidir. Bunun için de hiçbir parti, kendi adayını diğerine empoze etmemelidir. Halk Partisi, Adalet Partili bir üyenin cumhurbaşkanlığına razı ise, adayı o parti içinden kendisi aramalıdır ve Adalet Partisi de bu adayı kabul etmeye razı olmalıdır. Eğer Adalet Partisi böyle bir sistemi beğenmiyorsa, Halk Partisi buna razı edilebilir. Adalet Partisi, CHP içinden bir aday seçsin, Halk Partisi bunu aday göstermek imkânını arayacaktır. Bu durumda size büyük sorumluluklar düşer. İki lideri bir araya getirirseniz belki bu imkân tahassül eder' dedi.

Ben kendisine parlamentonun büyük itibar kaybettiği ve parlamenterlerin hicap içinde olduğu mütalaasına katılmanın zor olduğunu söyledim. Güçlük, parlamenterlerin inadından veya partilerin diyaloğa yanaşmamalarından gelmiyor, güçlük mekanizmadan ileri geliyor. Bundan evvel adaylar parlamento içinde zorlanarak bulundu. Mutabakatlar mecburiyetler karşısında tesis edildi. Ama bir zorlama veya askeri baskı söz konusu olmayınca mekanizma kendi kendine işledi. Zannediyorum ki, cumhurbaşkanı seçme mekanizmasında herhangi bir Anayasa ihlali veya usulden sapılması, taşılması gibi bir nokta yoktur. Güçlük usulden çıkıyor. yapıdan çıkıyor. Uzlaşma güzeldir, ama uzlaşma her zaman mümkün olmaz. Neyin üzerinde uzlaşılacaktır? Siz mütemadiyen diyalog taleb ettiniz. Demirel de sordu? 'Nasıl diyalog yapacağız? İsim mi arayacağız?' dedi. Siz de dediniz ki, 'Bu aşamada isim söz konusu değildir. İlkeleri konuşuruz.' İlke aranıyorsa, ilkeyi Anayasa zaten çizmiştir. Metodu zaten tayin etmiştir. Bu amaçlı bir diyalog zannederim ki, fuzuli idi. Biz bu konuda Meclis Başkanı ile konuştuk ve ben Meclislerin cumhurbaşkanını seçmeden ister resmi, ister fiili tatile girmesinin hakikaten mahzurlu olduğunu söyledim. En iyi hal tarzının bir uzlaşma aranarak, bir aday üzerinde bir-

leşilerek cumhurbaşkanını seçmek ve ondan sonra tatile girmek olduğunu söyledim. Kendisine de siz Sayın Ecevit'e, ben de Sayın Demirel'e bu muhavereleleri aynen nakledelim, bir yakınlık tesisine çalışalım dedim. Bunda da samimiyim. Bunu yine de istiyorum. Meclis Başkanı ile konuştuğumdan beri Demirel'i göremediğim için bu konuyu etraflıca konuşamadık. Ama kendisi bana Hamdi Sancar'ın vefatı dolayısıyla telefon ettiği zaman onu fırsat bilerek Millet Meclisi Reisiyle olan konuşmalarımıza temas ettim. Özetini bildirdim. O da bana, 'İyi söylüyorsunuz ama, cumhurbaşkanı seçimini geciktiren kim? Mekanizma netice vermiyor. Kendilerine Anayasada değişiklik yapalım, Millet Meclisi içinden adaylar bulalım, bunu bir pazar millete arz edelim. Millet kendi başkanını seçsin dedik, kabul etmediler. Asıl işi dejenere eden taraf odur. Biz cumhurbaşkanı seçiminin gecikmesinin mesuliyetinin Adalet Partisinde olduğunu kabul etmiyoruz. Ama yine bu konuyu sizinle görüşürüz,' dedi. Bir uzlaşma niyeti sezmedim, konuyu enine boyuna görüşmedim. Size bu şekilde anlatmam uzlaşma olamaz anlamına gelmesin, tekrar kendisiyle konuşarak, deneyerek ikinizi bir araya getirmeye çalışacağım. Aklımdan geçen şey bir beşli yemektir. Mesela Cumhuriyet Senatosu Başkan Vekili ile Meclis Başkanı, zatıâliniz, Sayın Demirel ve ben bir yemek masasında birleşir, bu konuyu rahatça konuşabiliriz. Bu, belki başka konulara da sirayet edebilir, ya da başka yöntemler bulabiliriz.

Konuyla ilgili diğer mütalaalarınıza gelince, Sayın Genel Başkan, siz kendi kendinize gayet tutarlı beyanatta bulunuyorsunuz. Bu beyanatta bulunurken birtakım hareket noktalarına dayanıyorsunuz, birtakım payandalar üzerine fikir kuruyorsunuz ve onları sıhhatli sayarak sağlam sandığınız bir neticeye varıyor ve bunu kanaat halinde ifade buyuruyorsunuz. Ama hareket noktaları bize göre hatalı olduğu için, payandalar sağlam olmadığı için, çıkan neticeler de sağlam olmuyor. Size bunları birer birer arz edeceğim. Bir kere buyuruyorsunuz ki, Anayasa cumhurbaşkanını seçmek için 15 gün mehil koymuş, fakat seçilmezse müeyyide vaz etmemiştir. Bu yanlıştır. Anayasanın 15 gün içinde cumhurbaşkanını seçmekle kısıtlayıcı hiçbir hükmü yoktur. Size maddeyi aynen okuyorum. Burada, sürenin bitimine 15 gün kala veya makam boşalınca ibaresi vardır. Bunlar seçimlerin

başlangıç noktalarını ifade eder. 15 gün lafı haşiv mi? Bu olsa olsa Anayasanın cumhurbaşkanı seçimi için kabul veya işaret etmek istediği makul bir sürenin ifadesidir. Bir şart veya mehil değildir. Anayasa, TBMM cumhurbaşkanını seçer diyor. Nasıl seçer, onu başka maddesinde tarif etmiş. O usulle seçer. O usulle seçilemezse seçilinceye kadar devam eder. Bir kere yanıldığınız nokta şurası : cumhurbaşkanına vekâleti iki safhada mütalaa etmek lazımdır. Biri şahsa vekâlet, diğeri makama vekâlet. Şahsa vekâlet, cumhurbaşkanının geçici süreyle gaybubeti halinde olur, görevine dönünceye kadar, müddetiyle kısıtlıdır. Makama vekâlet, makamın boşalması haline maksurdur Yenisi seçilinceye kadar, süreyle sınırlıdır. Aslına bakarsanız, ben mevcut bir cumhurbaşkanına vekâlet etmiyorum. Ben, süre bitimi nedeniyle fiilen boşalmış olan cumhurbaşkanlığı görevini ifa ediyorum. Başka bir deyimle ben, geçici bir cumhurbaşkanı rolündeyim. Bu itibarla, hangi yetkileri kullanabilirim, hangisini kullanamam diye bir tereddüte katiyen düşemem. Bu konuda ne bir kompleksin, ne de bir art niyetin sahibiyim. Ne kayırmak istediğim bir kimse var, ne bu yetkiyi kullanmaktan çekinecek bir mizacım var. Hükümet düşürülmeye kalkışıldı. Eğer hükümet düşse idi, gelip benden başbakan tayinini istemeyecek miydiniz? Ben başbakan tayin etse idim, hazırlanan bakanlar kurulu listesinin tasdiki veya bakanların atanması istenmeyecek miydi! Bir harp çıkarsa vekil olduğum için benim bu yetkiyi kullanamayacağım mı, ileri sürülecekti. Ben af yetkisi kullanacağım, kumandanları tayin edeceğim, kararnameler çıkaracağım. Birçok maddi neticeler doğuran hükümleri yürürlüğe koyacağım ama 5 senatörü seçemeyeceğim. Niçin? Çünkü Senatodaki denge bozulurmuş. Senatodaki denge üzerinde hassasiyetinizi anlıyorum, ama vaktiyle cumhurbaşkanına vekâlet eden, hem de makama değil şahsa vekâlet eden Sayın Sırrı Atalay, Anayasa Mahkemesine üye seçmiştir. Bu Anayasa Mahkemesi ki, Türkiye Büyük Millet Meclisinden gelen bir kanunu reddetmek veya herhangi bir hükmü şu veya bu şekilde hükme bağlamak durumundadır. Öyle hassas dengeler olur ki, cumhurbaşkanlığınca seçilmiş bir tek üye o hükmü şu veya bu tarafın lehine imale edebilir. Şahsa vekâlet eden bir zatın bu yetkiyi kullanmasını tabii buluyorsunuz ve bunun sonucu olarak bütün bir parlamentonun tasarrufunun iptal

veya tasdik edilmesi ihtimalinin doğmasında mahzur görmüyorsunuz da vekilin 5 senatörü seçemeyeceği iddiasını mı doğru buluyorsunuz? Aynı zamanda bana Sunay hadisesini misal olarak gösterdiniz. Atasagun'un konsensus aradığından bahsettiniz. Bu, çok hatalı bir kıyaslama olur. Orada aranan konsensus, vekilin bu yetkiyi kullanıp kullanamayacağı meselesinin tartışılması değildir. Orada, şahıs üzerinde konsensus teminine çalışılmıştır. Vekil bu yetkiyi kullanacaktır. Ama acaba partiler o kullanacağı zatı cumhurbaşkanı seçmeye razı mıdırlar, değil midirler? Bu hazırlığın içinde midirler, bu zat üzerindeki zımni rızayı taşıyorlar mı? Aranan konsensus o idi. Binaenaleyh bunu demokratik bir gelenek veya yetkinin nasıl kullanılacağı yolunda bir model olarak alamazsınız. Ben sizin mülahazalarınızda bir tek noktaya katılmak istiyorum. O da şudur : Efendim eğer bir uzlaşma niyetindeyseniz, eğer bir yakınlaşma isteniyorsa, bunu gerçekleştirmek bir iki gün içinde mümkündür. Belki bir cumhurbaşkanı seçiminde anlaşma olursa, kontenjan senatörlerini yeni cumhurbaşkanı seçer. O takdirde kontenjan senatörlerini bu vekilin seçmesi doğru mu olur? Bu, araştırılmaya değer bir konudur. Hakikaten bir uzlaşma zemini varsa ve Meclis tatile sokulmadan bir iki gün içinde bir şahıs üzerinde mutabakat melhuz ise, o zaman ben bu işi bir iki gün tehir edebilirim. Ben de bunun bir Anayasa ihlali sayılmayacağı kanaatindeyim. Ama en azından bir Anayasa saygısızlığı, bir Anayasa ihmali, bir Anayasa kusuru olacaktır. Üstelik sistemin, mekanizmanın değil, benim kusurum olur. Buna rağmen, mademki uzlaşmayı deneyecektiniz, kontenjan senatörlerini niye uzlaşmadan evvel seçtiniz? Aday olursanız kendinize beş seçmen mi hazırlıyorsunuz, mülahazasına önem veriyorum. Kısa bir müddet bir uzlaşma neticesini beklemenin mümkün olacağını düşünüyorum. Ama şunu açıklıkla ifade edeyim ki, Sayın Genel Başkan, Cumhurbaşkanı Vekilinin kontenjan senatörlerini seçme yetkisini taşıdığında hiçbir tereddüdüm yoktur. Ben de hukukçuyum. Bize üniversitede ezbercilik değil, bir hukuk nosyonu, bir yorum kabiliyeti vermek azmiyle yetiştirdiler.

Siz, Cumhurbaşkanı Vekili, kontenjan senatörlerini seçerse Anayasanın özü zedelenir, çünkü vekil tarafsızlık güvencesinden yoksundur, Meclisle ilişkisi kesilmemiştir, partisiyle irtibatı sürmektedir, ayrıca asil gibi süresi bitince

ömür boyu senatör olma hakkından da mahrumdur buyuruyorsunuz. Şunu ifade edeyim ki, Senato ve Meclis Başkanları en az cumhurbaşkanı kadar Meclisle ilişkilerini koparmışlardır. Bizler başkan olduğumuz sürece kürsülere çıkıp konuşamayız, oylamalara katılamayız, kurullarımızı idareden başka hiçbir işe karışamayız. Partimizle de hiçbir ilişkimiz kalmamıştır. Gruplara katılamayız. Partimizin Meclis dışı ve Meclis içi hiçbir faaliyetine katılamayız. Anayasanın bu kısıtlamaları başkanlığın devamına maksur sayması işin niteliğini değiştirmez. Bunun sebebi yasama süremizin 4 veya 6 yıl, başkanlık süremizin ise iki yıl oluşundandır. Cumhurbaşkanı partisi ve parlamentosuyla ilgisini nasıl süresi bitince yeniden tesis edebiliyorsa, biz de gerek parti, gerek parlamentoyla ilişkimizi başkanlık sona ermeden kuramayız. Ayrıca ne Meclis, ne de Senato Başkanı, çoğunlukla sadece kendi partisinin değil, diğer grupların oylarının eklenmesiyle seçilebiliyor. Başka grupların oylarının kendileri dışındaki bir adayda toplanmasının hiçbir anlamı yok mudur? Vekil, asil gibi sonradan ömür boyu senatör olamıyor diyorsunuz. Daha iyi ya! Nasıl olsa senatör olmaya hak kazanan, tarafsız da olsam taraflı da olsam geleceğim garantide diye daha serbest hareket eder. Öbürü çok daha dikkatli olmak mecburiyetindedir. Bunlar şekle ait unsurlardır. Onlar da tamam olsa o zatın adı zaten vekil olmazdı. Bu mülahazalar yetkilerimin kısıtlanması için gerekçe olamaz.

Düşüncelerinizin bir noktasında sizinle beraber olmak istiyorum. Bu makamı asili gibi doldurduğuma göre, gerek cumhurbaşkanı seçiminde, gerekse parlamentonun tatile girmesi konusunda partiler arası bir yakınlaşma sağlanmasına yardımcı olabilirim. Hal böyle olunca da bu girişimin olumlu veya olumsuz bir biçimde neticeleneceğini araştırmak üzere kontenjan senatörlerini bir iki gün geciktirebilirim. Böylece de kendine seçmen mi seçiyor, şüphesine meydan vermeyebilirim. Onu deneyeceğim.

SAYIN ECEVİT : Açıklamalarınıza teşekkür ederim. Ben de sizin düşüncelerinizi öğrenmiş oldum.

Bir noktayı açıklamak isterim. Cumhurbaşkanı seçimindeki güçlüğün Anayasanın getirdiği mekanizmadan ileri geldiği görüşüne katılmıyorum. Anayasanın usulü eksik değildir. Bundan evvelki seçimlerde zora geldik, baskı altında kaldık, uzlaşma ancak öyle oldu diyemeyiz. Anayasamız

uzlaşmayı seçim sisteminin içinde getirmiştir. Bu sistemi uzlaşmayla işletebilirsiniz demek istemiştir. Uzlaşma zorunluğu buradan doğar. Bu sistemle ancak uzlaşma yoluyla sonuç alınabilir. Biz başından beri bunu gördük. O yolu önerdik. Buna karşı, uzlaşmaya gidemeyiz. İlle de Anayasayı, sistemi değiştirelim düşüncesine saplanmak hatadır. Evvela elimizdeki kuralları, imkânları işletmeye çalışmamız lazımdır. Sayın Demirel'in bize yönelttiği suçlama haksızdır. Cumhurbaşkanını seçememenin vebali tek birimizin üzerinde değildir. Bu vebal, hepimizin üzerinde duruyor.

Ben size önemli iki nokta üzerinde maruzatta bulunmak istedim :

Birincisi bir uzlaşma girişiminde bulunmak niyetinde misiniz? Eğer böyle ise, kontenjan senatörlerini bu girişimden evvel seçmemeniz zarif olur. Görüyorum ki, bu görüşe siz de iltihak ediyorsunuz.

İkincisi, kontenjan senatörlerini bir vekilin seçmesi gibi çok önemli konularda, çözüme varılabilmek için istişarelerde bulunulmasında, bir konsensus aranmasında yarar vardır. Atasagun da bunu yapmıştır. Demirel bizim diyalog önerilerimize yanaşmadı. Görüşmeyi denemedi. 'İkimiz bir olup başkanı öyle mi, seçeceğiz?' dedi. Biz geçmişte böyle yaptık. Beraberce bir aday bulup seçtik. Kimse de 'Anayasa ihlal edildi!' demedi. Kendisine, 'Grup yöneticilerimiz bir araya gelsin. Çözümü onlar arasın. Belki bu yolla uzlaşmaya gideriz,' dedim. Hiçbirini kabul etmedi.

Anayasa değişikliği istemiş de biz bunu kabul etmemişiz. Bunlar sağlıklı yollar değildir. Cumhurbaşkanına hiçbir parti, 'Benim adayım, benim adamım' dememelidir. Halbuki o, 'Benim adayım Faik Türün'dür' dedi! Demokrasinin erdemliğini uzlaşma gerektirir. Biz buna alışamadıkça böyle birbirimizden ayrı durmaya mecbur kalıyoruz. Millet de bölündükçe bölünüyor.

Anayasa değişikliği önerisi açıkça sistem değişikliğidir. Cumhurbaşkanı, 'Ben tek başına seçildim, geldim' diye sorunlar yaratabilir. Zaten Anayasamızda cumhurbaşkanının bugünkü yetkileri bile az değildir. Başkan milletçe seçilirse daha çok yetki istemeye kalkabilir. Cumhurbaşkanını millete seçtirmek işi, bir cümle ile basite indirilmemelidir. O sistemi kabul edeceksek, Erbakan'ın mantığı daha geçerli olur.

Salt çoğunluğu TBMM'de aramazsak, cumhurbaşkanı derhal seçilir. Bu yoldan sakıncalı sonuçlar doğar. Zaten memlekette çeşitli akımlar var. Yüzde yirminin, yirmi beşin oylarını alan bir aday, 'İşte ben seçildim, geldim' diyebilir.

SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ: Affedersiniz. Sözünüzü keseceğim ama, Demirel'in önerisi, 'Millet beğendiğini seçsin, onu başkan yapalım' şeklinde değildi! 'Adaylar parlamentonun içinde, oylanarak belli sayıda seçilsin. Tercihi millet yapsın' biçimindeydi! Bu yol işaret buyurduğunuz sakıncaları önler.

Eğer başkanın yüzde 20 - 25 oyla seçilmesine razıysak, bunu parlamento içinde de yapabiliriz görüşüne gelince, parlamento içinde kadrolaşmış bir seçmen topluluğu vardır. Seçmenler partilere bölünmüşlerdir. Parlamento içinde birbirine yapışmış, ortak kararlı oylarla, yurdun her köşesine dağılmış seçmenlerin oylarını kıyaslamak doğru olmaz. Hakkâri'den, Edirne'den toplanan oyların orantısıyla, parlamento gruplarının oy orantılarını eşdeğerde kabul etmek doğru olmaz.

SAYIN ECEVİT: Bu sistemi zaten biz önermedik. Erbakan da ciddi olarak öne sürmedi. Salt çoğunluktan vazgeçilecekse, Mecliste seçim daha kolay olur anlamına söyledi! Biz bunu öneri olarak getirmiyoruz. Ben arz ettiğim iki konu üzerindeki düşüncelerimi ölçülü olarak size sunmuş bulunuyorum.

SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ: Sizi anlıyorum Sayın Genel Başkan. Benim görevim de yardımcı olmaktır. Millet Meclisi Başkanının, bu aşamadan sonra bir bağımsızın başkan seçilmesi parlamentoyu zedeler. Mademki, düğüm bir bağımsızla çözülecekti, Meclisler niye kilitlendi? Seçilemeyeceği belli adaylar niye ortaya atıldı, iddiaları ortaya çıkar. Bu durumda 'Başkan büyük partilerden birine mensup olmalıdır' görüşünde ağırlık vardır ve bu mülahaza doğrudur. Ben bu imkânı sağlamaya çalışacağım. Sayın Demirel'den ve diğer partilerin genel başkanlarından rica edeceğim. Asgari iki büyük partinin lideri bir araya gelmeli. Kim kime taviz verecek, nasıl bir yöntem bulunacak, bir partili nasıl seçilebilecek araştırılmalıdır. Bir sonuç alınabilirse, büyük kazanç olur.

SAYIN ECEVİT: İşte ben de diyalog derken bunları kastediyorum. Diyaloğun içeriği bunlar. Ama biz bunların hiçbirini görüşemedik.

Demirel, 'Biz liderler olarak kimseye bir telkin yapamayız' diye tutturdu.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde belli bir yöntemle bir yoklama yapabilirdik. Ortaya çıkmak isteyen adayları Genel Kurula arz ederdik. Araştırırdık. Olmadı. Ama şimdi de bir mutabakat aranabilir.

SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ: Ben uzlaşmanın çare ve imkânlarının araştırılmasına taraftarım. Birkaç gün bekleyerek bunun gerçekleşmesine çare ararız. Bu netice alınıncaya kadar beklenebilir. Uzlaşma olmazsa durum açıklığa kavuşacağı için ondan sonra kontenjan senatörlerinin seçilmesi zorunluk olur. Benim hazırlığım zaten tamamlanmıştır. İş, beş ismin açıklanmasına kalmıştır.

Ben görüşmemizden yararlandım.

Acaba basına neler söyleyeceksiniz?

SAYIN ECEVİT: Size notlarımdan aktardığım konuları özetleyerek nakledeceğim.

SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ: Zatıâlinizle ilgili olarak yapılacak beyanlar, tabiidir ki size aittir. Cumhurbaşkanı Vekili ne söyledi derlerse, nasıl cevaplayacağınızı öğrenmek istemiştim.

SAYIN ECEVİT: Nasıl cevaplamam uygun olur. Sizin telkinlerinizin notunu alayım.

SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ: Ben Anayasanın öngördüğü bir ayı birkaç günü aşmanın bir Anayasa ihlali olacağını sanmıyorum. Ancak bir ay içinde seçmemek bir ihlal olmasa bile ihmaldir. Anayasa kusurudur.

Ayrıca kontenjan senatörünü seçme yetkisinin kullanılmasında farklı bir işlem yaparsam, vekilin hangi yetkileri kullanabileceği konusu tartışmalı bir hal alır. Bu yetkiyi seçilmiş cumhurbaşkanına bırakmayı düşünmüyorum. Mutlaka seçeceğim. Ancak bir uzlaşma ihtimaline karşı birkaç gün istical etmeyeceğim. Hassasiyet ve itina göstereceğim.

Bana izafeten bunları söyleyebilirsiniz.

SAYIN ECEVİT: Hay hay teşekkür ederim. Öyle söylerim...»

YEDİNCİ BÖLÜM

TEMMUZDA ÖNEMLİ BİR GÜN

1

BİR SALI GÜNÜ

15 Temmuz 1980 Salı.

Çankaya Köşkünde askerlerle siviller buluştu.

Öğleden sonraya sarkan bu toplantıdan sonra çıkarılan bildiriye bakarak, 15 Temmuz 1980 günkü Milli Güvenlik Kurulu toplantısını değerlendirmek olanaksızdı.

Bildiri, çoğu kez olduğu gibi o gün de «klasik satırları» kapsadı.

Ama...

Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'in başkanlığında toplantı açıldıktan sonra, geçen ay toplanan MGK'den bu yana geçen dönemdeki olayların genel bir açıklaması yapıldı. Anarşik olay sayısı 6173'ten, 6740'a yükselmişti.

Bu değerlendirmeleri yapan, kimi bilgiler veren kuruluşlar başta MİT ve Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilileriydi.

Ordu - Fatsa olaylarına değinildi. Kitle saldırılarının arttığına işaret edildi. Dev - Sol'un önümüzdeki günlerde «faaliyetini» hızlandıracağının öğrenildiği söylenildi. Urfa'nın «çalışma üsleri» olduğu öne sürüldü. APO'nun bu Abdullah Öcalan'ın, Urfalı olduğu, Bucak aşiretinin çalışmaları, Urfa'nın «sıcak savaş» çemberine girdiği anlatıldı, «Örgütler canice eylemlere girişmişlerdi, dönüşü olmayan bir yoldadırlar» denildi.

Devlet dilinde «ekspoze» diye anılan, istihbarat örgütlerinin bu sunuşundan sonra, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, söz istedi.

Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil, «Buyurunuz» dedi.

2

ASKERLER KONUŞURSA

Orgeneral Ersin, ağır ağır çıkardığı bir kâğıttan okumaya başladı:

«...Olup biten bütün bu olaylar, Sovyetlerin parmağı altındadır...» dedi.

Sözlerinin etkisini ölçmek istercesine çok kısa süre durduktan sonra, Orgeneral Nurettin Ersin sürdürdü:

«... Ruslar, eski emellerini gerçekleştirmek için, etnik bölücülük, ideolojik bölücülük, mezhep bölücülüğü ile bu ülkeyi parçalamaya açıkça çalışıyorlar. Bu faaliyet, komünizmin belli taktiğidir. İktidarlar bu nokta üzerinde birleşemiyorlar. Bu teşhise katılmayanlar var. Bunun tartışılmasında fayda var mı bilmem? Çare, olayların üstüne gitmektir.

Türkiye'nin hastalığı başlayınca mikroplar çoğalıyor. Demokrasinin yanlış uygulanışı, aşırı hürriyetler, partizanlık bünyeyi zayıflatmıştır. Mikroplar yatak bulmuştur...»

«Disiplinli İdare»

«... *Esasen bizim sosyal yapımız ileri, açık bir demokrasi uygulamasına müsait değildi...*» dedi Orgeneral Ersin:

«*Bize disiplinli bir idare getirilmeliydi.* Bu olamayınca, şer kuvvetleri tek taraflı kalsaydı mücadele daha kolay olacaktı. *Aksiyon, reaksiyonu doğurdu.* İş karşılıklı hale gelmeseydi, devlet daha güçlü olurdu. Solun karşısına çıkılması mücadeleyi zorlaştırmıştır. Komünistler karşılık bulunca grup çıkarmayı başardılar...

... Sol bölücülük her yerde mezhep kışkırtıcılığında mahirdir. Bu durumda sağın teşkilatlanması devleti müşkil duruma sokuyor...»

Orgeneral Ersin, «*Bir değerlendirme yapalım*» diyordu.

Yaptı:

«... *İki grup var. İkisine de tarafsız hareket etmek lazım.* Milli güvenlik politikası yanında, amansız bir mücadeleye ihtiyaç var. Başbakan da sanırım böyle söylüyor. Mademki aşırı sağ ortaya çıkmıştır. Her ikisinin de üzerine gitmeliyiz.

Anarşiyi nasıl ortadan kaldıracağız? Sıkıyönetime başvurduk. Sivil idare ve güvenlik kuvvetleri yetersizdir. Bir buçuk, iki yıldır bu çalışma yapılıyor. Sıkıyönetimin bütün ağırlığını çeken bir kuvvet olarak söylüyorum. *Bütün gücümüzle mücadele ediyoruz.* Arkadaşlar çalışıyorlar. *Bugünkü mevzuat içinde daha ileriye gidemezler. Bu mevzuatı mutlaka bir daha gözden geçirelim.*

Caydırıcılık konusunda da misaller vereceğim. Sıkıyönetimde vazife alan hava indirme mensupları arasında bir test yaptık. İdari sıkıntılar vardır. Yetkilerini kullanamıyor. Yasaları aşalım diyelim. Ama kamuoyunda devlet suçlu duruma düşer. Bunu Güneydoğu Anadolu gezisinde verdiğim raporda da belirttim...»

«Yakınma»

Orgeneral Ersin sürdürdü:

«... *Şimdiki sıkıyönetim, bundan evvelkilerden farklıdır. Her şeye burnunu sokmuyor. Sadece asayiş konularına girmek istiyor.* Ama asayiş, her konuya burnunu sokmuştur. Bu itibarla komutan ister istemez, her türlü idarenin üstünde bir makam olarak müdahale durumundadır.

Sıkıyönetim emrinde çalışması gerekenlerde de koordinasyon yoktur. Şu memuru alın, bunu verin deyince, bu yapılmalıdır.

Sıkıyönetimde çalışanların yetkileri arttırılmalıdır. Meclislerdeki yasalar çıkmıyor. Kaç aydan beri söylüyoruz. Netice alamıyoruz. Bu yasalar çıkartılamayınca da caydırıcılık nakıs oluyor...

... *Biz yakalıyoruz. Onlar bırakıyorlar.* Böyle şey olur mu? Hâkimlerin hepsi de sevdiğimiz arkadaşlar. Mevcutların en iyisidir. *Çok sıkıntılıyız. Daha başarılı olabilmek için yasal imkânlar en kısa zamanda gerçekleşmelidir. Biz mevcutlar üzerinde çalışıyoruz. Yasalar uzun süre beklememelidir.*

Birliklerimiz yorulmuştur, yıpranmıştır. Eğitim aksadı.

Bizim asıl görevimiz, yurtiçinde değil, yurtdışındadır. *Çok kısa sürede kendi görevimize dönmeliyiz. Güçlenelim, güçlükleri ortadan kaldıralım. Görevimize dönelim.* Memleketimiz mütemadiyen zayıflatılmak istenmektedir. Buna karşı hazırlıklı olmalıyız. Biz kısmen bu hazırlığı yapmaya çalışıyoruz. Ama kuvvetin büyük kısmı elimizde değil.

Anarşi, terörizm artınca, devlet katındaki zaafiyetler, ortalığı körüklüyor, anarşiyi hızlandırıyor. Sosyoekonomik görüşler, partizan icraatı, bünyeyi zayıflatmıştır. *Terörizm ve anarşi güçlenmiştir. Anarşi, genel manada hiç azalmıyor.* Sol, komünizm yeni düzenlemelere giriyor. *Düşman güçleniyor...»*

«Biz Ortada Kaldık»

Orgeneral Ersin, bu sözlerini, «*Bizler gücümüzü arttıramıyoruz...*» diye tamamladı.

Ama, Ersin'in söyleyecekleri bitmemişti. Kimi önemli noktaları vurgulayarak konuşmasını bağladı:

«... Alınacak tedbirler çok tartışıldı. Biraz evvel Cambazoğlu da dile getirdi. *Bizim teklifimiz vardır. Bunlar mutlaka yerine getirilmelidir.*

Biraz evvel zaafiyet konusunda personel —tabir hatalı kullanılmıştır— görüşlerimi ifade ettim. Misal vermek istiyorum.

Göreve gittiğimiz yerde, 'Oraya gitme, tersine git' tavsiyesiyle karşılaşıyoruz. Halk şaşırtmaya başlamıştır. Esnafı karakola çektik. Hiçbiri söylemedi. Size birisini tarif etsek bile cezalar yetersiz. Sonra bizim başımız belaya girer, diyorlar. Sivil kahvelere gidin, gençlerle arkadaş olun, diyorlar.

Biz ortada kaldık. Bir yandan siz sıkıştırıyorsunuz. Onlar da sıkıştırıyorlar, şaşırdık.

Ayrı sıkıntılarımız da var. Devriyeleri gezdiremiyoruz. Personel sivilleşmektedir. Asker, silah elde sokaklarda dolaşmamalıdır. İki aylık sürelerle eğitim yapılmaması çok fena olmuştur.

Halk, yakaladığımız suçluları üç gün sonra yine ortalıkta görüyor.

Herkes, 'Suçlu karakoldan bizden evvel çıkıyor' diyorlar. *Gidiş iyi değildir...*»

Deniz Kuvvetleri Komutanı Ulusu:
«Durum İç Savaşa Gidiyor»

Ersin'den sonra, sözü MGK'de Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülend Ulusu aldı, sözlerinin başında «Yasama, yargı organlarına düşen görevler aksamaktadır. *Durum iç savaşa gidiyor*» dedi.

Ulusu, «*Devlet güçleri ilave kanunlara ihtiyaç görüyor*» dedi ve sürdürdü:

«... Meclisler, caydırıcılık sağlayacak tasarıları görüşemiyor. Meclisler, olağanüstü şartlara göre acil düzenlemeler getirmelidirler. *1970 sıkıyönetimiyle bugünkü sıkıyönetim farklıdır.* Mahkemeler süratlendirilmelidir. *Mahkemeler, ihtiyacı karşılayacak biçimde artırılmalıdır.* Askeri hâkim sayısı yetmiyor. Sivil hâkimlerden yararlanılmalıdır. *Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmalıdır. Cezalar arttırılmalı, kapatılan dernekler açtırılmamalı, Meclislerimiz idareye istikrar getirmek maksadıyla seçim kanunlarını ıslah etmeli, erken seçime bir an evvel gidilmeli, yargı organlarının durumu gözden geçirilmeli,* kanunun 132 - 138.'ci maddeleri ele alınmalı, askeri yargı genel hükümlerinde bağımsızlık teminatı yerine getirilmelidir.

Yargının görevi nedir? Bu konuda kimse bir şey söyleyemiyor. *Yargıya görev değil, sadece imtiyaz verilmiştir. Bunlar dokunulmaz hale getirilmişlerdir.* Halbuki, yargının asli görevi, tüm kanunlardan faydalanarak, anarşinin imhasına ceza ile mukabele etmektir.

Devlet ceza veremiyor. Yargı, yurt gerçeklerinden tamamıyla uzak, hukuk erbabının hâkimiyeti altında çalışıyor. Kazara etkili kararlar alan yargıcı, devlet koruyamıyor. Üstelik çıkarılan af da tüy dikti. Yargı da dejenere oldu.

Mahkemeler sayıca arttırılmalıdır.

Yargıca memleketin durumu anlatılmalıdır.

Yargıç saldırılara karşı korunmalı, kendini emniyette hissetmelidir.

Af yapılmayacağı kesin olarak kararlaştırılmalı, af konusunda kimsenin ümide kapılmaması sağlanmalıdır.

Hâkimlerin daha kifayetli olmalarının tedbirleri alınmalı, organizasyon ıslah edilmelidir.

Görgü tanıkları dahil, hâkimin emniyet kuvvetlerine yardımı sağlanmalıdır.

Anayasa organları devlet içinde devlet olmak sevdasından vazgeçmelidirler.

Benim maruzatım bunlardır. Ordu içinde görevim bitiyor. 11 Ağustosta görevim tamam olacak. Üç yıl aranızda görev yaptım. Bu, benim için büyük şereftir...»

«Evren: Sıkıyönetim Var, Çareyi Komutan Düşünsün Zihniyeti Bizi Üzüyor»

İki kuvvet komutanının konuşmasından sonra sözü Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren aldı. Elbette, Orgeneral Evren'in sözleri daha ağırlıklı olacaktı, askerlerin önderiydi.

«Yirmi iki yabancı radyo, günde 62 saat Türkiye aleyhinde neşriyat yapıyor. Dış tehdit günden güne artmaktadır...» diye başlayan Evren, «iç tehdidin durumunu arkadaşlar gayet güzel açıkladılar...» diye sürdürdü:

«...Terör devam ediyor. Kimi tutsak, yerlerine yenilerini koyuyorlar. Her kaldırılanın yeri doldurulmaktadır.

Şimdi bir de Akıncılar başladı. Onlar da silahlı teşkilat kurma yoluna yöneldiler.

Halk artık kanıksadı. Biri çıksa da Kızılay'ın en kalabalık yerinde nara atmaya başlasa, 'delidir' diye kimse aldırış etmeyecek. Hal böyle olunca, olayların günden güne artmasına şaşmamalı.

Biz bu olayları önemsiyoruz. Ama bu noktalara kadar geldik. Yılanın başı ufakken ezilmeli. Bunu yapamadığımız için şimdi karşımıza muazzam kitleler çıktı.

'Sıkıyönetim ilan edildi. Yetki komutanlara devredildi. Artık biz ne yapalım?..'

'Mademki sıkıyönetim var, çareyi komutan düşünsün zihniyeti' bizi, komutanı üzüyor.

Onların ellerinde selahiyet yok. Kendi emrindeki mahkemeye bile söz geçiremiyor. Eli, kolu bağlanmış durumda.

Her sıkıyönetim idaresini, kendi devresi içinde mütalaa etmek lazımdır.

1971, 1973 devrelerinin sıkıyönetimleri bugünkünden çok farklıdır. O zaman muvaffak oluyordu da şimdi niye olamıyor, diyemeyiz. O zamanın hâkimleri, emniyetçileri, MİT mensupları... Şimdi küskün durumdadır. Adalet mekanizması suçluyu mütemadiyen salıverirse moral bozulur, kimsede şevk kalmaz.

Daha başka çok şebekeler var, deşmekte fayda görmüyorum.

Bu konular, burada hep konuşuldu. Meçhul hiçbir şey yok. MİT, sıkıyönetime bütün bilgileri, belgeleri, hatta isimleri veriyor. Her şeyi biliyoruz. Ama bunlar yakalanamıyor, yakalarlarsa savcı bırakıyor. Üstelik otorite de sarsılıyor...

... İtalya'da terörle mücadele başarıya ulaştı deniyor. Ama nasıl ulaştı? Onu tetkik edelim. Başa bir general getirdiler. Ona her türlü yetkiyi verdiler. Biz bunu yapabiliyor muyuz?

Muhakkak yeni kanuni tedbirler lazımdır. Hükümet bunu arzu ediyor. Biliyoruz. Fakat muhalefet tümüyle karşı çıkıyor. 'Bu kanunlar çıkarsa bu hükümet muvaffak olur, sonra da biz onu yıkamayız' diye düşünüyorlar. Durum budur...»

Evren'den Önemli Bir «Öneri»

Konuşmasının bu noktasında Orgeneral Evren,

«Biz hükümet üyelerini tenkit etmiyoruz. Yasama organlarından şikâyet ediyoruz...» dedi.

MGK'ye *«iki öneri»* getirdi:

«... Taplanalım, diğer parti başkanlarını, Anayasa kuruluşlarını, hepsini çağıralım, münakaşa edelim. Bu kurula istediğimizi çağırmaya yetkimiz vardır. Münasip gördüklerimizi çağırabiliriz.

Biz burada birbirlerimize aynı şeyleri söylüyoruz. Eğer tensip edilirse basına verilecek bildiri 'bizim hazırladığımız

metne' uyacak tarzda hazırlanabilir. Ben bu hususların bildiriye ilavesini zaruri görüyorum...»

Orgeneral Evren'in bu önerisinin —özellikle— ilk bölümündeki sözler çok önemliydi.

«*Bir mütareke olsun. Buna ihtiyaç vardır...*» diye başlıyor ve gerekçeleriyle öneriyi vurguluyordu:

«*...Birbirlerini suçlamaktan vazgeçsinler. Terörün önlenmesinde bugünkü muhalefet beraber midir, değil midir? Alınacak tedbirlerin karşısında mıdırlar? Bu husus, açıkça belirlenmelidir. Aksi halde meseleleri kendi kendimize tartışmakla bir neticeye ulaşamayız. Çağırırız bunları. Durumu açıkça anlatırız. Selahiyet ihtiyaçlarını izah ederiz. Almak istediğimiz tedbirleri, Olağanüstü Hal Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Danıştay'ın âdeta devletin işlerine ambargo koyan tutumunu izah ederiz. Son zamanlarda bizim askeri terfileri bozmaya başladılar. O hale geldik ki neredeyse, dosyaları size verelim, terfileri siz yapın diyeceğiz. Hürriyetlerin böylesine keyfi kullanılışı, anarşiyi hem doğuruyor, hem körüklüyor. Hukukun korunmasına karşı değiliz. Ama hukuk içinde boğulmaya da razı olamayız. Emniyet kuvvetlerine silah çekenin cezası ölüm olmalıdır.*

Emniyet kuvvetleri korku içinde. Savcı suçluyu hapse atmanın derdinde. 'Eli silahlı adamı sağ yakalayacaksın' diyorlar. Polis, ceza görmeyeceğinden emin olsa, suçlunun üzerine çekinmeden gidecek... Bir tarafta vatandaş, öbür tarafta hapis korkusu, güvenlik kuvvetlerinde çekingenlik yaratıyor. Bu durum ve tutumlar terörün hakkından gelinmesini zorlaştırıyor...»

Orgeneral Evren konuşmasını bağladı:

«İhtiyarın söylediği gibi 'suçlu göster' diyorsun, gösteriyorum. Salıveriyorsun, sonra da 'göstermedin' diye üzerime geliyorsun.

Haraç diye alınan paralara ne diyelim. Çoğu bilinen rakamlar. Bize söylenmeden aidat gibi muntazaman ödenenler de var.

Bütün bunlar halledilmezse, terörün altından zor kalkılır.

Ben özetle, diğer anayasal kuruluşların hepsini, Danıştay, üniversiteler... yargıçlar, hepsini davet edelim. Burada açık konuşalım. Belki intibaha gelirler...»

3

BİR YORUM

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'in, «...Anayasal kuruluşların hepsini, tabii parti önderlerini, Danıştay, üniversiteler, yargıçları» MGK'ye çağırıp, anarşi ve terörün hakkından gelecek yasaları neden istediklerini anlatmayı, belki bu yoldan «intibaha» geleceklerini, yani «uyanacaklarını»nı umut eden sözlerle *yaptığı öneri —bana göre de— kabul edilmeliydi.*

Çünkü, MGK'de askerlerle siviller bir araya geliyor, Orgeneral Evren'in de dediği gibi, «toplantıda birbirlerine *aynı şeyleri söylüyorlardı.*» Sonuç çıkmıyordu.

Parlamentodaki siyasal gruplar gene bildiğini okuyordu.

MGK'de bu yöndeki toplu görüşmeler, sonuç getirmesi açısından yararlı olabilirdi.

Fakat, sivillerin, o sırada görev başında bulunan hükümetin askerlerden ayrılan bir yanı vardı.

Görev başında bir hükümet varken, bu hükümet parlamentonun desteğine sahipken, bu hükümet istenilen önlemleri içeren yasaları parlamentodan geçirmekle görevliyken, nasıl olacak da askerlerin ağırlığını koyacağı bir toplantı yapılacak, bu toplantıda öteki siyasal kuruluşlar «*istekleri yapmaya zorlanacaktı...*»

Ulusal bir sorun karşısında —elbette— öneriyi böyle almamak gerekirdi:

Devletin bütünlüğü söz konusuydu, anarşi ve terör durmadan vuruyordu. Halk perişandı, korku içindeydi. Yargı ve güvenlik güçleri görev yapamıyordu. Askerlere göre, 1973 yılından ayrımlı bir anarşik ortam yaşanıyordu, o yılların yasalarıyla işin üstesinden gelmek olanaksızdı. İstenilen yasalar bir türlü çıkmıyordu, sıkıyönetimler de başarısızdı. Bü-

tün bu olumsuzluklar gözler önüne serildiği zaman «*asker baskısı*» söz konusu olamazdı.

Bugün ne der, nasıl karşılar bilemeyiz, zaman geçtiği için o günlerin önerilerini bugün belki olumlu karşılayabilir, ama 1980 yılının Temmuz ayında Bülent Ecevit'e bu öneri iletildiğinde —esasen gitmesi için her çabayı gösterdiği— hükümetin, parlamentoya, partilere «asker baskısı» getirdiğini öne sürebilirdi.

«*Hükümet bir yandan istenilen yasaları çıkarmakla görevliydi, bu çabayı gösteriyordu*», öte yandan «*parlamentoya, partilere 'asker baskısı' çığlıklarından*» çekiniyordu.

Evren'in önerisi bu nedenle MGK'nin sivil kanadında «*iltifat görmedi.*»

Bu öneriyle yapılabilecek bir önemli girişim, MGK'nin 15 Temmuz toplantısında öne sürüldü ve...

Kapandı!

4

İKİNCİ ÖNERİ VE SONUÇ

Orgeneral Evren'in «bizim hazırladığımız metin» diye sözünü ettiği *bildiri taslağı* tarihsel bir belge niteliğini taşıyordu:

«1. Milli Güvenlik Kurulu 15 Temmuz 1980 Salı günü toplanarak Cumhuriyet tarihimizin en ağır bunalımına neden olan siyasal ve sosyal sorunları ayrıntılı olarak incelemiş ve hedef olarak devletimizin öz varlığına yönelmiş anarşi, terör ve bölücülük tehditlerini etkisiz kılacak âcil ve geçerli hal çarelerini aramıştır.

2. İçerisinde bulunduğumuz durum özetlenecek olursa:

a. Dünya güç merkezlerinin çatışma bölgesinde bulunan ülkemizde II'nci Cihan Savaşından beri psikolojik harp bütün yoğunluğu ile sürdürülmektedir. İran ve Afganistan olayları, devam eden petrol krizi Ortadoğudaki siyasi çatışmaları arttırmakta ve ülkemizi doğrudan etkilemektedir.

Bugün 22 yabancı radyo ve televizyon istasyonu Türk vatandaşlarını, etkilemek amacı ile günde 62 saat yayın yapmaktadır.

Yurtdışındaki yasadışı parti ve dernekler Türkiye'de kendi amaçlarına hizmet edecek dernek ve kurumları menfur emelleri istikametinde yönlendirerek toplumun her kademesini etkilemektedirler.

Dış kaynaklar sürekli bir şekilde Türkiye'ye silah kaçakçılığını desteklemektedirler.

b. Bu nedenlerle terör ve bölücülük olaylarının sayıca arttığı ve etki alanları itibariyle yaygınlaştığı müşahade edilmektedir. Küçük fakat azgın bir grup 45 milyonluk yüce Türk ulusunun kaderi ile oynamak istemekte, sosyal yapımızı ekonomik bünyemizi sarsarak devletimizi tahribe yönelmektedir.

c. İç siyasal ortamda milli birliğimize yönelmiş bu tehdidin büyüklüğü kabul edilmekle beraber siyasi partiler arasında terörizm ve bölücülüğe karşı mücadelede müşterek bir politika üzerinde görüş birliğine varılamamaktadır.

d. Devletin güvenlik kuvvetleri kanı ve canı pahasına kamu düzeninin sağlanması, can ve mal güvenliğinin temini için sürdürdüğü mücadelede normal koşullarda bir hukuk devletini korumakla yükümlü bulunduğu özgürlükler ortamında âdeta eli ve kolu bağlı bir mücadele vermektedir. Yasadışı örgütlere mensup canilerin acımasız adam öldürme hürriyetleri ve inisiyatiflerini önlemek için güvenlik kuvvetlerini bugünün koşullarına uygun yasal yetkilerle güvence altına almak gerekmektedir.

e. Hukukun üstünlüğü ilkesinin yargı usul yasalarımızda yer alan kısıtlayıcı, zaman alıcı hükümleri, yakalanan sanıkların cezalandırılmalarını geciktirerek kamu vicdanında devlet gücüne karşı güveni sarsmakta diğer yandan teröristler üzerinde caydırıcılık etkisinden de mahrum bulunmaktadır.

3. İçinde bulunduğumuz fevkalade hassas ve tehlikeli durumu doğru olarak tanımlayacak olursak, 'iç savaş arifesinde olağanüstü hal' olarak adlandırmamız gerekir. Anayasamızın 11'nci ve 124'ncü maddelerinde tarif edilen sınırlamaların doğru bir uygulaması yapılmadığı takdirde devletin öz varlığına yönelen bu tehdidin kısa zamanda bertaraf edilmesi mümkün görülmemektedir.

4. Bu ortam içinde Milli Güvenlik Kurulu Anayasada tanımlanan özgürlükçü demokratik devletimizin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünü koruyabilmek için tüm Anayasal kurumların tam bir milli beraberlik içinde âcilen aşağıdaki tedbirleri yerine getirmelerini zorunlu görmektedir.

a. Cumhurbaşkanı Vekilimizin de değindikleri gibi, siyasi partiler arasındaki mücadeleye mütareke getirilmelidir.

b. İç güvenliği güçlendirecek; Devlet Güvenlik Mahkemeleri, olağanüstü hal ve sıkıyönetim yasasındaki değişikliklere ait kanunlar bir an önce çıkarılmalıdır.

c. Cumhurbaşkanı seçimi bir an önce sonuçlandırılmalıdır.

d. Anarşi, terör ve bölücülüğe karşı yeterli tedbirler yüce Meclislerde aranmalı ve sonuçlar alınıncaya kadar tatile girilmemelidir.

Milli Güvenlik Kurulu yukarıda açıklanan görüş ve teklifleri ile yüce Türk ulusunun genel görüşlerine ve duygularına tercüman olduğuna inanmakta; Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve hükümetin el birliği ile alacağı tedbirlerin en kısa sürede özlenen iç barışı getireceğine güvenmektedir...»

5

NE ÇARE: «ESNEK» BİR BİLDİRİ

Demirel'e, MGK bildirilerinin nasıl yazıldığını sorduğumda,

«Görüşmelerden sonra...» dedi, «...Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterinin de katıldığı, asker ve sivil karışımı küçük bir topluluk, ortaya çıkan görüşleri bir bildiri taslağına yazıp getirirlerdi. Okunur ve MGK'nin bütün üyelerince onaylanarak yayımlanmasına karar verilirdi.»

Ne çare, Orgeneral Evren'in getirdiği *«bildiri taslağı»*, 15 Temmuz 1980 günü toplanan MGK'den *«aynen»* geçmedi.

Hazırlanan ve yayımlanan MGK bildirisi «taslağa» oranla çok esnek ve yumuşaktı.

Hele, askerlerin sunduğu taslağın sonundaki *«yerine getirilmesi zorunlu görülen önlemlerin»* hemen hiçbiri, MGK'nin 15 Temmuz bildirisinde yer almıyordu. Sorunların çözümüne *«askersel yaklaşım,»* saptanan son metinde *«sivilleşiyordu.»*

Partiler arası mütareke,

Cumhurbaşkanı seçiminin bir an önce sonuçlandırılması,

Anarşi, terör ve bölücülüğe karşı yeterli önlemlerin Mecliste aranması, bu sonuçlar alınıncaya dek Meclislerin *«tatile girmemesi»* istekleri yoktu!..

15 Temmuzda yayımlanan bildiri şöyleydi:

«... Milli Güvenlik Kurulu bu toplantısında; son bir aylık devre zarfında yurt çapındaki asayiş durumu, iç ve dış olaylarda meydana gelen gelişmelerle, sıkıyönetim kapsamı dışındaki bazı hassas bölgelerde beliren ve devletimizin bütünlüğünü ve bölünmezliğini, milletin birlik ve be-

raberliğini hedef alan son olaylar hakkında bilgi almış ve bunları değerlendirmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu, yurdumuzun içinde bulunduğu olağanüstü durum karşısında, vatandaşlarımızın, varlığını Anayasaya borçlu ve görevini Anayasadan alan tüm kuruluşların gayretlerini milli birlik ve beraberliğin sağlanmasına yöneltmelerini, gerekli görmektedir.

Milli Güvenlik Kurulu ayrıca, anarşi, terör ve bölücülükle mücadelede sıkıyönetim komutanlarının ve güvenlik kuvvetlerinin etkinliğini arttıracak ve yargı faaliyetlerinin yürütülmesini çabuklaştıracak olan Olağanüstü Hal ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri tasarıları ile sıkıyönetim komutanlarının yetkilerini arttıran değişiklik tasarısının bir an önce kanunlaşmasını zaruri görmektedir.

Milli Güvenlik Kurulu bu yasalar çıkıncaya kadar her türlü kanundışı eylemlerle mücadeleye azimle ve etkin bir şekilde devam edilmesini hükümete tavsiyeye karar vermiştir...»

6

AYNI GÜN ÖBÜR «TARAFTA» DURUM
(Demirel'in Notu)

15 Temmuz MGK toplantısının üzerinden bir gün geçmişti; Ecevit'in, «...Bu hükümetin bir gün bile işbaşında kalmasının ne kadar sakıncalı olduğu görülmüştür...» diye konuştuğu 17 Temmuz 1980'de Başbakan Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'e, Devlet Bakanı Ekrem Ceyhun'a, Başbakanlık Danışmanlarından Mehmet Dülger ile Attila Peynircioğlu'na yazılı, uzun bir «not» gönderiyordu.

Bu uzun not, 15 Temmuz MGK toplantısını —bir bakıma— hem irdeliyor, hem de içeriğini yansıtıyordu. Demirel'in ruhsal, mantıksal durumunu da —olduğu gibi— aydınlatıyordu. Bu uzun not başka bir açıdan önem taşıyordu: 15 Temmuzda yapılan MGK toplantısında, askerlerin getirdiği «önerilerin» neden geri çevrildiğini gösteren mantık dizisini de kapsıyordu. Bir biçimde, 15 Temmuz toplantısının ana özeti gibiydi.

Notun sağ köşesinde «Başbakan» yazılıydı; sol köşesinde ise, «Ankara, 17 Temmuz 1980» ve «...Türkiye'de olup bitenlerin ve bunların ne olduğu hakkında hâlâ tereddüt var mı?» sorusuyla başlayıp, sürüyordu:

«... Türkiye'yi rahatsız eden nedir? Bunun tezahürleri, ülkenin çeşitli yerlerinde değişik de olsa, rahatsızlığın kökü meçhul müdür? Bunda bir mutabakat var mıdır? Yani, Türkiye'nin anarşi meselesinde teşhiste tereddüdü var mı?

Bu suale cevap aranırken ne yapılmış oluyor? Aslında; Güneydoğu Anadolu'da, Çukurova civarında, Orta Anadolu'nun bazı illerinde, Karadeniz mıntıkasında, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük illerde meydana gelen olayların tarafları kimseyi şaşırtmamalıdır.

Bunların hepsinin arkasında komünizm vardır. Bu böyle bilinmedikçe de hiçbir şeye çare bulunamaz.

Türkiye'de, 18 aydan beri süregelen sıkıyönetime rağmen, kan dökülmeye devam ediliyor. *Tablolara bakıldığı zaman, sıkıyönetim olmayan iller daha sakin, sıkıyönetim olan illerde ise, olaylar oluyor.*

Haziran - Temmuz toplantıları arasında geçen bir ayda;

İstanbul'da	102
Urfa'da	26
Adana'da	21
Ankara'da	19
Mardin'de	18
Gaziantep'te	15
İzmir'de	11

vatandaşımız hayatını kaybetmiştir.

Bu tabloya 'iyi' demek mümkün değildir.

Hâlâ, Ankara'nın ortasında polis vuruluyor, haraç alınıyor, Ankara gecekondusu fevkalade rahatsız, yüzlerce insan şikâyete geliyor.

Sıkıyönetim olmayan illerin sakin olması tabiidir. Zira, sükûneti bozulan yerlerde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetimin mevcudiyeti, bozukluğun işaretidir. Bozukluk, sıkıyönetimin zaafı olarak düşünülmemelidir.

Böyle olmakla beraber, 18 aydır sıkıyönetime rağmen, bir caydırıcılık tesis edilmemişse, hâlâ eşkıyanın cüret ve cesareti kırılamamışsa, durup düşünmek lazımdır. Bunda da çok objektif olmak gerekir. Ne paniğe kapılmak, kendi moralimizi kendimiz bozmak, ne de yanlış reçeteler aramaya kalkmak, bizi başarıya ulaştırmaz.

Anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılık elbet bir gün sona erecektir. 'Ne zaman?' sorusuna cevap aramak kadar tabii bir tavır olamaz.

Neyi yaparsak, hangi zamanda, hangi tedbiri uygularsak, hangi merhalelerden geçersek, neticeye varılacağını düşünmek, mücadelenin gereğidir. Orta yerde bir mücadele var. Devlet bu mücadelede seyirci değildir, taraftır.

Unutmamak lazımdır ki, bu mücadele, bu rejimin içinde yapılacaktır ve bu rejimden sarfınazar etmeden yapılacaktır.

Bugünkü mevzuat içerisinde bundan fazlasının yapılmasının güç olduğu ifade ediliyor. Yasaların çıkmadığından şikâyet ediliyor. Sıkıyönetim komutanlarının eli kolunun bağlı olduğu ifade ediliyor.

1971 şartları ile bugünkü şartların çok farklı olduğu, 1970'lerin kanunları ile bugünkü anarşinin hakkından gelinemeyeceği ifade olunuyor.

Affın, morali bozduğu, hâkimlerin ve diğer vazife yapanların kırgın oldukları ifade olunuyor.

Emniyet kuvvetlerinin ve askerin, silah kullanmaktan çekindiği beyan olunuyor.

'Bugünkü kanunlarla, bugünkü mevzuatla, bugünkü imkânlarla bu kadar yapılabiliyor, bundan iyisi yapılamaz' deniliyor.

Parlamento birlik, beraberlik içinde olsun, terör ve yıkıcılığın karşısına beraberce çıkılsın, DGM'ler kurulsun, fevkalade hal kanunu çıksın, sıkıyönetimin yetkilerini artıran kanun çıksın isteniyor.

Aslında bu fikirler, bizim düşüncelerimizdir. Ancak unutmamak gerekir ki, devlete demokratik otorite kazandırmak için, kanun ve nizamları hâkim kılmak için, sarf edilen gayretleri devlet terörü, zulüm, işkencecilik sayan, 'Gültepe'de askerin yaptığını Nazi Ordusu yapmazdı' diyebilen, komünizmi hiç ağzına almayıp, her şeyi faşizme bağlayan, âdeta demokratik otoriteye karşı nefret ve kargaşanın savunucusu olan bir zihniyet vardır.

İstenilen hususların yerine getirilmesi için gayretler sarf edildi. Bugünkü kanunları bile lüzumundan fazla sıkı bulanların, yeniden kanunlar çıkarılmasında yardımcı olmalarını beklemek, fevkalade güçtür.

DGM'ye karşı çıkanların, kendi getirdikleri kanunların karşısına dikilenlerin, neyi yapacağı, neyi yapmayacağı bellidir.

Öyle ise, çıkmazda mıyız?

Meseleye bir başka açıdan daha bakmak gerekiyor. Evvela, eldeki yetkilerin tümünü imkânların tümünü en iyi şekilde kullandığımızdan emin miyiz?

Yeni kanunlar olsa, yeni yetkiler olsa, ne olacaktır?

Bunları kim kullanacaktır?

İnciraltı meselesindeki durum orta yerdedir.

Bir taraftan sıkıyönetim, 141 ve 142'ye giren suçlarla boğuşurken, diğer taraftan bu maddelerin Anayasaya aykırılığını savcı ve hâkimler iddia ederse, durum ne olur?

18 ay zarfında mahkemelerin verdiği ciddi bir karar yoktur. Bunca güvenlik kuvvetlerine vaki saldırıya rağmen, bunları yapanlar hakkında ibreti müessire sayılabilecek bir netice yoktur.

Ele geçirilen silahlara bakıldığı zaman, uzun menzilli silah sayısı o kadar çok değil. Silah kaçakçılığının kökünün kurutulması için giriştiğimiz gayretler, henüz istenildiği seviyede başarılı değil.

Parlamentoyu, sıkıyönetim kanununu çıkarmaya zorlarsak, belki bugünkü yetkilerin bir kısmını bile kaybedebiliriz. O zaman ne yapmak gerekecektir?

Mevcut kanunlar ve mevcut imkânlarla daha iyi yapmanın imkânlarını aramak zarureti ile karşı karşıyayız.

1. Anarşi, terör, bölücülük ve yıkıcılıkla giriştiğimiz mücadelenin vasfı, 'topyekûn müessir ve amansız' olmasıdır. Hiç tereddüde düşmeden, azim ve kararlılıkla bu mücadele yürütülecek.

2. Türkiye'de cinayetleri, soygunları, sabotajları kimin yaptığı ve yaptırdığı, devletin meçhulü değildir. «Örgüt» denilen bu odakların üzerine varılmıştır, varılmaya devam olunacak.

3. Anarşi mücadelesini yürüten kadroların, liyakat, ehliyet ve ahenk içerisinde olmaları şarttır. Bu husus bir defa daha gözden geçirilecek, görevlerin mutlaka yapılması sağlanacak.

Ölçü, ne netice alındığıdır.

4. Mahkemeler mutlaka yeniden gözden geçirilmelidir.

5. İstihbarat, polis ve cezaevleri üzerindeki çalışmalara aralıksız devam olunmalıdır.

6. Silah kaçakçılığı ile ilgili mücadele daha şiddetlendirilmelidir.

7. Psikolojik savunma konusunda mesafe alınmalıdır.

8. Okullar, öğretmenler ve devletin diğer memurlarının mutlaka anarşi ile her çeşit irtibatları kesilmelidir. Devlet, anarşinin besleyicisi olmaktan çıkarılmalıdır.

9. Belediyeler anarşinin hamisi, koruyucusu olmaktan çıkarılmalıdır.

10. Fabrikalar anarşi yatağı haline, hiçbir şekilde getirtilmemelidir.

11. Anarşinin kesif olduğu İstanbul, Ankara, Adana, Urfa gibi iller için özel mücadele planları icra edilmelidir.

12. Kazalarda anarşi meselesi bitirilmelidir.

13. Tunceli, Hatay, Güneydoğu Anadolu için fevkalade ihtimam ile, dört başı mamur hizmeti, yardımı, şefkati beraberinde taşıyan bir özel program icra edilmelidir.

14. Faili meçhul cinayetler, faili meçhul sabotajlar, soygunlar peşinden gayet sıkı şekilde gidilmeye devam olunmalıdır.

15. Her hâlükârda, 'işte bu kadar oluyor, bundan ötesi mümkün değildir' demek, fevkalade sakıncalıdır. 'Türkiye' yi rahatsız edenlerin, imkân ve kaabiliyeti nedir, bunun karşısında devletin imkân ve kaabiliyeti nedir?' diye düşünmek lazımdır.

Terörün şantajı, yılgınlığa sebep olmamalıdır. Unutmamalıdır ki, *silahlı kuvvetlerin bu işin içinden başarı ile çıkması, devletin kaderi ile eşdeğerlidir.*

Anarşi, terör, bölücülük ve yıkıcılık karşısında kesin vaziyet alan devlet, arkasında milletin tümünü, basının çok geniş bir bölümünü, devletin müesseselerini bulmaya devam edecektir.

Canilerin, hainlerin yardımına koşanlar olacaktır. Bölücüleri, yıkıcıları himayeye kalkanlar da olacaktır. Bunlarla da mücadele amansız şekilde sürdürülecektir.

Anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılıkla mücadeleyi, siyasetçilerin tavrına, konuşmalarına, birlik ve beraberlik içinde olup olmadıklarına bağlı kalmaksızın, zihinlerdeki her çeşit mazi tortusunu bir kenara atarak, göz kırpmadan meselelerin üstüne vararak yapmak gerekecektir.

Başarının en önemli şartı budur...»

Kısa yorum: Oysa, herkes bildiği yolda yürüyordu.

12 Eylüle, ancak *55 gün kalmıştı.*

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ECEVİT'E TOPLU BAKIŞ

ALTI AY

AP azınlık hükümeti işbaşındayken, ana muhalefet görevini üstlenen CHP önderi Ecevit'in şubat ayından temmuz ortalarına dek, hangi yörüngeyi izlediğini toplu biçimde görmekte yarar vardı.

Altı ayın gazete başlıkları Ecevit çizgisini verebilirdi:

«Ülkenin batısından doğusuna kadar hemen her yerde işkence, hükümetin teşviki ve bilgisi ile yapılmaktadır.»

«SS özentisi, Gestapo özentisi eşkıya masum halk topluluklarına kırım uygulamakta, Gestapo liderlerinin işgal altındaki ülke halkına bile uygulamadığı işkence, gerçek ya da sahte devlet güçlerince Türkiye'de halka uygulanmaktadır.

Türk Milleti, AP ve MHP tarafından Alevi - Sünni, Türk - Kürt diye bölünmek istenmektedir.

Yasadışı yollarla işçilerin iş akitleri feshediliyor, bu işçiler tedhişçilerin kucağına itiliyor.

Tariş'te tüm tedhişçilerin ayıklanmasını biz de istiyoruz. Ama hükümetin amacı o değildir. Tariş'i sağcı militanlara terk etmek, Tariş'in ekonomik gücünü de çıkar çevrelerine teslim etmektir. Oyun Tariş'te budur.

Polis kılığına sokulmuş iktidar eşkıyası, bazı kolluk güçleri, hükümetin teşvik ve bilgisi ile SS ve Gestapo yöntemiyle masum insanlar üzerinde baskı ve işkence yapıyor.»

(Milliyet, 15.2.1980; Basın Toplantısı)

«Hükümetin dikta rejimi oturtma çabası içinde olduğu kaygısını taşıyorum.

Hükümet uyguladığı tuzak ve kışkırtmalarla bir Güney Amerika modeli gerçekleştirmeye çalışıyor.»

(Cumhuriyet, 15.2.1980; Basın Toplantısı)

«Toplumun her kesimi bölünmek isteniyor. Türk polisi bölünmek isteniyor. Birtakım kışkırtıcı ajanlar sokularak toplum bölünmek isteniyor.

Türk Silahlı Kuvvetleri bu model (Güney Amerika modeli) için alet edilmez. Silahlı Kuvvetler dışında güçler oluşturmaya çalışıyorlar.

Türkiye'nin bugün ulaştığı şu ortamda her şey beklenebilir. Antidemokratik her şey beklenebilir.»

(Hürriyet, 21.4.1980; Basın Toplantısı)

«Ecevit, Tariş'te, Aliağa'da olanların yakında PETKİM kuruluşlarında da olabileceğini ileri sürmüştür.

Alevilerin kışkırtıldığına da işaret eden Ecevit, şöyle devam etmiştir :

Alevi yurttaşlar üzerine baskıları yoğunlaştıracaklar, sonra da CHP sizi koruyamayacak, diyecekler. Bu oyuna ne Sünni, ne Alevi vatandaşlar gelmeyecektir.»

(Milliyet, 10.3.1980; İzmir Bölge Toplantısı)

«Sünni ve Alevi, birbirine düşman edilmek isteniyor. Mezhep, düşünce ve ırk ayrımı ile Türkiye bölünerek birbirine düşürülmek isteniyor.»

(Cumhuriyet, 16.3.1980; Mut)

«Ecevit, haklarında 'vur' emri çıkartılan sanıklar arasında sağ şiddet eylemcilerinin çok az olduğunu ve A. İpekçi'nin katil zanlısının da aralarında bulunmadığını belirtti.

Bu örnek de devletin açıkça yan tuttuğunu göstermektedir. Hükümetin bu yanlı tutumu, ekonomik ve toplumsal nedenlerle zaten patlama noktasına gelen toplumda şiddet eylemcilerinin çok kolay istismar edebilecekleri bir ortam hazırlamaktır.»

(Hürriyet, 8.3.1980; Basın Toplantısı)

«Son yıllarda yarı resmi koruma altında bulunan aşırı sağcı militanların yetiştirilmesi, aşırı sol terörizmi tahrik etti. Şu andaki hükümet bu gruplar arasında taraf tutmaktadır.

Türkiye'nin sosyal ve ekonomik sorunları tabii ki, terörizm sorunundan soyutlanamaz. Eğer ekonomik ve sosyal sorunların üstesinden gelebilirsek, terörizmi sona erdireceğiz umudunu taşıyorum.»

(Tercüman, 20.4.1980; Norveç TV'sine Demeç)

«Ecevit, hükümetin sağ eylemcileri koruduğunu iddia etti ve 'Bireysel terörün üstüne devlet terörü de eklenmiştir. Silahlı militanların hedefi durumuna getirilenlere, şiddet eylemlerinin ve bölücü akımların her zaman dışında kalmış olan CHP'liler de ekleniyor' şeklinde konuştu.

Başbakan ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'le MHP lideri Alparslan Türkeş'i şiddet eylemciliğinin ve bölücülüğün 'baş kışkırtıcıları' olarak suçlayan Ecevit, konuşmasında... 'öteden beri Sayın Demirel bu tür sorumsuzca kışkırtıcılıkların şampiyonudur' dedi.»

(Tercüman, 21.4.1980; Sakarya Mitingi)

«1 Mayıs yaklaşırken Demirel, güvenlik kuvvetlerini halka ve işçilere karşı sistemli olarak kışkırtmak yöntemini izliyor. Güvenlik kuvvetlerinin, Başbakandan da gelse, bu kışkırtmalara uymayacaklarına inanıyorum.

1 Mayıs öncesinde ve sonrasında, sağ ve sol örgütlerle hükümet tarafından planlanmış bazı kışkırtma olaylarının meydana gelebileceğini, bu olayların hemen ardından kazanılmış demokratik işçi hak ve özgürlüklerinin gasp edilmek istenebileceğini öne süren Ecevit, 'Fakat hiç kimsenin işçi haklarını kısmaya gücü yetmeyecektir' şeklinde konuştu.»

(Tercüman, 30.4.1980; Basın Toplantısı)

«Böylesine bir tırmanma gösteren etnik ve mezhep ayrımcılığı konusunda, Türkiye'de hükümetin bu yoldaki kışkırtıcı politikası endişe vericidir.»

(Cumhuriyet, 30.4.1980; Basın Toplantısı)

«Hem halkı kendi içinde bölmek, hem de CHP'yi zayıflatmak için oyunlar tezgâhlanıyor. İktidar, bir yandan mezhep ve soy ayrımcılığı yaparak bir kısım yurttaşı baskı altında tutuyor, bir yandan da iç ve dış sömürü çevrelerinin kurduğu bir parti aracılığı ile CHP'den adam ayartılmaya çalışılıyor.»

(Hürriyet, 30.4.1980; Basın Toplantısı)

«Görevi ve sorumluluğu ile bağdaşmayacak kadar bir asabiyet ve hırçınlık içinde olan Sayın Başbakan zaman zaman gerek devlet kuvvetlerini, gerek halkı, demokratik hu-

kuk devleti kuralları ile ve yasalarla bağdaşmayacak tepkilere ve önlemlere kışkırtmaktadır.

Sayın Başbakanın ve bugünkü iktidarın kışkırtmalarına yer yer ve zaman zaman uyan devlet kuvvetleri toplumda yeni yaralar açılmasına neden olmaktadırlar. Hiç kan dökülmeden kontrol altına alınabilecek olaylarda bazen gereksiz yere kurban verilmektedir.

(.....) Kayseri'de, Trabzon'da ve Tarsus'ta bütün kışkırtmalara kapılan ve demokratik hukuk devleti kurallarının dışına çıkan devlet kuvvetlerinin ne kadar acı sonuçlara yol açtıklarını da görüyoruz.»

(Milliyet, 2.5.1980; Basın Toplantısı)

«Ankara'da kaldırımlar bile bölünüyor.»

(Hürriyet, 2.5.1980)

«İktidarın ve bazı yandaşlarının şiddet ve toplumdaki düşmanlıkları ve bölünmeleri kışkırtıcı davranışları, siddet eylemleri arasında yan tutan davranışları sürdükçe hiçbir Anayasa veya yasa değişikliği ile topluma huzur ve barış getirilemez.»

(Cumhuriyet, 4.5.1980; U. Mumcu İle Söyleşi)

«Başbakanın güvenlik kuvvetlerine yönelttiği kışkırtmalar şiddet eylemlerinin artışında önemli bir etken oldu.

Terör karşısındaki tutumun yanlıştığı matematik kanıtları ile ortaya çıktığı halde, hükümet bu yanlış tutumunda direnmektedir. Bu durumda artık, hükümetin doğrudan doğruya kasıtlı bir davranış içinde olduğu, sanırım artık, rahatlıkla söylenebilir.

Ecevit, 'hükümetin şiddet eylemcileri arasında yan tuttuğunu, birine yöneldiğini, öbürünü kayırdığını' belirtmiş, 'Bunun sonucu olarak sağdaki eylemcilerin cüreti artarken, solun bazı kesimlerindeki eylemcilerde de tepki ve hırçınlık artmaktadır' demiştir.»

(Milliyet, 14.5.1980; Ortak Grup Konuşması)

«Halkı boğan ölüm çemberi gitgide daralıyor.

Türkiye bu, Demirel'in yıkıcılığına dayanıyor. Onun kadar yıkıcı ikinci bir kişi olsa bu memleket çoktan batardı.»

(Milliyet, 19.5.1980; Kayseri Mitingi)

«Hükümet MHP'nin ve onunla bağlantılı olarak, tırmanışa geçen faşizmin tam kucağına düşmüş durumdadır, ona teslim olmuş durumdadır.

Türkiye âdeta bir faşist veya Nazi işgaline gitmektedir.»

(Tercüman, 21.5.1980; Ortak Grup Konuşması)

«Hükümet MHP'nin ve faşizmin tam kucağına düştü. Türkiye, âdeta bir faşist veya Nazi gücünün işgali altına girmektedir.»

(Günaydın, 21.5.1980)

«İstenen Anayasa değişikliği, demokrasi değil, koyu bir dikta rejimidir.»

(Hürriyet, 23.5.1980)

«Hükümet dayandığı çıkar çevrelerinin isteğiyle, bu ekonomik modeli benimsemiştir.»

(Milliyet, 23.5.1980)

«Cinayetin tepkisi istismar edilerek terör yaygınlaştırılmak isteniyor.»

(Hürriyet, 29.5.1980; G. Sazak Cinayetinden Sonra)

«Cinayetin tepkisi istismar edilerek tırmanış iç savaşa dönüştürülmek isteniyor.»

(Cumhuriyet, 29.5.1980)

«Demokrasiyi uçuruma yuvarlamaya başlayan anarşi karşısında ortak tavır alabilmenin en geçerli yolu hükümet sorumluluğunu ortaklaşa paylaşmaktır.»

(Milliyet, 30.5.1980)

«Sokak başlarını kurtların tuttuğu bir ortamda Demirel hangi erken seçimden bahsediyor.»

(Milliyet, 31.5.1980)

«MHP yandaşlarının birkaç günden beri devlete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma halinde olduğunu iddia ederek bunun karşısında devletin başı eğik ve suskun olduğunu söyleyen Ecevit konuşmasını şöyle sürdürdü :

'Devletten, hükümetten ses çıkmamaktadır. Ya bu hükümet âcizdir ya da bunlarla işbirliği içindedir. Bunlar bir süredir CHP yöneticilerinin ölüm çağrılarını konfeti gibi sokaklara serpiyorlar. Devlet susuyor, hükümet susuyor. Daha hafif şeyler yapan başka gruplara, dükkân kapattıranlara, kepenk indirenlere karşı aslan kesilenler, bunlara karşı susuyorlar.

Okullar tatil olmadığı halde öğrenciyi sokağa döken öğretmenler hakkında ne işlem yapıyorlar; bu kalkışma hareketinde rol alan kamu görevlilerine ne işlem yapıyorlar? Devlet ve demokrasi işlevini yitirmiştir'...»

(Hürriyet, 31.5.1980)

«Türkiye'yi bu hükümetten kurtaracağız.»

(Hürriyet, 3.6.1980)

«Bazı illerde iç savaş başlamıştır.»

(Milliyet, 4.6.1980)

«Kitle terörünü sokağa çıkma yasağı ile erteleyebilen bir iktidar, şimdi haydi seçime gidelim, diyor. Buna seçim denilemez. Bu hükümet seçim yapmaya ehil bir hükümet değildir.»

(Milliyet, 4.6.1980)

«Ecevit, 'faşist baskılar altında bazı yörelerde halkın değil sandık başına, evinin kapısından bile dışarı çıkamadığını' söyledi.»

(Cumhuriyet, 4.6.1980)

«Demirel'in uyguladığı plan sonucu en az 200 bin kişi eylem için silahlandı.»

(Hürriyet, 4.6.1980)

«İç savaş aşamasına varmış terörün üstesinden gelmeyi Demirel'in istediğinden bile kuşkuluyum, Demirel hükümetten ayrılmaya razı olmaktansa, devletin yıkılmasına razı görünmektedir.»

(Milliyet, 6.6.1980)

«Birkaç günden beri Türkiye'nin bazı kentlerinde iç savaş başlamış durumdadır.»

(Milliyet, 6.6.1980)

«Vurguncuların egemenliğini amaçlayan azınlık hükümeti artık boşluktadır.»

(Cumhuriyet, 7.6.1980)

«Demirel gerçekte bir tür sınıf savaşı veriyor. Bozuk düzende palazlanmış olan ve yeni sömürü modeli ile daha çok semiren üst düzeydeki bir vurguncu zümrenin oluşturduğu derme çatma bir sınıfı, devlete egemen kılmak için savaş veriyor Sayın Demirel. Kendi gelip geçici hükümetini öyle bir sınıf iktidarına dönüştürme planı yürütüyor. Bunu sağlayabilmek için de demokrasiyi yıkması devlete öz ve yapı değiştirmesi gerekiyor.»

(Cumhuriyet, 7.6.1980)

«Hükümet ağustos ayına kadar düşürülmeli.

Ecevit, 10 bağımsızla yaptığı toplantıda, 'Ağustosa kadar hükümet düşmezse, orduda büyük bir tahribat yapılacağına ilişkin bazı planlar duydum' dedi.»

(Milliyet, 14.6.1980)

«Nevşehir :

Sömürü düzenini güçlendirmek için CHP hedef seçildi.»

(Hürriyet, 19.4.1980)

«Olayları gören Ecevit bağırıyordu: 'Vurun, beni de vurun kalleşler.' Milletvekillerinin valiyi 'faşist'likle suçladıkları görüldü.»

(Hürriyet, 19.6.1980)

«Elimize silah değmeden geçmişte faşizmi engelledik. Bir kez daha elimizi silaha değmeden faşizmi altedeceğiz. Türkiye'de faşizmi yaşatmayacağız.»

(Milliyet, 19.6.1980)

«Nevşehir'de sizi Allah ve askerler kurtardı.

Nevşehir'de yaratılmak istenen durum, işgal altındaki ülkelerde bile görülmeyecek durumdadır. Büyük kırımdan asker kurtardı.

Ulusumuzu cephelere bölenlerden bu yurdu kurtarıncaya kadar göğsümüz kurşunlara açık, insanlık yolunda yürüyeceğiz. Yıkılsak da, ölsek de yürüyeceğiz.»

(Günaydın, 20.6.1980)

«Ecevit, Nevşehir olayları ile gensoru arasında bağlantı olduğunu belirtti.

Nevşehir olaylarının iyi planlanmış ve zamanlanmış bir kırım girişimi olduğunu ileri sürdü.

Olayların ardından hiçbir kanıt toplama çabasına girilmedi. Adalete ne bir kanıt, ne bir tanık götürüldü.»

(Milliyet, 21.6.1980)

«Hükümetin düşmesini önlemek için bizi öldürmeye kalkıştılar.»

(Hürriyet, 21.6.1980)

«Halk can derdinde, Demirel iktidar derdinde.»

(Milliyet, 22.6.1980)

«CHP'lilere saldıranların bulunmaması için gayret sarf edilirken, olayları aydınlatmak isteyen güvenlik kuvvetlerine engel olunmaktadır.»

(Hürriyet, 24.6.1980)

«Biz Nevşehir'de canımızı zor kurtardık. Vali ve Emniyet Müdürü kendilerini vilayete kilitlediler. Bırakın Nevşehir'de inceleme yapmayı, kovuşturmayı, soruşturmayı saptırmak için İçişleri Bakanı, Vali ve Emniyet Müdürü ellerinden geleni yapıyor.»

(Hürriyet, 24.6.1980)

«Ana muhalefet partisi yöneticilerinin can güvenliğinin böylesine ortadan kalktığı bir ortamda herkes kendi canını kendi korusun deme noktasına gelinmiş bir ortamda hükümetin kendiliğinden görevden ayrılması ve bizim önerdiğimiz gibi bir birlik ve barış hükümetine yol açması gerekirdi.»

(Milliyet, 24.6.1980)

«Ecevit, 'Demirel azınlık hükümetinin oluşturduğu ekonomik model nedeniyle her dediklerini yapan bir uydu iktidar bulan sermaye çevrelerinin, CHP ağırlıklı hükümet döneminde yaptıkları koalisyon çağrılarına yanaşmadıklarını' da belirtmiştir.»

(Cumhuriyet, 29.6.1980)

«Başbakan, Hükümet hakkında gensoru verilirse, Çorum'daki, Siverek'teki gibi olayları önleyemeyeceğini söylemiştir. AP iktidarının yandaşı olan teröristlere böylece mazeret sağlanmış, yeşil ışık yakmıştır. (.....) Kusurun da ötesinde, iktidardan ve yandaşlarından kaynaklanan açık kışkırtmaların doğurduğu kasıtlı bir kitle terörü tüm Çorum'u etkisi altına almıştır.»

(Milliyet, 5.7.1980; CHP Genel Yönetim Kurulu Bildirisi)

«Başbakanın Çorum ve Sıvas olayları ile gensoru arasında bağlantı kurması hepsinden daha büyük kışkırtmadır. Bu bağlantıyı kurmakla Başbakan, hükümet düşürülmeye kalkışılırsa, hükümeti destekleyen militanların bu tür eylemlere başvurmalarının önlenemeyeceğini çok açık biçimde ima etmiştir ve onları âdeta mazur göstermiştir.»

(Milliyet, 6.7.1980; CHP Genel Başkanlığı Yazılı Açıklaması)

«Başbakan Sıvas ve Çorum olayları ile gensoru arasında bağlantı kurmakla kışkırtıcı beyanlarda bulunmuş oluyor. Bu ve benzeri beyanlar hükümetin olaylarda taraf olduğu, en azından taraflardan birini tuttuğu veya suçluları gizlemeye çalıştığı izlenimini veriyor.

Çorum'dakinin benzeri olaylar başka kentlerde de gözleniyor. Türkiye hızla bir bölünme yoluna gitmektedir. Türkiye'yi bir Vietnam'a, Kore'ye, Yemen'e benzetme çabaları görülmektedir.»

(Tercüman, 8.7.1980; Basın Toplantısı)

«Hükümetin Çorum'daki olaylarda da taraf olduğu, taraflardan biriyle birlik olduğu ve onların suçlarını örtbas etmeye çalıştığı ortadadır.»

(Milliyet, 8.7.1980; Basın Toplantısı)

«Çorum :
Bugün hükümetin başında ülkeye bir an önce faşizmi getirebilmek hırsıyla gözleri dönmüş bir kimse var.»

(Milliyet, 12.7.1980)

«Başbakan sıkılmadan olayları mezhep çatışması gibi göstermek, saptırmak istiyor. AP ve yandaşlarının istedikleri, Alevi ve Sünni vatandaşların yan yana siyaset yapmaları şöyle dursun, yan yana bile getirmemek onları. Bu ana planın bir parçası. Böylece amaç, Sünni vatandaşları CHP' den soğutmak, Alevi vatandaşları da 'CHP'ye oy verirseniz başınıza işte bunlar gelir' diye yıldırmak.»

(Hürriyet, 12.7.1980)

«Amaç CHP'yi fizik olarak yok etmektir. Planın açıkça belli olan hedefi budur.»

(Milliyet, 12.7.1980)

«Ecevit, 'Çorum'da meydana gelen olaylarda ölenlerin çoğunun CHP'li olduğunu', Çorum olaylarının mezhep çatışması değil, bir siyasi kırım olduğunu ileri sürerek, şöyle konuştu :
'Çorum'da CHP'ye oy verenlerin evleri âdeta cımbızla aranmış, diğer partilere mensup kişilerin evleri de hiç hasar görmemiştir'...»

(Günaydın, 12.7.1980)

«Fatsa :
Fatsa ile dikkatler başka yöne çekilmek isteniyor.»

(Milliyet, 12.7.1980)

«Çorum'da kendi yurttaşlarına ve dindaşlarına karşı insanlık dışı cinayetleri işleyen kimseleri bile bu hükümet kendi yanında görmektedir. Bu olaylardan AP Hükümetinin sorumlu olduğu anlaşılmaktadır.
Yozgat'ın nasıl bir faşist işgal altında bulunduğunu, tüm devlet örgütlerinin orada faşist eylemcilere teslim olduğunu Türkiye'de bilmeyen kimse yoktur.
Terörde taraf tutan, birtakım sorumsuz güçlerin kanlı eylemlerinin desteğinden yararlanan, açık ve maskeli muhbirliğinden yararlanan bir iktidar, terörü önlemek şöyle dursun, ancak arttırır.

Bu Hükümet işbaşına geldiğinden beri, terör hızla yaygınlaşmaktadır. Ve o terörün peşinden faşizm Türkiye'ye yayılmaktadır.»

(Tercüman, 15.7.1980; Basın Toplantısı)

«Fatsa'da kara maskeli muhbirler kullanılması iktidarın yüzkarasıdır.

İçişleri Bakanı, bazı teröristleri, canileri devlete destek olarak kabul ettiğini açıklamıştır. Böylece suç işlemiş teröristlerin bir kesiminin devlete destek olarak görüldüğü bakanın ağzından itiraf edilmiştir.

İçişleri Bakanı TV'de ne demişti?

'Devleti yıkmak isteyen solun karşısına devlete destek fikrinden hareket eden sağ çıkıyor'...»

(Günaydın, 15.7.1980)

«Fatsa'da maskeleri indi, faşizmin çirkin yüzü çıktı.»

(Cumhuriyet, 15.7.1980)

«Hükümet, sağın işgali altındaki kesimlerden hiçbirini kurtarılmış bölgeler saymamaktadır. Oysa, Yozgat'ın nasıl faşist bir işgal altında bulunduğunu Türkiye'de bilmeyen kimse yok.»

(Milliyet, 15.7.1980)

«Kara maskeli muhbirlerle Fatsa'da operasyon yapılmış olması, bu iktidarın yüzkarasıdır. Bu şekilde operasyonlarla artık iktidarın maskesi inmiş, faşizmin kara yüzü ortaya çıkmıştır.»

(Milliyet, 15.7.1980)

«A. Köksaloğlu :

'CHP yöneticileri bir bir öldürülerek örgüt görev yapamayacak, seçim ve seçim çalışması yapamayacak duruma getirilmek istenmektedir'...»

(Milliyet, 17.7.1980)

«Hükümet hakkındaki gensorumuzdan sonra Nevşehir ve Çorum olayıyla karşılaştık. Arkasından İçişleri Bakanı hakkında bir gensoru hazırladık, CHP'li bir milletvekili ar-

kadaşımız öldürüldü. Bütün bunlar bir rastlantı olamaz. Belli ki, Türkiye'de bir plan yürüyor. Bu plan yürütülürken devlet başsızdır, TBMM aylardır çalıştırılmamaktadır.»

(Milliyet, 17.7.1980)

«TBMM çalışamıyor, çalıştırılmıyor. Acaba üyelerinden birinin öldürülmesinden sonra da TBMM görevini ve sorumluluğunu hatırlamayacak mıdır? Yüreği taşlaşmış, hırstan gözleri kararmış bir kişinin ardında TBMM çoğunluğu devletin çöküntüye, kendilerinin yok edilmeye sürüklenmesine razı olacaklar mıdır?»

(Milliyet, 17.7.1980)

«CHP: Faşizme karşı mücadelede tüm gücümüzle yer almalıyız.»

(Milliyet, 17.7.1980)

«Bu hükümetin bir gün bile işbaşında kalmasının ne kadar sakıncalı olduğu görülmüştür.»

(Milliyet, 17.7.1980)

DOKUZUNCU BÖLÜM

CİNAYETLER DORUKTA

1

BİR, BİR DAHA... DOYMUYOR

19 Temmuz 1980 Cumartesi sabahı her şey o kadar dingindi ki...

Hiçbirimiz, 15 Temmuz MGK toplantısında olan bitenden haberli değildik.

Kaygılar, kuşkular sürüp gidiyordu. Sorunlar tırmanıyor, tırmanıyordu.

Ama, böylesine kahpece, alçakça düzenlenmiş cinayetler beklemiyorduk.

19 Temmuz Cumartesi günü, Başbakan, ünlü siyaset adamı, yıllar yılı yakından tanıdığım Nihat Erim, Dragos' taki evinden çıktı, üç yüz metre yürüdü ve,

Vuruldu!

Haber geldiğinde 11.40'tı; Erim'i, saat 11.30'da vurmuşlardı.

Siyasal kulisler, askersel çevreler darbenin etkisiyle şaşırmıştı.

Tabii, kovalamaca başlamış, hiçbir sonuç alınamamıştı.

Gece, TV'de «Yaşayan ünlülerimiz» programında Erim'i son bir kez daha izledik.

1950'den bu yana acı tatlı binlerce anı kafamda yoğruldu, yoğruldu...

Erim, bu ülkenin yetiştirdiği değerlerdendi. Siyasal alandaki iniş çıkışları, zikzakları bir yana, sokak ortasında vurulup öldürulecek insan değildi. Bir «intikam» uğruna bir cinayetle yaşamını noktalayacak bir kişi, hiç değildi.

Hepimiz hüzünlü, hepimiz kuşkulardan öteye taşan mantık dizileri içindeydik.

Toker aradı, «Tünelin içinde, karanlıkta koşup duruyoruz» dedim.

«Eeee?.. Ne olacak yani?»

«Karanlıktan çıkacak ve çarpacağız.. Parçalanacağız... Gidiş bu gidiş... Ne sivil, ne asker hiçbir gücün düzeltmesi umudu yok!.»

Karamsarlığın, duygusallığın getirdiği birikimlerdi bu sözler.

Ağzıma geleni söyledim, Toker dinledi, «...İşte bu tünelin içindeyken biz, ben işimi yapmaya, yazımı yazmaya çalışıyorum ve...» Tamamlayamadım:

«Eeee?..» diye sordu.

«Medarı maişet motoru...» dedim, ses etmedi.

2

VARSAYIMLAR DİZİSİ

Erim'in öldürülmesi, hemen herkesin gözyaşı dökmesine neden olurken bir yandan da bu olay siyasal patlamalara neden olacaktı, oldu. Rejim savaşımı başlamıştı. «Hürriyet»te sıranın artık TBMM'ye geldiğini anlatmaya çalışan başlıklarla yazılar... Buna hazırlanıyordu gazete. İyiydi, güzeldi ama, demokratik rejim sona ererse, asker gelirse, altında kalacak sadece TBMM değildi ki, bizler de vardık. Nezih biraz yatıştı.

Ben de hâlâ «tahriklere kapılmayalım» diye yazılar yazıyordum.

Tam bu sırada Demirel aradı:

Üzüntüsü sesinden belliydi. «Türkiye büyük terörün içine sürüklendi» dedi.

Başbakan,

«Hükümet savaşıyor terörle, anarşiyle. Kiminle birlikte?.. Devletin meşru güçleriyle. Başka bir gücü, *'ikinci bir ordu'* var mı elinde, yok!.. Nüfusun yüzde 60'ını kapsayan 20 ilde sıkıyönetim var mı, var!..»

Durdu ve sonra şu vurgulamayı yaptı, bütün güncel soruları kapsayan şu 'kesin' yargısıyla:

«... *Peki, askeri idare gelsin, bu illerdeki yönetimden başka bir şey mi yapacak?*»

Demirel, zaten 20 ilde sıkıyönetim varken, bu illerde anarşi ve terörle gerektiğince baş edilemiyorsa, askeri rejim gelip de neyi çözecek demeye getiriyordu. Bu soruyu, sorunun yanıtını 1980'de müdahaleden önce sergileyen Demirel, beş yıl sonra da aynı soruyu soracak, aynı yanıtı verecekti. Mantıksal açıdan sorup yanıtladığı «sorun», sonuç açısından doğruydu. Demirel, beş yıl süreyle «*durmadan 'askerin 12 Eylülden önce' aynı beceriyi neden göstermediğini*» çözmeye çalışacaktı. Kafasında bulduğu, dolaylı biçimde, yeri geldiğinde de açıktan söylediği, 12 Eylülden ön-

ce askerlerin —çeşitli nedenlerle— çözüme gitmeyi pek istemedikleriydi. Doğru ya da yanlış, bir dönemin sorumluluğunu üstlenmiş bir insanın yargısı, bu noktada toplanıyordu.

«... Askeri idare gelsin, 20 ilde bugün geçerli olan sıkıyönetimlerin yapması gerekenden başka ne yapacak?..» sorusuna:

«Hayır!» diyor, sonra ekliyordu:

«Sıkıyönetimlerin sıkıntısı yok mu, var!.. Hele İstanbul' daki komutan durmadan analiz yapıyor. İyi yapsın da, ama bir de 'sentez' yapsın. Kanun lazım diyor, Meclise gönderdik. Sıkıyönetim komutanlarına yetki veren yasaya 'faşizm geliyor' diye karşı çıktılar. Daha dün konuştum askerlerle.» Bu sözleri 20 Temmuz Pazar akşamı söylüyordu bana:

«1970 yasaları ile 1980'i yönetmenin imkanı yok, dediler.

Gittim Ecevit'e, 'olağanüstü hal yasası' dedim, 'beraber inceleyelim' dedim.

Reddetti.

DGM'ye engel oldular.

Benim derdim şu: *'Demokratik otoriteyi sağlayalım!'*

Devlet güçlerini harekete geçirmenin adı 'devlet terörü' olursa, nereye varacağız?

Mahkemeler çalışmıyor, Mecliste idamlar var, yasa çıkmıyor, görüşülmüyor...»

3

İKİLEM

İşte, o günlerin ikilemi ortaya çıkıyordu:

Başbakan da yasaların çıkmadığından yakınıcıydı, askerler de... Askerler yasaların kimi direnmelerden çıkmadığını söylüyordu, siviller de... Ne var ki, askerler giderek bu işlerin «demokratik rejim içinde» çözülemeyeceği yargısına varmak üzereydiler. Demirel ise, yakınıyor, eleştiriyor, gerçekleri söylüyor; «*demokratik otoriteyi sağlayıp demokratik rejim içinde çözüm*» diye direniyordu.

Ecevit'e kızgınlığını hemen dile getiriyordu:

«Asker gelirse ne yapacaksa, yapmaya muktedir ise, bunları demokratik düzen içinde de çıkarırız, yaparız.»

Savı buydu Demirel'in.

«... 'Yumuşak elli sıkıyönetim' dediniz, sıkıyönetim 18 ay çalışamadı. Biz de şimdi oturmuş sıkıyönetimlerin caydırıcılığını sağlamaya uğraşıyoruz.

Köksal Toptan, 18 Haziran 1980'de 'gelin bu yasaları çıkaralım' diye mektup yazdı, cevap yok!.. Meclisi toplayalım, özel gündem yapalım diyeceksin: Gelecekler, karşılığı olmayan asgari ücret indirimi ya da 60 maaş ikramiye yasası... Bu gidişle çıkamayız işin içinden...»

Bir yandan yazı yazmaya çalışıyorum, bir yandan da Başbakan arıyor, telefonda konuşuyoruz. Yazıyı bitirdim, Demirel gene aradı

Köksal Toptan'ın hazırladığı 18 Haziranda partilere çıkarılması gerekli görülen yasalar listesiyle rica mektuplarını göndermişti, bunların kamuoyunda yeniden gündeme gelmesini istiyordu.

Elden gelen çabanın gösterildiğini kanıtlamak için olacak. Kime?.. Askerlereyse, onlar herhalde biliyordu bu mektupları. Gazetelerde yeniden yayımlamak içinse, olanaksızdı. Bu mektuplar aracılığıyla partilere baskı yapmak geçersiz yöntemdi. Zira, o sırada hiçbir gazete böyle mektuplarla, partilere baskı yapıp yasaların çıkmasıyla uğraşacak durumda değildi.

Nihat Erim öldürülüyor, henüz bu olay kabuk bağlamadan bir başkası: DİSK eski başkanı vuruluyordu.

Demirel,

«Demin açık konuşamadım. Yanım kalabalıktı. Anlatamadım: Askerlerin baştan beri istedikleri ve Ocak 1980 uyarı mektubunun tek hedefi vardır. Takriri sükûn kanunu. Bunu asla kabul etmedim, gelirlerse bunu yapacaklar» dedi.

12 Eylülden sonra takriri sükûn yasası gelmedi. Demirel'in soğukkanlı düşündüğü zaman, böyle bir yasanın gelmesinin olanaksızlığını söylediği gibi, gelmedi.

Başbakana, «...Ecevit, olağanüstü hal yasasını çıkaracağız demiş sanırım..» dedim:

«Ecevit'e taslağı verdim. 'İsterseniz beraber konuşup düzenleyelim, çıkaralım' dedim. Reddetti. Ben ona iktidardaydı, *'Getir anarşi yasalarını hepsini çıkaralım'* dediğim zaman açık bono vermiştim, açık bono!. Ben bunlarla mücadele edip geliyorum, işin içinden demokratik düzen içinde çıkalım diye uğraşıyorum...»

«Gözlerinden öperim» dedi, pat telefonu kapadı.

4

HÜKÜMETİ BIRAKIRIM

Saat 15.00 sıralarıydı, sıcak kavuruyor her yanı, Demirel yeniden aradı:

«Unuttum, bir şey daha söyleyecektim. Hükümet de umurumda değil, her an bırakabilirim, gelsin yapsınlar» dedi.

Bu sözleri Ecevit duyar da «Gitsin, geliyorum» derse ne olacaktı?

«Desin, hemen bırakıyorum. Meraklısı değilim. Ecevit' le nasıl yapacağım?.. Zikzak hep...»

«Bir kez daha deneyin, olmazsa 'al kabineyi' deyin.»

«Söylerim» dedi Demirel:

«Gensoru sırasında da söyledim. Askerlere diyorum ki, Ecevit'in sözleri üzerinde durmayın. Askerlerin haysiyetini rencide etmeden durumu anlatıyorum.»

«Yeterli değil» diye karşılık verdim:

Demirel çağırmalıydı Ecevit'i «diyaloğa»; gel oturalım masaya deyip özel gündemle yasaların çıkarılmasını istemeliydi. Başka çıkış yoktu. Ecevit'in onaylamayacağı ne bir yasa geçerdi, ne de bir yasa hazırlanırdı. Akıntıya kürekti ötesi.

«Mektup yazmaya karar verdim esasen. Hepsine. Birer birer istekleri sıralayarak. Kamuoyuna da açıklayacağım bu mektupları» diyordu Demirel.

Mektupları «ertesi günü» gönderecekti, Çağlayangil de 24 Temmuzda iki parti önderini akşam yemeğine çağırmıştı: Köşkte yeni «zirve»!..

5

BİR VE BERABER OLALIM, AMA?..

Yüksek sesle düşünüyordu:

«..*'Bir ve beraber olalım'.. Pekâlâ!.. Ama şunları yapalım:*

Bir haftada bir seçim kanunu yapalım. Sıkıyönetim yasasını değiştirelim. Askerlerin özlük işlerine dair bir yasa bunu da çıkaralım. Devlete kurşun sıkanlarla ilgili idam cezalarını ele alıp bitirelim. Sonra seçime gidelim...»

Sonra, «Bak bey» dedi, «eğer bütün bunlar çıkmazsa ben Meclisi seçime götürürüm. Erbakan'a dönerim, 'Bas bakalım imzayı' derim. Bizim grubu da hizaya sokarım.»

22 Temmuzda Erim'in cenaze törenine gidecekti; 24 Temmuzda Köşkte üçlü akşam yemeği... diye, haftanın planını yaparken,

DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler sabahleyin evinden çıkıp arabasına binerken silahlı üç kişinin saldırısına uğrayarak vuruldu, hastaneye götürülürken yolda öldü (22 Temmuz 1980).

Siyasal çözüm yolları aranırken, terör gene vurmuştu. Üç günde iki büyük yitik!..

21 Temmuzda İçişleri Bakanı Gülcügil'i bu görevden almayı kararlaştırmıştı.

Yerine, daha sonra Devlet Bakanı Orhan Eren'i getirecekti.

Neden?

«Taze kan gerek!»

20 Temmuzda Genelkurmay Başkanı Evren, Kayseri'de,

«Vatan içindeki hainlerle boğuşmaktayız. Ama Silahlı Kuvvetler şimdiye kadar olduğu gibi bundan da başarıyla çıkacaktır. Bundan kimsenin şüphesi olmasın...» diyordu.

Demirel'in cenaze töreni için İstanbul'a gitmesinden bir gün önce yine görüştük:

«Eğer asker gelirse bela alırız üstümüze. *Şu Amerika, Amerika*» dedi.

«Şu Amerika, şu Amerika»ya anlam veremedim. «İran' da Şah'a dayandı Amerika, sonu, belli işte. Burada ben giderim yeni hükümet gelir, sorun biter, bunu anlamıyor hâlâ» diye iki cümle kullandı. Neyi amaçlıyordu, Amerika' nın yine elini Türkiye içinde gezdirdiğini mi söylüyordu, doğrusu anlayamıyordum. Fakat kafasında —sanırım— «*askerin gelişi ve sonrası*» ile ilgili denklemler dolaşıyordu. Öyle seziyordum. Sonra,

«Orduya iş gördürmek çok zor» diye başladı:

«Bir defa komutanlar Erdelhun'un, Faik Paşanın, Elverdi'nin durumuna düşmek istemiyorlar. Kafalarında hâlâ Mustafa Muğlalı kompleksi var. Ordudan çıkıp gidince 'ne olacağız' korkusu. Mesela ilindeki komutanın emekliliği gelmiş, hiçbir şey yapmıyor. Bunlarla savaşıyoruz...» diyordu.

6

MEKTUPLAR

Ecevit, Demirel'den mektup almadan önce «acele düzenlediği» basın toplantısında «işbirliğine *evet*» dedi.

Olumlu çizgiler mi, gelişmeler mi?..

Bilemiyordum, pek olacak şey değildi. Ama?!.. Umut dünyası işte!

Doğrusu, 24 Temmuzda Köşkte yapılacak «*üçlü zirveye*» oldukça iyimser bakıyordum. 23 Temmuzda da Millet Meclisinde «son olaylar» üzerine genel görüşme çarpışmaları.

22 Temmuz, Türkler'in cenazesi daha yerdeyken bütün basın, siyasal kulisler bu olaylarla ilgilenirken, Demirel'in yazdığı mektuplar basına verildi. Tabii, onca flaş olay arasında bu «önemli girişim» kaynadı gitti.

Bütün parti önderlerine ayrı ayrı gönderilen, içeriği aşağı yukarı aynı, yazılış biçimi değişik bu mektupların birer kopyası Cumhurbaşkanı Vekiline ve Genelkurmay Başkanına da sunulmuştu. Örneğin CHP önderine gönderilen mektup:

«... Anarşi, terör, bölücülük ve yıkıcılık ile devletin mücadelesinde yeni yasaların çıkarılması ihtiyacı 1978 Eylülünde tarafınızdan kabul edilmiş ve bazı yasa tasarıları hükümetçe Meclislere sevk olunmuştu.

12 Kasım 1979 tarihinde kurulan hükümetimiz Meclislere sevk olunan bu tasarılar o tarihe kadar kanunlaştırılmadığı için, bunların Meclislerde müzakere edilip kanunlaşması gereğini hükümet programına koymuştu.

O tarihten bu yana geçen süre içerisinde bu tasarıların önemli bir kısmı kanunlaşmıştı.

12 Haziran 1980 tarihinde Devlet Başkanı Köksal Toptan, hükümet adına Millet Meclisi Başkanlığına ve Meclis te grubu bulunan parti yöneticilerine birer mektup yazarak bir özel gündem tertibi ile, başta sıkıyönetim komutan-

larının görev ve yetkilerini yeniden tanzim eden tasarı olmak üzere, bazı tasarıların kanunlaşmasına yardımcı olunmasını hükümet adına rica etmişti.

Devlete demokratik otorite kazandırma ve devletin anarşi, terör, bölücülük ve yıkıcılıkla giriştiği mücadelede başarılı olmasını sağlama bakımından bu yasa tasarılarının kanunlaşmasına ihtiyaç vardır.

Bir özel gündem tanzimi suretiyle bu yasa tasarılarının bir an evvel kanunlaşmasına yardımcı olmanızı rica ediyorum.

Birçok kere görüştüğümüz üzere, Anayasanın 136. maddesinde adı geçen, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulması, Anayasa değişmedikçe vazgeçilebilecek bir husus değildir. Bu mahkemelerin bir an evvel kurulması için gerekli kanun tasarısının yine Meclislerimizde grubu bulunan diğer partilerle de beraberce tartışılarak ve Meclislerimizde müzakere edilerek yasalaştırılmasında hükümet olarak zaruret görüyoruz.

Buna ilaveten bir 'Fevkalade Hal Kanunu'nun çıkarılması da zaruret halini almıştır. Bu hususta Meclislerde grubu bulunan diğer partilerin de iştirakiyle, meydana getirilecek bir tasarının kanunlaştırılması devletin demokratik otoritesini arttıracak, devlet düşmanları ile mücadele kolaylaştırılacak, ülkede huzur ve sükûnun sağlanmasına ve bunun korunmasına geniş ölçüde yardımcı olacaktır.

Bu hususta daha önce zatıâlinizle görüşmüştüm.

Gerek Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanun tasarısı, gerek Fevkalade Hal Kanun tasarısının hazırlanmasında eğer prensip itibariyle itirazınız yok ise, partiler arası bir komisyonu derhal kurup çalışmaya başlatmayı ve bu komisyonun kısa bir süre içerisinde görevini tamamlamasını teklif ediyorum.

Yukarıdaki hususlarda bir işbirliği yapılması ihtiyaç haline gelmiştir.

Birlik ve beraberlik içerisinde hareketin müşahhas örneğini verecek olan bu çalışmalar çok partili demokratik rejime ve parlamentomuza güç ve itibar kazandıracaktır.

Bu hususta göstereceğiniz anlayışa şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarım.

Süleyman Demirel
Başbakan»

7

BOŞA GİDEN

Bu mektupları yazmak, elbette iyiydi, bir anlaşma ortamı aramak ya da kapıyı açmaktı. Ancak, Haziran 1980' de Devlet Bakanı Köksal Toptan, bütün parti önderlerine, iki Meclise birer mektup göndermiş, ilişikte sunduğu yasaların «bir an önce» çıkarılmasını istemişti de, ne olmuştu?.. Hangi sonuç alınmıştı?.. Hiççç!

Tarihsel bir saplantı olması için Köksal Toptan'ın AP, CHP, MSP ve MHP Millet Meclisi grup başkan vekillerine gönderdiği mektubu alalım buraya.

«... Cumhurbaşkanlığı seçimi turları sebebiyle Meclislerin çalışamadığı yüksek malumlarıdır.

Bu durum milletimizin süratle çıkmasını arzu ettiği bazı kanun tasarılarının görüşülmesinin gecikmesine yol açmaktadır.

Bu sebeple ekte listesi sunulan ve büyük kısmı anarşi ile mücadeleyi hedef alan tasarıların özel bir gündem tespit edilerek kanunlaştırılması konusunda ilgi ve gayretlerinizi rica eder, saygılar sunarım.

Yasalar Listesi:

1402 sayılı sıkıyönetim kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı (Millet Meclisi gündeminde).

Nakdi tazminat ve aylık bağlanmasına dair kanun tasarısı (Millet Meclisi gündeminde).

Türk Ceza Kanununda değişiklikler yapan kanun tasarısı (Millet Meclisi gündeminde).

1412 sayılı ceza muhakemeleri usulü kanununda bazı değişiklikler yapan kanun tasarısı (Millet Meclisi gündeminde).

3065 sayılı meşhut suçların takibi hakkındaki kanunda değişiklik yapan kanun tasarısı (Millet Meclisi gündeminde).

İdam kararları (Millet Meclisi gündeminde).

Banka ve diğer kurum ve kuruluşların korunması ve güvenliklerinin sağlanması hakkında kanun tasarısı (Millet Meclisi Komisyonunda).

Asgari ücreti vergi dışı bırakan ve bazı vergi kanunlarında değişiklik yapan tasarı (Millet Meclisi gündeminde).»

8

«*YETKİ*» TARTIŞMASININ ODAK NOKTASI «*1402*»

«Yetki» sözcüğü, 1980 öncesi ve sonrasındaki, bütün siyasal tartışmaların âdeta odak noktası oldu.

12 Eylülden önce askerlerin istedikleri yetkileri, parlamentonun bir türlü çıkaramadığı daha sonra sürekli vurgulandı.

Bu nedenle, «verilmeyen yetkiler sorunu» kafaları sürekli «işgal etti», bunun yanı sıra istenilen bu yetkilerin neler olduğu konusu da —zaman geçince— araştırılmaz, anlatılmaz duruma girdi.

Olayların akışı içinde görülüyor ki, askerler özellikle Nisan 1980'den sonra, «sıkıyönetim komutanlarının yetkilerini arttıran» yasa tasarısının kesinlikle TBMM'den çıkmasını istemişlerdi. Bu yasa tasarısının yanı sıra birkaç yasa daha vardı, fakat nedense daha çok komutanların yetkileriyle ilgili yasal önlemlere büyük ağırlık veriyorlardı.

1402 sayılı sıkıyönetim yasası, yeni düzenlemelere bağlanmazsa, anarşiyle savaşımda komutanlıkların etkili olamayacağını özellikle vurguluyorlardı.

1980 öncesi istenilen yasal önlemlerin başında özellikle 1402 sayılı yasanın değiştirilmesi vardı.

Bu ve öteki yasal önlemler, bir yanda askerlerin istekleri olarak beliriyor, öte yanda da bu yasal önlemler üzerindeki kimi «demokratik tereddütler» nedeniyle sivil kesimde anlaşmazlıklar doğuyordu. «Birlikte hareket etmedikleri, beraber olup işbirliği yapmadıkları» savlarıyla sivil kesimin hırpalanmasında bu yasal önlemlerin TBMM'den bir türlü geçmemesinin önemli etkisi yadsınamazdı.

Bu kitapta görülecek: Ecevit iktidardayken —1978 Eylül ayı— anarşiye karşı kimi yasal önlemler hazırladı. Demirel'e geldi, «destek» istedi. AP önderi, «insan haklarına, zulme, işkenceye neden olmamam 'kaydıyla' anarşiye karşı

önlemleri destekleyeceğini» söyledi; «açık bono veriyorum» dedi. Bu yasal önlemlere parlamento dışı kimi kuruluşlar karşı çıktı, AP azınlık hükümeti döneminde Meclislerden geçti.

Fakat Demirel'in, «Eldeki bu yasaları bütçe geçinceye dek çıkarırım diye askerlere verdiğim sözü yerine getirdim. Ne var ki, nisandan başlayarak *'yeni önlemler'* istemeye başladılar» diye özetlediği durum ortaya çıktı. MGK bildirilerinde 21 Kasım 1979'dan başlayarak «yasalardaki noksanlıkların tamamlanması» üzerinde durulduğu görülüyordu.

Böylece —Demirel'in söylediğine göre— «sanki anarşi ile mücadelede yeni yasa çıkarma veya noksanlıkları giderme gereksinimi, 12 Kasım 1979 tarihinde göreve başlayan hükümetle» birlikte başlıyordu. AP yöneticilerini şaşkınlığa sürükleyen —bugün de söyledikleri— ikilem doğuyordu: «O güne kadar sözü edilmeyen yasal yetersizlikler ya da 'daha doğru bir anlatımla yasal yetersizlikten söz etmeyenler' o günden sonra sık sık bu gereksinimi dile getirmeye ve yasal önlemler alınmazsa 'mevcut' yetkilerle bu işin üstesinden gelinemeyeceğini öne sürmeye» başlamışlardı.

Durum birden değişmiş —daha önceki bölümlerde de görüldüğü gibi— 4 Aralık 1979 günü yapılan sıkıyönetim koordinasyon kurulu toplantısında sıkıyönetim komutanları tam *«65 adet yeni yasal önlemler alınması gerektiğini»* söylemişlerdi.

Hükümet, askerlerden gelen bu yasal istekleri hemen gündeme aldı, bir bölümünü hazırlayıp Meclislere gönderdi, bir bölümü için çalışmalara başladı.

Önerilen 65 yasal önlemden 5 tanesi, 19 Şubat 1980'de kabul edilen bir yasayla yerine getirildi.

Çıkarılması istenilen yeni yasalardan 25'i çeşitli tasarılar halinde Meclislere gönderildi. Ne var ki, Aralık 1979 tarihindeki toplantıda askerlerin özellikle üzerinde durduğu 65 yasanın 29'u üzerinde 1980'den sonra da hiç kimse durmadı.

Azınlık hükümetinin Meclislere gönderdiği yasalar, «birinci derece önemli ve ivedi» olanlardı. Bunların başında 1402 sayılı yasa geliyordu.

Ne var ki, bu yasaların hızla geçmesine hükümetin parlamentodaki sayısı yetmiyordu.

Partilerle ilişkiler yoğunluk kazandı, komisyonlardaki çalışmalar hızlandı, bir bölümü Millet Meclisi gündemine girdi.

Fakat, nisan ayından başlayarak TBMM'yi kilitleyen öğe, cumhurbaşkanı seçimi oldu.

Cumhurbaşkanı seçilmeden gündemindeki hiçbir maddeyi görüşemeyen TBMM'den yasaların çıkması, gün be gün geriye gidiyor, erteleniyordu. Askerlerin sabırsızlığı da artıyordu. Böylece, Türkiye'nin sorunları bir yumak olmuştu. Her biri ötekine bağlıydı, biri çözülmeden ötekini ele almak olanaksızlaşmıştı. Devlet Bakanı Köksal Toptan'ın bu yasaların «cumhurbaşkanı seçimi turlarına karşın, çıkması için partilere mektupla yaptığı başvuru» bu nedenden kaynaklanıyordu.

Haziran 1980'deki bu girişimler hiçbir sonuç vermedi.

15 Temmuz 1980'de askerlerin MGK'de bu yasaların çıkması için «bütün Anayasal kuruluşlarla birlikte görüşmeyi önermelerinden» sonra, Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil, bir «işbirliği» olanağı aradı. İki büyük parti önderini Çankaya'da buluşturdu. Bir akşam yemeğinde bir araya gelen iki önder, önem verilen beş yasanın öncelikle TBMM'den geçmesinde anlaştı.

24 Temmuz 1980'de beklenenin tersine, iki önderin yasalar üzerinde anlaşması beğeniyle karşılandı. «Çankaya toplantısı»ndan iki gün sonra, Başbakan Demirel bana «durumu askerlere aktardığını, onların da 'memnuniyetlerini' ifade ettiklerini» söyleyecekti.

Bir umut ışığı yanmıştı.

Anlaşma gereği, yasaları incelemek üzere bir partiler üstü komisyon kuruldu.

9

EVREN'İN MEKTUBU

«Çankaya toplantısından» dört gün sonra, 28 Temmuz 1980 günü, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Başbakanlığa yeni bir mektup gönderdi. Bu mektupta Evren,

«... *1402 sayılı yasadan beklenen etkenliğin sağlanabilmesi için yeni düzenlemelerin yasalaşmasında büyük yarar olacağı düşünülmektedir. Tasarının Millet Meclisinde görüşülmesi sırasında önerilen değişiklikler için gerekli girişimlerde bulunulmasını arz ederim...*» diyordu.

Mektuba ek olarak «*beş taslak*» da Başbakanlığa gönderilmişti.

Taslağın önemli bölümü «*beş yılı geçmeyen cezaların temyiz edilemeyeceğini*» içeren istekti. Öteki önemli istekse şuydu:

Güvenlik kuvvetlerinin silah kullanmasını düzenleyen yasanın 4. maddesine bir cümle eklenerek, bu «kullanımın» açık seçik yasalaşması isteniliyordu.

Bu iki «*yeni istek*» parlamentoda partiler arası komisyon çalışırken ne gibi etkiler yapabilirdi. Hele «beş yılı geçmeyen cezaların 'temyiz' edilememesi» hükmü, *demokratik parlamentodan nasıl geçecekti?*.. Bunlar, ayrı sorulardı.

Komisyon sürekli olarak çalıştı. 7 Ağustos 1980'de söz konusu tasarılardan meşhut suçların muhakemesi usulünü düzenleyen tasarıyı benimsedi. «Kolluk amirlerinin» soruşturmalarını bakanlık iznine bağlayan tasarıya CHP ve MSP karşı çıktı.

Komisyon, daha çok 1402 sayılı yasanın üzerinde duruyordu.

CHP ve MSP, sıkıyönetim mahkemelerine hâkim ve savcı atama konusunda Genelkurmay Başkanlığının görüşünün

alınmasını istediler. Sıkıyönetim mahkemelerinin vereceği mahkûmiyet kararlarının tecil edilemeyeceği, beş yıla kadar olan cezalara temyiz yolunun kapalı olacağı, mahkemelerde tanık adlarının gizli tutulacağı önerilerine karşı çıktılar.

Karşı çıkılan bu «istekler», doğrusu, demokratik kurallara ters düşen doğrultudaydı. CHP yönetimi de Meclis gruplarından geçiremezdi. Hükümet de bu «istekler»i içtenlikle benimsememiş olabilirdi, ama «anarşi eğer bu yasalarla sönecekse, istenilenleri vermeyi» ilke olarak kabul etmişti. Genelkurmayın özellikle savcı ve hâkim atamalarındaki görüşünün alınmasına zaman kalmayacak, 12 Eylülde müdahale gelecek, bu yasalar 1980'den sonra çıkarılacaktı.

10

«ESKİ» VE «YENİ» 1402 SAYILI SIKIYÖNETİM YASALARI ÜZERİNDE *DEMİREL'İN YORUMU*

Sıkıyönetim komutanlarına istenilen yetkilerin bir türlü verilemediği, 12 Eylülden önce, ama daha yoğun biçimde 12 Eylülden sonra eleştirildi.

1402 sayılı yasa, 12 Eylülden önce neydi?..

Bu yasa 12 Eylülden sonra değiştirilip hangi biçime sokulmuştu?..

Gerçekten, «önceki» ve «sonraki» yasalar arasında önemli ayrımlar var mıydı?..

Bu sorulara gereken yanıtları bulmak gerekirdi. Çünkü, 1402 sayılı yasa, müdahalenin ana öğelerinden biri gibi sunulmuş, bu yasa müdahalenin âdeta «*simgesi*» haline gelmişti.

Yasanın her iki biçimini yakından incelediğinden kuşku duymadığım eski Başbakan Demirel'e, 1985 yılının son ayı, «... 1402, müdahaleden sonra değiştirildi. Müdahaleden önceki yasayla, sonradan değiştirilen yasa arasında ne gibi 'önemli' ayrımlar olduğunu...» sorduğumda, uzun bir yanıt aldım. Bir söyleşimizde eski CHP önderi Ecevit'e, değiştirilen 1402'nin eski biçiminden «büyük ayrımlar» taşımadığı kanısında olduğumu söylediğimde, sonucu yineledi, «büyük hiçbir ayrım yok ki, iki yasa arasında» dedi.

1402 üzerinde istediğim yorumu Demirel, —1986 Ocak ayında— uzun bir yazıyla gönderdi:

«... 12 Eylül 1980 harekâtını gerçekleştirenlerin, harekâtın kaçınılmaz olduğu noktasından hareket ederek dayandıkları en önemli sebebin anarşi, terör ve bölücülük olayları olduğu bilinmektedir.

Yine onlara göre Türkiye'de pek çok ilde sıkıyönetim olmasına rağmen bu olayların önlenememesinin sebebi de 1402 sayılı sıkıyönetim kanunundaki yetkilerin azlığından ve hatta da yokluğundan ileri gelmiştir.

Bu doğru mudur?

Gerçekten 11 Eylül 1980 tarihindeki sıkıyönetim kanunu, sıkıyönetim makamlarına anarşiyi önleyecek yetkileri vermiyor muydu?

Anarşi 12 Eylül 1980'den sonra bu kanunda yapılan değişikliklerle mi önlenmiş veya azaltılmıştır?

Bu sorulara cevap aramadan önce, ülkeyi 12 Eylül 1980 ortamına getiren olayların ne olduğunun tespiti gerekir.

Devlet, bu olayların arkasındaki gücün Türkiye Cumhuriyeti'ni bölmek, parçalamak ve yıkmak olduğunu bilmektedir. Sıkıyönetim mahkemeleri iddianameleri ve kararları bunu açıkça ortaya koymaktadır.

12 Eylül 1980 tarihine kadar devlet, ülkeyi yıkmak isteyen eli silahlı anarşist, bölücü ve yıkıcılara karşı eli kolu bağlı, savunmasız ve yetkisiz miydi? Böyle düşünmek mümkün değildir.

Devlet bunlarla nasıl mücadele edecekti?

Polis gücüyle, jandarma ile olayların boyutu genişlerse 1961 Anayasasının 124. maddesine göre ilan edeceği sıkıyönetimle.

Sıkıyönetim ilanı ile, devletin anarşi ile mücadelede görevli bütün kuvvetleri ve pek çok sivil güç sıkıyönetim komutanının emrine girmektedir. Bu, dün böyle idi, bugün de böyledir.

Böylesine olağanüstü bir gücü elinde bulunduran sıkıyönetim komutanının görevi ise 'bölgede genel güvenlik ve kamu düzenini' sağlamaktır.

Genel güvenlik ve kamu düzenini bozan hareketlerin neler olduğunu tek tek saymak kolay değildir. Ancak 12 Eylül 1980 öncesini düşünecek olursak bu hareketlerin odak noktalarının adam öldürmek veya yaralamak, gasp, yol kesmek, illegal örgütler kurmak, bölücü yayınlar yapmak, kanunsuz miting tertiplemek, bomba atmak gibi olaylara dayandığını görürüz. Türkiye'nin şikâyet ettiği ve yapılmasının önlenmesini istediği olaylar bunlardır.

Olağanüstü bir yönetim biçimi olan sıkıyönetim, bu olayları önlemek için mevcut olmayan nasıl bir yetki istiyordu da verilmediği için başarılı olunamamıştır.

Askeri, polisi, günahsız vatandaşı öldüren katili yakalamak için hangi eksiklik vardı? Banka soyan, yol kesen, bomba atan anarşisti yakalayıp mahkeme önüne çıkarmak

için ilave nasıl bir yetki isteniyordu? 1971 - 1973 tarihleri arasındaki sıkıyönetim uygulamalarında görüldüğü gibi mevcut yetkilerle anarşi önlendi de, sonradan niçin önlenemedi? 12 Eylül 1980'e kadarki uygulamada yakalanan pek çok terörist vardır. Bunları yakalamak için mevcut yetkiler yetiyordu idi de, diğerlerini yakalayabilmek için niçin başka yetkiler istenmiştir?

Denilebilir ki, 12 Eylül 1980 tarihinden sonra sıkıyönetim kanununda yapılan değişiklikler sebebiyledir ki, ülkede can ve mal güvenliği sağlanmıştır. Demek ki mevcut yetkilerde bir eksiklik vardı, bu eksiklik giderilince anarşinin önü alındı.

Böyle diyenlere cevap verebilmek için *sıkıyönetim kanununda 12 Eylül 1980'den sonra yapılan değişikliklere kısaca bakmak* ve bu değişikliklerin ülkenin şikâyet ettiği ve yukarıda örneklerini verdiğimiz *anarşik olayların hangisine karşı bir tedbir teşkil ettiğini tespit etmek gerekir:*

— Gazete ve dergi kapatmak yetkisine, yeni yayına girecek gazete ve dergilerin çıkışını izne bağlamak yetkisi eklenmiştir.

— Grev ve lokavtı yasaklamak yetkisine, bu işlerin tabii bir parçası olan 'irade beyanı ve referandumu yasaklamak' yetkisi eklenmiştir.

— Sıkıyönetim komutanlarının başbakana olan sorumlulukları, Genelkurmay Başkanına bağlanmıştır.

— Az görülen 15 günlük gözaltında tutma süresi, önce 30, sonra 90 güne çıkarılmış, daha sonra ise 45 güne indirilmiştir.

— Sıkıyönetim komutanlığı emir ve kararlarına riayetsizlik suçları için verilen cezalar bir aydan üç aya çıkarılmıştır.

— Sıkıyönetim mahkemelerince verilen cezaların tecil edilemeyeceği hükmü getirilmiştir.

— Sıkıyönetim mahkemelerince verilen ve 3 yılı aşmayan cezaların temyiz edilemeyeceği hüküm altına alınmıştır (Daha sonra bu süre 6 aya indirildi).

Şimdi şunu düşünmek gerekir:

Bu yeni yetki ve düzenlemeler adam öldüren, yol kesen, banka soyan, bomba atan, illegal örgüt kuran, anarşist, bölücü ve yıkıcıya ne etki yapacaktır?

Zararlı olanların çıkışına engel olmak amacı ile yeni çıkacak gazete ve dergilerin çıkışını izne bağlayarak bu işi

madem önlediniz, o zaman radyo ve televizyonda her illegal örgütün yakalanışı sebebiyle yapılan yayınlarda '...ve çok sayıda yasaklanmış yayın'dan niçin söz edilmektedir?

Grev ve lokavtı yasaklamak yetkisi varken buna ilave edilen 'irade beyan ve referandumu yasaklamak' ile hangi kanunsuz eylem önlenmiştir. Bu yetki nerede ve ne zaman kullanılmıştır? Buna ne zaman ihtiyaç hissedilmiştir?

Sıkıyönetim komutanlarının sorumluluklarını hükümet başkanından alıp, genelkurmay başkanına vermekle hangi etkinlik ve caydırıcılık sağlanmıştır? Böyle yapılınca, hangi anarşist ve teröristin eli kolu bağlanmıştır?

Sıkıyönetim suçlarına muhalefet etme suçlarının cezalarını bir ay arttırmak veya sıkıyönetim mahkemelerince verilen, cezaların tecil edilemeyeceği hükmünü getirmek (sadece 1 yıla kadar olan cezaların tecili mümkün) Türkiye'nin şikâyet ettiği adam yaralama, adam öldürme, bomba atma, yol kesme gibi önemli eylemlerin hiçbirine etkisi olmayan düzenlemelerdir. Bu yeni düzenleme sokağa çıkma yasağına yarım saat riayet etmeyen vatandaşı hapse atmaktan başka neye yaramıştır?

Genelkurmay Başkanı 28 Temmuz 1980 günü Başbakanlığa yazdığı bir yazıda sıkıyönetim mahkemeleri tarafından verilen ve 5 yılı aşmayan cezaların temyiz edilmemesinin temin edilmesini istemişti. Bu 5 yıl doğru ve gerekli idi ise, 12 Eylülden sonra bu süre niçin 3 sene olarak düzenlenmiş ve daha sonra da 6 aya indirilmiştir?

12 Eylülden sonra sıkıyönetim kanununda, mahkemelerin kuruluş ve yargılama usulleri ile ilgili olarak da pek çok değişiklikler yapılmıştır.

Evvelki düzenleme içerisinde mahkemelerin süratli karar veremediği ileri sürülmüştür.

12 Eylülden sonra yapılan düzenlemeler mademki, bu aksaklıkları giderecek hükümler getirmiştir, o halde aradan geçen 5 seneyi aşkın zamandır hangi büyük örgüt davası sonuçlandırılmıştır. DİSK, PKK, FATSA DEV - YOL, İstanbul ve Ankara DEV - YOL, DEV - SOL davaları henüz sonuca ulaşmamıştır.

Sıkıyönetim kanununa eklenen bir madde ile getirilen 'sürgün yetkisi' ise açıkça herkes kabul eder ki, anarşiste hitap eden bir hüküm değil, normal vatandaşı baskı altında tutmayı hedef alan bir düzenlemedir...»

11

BÜLTENDEKİ TARTIŞMA

(21 Temmuz 1980, saat 19.00 TRT, radyo haberleri)

«... Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit, siyasi mütareke için partisinin üzerine düşeni aylardan beri yaptığını belirterek;

'Gerçek bir siyasal mütarekenin kurumsal çözümü, Türkiye Büyük Millet Meclisini ve ulusal iradeyi büyük ölçüde temsil edecek bir onarım hükümetinin bir an önce kurulmasıdır' dedi.

Bülent Ecevit, Ankara'da düzenlediği basın toplantısında, hükümetin, ekonomide ve iç güvenlik alanında izlediği tutumunu eleştirdi.

Ecevit, bulunan dış kredilerin akıllıca ve sorumluca kullanılmadığını, bazı temel ihtiyaç maddelerinin sağlanmasında bol keseden ithalata yönelindiğini, yatırımların yavaşladığını kaydetti.

Enflasyonun hızla arttığını, çiftçilerin hakları olan paralarını alamadıklarını, toplu sözleşmelerin aylarca sürüncemede bırakıldığını da anlatan Ecevit, şöyle devam etti:

'Üreticinin hakkı, işçinin hakkı kısılmak suretiyle bir iki aylığına enflasyon hızı kesilmiş gibi gösterilmektedir. Oysa şimdiden enflasyon hızının yüzde elliyi aştığı belli olmuştur. Bir yıl içerisinde yüzde yüzü de aşacaktır. Bu aldatıcı görüntü verme çabalarına karşın, işsizlik artmaktadır. Paramızın dış değerindeki düşüş, artık sürekli hale gelmektedir. Ve başlangıçta bu hükümetin izlediği ekonomik modele büyük umutlar bağlamış gibi görünen sanayi çevreleri de, feryada başlamıştır.'

Bülent Ecevit, bankacılık, kredi ve faiz alanında da bir anarşi oluşturulduğunu, bunun, sadece ekonomiyi değil, sosyal yapıyı ve rejimi de çöküntüye sürüklediğini söyledi. Bu alandaki uygulamalarla, Türkiye'de kara servet ve vergi kaçakçılığının yasal duruma getirildiği görüşünü savunan Ecevit;

'Kişilerin, ticari kuruluşların, derneklerin, sendikaların, hatta bazı partilerin gelirlerini denetleme olanağı kaldırılmıştır. Bu durumdan da en çok spekülatörlerle terörü besleyenler, teröre maddi kaynak sağlayanlar yararlanmaktadır' dedi.

Bülent Ecevit, basın toplantısında, Adalet Partisi hükümetinin, sağ teröristleri koruyup kayırdığının artık gözden saklanamayacak kadar açığa çıktığını da söyledi.

Bu hükümet döneminde, terörün korkunç boyutlara ulaştığını belirten Ecevit, bu boyutların son vardığı aşamanın da profesör Nihat Erim'in öldürülmesi olduğunu anlattı.

Ecevit, özetle şöyle devam etti:

'Terör, bu hükümet döneminde daha öncesinin dört katına vardığı halde, Başbakan, terördeki bu hızlı tırmanıştan altı yıl önce çıkan bir affı sorumlu göstermeye çalışıyor. Oysa şimdi ülkede yaygın bir fiili af vardır. Çünkü şiddet eylemcileri biribiri ardından cezaevlerinden kaçmaktadırlar. Cezaevleri ise, ideolojik eğitim ve terör eğitimi okulları durumuna getirilmiştir. Hükümetin istediği yetki yasaları çıktığı halde, Başbakan hâlâ yetkisizlikten yakınmaktadır. Her yetkiyi kötüye kullanan, devletin içine anarşiyi getiren, devleti aylardır başsız bırakan, Meclisleri aylardır çalıştırmayan, teröristler arasında yan tutan bir hükümet elinde hangi yetki neye yarayacaktır?'

Bülent Ecevit, Cumhuriyet Halk Partisinin hiçbir şiddet eylemine karışmamış bir parti olduğunu da söyledi, bazı partili parlamenterlerin evlerinin tarandığını, apartmanlarına bomba bırakıldığını, başta Genel Sekreter Mustafa Üstündağ olmak üzere, parlamenter ve yöneticilerinin açıktan ve yaygın şekilde tehdit edildiklerini kaydetti.

Ecevit, bütün bu gerçeklere rağmen, Başbakanın, olayların sorumluluğunu Cumhuriyet Halk Partisine yüklemeye çalışarak büyük bir sorumsuzluk örneği verdiği görüşünü savundu.

Bülent Ecevit, şöyle konuştu:

'Sayın Cumhurbaşkanı Vekili geçen gün yaptığı açıklamada, siyasi mütarekeden söz etti. Aslında bir siyasi mütareke gereksinmesini biz, aylardan haftalardan beri bu terimi kullanarak vurguluyoruz. Sayın Cumhurbaşkanı Vekili herhalde kendi temennisini yansıtmak üzere, iktidarın

da bu çağrıyı benimsediğini söyledi. Oysa konunun Sayın Cumhurbaşkanı Vekili tarafından masaya getirildiği toplantıda, iktidarın başı olan Başbakan bu konuda ağzını açıp tek kelime bile söylememiştir. Siyasal mütareke için Cumhuriyet Halk Partisi kendi üstüne düşenleri aylardan beri fazlasıyla yapmaktadır, ama hükümet bu konuda hiçbir adım atmamıştır. Gerçek bir siyasal mütarekenin kurumsal çözümü, Türkiye Büyük Millet Meclisini ve ulusal iradeyi büyük ölçüde temsil edecek bir onarım hükümetinin bir an önce kurulmasıdır. Aylardan beri biz, bunun çağrısını yapmaktayız, fakat iktidar bundan da kaçmaktadır ve memleketi kendi bildiği yolda karanlığa ve felakete sürüklemektedir.'»

Aynı bültende, Ecevit'ten sonraki haber :

«... Adalet Partisi Genel Sekreteri Nahit Menteşe,

'Anarşi ve terörle mücadelede herkesin, devletin yanında yer alması, millet düşmanı hainlere taviz vermemesi, devlete, rejime ve cumhuriyete sahip çıkmanın vazgeçilmez şartıdır' dedi.

Yazılı bir demeç veren Menteşe, bugün ülkenin en büyük meselesi olan anarşi ve terörizmin nereden kaynaklanıdığının herkesçe bilindiğini, bir parlamento üyesine ve bir başbakana kadar varan insanlık dışı olayları kimlerin yaptırdığının belli olduğunu anlattı.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Ecevit'in düzenlediği basın toplantısında, bir taraftan birlik ve beraberlikten bahsederken, diğer taraftan olayları teşhiste yanlış sonuçlara varmaktan kendini kurtaramadığını kaydeden Menteşe,

'Ecevit, olayları hâlâ sen ben davası olarak mütalaa etmektedir' dedi.

Nahit Menteşe, şöyle devam etti :

'Beynelmilel komünizm Türkiye'yi hedef olarak almıştır. Türkiye'deki rahatsızlığın menşeini, yıllar geçtikten sonra dahi fark edemeyenlerin, bugünkü kanlı tabloda büyük veballeri olduğu inkâr kabul etmez bir gerçektir.

Ecevit, hâlâ hükümet sevdasından vazgeçememektedir. Oysa başbakanlığı zamanında kan sıçramamış yurt köşesi kalmamıştı.

Ülkemizin huzura, birlik ve beraberliğe en çok ihtiyacı olduğu bir ortamda, halkı tahrik etmenin ve kışkırtıcılık yapmanın kimseye faydası yoktur. Parti hesaplarını ve çıkarlarını bir tarafa bırakmak lazımdır'.

Adalet Partisi Genel Sekreteri Nahit Menteşe, Meclisleri çalışamaz hale getirenlerin Cumhuriyet Halk Partililer olduğunu da kaydetti ve cezaevlerinin Ecevit döneminde (yol geçen hanına) döndüğünü söyledi.

Menteşe, huzur ve güvenin sağlanmasının siyasi yönü kalmadığını da belirterek,

'Yangının üzerine körükle gidilmesinin kimseye faydası yoktur. Yangının söndürülmesinde devletin bütün kuruluşlarının üstüne düşen görevi yapmaları şarttır, elzemdir' dedi...»

12

OYSA...
BİR RAPOR, İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ KOŞULLARA IŞIK TUTUYOR

Siyasal olayların aldığı bu yeni boyutlar karşısında, anarşi ve terörle savaşım veren devlet güçleri, «sürekli olarak irdelemeler yapıyor», ay be ay varılan olumlu ve olumsuz noktaları saptayıp yönetici kadrolara gönderiyordu.

Ordu müdahalesinden 48 gün önce, 22 Temmuz 1980'de «*sıkıyönetim faaliyetleri*» ile ilgili rapor, «hangi noktalarda» bulunduğumuzu açıkça sergilemesi açısından önem taşıyordu :

«... Bilindiği üzere Türkiye'nin en önde gelen meselesi anarşi, terör ve bölücülüktür. Bugün içinde bulunduğumuz anarşinin hedefinin devleti ve rejimi yıkmak olduğu iyice anlaşılmıştır. Bu amaçla acımasızca ve hayince saldırmakta ve her gün üst düzeydeki bazı devlet ve siyasi parti yetkilileri de dahil olmak üzere birçok vatandaşın ölümüne ya da yaralanmasına neden olmaktadırlar.

Sadece sıkıyönetim bölgelerinde 18 aylık sıkıyönetim döneminde toplam *21.734 olay meydana gelmiş olup bu olaylarda 2070 kişi ölmüş, 5673 kişi de yaralanmıştır. Güvenlik kuvvetlerine yönelik 1003 olayda 110 güvenlik görevlisi şehit olmuş, 291'i de yaralanmıştır.*

Olaylar illere göre incelendiğinde yaklaşık olarak yüzde 90'ının 7 büyük ilimizde toplandığı görülmektedir. Ankara, İstanbul, Adana, G. Antep, Diyarbakır, Urfa ve Mardin'de 18 aylık sıkıyönetim süresince meydana gelen toplam olay sayısı 19.840, ölü sayısı 1903, yaralı sayısı 4886'dır.

Sıkıyönetim süresince vatandaşlara, idari kurumlara ve resmi kuruluşlara yönelik 2190 gasp ve soygun olayında 200 milyon TL. para ve kıymetli eşya.

Sıkıyönetimin ilanından bugüne kadar yapılan arama ve operasyonlarda ele geçirilen silah ve cephane durumu şöyledir : *Tüfek 3522, tabanca 9373. mermi 1.441.160 adet, patlayıcı madde 5039 adettir.*

Yargı faaliyetleri :

16 Temmuz 1980 tarihi itibariyle sıkıyönetim yargı mercilerine intikal etmiş soruşturma dosyası adedi 30802, sıkıyönetim askeri mahkemelerindeki dava dosyası adedi 14.059' dur (günde ortalama 68 dosyanın sıkıyönetim yargı mercilerine intikal ettiği anlaşılmaktadır).

14.059 dava dosyasının 4892'si karara bağlanmış olup bu dosyalar sonucu *4892 sanık mahkûm olmuştur.* Öte yandan dönem içersinde *56.425 kişi* gözaltına alınmış *19.604 sanık* tutuklanmıştır. Halen *1055 kişi gözaltında, 5063 kişi tutuklu bulunmaktadır.*

Bütün çabalara ve 18 aylık *sıkıyönetim uygulamasına rağmen anarşi* yangınının söndürülemediği, çeşitli yıkıcı ve bölücü örgütlerin militanlarının büyük bir kısmı yakalanmış olmasına rağmen terörü tırmandırabildikleri bir gerçektir. Bu anarşi ve terörü oluşturan 3 cephe vardır.

Birincisi büyük şehirlerimizde görülen anarşi, ikincisi bazı yörelerimizdeki mezhep bölücülüğü ve üçüncüsü de güney ve güneydoğu bölgelerimizdeki etnik bölücülüktür. Her üç cephenin içersinde de aşırı sol bulunmaktadır. Anarşi meselesini ortadan kaldırmak için bugüne kadar ne yapılmıştır? Neden hâlâ anarşi azalacağına artmaktadır? Bunu ortaya koymakta yarar mütalaa edilmektedir.

Malumları olduğu üzere Aralık 1978'de, anarşinin büyük boyutlara ulaştığı ve doğrudan devleti yıkmayı, ülkenin bütünlüğünü hedef aldığı görülerek bazı illerimizde sıkıyönetim ilan edilmesi zorunda kalınmış, daha sonra sıkıyönetim kapsamı genişletilerek bugüne kadar sürdürülmüştür.

Kasım 1979'da yeni hükümet olarak göreve başladığında yapılan inceleme sonucu,

— Anarşi yıkıcılık ve bölücülüğün vahim ölçülere vardığı, devlet kurum ve kuruluşlarını sardığı,

— Dış ve iç yıkıcı mihraklardan yardım ve destek gören devlet düşmanı bir kısım maceracı, ülkeyi büyük bir rahatsızlığın içine sokmuş, can ve mal güvenliği kalmamış, kanun ve nizam hâkimiyetinin sağlanması güçleşmiştir.

— Devletin etkinliği azalmış, bazı kamu kuruluşları, bazı militanlar yüzünden işlerliğini kaybetmiş,

— Devlet istihbaratı geçerli düzeyde sağlanamamış,

— Emniyet teşkilatı ideolojik akımların mücadelesi haline gelmiş,

— Okullar anarşi yuvası haline gelmiş, bazı öğretmenler maksatlı odakların yönetiminde devlet yıkıcılığına alet edilmiş,

— Cezaevlerinden kaçışlar artmış,

— Birçok olayın sanıkları yakalanamamış,

— Anarşi ve terörü besleyen silah kaçakçılığı büyük boyutlara ulaşmış,

— Yasadışı örgütler bazı bölgelerimizi kurtarılmış bölgeler haline getirerek halk baskı ile büyük bir bezginlik içersine sokulmuş,

— Bütün bunlara karşı ihtiyaç duyulan yasal ve idari önlem, zamanında alınıp uygulamaya konulmamıştır.

Aralık 1979 başında meseleye baktığımızda görülen tablo maalesef budur, ancak devleti bölmeyi ve rejimi yıkmayı hedef alan mihrakların emellerini gerçekleştirmelerine uygulanan sıkıyönetim fırsat vermemiş ve devletin bütünlüğü korunabilmiştir.

Bu tablo karşısında ülkeyi bu kötü gidişten bir an evvel kurtarmak gayesiyle çalışmalara derhal başlanmış, bu maksatla 15 Aralık 1979'da üniversite rektörleri, 16 Aralık 1979'da akademi başkanları, 17 Aralık 1979'da bütün illerin valileri, emniyet ve milli eğitim müdürleri ile toplantılar yapılmış ve her ay sıkıyönetim komutanları ile durum yeni baştan değerlendirilmiştir. Bu toplantılarda sıkıyönetim bölgeleri, sıkıyönetim dışındaki iller, yüksek öğretim kurumları ile illerin emniyet ve milli eğitim teşkilatlarındaki anarşinin durumu, anarşiye karşı alınacak bütün tedbirler ve bu konuda karşılaşılan güçlükler ve ihtiyaçlar üzerinde durulmuştur. Söz konusu toplantılarda anarşi, yıkıcılık ve bölücülüğün önlenememesinin nedenleri (noksanlarımız) şu şekilde tespit edilmiştir.

— Yasal kifayetsizlikler,

— İstihbarat yetersizliği,

— Halkın tam desteğinin sağlanamamış olması,

— Devletin bazı alanlarda gereği gibi etkin olamaması.

— Güvenlik teşkilatının kifayetsiz durumu,

— Öğretim kurumlarının politize olması ve ideolojik istilaya uğraması,
— Silah kaçakçılığının önlenememesi,
— İç ve dış tahrik ve destekler,
— Sosyo ekonomik durum, bunun neden olduğu ahlaki bunalımlar,
— Türkiyenin jeopolitik durumu, süper güçlerin bölge üzerindeki emelleri ve hesapları,
— Atatürk ilkelerinden sapmalar,
— Anarşi, terör ve bölücülük karşısında başlıca Anayasal kuruluşlar arasında farklı teşhis ve değerlendirmeler,
— Sorgulama ve delil toplamadaki kifayetsizlikler ve mahkemelerin ağır işlemesi,

Belirlenen bu noksanların süratle ikmal edilmesi, devletçe iç tehdidin ortadan kaldırılması yönünde bir strateji tespit edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Bu stratejinin hedefi anarşinin yok edilmesi, yapılacak icraat ise şöyle saptanmıştır.

— Anarşik olayların yoğun olduğu bazı illere özel önem verilmesi,
— Küçük yerleşim merkezlerinde anarşiye kesin olarak son verilecek süratli tedbirlerin alınması,
— Kurtarılmış bölgelerin tamamen ortadan kaldırılması,
— Önerilen hususların süratle yerine getirilmesi,
— İstihbaratın etkinleştirilmesi,
— Emniyet örgütünün güçlendirilmesi,
— Kaçakçılık konusuna özel önem verilmesi,
— Meselenin milli seviyede ele alınması.

Anarşi, terör ve bölücülüğün önlenmesi ve bu konuda yeterli düzeyde mücadele için yeni bir konsepte göre sıkıyönetim uygulanmasına geçilmiştir. Belirlenen bu esaslar dahilinde başlatılan sıkıyönetim uygulanması, her ay yapılan sıkıyönetim koordinasyon toplantılarında değerlendirilmiş, yasal ve idari ihtiyaçlar belirlenmiş ve bunların yerine getirilmesine devam edilmektedir. Bunlar özet olarak,

1. Yasal konularda :

a. Hükümet göreve başladığında Türkiye Büyük Millet Meclisinde beklemekte olan 19 kadar yasa tasarısı Meclislerden süratle geçirilerek yasallaştırılmaları sağlanmıştır.

b. Ancak,

— Sıkıyönetim komutanlıkları ve güvenlik kuvvetleri etkinliklerini arttıracak 1402 sayılı sıkıyönetim kanununda öngörülen değişiklikler,

— Olağanüstü Hal Kanunu,

— Ceza ve usul yasalarındaki değişiklikler,

— Bankalar ve özel kuruluşların özel koruma teşkilatına ilişkin yasa,

— Maksatlı, yıkıcı ve bölücü yayınların kontrol altına alınması,

— Gecekondu bölgelerin organize edilmesini sağlayacak önemli yasa değişiklikleri bilinen nedenlerle yasalaşmaları mümkün olamamış ve dolayısıyla hiçbir kayıt tanımayan anarşi örgütlerine karşı güvenlik kuvvetleri yeni yasalarla güçlendirilememiştir.

2. İdari konularda ise,

Devletin yansız ve etkin faaliyeti kamu kuruluşlarındaki militanların temizlenmesi, bütün kamu kuruluşlarının denetim ve kontrolü, istihbaratın daha verimli kılınması, halkın desteğinin sağlanması, emniyet örgütünün güçlendirilmesi, öğretim kuruluşlarının disiplin altına alınması, emniyet örgütünün modernize edilmesi, ekonomik konuların yeterli düzeyde ele alınması ve patlayıcı maddelerin kontrolü, kaçakçılığın önlenmesi.

Bu önerilerle ilgili olarak;

a. Bütün kamu kuruluşları, devletin yanında, her türlü ideolojiden uzak, tarafsız, verimli bir şekilde çalışmaya yöneltilmiştir.

b. Devlet kadrolarında belirlenen militanlar temizlenmiş olup, bu konudaki işlemler devam ettirilmektedir.

c. Devlet istihbarat teşkilatı işlerliğe kavuşturulmuştur.

d. Emniyet örgütü ideolojik akımlardan arındırılmış personel, araç, silah ve gereç ihtiyacı bütün imkânlar zorlanarak karşılanmaya çalışılmaktadır.

e. Öğretim kurumları kontrol altına alınmış, disiplin kurulları faaliyete geçirilmiş, militan öğretmen ve öğrenciler için yasal ve idari işlemler yapılmış ve yapılmaktadır.

f. Patlayıcı maddeler kontrol altına alınmıştır.

g. Silah kaçakçılığı dahil kaçakçılık konusu üzerine gidilmektedir. Silah kaçakçılığı anarşinin en önemli bir parçasıdır. Önlenmesi uzun zaman alacak bir husustur.

h. Cezaevlerinden kaçmalar nispeten önlenmiş, buraların bina ve personel eğitimi konularındaki noksanlıklarının tamamlanmasına çalışılmaktadır.

ı. İdeolojik olayların yoğun olduğu büyük kentlerimiz için özel planlar geliştirilmiş ve başarılı operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta 50 civarında bulunan anarşi bakımından hassas ilçelerimizin sayısı 10 - 12'ye düşürülmüştür.

Sıkıyönetim bölgelerinde, sıkıyönetimin başlangıcından bugüne kadar gerçekleştirilen seri ve başarılı operasyonlarda yasadışı örgütlerin merkez komitesi üyeleri dahil elebaşı durumundaki militanlardan aşırı sol fraksiyonlara mensup 4200, bölücü örgütlere mensup 1044, aşırı sağ örgütlerden 591 militan, toplam 5835 militan çeşitli silah, mühimmat ve yasak yayınlarla birlikte ele geçirilmişlerdir. Örgütlerin bu şekilde ele geçirilmeleri ile birlikte örgüt davaları açılmaya başlanmıştır.

Anarşi ve terör olaylarının tırmanmakta olduğu bir vakaa olmakla beraber, bununla mücadele konusunda yavaş da olsa mesafe alınmaktadır. Olayları çıkaranların üzerine kararlılıkla ve meşru zeminlerde kalınarak gidilmektedir. Mücadelenin sertleşmesi kaçınılmaz olup, bu mücadeleyi kısmen de olsa eşit şartlarda yürütebilmek için mevcut Meclislerdeki yasal değişikliklerin bir an önce yapılması kesin zorunluk halini almıştır.

Güvenlik kuvvetlerimiz mesai gözetmeden ülkede güven ve huzurun sağlanması için her türlü takdire layık olarak çalışmaktadır. Bu sıkıntı mutlaka giderilecektir. Anarşistlerin yaptıkları yanlarına bırakılmayacaktır. Bu konuda idare olarak güvenlik kuvvetleri olarak üzerimize düşenleri eksiksiz olarak yapmaya gayret göstermekteyiz ve göstermeye de devam edeceğiz. Yüce parlamentomuzun da terör mihraklarına karşı devleti daha güçlü hale getirecek Meclislere sunulmuş ya da sunulacak olan yasa tasarılarının çıkarılmasında gerekli anlayışı göstereceğine inanılmaktadır...»

13

KİM NEDİR, NE DEĞİLDİR?

CHP önderi o gün gene sertti, sinirliydi ve saldırı düzeni içinde konuşuyordu.

Kuşkusuz, iyi bir konuşmacıydı. Geçmiş olayları, güncel olayları irdeleyip yandaşlarına gereken morali verecek nitelikte konuşuyordu.

Belki de Ecevit, CHP'den bir milletvekilinin, Nihat Erim'in öldürülmesinden kaynaklanan ruhsal bir görüntüsünü sergiliyordu.

23 Temmuz 1980 günü, sonunda Millet Meclisi Başkanı Cahit Karakaş'ın girişimleriyle özellikle iki büyük parti, anarşi ve terör karşısında tutumlarını ortaya koydu.

İki büyük parti arasında işbirliği anlayışlarının doğmakta olduğuna inananlar, o çarşamba günü Ecevit'i Mecliste izledikten sonra, bu inançlarının kopup gittiğini gördüler. Doğrusu, Ecevit, işbirliğini ister göründü, iki partiyle bir hükümetten söz etti, «onarım hükümeti» dedi, fakat gündeme kadar gelen kimi yasalara pek yanaşmadı. Demirel ise, kısa süre önce Meclisin güvenini alan hükümetin gitmeyeceğini söylüyor, ancak, kimi yasaların geçmesinde «birlik ve beraberlik» istiyordu.

23 Temmuzda Millet Meclisinde yapılan görüşmeler, 12 Eylüle elli gün kala «tarafların» tutumunu olduğu gibi yansıtıyordu.

Millet Meclisindeki genel görüşme Meclis Başkanının sunuşuyla başladı :

«... Ülkede on yılı aşkın bir süredir devam eden ve her geçen gün boyutları ve şekilleri elem verici bir hal alan anarşi ve terörün Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bütünlüğüne ve milletin birliğine kastettiğini bilmeyen ve kabul etmeyen aklıselim sahibi hiçbir kişi ve kuruluş artık kalmamıştır.

Demokratik parlamenter sistemimizi ve devletimizin bekasını tehdit eder durumdaki bu olaylar karşısında seyirci ve etkisiz kalmanın ülkeyi ileride çok daha acı ve ıstırap verici olaylarla karşı karşıya bırakabileceğini kabul etmemek mümkün değildir.

Memlekette bir baştan bir başa hüküm süren anarşi ve terör, her kesimden vatandaşları kademe kademe hedef seçerek, en nihayet aktif politikanın içinde görev yapan ve demokratik sistemin en tabii ürünü parlamentere ve eski başbakanlara kadar uzanmış ve böylece sistemi kökünden sarsar hale gelmiştir.

İstanbul Milletvekili Sayın Abdurrahman Köksaloğlu'nun ve eski Başbakan Sayın Nihat Erim'in ülkeyi parçalamak isteyen mihraklarca hunharca yok edilmeleri, onların şahsında parlamentomuza ve parlamenter demokrasimize indirilmiş ağır ve acı bir darbedir.

Kuruluşundan beri, başta cumhuriyetimizin kuruluşu olmak üzere, devletimizin giderek güçlenmesi ve çağdaş ülkeler yanında sahip olduğu müstesna yeri alabilmesinde büyük görevler ifa eden Türkiye Büyük Millet Meclisinin ülkenin içinde bulunduğu bu fevkalâde ağır şartlar altında da yine aynı duyarlılık ve kararlılıkla ve hiçbir parti ve grup farkı gözetmeksizin ülkedeki anarşi ve terörün önlenmesi hususunda yekvücut halde, bir kurtuluş savaşı heyecanı ve imanı içinde ortak bir görüş ve tutum içine girmesi zamanını kaçırmaması gerekmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin tarih önünde görevini yapmamış bir kuruluş halinde kalmaması için üyelerine bugün her zamankinden çok büyük bir sorumluluk ve tarihi görev düşmektedir.

Bu düşüncelerle, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı olarak durumu yüce kurulun takdirlerine arz ederiz...»

Tutanaklar, Gerçeğin Aynası

«CHP GRUBU ADINA BÜLENT ECEVİT (Zonguldak Milletvekili) — Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri;

Sözlerime başlamadan önce, yerimde de belirttiğim gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının, son günlerde yer alan çok önemli olaylar karşısında ve terördeki tırmanışın bir milletvekilini ve bir eski başbakanı da hedef alışı karşısında böyle bir görüşme açma gereğini duymasını şükranla karşılıyorum. Böylelikle, hükümetin bu konudaki bir eksikliğini doldurmak bakımından Türkiye Büyük Millet Meclisi üzerine düşeni yapmış bulunmaktadır.

Değerli arkadaşlarım; Türkiye'de 15 yıldır terör ortamı hazırlanmaktadır; 5,5 yıldır da, 1975 başlarından beri de, Türkiye'de terör bir tırmanış içindedir. Özellikle bu yıl, hele son aylarda tırmanış büyük bir hıza erişmiştir. Terör dolayısıyla öldürülenlerin günlük ortalaması 1979'un 4 katına çıkmıştır, şimdi onu da aşmaktadır.

Son günlerde terör yeni boyutlara ulaşmıştır; Çorum'da bir iç savaş aşamasına varmış, bunun denemesini yapmıştır.

Yine son günlerde bir Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili arkadaşımız, İstanbul Milletvekili Sayın Abdurrahman Köksaloğlu, bilindiği gibi şehit edilmiştir. Bir değerli devlet adamımız, eski Başbakan Sayın Nihat Erim şehit edilmiştir. Cinayetler birbirini izlemektedir ve dün de merhum Nihat Erim'in cenaze töreni yapılacağı sırada, bir önemli sendika liderinin, Türkiye Maden İşçileri Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler'in öldürüldüğü haberi gelmiştir.

İç güvenlik görevlerini yerine getirmeye çalışan polislerin, jandarmaların, askerlerin öldürülmeleri ise, ne yazık ki, artık günlük olaylar arasına girmiştir.

Son günlerdeki olaylarla terör, Türkiye'deki amacını —görüşümüze göre— artık iyice belli etmiştir. Bu amaçlardan biri, kitle terörünün ve kitle çatışmalarının kışkırtılarak yaygınlaştırılmasıdır. Çorum olayları bunun çok belirgin bir örneğidir.

İkinci amaç da devletin, parlamenter demokrasinin işlemez duruma getirilmesidir ve yıkılmak istenmesidir.

Daha önce parti yöneticilerinin, özellikle ana muhalefet partisi, Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerinin birbiri ardından öldürülmeye başlanmaları da, parlamenter demokrasinin işlemez hale getirilmesi amacına; hatta seçimlerin anlamsızlaştırılması amacına yeni kanıtlardan biridir.

Türkiye'de terör için ortam 15 yıldır neden ve nasıl hazırlanıyor? 15 yıl önce Türkiye'de kitleler ilkin, hem de ik-

tidarda bulunanlarca, devlet gücüne karşı silahlanmaya teşvik edilmişlerdir. Daha sonra yasadışı kamplarda devlet gücünün yerini alacak yasadışı birtakım güçler, devletin bilgisi içinde ve gözleri önünde silahlı eğitimden geçirilmeye başlamıştır. Bu kamplar çalışmaya başladığı sırada, o sırada işbaşında bulunan Adalet Partisi Hükümetinin kendi İçişleri Bakanı ve o İçişleri Bakanlığının Emniyet Genel Müdürlüğü, o kamplar hakkında hükümete, belgelere ve kanıtlara dayanan bilgiler vermişlerdir; bunlarda nasıl, Nazi modeli, faşist modeli eğitim yapıldığı kanıtlarıyla açıklanmıştır, ona rağmen zamanın hükümeti o konuda herhangi bir işlem yapma gereğini duymamıştır.

Bir yandan da, yasadışı bazı sol eylemci gruplardaki gençler silahlı eylem denemelerine girişmeye başlamışlardır. Başlangıçta bunların sayıları çok azdı ve çıkardıkları kıvılcımlar zamanında ve yerinde devlet güçlerince kolaylıkla söndürülebilirdi; fakat öyle yapılacak yerde, sol eylemci grupların çıkardıkları kıvılcımların da üstüne benzinle ve körükle gidilmiştir.

Nasıl olmuştur bu? Yer yer aralarına kışkırtıcı ajanlar sokularak, terör eylemine geçme niyeti olmayanlar bile teröre teşvik edilmişlerdir. İkincisi; soldaki bir avuç eylemcinin karşısına, sistemli eğitimden geçirilmiş sağcı eylemciler çıkartma görüşü benimsenmiştir. Böylelikle de sağ ve sol arasındaki terörist eylemler, âdeta paslaşarak tırmanma sürecine sokulmuştur.

İki gün önce görevden ayrılan İçişleri eski Bakanı Sayın Mustafa Gülcügil, 19 Temmuz günü görevden ayrılışından bir gün önce verdiği demeçte bunu açıkça belirtti. O demecinde İçişleri eski Bakanı aynen şunları söyledi: 'Türkiye'de ilk olaylar başladığı zaman, ben Adalet Partisinde Teşkilat Başkanvekiliydim. O dönemde solcu gençlerin karşısına sağcıları çıkartma görüşüne karşı şiddetle mücadele verdim' dedi, Sayın Gülcügil ve şunları ekledi: 'Benim ve yakın arkadaşlarımın bu mücadelesi sayesinde biz Adalet Partisini ve Adalet Partisinin gençlik kollarını anarşiden uzak tuttuk.'

İçişleri eski Bakanının bu sözleri ve aynı demeçteki başka bazı sözleri bir gerçeğin itirafını da içermektedir. O da şudur : Türkiye'de ilk terör olayları başladığında Adalet Partisi içinde, Sayın Gülcügil'in değindiği bir görüş ortaya

atılmıştır, yani sol eylemcilerin karşısına sağ eylemciler, sağ teröristler çıkarma görüşü ortaya atılmıştır. Bu, iki gün önceye kadar İçişleri Bakanlığında oturan zatın açıklaması...

NAHİT MENTEŞE (Aydın Milletvekili) — Kim yapmış bunu, kim söylemiş bunu?..

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — O kadar güçlü ve etkin biçimde bu görüş ortaya atılmıştır ki, bazı çevreler Adalet Partisi içinde buna karşı Sayın Gülcügil'in ifadesi ile 'Şiddetli mücadele vermek zorunda' bırakılmışlardır. Bu mücadele sonunda Adalet Partisini ve Adalet Partisi gençlik kollarını şiddet eylemlerinin ve anarşinin dışında tutma görüşü ağırlık kazanmıştır; fakat aynı görüş Adalet Partisini biçimsel olarak, görünürde terörün dışında tutmakla birlikte, belli ki terörü, bir kısım teröristlerin destekçisi kılacak yolda uygulamaya konulmuştur. O sıralarda hükümete kendi İçişleri Bakanı tarafından verilen kanıtlı, belgeli raporlara karşı hükümetçe, yarı askeri, gizli askeri eğitim veren, terörist yetiştiren kamplar hakkında hiçbir işlem yapılmamış olması bunun açık kanıtıdır.

Daha sonra Adalet Partisi yönetimi ile, kendisini, kendi elemanlarını şeklen terörün dışında tutan Adalet Partisi yönetimi ile Adalet Partisi dışında terörü destekleyen bazı güçler arasında işbölümüne dayanan bir dayanışma ve işbirliği kurulması yoluna gidilmiştir ve Cephe Hükümetleriyle bu işbirliği resmi şeklini almıştır. Bu işbirliğinin doğal sonucu olarak, başta Genel Başkan ve zamanın Başbakanı olmak üzere Adalet Partisi yönetici kadroları, o terörist eylemleri sürdüren sağcı grupların, kuruluşların kongrelerine mecazi anlamda değil, gerçekten çiçekler göndermişlerdir, sevgi mesajları, başarı dilekleri göndermişlerdir. Kamu yönetiminde kilit yerlere... (AP ve CHP sıralarından gürültüler)

BAŞKAN — Bir dakika Sayın Ecevit.

Sayın Etem Ezgü, lütfen yerinize oturun.

Sayın parlamenterler, Türkiye Büyük Millet Meclisinin muhterem üyeleri, büyük Türk milletinin muhterem mümessilleri; Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu ortamı hepimiz görüyoruz. Bu bakımdan, sizden ricam, her hatip burada konuştuğu zaman sükûnetle dinleyin. Fikirlerini kabul etmek... (AP sıralarından gürültüler)

Sayın Etem Ezgü, siz devamlı parlamentoyu karıştırıyorsunuz, size ihtar ediyorum, lütfen...

Her hatibi, yalnız Sayın Bülent Ecevit'i değil, her hatibi sükûnetle dınlemenizi rica edeceğim, şu anda başkanınız olarak rica ediyorum.

Buyurun efendim.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Kamu yönetiminde kilit mevkilere, o teröristleri koruyacak kimseler getirilmiştir.

Daha sonraki yıllarda terörün kurbanlarından biri olan değerli gazeteci Abdi İpekçi ile zamanın Başbakanı Sayın Demirel'in 22 Temmuz 1976 günü Milliyet'te yayımlanan bir konuşmasından bazı parçaları aynen okuyorum:

Sayın Başbakanın bir soruya yanıtı: 'Bugün sağ tedhişçi diye bir şey yoktur Türkiye'de, sol tedhişçi vardır; sağ tedhişçi diye bir şey yoktur, banka soyan, adam öldüren yoktur. Bir tane sağcı gösteremezsiniz üniversiteleri rahatsız eden'. Bu iddianın tersini kanıtlayan örnekler verildiğinde, Sayın Başbakan şöyle diyor: 'Her hadiseyi kendi içinde mütalaa etmek lazım.'

Soru, 'Onları ferdi suç mu kabul ediyorsunuz?' Başbakan, 'Evet ferdi suç kabul ediyorum.'

Soru, 'Amaçları nedir?' Başbakan, 'Her hadisede amaç o hadisenin içerisindedir. Bilemem, genel bir amaç da söyleyemem. Devleti devirme amaçları yoktur, komünist rejimi getirme amaçları yoktur. (AP sıralarından, doğru sesleri) Birisi memleketi komünizme götürmek istiyor, öbürü korumak istiyor gibi bir durum meydana çıkarılmıştır, hadise bundan ibarettir,' diyor Başbakan ve bugün de Adalet Partisi sıralarından bazı kimseler bu görüşleri hâlâ doğruluyor. Siz bu kafada oldukça Türkiye'de daha çok kan dökülür, çok felaketler olur (CHP sıralarından, bravo sesleri, alkışlar, AP sıralarından gürültüler).

O zamanın da Başbakanı olan Sayın Demirel'in 'Hadise bundan ibarettir' dediği süreç ilerledikçe, olaylar tırmanmaya dönüşmüştür ve o mülakatı yapan değerli gazeteci Abdi... (AP sıralarından gürültüler)

BAŞKAN — Lütfen sükûneti muhafaza edelim.

Buyurun devam edin efendim.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Terör, o günlerden sonra daha da ilerlemiştir ve zamanın Başbakanı Sayın Demirel'le bu görüşmeyi yapan değerli gazeteci Abdi İpekçi de terörün kurbanları arasına girmiştir.

'Bana, sağcılar da suç işliyor, milliyetçiler de cinayet işliyor dedirtemezsiniz' diye yakın günlere kadar Sayın Demirel hâlâ diretmiştir, bugün de bunun aksini söylememektedir. İçişleri eski Bakanı Sayın Gülcügil... (AP sıralarından gürültüler, CHP sıralarından ayağa kalkmalar)

BAŞKAN — Oturun lütfen, lütfen oturun!

Sayın Ezgü, size tekrar ihtar ediyorum; lütfen yerinize oturun. Sükûneti muhafaza edelim.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Değerli arkadaşlarım; İçişleri eski Bakanı Sayın Gülcügil'in Çorum olaylarından bir süre sonra, 'Çorum'da devleti yıkmak isteyen solun karşısına, devlete destek fikrinden hareket eden sağ çıktı' demesi karşısında, bildiğiniz gibi biz evvela savcılığa suç duyurusunda bulunduk; sonra eski Bakan hakkında bir gensoru önergesi verdik. Ondan sonra eski Bakan, bu sözünün sağcıların eylemini tasvip anlamına gelmediğini vurgulama gereksinmesini duydu; o arada çok ilginç bazı açıklamalar yaptı. Şimdi o açıklamaları okuyorum, Sayın eski Bakanın açıklamalarını:

'Devlete yardım etmek iddiasıyla eylemlere girişen sağ teröristler de, en az sol teröristler kadar devlete zarar vermektedirler. Liderlerinin faşizmin aleyhinde olduklarını söylemelerine rağmen, militanlarının hareketleri faşizan şekildedir. Bunlar tıpkı sol eylemciler gibi hareket etmeye çalışıyorlar. Sözde devlete yardımcı olmak için yola çıktıklarını söylüyorlar; fakat işimizi zorlaştırdıkları gibi, devlete zarar veriyorlar. Bunun için, bu aşırı sağ eylemcilere karşı mücadele etmeyi görev sayıyorum.'

Sayın eski Bakan bu sözleri söyledi, bir gün sonra da istifası açıklandı. 'Ben sapasağlamım' demesine karşın, hasta olduğu gerekçesiyle istifası sağlandı. O arada devlete yardımcı olmak iddiasında bulunan bazı terörist güçlerin devlete yardımlarından fiilen yararlanıldı. Bu da Fatsa operasyonunda kullanılan kara maskeli muhbirlerin suç işlemiş sağ eylemciler olduğunun anlaşılmasıyla ortaya çıktı. Bu gerçek evvela yalanlanmıştı. Yalanlanılamaz duruma gelince ve bu muhbirler tutuklanınca, Başbakan bu maskeliler için 'Ayıp etmişler' dedi. Fakat, bu ayıba neden olan yöneticileri bu hükümet hâlâ yerinde tutarak o ayıbı paylaşmakta, o kara maskeyi yüzünde taşımaktadır. (CHP sıralarından, bravo sesleri, alkışlar)

Şimdi bu ayıbı işleyenlerden biri bugünkü Ordu Valisi. Ordu Valisi neden Ordu'ya gönderilmiştir?.. Bu hükümet kurulduğu zaman evvela Ankara Emniyet Müdürlüğüne getirilmiş, sıkıyönetim makamları 'Bu Emniyet Müdürüyle Ankara'da asayiş sağlanamaz,' deyince oradan alınmış ve Ordu'ya vali atanmıştır.

Yankı dergisinin son sayısında, bir Fatsa Adalet Partisi ilçe yöneticisi bu konuda şunları söylüyor (Adalet Partili yönetici):

'Ordu Valiliğine Milliyetçi Hareket Partili Reşat Akkaya'nın atanmasıyla işler iyice kızıştı.'

Değerli arkadaşlarım; Yozgat'ta olup bitenler soruluyor Başbakana; Başbakan, 'Yozgat'ta ne varmış?.. Bir şey varmış da devlet gitmemiş mi?' diyor. Yozgat'ta neler olduğu, hemen ardından, adı yansız büyük gazetelerin yayınlarıyla açıklanıyor. Devletin yerine Yozgat'ta nasıl başka bazı güçlerin geçtiği kanıtlarıyla açıklanıyor, fakat Başbakan hâlâ susuyor. İçişleri Bakanının neden görevden alındığı şu ana kadar belli değil. Belki kasıtlı olarak, belki de kastını aşarak söylediği bir söz hükümeti güç durumda bıraktığı ve bir gensoru verilmesine yol açtığı için mi görevden alınmıştır Sayın Gülcügil? Yoksa, o gafını onarmak üzere söylediği sözler, yaptığı açıklamalar hükümeti ve Adalet Partisi yönetimini çok güç durumda bırakacak, özellikle hükümete destek olanlardan bir kesimi karşısında güç durumda bırakacak bazı gerçekleri en yetkili bir kimsenin ağzından ortaya çıkardığı için mi İçişleri Bakanı görevinden ayrılmak durumunda bırakılmıştır? Bu, şu ana kadar bilinmiyor.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye'deki olaylar karşısında bakan değiştirmek bir anlam taşımaz. Bakan değiştirmeden önce kafa değiştirmek gerekli (CHP sıralarından, bravo sesleri, alkışlar), yaklaşım değiştirmek gerekli, tutum değiştirmek gerekli. Sayın Başbakan burada bugün kürsüye çıkıp, iki gün önceye kadar o görevde bulunan İçişleri eski Bakanının, yıllarca kendi yardımcılığını yapmış olan zatın iki gün önce söylediği sözleri şu kürsüde doğrulayacak mıdır, söyleyebilecek midir? Yozgat'ta da bir sorun bulunduğunu kabul edebilecek midir? Fatsa için söylediklerini Yozgat için de söyleyebilecek midir? Maskeli muhbir olarak sağ eylemcileri kullananları da hastalık bahanesiyle bile olsa görevden alacak mıdır? Meclisin iki adım ötesinde Bahçelievler'i

bile haraca bağlayan kimseler hakkında gerekli önlemleri alacağını burada söyleyecek ve o sözü yerine getirecek midir? Bunları söyledikten sonra da, sağ terör karşısında daha doğuşundan eli kolu bağlı bir hükümet kuruluşunun nelere yol açtığı belli olduğuna göre, daha sağlıklı bir hükümet kuruluşuna yönelmeyi içine sindirecek midir? İşte çözüm bunların yapılmasından, bunların yapılabilmesinden geçer değerli arkadaşlarım.

Komünizm bir bahane; asıl hedef Cumhuriyet Halk Partisi. Başbakan bunu açıkça söylüyor. Hükümetine destek sağlayan bir partinin lideri, militanları bunu her gün söylüyorlar. Başbakanın, televizyon ekranlarından ilan ettiğine göre, Türkiye'de fitnenin, fesadın başlıca kaynağı Cumhuriyet Halk Partisi imiş (AP sıralarından, doğru sesleri). Komünizmi, komünist teröristleri Cumhuriyet Halk Partisi himaye ediyormuş. Bir Başbakan bu sözleri söyledikçe, bir kısım teröristlerin Cumhuriyet Halk Partili yöneticileri ve milletvekillerini hedef almasına elbette şaşılamaz. Hedef alınan tek milletvekili, rahmetli Köksaloğlu arkadaşımız değildir; daha iki parlamenterimizin evine saldırılmış; biri, kendisi evde yokken silahlarla taranmış, öbürünün apartmanının alt katına güçlü bir bomba bırakılmıştır.

Değerli arkadaşlarım; ayrıca Nevşehir'de yüz kadar Cumhuriyet Halk Partili parlamento üyesi bir silahlı saldırıya uğramıştır. Hükümet bunun sorumluluğunu da, hayatlarını zor kurtaran Cumhuriyet Halk Partili parlamenterlere yüklemeye kalkıştı. Oysa olayda yaralanan bir de astsubay var. Bir Cumhuriyet Halk Partilinin kurşunuyla eğer yaralandıysa, bunun soruşturması yapılmış mıdır, bunun kovuşturması yapılmış mıdır?

Komünizmle mücadele görüntüsü altında Cumhuriyet Halk Partisinin hedef alınması, aslında komünizmi güçlendirmekten başka bir şeye yaramaz. Bütün dünyada sosyal demokrat ve demokratik sol partiler, komünizm önündeki başlıca engeldir. Sosyal demokrat veya demokratik sol partilerin güçlü oldukları bir tek ülke gösterilemez ki, orada komünizm güçlenebilmiş olsun. Türkiye'de de bu kadar olaya, kışkırtmaya ve sosyal adaletsizliğe karşın (komünist veya değil), Cumhuriyet Halk Partisinden daha solda yer alan partilerin oylarının toplamı yüzde 1'i, en kötü koşullar altında da yüzde 2'yi aşmamaktadır. Demek ki, Cumhuriyet

Halk Partisi demokratik sol tutumuyla komünizme açılan bir kapı değil, komünizme açılabilecek kapıları zora başvurmaksızın örten bir demokratik güçtür (CHP sıralarından, bravo sesleri ve alkışlar). Ama Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye'de yalnız komünizme karşı değil, faşizme karşı da engeldir, sömürüye karşı da engeldir. Onun için de, bazı çevreler Türkiye'de bu engelden kurtulmak istemektedirler. O engeli zayıflatmayı, aşmayı, bunu başaramazlarsa fizik olarak ortadan kaldırmayı amaçlamaktadırlar.

Bu arada soldaki terör de yaygınlaşmıyor mu? Yaygınlaşıyor. Nasıl oluyor bu? Şimdi bunun mekanizmasını, mekaniğini sizlere kısaca anlatmak isterim sayın üyeler.

Özellikle son zamanlarda, son aylarda sağcı teröristler, başkent Ankara dahil Türkiye'nin birçok il merkezinde, kasabasında, genellikle Cumhuriyet Halk Partili eğilimlilerin, özellikle de Alevilerin çoğunlukta bulundukları mahallelere sürekli silahlı saldırılar düzenliyorlar, baskılar uyguluyorlar, haraç alıyorlar bu mahallelerden; insanlara işkence yapıyorlar, evlerini ve işyerlerini yakıyorlar ve bir kısmını öldürüyorlar. Çorum'da bu saldırılar bildiğiniz korkunç boyutlara ulaştı.

BAŞKAN — Sayın Ecevit, lütfen toparlayınız konuşmanızı.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Değerli arkadaşlarım; Cumhuriyet Halk Partisi, laik bir partidir. Bu partinin içinde hiçbir zaman Sünni - Alevi ayrımı olmamıştır. Bu parti tam tersine, Atatürk'ün laiklik anlayışıyla, Türk milletini bu ayrımların üzerinde birlik olanağına kavuşturmuştur. Bu partinin üyeleri arasında hiçbir ayrım gözetilmeksizin Sünni de, Alevi de vardır. Şimdi uygulanmak istenen plan şu: Bir yandan Aleviliği solculukla, hatta komünistlikle; öbür yandan da Sünniliği sağcılıkla eş anlamlıymış gibi göstermek; Sünnileri Cumhuriyet Halk Partisinden o şekilde koparmak; Alevileri de 'Görüyorsunuz, Cumhuriyet Halk Partisi sizleri koruyamıyor' diye ondan soyutlamak, bir yandan da Cumhuriyet Halk Partisi örgütünü çalışamaz duruma getirmek.

Değerli arkadaşlarım; bu planın bir parçası olarak sağcı teröristler Cumhuriyet Halk Partililerin çoğunlukta bulundukları mahallelere saldırıyorlar. Devlet gücü de yer yer onları tedirgin ediyor ve saldırganları yer yer koruyor. Bu-

na karşılık bazı solcu fraksiyonlar, 'Görüyorsunuz işte, iktidar sizi eziyor, öldürtüyor. Cumhuriyet Halk Partisi ise barışçı, pasifist; onun için sizin yardımınıza gelemiyor, sizi ancak biz koruyabiliriz' diyorlar. O arada mahallenin kimi gençleri can kaygısı ile silahlanmaya teşvik ediliyor; 'Onlar da olmasa ne yapardık' havası bu mahallelerde yayılmak isteniyor. Yayılır, demiyorum; çünkü yurttaşlarımız (çok şükür) oynanan oyunun, kurulan tuzakların farkında; onun için, yayılmak isteniyor. İlkin sırf savunma için can kaygısı ile beline silah takan genç, bir süre sonra silahı bir iktidar simgesi ve aracı gibi görmeye başlıyor, hiç değilse içlerinden bazısı. Hele Türkiye'nin bu ortamında seçimle değil, silahla iktidara gelineceğine inananlar çıkmaya başlıyor.

BAŞKAN — Süreniz doldu Sayın Ecevit.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Tamamlamaya çalışıyorum Sayın Başkan.

Böylece kimi komünist, kimi goşist birtakım ihtilalci çekirdekler sağdan gelen terörün ve faşizm tehlikesinin bir antitezi gibi kendilerini çevrelerinde kabul ettirmeye ve filiz vermeye çalışıyorlar. Yani Türkiye'de bazı çevreler bir yandan faşizmi güçlendirirken, bir yandan da onun antitezi olarak komünizmi kendi elleri ile, silahlı, ihtilalci komünizmi kendi elleri ile Türkiye'de yeşertmiş oluyorlar.

AHMET BULDANLI (Muğla Milletvekili) — Allah ıslah etsin.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Değerli arkadaşlarım; şimdi sözlerimi bitirirken, *Sayın Başbakanın son günlerdeki çağrısına gelmek istiyorum.*

Başbakan bizden ne istiyor? Anayasa ve yasaları değiştirerek bazı güvenlik önlemleri alınmasına yardımcı olmamızı istiyor. Önlemler paketinden bir kısmı bu Meclisten geçti, hükümete istediği yetkiler tanındı; ne oldu? Terör dört katına çıktı. Çünkü, temelde hükümetin kuruluş biçimi yatmaktadır. Hükümetin yaklaşımındaki, tutumundaki terslik yatmaktadır. Yetkileri alabildiğine artıralım; ne olacak? O yetkilerin en ilerisi İran Şahında vardı, İran Şahını tahtında oturtmaya yetti mi? (CHP sıralarından alkışlar.) *Ona rağmen biz, önlemler, yetkiler konusunda, Anayasa çerçevesi içinde ve demokratik anlayışımız çerçevesi içinde katkımızı yaptık; fakat hazırlanmış olan paketten, en önemli tasarıyı bu hükümet çıkarttı. O da, terör davalarına bakan*

mahkemelere etkinlik kazandıracak tasarı idi. Neden çıkarttı? Çünkü o yasa gerçekleşirse, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin gerekçesi kalmayacaktı.

AHMET BULDANLI (Muğla Milletvekili) — Anayasa gereğidir o.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — *Şimdi, son olarak çıkarılmasını istediği yasa önerileri neler Sayın Başbakanın? Bunlardan birçoğu komisyonlardan geçmiş, Meclisin gündeminde. Hükümet iktidarda 230 oya dayanıyor, bizim desteğimizi reddederek kurulmuş bir hükümet; ortakları ile, destekçileriyle birlikte oturur gündemi dilediği gibi düzenler* (CHP sıralarından, bravo sesleri, alkışlar). *Kendisi 4,5 aydır Meclisleri açıkça engelleyen bir iktidar var karşınızda. Burada 225 çoğunluğu, hastalarını bile getirerek sağladı bu muhalefet partisi, siz o günlerde bu sıraları boş bıraktınız, şimdi de üyelerinizin çoğu tatilde, sıralarda bugünkü durum bile bunu açıkça gösteriyor.*

BAŞKAN — Son cümlenizi kullanın lütfen.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Bitiriyorum Sayın Başkan.

Değerli arkadaşlarım, *iki konuda özellikle ihtilafımız var. Biri Devlet Güvenlik Mahkemeleri; ikincisi olağanüstü hal. Devlet Güvenlik Mahkemelerine ilişkin Anayasa maddesi, Anayasanın başka temel hükümleriyle çelişen, olağanüstü koşullar altında Anayasaya sokulmuş bir yama maddedir* (AP sıralarından gürültüler).

Biz bu hükümete, Ordu Valisini, Nevşehir Valisini hâlâ yerinde tutan bir hükümete, hâkim atama, savcı atama yetkisini vermeyiz, buna hakkınız yoktur (CHP sıralarından, bravo sesleri, alkışlar).

BAŞKAN — Süreniz çok doldu Sayın Ecevit.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — *O yetkileri çıkaralım derseniz, o zaman ortada bizim getirdiğimiz tasarı kalır, onu birlikte çıkaralım ve kabul ederseniz Anayasayı da ona göre elbirliği ile değiştirelim.*

Değerli arkadaşlarım, olağanüstü yetki... Kime tanıyacağız olağanüstü yetkiyi? (AP sıralarından, devlete sesleri)

AHMET CEMİL KARA (C. Senatosu Trabzon Üyesi) — Devlete tanıyacağız, devlete.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — *Fatsa'da kara maskelileri tanıyan hükümete mi?*

AHMET BULDANLI (Muğla Milletvekili) — Devlete, devlete (AP sıralarından gürültüler).

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Fatsa'da kara maskeli canileri 'muhbir' olarak kullananlara mı tanıyacağız?

Kırşehir Valisini, Yozgat Valisini hâlâ yerinde tutanlara mı olağanüstü yetkileri tanıyacağız? (AP sıralarından gürültüler)

BAŞKAN — Lütfen son cümlenizi söyleyin.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Bizim çağrımız açık sayın Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri; *Türkiye'de olaylar, artık özellikle bu hükümet döneminde hiçbir partinin tek başına içinden çıkamayacağı boyutlara ulaşmıştır. Onun için, el ele verelim diyoruz.* (AP sıralarından gürültüler)

Bu bir süre önce Sayın Başbakana söylendiğinde diyor ki, 'Benim partim Cumhuriyet Halk Partisiyle ancak bir savaş halinde el ele verir.'

Değerli arkadaşlarım, *bugün Türkiye, Allah esirgesin ama savaştan beter bir durumda. Düşmanın belli olmadığı, cephelerin kendi içimizde kurulduğu bir ortamda, devleti kurtarmak için bugün el ele vermeyeceğiz de ne zaman el ele vereceğiz?..*

BAŞKAN — Lütfen son cümlenizi söyleyin Sayın Ecevit.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) Bitiriyorum efendim.

Bir eski başbakanı, bir milletvekilini aramızdan alan tehlike çanlarının daha yüksek sesle mi çalmasını bekliyorsunuz?..

Yeniden 9 aydır yaptığım çağrıyı tekrarlıyorum...

BAŞKAN — Başkanlığı zor duruma sokuyorsunuz efendim. Lütfen bağlayınız.

BÜLENT ECEVİT (Devamla) — Gelin değerli arkadaşlarım, *ekonomik ve sosyal konulardaki ayrılığımızı bir yana bırakalım; her gün görevi uğrunda şehit olan polislerin, askerlerin hakkı için; işkence görerek öldürülen yurttaşlarımızın hakkı için, ulusumuzun hakkı için bir araya gelelim.* Türkiye Büyük Millet Meclisi nasıl daha devlet kurulmadan kurulup Kurtuluş Savaşının kazanılmasını ve bu devletin kurulmasını sağladıysa, artık devlet dışı güçlerin eline teslim edilmiş olan bu devleti el ele onaralım; sağlıklı seçim yolunu açarak ülkemize barış getirelim.

Yüce Meclise saygılar sunarım (CHP sıralarından bravo sesleri, alkışlar).

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Ecevit.

Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Grubu adına Sayın Fahri Çoker, buyurun.

Süreniz 20 dakikadır efendim.

(AP sıralarından, 'Saate bak, 35 dakika konuştu' sesleri.)»

Ve Demirel: «Gelin, Gelin!..»

«BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Isparta Milletvekili) — Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde, evvela hükümetin izahat vermesi, daha sonra parti gruplarına söz hakkı doğması şeklinde bir müzakere usulü mevcuttur. Bu usul aslında, sonunda hükümete söz hakkı tanımayan bir usuldür. Hükümet konuşur, sonra parti grupları konuşur, müzakere kapanır. Halbuki, parti gruplarının fikirlerini dinledikten sonra hükümetin de fikrini söylemesi, sanıyorum ki, bundan daha iyidir. Çünkü, burada laf yarışmasından ziyade, bir büyük meseleye çare arıyor isek, hükümet, parti gruplarının fikirlerinden, düşüncelerinden yararlanmanın yolunu arayacaktır. Binaenaleyh hükümetin, görüşmelerin başında değil de sonunda fikirlerini söylemesinde bir nakısa aramak yanlıştır.

Memleketimizde vahim olaylar olmaya devam ediyor. Maalesef, son bir hafta zarfında bir değerli milletvekili arkadaşımız, Sayın Abdurrahman Köksaloğlu; bir, uzun seneler parlamento hayatında bulunmuş, memleket hizmetinde bulunmuş, Başbakanlık yapmış Sayın Prof. Nihat Erim ve bir sendikacı, Sayın Kemal Türkler kurşunlara hedef olmuş, hayatını kaybetmişlerdir. Ondan evvelkilere ve bu 3 değerli vatan evladına da, hepsine birden Allah rahmet eylesin diyorum.

Kan akmaya devam ediyor, cinayetler işlenmeye devam ediyor. Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanmasına sebep olan olay, 'Türkiye Büyük Millet Meclisi bu meseleye acaba ne çare düşünüyor' bunu aramaktır. Yoksa, her gün birbirimize söylediğimiz sözleri söylemek için buraya toplanmış değiliz. Çare söyleyiniz; çare ne olacaktır, onu bulunuz.

Esasen milletin de, Türkiye Büyük Millet Meclisinden beklediği budur. Şimdi bu toplantı yapıldı. Değerli parti sözcüleri düşüncelerini söylediler. Tabii ki, bunun içerisinden hep beraber akşam elimizi vicdanımıza koyup bir netice çıkarmaya çalışacağız: 'Kim ne söyledi ve bu söylenen neyin çaresidir. Acaba kan dökülmesine mani olacak ne gibi müspet bir fikir ortaya kondu?' diye herkes düşünecektir.

AZİMET KÖYLÜOĞLU (Sıvas Milletvekili) — İstifa, istifa.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Yüksek sesle söyle, yüksek sesle, ne söylüyorsan ve herkes duysun.

AZİMET KÖYLÜOĞLU (Sıvas Milletvekili) — *İstifa, istifa et; tek çözüm o.*

BAŞKAN — Lütfen hatibe müdahale etmeyin.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — *Niye?.. Daha geçen ay buraya geldik, güvenoyu aldık. Yani sizin her 'İstifa et' demenizle hükümet mi istifa eder?*

Gelin burada Türkiye'nin anarşi meselelerine, Türkiye' nin bölücülük, yıkıcılık meselesine ne çare biliyorsanız onu söyleyin (AP sıralarından, bravo sesleri, alkışlar).

Efendim, İçişleri Bakanı istifa etmişmiş, bunun gerekçesi konmuşmuş, konmamışmış, 15 sene evvel Demirel şöyle demişmiş, böyle etmişmiş.. Bunlar çok gerilerde kalmış. Günlük olaylar var, cinayetler işleniyor, gelin bu cinayetleri önleyecek tedbirleri beraberce arayalım, gelin bir şey söyleyin. Hayır, hiçbir şey yok. (CHP sıralarından, 'Onarım hükümeti' sesleri)

BAŞKAN — Lütfen.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — *Şimdi meseleyi genelleştirmeyin de, bu kan denizinin içerisinden hükümet çıkarmaya falan çalışmayın Sayın Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlarımız. Gelin evvela bu kan denizine bir çare bulmaya çalışalım. Kan denizi sizin elinize bir hükümet geçmesinin sebebi olmasın.* Gelin, bildiğiniz bir şey varsa, bir an evvel bu kan denizini kurutmanın yollarını arayalım.

Şimdi gelin bu meseleye tepeden bakalım: 'Hepimiz bu memleketin evladıyız' diyoruz; öyledir. 'Hepimiz bu memlekete sahibiz' diyoruz; öyledir. 'Hepimiz bu memleketin mese-

lelerine beraberce sahip olalım' diyoruz; olmuyoruz. İşte onu arıyoruz. Dışarıda iyi niyet sahibi pek çok kimse, pek çok vatandaş ve çeşitli partilere mensup pek çok vatandaş, sizin partinize mensup, Cumhuriyet Halk Partisi olarak, bizim partimize mensup, Adalet Partisi olarak, Milli Selamet Partisine, Milliyetçi Hareket Partisine mensup, Cumhuriyetçi Güven Partisine mensup ve hiçbir partiye mensup olmayan bütün vatandaşlar. 'Türkiye Büyük Millet Meclisi bir araya gelse de bir çare varsa bir çare arasa da, bir çare varsa bir çare bulsa da' diye gözlerini Türkiye Büyük Millet Meclisine dikmişlerdir.

Esasen temmuz ayının sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanlık Divanı tarafından toplantıya çağırılmasının sebebi de, 'Gelin, burada biraz laf yarıştırın' demek değildir. Gelin, Türkiye'nin bu büyük belasına, büyük derdine bir çare arayın...

RIZA AKGÜN (C. Senatosu Kahramanmaraş Üyesi) — Kan denizine.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Değerli milletvekilleri, çare kanaatimce atıp tutmak değildir. Bir hadise var. Bu hadiseyi bence fevkalade çıplak hale getirmek ve çıplak hale getirdikten sonra, 'Gelin, niçin bu kan dökülmeye devam ediyor, bunu nasıl önleriz, acaba bir tedbir, bir çare nedir' deyip, hep beraber bunu düşünelim. Biz... (CHP sıralarından, 'Düşünce sistemini değiştirmen lazım' sesi)

Burası Türkiye Büyük Millet Meclisi muhterem üyeler. Konuşulan...

BAŞKAN — Muhterem arkadaşlar, biraz evvel Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı konuştuğu zaman devamlı reaksiyon gösterdiniz, 'müdahale' diye, şimdi aynı hadiseyi siz yaratıyorsunuz. Bugün birbirimizi dinlemezsek ne zaman dinleyeceğiz, anlayamadım?

Lütfen müdahale etmeyin.

Devam edin Sayın Başbakan.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Burası Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bir yüce müessesesi ve yüce Türk milletinin mümessili olan bir müessese; bu müessesede, bu kadar büyük, bu kadar ciddi bir meseleyi böylesine satıhta kalarak, böylesine her günkü alışkanlıklarımız içerisinde geçiştiremeyiz.

'Ne diyorsunuz' derseniz, bir şey diyorum. Türkiye'de anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılığın mazisine falan giderek, uzun uzun tahliller yapmaya zaman müsait değil ve kendimizi savunma ihtiyacı içinde de değilim. Burada saat var, bakıyorum şu andan sonra 11 dakika vaktim var. Buna ne sığarsa söyleyeceğim. Ülkemin yararı için ne lazımsa onu söyleyeceğim.

Sayın milletvekilleri, Sayın Cumhuriyet Senatosu üyeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri, gelin iki şeyden birini yapalım. Gelin, Türkiye Cumhuriyeti Devletine demokratik otorite kazandıralım. Aslında, Türkiye' de terörü, anarşiyi, bölücülüğü, yıkıcılığı kim önleyecek? Devlet önleyecek. Türkiye Cumhuriyetinin bugünkü hükümetine otorite kazandıralım demiyorum ben, müessese olarak Türkiye Cumhuriyeti Devletine, Türkiye Cumhuriyeti Devleti müessesesine otorite kazandıralım.

Efendim, 'Biz size ne otoritesi verelim, sizin gibi hükümete ne otoritesi, ne yetkisi verelim' dediğiniz takdirde, bunun gayet basit bir cevabı var. Biz, yetkiyi, otoriteyi kendimize istemiyoruz ki, devlete istiyoruz... (CHP sıralarından, 'Başsız devlet' sesleri)

H. SEMİH ERYILDIZ (Ankara Milletvekili) — Maskelilere gidin.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — 'Başsız Devlet' mi? 8 haftadır aday koyun, 8 haftadır adayınız yok, bizim adayımız var. Aday koyun 8 haftadır. (CHP sıralarından gürültüler)

Bırakın bunları, kimi kime şikâyet ediyorsunuz canım? Bunların bir faydası da yok zaten. Biraz sabırla dinleyin, biraz sabırla dinleyin..

Bugün biz hükümet oluruz, yarın siz olursunuz, başka bir gün başkası olur. Bu yetkiler, şahsen Adalet Partisinin Genel Başkanı olarak bana lazım değil. Bu yetkiler benim grubuma da lazım değil. Benim bakanlar kurulu üyelerime de lazım değil. Bu istediğimiz yetkiler, devletin bu belayı tesirsiz hale getirebilmesi için...

H. SEMİH ERYILDIZ (Ankara Milletvekili) — Maskelilere lazım, maskelilere.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — ...Meşru yollarda kalarak, meşru yollardan giderek bunu

yapabilmesi için, meşru usulleri kullanarak bunu yapabilmesi için, hukukun içinde kalarak yapabilmesi için isteniyor.

HASAN CERİT (Adana Milletvekili) — Fatsa'da maskeliler neydi?..

BAŞKAN — Lütfen.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Değerli milletvekilleri, ne istiyoruz?.. Ülke 1979 Kasımında bir kan denizine bulanmıştı. Hadiseler bir miktar istikamet değiştirmiştir. 1979 Kasımı öncesinde, daha doğrusu 1978 Kasımında artık ülke sıkıyönetimsiz idare edilemez hale gelmişti. Nitekim, Kars'ta, Erzurum'da, Erzincan'da, Sıvas'ta, Malatya'da, Elazığ'da, Kahramanmaraş'ta, Gaziantep'te, Adana'da sokak kavgaları olup, yüzlerce vatandaşımız hayatını kaybettikten sonra sıkıyönetim ilanını, ülkeyi idare edenler için zaaf sayan günün hükümeti, sıkıyönetim ilan etmek mecburiyetinde kaldı, getirdi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde üyesi bulunan bütün gruplar, günün hükümetine güvenleri olmamasına rağmen, sıkıyönetime oy verdiler.

Değerli üyeler, sıkıyönetim 18 aydır yürütülüyor. Sıkıyönetime rağmen, 18 aydır sıkıyönetime rağmen Türkiye' de kan durmamıştır. Sıkıyönetim, hükümetin sorumluluğundadır, sıkıyönetimden biz sorumluyuz; kimse hükümet o sorumlu. Yalnız sıkıyönetimi, devletimizin gözbebeği, Türkiye Cumhuriyeti birliğinin temel taşı Silahlı Kuvvetlerimiz yürütüyor.

Geliniz size fevkalade samimiyetle bu mübarek ramazan günü bir şey ifade edeyim; sıkıyönetimin içerisinden Silahlı Kuvvetlerimizi çıkarmak gün meselesidir; ama, Türkiye bu belanın içinden çıkmadıktan sonra Silahlı Kuvvetlerimizi bu işin içinden çıkarmış olmak hiçbir mana taşımaz.

Türkiye'nin fevkalade önemli meselesi, bir taraftan kan dökülmesini durdurmak, diğer taraftan ülkenin çeşitli köşelerindeki huzursuzluğu izale etmek olduğu kadar ve bunu aşmıyorum, bu fevkalade önemli meseledir, *Türk Silahlı Kuvvetlerini girişmiş bulunduğu bu mücadelenin içinden mutlaka başarıyla çıkarmaya mecburuz, mutlaka...* (AP sıralarından, bravo sesleri)

Şimdi Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda her şey düşünülmüş de acaba devletin güvenliği düşünülmemiş mi? Dü-

şünülmüş. Anayasanın 111'nci maddesi gereğince devletin güvenliği için Milli Güvenlik Kurulu tarafından tedbirler düşünülür; bu tedbirler, çareler hükümetlere tavsiye edilir. Milli Güvenlik Kurulu bizim hükümet olduğumuz geçen 8 ay zarfında 8 defa toplanmış; 8 defasında da demokratik otoritenin güçlendirilmesi gereği üstünde durmuş, bunu kamuoyuna bildirmiş ve ayrıca isim zikrederek bazı kanunların parlamentodan geçirilmesi için hükümete gayret sarf etmesi bakımından tavsiyede bulunmuştur.

Ben, her işin bir görevlisi var, görevlisinden alarak getiriyorum. Anayasadaki bu tavsiyelerin kaynağı 111'nci maddedir; bu kurul Milli Güvenlik Kuruludur; tavsiye hükümete yapılmıştır, hükümet olarak önünüze geldik. Diyoruz ki, 'Değerli parlamenterler, Türkiye Cumhuriyeti Buyük Millet Meclisinin değerli üyeleri, geliniz memlekette kan dökülmesine hep beraber karşı çıkalım, birlik olalım, beraber olalım.' Güzel; nasıl olalım birlik ve beraberlik içinde? Burada oturalım beraber, sonra gidelim lokantada yemek yiyelim, sonra gelelim burada bir daha oturalım... Böyle değil; birlik olalım, beraber olalım. Bir şeyin etrafında birlik ve beraberlik içinde olalım, bir şey yapalım; millete memlekete yararı olan bir şeyin etrafında beraber olalım. Uzun lafın kısası, neyin etrafında beraber olalım?.. Devlete demokratik otorite kazandırmanın peşinden gidelim. 18 aydır sıkıyönetim idaresi var, 11 ayı sizin zamanınızda, 7 ayı bizim zamanımızdadır. Sizin zamanınız, bizim zamanımız; aynı kumandanlar, aynı askerler bu hizmetleri yürütüyor. Sizi temin ederim canla başla yürütüyor, canla başla ve hayatlarını istihkar edercesine yürütüyor. İstanbul'da 12 bin asker, 700 subay ve 14 general sıkıyönetimde görevlidir, buna rağmen cinayetlerin ardı arkası alınamıyor. 8 bin polis var, oraya onu da ekleyin.

Eksikler var, eksikler... Tatbikatçılar eksik gösteriyor. Tatbikatçılar diyor ki, mesela; 'Bugün silah kaçakçılığı ile sıkıyönetim meşgul olamaz, sıkıyönetim kanunu kapsamına girmiyor.' Halbuki silah kaçakçılığı bu işin belkemiği. Silah kaçakcılığı geldiği zaman, 'Bunu sivil mahkemelere gönderin' diyor...

Değerli milletvekilleri, Cumhuriyet Senatosunun değerli üyeleri, *gelin sıkıyönetim komutanlarının görevlerini ve yetkilerini yeni baştan bir ayarlayalım. İşte Türkiye* Bü-

yük Millet Meclisinin vermesi lazım gelen karar bu. Kanun tasarısı getirilmiş; kanun tasarısı komisyonlardan geçmiş. Bir özel gündem istiyoruz. Bu özel gündemde bir gün içerisinde bunu tartışın, müzakere edin; ama özünü bozmayın; yani daha geriye gitmeyelim, daha geriye... Yetkiyi, onun için bana verecek değilsiniz, yetkiyi devlete vereceksiniz. Siz hiç hükümete gelmeyeceğinize göre mi hesap yapıyorsunuz yani?.. Yani ilelebet 'Azınlık hükümeti, azınlık hükümeti' dediğiniz bizim hükümet ilelebet kalacak, binaenaleyh, bu yetkileri o kullanacak, size gelince siz hiç hükümetin semtine uğramayacaksınız diye mi bunları söylüyorsunuz?. (AP sıralarından alkışlar)

Şimdi, vatandaş, 'Teröre karşı ortak tavır alın' diyor. Hani ortak tavır. Gelin şunu yapalım demiyorsunuz...

Bunları CHP sayın sözcüsüne karşı söylüyorum. Milliyetçi Hareket Partisi, Milli Selamet Partisi sözcüleri düşüncelerini gayet sarih şekilde söylemişlerdir, yapılması lazım gelen şeyi de söylemişlerdir. Binaenaleyh, şimdi diyoruz ki, 11 Haziran günü hükümet adına Devlet Bakanı arkadaşım Sayın Köksal Toptan bütün grupların yöneticilerine gitti, gelin şu 6 - 7 tane kanun var Meclislerin gündeminde, şunları çıkaralım ve...

AZİMET KÖYLÜOĞLU (Sıvas Milletvekili) — 9 aydır söylüyorsunuz beyefendi; gelin çıkaralım, burada yoksunuz.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Biz hep buradayız canım, nerede yokuz? Buradayız hep.

Gelin bunları çıkaralım.

Şimdi bunu yeniledik. Diyoruz ki, kan dökülüyor; vatandaş, 'Ey Meclis, ey parlamenterler buna bir çare bulun' diyor. Yalnız vatandaş değil, aklı eren herkes bunu diyor, herkes. Öyle ise, 'Nasıl bulalım' arayacağız. Bunu müşahhas hale getirmek lazım. Müşahhas hale getirmenin yolu; Meclis ne yapacak? Yasa eksikleri var, yasa eksiklerini tamamlayacak. Hükümet yasa eksiklerini getirmiş Meclislerin önüne koymuş, hatta bu yasa eksiklerinin bir kısmına, bizden evvel sizin hükümet olduğunuz dönemde ihtiyaç olduğu kamuoyuna beyan edilmiş.

Şimdi, biz diyoruz ki ve yüce Meclisten, Türkiye Büyük Millet Meclisinden istiyoruz ki, rica ediyoruz ki ve bunu kan dökülmesini ortadan kaldıralım diye istiyoruz, siyasi prim

için vesaire için istemiyoruz, başarı bize ait olmasın, başarı Türkiye Büyük Millet Meclisinin olsun diyoruz; 'gelin şu kan dökülmesini durduracak kanun tasarılarını kanunlaştırmakta hep beraber olalım.' Bu, Meclisin itibarını artıracaktır, Meclislerin itibarını artıracaktır, demokratik mekanizmaya güven kazandıracaktır. Bunda ne var? (CHP sıralarından, 'Koalisyon, koalisyon' sesleri)

Değerli üyeler, 'Efendim biz hükümet olursak bu iş hemen durur' diyen Halk Partisi idi, durmadı. Biz geldik, bize başladınız 'siz hükümet oldunuz, hani anarşi duracaktı, durmadı,' dediniz. *Şimdi, Adalet Partisiyle Cumhuriyet Halk Partisi beraber hükümet olsun, durur diyorsunuz; durmaz. Gelin bu kanunları çıkaralım. Eksik kalıyorsa daha da çıkaralım. Gelin, Anayasada değişecek yer varsa değiştirelim.*

HASAN CERİT (Adana Milletvekili) — Onarım hükümeti kuralım, ondan sonra.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Teklif ediyoruz, diyoruz ki, evvela Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarından geçmiş şu kanunları lütfen bir çıkaralım, müzakere edip çıkaralım. Burası müzakere meclisi; biz size 'Tasdik edin' demiyoruz. Müzakere edelim, bunları çıkaralım, bunlar kanunlaşsın. Kanunu, icra eden idarecilerin ve kumandanların eline bu kanunları verelim ve kanunları daha iyi icra etmek ve vatandaşı rahatsız eden unsurları ortadan kaldırabilmek imkânlarını bulsunlar. Başka bir yol yok, başka bir yol yok.

Gayet açık söylüyorum; peki, başka bir yol daha var; ama, bu zeminde diyorum. Ondan sonra diyorum ki, gelin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 136'ncı maddesi askıdadır. Bu hukukun üstünlüğü prensibiyle bağdaşmaz. Hukukun üstünlüğü prensibiyle bağdaşmaz. Hukukun üstünlüğü prensibine göre bu Anayasanın bütün maddeleri herkesi bağlar. 8'nci maddesi onu amirdir. Herkesi bağlar; ama Türkiye Büyük Millet Meclisini bağlamaz, diyemeyiz. Gelin, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanununu çıkaralım.

SÜLEYMAN SABRİ ÖZNAL (Edirne Milletvekili) — Anayasada toprak kanunu da var, hiç bahsetmiyorsunuz. Toprak kanunundan.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Gelin, diyoruz ki, mahkemeler büyük sıkıntı içindedir. Hâkimlerimiz büyük sıkıntıların içindedir. On binlerce dava mahke-

melerin önünde duruyor. 18 aydır ciddi sayılabilecek bir karara rastlanmadığını 3 - 4 gün evvel burada söyledim.

Devlet, ceza veremeyen devlet haline düşmüştür, orta yerde ibreti müessire yok. Orta yerde yapanın yanına kâr kalma hadisesi var. O zaman dökülen kanlar yerde kalıyor, yenileri dökülmeye devam ediyor. Gelin, buna bir çare bulalım diyoruz ve diyoruz ki, gelin, her defasında meseleyi askerlerimize aktarmaktansa, arada başka türlü bir yetki düzeni yapalım. Çünkü, Silahlı Kuvvetlerimiz canla başla her defasında verilen görevi yapıyor; ama her defasında Silahlı Kuvvetleri mütemadiyen taliminden, terbiyesinden uzaklaştırarak, mütemadiyen sokaklara sürerek, bunları başka şekilde meşgul edeceğimize, bu hizmetleri yine, gerektiği zaman, *devlet adına zor kullanan, Silahlı Kuvvetlerimizin şemsiyesi altında bunu sivil idareye gördürelim diyoruz. Bir fevkalade hal kanunu çıkaralım diyoruz.*

Devlet bunca derde müptela olduktan sonra, bunca kan döküldükten sonra bunun karşısında sadece birbirimizi kötüleyerek vakit geçirmeliyim diyoruz. Dediğimiz bu. Buna iltifat ederseniz Türkiye çok şey kazanır ve diyoruz ki, gelin, parlamentoda grubu bulunan bulunmayan partiler hep bir araya gelelim, yarından tezi yok bir komisyon kuralım; bu komisyon olağanüstü hal kanunu üzerinde müzakerelerini yapsın. İşi komisyona havale etmekle bir şey çıkmaz. Bir hafta vakit tanıyalım. Bir hafta zarfında bir tasarı meydana getirelim; istiyorsanız hükümet getirsin, istiyorsanız partiler beraberce getirsin; böyle bir tasarı çıkaralım diyoruz.

Gelin diyoruz, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin neresine itiraz ediyorsanız hep beraber olalım bunu çıkaralım diyoruz. Hep beraber olalım deyip, arkasını getirmemek yok bizde. Neyin etrafında hep beraber olalım; bunu söylüyoruz.

Değerli milletvekilleri, değerli Cumhuriyet Senatosu üyeleri, işte teröre karşı ortak tavır, milletin beklediği, istediği, herkesin istediği teröre karşı ortak tavır böyle olur. 'Hayır, bunlar olmasın da şöyle olsun...' Onu da müzakereye hazırız diyoruz.

Sanıyorum ki, bu tartışma bize bir çıkar yol göstermiştir. 'Hayır, biz onu da yapmayız' diyorsunuz. Pekâlâ, onu da yapmazsanız, gelin 60 gün sonra seçime gidelim diyoruz, 60 gün sonra seçime gidelim... (AP sıralarından alkışlar)

AZİMET KÖYLÜOĞLU (Sıvas Milletvekili) — Bir vatandaş olarak Isparta'ya rahatça gidebilir misin acaba?..

BAŞKAN — Sayın Başbakan, lütfen konuşmanızı toparlayın.

SÜLEYMAN SABRİ ÖZNAL (Edirne Milletvekili) — Askerlerle mi gidilecek seçime?..

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — *Ona razı değilsiniz, buna razı değilsiniz...*

Sayın üyeler, kan dökülmesi karşısında hiç kimse vicdanını sızlamadan kurtaramaz... Gelin tekliflerimize iltifat edin. Etmiyorsanız, yenilerini siz söyleyin. Etmiyorsanız, 'Öyle yapmayalım, müesseseyi çare müessesesi, bu büyük müesseseyi itibar müessesesi olarak tutmak için önünüze getirdiğimiz tekliflere rıza gösterin. (AP sıralarından alkışlar) Gelin... (CHP sıralarından, 'Grubunu getir' sesi ve gürültüler)

HASAN CERİT (Adana Milletvekili) — Onarım hükümeti...

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Gelin, hiç kimseye faydası olmayan, 'kısır çekişme' diyorsunuz. Bakınız teklifim nedir; birinci teklifim bu.

İkinci teklifim şudur : *Sıkıyönetimi mutlaka başarıya kavuşturalım. Sıkıyönetimin başarıya kavuşması Türkiye'de devletin kaderiyle eşdeğerdir.* Bunun hepiniz tarafından bilinmesini istiyorum.

İkincisi; gelin bu hizmetleri yapanların hep beraber arkasında duralım. *Gelin, kanunların emrettiği hizmetleri yapanlar yarın hayat korkusu içerisine girmesin. Yarın hesap soracaksanız bize sorun, ne hesabı soracaksanız; ama, hizmet görenlere güç ve kuvvet verin, moral verin ki, kurşun atmaktansa kurşun yemek yeğdir deyip, yüzlerce insanın şehit olması gibi bir durumla karşı karşıya kalmayalım.*

HAYDAR DEMİRTAŞ (Hatay Milletvekili) — Kara maskelilerin hesabını ver.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — Ve gelin, biz Türk vatandaşına kurşun atılmasına falan karşıyız; ama katilse, amansız bir biçimde kan dökülüyorsa; ama kana susamışsa, bunu savunamazsınız. Kimse savunamaz bunu. Gelin katillere, gelin hainlere, gelin canilere devletin gücünü kudretini hissettirelim ve bunları tesirsiz hale geti-

relim. İşte bunu diyoruz. Çiçek vererek, sırt okşayarak, birtakım başka laflar yaparak bunun hakkından gelmek imkânı yoktur. Düşünün taşının, ben kapıyı kapatmıyorum, ben huzurunuza bir rica ile geliyorum, bir taleple geliyorum; evvela bu memleketin bir evladı olarak bir taleple geliyorum.

ALEV COŞKUN (İzmir Milletvekili) — Yahya İsviçre' de.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Devamla) — İkincisi; bu büyük müessesenin senelerce savunmasını yapmış, bu müessesenin bir mensubu olarak geliyorum.

Üçüncüsü; görevimdir, Türkiye Cumhuriyetinin Başbakanı olarak görevimdir, Türkiye Cumhuriyetinin Başbakanı olarak geliyorum.

Cenabı Allah bu mübarek ramazan gününde hepimize yardımcı olsun.

Hepinize saygılar sunuyorum. (AP sıralarından alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Başbakan.

Şahısları adına Sayın Turhan Feyzioğlu, buyurun efendim.

Sayın Feyzioğlu, bir dakikanızı rica edeyim. Buyurun Sayın Ecevit.

BÜLENT ECEVİT (Zonguldak Milletvekili) — Sayın Başkan; Sayın Başbakan biraz önce yaptığı konuşmada, Meclis gündemine girmiş bulunan bazı yasaların çıkmasını ana muhalefet partisi engelliyormuş gibi konuştu, öyle bir izlenim yarattı. Bu, gerçeğe tamamen aykırıdır. İçtüzüğün 70'nci maddesine göre, sırf bu konuyu açıklığa kavuşturmak üzere konuşmak için söz rica ediyorum.

BAŞKAN — Bir engelleme demedi tahmin ediyorum... Buyurun Sayın Başbakan.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL (Isparta Milletvekili) — Hiç öyle bir şey ağzımdan çıkmamıştır, bakın zabıtlara. Ben, sadece 'Gelin çıkaralım' dedim.»

ONUNCU BÖLÜM

ÇANKAYA'DA BULUŞMA

1

BULUŞMA VE ÖNCESİ

Gece yarısını kırk dakika geçe, Başbakan Demirel'in arabası hızla geçti.

Gece yarısını kırk dakika geçe, CHP önderi Ecevit'in arabası hızla geçti.

Gece yarısını elli beş dakika geçe, Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil'in arabası hızla geçti.

Birinci otomobil, Çankaya'dan Atatürk Bulvarına doğru indi, sağa saptı, Güniz Sokağa girdi.

İkinci otomobil, Çankaya Köşkünden çıktı, sola saptı, doğru gitti, Oran'a vardı.

Üçüncü otomobil, Çankaya Köşkünden çıktı, sola saptı, sonra hafif sol aşağı girdi.

«*Çankaya zirvesi*» gece yarısından sonra sona ermişti.

Ne Demirel, ne Ecevit, ne de Çağlayangil hiçbir açıklama yapmadı.

Oysa, son umutlardan biriydi bu toplantı.

İki büyük parti arasında «işbirliği» ya kesinleşecek, ya da olamayacağı tümüyle anlaşılacaktı.

24 Temmuz 1980 Perşembe günü, «Çankaya zirvesi»ni beklerken ne umutlu, ne de umutsuzduk.

Çankaya'da Çağlayangil'in çağrısı üzerine Demirel'le Ecevit akşam yemeği yiyecekler, «önemli sorunları» konuşacaklardı.

Gün boyu bekleyecektik.

Demirel, Başbakanlıkta çalıştı, Ecevit partisinde. Yemeği düzenleyen İhsan Sabri Çağlayangil'i aradım, o «umutlu» idi.

2

UMUDU OLMAYAN: EVREN

MHP kaynaklarından bir haber yayılmıştı: Yeni bir «muhtıra» verilmişti. Başbakan Demirel'i aradım, saat 16.30 sıralarındaydı, «Şu ana kadar Başbakanlıkta çalıştım. Böyle bir muhtıra yok. Haber de sakat, nereye verilmiş, kime bırakılmış?..» dedi. Konuttaydı, «muhtıra haberi»ne çok sinirlenmişti.

Saat 18.00'de Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'in yanından ayrılmıştı. «Haftalık mutat görüşme» yapılmıştı.

Cumhurbaşkanı Vekilini, Köşkün santralından aradım. Bağladılar:

«Muhtıra haberi»ni sordum, Çağlayangil, «Bana böyle bir şeyden söz etmedikleri gibi, buna yakın bir şey de söylemediler» dedi ve arkasından,

«Hatta, gezi izlenimlerini Başbakanlığa anlatmışlar, onu bana da aktarmak nezaketini gösterdi Sayın Genelkurmay Başkanı,» diye ekledi.

Söz, ister istemez o geceki «üçlü yemeğe» geldi. Çağlayangil,

«Sayın Genelkurmay Başkanına iki parti liderini bu gece buluşturacağımı söyledim ve *'Umutlu musunuz Paşam?'* diye sordum. Genelkurmay Başkanı Sayın Evren, *'Hiç umudum yok'* diye cevap verdi. Sayın Evren'e, 'Tıpkı Papa seçimlerinde yapıldığı gibi, ikisini bir odaya kapayacağım, sonuç alınmadan çıkarmayacağım' dedim...»

Çağlayangil toplantıdan sonra bir açıklama yapılıp yapılmayacağını iki parti önderine soracağını, eğer gerekirse yapılacağını söylüyordu. Cumhurbaşkanı Vekilinin «aklındaki projeye göre», belki de bu toplantılar bir dizi toplantıya dönüşürdü. «Eğer bu seri toplantılardan sonuç alınamazsa, millete 'olanlarla olmayanları' açıklayacağım» diyordu.

3

SES VEREN, SES VERMEYEN

Bütün geceyi Köşkü denetleyerek geçirdim. Toplantının sona erip ermediğini kovalıyordum. Ne çıkacaktı?.. Ne olacaktı?.. Bu sorunları yanıtlayıp gazeteye vermek gerekiyordu. Çünkü, Hürriyet'in genç yazı müdürlerinden Hakkı Öcal, ilk haberi gazeteye koymuş, «*Gene anlaşamadılar*» diye bir de başlık atmıştı. Kamuoyundaki beklentiyi yansıtan bir başlıktı bu.

Saat 00.30'da toplantının dağıldığını öğrendim, koşup gittim Köşkün kapısına, otomobiller farlarıyla karanlığı delip hızla uzaklaştılar.

Eve geldim.

Ecevit'i arayacaktım, ama nasıl?.. CHP önderinin o gün de bugün de değişmeyen «huyu» ev telefonunun numarasını hiç kimseye vermemekti. Çağlayangil ise, «*umudunu sürdürüyor,*» bu aşamada hiçbir şey söylemek istemiyordu.

Tek umut kalmıştı: Demirel'in telefonu.

27 52 31 numarayı çevirdim, bir kez çaldı, Demirel'in sesi duyuldu.

«Bir kâğıt aramak için» aşağıdaki çalışma odasına gelmişti, bir iki dakikalığına. Şans bu, o sırada aramıştım.

«İyi» dedi, «*beş yasa tasarısının çıkarılmasında anlaştık.*»

Beklenmedik bir sonuçtu, yasaları da saydı, not alıyordum, ama heyecanlanmıştım, yasaların hepsini yazamadım.

Gazeteyi aradım, «*anlaşamadılar*» haberini çıkardık, «*anlaştılar*» diye başlıkla gece yarısı sonrası haberini koyduk.

Demirel'den aldığım bilgiye göre, Cumhurbaşkanı seçimi söz konusu olmuştu, fakat Çağlayangil'in seçilmesine «fırsat» olmadığı için değinememişti. «*Ama, ben memnunum*» diyordu. Sonuç üzerinde kanımı öğrenmek istedi, doğrusu bir süre düşündüm, «İyi... *Pek çok 'şeyi' yatıştırır...*»

Olumlu izlenimler sürebilseydi, akla gelen ve «çok şey» diye özetlenen kıpırdanmayı yatıştırabilirdi.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

TUTANAK

1

DÜZELTİLMİŞ TUTANAK

Çağlayangil, Köşkün ikinci katında 24 Temmuz gecesi, tüm kenti gören balkonda iki önderi yan yana getirdi.

Yemek, «sakin, karşılıklı görüş alışverişleriyle» geçti.

Asıl konuşma, yemekten sonra başlayacaktı.

Bu konuşmaların tutanağı —ertesi günü— Çağlayangil tarafından yazdırıldı.

Bir kopyası Ecevit'e, bir kopyası Demirel'e gönderildi.

Ecevit, gönderilen metin üzerinde kimi düzeltmelerle ekler yaptı.

Son biçimini alan metin, yeniden yazılıp taraflara gönderildi.

Görüşmeleri Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil açmıştı ve metin bu konuşmayla başlayıp sürüyordu.

Düzeltilmiş Son Tutanak Metni:

«... SAYIN CUMHURBAŞKANI VEKİLİ ÇAĞLAYANGİL: Konuşmamızı açabilmek için ben, bir girizgâh yapayım. Sayın Ecevit iktidardayken Türkiye'nin içine düştüğü bunalıma hangi açıdan bakardı bilemiyorum. Bendeniz Demirel kabinelerinde ve hükümet sorumluluğu altında bulunduğum uzun yıllarda iç politika çekişmelerinin, içte ve dışta memleketin görüntüsüne ve itibarına yaptığı tahribatın üzüntüsünden bir türlü kurtulamazdım. Kaç defa bu çatı altında Cumhurbaşkanı Sayın Korutürk'e dert yanmışımdır:

'Kader iki genç lideri bu memleketin mukadderatında son söz sahibi yapmıştır. Kim ne derse desin Demirel'in faşist, Ecevit'in komünist olduğuna inanacak aklı başında bir Türk bulamazsınız. Bu liderlerin görüşleri, politikaları farklı olabilir. Ancak memleketin bekası ve milletin selameti söz konusu oldukça, her ikisi de (memleket varsın batsın, bi-

zim dediğimiz dediktir) diyebilecek bir zihniyeti taşıyamazlar. Siz inisiyatifi neden ele almıyorsunuz? Bu iki lideri özel olarak davet edip, niçin yakınlaşmanın, anlaşmanın yardımcısı olmuyorsunuz? Özel bir yemekte, her türlü teşrifattan, kompleksten uzak olarak memleket problemlerine beraberce eğilirseniz mutlaka olumlu bir sonuç alırsınız' derdim.

Sayın Korutürk bana, 'Aman İhsan Bey bu olacak iş mi?' derdi. 'Ben bunu kaç defa denedim. Liderlerden biri demokrasilerde özgürlükler kısıtlanmamalı, batı demokrasilerinde ne varsa, bizde de hepsi olmalı. Mesela Komünist Partisi serbest bırakılmalı. Eğer demokrasiyi süs olarak benimsemediysek, bütün icaplarına uymalıyız. Diyalog kurulmalı, demokrasi içinde uzlaşma ile sonuç alınmalı diyecek, öbür lider evvela olup bitenlere konulacak teşhiste mutabık olalım. Bütün bu olayların arkasında komünizm vardır. Yeraltı faaliyetleri ile memleketin altı üstüne getiriliyor. Ülkedeki bunalımın devasını komünizmin serbest olmasında arayan bir anlayışla nasıl diyalog kurabiliriz, nasıl uzlaşırız diyecektir.

Sonra bu iki lider kapıdan çıkarken, (havanda su dövüldü) diye beyanat verirlerse ona da şaşmayın. Bunu bir defa daha bana tekrarlamayın' derdi.

Üzülürdüm, bir şey yapamazdım.

Kader geldi çattı, eğreti olarak bile olsa şimdi ben aynı makamda oturuyorum. Kendi kendime (hadi bakalım başkalarına verdiğin öğütleri şimdi kendin yap) diyorum.

Beni sizleri davete cesaretlendiren düşünceler, memleketin içinde çalkandığı bunalımın yanında bu mülahazalardan da kaynaklanıyor. Çağrıma uydunuz, lütfedip teşrif buyurdunuz, her ikinize de yürekten şükranlarımı sunarım.

Muhterem arkadaşlarım,

Memleketin durumunu yeni baştan hikâyeye kalkışarak, sizleri sıkmak istemem. Son üç günün ölüleri ne hale geldiğimizin, neyin eşiğinde olduğumuzun en canlı tasvirleridir. Memleket sağ sol kavgasını gerilerde bırakmıştır. Bir tarafta devlet var, öbür tarafta ona kasteden sağlı, sollu terör var. Sağ sol meselesi, terörün iç taksimatı haline geldi. Bu durumda (sen hangisinden yanasın?) diye birbirimizden soramayız. Bunlardan hangisinin tercih edileceğini tartışamayız. Cenaze başında suçlu aramanın zamanı da gelip geçti.

Şimdi mutlaka bir şey yapmak ihtiyacı ile karşı karşıyayız. Bir şey yapmaya ancak siz ikiniz kadirsiniz. Bu benim gözümde de böyledir. Türk milletinin gözünde de böyledir. Şu mütevazı davetim memleket çapında akis gördü. Her taraftan telefon, telgraflar yağıyor. Millet bir müjdeye, bir iyi habere, bir güler yüze susamıştır. Milleti mahzun etmeye, inkisar içinde bırakmaya razı olacağımızı sanmıyorum.

Bir şeyleri ancak siz ikiniz yaparsınız diyorum. Bunun sebebi, siz ikiniz Türk siyasi kamuoyunun yüzde seksenini temsil eden kitlelerin sözcüsüsünüz. Geçen gün Atatürk'ün 100'üncü doğumyılı hazırlıkları toplantısında, 'Biz ikimiz birleşirsek, bu konu ile ilgili yasayı birkaç günde Meclisten çıkarırız' demiştiniz. Doğrudur, siz hangi yasayı isteseniz, hatta isteseniz Anayasa değişikliğini de, bu hızla gerçekleştirebilirsiniz.

Onun için ki, millet her şeyi ikinizden bekliyor.

Bugünkü konuşmamız belirli bir konuya saplanıp kalmayacak. Neyi isterseniz konuşacağız. *Tüm dikkatlerin üzerinize dikilmiş olmasına rağmen, bir yemekle her şeyin hallolunacağını da ne iddia edebiliriz, ne bekleyebiliriz. Biz bir işe başlıyoruz. Bitirinceye kadar devam edeceğiz.* Bilmem Papanın nasıl seçildiğini tekrar anlatmama lüzum var mı? Yüksek malumlarınızdır ki Papayı seçmek için bütün Kardinaller Roma'da Vatikan'da Sixteen Kilisesinde toplanırlar. Kardinallerin hepsi kiliseye girdikten sonra kapı kapanır ve dışardan kitlenir. Oy vermeye başlanır. Oy verme muamelesi Papanın seçimi tamam oluncaya kadar devam der. Papa seçildiği anda o zamana kadar kullanılan bütün oy kâğıtları şömineye konarak yakılır ve dışarıda Papanın seçiminin neticesini bekleyen halk kilisenin bacasından dumanların çıktığını görünce o zaman kilitli kapıyı açarlar.

Memleketimizin içine düştüğü anarşi ve terör afeti karşısında siyasi partiler ve Anayasal kuruluşlar ortak bir tavır alamazlarsa, bu afetin önü alınamayacaktır. *Bütün siyasi partilerin ve Anayasal kuruluşların ittifakından evvel, ben, iki büyük lider, iki önemli parti arasında bir görüş birliği arıyorum.* İşe buradan başlamak, bana en kestirme yol görünüyor. Çünkü *ikinizin ortak tavrı ve anlaşması, birçok güçlüklerin çözümünün kapısını açacak en kıymetli anahtar olacaktır.* Bu ortak tavır, bu anlaşma terörün önlenmesinden

başlayarak, sırasıyla bizi saran bütün güçlüklerde ve milli nitelik kazanan, hayati tehlike arz eden diğer meselelerde de denenecektir. Bunun kolay bir iş olmadığını biliyorum. Bunun bir toplantıda, bir yemekte çözülecek bir mesele olmadığını da idrak ediyorum. Ama iyi başlayabilirsek, mutlaka olumlu bir sonuca ulaşabileceğimizi umuyorum. Çok defa beraber düşünüyor, ayrı konuşuyoruz. Nasıl hepimiz memleketin selamete çıkmasında tek bir yürek gibi berabersek, bunun yollarını aramada da beraber olmanın çarelerini bulabiliriz.

İki büyük parti arasında işbirliği ve ortak tavır... Bunun çeşitli yolları, alternatifleri vardır. Onları iki lider en büyük yetki ile araştırabilirsiniz. Bu başlangıç toplantısı ışıklı bir noktaya ulaşabilirse, bu toplantıları tekrarlar ve muhakkak bir sonuca varırız. Buna mecbur olduğumuzu sanıyorum.

Karşılaştığımız problemler tek bir partinin altından kalkabileceği durumu aşmıştır. Bu güçlükleri asgari iki büyük parti birbirine destek olarak göğüslemeye mecburdur. Başka türlü üstesinden gelemeyiz. Son Milli Güvenlik Kurulu toplantısında komutanlar çeşitli kaynaklardan derlenen istihbaratı dinledikten sonra, bir öneride bulundular. 'Ana muhalefet partisi liderini, Anayasal kuruluşlar başkanlarını bu kurula davet edelim, bu bilgiler onlara da verilsin. Bu gerçeklere vakıf olduktan sonra güvenlik mahkemeleri dahil her türlü önlemlerin alınmasına muvafakat edeceklerine şüphe yoktur' dediler. Sayın Demirel böyle bir davetin Milli Güvenlik Kurulu üzerinde siyasi tartışmalara yol açacağını öne sürdü. Gerekiyorsa Milli Güvenlik Kurulu Başkanı sıfatıyla Cumhurbaşkanı Vekili, ana muhalefet partisi lideriyle, kuruluş başkanlarını ayrı ayrı davet etsin. Hükümet ve komutanların gıyabında bu bilgiler kendilerine verilsin dedi. *Ben, anarşi ve terör ile mücadelede gerekli tedbirler ve yasalarla ilgili olarak başhukuk danışmanıma bir dosya hazırlattım.* Komutanlar da bu yetkilere ihtiyaç duyuyorlar. *Onları zatıâlilerine hatıra kabilinden takdim edeceğim.*

Teröristlerin silahı karşısında, özgürlüklerin ve demokrasinin savunulması her geçen gün biraz daha zor hale gelmektedir. Hiçbir kaide, nizam ve insaf tanımayan örgütler tarafından yaratılan olağanüstü hal, normal zamanların önleme tedbirleri ile karşılanmaz hale gelmiştir. Bunun çare-

sini iki lider beraber arayacaksınız. *Bu çare belki de demokrasinin normal kurallarının dışına taşabilir.* İhtiyacı en az zararlı halde karşılayacak tedbirleri beraberce arayacağız.

Maruzatımı özetlemek istersem şu neticelere varıyoruz: Memleketin acıklı durumu karşısında muhakkak bir şeyler yapmaya mecburuz. *Çok tehlikeli, son derece önemli bir noktada bulunuyoruz.* Yapacağımız şeyler sureti katiyede ortak bir tavırla çözümlenebilir. Ortak bir tavır için asgari iki parti arasında görüş birliğine ihtiyaç vardır. Ben sizleri bu maksat için davet ettim. Millet sizin inisiyatifinizi bekliyor. Millet sizden çok şeyler bekliyor. İşte bu akşam bunları konuşacağız, benim maruzatım budur...»

Ecevit: «Gözler Bize Çevrildi»

Çağlayangil'den sonra, CHP önderi Ecevit söz aldı, sergileyeceği davranış önemliydi:

«... Her şeyden evvel bu toplantıyı düzenlediğiniz ve bu konuları konuşmak imkânını verdiğiniz için teşekkür etmek istiyorum. Memleketin güç durumda olduğu doğrudur. Her şeyden umut kesilmesini teşvik edici olayların ve kan dökülmelerinin sürüp gitmesine rağmen, *Türk halkı çareyi* yine TBMM'den ve partilerden, *özellikle iki büyük partiden beklemeye devam ediyor.* Sizin de dediğiniz gibi işte bunun için bütün gözler bizim buluşmamıza çevrilmiştir. Bu; *çok sevindiricidir.* Çünkü, *halkımızın çözümü demokratik kurallar içinde aradığını gösteriyor.* Demokrasinin bütün aksaklıklarına, eksikliklerine rağmen halkımız, neticeyi yine de demokrasiden beklemektedir. Bu gerçeğin mantıki sonucu olarak, alınacak bütün tedbirleri o mekanizma içinde almamız gerekir. *Yani alacağımız önlemlerin demokrasi ile çelişmemesi lazımdır. Demokrasi dışında tedbirlere başvurulursa demokrasinin kendi kurumları hüsrana uğrar.* Sorunlar ne kadar ağır olursa olsun, çözümler demokratik haklar ve özgürlükler zedelenmeden alınmalıdır. Önlemleri böyle aramalıyız. Çağımızda ve yöremizde yer alan olaylar, demokrasi kuralları ile bağdaşmayan yetkilerin huzur sağlamak şöyle

dursun, huzursuzluğu arttırdığını gösteriyor. İşte İran gözlerimizin önünde. Bütün şiddet tedbirlerine rağmen bir türlü huzura kavuşamıyor. Başka ülkelere de bakalım. Türkiye'nin ortağı bulunduğu ülkeler topluluğu ile de bağlantılarımızı sağlıklı olarak sürdürebilmemiz, alacağımız önlemlerin yine demokrasi kuralları içinde kalmasını zorunlu hale sokuyor. Türkiye'nin jeopolitik durumunun özelliği var. *Türkiye demokrasiden ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın ortaklarımız bulunan devletler yine Türkiye'den vazgeçmez, ilişkilerini sürdürürler, denebilir.* Bu, belki de doğrudur, ama onların kamuoyları bu duruma büyük tepki gösterirler. 12 Martta da böyle oldu. Kaldı ki, dıştan yapılan tahrikler ne olursa olsun, sağdan da soldan da devlete karşı yönelen bütün akımlar, aslında demokrasiyi yıkmayı hedef almaktadır. Biz demokrasiyi savunacağız diye bu rejimin ana kurallarını ihmal ederek önlem almaya kalkışınca onların arzusuna hizmet etmiş, Türkiye'de demokrasiyi kaldırmaya vasıta olmuş oluruz. Bunlar genel olarak mülahazalarımdır.

Şimdi konuların ayrıntılarına geliyorum. *Olağanüstü hal yaşıyoruz. Bu gibi durumlarda devlete olağanüstü yetkiler verilebileceğini kabul ediyorum.* Batıda da bunların örnekleri vardır. Ancak unutmamak gerekir ki, Türkiye'de demokrasi benimsenmiştir, ama gelenekleri henüz yerleşmemiştir. *Bizde demokrasiyi özgürlüklerinden soyutlama temayülü vardır.* Demokrasimizin gelenek eksikliği karşısında *toplumumuzun bazı etkin kesimlerinde, demokrasinin zaman zaman ihmal edilmek istendiği görülmektedir.* Demek istiyorum ki, olağanüstü yetkilerin devlete verilmesi konusunda, demokrasinin sağlam gelenekli ülkelerinde yürürlüğe konabilen yetki yasaları oralarda yararlı sonuçlar verebilir. Ancak, aynı olağanüstü yetkiler, Türkiye gibi ülkelerde demokrasi ile bağdaşmayan sorunlar yaratabilirler. Mesela, İngiltere'de radyo ve televizyon için BBC'ye uygulanan bir statü var. Aynı statüyü Türkiye'ye tatbik ederseniz TRT düpedüz bir iktidar televizyonu olarak ortaya çıkar. Aynı şey Fransa'da da görülmüştür. Demokrasiyi kurtarmak ve kuvvetlendirmek için De Gaulle yönetiminin ilk döneminde alınan önlemler, Türkiye'de uygulansaydı bizde demokrasinin sonu olurdu. İngiltere'nin İrlanda için aldığı önlemlere de aynı şeyler söylenebilir. *Türk halkının sabırlı bir bekleyiş içinde olduğu doğrudur. Fakat haklarına kısıntılar getirilirse, Türk*

halkının sabrı sona erer diye kaygılanırım. Alınması düşünülecek bütün önlemler halkımızın bu özelliği göz önünde tutularak uygulanmalıdır.

Alınması istenen önlemlerin bir kısmını evvelce biz Meclise sunduk. Bu yeni hükümet gelince de çıkarılmasına destek olduk. Bu tasarılar müzakere safhasına geldiği vakit konuyu gruplarımızda görüştük. Bazı değişiklikler önerildi. Ortak bir çabayla tasarıların kanunlaşmasını sağladık.

Demirel'in mektubunda sözünü ettiği yasaları iki bölüme ayırmak lazımdır. Birincisinde Güvenlik Mahkemeleri ve Olağanüstü Hal Kanunları vardır. İkincisinde diğer tasarılar yer alıyor. Diğer tasarılar bizim için sorun yaratmaz. Bu tasarılar komisyonlardan bizim çoğunluğumuzla çıkmıştır. Mutabık kalabiliriz. Bunlar için bizden güçlük beklenmez. Yalnız eğer beni bağışlarsa *Sayın Demirel'in bir yaklaşımı oluyor. İşbirliği ve uzlaşma isterken hiçbir şey vermek istemiyor. Sade kendi istediklerini almaya bakıyor.* Bizim de önerebileceğimiz bazı şeyler elbette olacaktır. Mesela, eğer vergi tasarısı ele alınacaksa, bizim istediğimiz belediye gelir ve yetkileri tasarılarıyla birlikte ele alınmalıdır. Bunlar da ayrı bir kategoridir. Sözünü ettiğimiz tasarıların bazılarına her iki partiden muhalefet şerhleri kondu. Bunlar yapacağımız diyalog içinde hallolunabilir.

Evvelce de işaret ettiğim gibi Devlet Güvenlik Mahkemesi ve Olağanüstü Hal tasarıları bizim için ciddi birer sorundur. Ben de komutanlarla birlikte çalıştım. Eğer arada kökten bir değişiklik olmadıysa onların ille de Devlet Güvenlik Mahkemesi diye saplanıp kalacaklarını sanmıyorum. Onların şikâyetleri var, 'Mahkemeler yüklüdür. Çok iş var. Ağır işliyorlar. Usul hükümleri de zorlaştırıcı bir rol oynuyor. Yargıçlarda büyük bir can korkusu ve terörün baskısı var. Hâkimin, savcının, tanıkların korunabilmesi bir sorun oluyor. Bu yüzden sıkıyönetim bunların üstesinden gelemiyor' diyorlar. Askerler bu duruma bir çözüm getirilmesini istiyorlar. Biz bu şikâyetlerin mutlaka Devlet Güvenlik Mahkemeleri yoluyla karşılanmasına gerek görmüyoruz. Bu şekil mahkemeyi sakıncalı buluyoruz. Devlet Güvenlik Mahkemesine Anayasada yer verilmiştir. Doğrudur, ama 12 Mart dönemi ortadadır. Bu hüküm, Anayasaya dışardan empoze edilmiştir. Anayasamızda bir yama gibi duruyor. Çünkü Anayasada genel olarak tabii hâkim ilkesi vardır. Mah-

kemelerin bağımsızlığı, kurumsal güvencelere bağlanmıştır. En önemli konu da hâkimlerin seçilmesinde siyasal gücün etkisi olmamasıdır. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş biçimi bu ilkeleri zedeliyor. 136. madde bu ilkelerin dışına çıkıyor. *Bize göre Anayasamızdaki yargı organları ile ilgili genel denge asla bozulmamalıdır.* Bunun için bu mahkemeler daha kurulmadan talihsizlikle malul bir hale gelmişlerdir. Bunların kuruluş biçimi doğarken tepki uyandırmaktadır. Onun içindir ki, Anayasanın bu hükmü mümkünse hemen değiştirilmelidir veya diğer bazı Anayasa hükümleri gibi bir kenara bırakılarak başka türlü çözüm aranmalıdır. Mesela, Anayasa cumhurbaşkanı seçimini 15 günde öngörüyor. Toprak reformunun çıkarılmasını istiyor, istiyor ama olmuyor. Biz hükümette iken bu sakıncayı giderecek bir tasarı hazırladık. Önlem paketi içinde Meclise sunduk. Bizden sonraki hükümet bizim hazırladığımız bu tasarıyı paketin içinden çıkardı. Bu bir talihsizlik oldu. Yoksa bizim hazırladığımız tasarı kanunlaşabilseydi bugünkü ihtiyaç şimdiye kadar çoktan ortadan kalkmış olacaktı. Biz belli illerde belli mahkemelerin münhasıran bu davalara bakmasını, civar illerdeki aynı nitelikte bulunan davaların da bu mahkemelere gelmesini kabul ediyoruz. Bu neyi sağlayacaktı? Evvela sürati sağlayacaktı. Sonra da o mahkemeler sadece terör işleri ile meşgul olacaktı. Şimdiki mahkemeler körlerin fili tanımlamasına uygun bir hale geldi. Kim hangi uzvu ele geçirirse tanımlamayı ona göre yapıyor. Zannediyorum ki, bizim düşüncelerimiz, ihtiyacı karşılayacak ve mevcut sakıncaları giderecektir. *Eğer bugünkü hükümetin, hâkimleri ille de ben seçeyim, hâkimleri siyasi güç seçsin diye bir iddiası yok ise, Devlet Güvenlik Mahkemesi sorunu bu endişeleri giderecek tarzda çözümlenebilir.* Ya bizim hazırladığımız tasarıyı çıkarırız veya Anayasadaki bugünkü hükmü elbirliği ile kaldırır yeni bir mahkeme tasarısı hazırlarız. Bu yolla da şekil noksanı ortadan kalkar. *Olağanüstü hal konusuna gelince, sözlerime başlarken koyduğum genel kurallar içinde birtakım olağanüstü yetkiler düşünülebilir. Demirel diyor ki bu yetkiyi siyasi güçlere değil. devlete tanıyacağız. Hangi devlete?* Devletin içinde valiler var, siyasi gücün getirdiği görevliler var. Hiçbirimizin inkâr edemediği bir cihet ortadadır. Türkiye'de bu anlamda devlet, büyük tahribata uğramıştır. Bu konu bütçemizi de tahrip etmiştir. Birkaç kabine değişikliği daha olur-

sa, korkarım ki, bütçe sadece maaşlara yetmeyecektir: Memurların da ne devlete, hatta ne de kendilerine güveni kalmamıştır. Kamuoyunda da güven kalmamıştır. Bu kamu görevlilerine mi olağanüstü yetkiler tanıyacağız? *Kamu görevlilerinin hepsini bugünkü hükümet atamakta. Hangi hükümet? 'Bu memlekette bütün fesadın kaynağı Halk Partisindedir' diyen bir başkanın hükümeti.* Kamu görevlileri icraatında ışığı bu hükümetin başından alacaklardır. Bu durumda olağanüstü hal yetkilerine samimi bir teşhis nasıl konuyor bilemiyorum. Biz buna ne kadar razı olmazsak, eğer hükümette biz olsak Demirel de razı olmaz. Ben Demirel'e diyorum ki, olağanüstü yetkileri devlete ve onun kamu görevlilerine tanıyabilmek için gelin evvela kamu yönetimini iktidara tabi olmaktan çıkaralım. Hangi makama olursa olsun bütün mevkilere atamaları objektif kurallara tabi tutalım. Özlük hakları ile ilgili siyasal iktidar yetkileri son derece sınırlı olsun. Devletin sürekliliği güvence altına alınsın, muhalefet huzur içinde çalışabilsin. *Kendi gözlerimle gördüm. Bir Nevşehir Valisi, dışarda dehşet verici olaylar olurken Hükümet Konağında vali, emniyet müdürü bir de odacı kapıyı kilitleyip saklanabiliyor.* Aynı vali benim yanımda gerçekleri tahrif ederek Sayın Başbakana beyanlarda bulunabiliyor. Bu hallere tanık oldum. *Buna rağmen o idarecilere olağanüstü yetkiler mi tanıyacağım? Bunları bizden istemek insafsızlık olur. Ama bunun yolu vardır. Kamu yönetimi evvela herkesin güvenebileceği hale getirilir, o zaman yetkiler tanınabilir.* Kamu yönetiminde tahribat öyle bir noktaya geliyor ki bu noktadan itibaren hiçbirimiz bu tahribatı onaramayız.

Koalisyonlardan söz ediliyor. Bugünkü durumda koalisyonlarla yaşamaya mecburuz. Demirel de azınlık hükümetleri ilkesine karşı çıktı, sonunda geldi kendisi azınlık hükümeti kurdu. Bunu şikâyet için söylemiyorum. Ben azınlık hükümetlerine karşı değilim, koalisyonlar da bu memlekette pekâlâ başarılı olabilir. Koalisyonların en ciddisi, 1961 yılında Halk Partisi Adalet Partisi arasında kuruldu. Adalet Partisi o devirde tabandan gelen af istekleriyle baskı altında kalmasaydı, o hükümet daha çok şeyler başarabilecekti. Ben o hükümetin içinde bulundum. O hükümet olmasaydı, 27 Mayıs devri aşılamazdı. *O tür hükümet bugün kurulacak*

olsa o hükümetin en başta gelen görevi, devleti onarmak olacaktır. Devlet bir araçtır, eğer sağlıklı işlemiyorsa o vasıtaya ne türlü yetki tanırsanız tanıyın işletemezsiniz. Devlet otoritelerine tanınan yetkiler bugünkü haliyle de az değildir. Ama kötü kullanılıyor. Teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin, makineyi kullanabilecek ehil kimseler bulunamazsa, yarar sağlayamazsınız. Kötü kullananın elindeki Mersedesten, iyi kullananın elindeki Anadol daha yararlıdır İşte görüyoruz, vakalar olup gidiyor, bir netice alamıyoruz. Biz hükümete ilk geldiğimizde İstanbul vilayetinde güvenlikle ilgili bir brifinge katıldım. İstanbul'da iyi bir balistik laboratuvarı bulunduğunu, fakat yarar sağlanamadığını söylediler. Meğer vakalarda kullanılan kurşunları semt karakollarında toplayıp bir torbaya koyup on beş günde bir balistik uzmanlarına gönderiyorlarmış.

Bu kurşunların hangi tarihte ve hangi olayda kullanıldıkları tespit edilemediği için incelenmesine ihtiyaç ve lüzum kalmıyor, hepsini çöpe atıyorlarmış. Devlet cihazları böyle olursa yetkilerden bir netice alınamaz. Ama dediğim gibi bir onarım hükümeti kurulursa, bu sakıncalar ortadan kalkacaktır. Böyle bir hükümetin hiçbir kanadına baskı yapılamayacaktır. Her kanat, ortağını gösterecek, mazeretini öne sürecektir.

Ben daha evvellerden Türkiye'nin birkaç ay içinde bunalıma gireceğini biliyordum. Bunu önlemeye çalıştım. İstifamı vermek için Sayın Korutürk'e gittiğim gün, mesaj bıraktım. Demirel kendisini yine eski ortaklarıyla işbirliğine mecbur görüyorsa, bu devlete yazık olur. Ama eğer mecbur hissetmiyorsa, biz ona öyle kerhen değil, belirli koşullarla destek sağlarız. Şartlarımız da makul olur dedim. Bunları ne zaman söyledim?

Bir seçim yenilgisine uğramıştım. Parti içi sorunlarım vardı. Güvenoyuna başvurmak üzere olağanüstü kurultay çağırmıştım. Genel yönetim kurulumuz istifa etmişti, grup yönetim kurullarımız seçilmemişti. Danışabileceğim bir yetkili kurul bile yoktu. O koşullar altında söyledim. Olmadı. Yıl sonundan sonra da bu aşama geride kaldı. O zaman geniş tabanlı hükümet ve koalisyon çağrılarında bulundum.

12 Mart dönemlerini hatırlıyorum. Ben o zaman Genel Sekreterdim. *İnönü ile görüşüyorduk. Bana en çok ağır ge-*

len, beni her zaman düşündüren bir müşahadesini dile getirdi. 'Demokrasiyi düşe, kalka yürütüyoruz dedi. Biz siyasiler kaideleri bozuyoruz, restorasyonu Orduya düşüyor. Biz bozdukça bu böyle sürüp gidecektir. Restorasyon hep Orduya düşecektir ve restorasyon arası devirler gitgide kısalacaktır.'

Şimdi bakıyorum, bir bakıma talihli gelişmeler var. Restorasyonun her devirdekinden daha zorunlu hale gelmesine rağmen, askerlerin müdahale ihtimali yok denecek kadar zayıftır. Neden böyle oldu? Çünkü tecrübe sahibi oldular. Akıllı insanlar. Gördüler ki, müdahaleler işe yaramıyor. Kitle çatışmalarına engel olunamıyor. *Çözümü Silahlı Kuvvetlerde aramak beklenemez.* Onlar dış düşmana göre eğitilmişlerdir. *Bir cenaze töreninde önlem almaları gerekse, Kıbrıs'a çıkarma yapar gibi hareket ediyorlar.* Bu yollarla da siyasi meselelerin üstesinden gelinemiyor. *Müdahaleler her şeyi bozuyor. İnönü'nün kerameti Ordu bakımından geçerliliğini yitirmiş olsa bile, temeli doğrudur.* Demokrasimizde yine onarım devrine geldik. *Biz hükümet olduk beceremedik. Demirel hükümet oldu. O da beceremedi. Deneyecek neyimiz kaldı? Tek başına iktidar mı? Onun sonu da 12 Marta çıkıyor.* Bunalım çok derinlerden kaynaklanıyor. Bu doğaldır. Bizim jeopolitik mevkimizde demokrasiyi bizim kadar işletebilecek başka bir millet bulmak mumkün değildir. Ülke budur. Her beş yılda bir nüfusumuz Danimarka kadar artıyor. Bugünkü dünya ekonomik bunalımında, kimse bunun altından kolay kolay kalkamaz. Hiçbirimiz bunun altından tek başına kalkamayız. Yıllardır vergi reformu yapmak gerekli. Adalet Partisi bizim vergi reformumuzu engelledi. Şimdi de Adalet Partisi istediği vergi reformunu yapabilecek durumda değil. 1971'de Mecliste salt çoğunluğu varken sınırlı bir vergi reformuna girişti, başı derde girdi. Bunu ancak ikimiz beraber olursak yapabilriz. Ben önerimde direniyorum. *Uzlaşamadığımızı söylüyorlar, ama ben aslında uzlaşmada direniyorum. Uzlaşma, bazı kanunları bir torbaya koyup 'ille bunlar çıkacak' diyerek olmaz. Uzlaşma karşılıklı alışverişle mümkündür. Karşılıklı çalışırız. Belirli ve mutabık kalacağımız bir program üzerinde seçime kadar yürüyecek, süresi sınırlı bir hükümet için birleşmede görüş birliğine varırız.* Benim söyleyeceklerim bunlardır...»

Çağlayangil'in Özetlemesi

Ecevit'ten sonra Demirel'in konuşması beklenirken, Cumhurbaşkanı Vekili araya girdi, «Eğer iyi anlayabildimse, şöyle özetlemek istiyorum konuşmalarınızı» dedi:

«... Buyuruyorsunuz ki içinde bulunduğumuz şartlar bizi birtakım tedbirler almaya zorluyor. Ama bu tedbirler mutlaka demokratik kuralları özenle uygulayarak alınmalıdır. Şiddete, baskıya başvurulursa anarşi daha da artar.

Olağanüstü durum, olağanüstü tedbirlere ihtiyaç gösterebilir ama, bunlar Türkiye gibi genç bir demokraside ihtiyat ile uygulanmalıdır. Olağanüstü Hal ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri dışında Mecliste bulunan terörü önlemeye yararlı yasa tasarılarını zaten biz benimsemiş bulunuyoruz. Bunları kabul edebiliriz.

Devlet Güvenlik Mahkemesinin Anayasada yazıldığı gibi kurulmasını yargı organları için konulmuş genel kurallara aykırı buluyorsunuz. O haliyle bu mahkemelerin kurulmasına razı değilsiniz. Sizin hazırladığınız tasarı biçiminde münhasıran terör davalarına bakan bir mahkemeyi kabul edebileceksiniz.

Olağanüstü Hal Kanunu konusunda ise (tarafsızlığından şüphe ettiğim bugünkü iktidara bu yetkileri tanımam. Yapılacak iş, belirli bir süre için, mutabık kalınacak bir programla ortak bir hükümet kurmaktır. Kurtuluş bundadır) buyuruyorsunuz. Öyle mi efendim?»

Ecevit, onayladı: «Evet efendim, söylediklerimin özeti budur...» dedi.

Söz Demirel'de: «Farklılıklardan Çok, Hangi Noktada Müştereğiz»

Yaptığı özetlemeden sonra, Çağlayangil, «...Şimdi de Sayın Başbakanı dinleyelim...» dedi.

Demirel, «Meseleyi çok iyi ortaya koydunuz Sayın Başkan, Sayın Ecevit de düşüncelerini büyük bir açıklılıkla dile getirdi» diye başladı:

«... 1980 Türkiyesinin sıkıntıları küçümsenemez. Bu memleketin varları var, yokları var. *1950'lerden beri her şeyi kötü yaptığımız, yahut hiçbir şey yapmadığımız iddiaları kabul edilemez.*

Nüfusumuz 45 milyona ulaştı. Fert başına düşen milli gelirde bin doları aştık. Bugün Türkiye bu haliyle dahi enteresan bir ülkedir. Altı yüz küsur senelik bir mozaik imparatorluğun tasfiyesini tamamlayan, etrafı tarihi husumetlerle sarılı bir Türkiye'nin idaresi kolay değildir.

Yüz elli altı devlet içinde 23 demokrasiden biri olan Türkiye, fevkalade iddialı bir durumdadır. Bir taraftan hürriyetçi demokrasiyi korumak, bir taraftan kalkınmayı tamamlamak. *Türkiye her tarafından bir yeldeğirmeni gibi rüzgâr alıyor. Çeşitli sıkıntılarla ayakta durmaya çabalıyor. Bu kolay bir iş değildir.* Bulunduğumuz günün yakın ve uzak mazi ile ilişkileri vardır. Bunları tahlil etmeye kalkarsak Vatikan' daki Papa seçimi misaline döneriz. Bacadan dumanı çıkartabilir miyiz, çıkartamaz mıyız, onu da bilemem.

Türkiye'nin meselelerine bakarken Sayın Ecevit'le farklılıklarımız olduğu muhakkaktır. Ama biz farklılıkları aramaktan ziyade, hangi noktalarda müştereğiz, onu arayıp bulmak zorundayız. Farklılıkta kim haklı noktasına yönelirsek hakem de bulamayız. O davranış çok iddialı olur ve olumlu bir yere varabilmemiz güçleşir. *Bugün en iyiyi yapmaktan ziyade, iyi ile yetinmek durumundayız. Mademki meselelerin tümünü halledemiyoruz, ittifaka varabildiğimiz âcil ve mühim konuları çözebilmekte bir ortaklık aramalıyız. Ben beraber olmamızın da, diyaloğa başlamamızın da hedefini bunda görüyorum.* Türkiye'yi yeniden kuracak değiliz. Onun kanayan yaralarını sarmaya çalışıyoruz.

Devlet anarşinin, terörün hakkından gelemiyor. Devletin anarşiyi tesirsiz hale getirememesi güçsüzlüğünün ölçüsü olamaz. Bugünkü zorluklara rağmen, ben devlette güçsüzlüğü kabul etmiyorum. Bugünkü durum uğraşmaya mecbur olduğumuz işin cibiliyetinden, tiynetinden ileri geliyor. *Maruz kaldığımız sıkıntıları, hukukun içinde kalarak bertaraf etmek mecburiyetindeyiz. Güçlük oradan geliyor.*

Kimse inkâr edemez ki, Türkiye'nin meseleleri vardır ve bu memleket rahatsızdır. *'Sinekleri mi kovalayacağız, bataklığı mı kurutacağız' bunları aramamız mümkündür.*

Ama rahatsızlığın mevcudiyeti muhakkaktır. *Bugün yedi büyük şehrimizde bütün Türkiye'de işlenen cinayetlerin yüzde doksanı işleniyor. Sade İstanbul'da Türkiye cinayetlerinin yüzde otuzu işleniyor.* Bu 'pattern' olayların başlangıcından beri böyle sürüp gidiyor. İstanbul - Ankara mihrakında fazla değişiklik görülmüyor.

1980 Türkiyesinin problemlerine çare arıyoruz. Türkiye' nin yedi ilinde cinayetlerin yüzde doksanı var dedim. Her şey tek başına cinayetlerle izah edilemez. Doğrudur, ama ben meseleyi anlaşılabilir hale getirmek için bu yolu takip ediyorum. Bu zincire ek olarak şurada, burada da meseleler çıkıyor. 1970 yılında bu zincirin başka halkaları vardı. *Bu hal sıkıyönetimin mevcudiyetine rağmen, böyle devam ediyor. Sıkıyönetim kalkarsa ne olur, o da ayrı bir meseledir.*

Kanayan yedi şehrin yanında nispi sükûnet şehirleri vardır. *Ne olursa olsun, bu duruma iyi denemez. Bu durum zaman zaman paniğe sebebiyet veriyor. Devletin müessiriyeti zedeleniyor. Otorite aşınmıştır. İdare vatandaşın gözünden düşmektedir. Devletin varlığında tereddütler uyanmaktadır. O halde birinci işimiz, önümüzde duran meselenin yerini ve şeklini tespit etmek olacaktır.* Bunların yanında Çorum, Yozgat, Amasya, Tokat, Kırşehir gibi illerin içinde başka başka problemler var. Orada vatandaşlar 'provoke' ediliyor. Yedi aydır yedi ildeki yangın sıkıyönetimin mevcudiyetine rağmen söndürülemedi. Bu; fevkalade önemli bir meseledir. Bu konuda görev sadece askerin değildir. Devletin her şeyi düşünmüş olup da, kendi güvenliğini düşünemediğini kabul edemeyiz. Bütün istihbarat kaynakları haberlerini Milli Güvenlik Kuruluna getiriyorlar. Kurulda komutanların, uzmanların fikirleri dinlendikten sonra, gerekli tavsiye kararları alınıyor.

Ülke silah deposu haline geldi. Silah kaçakçılığı aldı yürüdü. Hapishaneler yol geçen hanına döndü. *Olayların yüzde altmışının faili bulunamıyor. Bu iş ne zamana kadar böyle devam edecek? Bu işi kimler bitirecek? Görev hangi organa düşüyor? Bu konular üzerinde durmaya mecburuz. Bizce bu işin sönmesi için birinci derecede görevliler şu zincire bağlıdır: İstihbarat, polis, kamu yöneticileri, silahlı kuvvetler, mahkemeler.*

Bu zincirde polis zayıf ise diğer halkalar ne derece kuvvetli olurlarsa olsunlar, bir netice alınamaz. Biz göreve gelin-

ce polisin eksikliklerini iyi niyetle gidermeye çalıştık. Ancak hâlâ eksiklikler vardır.

Ben bir noktaya gelmek istiyorum. Yirmi senedir bu işin içindeyim. Militarizmin daima karşısında oldum. 1980 Türkiyesi 1960 Mayısına kıyasen daha da tehlikeli bir durumdadır. Ben on beş senedir askeri müdahalenin şifalı bir reçete olmadığını söyleyip geliyorum.

Bunun yanında Türkiye'nin varları da vardır. Altmış yedi ilimizin pek çoğunda ciddi bir problem yoktur. Bu illerin pek çoğu hâlâ sakindir. Beş yüz yetmiş beş kazamızın ellisi hariç, diğerleri sakindir. Bunları teker teker saymak mümkün. Ben bu rakamları rahatlayalım diye söylemiyorum. *Biz bu yangını söndüremezsek, problemi olmayanlar da bulaşık hale gelecektir.* Bu durumda (bunalım vardır) diye sola sağa saldırır hale gelecek değiliz. Ne yapacağımız bellidir. Meselelerin üzerine varacağız, faili meçhul suç bırakmamalıyız. Kim ne yapıyorsa cezasını çekmelidir. Türkiye'yi bölmeye kalkışmış olanların hakkından gelmeye mecburuz. *Bunu başaramazsak işin sonunun nereye varacağı belli olmaz.*

Ben, Türk devletinin yaprak gibi titrediği yargısının da karşısındayım. Ancak Türkiye'nin rahata kavuşması söylediklerimizin yapılmasına, gerçekleşmesine bağlıdır. *Varlığını rejime borçlu olan müesseseler bu gerçeği unutmamalıdırlar.* Doğru yola gelmelidirler. Sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu en son alınacak güvenlik tedbirimizdir. *Buna rağmen olaylar bir yıl yedi aydır durmuyor.* Kan dökülmekte devam ediyor. *Silahlı Kuvvetler bunalmıştır. Üçümüzün arasında bunları konuşmakta mahzur görmüyorum ama, bütün gayretlere rağmen yangının söndürülmemiş olması askerimizi çok üzüyor.* Onlar büyük bir vatanperverlikle çalışıyorlar. Rejime atılan kurşunlar, hepimizden ziyade askeri üzüyor. *(Peki ne istiyorlar) derseniz yeni yasalara ihtiyaç olduğu kanaatindedirler. Teklif, fiilen bu görevi yapan kumandanlardan gelmiştir.* Onlar (daha ne yapalım ki, bu yangın sönsün)ün araştırması içindedirler. *Bu arayışların zübdesi olarak (bugünkü mevzuat içinde yapabileceklerimiz ancak bu kadardır) neticesine varmışlardır.* Cephede harp yapan asker bir saat içinde müessir bir hale gelebilir. Ama şehir gerillasına karşı yapılan savaşta güçlükler kolay kolay

aşılamıyor. *Fevkâlade Hal Kanununu netice almak için istiyorlar. Askerlerimiz hassastır.* Bir neferin düğmesi kopuk olsa onlara göre Ordunun düğmesi kopmuştur. *Asker, Ordu yıpranıyor kaygısına kapılınca, tedirgin olur. Bir avuç caninin peşinde koşar hale gelmek, onları üzmektedir.* Cinayetlerin devamını gördükçe eza duyuyorlar. *Netice (Silahlı Kuvvetler bu haliyle uzun müddet bu işin içinde muhafaza edilemeze) varıyor. Yeni bir şey bulmak lazım. Askerlerimize bir güç vermek lazım.*

Silahlı Kuvvetleri bu işin içinden çıkarmak kolay, sıkıyönetimi uzatmayız, mesele hallolur, ama Türkiye bu işin üstesinden gelmedikçe, *Ordu bu işin içinden sıyrılmış sayılamaz. Bunun içindir ki, sıkıyönetim ilgililerinin görev ve yetkilerini yeniden tanzim ihtiyacı doğdu.* Görevler belirlenmeli, yetkiler takviye edilmelidir. *Hükümet kim olursa olsun, buna âcilen ihtiyaç vardır. İstenilen şeyler de makuldur. Bu devirde İstiklal Mahkemeleri kurdurulamaz. Fakat işin oralara varmasını istemiyorsak, mutlaka bir şeyler yapılmalıdır.*

Devlet güçlüdür diyoruz. Neden netice alınamadı? Makkemeler on sekiz aydır sürüp gidiyor. Öldürme işlerine karışmaktan bin yedi yüz elli kişi tutuklu bulunuyor. Hiçbirisi hâlâ neticeye bağlanamadı. Bunların azılıları kaçıyor, yeni yeni cinayetlere başlıyorlar. Çok konuşuluyor ama mahkemelerden bir netice çıkmıyor. Devlet ceza veremez bir görüntüye giriyor. Suçluya ceza veremeyen bir devlet düşünülemez. Hal böyle olunca evvela bu konuda uzlaşma aramaya devam etmekte yarar vardır. Parlamento düşmanlığı yaratmaktan da kaçınmalıyız. Bizim çıkarılması istenilen kanunlar üzerinde bir siyasi amacımız yoktur. Zaten biz bu tasarıları hazırlanmış bulduk. Bir özel gündem yaparız. İki parti oturur mütabık kalırız. Komisyonlar kurmaya bile hacet kalmadan bu iş tertiplenebilir. Görev yapmak isteyenlere de destek oluruz.

Gerçekten Türkiye'nin bu hale gelişi, sistemi nazarı dikkate almadan izah edilemez. Sistemde kusur bularak da izah edilemez. *Ancak sistemde yapacağımız düzeltmeler için iki partinin bir araya gelmesinde ben de fayda görürüm.*

Ben (bunları yapabilirsek çok iyi olur, yapamayacaksak seçime gidelim) derim. Böyle devam ederse çok kan

kaybederiz. Seçime gidilince ne netice alınır? Seçim ne getirir, ne götürür diye uğraşmayalım, bunları bırakalım. Hakem millettir. Rejimin temel kaidesi budur. Ağustos içinde karar alabilsek, iki ayda yani ekim ortasında seçim yaparız. Seçim ne tablo getirir diye tahminlerde bulunmakta da yarar yok. *Eğer seçim bozuk bir tablo getirirse, bugün konuşulan meseleler o gün yine konuşulacak demektir.*

Ben sözü edilen meselelere teker teker temas etmiyorum. Bunun sebebi konuşmalarımızı bir sonuca vardırabilmek içindir. Kamu görevlilerinin siyasi iktidarların tesirinden uzak tutulması hakkında Sayın Ecevit'in görüşlerine tamamen katılırım. Bu konuda anlaşabiliriz. 150 - 200 belirli makama politik postlar gözüyle bakar, üst tarafını siyasi güçten tamamıyla uzak tutabiliriz...»

Çağlayangil: «Sizleri Dinledikçe Mutlu Oluyorum»

Başbakan sözünü bitirince, Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil, hemen araya girdi, iki önderin konuşmalarından olumlu bir sonucun çıkabileceğini düşünmüştü.

Biraz da hayretini ifade eden sözlerle, mutluluk duygularını dile getiriyordu:

«... Bu toplantıyı düşünürken, burada *'spektaküler'* bir netice çıkabileceğini katiyen ummuyordum ve hatta bir sonuca varacağımızdan da şüpheliydim. *Ama sizleri dinledikçe mutlu oluyorum.* Siz beraber konuşuyorsunuz. Sayın Ecevit, 'Olağanüstü hallerde olağanüstü tedbirler almak lazımdır, bu doğrudur, ama bu tedbirler sureti katiyede demokratik kurallar içinde alınmalıdır' diyor. Sayın Demirel de, 'Muhakkak birtakım tedbirler almalıyız, ama bu tedbirler İstiklal Mahkemesi kurmakla olmaz, Tunceli kanunları çıkarılamaz, Takriri Sükûn Kanunlarının devri geçmiştir, sureti katiyede hukuk kurallarının içinde kalalım' diyor. Bu iki noktada tam bir ittifak vardır.

Muallakta kalan birtakım meseleler var. Mesela, birleşip beraber hükümet olmak, cumhurbaşkanını bir an evvel

seçmek meseleleri konuşulamadı. Ancak, evvela mutabık kalınan noktalardan gidilerek, mutabakatı daha zor olan noktalara zamanla varmakta isabet görüyorum. Halen her iki lider Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Olağanüstü Hal Kanunu dışındaki terörle ilgili kanunların çıkarılmasında mutabakatlarını ifade etmişlerdir. O kanunların neler olduğunu tespit edelim, bir kere bu mutabakatı teyit edelim. Ondan sonra, diğer konulara zamanla geçmek mümkündür, ben böyle düşünüyorum...»

Sonuç

Sayın Demirel, —tutanağa göre— «*bunun büyük bir aşama olduğunu*» söyledi ve «*bunun üzerine her iki taraf da, çıkarılmasında mahzur görmedikleri beş kanunu beraberce tespit ettiler...*»

Başka Konulara Geçilince

Ecevit yeniden konuştu:

«... *Anarşi konusu üzerinde duruyorsunuz. Cumhurbaşkanlığı seçimi meselesi ne olacak? Buna alışmış durumda mıyız? 'Bunu bir tarafa bırakalım, başka işlerle meşgul olalım' mı diyeceğiz? Aynı zamanda seçim devam ederken de, Meclislerin kanunları görüşmesine engel yoktur. Biz CHP olarak daima çoğunluk sağlamaya çalışıyoruz. AP ise, hep Meclisi terk ediyor.* Biz şimdiye kadar daima sorumluluk duygusu ile hareket ettik. Reisicumhur seçimi turlarını baştan savılması gereken bir günah haline getirmek doğru olmaz. Başbakanın bundan huzursuzluk duymaz hale gelmiş olmasını anlamıyorum.

Dört buçuk aydır Meclisler susuyor. Denetim namına sadece bir gensoru görüşülebildi.

Bu durumda demokrasiden elimizde ne kalıyor? Sayın Demirel'in görüşlerini kabul etmemiz mümkün değildir.

Cumhurbaşkanı seçimi için mutlaka uzlaşmamız lazımdır. Halbuki Demirel Anayasanın zaruri hale getirdiği uzlaşmayı reddediyor. Sadece kanunları geçirmek için 'Gelin benimle uzlaşın' diyor. Reisicumhur seçimini ve denetim yollarını gündemden çıkaramayız.

Polisimize, devletimize, askerimize, bir noktada haksızlık ediyoruz. *Devlet dışı bazı güçler AP'den yararlanarak devletin yerini almak istiyorlar. Boşluklar açılıyor, o boşlukları dolduruyorlar.* Bahçelievler'de neler oluyor? Haraç işliyor. Silahlı zorbalar CHP parlamenterlerinin evlerine zorla giriyorlar. Bunları hep MHP'liler yapıyor. Sağcı militanlar mütemadiyen güçlenmeye çalışıyor, Alevi mahallelerine saldırıyorlar. Polisin yanında cereyan eden olaylara, polis göz yumabiliyor. Sol fraksiyonlar kışkırtılıyor. Silah, iktidar aracı oldu. Seçimle alınamayan neticeler silahla alınıyor.

Sade 7 ilde değil, onun civarında hilal diye adlandırılan illerde de ciddi olaylar oluyor, vahşet oluyor. Çorum'da işkence edilerek öldürülenlerin resimlerini görseniz bakmaya bile tahammül edemezsiniz. Derileri soyulmuş insanlara bile rastlanabiliyor. Yozgat'ta sükûnet var, deniyor. Bu zorbalığın sükûnetidir. O tür sükûna razı olacak mıyız? Aslına bakarsanız Yozgat'la Fatsa'nın farkı nedir? Böyle şeylere razı olmak mümkün değildir. Bunlar ölü sükûnetidir, makbul sayılmazlar.

Sağcıların yıllardır 'deklare' edilen planlarına uygun bir devleti, kendi devletini kurmak emelleri vardır. Kazanda kaynayan ateşi bu hükümet koruyor. Bu hal devam ettikçe hangi yetki neyi halledecek? Biz Şiran'da, Niksar'da canımızı zor kurtardık. Sağ veya sol kesim bir yöreyi tam olarak hükmüne alınca orada olay çıkartmıyorlar. Muğla'da da yeni örgütlenmeler var. İdareden, valilerden yardım görüyorlar.

Silahlı Kuvvetlerimizin bu durum karşısında moral bozukluğuna kapılmaşını önlememiz lazımdır. İngiltere'de on yılı aşkın süredir Ordu, iç olayların içinden çıkamıyor. Ama yılgınlığa kapılmıyorlar. Çünkü Ordu bu işten ayrılırsa durumun daha beter olacağını biliyorlar. Bu durumda İngiltere'de Silahlı Kuvvetler kendilerini bu yeni göreve göre yetiştirmeye çalışıyorlar.

Bizde sıkıyönetim vurkaç olaylarından sonuç alamıyor. Çünkü Ordu ona göre eğitilmiş ve örgütlenmiş değil. Ama mezhep ayrımcılığı dolayısıyla kitle çatışmalarının başladı-

ğı yerlerde sıkıyönetim sükûnet sağlayabildi. O kadar ki sıkıyönetim kalktıktan sonra bile olumlu etkileri sürüyor. Sıvas, Erzincan durumları buna örnektir. *Fakat bugünkü hükümet sıkıyönetime asıl ihtiyaç olan yerlerde sıkıyönetim istemiyor. Bizi, vaktiyle, 'Kahramanmaraş'ta niye olaylardan önce sıkıyönetim ilan etmediniz?' diye kınayan Adalet Partisi, şimdi mesela Çorum'da, o kadar olaydan sonra bile, sıkıyönetim ilanına yanaşmamaktadır.* Bize göre, Çorum, Tokat, Amasya, Yozgat'ta sıkıyönetim ilanı zorunlu hale gelmiştir. Biz muhalafet olarak buna razı olduğumuz, bunu teşvik ettiğimiz halde bu yola girilmiyor.

Bunun nedeni, MHP'nin sıkıyönetimde aradığını bulamamış olmasıdır. Çünkü bugünün sıkıyönetimi 12 Mart devrindeki gibi olamaz. Silahlı Kuvvetler geçmiş deneyimlerden gereken dersi almışlardır. *MHP'nin hâkimiyet sağladığı yerlerde de AP, sıkıyönetim ilanına yanaşmamaktadır.*

Erken seçimden söz ediliyor. Bu konuda bizim bir diyeceğimiz yoktur. Erken seçimi Adalet Partisinden başka Milli Selamet Partisi de Milliyetçi Hareket Partisi de istediğine göre, yeter oylar vardır. Bizden niye talepte bulunuluyor? Biz bu vaziyette gerçek anlamda seçim yapılabileceğine inanmıyoruz. Cenazeler musalla taşına götürülemiyor, halkı seçim sandığı başına nasıl göndereceğiz? Biz MHP'liler gibi 'vandetta'larda taraf değiliz. Ona rağmen yöneticilerimiz öldürülüyor. *Elbette zamanı geldiğinde seçim yapılacaktır, ama gereken ölçüde seçim güvenliği sağlayabilecek bir hükümetle yapılması lazımdır.* Bunlar çözülmeden seçimden nasıl bahsedilebiliyor? Kendileri istiyorlarsa seçim için bizim yeşil ışığımıza gerek yoktur.

Sözü edilen bazı konular için kanuna ihtiyaç duyulmaz. Mesela cezaevlerinde alınacak tedbirler gibi.

Ben yine uzlaşmaya döneceğim. Sayın Demirel, 'Biz CHP ile ancak savaşta bir araya gelebiliriz' demişti. Bizce bugün memlekette bir tür savaş hali vardır. Düşman Sayın Çağlayangil'in dediği gibi içimizdedir. Çekişmeleri bırakıp bu duruma bir çözüm arayalım diyoruz. Beraberliği sağlayalım diyoruz. Beraberliğin en makbulu böyle sağlanabilir. Bu birlik gerçekleşebilirse, Türkiye'yi bölme arzuları sönecektir. Bize göre, cumhurbaşkanı seçimi çözülmeden, Meclisler çalışır hale gelmeden işbirliği yapılamaz...»

Son Sözler ve Sonuç

Ecevit'ten sonra hemen söz alan Demirel, kısa konuştu:

«... Sayın Ecevit'in öne sürdüğü düşüncelerin hepsinin teker teker cevabı vardır. Ancak, hedef uzlaşma olduğuna göre ben burada yeni bir tartışma açabilecek beyanlarda bulunmak istemiyorum. Cumhurbaşkanı seçiminde uzlaşmayı kim istemez. Ama uzlaşamıyoruz işte. Bizim dediğimizi, başkaları kabul etmiyor, başkalarının dediğine, biz razı olamıyoruz. *Uzlaşma nasıl olacak, kabahati kimde arayacağız?* Bugün vardığımız nokta bile bir aşamadır. Evvela, üzerinde mutabık kaldığımız kanunları hızla çıkaralım, diğer hususlarda da uzlaşma zemini aramaya devam ederiz...»

Görüşme bitmişti.

Tutanağı, Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil şöyle kapıyordu:

«... Bu konuşmalardan sonra, daha evvel temas edilen konular üzerinde karşılıklı sohbet ettik. Çıkarılacak kanunları ayrıntıları ile tespit ettik. Konunun gruplarda ve Mecliste nasıl uygulamaya konulacağı hususları da görüşüldü...»

Ecevit'in Ek'leri

Tutanağı okuyan CHP önderi Köşke bir «*ekler*» yazısı gönderdi, bunlar da tutanağa eklenildi:

«EKLER:

Bülent Ecevit, görüşmenin bazı bölümlerinde şunları da söylediğini anımsamaktadır:

(CHP ile AP'nin katılmalarıyla kurulacak bir koalisyonu her iki partinin de içine sindiremeyeceği ve CHP'nin fraksiyonlara bölündüğü yolundaki görüşler üzerine:) Haziran sonunda yaptığımız Küçük Kurultayda tüm il başkanlarımız, 'Bu Hükümetten artık bizi kurtarın' diyorlardı, fakat hemen hepsi bir CHP - AP koalisyonuna karşı çıkıyorlardı.

Ben ona rağmen kişisel riskleri göze alarak bunu savunmaya devam ediyorum ve partimin yetkili kurullarını ikna edeceğimi umuyorum. Liderler, gerek gördüklerinde bazı güçlükleri göğüsleyip aşabilmelidirler. Bizim partimizin fraksiyonlara bölündüğü hakkındaki teşhisiniz de çok yanlış. Biz temel konularda daima birlik halinde hareket etmişizdir. Son aşamada, gensoruyla ilgili aşamada, grubumuz içinde buna şu veya bu şekilde karşı olan birçok kişi vardı, ama bağlayıcı karar almadığımız halde herkes geldi, oyunu kullandı. Kaldı ki, ben bir CHP - AP koalisyonuna, AP örgütünün, bizim örgütümüzden bile yatkın olabileceğini düşünüyorum. Onun için Sayın Demirel'in fazla risk göze almasına da gerek yoktur.

(DGM'ler ve olağanüstü hal yasası hakkında diyaloğun daha ileriki aşamalarında görüşmenin sürdürülebileceğinin belirtilmesi üzerine:)

'Hayır, hiçbir faydası yoktur, bu konuda tavrımız kesindir.'

(Vergi yasalarına değinildiğinde, Sayın Demirel'in, '60 maaş ikramiye tasarısı ile Meclis gündemini tıkıyorsunuz' demesi üzerine:)

60 maaş ikramiye konusu ile vergi konusu biribirinden farklı şeyler, niye ikisini bir torbaya koyuyorsunuz? Sizin Meclislerde destekleriniz var, bu hükümeti kimlerin desteğiyle kurduysanız, bu desteklerle o engeli aşarsınız. Hem azınlık hükümeti kuracaksınız, hem hükümeti kurarken bizim desteğimizi kabul etmeyeceksiniz, hem de desteğini kabul ettiğiniz ortaklarınız size güçlük çıkaracaklar, sonra o güçlükleri aşmak için bizim yardımımızı isteyeceksiniz. Yani siz bize diyorsunuz ki, 'Aman, geçmişte bizim size yaptığımızı siz bize yapmayın...' Kaldı ki, sizin bize yaptığınızı yapmıyoruz. Ama bizim de birtakım görüşlerimiz, haklarımız vardır.

(Sayın Gülcügil'in istifası konusunda:)

'Sayın Gülcügil'in neden istifa ettirildiği anlaşılamadı. Acaba bizim kendisi hakkında gensoru vermemize neden

olan ilk gafı yüzünden mi istifa ettirildi, yoksa o gafı söylemek üzere söylediği sözler sizin ortağınızı, MHP'yi tedirgin ettiği için mi?... (Sayın Demirel'in 'Nereden çıkarıyorsunuz bunları?' demesi üzerine:) 'Sayın Gülcügil'in söylediklerinden çıkarıyorum bunları... MHP militanlarının faşistliğinden söz etti. Onların da sol teröristler kadar sakıncalı olduğunu belirtti ve sizin kendi partiniz içinde sola karşı sağ militanları örgütlemenin nasıl tartışma konusu olduğunu anlattı.' (Sayın Demirel'in, 'O tartışmalar daha MHP ortada yokken olmuştu. Gülcügil'in istifası da rahatsızlığı dolayısıyla daha bir ay önceden kararlaşmıştı, tesadüf sizin gensorunuza rastgeldi istifası' demesi üzerine:) Böyle başka tesadüfler olabilirse bize haber verin de yardımcı olalım.»

2

TEMMUZUN SON GÜNLERİ

Temmuzun son günleri, Kudüs sorunu da gündeme eklendi.

İsrail'in Kudüs'ü başkent yapmasından sonra, MSP'nin kışkırtmasıyla —esasen— açmazlar içinde olan Türk siyasal yaşamı, daha da derin görüş ayrılıklarına doğru kayacaktı.

«Çankaya toplantısı»nın ertesi, Çağlayangil bir açıklama yaptı:

«Demirel ve Ecevit'in, Meclislerin gündeminde bulunan 5 yasa tasarısının yani 'Sıkıyönetim Yasasında değişiklik yapan tasarı, Türk Ceza Yasasında değişik yapılmasına ilişkin tasarı, Ceza Muhakemeleri Usulü Yasasında değişiklik yapılmasını öngören tasarı ve meşhut suçların mahkemesine ilişkin yasada değişiklik yapılmasına ilişkin tasarının, —*en kısa zamanda çıkartılması*— konusunda *görüş birliğine vardıklarını*» bildirdi.

Demirel, toplantıya olumlu gözle baktığını kamuoyu önünde söylüyordu:

«Dün akşamki görüşmenin memleketimiz için faydalı neticeler vereceğini açıklıkla söylüyorum» diyordu. Başbakan ve AP önderi, «erken seçim» konusunda bir anlaşmaya varılmadığını bildiriyor, «Nerede mutabakata varamayız, onu aramadık. Nerede mutabakata varırız, onu aradık» diye konuşuyordu.

Ecevit ise, DGM ve olağanüstü hal ilanına ilişkin yasa tasarılarının CHP tarafından desteklenmesinin söz konusu olmadığını söylüyor, «... Hükümetin terör kaynaklarından birine bağlılığı sürdükçe hiçbir yasal önlem teröre çözüm getiremez. Biz, bir iktidar ya da iktidar ortaklığı hırsı ile bu öneriyi yapmış değiliz, Başbakanlık isteğinde bulunmayacağımızı da söyledik...» diyordu.

Bu arada Devlet Bakanı Köksal Toptan, CHP Grup Başkan Vekili Coşkun Karagözoğlu ile buluşmuş, «iki önderin

görüşmesi ışığında varılan prensip anlaşmalarına, çıkması gereken tasarılar üzerinde» konuşmuştu.

İki önderin görüşmesini CGP önderi Feyzioğlu desteklerken, MSP önderi Erbakan, Demirel'in CHP önderini «aldattığını» öne sürüyordu. Bunlar, politikanın klasik çizgileriydi.

26 Temmuz günü bu gelişmeler saptanırken, gece Demirel, «Ecevit'le bir 'yere' varılmayacağı yargılarını,» kısaca, «*Ben varılacak yere vardım*» diye yanıtlıyordu.

Başbakanın üzerinde durduğu nokta belliydi. Askerlerin bir an önce yasalaşmasını istedikleri tasarılar üzerinde CHP önderiyle «mutabakata» varmıştı.

Artık, parlamentodan yakınıcı olan, iki partinin bir araya gelip «birlikte hareket edemedikleri»ni hemen her kezinde söyleyen askerlere karşı, «söyleyebileceği bir sonuç» vardı ortada. Hele 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasasının kimi maddelerini düzenleyen tasarı... Bu konuda, Ecevit'in onayı çok önemliydi. Askerlerle yaptığı her toplantıda bu yasa, bir sorun olarak karşısına çıkıyordu. Askerler, «yetki noksanlığını» öne sürerek sıkıyönetim komutanlıklarının beklenen verimi sağlayamadığını hep öne sürmüyorlar mıydı?.. Bu tasarının çıkmasıyla Demirel, «artık önünün açılacağını, askerlerin istedikleri yetkinin verilmesiyle anarşi savaşımında olumlu adımlar atılabileceğini» elbette, askerlerin söylediklerine dayanarak güvenle vurgulayabiliyordu.

Tabii, bu tasarı çıkarsa!..

3

ASKERİ CEZAEVİNDEN «FİRAR»

Ne çare, ne yazgı:

Olaylar durmuyordu. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının haklarında verilen idam kararlarını TBMM'nin onaylaması için dosyaları Başbakanlığa gönderdiği günün ertesi, sağ eylemcilerden İsa Armağan ile Mustafa Pehlivanoğlu, tutuklu bulundukları Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Mamak Askeri Cezaevinden kaçıyorlardı. Kaldıkları tecrit duvar'ını delmişlerdi. Kaçanların yakalanmasına yardım edenlere 100 bin lira ödül verilecekti.

Ecevit hemen fırladı:

«Bu olay hiçbir zaman tevil edilemeyecek» diyordu Ecevit, «...mazur gösterilemeyecek bir skandaldır...»

Doğruydu, hem de askeri cezaevinden duvar delerek kaçmışlardı. Bu iki kişi Balgat'ta 5 kişiyi öldürmekten, 12 kişiyi yaralamaktan suçlu bulunan sağ teröristlerdi. Ecevit, «Başbakan hâlâ sıkılmadan olaylardan 1974 affının sorumlu olduğunu söyleyebiliyor» diyordu.

MSP'li Şener Battal'a göre, «*Mamak Cezaevi gibi 'tahkimatı kuvvetli' bir cezaevinden hiç kimse kaçamazdı, 'kaçırtılırdı'...*»

Üzerinde anlaşmaya varılan 5 tasarı konusunda Toptan - Karagözoğlu yeniden görüşüyordu, ne var ki, CHP tasarıların yasalaşması için «istekliydi», ama «tasarıların yeniden incelenmesi» gereğini duyuyordu. Karagözoğlu, «tasarıların aynen desteklenmesi diye bir şeyin söz konusu olmadığını» açıklamıştı. Bu göstergeler, «anlaşmanın yumuşadığı» anlamına gelebilirdi.

İki sağ teröristin kaçması tabii, «şok» etkisi yapmıştı. Hatta, Genelkurmay Başkanı Evren'in bizzat olayla ilgilendiği söyleniyordu. Doğal olarak «içerden yardım eden olmasa» iki teröristin askeri cezaevinden kaçmasının olanaksızlığına dayanan yargı pekişmişti kamuoyunda.

Ecevit'le görüşen Hasan Cemal'e göre, CHP önderi «Yeni bir diyalogda Meclisin çalışması ve cumhurbaşkanı sorunundan başka hiçbir konu görüşmeyecekti.»

Çağlayangil'e karşı saldırılara başlamıştı. Cumhurbaşkanı Vekilinin «tarafsız» değil, «taraf» olduğunu vurguluyordu.

4

«ES» GEÇME HAZIRLIKLARI

28 Temmuz günü, siyasette yeni boyutlanmalar görüldü.

Ecevit, yine basın toplantısı düzenledi. «AP'nin hem CHP'nin desteği ile veya ortaklığıyla hükümet kurmayı reddettiğini, hem de hükümet edebilmek için ortaklarının değil, CHP'nin desteğine bel bağladığını» söyledi:

Ecevit, «AP yönetimi ve hükümet başkanı bir yandan terörde, CHP'yi sorumlu gibi gösteren asılsız ve kışkırtıcı iddialarda bulunuyor, hem de teröre karşı mücadelede birtakım yetkilerin hükümet elinde toplanmasına CHP'nin yardımcı olmasını istiyor» diyordu.

AP, Meclis Başkanlığına 5 tasarı için «özel gündem» başvurusu yaparken, ılımlaşan partiler arası ilişkiler yeniden sertleşiyordu. CHP önderi konuşurken, AP Genel Sekreteri, «Ecevit şimdi kimi hedef almaktadır?.. Sıkıyönetimi mi, yoksa hükümeti mi?» diyerek karşı saldırıda bulunuyordu.

O günün gecesi Demirel, ekimde seçim yapılamazsa, kasım ya da aralık aylarında sandık başına gidilebileceği hesabındaydı. Ecevit ise, seçimden yana olmayacaktı. Ayrıca, beş tasarının dışında «MHP ile ilişkileri sürdükçe diyaloğun daha başarılı aşamalara gitmeyeceğini» söylüyordu.

Temmuz sonu yaklaştıkça, Başbakanda ağustos ayına ilişkin beklentiler daha da pekişiyordu. Ağustosta kimi sıkıyönetim komutanlarının değiştirilmesi ve kimi askeri hâkimlerin yerine yenilerinin atanması ya gerçekleşecekti, ya da tersi olacaktı. Sıkıyönetimlerin verimli çalışabilmesi için komutanlarda da değişiklik yapılmasının gerekli olduğuna Demirel inanmıştı. Bu arada kimi hâkimlerin «yan» tuttukları için görevden alınmasını da istiyordu.

CHP Genel Sekreteri Üstündağ'ın Hürriyet'teki «bir erken seçim olursa» varsayımıyla yaptığı değerlendirmesine baktım:

Üstündağ, CHP'nin 194 milletvekili çıkarabileceğini söylüyordu.

Eğer Üstündağ, —bile— bu sonuca vardıysa, CHP daha da az sayıda gelecek demekti. Neden erken seçim istesindi CHP?..

28 Temmuz gecesi Demirel'i aradığımda, «Biraz sonra arasan, bulamayacaktın» dedi.

Gece pek çıkmazdı, acaba ne vardı, nereye gidiyordu?

«Mamak hapishanesini beklemeye!» dedi Demirel. Duraksadım. Bir kahkaha attı:

«Ecevit, iki teröristin kaçmasından beni sorumlu tutuyor ya!..» diye hemen ekledi.

Verdiği bilgiye göre, CHP Hükümeti döneminde hapishanelerden «tam 3051» kişi kaçmıştı.

Beş tasarı vardı, görüşülecek, hemen çıkacaktı... Konu «masallaşıyordu»...

Millet Meclisi Danışma Kurulu, yasa tasarılarının partilerarası «*özel bir komisyonda*» görüşülmesine karar vermişti. Anlaşma bel vermişti. Nitekim Ecevit, ortak grupta, «Son Çankaya görüşmesinin, iktidarın ülkeyi felakete sürükleyen tutumunda hiçbir değişiklik belirtisi olmadığını gösterdiğini, Çağlayangil'in diyaloğa aracılık etmekle birlikte Başbakanla aynı yaklaşımı paylaştığını ve koalisyona karşı çıktığını» söylüyordu.

5

YENİ MEKTUP SAVI

CHP önderinin, bu arada bir söylentiyi gerçek kabul ettiğini belirleyen bir demeç verdiği yayıldı. Gazeteciler, kulislerde dolaşan bir söylentiyi önüne getirmişlerdi. «Genelkurmay Başkanının ve kuvvet komutanlarının yeni bir 'metin' verdikleri yolundaki haberlerin doğruluğunu» sormuşlar, Ecevit, «Komutanların istek ve düşüncelerini belirten bir metnin, mektup şeklinde Çağlayangil'e verildiğini» belirterek,

«... Komutanların isteği, hükümetin önümüze getirdiği DGM'ler değil, yargının bağımsızlığı ilkesini zedelemeksizin, adaletin hızlı ilerlemesini sağlayacak ve sadece siyasi şiddet eylemlerine ilişkin davalara bakacak mahkemelerin kurulmasıdır» demişti.

CHP önderi bu denli kesin konuştuktan sonra, herkes yeni bir muhtıranın, ya da mektubun peşindeydi!

Tabii, Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'den 30 Temmuzda bir açıklama çıktı.

Ecevit'ten de bir açıklama.

Çağlayangil, yeni «uyarı mektubunu» yalanladı.

Ecevit, «Cumhurbaşkanlığına veya hükümete bir uyarı mektubu verildiği anlamına gelebilecek bir söz söylemediğini» bildirdi.

Rahat bir nefes aldık.

Ne var ki, Ecevit, Başbakan ve AP önderine karşı sürdürdüğü «kampanyanın» hızını kesecek gibi değildi. Son gün, CHP yönetim kurulları bir bildiri yayımladı.

Bildiride, «Sıkıyönetim uygulamalarını, yanıltıcı istihbarat ve soruşturmayla yanlış hedeflere yöneltme çabalarının» bulunduğu öne sürüldü.

«*Bunun bir başka açık örneği de Başbakanın çok ince bir hesapla, bir üslupla, terördeki hızlı tırmanıştan sıkıyönetimi ve dolayısıyla Silahlı Kuvvetleri sorumlu gibi göstermeye uğraşmasıdır...*» deniliyordu bildiride.

Basın, Demirel'e koştu:

«CHP bildirisindeki sorumluluğu Silahlı Kuvvetlere attığı biçimindeki savlara» ne diyordu?.. Demirel sert çıktı:

«... *Bunu söyleyen sapıtmıştır. Böyle abuk sabuk şeylerle zihin karıştıracaklarını sanıyorlarsa aldanıyorlar...* Kim ne derse desin, sıkıyönetim görevlileri görevlerini yapacaklardır.»

Demirel aynı gece çevresine, «Anlamıyorum, Ecevit Çankaya'da öyle, dışarda böyle konuşuyor, artık anlayamıyorum» diyordu.

Bu tartışmalar, sataşmalar Çankaya'da «kapalı kapılar ardındaki» toplantının ürünleriydi.

Ağustos ayına bu gelişmeleri geride bırakarak giriyorduk.

Artık, 12 Eylüle, 42 gün kalmıştı.

42... 41... 40...

«Geriye» doğru sayıyorduk!..

ON İKİNCİ BÖLÜM

SON AY

1

1985'TE BİR GECENİN ANILARI

Yadırgadığım olayların yaşandığı bir geceydi.

Sanki kimi önemli sonuçların açığa vurulduğu bir geceydi.

Demirel,

«*Temmuz 1980'de*» dedi, «*anarşinin üstesinden gelemeyeceğimizi, askerlerin 'yapmayacaklarını' anladım*» dedi.

Oysa, bendeki notlara göre, Demirel, çok önceden, ta Şubat 1980'den beri «askerlerin bir 'şey' yapmayı tasarladıklarından» kuşkulanıyordu. Zaman zaman bana söylemişti, not defterimde bu kuşkuları, kaygıları vurgulayan düzinelerle örnekler vardı.

Aralık 1985'in bir gecesiydi.

Şimdi Demirel, Temmuz 1980'de «artık askerlerin anarşiyi bitirmeye çalışmayacaklarını anladığını» söylüyordu. «Artık, bir 'şey' düzenlendiği duygusuna kapılmıştı.»

1

Temmuz ayı —birlikte gördük— önemli görüşmelerle, toplantılarla geçmişti.

Hele 15 Temmuzdaki MGK toplantısı bir çeşit doruktu, askerlerin düşüncelerini «*çıplak biçimde*» ortaya koydukları bir toplantıydı. Belki de askerlerin yaptıkları son bir girişimdi. Sivilleri bir araya getirip, askerlerle «devleti bölmeye, yıkmaya çalışan güçlere karşı birlikte savaşım çağrısıydı.»

Demirel, 1985'te «Erim'in cenazesinin kaldırıldığı gündü, İstanbul'da ordu komutanı bana, 'Bu kadar yapabiliyoruz' biçiminde bir söz söyleyince, 'yapmayacaklar' diye geçirdim içimden... Oysa vazifeyi yaptırmak benim vazifemdi. Kamunun avukatı bendim, çırpınıyordum, vazife yapılmıyorsa yapanları getirmek için» diyordu.

2

«... Kendi kendime 'ikrar' edemiyordum, söylemek istemiyordum. İş, gidiyordu...» diye konuşuyordu Demirel.

«... 'Komuta heyetini değiştireyim' diye düşünmedim de değil...» diyordu Demirel:

«Fakat nasıl yapacaktım. Yeni komutanlar getireyim, bunu nasıl çözecektim?.. Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'le yapmaya kalksam, hadise üzerinde kalacaktı, muhalefet 'Orduyla oynuyor' diye ortaya çıkacaktı ya da seçime gitmeliydim, o da olmuyordu.»

Ağustos 1980 başlarında Demirel'in ikilemleriydi bunlar.

3

Sustuk.

«Demek, Temmuz 1980'de, hele ağustos başında artık Ordunun yönetime müdahale edeceğini anlamıştınız» dedim Demirel'e.

Sustu.

«O zaman niçin hükümette kaldınız?»

Demirel konuştu:

«... *Bu yola çıkılmıştı, gidebildiğin yere kadar gidersin.. Hükümetçilik ise istediğin zaman alınıp, dilediğin zaman bırakılan bir iş değildir..*»

Yazgısını özetlemişti bu sözlerle.

4

Özellikle temmuz ayında İzmir, İstanbul ve Ankara komutanlarının raporlarını gördükten sonra «anarşi yangınını söndürmeyeceklerini anladığını» söylüyordu.

Doğrusu, Demirel'in bugün dile getirdiği yargıları, 1980' in Ağustos - Eylül aylarında kamuoyunca anlaşılmıştı.

«... *AP iktidarının çeşitli sözcülerinin tırmanan tedhişin günahını açık kapalı Silahlı Kuvvetlere yıkma gayretleri Genelkurmay Başkanından hak ettiği cevabı aldı...*» diyordu basın yorumları:

«... *Orgeneral Evren,* 30 Ağustos (1980) mesajında '*...Ülkede huzur ve sükûnun sadece sıkıyönetim komutanlarından beklenmesi ve kısa sürede gerçekleştirilmemesi üzerine de onların suçlanması insaf ve sağduyuyla bağdaştırılmaz*' dedi...»

«Anlaşılan bu gerçek» bugün de Demirel tarafından yadsınmıyordu:

Eski Başbakan, *sıkıyönetimlerin «anarşi ve terörü ezmek için 1980'den önce gerekli çalışmaları tam anlamıyla yapmadığından dün olduğu gibi, bugün de yakınıcı»*...

5

«... Bu psikozu yıkmaya, askeri işin üstüne gitmeye zorluyordum 3 Ağustos 1980 günü, koordinasyon toplantısında. Ordu liderlerine 'Çankaya'da Muhafız Alayı duvarları dibinde asker kurşunlanıyor' diyordum, 'insaf' diyordum. Ankara komutanının mutlaka değişmesini istiyordum. 10 Ağustosta bu konuşmayı yaptık, ertesi günü komutanın Genelkurmay Plan ve Prensipler Dairesine tayini çıktı» diyordu Demirel.

6

Gerilere dönüyordu:

«1979 ilginçti. O günlerin yangını bizi, daha sonraki aylar darboğazlara, içinden çıkılmaz yollara sürükledi. 1979 ara seçimlerine AP, hükümet olmayı düşleyerek gitmedi, Meclisteki aritmetiği etkilemiyordu ki bu seçim... Belki bu ara seçim sonuçlarıyla 'Meclisi erken genel seçime sürükleriz' diye düşünüyordum.

CHP'nin ara seçimlerini yitirince iktidardan çekilebileceğini tahmin etmedim. Çok rahat değilse bile Mecliste CHP'nin çoğunluğu vardı. Ama, Ecevit Çankaya Köşkünün kapısı önünde 'Halkın oyları AP'ye teveccüh etti, hükümeti AP kurmalıdır' deyince ne yapacaktım. Eğer hükümet olmayı istemesem, halk, ilk seçimde 'Hükümet olma imkânın vardı da niye kullanmadın?' diye soracaktı bana. Partiler, 'yıpranırız' düşüncesiyle hükümet olmaktan kaçamazlar. Bir ay önceden bir hükümetin gideceğini tahmin etmek de imkânsızdır. 14 Ekim 1979'dan, 12 Kasım 1979'a kadar hükümet bunalımına çözüm aradık...

Ne ihtirası?.. Birtakım insanlar böyle iddia ederler...

Rejimi işletmeye çalışmalıydık. Zaten rejim işlemez görünüyordu, bir de hükümet çıkmazsa. Hükümet çıkaramayan bir rejimde bir sakatlık vardır mutlaka... MHP ile MSP

dışardan destek vermeye hazır olduğunu söylüyorlar... İster bizi 'fırına atmak' için olsun, ister başka manada. Kamuoyu önünde destek arıyoruz o sırada. Veriyorlar. Sonunda, haziranda ekonominin başarılı olduğunu anlayınca, MSP desteğini çekmeye başladı...

24 Temmuzda Çankaya Köşkünde Ecevit'e 'ihlas ile yola çıktık' derken, yani 'Allah rızası için yola çıktık' derken inanın samimiydim, bu kelimeyi daha önce hiç düşünmemiştim, ağzımdan çıkıverdi...

Hükümet çalışmalarımda heyecan içinde de, tereddüt içinde de olmadım. Hesaplı, soğukkanlı olmaya çalıştım. Devleti işletirsem anarşiye karşı mutlaka başarılı olacağımıza inandım. İnanmamın bir başka nedeni, ülkemizin daha kötü günleri olabilir anlayışından geliyordu. Mesela anarşi 10 ilde, 40 - 50 ilçedeydi. Ya 30 ilde anarşi olaydı, dış bir tehlike olsaydı, savaş da olabilirdi. Devlete yılgınlık yaraşmazdı...»

7

«... Askerin 'havasını' öğrenmek mi?.. *Yedi defa hükümet kurdum, hiçbirinde askerin havası nedir diye bir arayışın içine girmedim ben. Devlete 'tabi' olmalarını istedim.* Her seferinde hükümeti kurarken bilirdim isteklerini: Mesela Milli Savunma Bakanının sivil olmasını isterler. Enver Paşa örneğinden beri sivillerle daha rahat çalıştıklarını biliriz...

Daha güvenoyu almamıştım son hükümeti kurduğumda. Komutanlar beni ziyarete geldi, çok ihtiyatlı idiler. Anarşi savaşında 'yapamayız' demediler, demezler...»

8

«... Kahrolduğum günler oldu. Sıkıyönetim komutanlarını dinliyorum, '18 aydır sıkıyönetim olan Tunceli'nde zayıfız' diyor. Okullarda bayrak çekilmiyor, İstiklal Marşı söylenmiyor. Diyarbakır komutanı 'Bayrak yok, ondan çekilmiyor' diyor. Bayrak gidiyor, ertesi günü 'Bayraklar yakılıyor' diyor. Diyarbakır'da Teğmen Ömer'i vuruyorlar. Bana kalırsa askere silah çekilmesi büyük olaydır. Nasıl vurulduğunu soruyorum. 'Müstehcen film oynuyor, oraya gitmiş, resmi elbiseyle, şakiler vurmuş.'

Bir defa niçin müstehcen film oynuyor?.. Asker niye yalnız başına gidiyor?.

Şırnak, Cizre kömür ocaklarını Tatar Nazmi tutmuş, devleti püskürtmüş, nasıl iş bu diye soruyorsun, 'Müdahale edersek kan dökülür' diye cevap alıyorsun. Afşin - Elbistan santralına müteahhit para döküyor, eşkıya parayı alıyor, 'müdahale edersek kan dökülür'..

Peki, ama devlet otoritesini kim yapacak?...

... Caydırıcılığı kaybolmuş devletin. Caydırıcılık kazandırılacak, eşkıya tepelenecek.

Bunun altından kalkamazsak daha büyük işler nasıl yapılacak?..»

9

«... Ben sıkıştırdım, sonunda 'uyarı mektubu' geldi.. *İstenseydi 'Bu işin altından kalkılırdı' demiyorum, 'Devlet bu işin altından kalkmalıydı' diyorum...*

Esasen sıkıyönetim ilanından sonra anarşik olayların giderek artması anlaşılır bir şey değildir. Nitekim, 12 Eylül sonrası anarşi şiddetini çok kısa zamanda yitirdi. Demek ki, devletin hakkından gelemeyeceği bir iş değildi...

Vurgulamak gerekir ki, devlet işleyecekse —ki işlemeli—:

Silahlı Kuvvetler görev yaparsak başımıza dert gelir, sonra bizden hesap sorarlar, sivil idarenin emrinde görev yaparsak o sivil idarenin adamı oluruz, sonradan bize hücum ederler korkusundan kurtulmalıdır...

Sonra ne oluyor, sivil idareyi bir kenara atıp görev yapıyor. Bu takdirde kendisine şunu niye, bunu niye böyle yaptın diyecek yok!..»

«... Gördüm Orduyu, ama hükümetçilik teslimiyetçilik değildi, üzerine gidilmeliydi.

11 Eylüle kadar 'müdahale edeceklerini' düşünmedim.

Müdahale etse ne yapacaktı?

'Vur' emrini vermişiz,

Para,

Eksiği varsa silah güvenlik kuvvetlerine,

Araç, gereç, yetki verilmiş...

Söyleyin Allah aşkına: *'Belime tabanca takıp eşkıya takibine gitmedim, ama onun dışında her şeyi yaptım'...*

Dünyanın hangi ülkesinde eşkıyayı izlemedi diye parlamento kapatılmıştır, olacak şey mi yani?..

Hülusu kalple devleti bataktan kurtarmaya çalış... Sonra?!.

Askerler, hükümet başkanı olarak bana ne söyleyebildiler, hükümet üyelerine ne söyleyebildiler. Söylediklerinin hepsi parti başkanlığına...»

«... Jandarma komutanı geliyor: 'Sayın başbakan öyle planladık ki, olay olan 25 kazada hiçbir mesele kalmayacak' diyor. Sonra... Olaylara devam... Bir kısmında yatıştı ama, sonu böyle...

Devlet işin hakkından gelemiyor denilince, sadece ben mi içindeyim bu yangının?. Siz yok musunuz?.. Olur mu kardeşim!.. Ben, böyle düşündüğüm, düşünüldüğünü bildiğim için hakkından geliriz, dedim...

Kusurumuz neydi?.. Söyleyeyim: Biz bu işin hakkından askerlerin geleceğine inandık... Hata noktamız bu... 'Yapmayan gidecek, yapan kalacak görevde' derken, elimi kolumu sıvamıştım. Diyarbakır, Ankara komutanlarının değiştirilmesini isterken buydu inancım...

Şu duruma bakın: Belimizi büken bir olay, cumhurbaşkanı yok!.. Korutürk, gün sayıyor. Uyarı mektubunu bize verirken tutumu beni şaşırttı. Biz Korutürk'ü seçerken, 'Askerlerin sözleriyle hareket etmem, askerle birlik olmam' demişti bana. *'Müstakim adam'* diye seçtik...

Cumhurbaşkanı vekiliyle bunların hiçbirini yapamazdım. 'Kendine uygun komutan getiriyor' diyeceklerdi...

Kafamdaki plan, hep genel seçime gitmekti. Cumhurbaşkanı seçilemese de, rejim çıkmaza girerse genel seçime gitmek...

Ordudan şüphe içinde olamazdım. Hükümeti bırakmayı da yediremedim, nasıl güzel boğuşuyorduk!.

... 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül:

Üç ordu hareketi.

Üçü de parlamento kapatma, ya da parlamentoya karşı.

Demokrasiye karşı. 12 Eylülden sonuç: Kurdukları siyasal sistem çarpıldı, yattı. Parlamento var, muhalefet yok. 84. maddeyle oynaşmalar... İktidarsa, 100 yılda yapılamayanları iki yılda yaptık diyor...

Cumhurbaşkanı seçimi mi?.. Peki, seçilseydi anarşi duracak mıydı?.. Oysa, 12 Eylülde halkın önüne konulan sebep, anarşiydi.

Bir yanda Batur - Kayacan, bir tarafta Faik Türün, Bilgiç... AP - CHP olabilirliği yok...»

10

«AP, CHP'yi itham etmiş, anarşide 'sen' demiş. Bu işin nedeni saydığı CHP ile nasıl yan yana gelecekti, nasıl birlikte hükümet olacaktı?.. *Zaten yan yana gelemezdik, ahenk içinde bir hükümet isteniliyordu.* Yan yana gelselerdi, DGM, Fevkalade Hal Yasası gibi yasalara CHP yanaşmazdı. Tek yol vardı, AP - CHP işbirliğiyle 'seçim'...

Ne AP - CHP Hükümeti olurdu, ne de seçim. Çünkü CHP, MSP ile hükümet olmaya çalışıyordu. Altan Öymen de yazdı, yanıp tutuşuyorlardı.

Ha, bir de bir bağımsız başkanlığında CHP - AP Hükümeti formülü. 1973'te denendi, Talu Hükümeti. 1965'te denendi, demokratik rejimde dejenerasyon. Hem niye bağımsız başkanlığında bir hükümet. *Benim veya Ecevit'in yapamadığını bir bağımsız nasıl yapacaktı?..* Biz, hadiselerin sebebi sayar mıyız kendimizi, kabul eder miyiz?.. Eğer bir bağımsız benden kudretli ise, kursun gelsin bir partiyle karşıma...

'Olabilirlik'... diyoruz, nedir bu?..

Yapılmayacak işlerdi, ondan yapılmadı. CHP - AP Hükümetinden hiçbir şey çıkmazdı. Şimdi, 'yapılamayacakları' neden 'yapmadınız?' diye soruyorlar.. Siyasi sorumluluk bende, hesabı ben vereceğim. *Hesabı vermeyecek biri olursa başta, niye gireyim bu işlere... Bu, sorumluluk duygusuyla bağdaşmazdı...*

Uyarı mektubu verildiğinde elbette bozuldum. 25 Kasımda güvenoyu almışım, 27 Aralıkta uyarı mektubu... Böyle bir noktaya geleceksen, 21 Kasımda MGK toplanmış, istediklerini söyleseydin.. MGK'nin zabıtlarını yayımlasınlar...

Koruduğun Anayasaya göre, meşru zeminlerde söyleme!.. Sonra 'kime verdiğin belli olmayan mektubu' yaz!..

Uyarı mektubundan sonra istifa etmeyi gerek ülke menfaatlerine, gerekse siyasal üsluba uygun bulmadım. Mektupta hedefin biz olmadığını söylüyorlardı. Milli irade başkasına bir hükümeti bıraktırmış, öteki hükümet çıkarmış...

Bülent Ecevit çıkmış MHP desteğini almasaydı, ben Demirel'e destek verirdim, diyor... Bu, 'Ben yapamadım, sen yap' anlamına gelmez miydi?.. On gün sonra Ecevit desteğini çekseydi, kamuoyu bana 'niye inandın, bak sipsivri ortada kaldın' demez miydi?..»

O gece duyguları kabarmıştı. Yıllardır izlediğim —Demirel'e özgü— mantık akıyordu olayların içinden.

Söyledi, söyledi; durmadan konuştu.

Duygularını, mantığını kapıp yer yer, kâğıda geçirmeye çalıştım 12 Eylülden beş yıl sonra.

Büyük sorumluluklardan geçip gelen bir siyaset adamının belgesel nitelikte sözleriydi bunlar.

Renkli, çarpıcı duygularla, yıllardır süzgeçlerden geçe geçe benzeri çizgileri içeren mantığın —1985'te— önümüze serdiği bir gece yarısı söyleşinin notları.

2

ARTIK «SAVUNULAMAYACAK» GÜNLER

Her şey «bildiğimiz» gibi yürüyüp gidiyordu.

«Müdahalenin» tarihini bilmiyorduk, ama ağustos ayına girdiğimiz günlerde, 12 Eylüle en çok kırk gün kalmıştı, sonradan anladık.

Ağustosun ikinci günü, Demirel bir basın toplantısı düzenliyor, ekonomik sıkıntılardan kurtulunmakta olduğunu söylüyor, ülkenin «istenilen huzur ve sükûna kavuşturulamadığını» belirterek, «...devletin birtakım sıkıntıları, zaafları ve noksanları olduğu bir gerçektir. Bunu tabii saymıyoruz» diyordu. Daha çok «devraldığı koşulları» sıralayan bu konuşmanın en vurucu görünen yanı, siyasal sürtüşmelere yeni bir ortam hazırlayacak MGK ile ilgili olan sözlerdi.

Demirel'in hükümeti boyunca MGK toplantılarını özetlemesi, MGK'nin Anayasaya göre yükümlülüklerini sıralaması, MGK toplantıları için, «...Her toplantıda durumu gözden geçirmiş, değerlendirme yapmış, yapılan bu mücadeleyi istikametinde ve rayında götürmek için tavsiyelerde bulunmuştur...» demesi, Ecevit'in hiddetini üzerine çekecekti.

CHP önderi,

«... Başbakanın MGK bildirilerine basın toplantısında geniş yer vermesini...» eleştiriyor ve,

«AP Hükümeti bizim hükümette olduğumuz zaman her MGK toplantısından sonra saldırıda bulunurdu. Biz böyle bir yola gitmedik. Ancak hükümet, Milli Güvenlik Kurulunu bir kalkan gibi kullanmak istemektedir. Bizim muhatabımız MGK değil, hükümettir. Faşist militanları koruyan hükümet işbaşındayken, MGK ne yapsın, komutanlar ne yapsın?» diyordu.

Kamuoyunda yeni bir kuşku belirmişti:

Ordu ile sivilleri karşı karşıya getirmeye çalışan sancılardan söz ediliyordu.

Bu tür siyasal kapışmaların, bu tür kışkırtmaları alevlendireceğinden kaygı duyanlar vardı. Öte yandan, anarşiyle ilgili yasaların çıkmayacağı —AP iktidarının deyişiyle— «CHP'nin bu yasaların 'içini boşaltmaya' çalıştığı» gibi yeni varsayımlar da piyasaya sürülmüştü.

3

AĞUSTOS AYINDA SİVİLLER VE ASKERLER

3 Ağustos 1980 günü yapılan sıkıyönetim komutanları toplantısı müdahaleye varıştaki «son aşamaydı.»

12 Eylülden önce son kez, «siviller ve askerler» görüş ve önerilerini ortaya koydu.

Başbakan Demirel, «*Basın, Meclis, kamuoyu Silahlı Kuvvetlerin arkasındadır*» diye konuşurken, hemen ondan sonra söz alan 1. Ordu Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ, «*Hükümet yanlısı gazeteler, sıkıyönetim komutanlarını beceriksizlikle itham ederken, sol basın yönetimi işkence ile, faşistlikle itham etmektedir. Beni de valiyi de emniyet müdürünü de öldürebilirler*» diyordu.

Bu son koordinasyon toplantısını Başbakan Demirel bir konuşmayla açtı:

«... Anarşi, terör, bölücülükte katedilen mesafe. Hedefe ulaşmada katedilen mesafe nedir? Varsa, yeni önerileriniz nelerdir, şeklinde, bu müzakereleri yürüteceğiz.

Bu büyük mücadeleyi başarıya ulaştırmak için 'ne yapmamız gerekiyor'u tespite uğraşıyoruz.

Bu arayış, yapılanları küçümseme değildir. Bu mücadele, devletin mücadelesidir. Ülkenin, milletin bölünmez bütünlüğünün, cumhuriyetin mücadelesidir.

Sıkıyönetim, Anayasa içinde devletin başvurabileceği, hemen hemen son çaredir. Devletin başvurabileceği son çaredir.

Meşru mücadele yapılıyor. Kaynağında Anayasa var. Kaynağında millet var. Bu mücadeleyi yürütürken, sıkıyönetimi ilan için gerekli gerekçenin unsurlarının büyük rolü var.

Anayasanın 124'ncü maddesindeki şartlar meydana geldiği içindir ki, TC varlığını ortadan kaldırmaya yönelik bu

hareketi durdurmak ve ortadan kaldırmak için sıkıyönetim ilan edilmiş ve bu görev, Silahlı Kuvvetlerimize verilmiştir.

Silahlı Kuvvetlerimizin caydırıcılık gücünden istifade, burada çok mühim bir faktördür.

Cüret ve cesaret nereden alınıyor?

Devletin demokratik otoritesi zedelenmemiş olsaydı, devletin caydırıcılık gücü zaafa uğratılmamış olsaydı, bu cüret ve cesaret meydana gelemezdi.

Hadise, büyük hadisedir. Ama devlet, bunları önleme gücüne sahip olma mecburiyetindedir.

Azimle, sebat ile, metanet ile bu mücadeleyi yürüten devlet güçlerinin sonuç alacağından endişe edilmemelidir.

Bu işin içinden devletin çıkacağından hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır. İnanç zaafı olmamalıdır.

Basın, Meclis, kamuoyu, Silahlı Kuvvetlerin arkasındadır.

Mesele, hem kendi şartları içinde büyüktür, hem de Türk Devletinin prestiji yönünden büyüktür.

Türk Devletinin zaafı;

a) Ceza vermeyen devlet haline gelmesindedir,

Burada, çalışmayan yargının büyük rolü vardır.

b) İkinci etken, 1974 affıdır. Bu affın psikolojik etkisi yüzünden hâkimin ve savcının ceza verememesi hali meydana gelmiştir. Bu af sebebiyle görev ifa edenlerin, faşist ilan edilmesi, ihanet içinde bulunanların kahraman olarak gösterilmesi, sonuçta bugün görev yapma durumunda olanları tedirginlik içine sevk etmiştir.

Bunları ortadan kaldıracak güce, Türk Devleti sahiptir.

Türk Devleti bu gücünü ortaya koyacaktır...»

Demirel —olaylara kendi bakış açısından yaptığı bu konuşmayı— kimi sonuçlarla bağladı:

«Terör şiddetini arttırmıştır...» diye başladı:

«... Güvenlik kuvvetlerine saldırı yoğunlaşmış ve artmıştır. Cezaevlerinden toplu firarlar olmakta ve önlenememektedir.. a) dış çevre güvensizliği, b) iç personelin kifayetsizliği, c) toplu yatma, d) ziyaretlerin kontrolsüzlüğü bunların nedenidir...»

İzmir ve çevresi komutanı Özçivril'in açıklamalarına göre, son dönemde 134 olay olmuş, gün başına 2,8 olay düşü-

yordu. Yüzde 50 bir azalma gözleniyordu. 626 örgüt elemanı yakalanmış, 265'i tutuklanmış, 361'i tutuksuz olarak soruşturmalar sürdürülüyordu.

Asıl Vurucu Konuşma

Kuşku yok, bu toplantıda da ağırlığını duyuracak önemli konuşmayı 1. Ordu Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ yapacaktı.

Nitekim, Orgeneral Üruğ, «19 aylık dönemde» diye başladı, «...Siyasi cinayette hayatını kaybedenlerin en yüksek olduğu dönem, budur. En yüksek derecedeki insanların öldürüldüğü dönem, bu dönemdir...»

Orgeneral Üruğ'un verdiği sayılara göre, bu ay içinde 271 sağ, 232 sol, 50 güvenlik güçlerinden insan ölmüştü.

«... *Terör aşılmıştır. İç savaşın öncü muharebeleri başlamıştır.* Sağ ve solun ölü miktarları arasında denge mevcuttur. Sağ - sol ölü farkı 37'dir...» diyen Orgeneral Üruğ saptamalarını sürdürüyordu:

«... *Gözümüzü, sola olduğu kadar sağa da çevirmeliyiz.*

Solun hedefi belli. Marksist rejim kurmak.

Sağın hedefinin kamuoyuna yayıldığı gibi olmadığı bellidir.

Gasp, soygun vs'de solda geri kalıyor.

Yakın tehdit soldur. Bunda şüphe yoktur. Sağın ne olduğunun iyi teşhisi gerekir.

Sıkıyönetime rağmen anarşi tırmanmaktadır.

Hükümet yanlısı gazeteler, sıkıyönetim komutanlarını beceriksizlikle itham ederken, sol basın, yönetimi işkence ile, faşistlikle itham etmektedir.

İstihbarat yoktur. Alamıyoruz.

Adli güç: Fiziken ve fikren kendini aktive edememiştir. En fazla 10 davaya çıkabilmiştir. Adliye bugün ilticagâh haline gelmiştir.

Hâkimler arasında olaylara bakış açısında büyük görüş ayrılıkları vardır. Benimle onlar arasında da vardır.

Beni de, valiyi de, emniyet müdürünü de öldürebilirler.

Son işkence hadisesi, adliyede ne derece sağlam görünür.

20 aydır İstanbul tenceresini böylece dengede tutuyoruz. Devlet bizi korumalıdır. Biz milletimize hizmete devam

edeceğiz. Diğer iki ayak (istihbarat, polis) düzelmedikçe, biz bu yükü tek ayak üzerinde o yükü ne kadar taşıyabilirse, o kadar taşıyacağız.

Sıkıyönetim devlet değildir. Her devlet organı, kendi görevini yapmalıdır. Hepsi vazifelerini ihmal ediyor. Sorumluluklarını yerine getirememektedir.

Binası içinde maaş dağıtamayan idareciyi ben ne yapacağım? Adam yerinde oturmuyor.

15 - 20 bekçisi olan müessese bile, bizden asker istiyor, bekçilerini göreve çıkartmıyor. Polis karakolları bile, askerden emniyet istiyor.

Asıl görev ve hizmet alanından saptırılıyoruz. Anarşi bu yüzden tırmanıyor.

Ceza ve tutukevlerinin hali bir facia. Bu cezaevlerini, sanıklar yönetmektedir. Nöbet yok, savcı yok. Hapishanelere Allah'tan ve jandarmadan başka sahip yok.

Bildiriler, afişler, hapishanelerde hazırlanıyor,

— Bankalar,

— Kuyumcular,

— Mutemetler,

Danışıklı döğüş. Terör devletin içindedir.

18000 tutuklunun 9000'i öğrenci. İTÜ, SBF vs. Bunlar beyin.

Okullar açılmadan bir çare bulmalıyız.

Halk da, yaşantısına bir denge vermelidir.

Sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin artırılması, hiçbir şey sağlamayacaktır.

Topyekûn bütün müesseseler aynı bakış açısı ile bakmadıkça, bu meselelere çare bulamayız...»

Öteki Komutanlar

Diyarbakır Komutanı Korgeneral Altıok sayılar verdi:

«... APO	Yakalanan	391	Tutuklu	180
KUK	»	110	»	24
Partizan	»	23	»	23
Dev - Yol	»	18	»	8
Kawa	»	2	»	1
Ali - Rızga	»	16	»	4
DHKD	»	11	»	11
Halk Yolu	»	2	»	1
DDKD	»	32	»	13

Ceylanpınar'ı APO ele geçirdi.

— *Örgütler halk üzerinde etkilidir.*

— İstihbarat açısından halk yardım etmez.

— Davaların uzaması, anarşistlere güven veriyor.

— Mahalli memur % 90
Mahalli amir % 80

— *Yeni eleman, yeni silah, yeniden para bulacaklar...»*

Erzurum ve çevresi Komutanı Korgeneral Uluğbay mahkemelerin hızlı çalışmamasından yakındı. «Devlet yapmıyor, biz yapalım fikri, anarşiyi artırıyor» dedi.

Elazığ ve çevresi Komutanı Korgeneral Çetinelli ise, ölüm sayısında yüzde 10 artış görüldüğünü bildirdi. Şu önerileri yaptı:

«... Evvelki toplantıdaki öneriler.

Elazığ ilinin problemleri,

Tunceli için telsiz,

Polis mevcudunun artırılması (Tunceli ilçeleri ve merkezinde).

Her garnizonun çapına göre hazır kuvveti olacak.

Her vatandaş aranıp, ondan sonra karakola sokulmalı.

Bu tip bir olayın meydana gelmemesi için en şiddetli tedbirler alınmalıdır...»

Ankara Komutanı Korgeneral Özer:

«... Devre içinde polis ve bekçilerin öldürülmesi.

MTA, ODTÜ, EGO'da direniş.

İki hükümlünün kaçması.

Polise silah.

Gecekondu, yasadışı örgütlerin ellerinden kurtarılmalıdır.

Gasp ve soygun olaylarının tümü, ideolojiye bağlanmamalıdır.

Karşı propagandamız yok.

Zayıf kalıyoruz.

Birçok cezaevlerinden kaçışın planlandığı bir merkez ve şebeke olarak gözüküyor...»

Toparlama

Başbakan, toplantıda söylenenleri toparlayan bir konuşmayla kapadı:

«... Burada hepimiz aynı tarafız. Mücadele, hükümetin sorumluluğu altında, komutanlarca yürütülüyor.

Olaylarda azalma olmasına rağmen, cinayetlerde artma var.

Nokta hedeflerde, kamuoyunu tedirgin eden tırmanma var.

Devlet, cinayetleri işleyen ve işletenleri tümü ile etkisiz hale getirememiştir. Bu gerçektir. Diğer gerçek ise, bunlarla amansız mücadeleye girişmiş olmamızdır.

Tunceli Jandarma Karakolu baskınından ders almalı, tedbir alınmalıdır.

Çorum, Fatsa devletin devlet gibi hareket etmemesinden ileri gelmiştir.

Devleti devlet gibi hareket eder hale getireceğiz. Bunu yapıncaya kadar geçecek süreyi iyi kullanıp, yangını tesirsiz hale getirmeliyiz.

3 çeşit olay var:

1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerini ayırıp, devlet kurmak isteyenler var.

İşlemeyen mahkeme yerine, işleyen mahkeme koymak elimizde değil mi?

Devletin güvenlik kuvvetlerine vaki tecavüzlerini şiddetle defetmeliyiz.

Hapishane firarlarını önlemeliyiz.

2. Mezhep farklılıkları.

Çorum, Tokat, Amasya, Kırşehir.

Alevi - Sünni vatandaşlarımız bir arada yaşarlardı.

Yine bir arada yaşayabilmelidirler. Bunları yatıştırmalıyız.

3. Nevi şahsına münhasır olay Fatsa.

Fatsa'da meydana gelen olay, bir Fatsa Cumhuriyeti olayıdır. Orada devlet yoktur. Seyirci kalmıştır. Henüz Fatsa'nın başındayız. Kökünde Kızıldere vardır. Bu mesele yarım bırakılamaz. Bırakılırsa 100 Fatsa çıkar.

TC'yi rahatsız eden kimse, ne ise, onun üstüne varmak, boynumuzun borcudur. Biz şunu tutun, bunu tutmayın dedik mi? Siyasi kavgayı biz yaparız.

Sıkıyönetim komutanları olarak, yetkilerinizi sonuna kadar kullanın.

Nizami âlem için, ne lazımsa onu yapacağız.

Cinayetlerin yüzde 90'ı 7-8 vilayete sıkışmıştır.

Bursa, Kayseri, Samsun ve Trabzon karıştırılmak istenmektedir.

Firarlar, gayri meçhul cinayetler, yönü bilinmeyen olaylar çok yakında tespit edilmelidir.

İstihbarat açığı kapatılmalıdır. MİT bu hizmeti görür. MİT elinden gelen gayreti gösteriyorsa, istihbarat açığı olmaması lazım.

MİT - SYKKO - Vali bir araya gelerek, il seviyesinde istihbarat toplasınlar.

İcranın kudretinde olan ne varsa, onu yapalım. Devletin tüm imkânlarını buraya veririz.

TC düşmanlarının tümü ile amansız kavgamız vardır.

Buna dönük olarak, kim eylem yapıyorsa, onunla kavgamız vardır.

Biz, TC'nin bölünmez bütünlüğüne bağlı Atatürk'ün kurduğu cumhuriyete, onun gösterdiği yoldan bağlı bir hükümetiz.

Biz, devlete sahibiz. Bu işleri devlet önleyecektir.

Siyaset için Türkiye Cumhuriyetinden taviz vermeyiz.

Azmimizi kaybedersek, yarı yolda kalırız.

Azim ve moral, bu mücadelenin en büyük desteğidir...»

4

AĞUSTOS AYI TOPLANTISININ SONUÇLARI

Her sıkıyönetim koordinasyon toplantısından sonra ilgili dairece yapılan değerlendirme, bütün konuşmalarla önerilerin özetini içeriyordu. 3 Ağustos 1980 toplantısının sonuçları, o ay hazırlanan rapora göre şöyle düzenleniyordu:

1 — İSTİHBARAT

Anarşi ile mücadelede en büyük yardımı dokunan istihbaratın, spesifik hale getirilmesi (anarşik unsurların adreslerinin tespiti). Mahalli istihbarat uzmanlarının yeterli duruma getirilmesi (SYNT. Komutanları ve bu istihbarata dayalı operasyonların yapılması).

2 — EMNİYET ÖRGÜTÜ

Emniyet teşkilatı personel nitelik ve nicelik yönünden yeterli değildir. Teşkilatın araç, gereç, telsiz, silah ve mühimmat gibi ihtiyaçları vardır. Bu teşkilatın kendisine verilen görevleri yapacak duruma getirilmesi (SYNT). K. ları ve İçişleri Bak.).

3 — MÜLKİ AMİR VE MEMURLAR

Devletin yanında vatandaşın dert ve dilekleri ile ilgili cesur, çalışkan ve politik düşünceden uzak amir ve memurların devlet kadrosuna alınması, anarşiye sebep olan memurların devlet kadrolarında barındırılmaması (SYNT. Komutanları).

4 — MAHKEMELER

Mahkemelerin süratli karar veren organ haline getirilmesi ve meşruten tahliyenin kaldırılması (SYNT. K.ları).

5 — CEZA VE TUTUKEVLERİ

Ceza ve tutukevlerinin iskân bakımından yeterli hale getirilmesi ile beraber, buraların yönetici kadrosu olan savcı, cezaevi müdürü ve gardiyanların sorumluluk duygusuna sahip kişiler haline getirilmesi bu suretle cezaevlerinde disiplin sağlanması (SYNT. Komutanları ve Adalet Bakanı).

6 — ÖĞRETİM KURUMLARI

Öğretim ve eğitim kurumlarında, Atatürkçü eğitime hız verilmesi, buraların anarşiden temizlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması (SYNT. K.ları). Gazi Eğitim Enstitüsünde kısaltılmış eğitime son verilmesi (Ankara SYNT. K.ları).

7 — KARAKOL BASKINI

Askeri karakolun basılması çok önemli bir olay olması nedeni ile üzerinde hassasiyetle durulması ve gerekli önleyici tedbirin alınması.

8 — ÖZEL VE KAMU KURULUŞLARI

Özel ve kamu kuruluşları, kendi emniyetlerini alması için gerekeni yapması, bu şekilde SYNT. Komutanlarına yük olmaktan çıkarılması, soygunlara karşı sivil kuruluşların etkin önlemler almasının sağlanması.

9 — ÖRGÜTLER

a — Terör örgütlerinin üzerine, sağ sol ayrımı yapılmadan gidilmesi.

b — Mücadele için yeni ve etkili yöntemler arayışı ile mücadelenin arttırılması.

c — Terör örgüt mensuplarının tespiti, yakalanması, hâkim huzuruna çıkarılmasının titiz gayreti içinde olunması.

d — Güneydoğu Anadolu'yu rahatsız eden APO örgütü üzerine amansız gidilmesi, bu örgütten yakalananların en kısa zamanda muhakeme olmalarının sağlanması.

e — Örgüt davalarının sonuçlanmasının çabuklaştırılması.

f — Örgütlerin veya örgüt militanlarının hâkim olduğu sendikaların sıkı denetiminin yapılması (Bank - Sen).

g — Terör, anarşi ve yıkıcılığa karşı mücadelede, teşhis ve tedavi birliğinde, milli birlik ve beraberliğin sağlanması.

h — Faili meçhul cinayetlerin asgariye indirilmesi.

ı — Halk tüketim kooperatifi adı altında, anarşik unsurların ekonomik güç kaynağı durumundaki bu ve buna benzer kuruluşların denetlenmesi.

i — Sendikaların mali denetiminin sağlanması.

j — Devlet dairelerindeki ve belediye kadrolarındaki örgüt mensuplarının temizlenmesi.

10 — TÜRKİYE'Yİ RAHATSIZ EDEN HUSUSLAR

a — Güneydoğu Anadolu bölgesinde beliren bölücülük faaliyeti (ayrı bir Kürt devleti kurma), bazı yörelerde görülen komünizm faaliyeti ile birtakım vilayetlerimizdeki

Sünni - Alevi sürtüşmeleridir. Bunlar amaçları belli sol örgütler tarafından körüklenmektedir.

b — Türkiye'yi rahatsız eden, aşırı solun karşısında olduğunu iddia eden aşırı sağın amacı nedir? Bu husus açıklığa çıkarılmalıdır. Aşırı solun karşısında meşru devlet gücü vardır. Eli silahlı cinayet işleyen sağ güçler bu cinayetlerini niçin işliyor?

c — Tunceli - Hatay ve diğer bazı Güneydoğu Anadolu vilayetlerinde, bölücülükle mücadelede özel tedbir alınması.

d — Büyük kentlerin sosyoekonomik sorunlarının çözümlenmesi (nüfus, gecekondu, adresleme, güvenlik, işsizlik gibi).

e — Cinayetlerin yüzde 90'ı birkaç vilayette toplanmıştır. Bu vilayetlerde mücadeleye öncelik verilmesi.

11 — DİĞER HUSUSLAR

a — Son günlerde olaylarda bir azalma görülmekle birlikte ölüm olayları ve buna paralel şehit sayısında artma görülmüştür.

b — Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin devlet memurları için cazip hale getirilmediğinden, yönetici ve memur problemi çözülememektedir. Bu hususta çalışma yapılması.

c — Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde, operasyonlarda kullanılacak helikopter, telsiz ve panzer ihtiyacının giderilmesi.

d — Hassas ilçelerin sorunlarının çözümlenmeye çalışılması.

e — Kahramanmaraş dava sonuçlarının yaratacağı gerginliğe karşı gerekli emniyetin alınması.

f — Sıkıyönetim komutanlarının, bazı yıkıcı yayınlara karşı savunulması.

g — Sıkıyönetimin mutlaka başarıya ulaştırılmasının sağlanması.

h — As. hâkimler ve mahkemeler arasında görüş ayrılığımız bulunması.

ı — Partiler arasındaki siyasi tansiyonun gerginleştirilmemesi.

i — Karakolların baskına karşı korunmasını sağlayacak hazır kıta bulundurması, bunun titizlikle takip edilmesi.

j — Sıkıyönetimin üç ayağından ikisi olan mahkemeler ve emniyet teşkilatının yeterli hale getirilmesi, bu iki ayak yeterli hale gelmediği müddetçe, yeni çıkacak olan kanunların da yetersiz olacağı...»

5

«UMUTSUZLUK» YAZGININ TEMELİ

Artık, çok iyimser olanların bile, «gidişin, gidiş olmadığı» yargısında birleştikleri dönemdeydik.

Doğrusu, hiçbirimiz bir *«çıkış yolu» göremiyorduk.*

Kamuoyunda aylarca süren «anlaşabilirler» beklentisi yıkılıp gitmişti.

Karşılıklı siyasal sataşmaların, tartışmaların, saldırıların ardı kesilmediği gibi, giderek dozu da artıyor, daha güçleniyor, anarşinin tırmanışıyla birlikte bu manzara, hemen herkeste, hepimizde yılgınlık yaratıyordu.

Bütün uyarılar yapılmıştı. Bu «uyarılar» artık Ordudan gelmiyordu. Eli kalem tutan, dili dönen herkes rejimin tıkanıp nefessiz kalacağında birleşmişlerdi. Bir çevre, «iki parti önderinden kurtulursak» sorunların üstesinden gelebileceğimiz kanısındaydı. İşler o denli karmakarışık olmuş öylesine içinden çıkılmaz bir biçim almıştı ki, iki parti önderi gitse, yerine yenileri gelse, içinde gözleri kapalı koştuğumuz karanlık tünelin ucunda ışık belirmesi olanaksızdı.

Ayrıca, iki parti önderinin «gitmeleri» nasıl sağlanacaktı?..

Eğer «demokratik kurallar içinde kalarak» bu işlemi uygulamaya koyacaksak, bu istek, bu varsayım tümüyle olanaksızdı. (Anarşi ve terörün, «devlet otoritesinin giderek zayıflayıp yok olmasının» üstüne bir de bu siyasal kargaşa çıkacaktı.) Eğer «parlamento dışından bir güç» bu sonucu hazırlayacaksa; bu, iki önderin demokratik kurallarla «götürüldükleri» anlamına gelmezdi.

İki parti önderinin «çekip gitmeleriyle» —ki, demokratik kurallar içinde bu, olamazdı— sorunların üstesinden gelinebileceği fikrine katılmak zordu.

Elbet, demokratik rejimin doğasında bulunan bu ikilemleri —kırk gün sonra— parti önderlerinin tümünü «götüren» güçler de hesaplıyordu.

Kuşku yok, sivil kesimde bizler çaresizdik.

Kuşku yok, giderek büyüyen olaylara bakarak, «*Bu, böyle gitmez*» diyenlerin sözlerinin ardından «*neyin geleceğini*» *biliyorduk.* Halk yığınları, özellikle büyük kentlerde yaşayanlar, bu gerçeği en azından «sezmişlerdi»... Gidiş, askerin gelişini hızlandırıyordu. Ne zaman, hangi gün tartışmaları tüm kulislere yayılmıştı. Askerin geleceğini sezenler, elbette sade halk değildi sadece; kuşku yok, politikacılar da görüyorlardı durumu. Ama, «dur» diyecek hiçbir dayanakları yoktu, bir çeşit «*kadercilik*» oynanıyordu başkentte... «Gidebildiği yere kadar gider» anlayışı, kaderciliğin ta kendisi değil miydi?.. Demirel —bile— yıllar sonra, «sezdiği gelişmelere karşın», hükümetçiliğin dilediğin zaman alınıp, istediğin zaman bırakılacak bir olay olmadığını söyleyecek, «gidebildiği yere kadar gideceğini» kafasında biçimlendirdiğini açıklamayacak mıydı?

6

KADERCİLİK

Gidişin durmasına bir «çare» olacak «çözüm yolları» sorulduğunda hepimiz susuyorduk.

Ne söyleyebilirdik: Deniz bitmişti!..

Bizler de kaderciliğe oynuyorduk. Sabahları kalkıyor, içimizden söküp atamadığımız ruhsal ağırlıktan kurtulamadan bürolara gidiyor, tuhaf ama doğrudur, sanki olağanüstü günler yaşamıyormuşuz gibi siyasal gelişmeleri, basın toplantılarını izliyor, haberleştiriyorduk.

Ağustosun ilk günleri Askeri Şûra toplantıları sürüp giderken, gözlerimiz, aklımız askerlerin «ne yapmayı düşündüklerine» yönelikti. Fakat, hiçbir bilgi sızmıyordu. Sonradan öğrenecektim ki, Askeri Şûra sadece olağan günlerde olduğu gibi *«gündemindeki maddeleri»* müzakerenin ötesinde «ülkedeki duruma çözüm»le ilgili görüşmeler yapmamıştı?!.

Ağustos ayının bu günlerinde Demirel, belki de aylardır öne sürdüğü fikirlerin, istemlerin olumlu sonucunu aldı. Kimi komutanların değiştirilmesiyle ilgili dirençli isteğine Askeri Şûra uydu. Ağustosun 11. günü, gazete başlıkları, «5 sıkıyönetim komutanının değiştirildiğini» büyük puntolarla duyuruyordu. Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına Korgeneral Recep Ergun, İzmir Sıkıyönetim Komutanlığına, Ege Ordu Komutanı Orgeneral Haydar Saltık, Diyarbakır ve çevresine Korgeneral Kemal Yamak, Elazığ ve çevresine Korgeneral Sabri Deliç, Erzurum ve çevresine Korgeneral Selahattin Cambazoğlu atanıyordu. Ulusu, süresini doldurmuştu, emekliye gidiyordu. Oramiral Akdoğanlar'ın istifasıyla boşalan MGK Genel Sekreterliğine ise, Orgeneral Halil Sözer getiriliyordu.

7

AÇIKTAN ÇAĞRILAR

Doğrudan olmayan yollardan «*çağrılar*» başlamıştı. Kamuoyuna sesleniyordu.

Millet Meclisi Başkanlık Divanının olağanüstü toplantısından sonra yayımlanan bildiri, Meclis Başkanı Cahit Karakaş tarafından tüm parti önderlerine, grup yöneticilerine gönderiliyordu. Meclisin altı aydır çalışamadığı yazılıyor, «...seçilmiş bir başkanı olmayan cumhuriyet idaresinin düşünülemeyeceği...» öne sürülerek, «bu görevin behemahal ve süratle yerine getirilmesi» isteniliyordu. Bildiride ayrıca, «...*'TBMM'nin bütün partileri ve üyeleri şimdi el ele verip görev yapmazlarsa, ne zaman yapacaktır?'* sorusunun sorulduğu» anımsatılıyordu. Cahit Karakaş, «parlamentonun gereği gibi işlemeyişi Türkiye'de siyasal rejim arayışlarına neden olmakta mıdır?» sorusunu yanıtlıyordu:

«*Eğer bir parlamento düzeninde o parlamenter düzenin en tabii ve güzel ürünü olan parlamento çalışmazsa, 'o bazı arayışlara ülkeyi sevk eder'...*» diyordu.

Meclis Başkanı Karakaş'ın, bunları söylediği gün, Askeri Şûra brifingi ile ilgili Başbakanlık «notundan» satırlar:

«... 1. Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasından Meclislere karşı hükümet sorumludur.

2. Savunma, sadece Silahlı Kuvvetlerle başlayıp, Silahlı Kuvvetlerle biten bir iş değildir. Silahlı Kuvvetler, milli savunmanın çok önemli bir rüknüdür (öğesidir). Bu unsur, topyekûn savunmaya entegre edilmelidir. Bunun için bütün çalışmalar toparlanıp Milli Güvenlik Kurulu gündeminde, konu en kısa zamanda tartışmaya hazır hale getirilecektir.

3. Kara Kuvvetlerinin darboğazı tanktır. Tank modernizasyonu mutlaka gerçekleştirilmelidir.

4. Deniz Kuvvetlerinin planlı görevlerini yapacak hale getirilmesi şarttır.

5. Hava Kuvvetlerinin 161 uçağı gayri faaldir. Batı radar şebekesi zayıftır. Güneydoğu radar şebekesi zayıftır. Büyük şehirlerimizin hava savunması, hemen hemen yok gibidir. En kısa zamanda Hava Kuvvetlerinin bütün uçakları uçabilir hale getirilecektir.

6. Döviz yokluğu, yedek parça sıkıntısı doğurmuştur. Bu durum izale edilmelidir.

7. Kalifiye personelin hizmette tutulması güçlükleri ortadan kaldırılacaktır.

8. Silahlı Kuvvetler personelinin enflasyondan etkilenmemesi sağlanacaktır.

9. Silahlı Kuvvetler personelinin ortamdan etkilenmemeleri sağlanacaktır.

10. Türkiye, Ege Adaları üzerinde netice alacak şekilde hazır olmalıdır.

11. Türkiye'nin savunma gücü, hiçbir zaman Yunanistan'ın altında olmamalıdır.

12. Türkiye, Kıbrıs'ta üstünlüğünü korumaya devam etmelidir.

13. İran'daki durum, Türkiye'yi tesir altında bırakabilir, dikkatli olunmalıdır.

14. Kaçakçılık ve münferit hudut olayları artabilir, dikkatli olunmalıdır.

15. Silahlı Kuvvetlerin eğitim müfredatı, bugünkü şartlara göre yeniden tanzim olunmalıdır...»

Bu çizgiler, Yüksek Askeri Şûra'nın «genel toplantılarında» hangi konuların ele alındığını gösteriyordu. Bu «brifingte», hükümet başkanıyla üyeleri de hazırdı.

Oysa, Yüksek Askeri Şûra sırasında, Genelkurmayın koridorlarında «yüksek komutanlar» müdahalenin gününü aralarında tartışıyorlardı.

Bu «*askersel kulis*» sonunda komuta düzeyinin üst noktasına değin uzanacak, 30 Ağustos ulusal bayramından sonra artık «*gerekenin yapılması*» kararına varılacaktı.

8

KOMUTANLARIN DEĞİŞTİRİLMESİYLE İLGİLİ TOPLANTI

Ağustos 1980'de kimi sıkıyönetim komutanlarının değiştiği öğrenilirken, bu değişikliği sağlayan toplantıdan kimsenin haberi yoktu.

Oysa, Başbakan Demirel, bu kararların açıklanmasından önce, Afyon'a gitmiş, Bolvadin'de alkoloit fabrikasının açılışını yaptıktan sonra Ankara'ya dönmüştü. Ramazandı.

Demirel, başkente gelir gelmez, Özel Kalem Müdürü Kemal Gücüyener aracılığıyla Genelkurmaya, Başkan Orgeneral Evren'le görüşme istemini iletti.

Milli Savunma Bakanı Birincioğlu'na da o gece yapacakları görüşmede hazır bulunmasını bildirdi.

Çankaya'da Başbakanlık konutunda saat 22.00'de bir araya gelen Başbakanla Genelkurmay Başkanının görüşmesi, saat 01.30'a dek sürdü.

Konu, Askeri Şûra toplantılarından sonra yapılması «mutat» olan kimi komuta değişiklikleriyle ilgiliydi. Başbakan, «sonuç alınamayan kimi sıkıyönetim komutanlıklarında, komutan değişikliğinin» gerçekleşmesini istiyordu.

Bu görüşmede özellikle Diyarbakır, Elazığ, Ankara ve İzmir komutanlıkları ele alındı. Başbakan, buralara «Genelkurmay Başkanının güvendiği ve inandığı kişilerin» gönderilmesini öneriyordu, ad söylemiyordu. Bu görüşmeden sonra —şimdi Orgeneral— Korgeneral Kemal Yamak Diyarbakır'a, —şimdi Orgeneral— Korgeneral Sabri Deliç de Elazığ'a atanacaktı. Bir eğilime göre, İstanbul'a Orgeneral Haydar Saltık'ın gönderilmesi söz konusu olmuştu, ama Başbakan Orgeneral Üruğ'un yerinde kalmasını istemişti. Bunun üzerine Orgeneral Saltık, İzmir'e atanacaktı. Asıl tartışma —sanırız— Ankara Komutanı Korgeneral Nihat Özer üzerinde yoğunlaştı. Genelkurmay Başkanı bu değerli askerin yerinden ayrılmasını istemiyordu. Başbakansa Çan-

kaya'da Muhafız Alayının duvarları önünde, Kızılay'da bile meydanda insanların öldürüldüğünü, sıkıyönetimin «caydırıcılık» öğesinden yoksunlaştığını, sorunun komutanının değeri üzerinde değil, asıl bu öğede toplandığını öne sürerek direniyordu.

Ertesi günü, Milli Savunma Bakanı Birincioğlu Başbakana telefon ederek, Ankara Komutanlığı için Korgeneral Recep Ergun'un önerildiğini söyledi. Demirel, Korgeneral Ergun'u onayladı ve komutan değişiklikleri ile ilgili kararname yazılarak imzalaması için Başbakanlığa geldi.

9

DİREK DEVRİLİNCE ALTINDA KİM KALIR?

O sıralar, İstanbul'daydım.

Hasan Pulur, Oktay Ekşi ile birlikte yemeğe çıkıyor söyleşiyor, gazeteye gelip konuşuyorduk.

Ortak yargımız, «*rejim bitmişti..*»

Pulur kızgınlığını alaylı cümlelerle dile getiriyordu; rejimin çöküşüyle ilgili yargılarının hepsi, iki parti önderinin tutumlarından kaynaklanıyordu. Haklıydı. Onca çabadan sonra partilerin bir araya gelip «çıkmazdan kurtulmayı» gözetecek ciddi bir davranış göstermediğini bildiğimizden, hiçbirimiz kendimizde sivil kesimi savunacak gücü bulamıyorduk.

O gün hiç kimse çıkıp da sivil kadroların ellerinden geleni yaptığını, ne çare ki sorunlara çözüm bulamadığını söyleyecek durumda değildi.

Olayların tümü, siyasal gelişmelerin bütünü gözler önündeydi.

Hepimizin bildiği bir şey daha vardı: Örneğin Ecevit, «elini sürekli uzatmasına karşın, AP'den gerekli yanıtı bulamadığını» söyleyebilirdi. Doğruydu da, olabilirdi de... Bu, o sıradaki tartışmaların, ancak bir bölümüydü. Ne çare ki, bu «el uzatıp yanıt bulamama» savlarının içeriğinde ne ölçüde içtenlik olduğunu tartamıyorduk, hatta içtenlik konusunda kuşkularımız vardı. Fakat, bugün tarafların o günlerde söylediklerini altalta koyacak olsak, ortaya çıkacak tablo, o günlerdeki varsayımlarımızı çürütebilir. Kendi kamuoylarını bilmeyiz, ama o günlerde olaylara çıkış yolu arayanlarda, iki önderin üzerlerine düşeni yapmadıkları yargısı artık pekişmişti.

Aralık 1979'da Selimiye'de askerlerin kararlaştırdıkları gibi, «*sivillere bir süre daha tanımak*» ve «*bütün politikacıların —özde şu biçimde söylenebilir— ipliğinin pazara çıkmasını bekleme süreleri*» sona ermişti.

İstanbul, ne ikili bir hükümet, ne de erken seçim bekliyordu.

İstanbul, sürüp giden siyasal yaşama, tartışmalara karşın, «*ekim ayında darbe*» bekliyordu. Günü, saati dışında «darbenin geleceğinden» hemen hiç kimsenin kuşkusu yoktu.

«Darbeyi» biz de bekliyorduk. Ama, günü ve saati?.. İstanbul'daki kimi kaynaklar kadar bilgimiz yoktu, söyleyemiyorduk. Fakat «*kaçınılmaz sonun*» bu olduğunu biliyorduk.

Bebek'de Pulur ve Ekşi ile deniz kenarında oturmuş balık yiyorduk.

Hasan bir kadeh parlattı, ben biraya vurdum, Oktay Hasan'a eşlik ediyordu.

Bizler bir araya gelince ne konuşuruz; üç beş sözcükle doğadan, şundan bundan, yüz. sözcükle rejimden, ülkenin içinde bulunduğu ortamdan söz ederiz. Bir ara Hasan Pulur gözlerini denize dikti:

«*Rejim bitmiş, çökmüş gidiyor*» dedi. Sonra eliyle Boğaz'da akıp giden kotraları göstererek,

«Altında biz kalacağız, başımıza bu kotraların direkleri devrilecek... Yine bu kotradakiler diledikleri gibi yaşayacak...»

Hasan doğru söylüyordu. Nitekim «direk» başımıza çöktü, gelen «huzur ortamı içinde» o kotralar, yatlar, lüks gazinolarda yaşayanlar daha canlı, daha bereketli «hasatlar» yaparak...

Sürdürdüler yaşamlarını...

Biz de Babıâli'de biribirimizin gırtlağına sarılarak...

10

TABLO

9 - 10 Ağustos günlerinin genel manzarasını çizeyim:

Biz, aramızda böyle söyleşirken,

Demirel, «Cumhurbaşkanı seçilemiyorsa, onu millete seçtirmek; Meclis çalışmıyorsa seçimi yenilemek gerektiğini» vurguluyor, «Türkiye'de erken seçimin 15 Ekimde yapılabileceğini» bildiriyordu.

Ecevit ise, «hükümetin uyguladığı ekonomik model nedeniyle Türkiye'de faşizmin adım adım yerleşmekte olduğunu» öne sürüyor, «Ama bu sömürüyü ve haksızlığı alabildiğine arttıran bu modelle ülkeye faşizm yerleşirken, yine bu model yüzünden komünizm de güçlenmektedir» diyordu.

Devletin bir bakanı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Cemal Külahlı —10 Ağustos günü— yaptığı açıklamada «Güneydoğu Anadolu bölgesinde anarşi yüzünden hasat yapılamadığını, rekolte düşüklüğünün önlenmesi ve hasat yapılması için bakanlığın devreye girdiğini» söylüyordu.

Çıplak durum, öteki öğeleri bir yana bıraksak bile, işte buydu.

Herhalde 12 Eylülün geliş nedenlerini irdeleyen, irdeleyecek olan AP önderi Demirel de bu «durumu yadsıyamazdı».. Askerlerin «sıkıyönetimde görevlerini gereği gibi yapmadıkları» konusunda ciddi. haklı nedenleri olabilirdi, askerlerin görevlerini neden yapmadıklarını irdeleyen kimi açıklamaları bulunabilirdi, fakat o günleri yaşayan herkesin bildiği «*bu gerçeklerin*» karşısına çıkabilir miydi?...

Başkenti kolayca bırakıp İstanbul'a, hele Tuzla'daki evine görevini sürdürdüğü zamanlar asla gelmeyen Demirel, hayrettir, ağustos ortalarında İstanbul'daydı.

Telefonla aradım, «sakindi.»

Bu «sakinliğe» bir anlam vermek olanaksızdı. Hatta biz, askeri müdahaleyi kapının önünde görürken, devletin bütün gizlerini elinde tutan, ya da tutması doğal olan Başbakanın bu tutumu, insanda kuşkular uyandırıyordu. Yoksa bizler mi, yanlış değerlendirmeler yapıyorduk?.. Askerlerin «*ha geldi, ha gelecek*» durumda olduklarını bilirken, Başbakanın «*sükûneti, soğukkanlılığı*» insanı şaşırtıyordu.

Tuhaf gelecek ama, basında ekonominin «iyiye gittiğini» vurgulayan haberler, ağustos ayında hâlâ yayımlanıyordu. Haberlere göre, «Dünya Bankası uzmanları, borç bulmakta yılın en başarılı ülkesinin Türkiye» olduğunu söylemişlerdi.

Bayram nedeniyle önderlerin söyleyip yazdıkları ilginçti:

«Türkiye'de demokratik tahribin ve siyasi istikrarsızlığın bir 'devlet' meselesi ortaya çıkardığını» Demirel söylüyordu: «..Yapılacak iş, devletin demokratik otoritesinin güçlendirilmesi ve işbirliğinin sağlanmasıdır. Başka hiçbir 'çare' mevcut değildir...»

Oysa, «*çare*» çoktan bulunmuştu.

Ecevit: «Çözüm demokraside» diyordu: «...Türk ulusu demokrasiyi öyle benimsemiş ki, demokrasiden umut kesmesi için yıllardır gösterilen çabalara, oynanan oyunlara, kurulan tuzaklara karşın, demokrasiyi yıkmaya kararlı teröristlerin her gün artan baskılarına, cinayetlerine karşın sarsılmıyor demokrasi inancı...»

Demokrasiye olan inanç sarsılmamış olabilirdi, ama halk, demokrasi diyerek ardı kesilmeyen cinayetlerden kurtulmayı, iki partinin, parlamentonun tümü anlaşıp bir noktaya gelemediği için «*askerlerin yönetime ne zaman el koyacağını*» sorup araştırıyordu.

18 Ağustosta sıkıyönetim 20 ilde uzatıldı.

11

ÖRGÜTLERİN DURUMU

Devlet sürekli biçimde «örgütlerin durumları» ile ilgili değerlendirmeler yapıyordu Anarşiyle savaşımda temmuz göstergelerine bakılırsa —elbette yeterli olmayan— kimi olumlu gelişmeler olmuştu. Nitekim,

«*Komünist - terörist örgütlere verdirilen güç kayıplarının yaklaşık yüzde oranları...*» başlığıyla düzenlenen bir rapordaki döküm, kimi olumlu işaretleri kapsıyordu:

ÖRGÜTÜN ADI	TEMMUZ/1980 (Yüzde olarak)
THKP/C Halkın Devrimci Öncüleri	25
» Âcilciler	80 - 85
» Devrimci Savaş (Dev - Savaş)	80 - 85
» Eylem Birliği	90 - 95
» MLSPB	30
» Savaşçıları (Sempatizanları)	50
» Yolunda Devrimci Sempatizanlar Birliği (Çayan Sempatizanları)	— —
» Cephe Yolu	95
» Devrimci Yol (Dev - Yol)	30
» Üçüncü Yolcular	—
» Devrimci Sol (Dev - Sol)	35
» Kurtuluş (KSD)	15 - 20
» (M-L) Halkın Yolu	—
» (M-L) Devrimci Halkın Yolu	10
» Partizan (Öncü Birliği)	—
» Gülten Çayan (Yurtdışı)	—
TKP/M-L «Partizan»	40
» Hareketi (Devrimci Halkın Birliği)	25
» Kurtuluş Yolu	—
» Kurtuluş Bayrağı	—
» Halkın Birliği	—
TDKP	10 - 15
TKEP	10 - 15
TİKB	25

30 Ağustos 1980'de bu «değerlendirmeye» eklenen «not» şöyleydi:

«... Not: 26 Ağustos 1980 tarihi itibariyle komünist - terörist örgütlerin muhtelif kesimlerinden yakalananların sayısı 445 dolayındadır. Bu durumun; yakalananlara esas teşkil eden örgütlenmelerin bazı yöresel güçlerinde bir zafiyet yaratmış olması tabiidir. Ayrıca, operasyonların sürekliliğini korumakta olduğunu göstermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Bununla beraber, bu yakalanmaların her bir örgütün yüzde ile ifade edilebilecek güç kaybı tespitinde belirgin bir etkileme kaydetmemesi sebebiyle temmuz göstergesinde de bir değişikliğin ortaya çıkmadığı arz olunabilecektir.

Buna mukabil; THKP/C Savaşçıları'nın önemli dirijan ve militanlarından Hulusi Köprülü, Zeki Yumurtacı, Faruk Aydın'ın bu dönemde firar etmeleri anılan örgüte verdirilen güç kaybını menfi şekilde etkileyebileceği de kayda değer görülmektedir.

Diğer taraftan, daha önceki dönemlerde ele geçirilenlerin ilk tahkikat veya yargı devresinde delil kifayetsizliğinden serbest bırakılmaları keyfiyeti ise, örgütlerin tespit edilen güç kayıplarında etki yaratabilecek bir durumu ortaya çıkarabileceğinin de dikkatlerden uzak tutulamayacağı değerlendirilmektedir...»

Notun notu: Yüksek makamlara verilen «notların» yazılış biçimini yansıttığı için «ifadelerde» hiçbir düzeltme yapılmadı.

12

ÇIKIŞIN GÖRÜLMEDİĞİ BİR GÜN

Başbakan Demirel'in, 22 Ağustos 1980 Cuma günü, Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil'e söyledikleri:

«... Parlamento, Türkiye'nin meselesi haline geldi. Kanun çıkmıyor. Önünü tıkıyorsunuz diye kıyamet koparıyorlar. Hadi kanun çıkaralım derseniz, ilk önce maaş, ikramiye kanunları ile başlayalım, teklifleri ile karşılaşıyorsunuz!

Bu paraları nereden bulacağız? Herkes, kıdem tazminatı kanununa hazır. Sıkıyönetim yetkileri deyince, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kuruluşu deyince, herkes, hayır diyor. (Anayasa, Devlet Güvenlik Mahkemelerini mecburi kılmış) diyorsunuz. (Anayasa ne der ise desin,) diyorlar.

(Gelin, Fevkalade Hal Kanunu çıkaralım) diyoruz. (Olmaz) diye diretiyorlar.

Biz, bunlardan size söylediğim gibi, yakınmaya başlasak, parlamentonun kapanmasına, gerekçeyi kendimiz hazırlayacağız.

(Bunların hepsinden vazgeçelim, hadi seçime gidelim,) diyorsunuz, (o, hiç olmaz) diyorlar.

Şimdi cumhurbaşkanlığı seçimi için Muhsin Batur'u çıkardılar. Bir de iddiaları var. Muhsin Batur CHP'li değil, diyorlar. Buna herkes güler. Aslında cumhurbaşkanı ille partisiz olacak, diye tutturmanın anlamı yoktur. Konuya böyle yaklaşır iseniz, reisicumhur partili olmaz der iseniz, parti de, particilik de manasız hale gelir.

Fakat CHP'nin Muhsin Batur'u seçmesi, ibret verici bir davranıştır...»

13

«ORDU... YAPAR»

Artık «oyunun» son günlerindeydik.

Siyasal partiler arasındaki «siyasal söz düelloları» sürüp gidiyordu.

Ecevit, bugünlerde Demirel'i Hitler'e benzeten sözler söylüyordu.

Öylesine bir gidiş ki, ne çıkışı görünüyor, ne de varacağı noktanın neler getireceğini kestirebiliyorduk. AP, kendi grubunda bütün üyelerin katıldığı oylamada «ittifakla erken seçim kararı» almıştı.

MSP'nin de aynı istekte olduğu görülüyordu. Erken seçime doğru bir gidiş vardı ama sonuç alınabilecek miydi?

Demirel'in yargısı, Ecevit'in Orduyu «*tahrik*» ettiği biçimindeydi.

Ama, *Ordunun «herhangi bir şey yapmaması» olasılığı* vardı:

«*Yapar...*» dedi Demirel. Şaşkınlıkla baktım yüzüne. Artık Demirel de bu özel söyleşide Ordunun bir «hareket» yapmasını kesinkes söyleyebiliyordu.

20 Ağustos gecesi «*Ordu hareketinin kendine karşı olmayacağını*» ekliyordu, ama,

«*Evet, ama yapar. Ve rejim de biter. İşte erken seçimi bunun için ısrarla istiyorum*» diyordu.

Demirel, askeri müdahaleye karşı «*seçimi bir panzehir*» gibi görüyordu.

Kimi sezgileri, ya da bilgileri vardı:

«Eğer seçim olmazsa, batılılar bu kargaşaya para vermezler» dedi Demirel.

Ekimden sonra ekonominin yeniden darboğaza girmesi olasılığı vardı. Ordunun sayısal azaltılmasının söz konusu olmayacağını söylüyordu. Ağustosun önemli tartışma konularından biri elbette Kudüs'ün başkent yapılmasıydı. Demirel, gereken tepkiyi gösterdiğimizi belirtiyor, «Daha ne yapacaktık, savaş mı açacaktık?» diyordu. Başbakan, «Bu kadar tepki göstermemize bile batıdan sesler geliyor» dedi, «*Kudüs meselesini görmezlikten gelmemizi, hiç söz etmememizi istiyorlar*» diye ekliyordu.

14

ANAYASAYA AYKIRILIK

Erken seçim önergelerini, anayasa komisyonu ele aldı ve... erken seçim kararını Anayasaya aykırı buldu.

AP, Necmettin Erbakan'ın kararını beklemiş; MSP, erken seçimin 26 Ekim 1980 günü yapılmasını önermişti. Ardından Demirel ve arkadaşlarının erken seçim önergeleri verilmişti.

MSP önergesinde, «milli çözüm» hükümetine her iki büyük partinin olanak tanımadığını öne sürmekte, «verin düzeltelim» dediği halde, bu çağrıya kimsenin kulak asmadığını, bu nedenle çağrıyı «milletimize yapmaya karar» verdiklerini bildiriyordu.

AP önergesinde belirttiği gibi erken seçimi içinde bulunduğumuz siyasal kargaşanın çözümünde «anahtar» gözüyle görmekteydi. 16 Ağustosta verilen bu önerge, Demirel'in ve AP'nin olaylara bakış açısını içeriyordu:

«... Anarşi ve terör hareketlerini önleyici, ekonomik, mali ve sosyal muhtevalı kanunların millet çoğunluğunun istediği istikamette gerçekleştirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin bugünkü terekküp tarzı ile mümkün değildir. Nitekim cumhurbaşkanlığı seçiminde de bu husus ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanının seçilebilmesi, devletin ve müesses Anayasa nizamının korunması için ihtiyaç duyulan kanunların çıkarılabilmesi, önemli konularda yüce Meclisin süratle karar alabilmesi ve parlamentoya yeniden işlerlik kazandırabilmesi ve milli iradenin tam manası ile Türkiye Büyük Millet Meclisine yansımasını sağlayabilmek üzere Anayasamızın 69'uncu maddesinin 2'nci fıkrası ve iç tüzüğün 93'üncü ve 306 Sayılı Kanunun 6'ncı maddeleri uyarınca seçimin yenilenmesine karar verilmesini arz ve teklif ederiz...»

Ağustosun sonlarına doğru erken seçim istemi de «yatmıştı»...

15

KAHKAHANIN NEDENİ

Ecevit o günlerde, 75 yaşını aşan Çağlayangil'i, Hitler'i iktidara getiren Mareşal Hindenburg'la eşdeğerde gören bir benzetme yapmıştı.

Necmi Onur, Çağlayangil'le röportaj yapmak için gelmişti, birlikte gittik.

Çağlayangil, «Geçenlerde Sayın Genelkurmay Başkanı Evren gelmişti, haftalık görüşmemizi yapıyorduk. Sayın Evren'e, 'Bugüne kadar yanınızda hep sıkılarak oturuyordum Sayın Başkan' dedim. 'Çünkü' diye ekledim, 'askerlikte üsteğmenliği geçemedim, ama artık rahatım.'

Sayın Evren, nedenini sordu.

Dedim ki: 'Baksanıza ana muhalefetin başı beni mareşalliğe yükseltti, artık bir üsteğmen değilim yanınızda...'

Sayın Evren'le karşılıklı güldük...»

Çağlayangil, iki parti önderini yine bir araya getirmeyi planlıyordu. «El altından» bu dileğini Ecevit'e yansıttığını söylüyordu, eğer bu buluşma gerçekleşirse, görüşmenin gündeminde tek madde olacaktı: Cumhurbaşkanı seçimi!..

Erken seçim üzerindeki tartışmalar sürüyordu, bir yazarımız MSP'yi «ciddiyetin ırzına geçen parti» olarak niteliyordu yazısında. Neredeydik Yarabbi!.. CHP'de kurultay hazırlıkları yapılıyor, başka bir hükümet arayışlarıyla ilgili söylentiler yayılıp gidiyordu.

Başbakanın, Müsteşar Turgut Özal'la yaptığı toplantıdaki saptamalara göre, 1981 Haziranına dek «işler yolunda» gidebilirdi. Ama, sonrası?.. Belli değildi, yeniden «yokluklar dönemine» dönülmesi kaygısı besleniyordu.

16

YANINDA MI, DEĞİL Mİ?

Sonradan, Demirel'in başına sorun çıkaracak olan Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'le ilgili gensorunun «akıbeti» de o sıralarda tartışılıyordu.

Demirel, bir bakan hakkındaki bu gensoruya sonuçta 226 oy çıkabileceğinden kuşkuluydu. Hatta, bir ara «iç bünyede» hükümetin tümüne mi, yoksa sadece bir bakana karşı mı güvenoyu istenildiği tartışmasının başladığını öğrenecektik. AP dışındaki partiler, sadece dışişleri bakanının değil, hükümetin bütünüyle güvenoyu istemesini öne sürüyorlardı.

Oylar, yavaş yavaş AP'nin karşısına geçmişti.

Eğer, hükümet güvenoyunu yalnızca bakana bırakmasa, güvensizlikle düşmesi söz konusuydu bu kez.

Demirel, hükümetin güvenoyu istemesinden yana değildi.

Oy dengesi açılınca, «Daha durun bakalım, oylamaya epey vakit var» diyordu.

Bu sırada MSP'nin gene hükümet olma istekleri kabarmıştı. Fakat CHP kulisi, geçen kez ağzı yandığı için, MSP ile hükümet olmayı istemediğini yayıyordu.

26 Ağustos günkü 'günlüğün anımsattıkları'ndan son cümle:

«... *Herkes Türkiye'de filmin sonu nasıl gelecek merakına kaptırmış kendini...*»

Erbakan ve arkadaşlarıyla ilgili «eroin dosyası»nı verdik Hürriyet'te.

Haber, rejimin son günlerinin, son basınsal patırtısıydı. Herkes birbirine girdi.

Günlerce bu işle uğraştık.

30 Ağustos günü, bir başka olay patladı:

Erbakan, 30 Ağustos törenlerine gitmemişti. Genelkurmay Başkanı Evren sert çıktı:

«*Genelkurmay Başkanı olarak soruyorum: Necmettin Erbakan, 30 Ağustosun karşısında mı değil mi?*» diye gazetecilere açıktan konuşmuştu.

Ayrıca, bu sözlerinin kamuoyunda tümüyle duyulmasını istemiş, bütün haber ajanslarına verilmesini buyurmuştu.

Uğur Mumcu, Erbakan'ın «çağrı» almadığı için törene gitmediğini söylediğini aktardı, ama Mumcu'ya göre, MSP önderi «çok şaşkındı.» Erbakan, sonradan hemen bir demeç verdi: «Biz, 30 Ağustosun ne yanında, ne karşısındayız, içindeyiz» dedi.

Hayrettin Erkmen'le başlayan bir kampanyanın, hükümetin öteki bakanlarına da teker teker bulaşacağı anlaşılıyordu. Eğer muhalefet, Dışişleri Bakanıyla ilgili gensorudan sonuç alırsa arkasından Maliye Bakanı İsmet Sezgin'le ilgili bir gensoru verip onu da düşürecekti. Böylece, bakanları teker teker indirme manevrası gündeme gelmişti.

Demirel'e sordum:

«Erkmen istifa eder mi?»

«Ne yapacak, elbette istifa edecek.»

«Ama, hep birlikte geldik, hep birlikte gidelim derse?»

«Evet; fakat eğer böyle derse, Meclisin düşüremediği hükümeti kendisi düşürmüş olmayacak mı?»

Tabii, bu da siyasal mantıktı. Fakat, Demirel de henüz oy sonucu üzerinde güçlü bir yargı öne süremiyordu.

17

ÖNEMLİ BİR MESAJ

29 Ağustos 1980 (haber ajansları):

«Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren *Meclislerin aylardır çalışamaz ve cumhurbaşkanı seçimi gibi çok önemli bir görevi yapamaz duruma getirilmiş* olmasına ulusun derin ıstırap duyduğunu belirterek, *'ülkede huzur ve sükûnun sadece sıkıyönetim komutanlarından beklenmesinin ve kısa sürede gerçekleşmemesi üzerine de onların suçlanmasının insafla ve sağduyuyla bağdaştırılması, elbette mümkün değildir,' dedi.*

Evren, Silahlı Kuvvetler haftası ve 30 Ağustos Zafer Bayramı nedeniyle yayımladığı mesajda, Türk Silahlı Kuvvetlerinin esas görevinden ayrı kalma pahasına da olsa seve seve üstlendiği sıkıyönetim hizmetlerini gece - gündüz ara vermeden sadakatle ve gayretle yürüttüğünü, bununla beraber birlikler üzerinde bu durumun az da olsa olumsuz etkiler yarattığını belirtti, *ilki yıla yaklaşan sıkıyönetim uygulamalarına bir an önce son verilmesi gerektiğine inandığını kaydeden Evren, şöyle devam etti:*

'Uygun yasal tedbirler almak suretiyle normal düzene dönülmesini birçok defalar talep etmemize karşılık, halen yürürlükteki yasalarımızın buna imkân vermediğini görmekte ve bu konuda yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu görüşünü taşımaktayız.

Ancak, sıkıyönetim komutanlarının hiç olmazsa bazı sorunlarına çözüm getirebilmek üzere yetkilerinin arttırılması ile ilgili olarak sunulan yasa değişikliğinin Meclislerimizden geçirilebilmesi için sarf edilen çabalarımız maalesef netice vermemiştir. Son yirmi yılda, yurdumuzda ortalama her iki yıla karşılık bir sıkıyönetim uygulaması zorunluğu ortaya çıktığına göre, nedenlerinin çok iyi bir tahlilden geçirilerek bir çözüm yolu bulunması gerekli görülmekte ve bu görevin de Meclislerimize düştüğüne inanılmaktadır.'

Evren, mesajında, birlik ve beraberliğin birçok güzel örneğine tarihimizde rastlandığını, ancak *bugün böyle bir bütünleşmenin ne yazık ki gerçekleştirilemediğini belirterek*, şunları söyledi:

'Bütün bunlara ilave olarak, *devlet otoritesinin düştüğü zaafiyet de, anarşi ve terörün üreyip gelişmesine elverişli ayrı bir ortam yaratmakta, önceleri öğrenci öğretmeninden, suçlu emniyet görevlisinden, evlat babadan çekinmekte iken, bugün bu düzen tamamen tersine dönmüş bulunmaktadır.*

Unutmamak gerekir ki, *vatandaş devlet otoritesinin etkinliğini ve suçluların süratle cezalandırıldıklarını görmek ister, ancak o zaman devletine güvenir, yardımcı olur ve beklenen bütünleşme de bu suretle sağlanır.*

Yurt ekonomisinin içinde bulunduğu bunalımın ortadan kaldırılabilmesi için elbirliğiyle çaba sarf edilmesi gerektiğine işaret eden Evren, bunun yerine *sapık ideolojilerin bilinçsiz köleleri tarafından sürdürülen azgın anarşi ve terörün hiçbir soruna çözüm getirmediğini* ve sadece bütünlüğümüze göz diken kötü emellere hizmet ettiğini söyledi. Evren, yurtta doğmasını düşledikleri kargaşa ile demokratik düzenin ve ülke bütünlüğünün yok edilmesini amaçlayan anarşinin idrakten yoksun vatan haini yaratıcıları, elbette layık oldukları cezayı bulacak, tarihimizde bir zamanlar türemeye yeltenen benzerleri gibi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kahredici yumruğu altında ezilerek, akıttıkları kardeş kanlarının günahları içinde boğulup gidecekler ve yüce Türk ulusu, bağrından doğan Türk Silahlı Kuvvetlerinin yarattığı güven ortamı içinde, sonsuza kadar daha birçok bayramları refah ve mutlulukla kutlayacaktır' dedi.»

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SON ON GÜN

1

KIZGINLIK...

Öyle günlere girdik ki, Ordunun müdahale etmekten çok, başka konulara ağırlık vermesinden kuşkulanıyorduk, hepimiz bu yeni «girişimlerin» ne olabileceğini araştırıyorduk.

MSP'nin hükümet girişimleri siyasal olaylardı, elbette Ordu, MSP'nin hükümet olmasını istemiyordu. Fakat 30 Ağustos Bayramı nedeniyle Genelkurmay Başkanının yaptığı «çıkış» sadece anlamda değerlendirilemezdi. MSP'ye karşı bir «tırmanış» görülüyordu Orduda. Hele MSP'nin 6 Eylülde Konya'da yapacağı büyük mitingle yakından ilgileniyorlardı.

Bu arada, Dışişleri Bakanının, Kudüs sorunuyla ilgili MSP önergesi ve CHP oylarıyla düşürülmesi olayı da gündeme gelince, siyasal kulislerde «*Genelkurmay Başkanının 'yazacağı bir mektuptan'* söz edilmeye» başlanmıştı.

Doğrusu, Hürriyet'te yayımlanan «eroin dosyasından» sonra MSP, daha çok da Necmettin Erbakan, hemen her gün gazetelerdeydi. Yeni hükümet arayışlarını CHP, kurultay sonrasına bırakmıştı. Fakat, Erbakan'ın bu konudaki dirençli sözleri de hükümet sorununun geri planda, ama gene de üzerinde durulan konulardan biri olarak ele alınmasına neden oluyordu.

2 Eylül günü, Ordunun içinde bulunduğu ortamı öğrenebilmek için Genelkurmay Başkanlığı Genel Sekreteri *Fikret Küpeli Paşayı* aradım:

«Komutan, Necmettin Erbakan'a çok kızgın. Hele Konya mitingi hazırlıkları... Öteki işleri...» dedi.

«*Bir mektuptan*» söz edildiği için, «*bir girişim yapıp yapmayacağını*» sordum Küpeli Paşaya:

«*Yapacak, hazırlanıyor. Birkaç gün bekledi!*» dedi.

Yapacağı girişimin ne olacağını —o gün— kestirememiştim, hâlâ son olaylar üzerine Orgeneral Evren'in bir «mektup» yazacağını sanıyordum. Demek ki, ben de olayların aldığı hız içinde gidişe karşın, Ordunun yapacağı «girişimi» o gün iyi değerlendirememiştim.

Çünkü, Ordudan sadece Erbakan'la ilgili «kızgınlık» akıyordu kulise.

2

SAVUNMA

Partiler, Erkmen'i düşürmek ya da düşmesini önlemek için oy hesabı içindeydiler.

Ordu «etkeni» inanınız ki, bu tür çalışmaların içinde artık hemen hiç konuşulmuyordu. Varsa yoksa, Erkmen'in güvensizlik oyuyla düşürülüp düşürülemeyeceği sorunu...

Demirel bana, MSP ile CHP oylarının, Erkmen karşısında «bloklaştığı günlerde», MSP'den AP'ye geçeceği söylenen 4 milletvekilinin, önümüzdeki bir iki gün içinde 6'ya çıkabileceğini söylüyordu. CHP'lilerde de kimi ikilemler ortaya çıkmıştı. Siyasal Tarih Profesörü Halûk Ülman, hatta Turan Güneş, Kudüs sorunuyla, hele MSP'nin önergesindeki içerikle Erkmen'e karşı oy vermeyi «*bilim adamlıklarına*» yakıştıramadıklarını söylüyorlardı. Oysa, bu öylesine bir oy dengesiydi ki, eğer Halûk Ülman ve birkaç arkadaşı önerge lehinde oy vermese, Erkmen'in düşürülmesi eylemi tehlikeye girebilirdi.

Dışişleri Bakanı Erkmen, gensorunun görüşüldüğü 3 Eylül 1980 günü, Mecliste «vaktin izin verdiği oranda» bir konuşma yaptı:

«... DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Senatosu Giresun Üyesi) — Sayın Başkan, sayın milletvekilleri, görüşmekte olduğumuz gensorunun iddialarıyla, bu vesileyle söz alan grup sözcülerinin eleştirilerini cevaplamak üzere huzurunuzdayım. Cevaplarımı tekrardan kaçınarak objektif bir biçimde takdim etmeye çalışacağım.

Yalnız cevaplarıma geçmeden önce bir iki noktayı, izin verirseniz Sayın Başkan tespit etmek istiyorum.

Önergenin gündeme alınıp alınmaması konusunun tartışıldığı birleşimde, bu önergenin bir ahde vefasızlık örneği veya ürünü olduğunu ifade etmiştim, o noktayı tekrar etmek ve tespit etmek istiyorum.

Şöyle ki Sayın Başkan, bu önergede 9 madde var, dış politikamızın yanlış yönde olduğunu iddia eden 9 madde var. Bu 9 maddenin 6 tanesi bütçe görüşmeleri sırasında teker teker tartışılmış ve bütçe oylaması sırasında bu 6 madde üzerinde izhar edilen tereddütlere, öne sürülen fikirlere ve dile getirilen eleştirilere rağmen, hatta çoğuna önerge sahiplerinin katılmadığı bu eleştirilere rağmen, önerge sahiplerinin idare ettikleri parti grubu bu Mecliste, bu bütçeye olumlu oy kullanmıştır; buradaki tezadı görmüyor musunuz?

Hem altı maddeyi ayrı ayrı tartıştıktan sonra kabul edeceksiniz, bütçe ile sonra bayatlamış olarak sofraya getireceksiniz; bunda mantık bulabiliyor musunuz?

O maddelerin ayrı ayrı hepsine kısaca temas edeceğim, 9 maddenin 6'sı böyle, 2'si maddi yanlışla girmiş önergeye, —arz edeceğim— 1 tanesi de oluşmakta olan bir hadise; Kudüs meselesi. Yeni gelişmekte olan ve hükümetin tutumu iyice, açıkça belli olan bir hadise.

Şimdi böyle bir önergeyi ahde vefasızlığın mahsulü saymak gerekmez mi, ayrıca garip bulmak lazım değil midir?

Garabet sadece önergenin kendisinde değil, önerge etrafındaki ittifakta da garabet var. Önergeyi kaleme alanlar, takdim edenler ve onu bu kürsüde müdafaa edenler, açıkça görüldü, gösterildi ki ve inkâr edilmeden ifade ettiler ki, çağdışı bir dış politikayı savunmaktadırlar.

EROL SARAÇOĞLU (Ankara) — Sen nesin?

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Oysa, bu önergeyi desteklemeye karar veren Cumhuriyet Halk Partisi Grubu, bizi Atatürkçü ve çağdaş bir politika uygulamaya çağırıyor. Biz de Atatürkçü ve çağdaş bir dış politika uyguladığımızı vurguluyoruz ve buna inanıyoruz.

Şimdi, çağdaş bir dış politikanın mensubu olduğunu iddia eden ve hükümette bulundukları zamanlarda o politikayı uygulayan, Atatürkçü politikanın genel çizgilerine sadık kalan ve dikkat eden bir siyasi parti, bir büyük siyasi parti, kalkıyor çağdışı bir dış politikanın salikleriyle koskomin yapıyor, ittifak ediyor; niçin? Tahrip için. Tahripte ittifak; bunu da garip buluyorum ve tespit edip geçiyorum.

RAHMİ KUMAŞ (Trabzon) — Çağdışı desteği niye alıyorsunuz peki?

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Karşılıklı konuşmak mümkün olsa söylenecek çok söz var, var da vaktim kısıtlı olduğu için harcamak istemiyorum.

Gene bu önergede anlaşılması imkânsız bir hal var. Önerge başlarken diyor ki, 'Bu Dışişleri Bakanı, tutum ve davranışlarıyla milli menfaatlerimize aykırı çizgilere sürüklemiştir dış politikamızı.

Sonra okuyoruz önergeyi madde madde, sonra dinliyoruz hatipleri satır satır; hiçbirisinde benim bu politika ile irtibatlandırıldığım tavır ve tutumumun bağlantılı gösterdiği bir nokta yok.

O zaman siz, dış politikanın kendisine ve hükümetin dış politikasının karşısındasınız; ama programına destek olmuşsunuz, bütçesine oy kullanmışsınız ve belki de karşısına çıkmayı bugün için olsun belki pek lüzumlu görmüyorsunuz.

O vakit teker teker bakan koparmak suretiyle bir hükümeti zaafa uğratmak ve memleketin hükümetini içeride ve dışarıda müteredditi, ne yapacağını bilmez bir heyet gibi göstermeye çalışmak... Bu, politika değil, affedersiniz.

Fransızların bir lafı vardır, 'A la guerre comme â la guerre' derler. 'Nasıl savaşılacaksa öyle gelinir.' Haklı geliniz, nizami geliniz bu parlamentoda usulün ve demokratik nizamın, nihayet Anayasamızın gerektirdiği tartışmayı yapalım, neticeyi sade Millet Meclisi değil, onun kararı ile beraber kamuoyu değerlendirsin.

Şimdi bu tespitleri burada bırakıyorum ve izin verirseniz cevaplarıma geçeceğim Sayın Başkan.

Birinci konumuz, Türkiye'yi Ortak Pazar'a sokma teşebbüsüdür. Bu konu üzerinde bir evvelki birleşimde maruzatta bulundum. Avrupa Ekonomik İşbirliği ile, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile veya daha çok alışılmış ismiyle itibar etmek gerekirse Ortak Pazar ile ilişkilerimiz nizamidir, kanunidir, akte bağlanmıştır; bu akit Meclislerde tasdik edilmiş ve yürürlüğe konulmuştur. 16 - 17 senelik bir tatbikat ömrü vardır. Bu ortaklık anlaşması, bu ortaklık düzeni, ortaklık ilişkileri biz hükümete geldiğimiz zaman, donuk veya

donmuştu demeyeyim (Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlarım alınıyor) ama kopuktu; bir kopukluk vardı münasebetlerde. Bir duraklama, duraksama vardı münasebetlerde. Bu, Cumhuriyet Halk Partisinin kurduğu hükümetin Ortak Pazar ile ilişkilerinde bazı tekliflerde bulunmuş olmasından ileri geliyordu. Bu tekliflerin tümü şüphesiz haksız değildi, yerinde olan teklifler de vardı. Şüphesiz vardı; ama ne maksatla alındığı yahut öne sürüldüğü bilinmeyen teklifler de mevcuttu. Mesela tekliflerden birisinde deniliyordu ki, 'Türkiye'nin gümrük birliği yükümlülükleri 5 yıl için askıya alınsın.' Karşı taraf 'Evet' diyor. 'Biz de tarım ürünleri ve diğer topluluğun Türkiye'ye karşı giriştiği taahhütleri 5 yıl askıya alırız' diyorlar. İşte donukluk burada başlıyor. Buna alınmamak lazım. Orada münasebetler kopmuştur artık. 5 yıl için artık Türkiye ile topluluk arasında hiçbir nizam işlemeyecektir, normal münasebetler dışında. O da ikili münasebetler olarak.

O halde bunu böyle mi bırakmak lazımdır, yoksa canlandırmak mı lazımdır? Bizim hükümet programımızda, 'Biz bu münasebetleri geliştireceğiz' diye vaat etmişiz. Geliştirmek için teşebbüste bulunduk ve müracaat ederek 'Geliştirmek istiyoruz' dedik. Geliştirme maksadına varabilmek için teklifleri geri çektik. Bu teklifleri geri çekmenin, ödün vermekle veya müzakerede zaafa düşmekle hiçbir ilgisi, mantıki ilgisi yok. Bunu söyleyen arkadaşım da zannetmiyorum ki inanarak söylemiş olsun; ama bir şey söylemek lazım geldiği için zannediyorum böyle söyledi. Teklifi geri aldık, yeniden müzakerelere başladık. O müzakerelerden de ne elde ettik? Soracaksınız, hakkınız. Umduklarımızın hepsini elde ettik mi, hayır etmedik; ama bir müzakerede hangi taraf umduğunun tamamını alır? O zaman müzakere olmaz. Bir orta noktada buluşulur ve eğer o orta nokta, müzakere zamanında yakın gelecek için veya uzak gelecek için menfaatlere uygun mütalaa edilirse, ortak noktada mutabakata varılır.

Giriştiğimiz müzakerede 30 Haziran 1980 tarihinde Brüksel'de yaptığımız görüşmelerde 5 yıl için dondurulması topluluk tarafından teklif edilen tarım ürünlerinin gümrük vergisi nizamı 6 yılda tedricen sıfıra indirilmek üzere bir takvime bağlandı. Yani, eğer Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetinin verdiği teklif meriyette kalsaydı 1985 yılında müzakere-

ye oturacaktık, eğer 5 - 6 sene içinde tarım ürünlerinin bu ülkelere ithalinin tabi olacağı gümrük resmi indirime tabi olacaksa 1985'te başlayacaktır, 1990 veyahut 1991'e kadar böyle bir takvim içinde olacaktık. Şimdi biz 1980'de bunu karara bağladık, 1986'ya kadar Türkiye'nin ihraç ettiği, topluluk ülkelerine ihraç ettiği tarım ürünlerinin tamamı (çünkü, vergiye tabi olan birkaç madde var onları biz ihraç etmiyoruz zaten, istihsal dahi etmiyoruz) bu tarım ürünlerimizin tamamı bu bölgeye gümrüksüz olarak girecek. İşte geliştirmenin bir adımı teknik tabirle 'tarım volesi' denilen, 'tarım kanadı' denilen kanattaki vardığımız netice bu.

Sosyal alanda serbest dolaşım meselesi: Serbest dolaşım, evvelce yapılan anlaşmaya göre 1976 ile 1986 yılları arasında gerçekleştirilmesi kabul edilmiş bir iyileştirmedir. Avrupa Ekonomik Topluluğu Türkiye'ye 1976'dan 1986'ya kadar o ülkelerde çalışan Türk işçilerinin serbest dolaşma hakkını tanıyacağını taahhüt etmiştir, ama bunu etap etap yapmayı, tedricen yapmayı taahhüt etmiştir. Biz de o anlaşmayı o zaman böylece kabul etmişiz. 1976'dan 1980'e kadar bir dönem, 1980'den itibaren 1986'ya kadar bir dönem olmak üzere anlaşmaya bağlanmış. 1980 yılında şimdi ikinci dönemin, ikinci etabın düzenlenmesi lazım. Onu da iki bölüme ayırmak suretiyle uzun müzakerelerden sonra, 1983'e kadar bir etap, 1983'ten 1986'ya kadar bir etap olmak üzere bazı iyileştirmeler yaptık. Burada tam serbest dolaşımı, tam olarak sağlamış değiliz; ama ülkeler içinde belli bir süre, aynı ülkede belli süre çalışan işçilerin serbest dolaşım hakkı doğmuştur. En az bir yıl çalışan işçilerin orada iş isteme hakkı doğmuştur. Teknik teferruatla vaktinizi doldurmak, sizi yormak istemiyorum; ama burada da, ikinci etabın iki bölüm halinde iyileştirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Sosyal güvenlik alanında, sosyal güvenlik düzenlemesi sonuçlandırılmıştır. Nihayet 'mali vole,' yahut 'mali kanat' denilen kesimde 5 yıllık bir süre için 840 milyon dolarlık bir mali protokol imzalanmıştır. Burada verilen bir taviz, elbette rıza göstermek şeklinde anlasanız, bazı noktalarda görüşümüzden belki geri çekilmişizdir, ama verilmiş bir taviz yoktur. İstediğimizden eksiğini belki bazı noktalarda almışız, ama mutlaka yeni tavizler almışız, yeni mali kaynaklar sağlamışız ve yeni iyileştirmelere ulaşabilmişizdir.

Ankara Anlaşması ve onun taraflara yüklediği mükellefiyetler, ayrı ve uzunca tartışılması gereken bir konudur. Vaktim de çok kısıtlı, ona izin verirseniz bir başka zaman Allah izin verirse bir suretle yahut öbür suretle sıra gelir konuşuruz. Ama şimdi, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılması meselesi, asıl can alıcı nokta olan katılması meselesine temas etmek istiyorum.

Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılma, bir önceki birleşimde de arz ettiğim gibi, Ankara Anlaşmasının dibacesinde var, esprisinde var, maddelerinde var. Bir takvim tespit edilmiş, yıl yıl Türk ekonomisi Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkelerinin ekonomisine uydurulmak suretiyle 1992' ye kadar bunun gerçekleştirilebileceği, anlaşma yapıldığı zaman kabul edilmiş. 'Şimdi neden acele ediliyor' sorusu gelecek akla. Neden, mademki böyle bir nizam var, gidecek 1992'ye kadar, Türkiye girecek de, neden acele ediyor, neden acele ediliyor? Çünkü, bölgemizin ülkelerinin Yunanistan'ın, İspanya'nın, Portekiz'in bu Avrupa Ekonomik Topluluğu ile organik bağları bağlanmıştır yahut da bağlanma yolundadır. Bu takdirde bizim mal hareketlerimiz, sermaye hareketlerimiz, teknolojik hareketler bakımından ekonomik şartlarımız, rekabet şartlarımız çok ağırlaşacaktır.

Ayrıca, bir siyasi faktör var. Avrupa Parlamentosu kurulmuştur, bir Avrupa Parlamentosu üye ülkelerin nüfuslarına göre milletvekillerinden, doğrudan doğruya milletlerin seçtiği vekillerden teşekkül edecektir. Orada temsilci bulunduramazsak, sesimizi duyurmamız kendimizi savunmamız mümkün olmayacaktır. Sanılmasın ki, o meclis, meclislerin üzerinde bir meclistir. Avrupa Ekonomik Topluluğunun 'süper nasyonal,' yani 'milliyetler üstü' bir hüviyeti yoktur. Ya bu bilinmiyor, yahut bilindiği halde fikir yanıltmak için böyle takdim ediliyor. Ama hemen tekrar ve açıkça söyleyeyim ki, Avrupa Ekonomik Topluluğunun milletler üstü bir hüviyeti, niteliği yoktur.

Şimdi, sorular sordu Kutan arkadaşım. Elbette sormak hakkı, cevaplamak da benim görevim; ben o hakkı kabul ederim de, cevaplarım metne ve mantığa dayandığı halde kabul etmezse, kendisi ikna olmazsa onu da kendisi bilir. Ama bakınız neler söylüyor: Diyor ki, 'Türkiye Avrupa ülkelerinin vilayeti olacak.'

Bu üzerinde durulmaya değmez bir iddiadır, yani bir edebiyat güzelliği bile yok içinde, hiçbir ciddiyeti yok, bir evham var, vesvese var, yahut yanıltmaya çalışma var, yahut saptırmaya uğraşma var, bir şeyler var; ama gerçek yok.

FEHMİ CUMALIOĞLU (İstanbul) — Edebiyat yok, ciddiyet var.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — O zaman Avrupa Ekonomik Topluluğu bir mefhum ülke, bunun da vilayetleri İngiltere, Fransa, bunlar vilayetler mi?.. Her ülkenin parlamentoları işliyor kemâ - kân, her ülke hâkimiyet hakkını kısıtlamasız kullanıyor, gayet tabii kullanacak. Onlar böyle kullanacak da, biz niye başka türlü kullanacağız. Bu Avrupa Ekonomik Topluluğunun bir de karma parlamento komisyonu var, ona arkadaşlarımız da üye, gidip geliyorlar, görüyorlar. Görüyorlar ki, orada kendi dilleriyle konuşabiliyorlar, kendi dilleri ile yazılmış belgeler üzerinde çalışabiliyorlar. Çünkü bu, Avrupa Ekonomik Topluluğunun usulüne uygun. Her üye ülkenin dili, milli dil; her üye ülke kendi dilini konuşma hakkına, kullanma hakkına sahip; hiçbir suretle bir ülkenin öbür ülke üzerinde ne tahakkümü var, ne de olabilir; ne de arkadaşlarımızın sandığı gibi silinme, kaybolma tehlikesi mevcut. Üye ülkelerin hepsi milli kültürlerinin özelliklerini kıskançlıkla korurlar. Elbette biz de girersek, biz de koruyacağız.

Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üye olarak bugün müracaat etsek, bunun müzakereleri en az beş sene sürer. Beş sene sonra eğer hükümet, o zaman işbaşında hangi hükümet anlaşmaya varmış ise, o anlaşma gelip bu Mecliste tasdik edilecek. Bütün bunlar, bütün bu teminat kademeleri mevcut iken, neden birdenbire Türkiye'yi Avrupa'nın vilayeti gibi göstermenin telaşına zihinlerimizi kaptırıyoruz, bunu anlamaktan âcizim.

Şimdi, Kutan 'Roma Antlaşması şu maddeler var mı, yok mu, açıkça cevap versin burada Sayın Bakan' diyor; vereceğim. O maddeler var; ama başka maddeler de var, onun söylemediği maddeler de var veyahut tezine ters düşecek, yahut tezinin doğru olmadığını tespite medar olacağı için o maddeleri söylemiyor. Diyor ki, 52'nci, 53'üncü, 59'uncu, 65'inci maddeler var, bunlar mülk edinme imkânını veriyor vesaire. Bunun yanında 56'ncı madde var. Diyor ki,

bu anlaşma hiçbir ülkenin kendi düzeni içinde, kamu düzeni içinde yabancılara ilişkin mevzuatı hükümlerini haleldar edemez. Açıkça hüküm var 56'ncı maddede. Sizin yabancılar hakkında bir kanununuz varsa, o kanunun bu kanunla değişmesi veya ilga olması mevzuubahis değildir.

Yerleşmede, seyahatte her hususta milli kanunlar mahfuzdur ve milli kanunlar öncelikli kanunlardır. Bunlar bu hükümler Roma Antlaşmasının maddeleri arasında mevcut. Kaldı ki, biz Roma Antlaşması tarafı değiliz şimdi, onun nesini tartışıyoruz, onu da anlamıyorum. Eğer, biz gireceksek Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üye olarak, bir başka anlaşma yapacağız. O anlaşmayı tartışacağız burada, Roma Antlaşmasının tartışmasını yapmanın âlemi yok ki. Neden zihin bulandırmaktan menfaat arar arkadaşlarımız. Kavrayabilmek imkânına sahip olmadığımı itiraf etmek zorundayım.

Bu meselede, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye'nin ilişkileri, bugünkü Cumhuriyet Hükümetinin Avrupa Ekonomik Topluluğu karşısındaki durumu düşüncesiyle veya doğru tasavvurları bunların hepsi bütçe müzakereleri sırasında bu Meclisteki bu kürsüden müzakere konusu oldu ve arkadaşlarımız o bütçeye olumlu oy kullandılar. Bağlı değiller mi oylarıyla? O zaman fark edemedikleri bir şey vardı da şimdi fark ettiler mi acaba; yahut da bizim gözümüzden kaçtı da onlar mı keşfettiler diye merak ettim, dikkatle dinledim. Hepsi söylenmiş, tekrar söylenmiş, söylene söylene fersudeleşmiş sözler.

Ali Naili arkadaşımın hakkı var, bu önergenin hakikaten bu kürsüden müzakere edilme ciddiyeti yok. Hakikatlere bu kadar ters düşmüş iddiaları burada görüşeceksek, memleketin ciddi meselelerini ne zaman görüşeceğiz? Ters düşmüş iddialarla zamanlarımızı öldürüyoruz, varit olmayanı varit gibi gösterme çabalarıyla kendimizi yoruyoruz.

ABDULLAH TOMBA (İstanbul) — O önerge ciddidir ve siz gideceksiniz Sayın Bakan.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Arz ediyorum, arz ediyorum; ben meselelere objektif olarak bakmaya çalışıyorum; bahsettiğiniz kaynaklara inerek onlardan örnekler veriyorum. Eğer siz saplanmış kalmışsanız; herhalde saplanmayanlar vardır anlayacaklardır.

Bir saplantı daha ki, 714 Sayılı Notam'ın kaldırılması meselesi de tekrar tekrar geliyor kürsüye. Orada Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlarımızın da bazı tereddütleri olduğu anlaşılıyor. Pek iyi anlayamadım. Çetin arkadaşım benim zabıtlardaki beyanımı okudu da; evet orada söyledim, 'Askeri makamların gösterdiği lüzum üzerine hükümet karar verdi' dedim. Çetin arkadaşımız da, 'Evet, kararı verecek olan hükümettir, sorumluluk ondadır' diyor. Bundan kaçan var mı? 'Bu sorumluluk bize ait değildir' dedik mi ki bunu söylüyorsunuz? Sorumluluk elbette bizedir ve söylüyor, diyor ki; 'Elbette kurumlarla, istişareler yaparak karar verir.' Eh biz de onu yaptığımızı söylüyoruz.

NURİ ÇELİK YAZICIOĞLU (Çankırı) — Asker kimin emrinde?.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — 'Askeri makamlar' dedim, sözümü iyi biliyorum. Beni yanıltmaya uğraşmayın. Tekerleğe de taş koymaya çalışmanın manası yoktur, zararı da yoktur. Beni yolumdan saptıramazsınız, onu da bilin.

ÇAĞLAYAN EGE (İstanbul) — Tekerleğinize taş koyan başkaları var.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Hepsine racidir sözüm.

Evet, 714 Sayılı Notam'ın kaldırılması konusunda sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için, bu Notam'ın gerçek niteliği ile ilan edildiği ve kaldırıldığı günlerdeki şartların ortaya konması lazımdır. Bir defa daha açıklığa kavuşmak için bu nokta üzerine dönüyorum.

714 Sayılı Notam'la Türkiye, batıdan gelen uçakların 50 mil mesafede kendisine ihbarda bulunmalarını istemiştir. Bundan da anlaşılacağı gibi bu, bir bildirim hattıdır. Ege Hava Sahasında bir hak iddiasına yönelik değildir. 1974 Kıbrıs harekâtının sonuna doğru askeri makamlarca görülen lüzum üzerine ilan edilen bu hattın amacı, Ege ve Akdeniz'de muhtemel bir hava saldırısına karşı bir hava savunma erken hattını kurmaktı.

HASAN ESAT IŞIK (Bursa) — Yunanistan'ın ihlallerine karşı da bir uyarı idi.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Başka bir deyişle, Türkiye'nin bir silahlı çatışmaya girmesi ihtimalinin bulunduğu günlerdeki askeri ihtiyaçlardan kaynaklaşmış bir hattı. Bu nedenle bu önlemin ne kadar sürdürüleceğinin ve ne zaman bu hatta ihtiyaç kalmayacağının takdiri, şüphesiz konulsa maksatlarına göre, güvenlik maksadıyla konduğu için, askeri makamlara ait idi.

HASAN ESAT IŞIK (Bursa) — Yalnız güvenlik yok başka şeyler de var.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Yok başka şey Hasan Bey, ben biliyorum. Sizin beyanlarınız da var dosyanın içinde, ben biliyorum, fazla gitmek istemiyorum şeye yani.

HASAN ESAT IŞIK (Bursa) — Yalnız askeri makamların dosyasını okumuşsunuz, Dışişleri Bakanlığının dosyasını okumamışsınız.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Hayır efendim, hepsi elimde merak buyurmayın. Benim biraz müdekkik olduğumu zannederim bilirsiniz. Hepsini gördüm, merak buyurmayın.

Bu nedenle bu önlemin ne kadar sürdürüleceğinin ve ne zaman bu önleme ihtiyaç kalmayacağının takdiri de şüphesiz, askeri makamlara aitti. Nitekim askeri makamlarımızın 714 Sayılı Notam'ı artık gerekli görmemeleri üzerine, meseleyi biz Milli Güvenlik Kuruluna da danışma konusu olarak götürdük, oradan da danışma kararı çıktı ve hükümet tabii bunlara da dayanarak, kendi siyasi sorumluluğu altında bu kararı ilan etti.

Böyle bir iddia 714 Sayılı Notam'ın niteliğine, bu 714 Sayılı Notam'ın kaldırılmasının Ege'deki egemenlik haklarımızı ihlal ettiği yolundaki iddianın, Notam'ın konma sebebi ile bağdaşır yönü yoktur. Hem diyor ki Çetin arkadaşımız, 'Tek taraflı olarak kaldırıldı bu Notam.' Tek taraflı olarak konulmuştu zaten; Türkiye Cumhuriyeti koymuştu bunu bir güvenlik çizgisi olarak ve Türkiye Cumhuriyeti kaldırdı. O zamanki hükümet koymuş, sonraki hükümet kaldırmış, elbette ki, tek taraflı olarak kaldırılmıştır, soracak mıydık Yunanlılara kaldıralım mı kaldırmayalım mı diye?..

ÇAĞLAYAN EGE (İstanbul) — Ne yararı oldu?

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Ne yararı olduğu, olmadığını arz edeceğim şimdi, evvelce söylendi, tekrar tekrar aynı mevzulara giriyoruz. Bunun bir yararı yok idi, zaten harp, muhasamat, çatışma bittikten sonra fiilen devamlı surette ihlal edildi.

HASAN ESAT IŞIK (Bursa) — 2'nci MC Hükümetleri zamanında neden kaldırılmadı acaba?

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Onların kaldırmamış olması, hiç kalkmamasını mı gerektirir acaba?

HASAN ESAT IŞIK (Bursa) — Merak edip sorsa idiniz?

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Hayır, yani 'Onların kaldırmamış olmamaları, hiç kaldırılmamasını mı gerektirir acaba?' diye ben size soruyorum?

HASAN ESAT IŞIK (Bursa) — Nedenlerini öğrenseniz.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Olur mu bu, niye kaldırmamış? Niye kaldırmamış? Kaldırılmasında zarar olmadığına kanaat getirdiğim zaman niye kaldırmamış diye kendimi şüpheye kaptırıp, başka araştırmalara girmeye ihtiyacım yok ki hükümet olarak, niye kaldırmamışım.

ÇAĞLAYAN EGE (İstanbul) — Hükümet olarak mı, Bakan olarak mı?

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Evet bu çatışma, durduktan sonra, Kıbrıs harekâtı, sıcak günler geçtikten sonra Yunanistan'ın kendi adalarına yaptığı seferlerle zaten ihlal edilmiş bu hat. Uçaklar durmadan bu hattı delip geçiyor, her birinin karşısına askeri uçak çıkarmanız lazım, her birisini indirmeye teşebbüs etmeniz lazım, veyahut indirmeniz lazım, hangi hükümet, kaç tane uçağı indirdi?

ÇAĞLAYAN EGE (İstanbul) — Aczinizi mi söylüyorsunuz.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Fiilen, sizin de döneminiz içinde yapılması lazım gelen yapılmıştır diye arz ediyorum bunu, kimseyi suçlamak için değil.

HASAN ESAT IŞIK (Bursa) — Yunanistan'ın 10 millik hava sahasını ihlal ettiğimiz zaman ne yapardı?

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Geleceğim, geleceğim, o da var.

O da tek taraflı bir ilan, beni bağlamıyor ve nitekim biz ona cevabı, uygulama ile veriyoruz; askeri hareketlerimiz, tatbikat yapıldığı zaman hiçbir surette 10 millik hava sahasına itibar etmiyoruz ve bunun da...

HASAN ESAT IŞIK (Bursa) — Onlar da kaldırmıyor.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Kaldırmıyor...

Şimdi muhterem arkadaşlarım, Yunanistan'la karşı karşıya oturup konuşacağımız meseleler vardır, müsade ediniz efendim, imkân veriniz de konuşalım.

BAŞKAN — Sayın Bakan, Sayın Işık'a cevap vermek zorunluluğunuz yok, ben bir anımsatayım dedim efendim. 10 dakikadan fazla zamanınız var efendim. (AP sıralarından gürültüler, 'Onlara neden söylemiyorsun?' sesleri)

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Evet efendim, çeşitli faydaları olmuştur: Özellikle ekonomik, turistik seferlerin yapılması imkânı hâsıl olmuştur ve iyi niyet jesti olarak da Yunanistan üzerinde ve dünya üzerinde, diğer dostlarımız üzerinde iyi tesirler bırakmıştır, yararsız, hiçbir işimize yaramayan bir hattı nazari olarak tutmanın da anlamsızlığı ortadan kalkmıştır.

Hava sahasına ilişkin konularımız olarak, Yunanistan'ın ilan ettiği 10 millik hava sahası ile hiçbir zaman bağlı olmadığımızı, bizden evvelki hükümetler de söylediler, biz de söyledik, bizden evvelki hükümetlerin döneminde de Yunanistan bunu kaldırmadı, bizim dönemimizde de henüz kaldırılmış değildir. Sanılmasın ki, 6 millik, yahut 10 millik hava sahası Notam'la ilgilidir, hiçbir alakası yok, hiçbir alakası yok, Notam'ın ilanından evvel de bu 6 mil, 10 mil meselesi vardı ve Notam'ın kaldırılması ile de hiçbir şey değişmiş değil.

Bu itibarla, Yunanistan'la konuşacağımız bu meseleler vardır, konuşma hususunda da mutabakata ulaşmış bulunuyoruz, Mitsotakis'le Ankara'da yaptığımız Genel Sekreterler seviyesindeki müzakereler devam ediyor. Nasip olursa Ekim ayının 5'inci günü kendisiyle New York'ta buluşmak imkânım olacaktır ve her zaman söyledik; FIR Hattı,

hâkimiyet hattı değildir; tek taraflı ilan edilen karasuları sınırı veya hava sahası hiç kimseyi bağlamaz. Ege'nin milletlerarası suları, herkesin eşit olduğu sulardır. Bu suların üstü herkesin eşit olduğu alanlardır ve buralarda hiçbir takyidi, hiçbir surette kabul edemeyiz; bunu defaatle söyledik ve anlaşmaya varıncaya kadar da söylemeye devam edeceğiz; bir gün anlaşmaya varırsak, bu sözler de artık lüzumsuz hale gelecektir.

Adaların silahsızlandırılması meselesi; yine 1960'lardan bu yana devam eden bir meseledir. Hükümetler, her defasında bu tahkimatın ortadan kaldırılması için demarşlarda bulunurlar. Devam edeceğiz, anlaşmaya vardığımız zaman bu mesele de ortadan kalkmış olacaktır.

Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına girmesi üzerinde herhangi bir gizli müzareke yoktur, askeri bazı incelemeler vardır, NATO çerçevesi içinde bazı incelemeler yapıyorlar. Onlar, bizi bağlayıcı incelemeler değildir; ama günün birinde o incelemelerin uygulamaya koyulması söz konusu olursa, şüphesiz o vakit biz bunlara muhatap olacağız ve sözümüzü de söyleyeceğiz.

Lozan Antlaşmasından doğan hakların, Batı Trakyalı soydaşlarımız için, diplomatik yoldan haklarının savunulmasından başka bugün için bir tedbir yoktur, bu da görüşeceğimiz konular arasındadır. Mitsotakis ile vardığımız mutabakatta, bu statünün tatbik edilmesindeki hatalar, yanlışlıklar, saptırmalar varsa bunların tespiti ile giderilmesi veya ihtilaf konusu olmaktan çıkarılması hususunda bir görüşme yapmak hususunda mutabakata vardık; onu da önümüzdeki günler içinde inşallah görüşüp bir karara ulaştıracağız.

Afganistan konusunda ne diyeyim? Ne diyeyim Afganistan konusunda bilemiyorum. Afganistan olayının elim olduğunu söylemiştim; 'Elim değil' mi diyeyim? Afganistan olayının, elim olayından bir gün sonra Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olarak bunu kınadığımızı söylemişim; kınamamalı mı idik? 'Bunun ötesinde ne yaptınız?' İslam Konferansına gittik, tartışmalara katıldık, teklifler yaptık, kararlara vardık. Bir kere daha İslam Konferansında toplandık, aynı meseleleri konuştuk. 'Hiç konuşmuyor bu bakan, konuşmamış bu mevzu üzerinde' diyor, önerge sahibi. İslam Konfe-

ransının zabıtları şahit, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Senatonun zabıtları şahit, Bütçe Komisyonunun zabıtları ortada, gazete sayfaları sütunlarla ortada. Hâlâ konuşmadı diyorsa, 'Neredeydi acaba ben konuşurken bu zevat?' diye sormak hakkım olsa gerek.

Evet, gelmiş; Afganlı mücahitler Türkiye'ye gelmişler, gaz maskesi istemişler, vermemişiz. Bizden gaz maskesi isteyen olmadı, ben böyle bir şeye muttali olmadım. Eğer, sizden istemişlerse siz vermemişsinizdir efendim (CHP sıralarından gülmeler). Gaz maskesi verip vermemekle Afgan meselesine yaklaşımı ölçmenin imkânı yok. Ne demek?.. Gaz maskesi verilmediği için Afgan meselesine önem atfetmediniz diyorsunuz, bu iddianın da tutarı yoktur. Afgan milleti, arkadaşların da buyurdukları gibi, İstiklal Savaşımızın başlangıcından beri bizimle manen beraber olan hatta bize maddi yardımları olan bir ülkedir, bir millettir. Bu ülkeye ve bu millete karşı sonsuz sevgimiz vardır ve biz o ülkenin bir an önce yabancı işgalden kurtulması için siyasi çabaları sürdürmeye kararlıyız. Zaten dünya da başka bir çözüm aramıyor Afgan meselesine. Dünyanın her ülkesi, milletlerarası kuruluşların tümü, Afgan olayı için siyasi bir çözüm arıyor. Biz de o siyasi çözümün aşamalarını ortaya koyuyoruz. Siyasi bir çözüm aranıyor; askeri bir çözüm şimdiye kadar teklif eden veya düşünen yok. Şayanı tavsiye de değil askeri çözüm; çünkü, o zaman üçüncü dünya savaşının önlenmesi, hakikaten bir mucize haline gelebilir.

Söylemek kolaydır, sorumsuzluk altında konuşmak gayet kolay, gayet kolay. Biz Afganistan'a, Afganistan mültecilerine, Pakistan'daki mültecilere gücümüzce gıda yardımı yaptık, Kızılay yoluyla ilaç yardımı yaptık, giyecek yardımı yaptık; mültecilere insani amaçlarla yardımları yapageldik, yapmaya devam edeceğiz.

BAŞKAN — Efendim, dört dakikanız var.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Efendim, önergenin diğer maddelerinde ithamlar var, iddialar var. 'Bu bakan, İslam ülkeleriyle aramızı açmaktan başka bir şey yapmıyor' diyor; ama bu bakan İslam Konferansında, Müslüman ülkelerin gençlerinin birbirlerine yaklaşması, bu kaynaşmanın gençlikten itibaren yürütülmesi için teklifler yapıyor; gençlik konferansları, genç-

lik kampları, sportif oyunlar düzenlemek hususunda, ülkeleri gençlikten itibaren birbirine yaklaştırmak için teklifler yapıyor; savunma yapıyor, kabul ediliyor ve ülkemizde o faaliyetler sürüyor. Bu iddiayı yapan önerge sahiplerinin birinci imzası oraya gidiyor, tekbirlerle karşılanıyor, yine 'Müslüman ülkelere yaklaşmıyorsunuz' diyor, nereden olmuş o tesis? Nereden meydana gelmiş? Hangi anlaşmaya bağlı? Düşünmek lüzumu dahi hissetmiyor. Münhasır, Müslüman sıfatıyla gidiyor ve o anlaşmanın ne zaman, kimin tarafından, ne suretle meydana getirildiğini düşünmeye lüzum kalmadan bile 'Bu bakan İslam ülkeleriyle aramızı açıyor' diyor.

Oysa, İslam ülkelerinin temsilcileri Başbakanımızla birlikte bize geliyorlar, münasebetlerinin gelişmesinden fevkalade memnun olduklarını söylüyorlar. Herhalde muhterem Milli Selamet Partisi lideri Araptan fazla Arapçı bir davranışla bu iddiaları öne sürüyor. Gerçek olmayan iddialar üzerinde muhterem heyetinizi yormaya hakkım olmadığı kanaatiyle bu meseleyi geçiyorum.

Yalnız, bir gizli CENTO meselesi var, notlarımın arasında görüyorum, gizli CENTO meselesi, bu da bir hayal ve evham. CENTO tasfiye edilmiştir. Onun yerine gelecek, onun fonksiyonunu yapacak hiçbir teşekkülle ilgimiz, ilişkimiz yoktur. Bu bir hayaldir. Onun için buna da itibar edilmemesini istirham ederek bu bahsi geçiyorum.

Amman Konferansına katılmamışım. Bulgaristan'a gitmeyi... Benim fiillerim bunlar da, onun için, yani tutum ve davranışta bir iki tane nokta var. Bir tanesi, Brüksel'den, İslamabad'dan Brüksel'e gitmek ki, o yanlış, onu geçen sefer söyledim. Ben tamamıyla kaldım orada. Son gün gece yarısından sonra ayrıldım İslamabad'dan. Ve Brüksel'den İslamabad'a gelerek devam ettim, yanlış, maddi bir hata. Binaenaleyh, o benim fiil ve davranışım olarak suçlamamı gerektirecek bir hareket değil. Amman Konferansına gitmeyip de, Bulgaristan'a Sofya'ya gitmemi, tercih olarak küçültücü biçimde söylüyor. Bulgaristan, çok saydığımız, iyi münasebetler kurduğumuz ve sürdürmek azminde bulunduğumuz bir komşumuzdur.

FEHMİ CUMALIOĞLU (İstanbul) — Müslüman Türkleri her gün katlediyorlar.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — O ülkeyle biz iyi münasebetler kurma çabası içindeyiz ve münasebetlerimizin gelişmesinden de memnunuz.

O ülkeye birkaç ay evvelinden kararlaştırılmış bir resmi ziyaret vardı, davet edilmiştim, günü saati kararlaştırılmıştı. O seyahatten üç gün önce Amman Konferansının daveti geldi. Elbette, evvelce verilmiş bir sözü iptal edemezdim. Türk heyetini Amman'a gönderdim. Başında da Bakanlığın Genel Sekreterinin bulunduğu bir tam heyet olarak gönderdik ve orada faal bir rol oynadı heyetimiz.

Komşu ülkelerle ekonomik ilişkilerimizde gerilemeler olduğu da iddia edildi bu kürsüden. Onu da kısaca cevaplamak istiyorum.

İran'la ekonomik ilişkilerimiz geçen yılın aynı döneminin tam 20 misli büyümüştür. 804.000 dolarlık alışveriş yerine, bugün 20 misline ulaşmış bir mal mübadele ilişkisi vardır.

Irak'la ekonomik ilişkilerimizde, 1978 yılından beri birikmiş borçların 8 - 9 ay içinde tamamı ihracat karşılığı, ihraç mallarının bedeliyle ödenmiştir. Bugün Irak'a hiçbir borcumuz yoktur.

BAŞKAN — Sayın Bakan, söz süreniz bitti efendim, geçti lütfen bitiriniz.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Sayın Başkan, bilmiyorum araya girenlerin bana yaptığı haksızlıkları telafi ettiniz mi, hesap ederken ama, sözlerimi şöyle bağlamak istiyorum:

Bu iddiaların tümü buz üstünde yazıdır. Hiçbirisinin gerçekle alakası yoktur. Aydınlanmak ihtiyacıyla verilmişse bu önerge, gerçekler bütün çıplaklığı ile huzurunuzda arz edilmiştir. Bunlar zaten malumunuz olan hususlar idi, aylardan beri tartıştığımız konulardır. Yok eğer başka bir maksatla verilmişse, ki maksat öyle olduğu anlaşılıyor; maksatlıyı maksadından döndermeye imkân yoktur. Batıla sapan butlan ile hüküm giyer. Eğer batıla sapmışlarsa, butlan ile hüküm giyeceklerdir. Muhterem önerge sahibi her iki partiyi de batıl olmakla itham eder. Fakat batılın biri ile mukaddes bir ittifak akdettiği de şurada anlaşılıyor.

BÜLENT ECEVİT (Zonguldak) — Hükümeti destekliyor, sizi destekliyor.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Sayın Başkan, ben bu Mecliste kürsüde konuşanlara dinleyicilerin, milletvekillerinin söz atmalarını anlıyorum da, Genel Başkanların söz atmasına aklım ermiyor. (AP sıralarından, bravo sesleri)

NURİ ÇELİK YAZICIOĞLU (Çankırı) — Genel Başkan milletvekili değil mi? Başbakan bir zaman bizim üzerimize yürüdü.

BAŞKAN — Efendim, çok rica ediyorum.

DIŞİŞLERİ BAKANI HAYRETTİN ERKMEN (Devamla) — Bütün bu konular, hepsi hükümet politikasının teker teker mevzularıdır ve benimle irtibatını önerge sahipleri tespit edebilmiş değillerdir. Hükümete güvenoyu veren, bütçesine güvenoyu veren, iki ay evvel güvenoyu veren bir partinin böyle bir saplantı içinde bulunması cidden düşündürücüdür, üzücüdür. Herhalde biz Atatürk'ün miras bıraktığı objektif, çok taraflı, dengeli bir politikanın tatbikatçısı olmaya gayret ettik ve o yoldayız. Herhalde biz çağdışı bir politikanın çağdışı bir politika, dış politika, tavsiyelerinin tesiri altında kalacak değiliz. Atatürk'ün gösterdiği istikamette bizimle beraber olanlar veya olmayanlar oylamada belli olacaktır.

Saygılar sunarım. (AP sıralarından, bravo sesleri, alkışlar)...»

3

BİR BAKAN DÜŞERKEN

Bu savunular, muhalefetten gelen sesler...
Ordu... Ordu, ne yapıyor düşünceleri, araştırmaları...
Kargaşa...
Bitip tükenecek gibi değildi.

Erkmen için güvenoyuna gidilmezden bir gün önce, Halûk Ülman istifasını verdi. Ülman'a göre, «CHP, MSP'nin peşine takılmış, gidiyordu.» İstifasının özünde bu vardı.

4 Eylül gecesi Ülman'ı yatıştırmaya çalıştım. Bizim eve gelmişti, sonra Baykal geldi, Halûk'u alıp götürdü. Aslında, Ülman'ın Türkiye'de siyaset yapma olanağının kalmadığına inandığını biliyordum, ona göre «Ordu darbesi» artık kapıdaydı, hele CHP içindeki konumundan tümüyle soğumuştu, istifa edip öğretim yaşamına dönmeyi çok istiyordu. Nitekim, 12 Eylül, demokratik yaşamdayken yapmak istediğine olanak verdi, evini İstanbul'a taşıdı, politikayı ise bir gazeteci, bir profesör gibi izlemeye başladı.

Erkmen'e güvenoyu oylaması yapıldı.
231 oyla düştü (5 Eylül 1980).

Ve... Ardından Hayrettin Erkmen'in, hükümeti bırakmak istemeyen Demirel ve AP yönetimince «*kurban edildiği*» tartışmaları, yazışmaları başladı. AP önderi bu tür yakıştırmalara çok bozuluyordu: «...Bir hükümet kuruldu, vatandaş eğilimine uygun. O zata 'gel' dediler, geldi. Öyleyse?.» diyor, istifa edip gitmesi kadar doğal bir şey olmayacağını söylemek istiyordu.

Güvenoyundan sonra Erbakan, hemen basına koşuyor, «Bu, tarihi bir olay. İlk kez bir bakan gensoru önergesiyle 'ıskat' edilmiştir. Bu olay bir bakanın 'ıskatı' değil, İsrail ile ilişkileri kesmemekte direnen bir olay için alınmış bir karardır...» diyordu:

Erbakan, «Parlamento, millet adına biz AP azınlık hükümetini kabul etmiyoruz, demiştir» diye konuşuyor, Türkiye'nin AP azınlık hükümetinin oyuncağı olmadığını söylüyordu. CHP ise, «MSP'nin bir tek 'onarım hükümeti' sözü yetmez, ayrıntı versinler» diye Erbakan'ın hükümet istemlerine «hemen» olumlu yanıt vermiyordu.

Erkmen'le ilgili oylamaya AP ve MHP ile, kimi bağımsız milletvekilleri katılmamıştı. Oylamadan sonra toplanan CHP grubunda Ecevit,

«Artık bu hükümetin Mecliste çoğunluğunu yitirdiği belli olmuştur, boşlukta duran bir hükümettir» diyor ve sürdürüyordu:

«... Böyle bir hükümetin, bugün karşı karşıya bulunduğumuz, özellikle bu hükümetin icraat ve tutumu dolayısıyla karşı karşıya geldiğimiz sorunların üstesinden gelemeyeceği açıktır. CHP'nin Meclisteki muhalefeti aylarca sürdürülen engellemeleri kırmış ve gereken etkenliği kazanmıştır.»

Ecevit, sorumluluk duygusu içinde muhalefetini sürdürecek, «inancına göre, iktidara gelecekti.»

Meclis koridorları tam bir kargaşa içindeydi. Basın, Erkmen'in «gitmesinden» çok, hükümetin ne yapacağını araştırıp duruyordu. Çünkü 231 oy, gerçekten bir bakan için bir araya gelmiş de olsa, hükümetin tümüne verilmiş güvensizlik oyu sayılabilirdi.

AP Genel Başkan Yardımcısı Yiğit Köker, «oylamadan sonra meydana gelen durumun AP'nin yetkili organlarınca ele alınacağını» bildiriyordu. CHP bu sıralarda bir bildiri yayımladı. Bildiride, artık hedef Erkmen'den çıkmış, hükümete yönelmişti. «...Dışişleri Bakanı hakkında gensorunun bakanın şahsi tutumundan değil, TC Hükümetinin izlediği dış politikadan dolayı verildiği...» vurgulanıyor, hükümetin dış politikasını savunan bakanın AP tarafından Mecliste yalnız bırakılması eleştiriliyordu.

Bu konu, giderek AP'de ve yan tutan basında da Demirel'in aleyhine kullanılacaktı.

Hatta Erkmen de daha sonraları dış politikadaki bu sonucun, hükümetin «birlikte» gitmesini gerektirdiğini savu-

nacaktı. Düşürüldüğü gün, «Bu kararın Türk dış politikasında bir değişikliğe yol açmamasını temenni ettiğini...» söylüyordu Erkmen. Oylama sonucunu «siyasi bir karar» olarak niteliyordu. Kendisine gensoru verenlerin hükümetin üzerine gelemedikleri için bu yola başvurduklarını belirten Erkmen,

«Hükümet, bunu bir güvenoyu mevzuu yapmayı uygun görmemiş olmalı ki, sonuç böyle oldu» diyor, «tek başına bırakılması»ndan duyduğu burukluğu, bu yönlü eleştirisel sözlerle ifade ediyordu.

AP önderi ve Başbakan ise,

«Bu gensoru bir tertiptir. Anayasanın 89. maddesi bir denetleme için değil, bir tertibe vasıta olarak kullanılmıştır. Kırmızı oylar Anayasa kaidesine uyarsa... o zaman ne yapacağımızı soğukkanlılıkla ele alırız... Hayırlısı ne ise o olur...» diyordu.

4

AYNI GÜN İKİ AYRI GÖRÜŞ

5 Eylül 1980 günlü TRT bülteninden:

«... 'Milli Selamet Partisinin dümen suyuna giden Cumhuriyet Halk Partisi bu gensoru önergesi sonunda verilen güvensizlik önergesine oy verirse vebal altında kalacaktır...' diyen Demirel, gensoru önergesinde yer alan iddialara da değindi. Demirel, hükümetin, Ortak Pazar'a girmek yoluyla, Türkiye'yi Avrupa'nın bir vilayeti yapmaya kalkıştığına ilişkin suçlama konusunda,

'Allah şahittir, millet şahittir, dünya şahittir ki bu bir yalandır' dedi.

Demirel, böyle bir şeye kimsenin gücünün yetmeyeceğini, Cumhuriyet Halk Partisinin bu konuda ikiyüzlülük yaptığını, bu ikiyüzlülüğü yanlarına bırakmayacaklarını kaydetti.

714 Sayılı Notam'ın kaldırılmasıyla Ege Denizi'nin Yunanlılara bırakıldığı iddiasının akıl, mantık ve izandan yoksun bir iddia olduğunu söyleyen Demirel, Batı Trakya Türkleriyle ilgili iddiaların da külliyen yalan olduğunu söyledi.

Demirel şöyle devam etti.

'Bu gensoru önergesini verenler hududu geçtiler diye arkadan vurulan 10 kardeşimizi ve Irak'ta idam edilen soydaşlarımızın haklarını hiç akıllarına getirmediler.

Afganistan'ın Sovyet istilasına uğramasına karşı ilk reaksiyonu gösteren biziz, bu bir istiladır diyen biziz, Sovyetlerin Afganistan'dan derhal çekilmesini ilk isteyen biziz.

Birçok ülke İran'a ambargo ilan ederken, aç bırakmaya kalkarken İran'ın yardımına koşan hükümet, bu hükümettir.

İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesine ilk tepki gösteren de bu hükümettir. Hükümetin bu meselede davranışı ve tutumu takbit değil, takdir meselesidir. Nitekim Müslü-

man ülkelerin Ankara'daki mümessilleri bize teşekkürlerini bildirmişlerdir.'

Gensoru önergesinden sonuç alındığı takdirde, Kudüs'ün İsrail'in elinden çıkıp Müslümanların eline mi geçeceğini soran Demirel,

'İsrail'in Kudüs'ü merkez yapmasına biz mi sebep olduk ki, biz kusurlu olalım' diye konuştu.

Bu gensoru önergesine oy verenlerin, aslında batıla oy verdiklerini, çünkü iddiaların hepsinin boş olduğunu bildiren Süleyman Demirel,

'Cumhuriyet Halk Partisi hükümet olduğu zaman, İsrail'le münasebeti kesecek mi?' diye sordu.

Demirel, daha sonra şunları söyledi:

'Bu gensoru önergesini verenler, yarın birlikte oldukları takdirde, gensorudaki iddiaları dış politikalarının esasları mı yapacaklar? Böyle bir dış politika, Türkiye'nin menfaatlerine taban tabana zıt olur ve itibarımızda onarılmaz yaralar açar. Milli menfaatler bir slogan meselesi değildir. Milli menfaatler bir hesap meselesidir. Biz Türkiye'nin haklarına sahip çıktık. Bu önergeye oy verenlerin, vebal altında kalacaklarını millete anlatacağız.'

Adalet Partisi Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel, gensoru önergesinin kendilerini müşkül duruma düşürmediğini, tersine, haklılıklarını ortaya koyduğunu kaydetti.

Demirel, gensorularla ilgili görüşlerini de şöyle açıkladı:

'Bu gensoruları niye verdiniz diye kimseye taan etmeyiz, hadise bir Anayasa hakkıdır. Bu şekilde mütalaa etmek ve değerlendirmek lazımdır. Yalnız gensoruların maksadı ve ciddiyeti üzerinde durmak lazımdır. Niçin verildiği üzerinde durmak lazımdır. Bizim Millet Meclisinde kâfi çoğunluğumuz yoktur. Zaten Millet Meclisinde kâfi çoğunluğumuz olsa idi, anarşi ile mücadele kanunlarının çıkmasını engelleyen, muhal iddialardan ibaret gensoruları daha gündeme aldırmadan reddederdik.

Bir hükümeti ayakta tutacak çoğunluğumuz olmadığını her zaman söyledik, bizi hükümet yapan da sayı değildir. Bizi hükümet yapan 14 Ekim 1979 seçimlerinde beliren millet temayülüdür.'

Hükümette bulundukları 10 ay içinde, biri hükümet, dördü de bakanlar hakkında beş gensoru önergesine muhatap olduklarını hatırlatan Süleyman Demirel,

'Alnımız açıktır, vekar ile hareket ettik, yine başımız dik olacak, yine vekar ile hareket edeceğiz' dedi...»

5 Eylül 1980 günlü TRT bülteninden bir alıntı daha:

«... Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit, hükümetin, Meclisten kaçarak, gensoruları engelleyemediği zamanlar da bakanlarını 'safra gibi' atmayı göze alarak, ayakta durmaya çalıştığını söyledi.

Ecevit, Ankara'da düzenlediği basın toplantısının ilk bölümünde bu konudaki görüşünü açıklarken şöyle konuştu:

'Hükümet, bunun ilk örneğini İçişleri Bakanında vermişti. Şimdi başka örnekler de eklemeyi göze alıyor. Buna aslında ayakta durmak da denemez; bu, boşlukta durmak demektir. Yani, hükümet artık boşlukta demektir.

Büyük halk çoğunluğu için geçim sıkıntısını dayanılmaz ölçülere vardıran ekonomik kararları, hükümet, Meclis dışında alıp uyguluyor. Bunları bir ölçüde olsun dengeleyebilecek sosyal yasaları ise Mecliste engelliyor. Hükümet kendi istediği sıkıyönetimle ilgili ve güvenlikle ilgili yasaları bile Mecliste haftalardır engellemektedir.'

Başbakan Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanlığı seçimini de kilitleyerek devleti aylardır başsız bıraktığını söyleyen Ecevit,

'Cumhurbaşkanı olmadan Cumhuriyet Bayramını kutlamaya ulusumuzu mecbur etmek, büyük sorumsuzluk olacaktır' dedi.

Cumhurbaşkanı seçilmeden erken seçime gitmenin ülkeyi bir Anayasa ve devlet bunalımına sürükleyeceğini bildiren Ecevit, bu durumda cumhurbaşkanlığı makamında, bir vekilin bile, bulunamayacağını kaydetti. Ecevit,

'Cumhuriyet Halk Partisi erken seçimin Anayasaya aykırı olduğunu iddia etmiş değildir. Cumhurbaşkanı seçimi yapılmadan genel seçimlere gitmenin Anayasaya çok aykırı birtakım sonuçlar ortaya çıkaracağını ileri sürmektedir' şeklinde konuştu.

Hükümetin her gün, Meclislerin saygınlığını tahribe çalıştığı görüşünü savunan Ecevit, hükümetin Meclis dışında da sağcı teröristlerin desteğiyle ayakta durabildiğini söyledi.

Ecevit, şöyle devam etti:

'Dün Konya'da, cezaevinin dışardan gelen silahlı militanlarca basılması ve birçok sağcı teröristin, caninin kaçırılması utanç verici bir olaydır. Bu devletin çöktüğünü göstermektedir, hem de iktidarın kendi ellerinde çöktüğünü göstermektedir. Cezaevlerinden adam kaçırma şebekeleri haftalardır basında açıklandığı halde, hükümet bunları bilmezlikten geliyor. Başbakan hâlâ bu konuda ellerinde dosya olmadığından söz ediyor. Bu kayıtsızlığın, bu bilinçli ilgisizliğin sonucu da dün Konya'da yer alan utanç verici kaçırma olayıdır.'

Hükümetin bir erken seçim ekonomisiyle ulusal ekonomiyi felç ettiğini kaydeden Ecevit, enflasyonun geçen yıla göre iki katına çıktığını, vatandaşın et yiyemez, çayına şeker atamaz, aşına yağ katamaz duruma getirildiğini bildirdi.

Başbakanın ve devletin üst düzey yöneticilerinin, üretim düşüklüğünün sorumluluğunu işçilerin omuzlarına yüklemeye çalıştıklarını bildiren Ecevit, ülkede, çalışmayıp, parasının faiziyle geçinenlerin, üretime katkıda bulunan kişilerden daha çok gelir sağladığı bir düzen kurulduğunu söyledi. Ecevit, varını yoğunu satarak faize yatırmaya özendirilenlerin enflasyonun acısını sonradan duyacaklarını ve nasıl soyulduklarını anlayacaklarını kaydetti.

Bülent Ecevit, 'Mevcut hükümetin gitmesini, Cumhuriyet Halk Partisi - Milli Selamet Partisi koalisyonuna yeğler misiniz?' şeklindeki bir soruyu cevaplandırırken de, 'kendilerini öne sürmeden' yaptıkları 'onarım hükümeti' çağrılarının ilgi görmediğini, bu nedenle bu çağrıyı 'rafa kaldırdıklarını' söyledi. Ecevit, erken olmasa bile bir 'seçim düzeyine' girildiğini, bu nedenle 'saha çalışmasına' ağırlık vereceklerini belirtti. Ecevit,

'Seçimlerden önce Türkiye'yi bu hükümetten kurtarmak, can güvensizliğini asgariye indirerek, seçime gidebilmenin temel koşullarından biri olacaktır, dedi...»

5

ERKMEN NE DEMİŞTİ Kİ?

Erkmen'in «*yalnız bırakıldığı,*» aslında hükümetin güvenoyu sorununu «üzerine alması» gerektiğini savunan görüşler yoğunluk kazanınca, AP Genel İdare Kurulu, 9 Eylül 1980'de uzun bir toplantı yaptı. AP önderi Demirel, bu toplantıyı beş yıl sonra —soru üzerine— şöyle anlattı:

«... 9 Eylül 1980 tarihinde yapılmış bulunan ve 11.30'dan 16.30'a kadar devam eden AP Genel İdare Kurulunda, gensoru konuları konuşulmuştur.

Dışişleri Bakanının gensoru ile güvensizliğe muhatap olması tartışılmış, bu tartışmada 15 üye söz almış, 15 üyeden 14'ü, *'Hükümetin bırakılmaması, mücadeleye devam edilmesi, bıraktılar gittiler...' gibi bir gerekçeye meydan verilmemesini savunmuşlardır.*

Yalnız Sayın Erkmen; *'tebellür eden fikir, iktidarda kalmak ve hükümeti bırakmamaktır. Arkadaşlarım böyle istiyor.*

Çoğunluk, güvenoyuna başvurulmasını da istemiyor. Bu durumda, ben tek kaldım,' demiştir.

Konuşan üyeler, bizi hükümet yapan şartların üzerinde durmuşlar ve esasen, CHP - MSP'nin bir hükümet krizi çıkartmak peşinde olduğunu söylemişlerdir.

'Böyle bir kriz çıkacaksa, bunun vebali bizim üstümüzde kalmamalıdır' demişlerdir.

Bir hükümet bunalımının, bir müdahaleyi getirebileceği ve müdahalenin gerekçesi olabileceği ve bunun da, müdahaleyi hükümete ve AP'ye yöneltebileceği sezilmiş midir? Bilemem...

Sonradan bazı kimseler, Dışişleri Bakanı istifa ettiği zaman; 'Hükümet istifa etmeli idi' demişlerdir.

Sayın Erkmen de kendisinin yalnız bırakıldığını, güvensizlik oyu neticesinde hükümetin de istifa etmesi gerektiğini söyleyegelmiştir.

AP tüzüğüne göre; 'Hükümete girmek veya hükümeti bırakmak, Genel İdare Kurulunun kararına bağlıdır. Genel İdare Kurulu 9 Eylül 1980 tarihindeki toplantısında hükümeti bırakmamaya karar verdiğine göre, bu mülahazaların haklılığı yoktur.

Genel İdare Kurul üyeleri; 'Karşı taraf hükümeti düşürmek istese idi, hükümet hakkında gensoru verirdi. Bunu yapmadığına göre, bir hesabı olması lazımdır.

Bakanın gensoruyla muhatap olup düşürülmesini, şayet, hükümetin düşmesi şekline getirirsek, karşı tarafın hesabına yardımcı oluruz' şeklinde düşünmüşlerdir...»

6

YAPILMAK İSTENEN, FAKAT GERÇEKLEŞEMEYEN

Acaba bu, siyasal bir manevra mıydı?..

Yoksa, duyguları, mantığı, gidişin göstergeleri mi, bu yolu denemesine neden olmuştu?.. Demirel'in söylediklerini dinledikçe bu sorulara yanıt bulamıyordum.

Çünkü, 6 Eylül 1980 günü, Ordu müdahalesinin gelmesinden beş gün önce öylesine değişik bir tutum sergiliyordu ki!.. Eğer, 6 Eylül 1980 günü söylediklerini bir iki gün içinde gerçekleştirebilseydi, belki de hem yazgısında, hem de siyasal olayların gelişmesinde değişik, ama çok değişik sonuçlar ortaya çıkabilirdi.

Çünkü, Başbakan Demirel, Millet Meclisi Başkanına uzunca bir mektup yazmayı ve...

Bu mektupla birlikte hükümeti için Millet Meclisinden güvenoyu isteminde bulunmayı planlıyordu.

Daha önceki bölümlerde birkaç kez gördük. Eylül 1980 günleri başladığı sıralarda Türkiye; içinde bulunduğumuz anarşik durumu, devletin biten otoritesini, ekonominin getirdiklerini götürdüklerini, Ordunun müdahale olasılığını konuşmaktan çok öteye bir ortam içindeydi. Sanki, olağan günler yaşıyorduk, bu olağan günler de olağan demokratik kuralları işletiyordu. Hükümet arayışları giderek bir su yüzüne çıkıyor, bir batıyordu. Ama, hükümeti götürme, hükümet olma «istemleri» her şeyin üzerinde daha canlı görünüyordu.

Kuşku yok ki, Dışişleri Bakanının düşmesine yol açan 231 güvensizlik oyu, önemli bir aşamaydı. AP, iç bünyesindeki uzun tartışmalardan sonra, bu güvensizliği hükümetin tümüne verilen oy olarak kabullenmemişti. Fakat, yazılı

olmayan kimi kurallar göz önüne getirilirse, hükümetin Dışişleri Bakanının güvensizlikle düşürülmesi, doğrudan kendi dış politikasına gösterilen güvensizlik diye nitelenebilirdi.

Kuşku yok ki, batılı parlamenter ülkelerde bir Dışişleri Bakanının Meclisin güvensizliğine hedef olması, doğrudan Başbakanı hedef almış gibi değerlendirilirdi.

Ama, o sırada Meclis kulislerinde hükümetin kalmasından yana olan AP'li ya da AP dışındaki siyasal güçler, olayı değişik açıdan değerlendiriyordu. Evet, Dışişleri Bakanının güvensizlikle, gitmesi önemli bir vurgulama, yaralayıcı bir etkendi, fakat hükümet bu oyları kendisine verilen güvensizlik olarak kabul ederse, o zaman hükümet bunalımı çıkacak, CHP'nin başı çektiği, eninde sonunda pazarlıkta uyuşacağı MSP'li bir hükümet oluşabilecekti.

AP, açıktan belirtmese de, CHP'nin, hükümeti desteklemeyi sürdüreceğini biliyordu.

MSP'deki Erbakan kanadı, hükümetin gitmesini istiyor, ancak MSP içindeki önemli bir bölüm de tersini düşünüyordu. Burada da bir ikilem doğuyordu: MSP, hükümet olursa; CHP ile yan yana gelmesini istemeyen MSP'liler, bu hükümetin oluşmasına karşı çıkabilirlerdi. AP, bu olasılıkları çok iyi gözlüyordu :

Açıktan CHP - MSP Hükümetinin oluşmasına karşı çıkıyordu.

Dirençle istenen CHP - AP Hükümetini geri çeviriyordu.

Bu karışık bünye, sonunda hükümetin —Dışişleri Bakanını «feda» ederek— görevde kalması sonucunu vermişti.

Partilerdeki bu ikilemler, «hükümetin kimi bakanlarını 'erozyona' uğratma yönteminin» işlemesine yol açacaktı. Muhalefet —CHP ile MSP işbirliği— Erkmen'den sonra Maliye Bakanı İsmet Sezgin'i ve daha sonra, başkalarını gensorularla «indirmeyi» planlamıştı.

Sürekli olarak, «Başbakanlığa ne olursa olsun bağlı kalmayı istemediğini» vurgulayan Demirel için bu yeni yöntem, artık bir «şeyler» yapması zamanının geldiğini göstermez miydi?

«Bakan kıyımının sürüp gidebileceği» olasılığına karşı Demirel'in kesinkes «vaziyet» alması gerekiyordu.

«... Dün on saat süreyle hep düşündüm» dedi Demirel. Anlattı.

«Yazabilir miyim?» diye sordum, «Hayır» yanıtını verdi.

6 Eylül 1980'de «yazılmasını istemediği konu» zaten hiçbir biçimde gerçekleşmedi. Siyasal tarihin karanlıklarında kaldı.

7

DEMİREL'İN SON «DEMOKRATİK PLANI»

«Bugün» dedi Demirel danışmanlarının adlarını vererek, «Mehmet Dülger'e, Attila Peynircioğlu'na ve (Devlet Bakanı) Ekrem Ceyhun'a görev verdim, önümüzdeki salı ya da gelecek hafta Meclis Başkanına on beş daktilo sayfalık bir yazı vereceğim...»

«Ne diyecek bu yazı?»

«Anayasanın 104. maddesi 'Başbakan, gerekli görürse, Bakanlar Kurulunda görüştükten sonra, Millet Meclisinden güven isteyebilir' diyor. Bu yazıyla Meclisten hükümet için güvenoyu isteyeceğim...» dedi Demirel.

Çok ilginç bir karardı. Böylece bakanların teker teker «harcanması» yerine hükümetin kalması ya da gitmesini «tümüyle» Meclise getiriyor, kafasında oluşturduğu dengeleri de dikkate alarak bir çeşit «*hodri meydan*» diyordu. Eğer, Millet Meclisi, Erkmen'i harcadıktan sonra, hükümete güvenoyu bildirirse, öteki bakanlar için yola çıkan girişimlerin hemen hepsi askıda kalacaktı... Ya, hükümeti düşürecek oy toplamı 226'yı aşarsa?..

Demirel, «...Bu yazıda hükümet düşerse şunlar şunlar olacak, diyeceğim. 1979 Kasımı ile bugünkü Türkiye'yi kıyaslayacağım. Bir milyon ton hampetrol depolarda, hububat yokluğu çekmeyen bir Türkiye, her ay bir milyon ton kömür üreten bir ülke ...Bunların hepsini yazacağım...» diye sürdürüyordu :

«... Düşürürseniz sonuçlar şunlar olacak diye anlatacağım. Sonunda güvenoyu isteyeceğim...»

Başbakan planının geri kalan yanını da açıklıyordu :

«Millet Meclisi Başkanı bu önergeyi okutacak Mecliste. Biz çıkıp gideceğiz. Bulsunlar 226'yı önergeyi gündeme alsınlar, sonraki oturumda da bulsunlar gene 226'yı bizi düşürsünler...»

Demirel, hükümet düştükten sonra neler yapacağını planlamıştı :

«Almanya'dan parti otobüsü geldi, düştüğümün hemen ertesi bineceğim otobüse. Karaburun'a gidip bir taşın üzerine çıkacağım ve başlayacağım anlatmaya. Tam dört ay gezeceğim. Meclise uğramayacağım...»

«Yani 'sineyi millete' mi döneceksiniz?»

«Hayır, sineyi millete gideceğimizi söyledik, o anlamda değildi, yanlış anlaşıldı. Sadece Meclise uğramayacağım. Bu ikisiyle hükümet olmaz, kurulamaz diye açıkça söyleyeceğim millete. Buyrun dilediğinizi siz yapın, kurun hükümeti diyeceğim. Biz, yokuz bu tür hükümetler içinde... O zaman ne olacak, göreceğiz. Göreceğiz o zaman?..»

İçinde bulunduğumuz koşullara göre, «*şaşırtıcı bir plandı.*»

Demek ki, Başbakan bir Ordu müdahalesi beklemiyordu 6 Eylül 1980 günü. Oysa?.. Beklemesi gerekirdi. Daha önce söylediklerine bakılırsa, beklemesi gerekirdi.

«Ben» diye sürdürdü Demirel, «...bugünkü basın toplantısında bu planın ipuçlarını verdim. Yarın bu önerge daha olgunlaşır, pazartesi Genel İdare Kurulu toplantısına meseleyi getiririm...»

«Pazartesi»nden sonra gelen ilk perşembe 11 Eylüldü oysa; o gün başlayıp 12 Eylül sabahı sona erecek Ordu müdahalesi günü.

Demirel özetliyordu: «... Ya bırakın yapalım, ya seçime gidelim, ya da buyrun düşürün, vebali de size ait olsun diyeceğim, özet bu...»

«Fakat» diye başladım, «...istifanızdan sonra yenisi kuruluncaya dek aylar geçer, siz de 'yenisi kuruluncaya' kadar işbaşında kalırsınız, gene işleri yürütmek zorundasınız.»

«Yok öyle şey» diye karşıladı Demirel :

«On gün, bir hafta mehil vereceğim. Bizi daha sonra kimse bağlayamaz. Kurdular, kurdular... Yoksa ne Başbakanlığa giderim, ne bakanlar görevine gider. Kimse bana artık sorumlusun diyemez!...»

«Peki siz gittiniz hükümetten, bu ekonomik politika sürer mi?»

«İmkânsız» diye yanıtladı Demirel :

«Ekonomi günü gününe takip ister. Turgut Özal'a Londra'da bu hükümet gider mi diye sormuşlar. O da 'olabilir' demiş. Cevap, kadostrop olur, kargaşa olur demişler yani felaket!.. Bu nokta kesin...»

Bu plan belki iyiydi, işleyebilirdi. Ama zamanımız var mıydı, bunu hiç kestiremiyordum :

«Biliyorsunuz, Meclis çoğunluk olmuyor, toplanamıyor. Önerge nasıl okunacak oturum açılmazsa?»

Demirel'in güvenoyu istemi gelecek haftaya sarkabilirdi. 12 Eylülden sonraya!

«Ne zaman çoğunluk olursa, o zaman okunacak...» dedi Demirel: «Biliyor musunuz, tarihte ilk kez bir hükümet Anayasanın 104. maddesini işletecek.»

Oysa o sırada Köşkte de kimi yeni girişimler vardı : Halûk Bayülken'den «partiler üstü bir başbakan arandığını» işitmiştim.

Genelkurmayın MSP'ye karşı bir mektup yazdığı haberleri de giderek yoğunluk kazanıyordu. Oysa, MSP'ye yazıldığı sanılan bu mektup?!...

Demirel'in 6 Eylüldeki «düşü», ne ayrıntılarıyla kamuoyuna ulaştı, ne de gerçekleşebildi.

Araya hafta sonu girecek, Demirel'in girişimi için beklediği hafta 8 Eylül Pazartesi günü başlayacak ve...

11 - 12 Eylül günüyle gecesini bulacaktık.

8

MÜFLİS

Dışişleri Bakanı Erkmen'in Kudüs sorunu öne sürülerek düşürülmesinden hemen sonra, 6 Eylül 1980 günü, MSP, Konya'da büyük bir miting düzenledi.

Bu miting, 12 Eylül öncesinin en önemli olaylarından biriydi.

Ertesi günü gazeteler mitingdeki şeriat düzeni istemleriyle, eski yazıyla yazılan pankartlardan söz eden haberlerle, mitingi bütün boyutlarıyla veren resimlerle doluydu.

Bu yayınlardan bir gün sonra, Konya mitingi tertip komitesi üyesi Konya Milletvekili Şener Battal bir açıklama yaptı :

«... 1 — Konya yürüyüş ve mitinginin kanunlara uygun olarak yapılması için tarafımızdan her türlü tedbir alınmış ve miting büyük bir intizamla sonuçlanmıştır.

2 — Şanlı albayraklarla süslü meydanda mitinge İstiklal Marşı ile başlanmıştır (Bu programın ilk maddesi bizim kararımızla tespit edilmiştir). İstiklal Marşını yüz binlik topluluk candan iştirak ederek söylemiştir. Şayet iddia edildiği gibi bir grup hain bu marşı söylememiş ise bunların yakalanması için de Konya C. Savcılığına müracaatta bulunduk.

İstiklal Marşı ve şairi bizimdir.

30 Ağustoslarda ve İstiklal Savaşında emperyalist batı dünyasının desteklediği Yunan sürüleri Allah Allah diye kovalanmış ve zafer kazanılmıştır.

Dün Batı Klüp kafalılar, Dallas zihniyetli TRT ile haber bültenlerinin tamamında bizim adımızı maksatlı bir şekilde tekrarlamıştır.

Anlaşılan bazı politikacılar mitingi sabote etme planlarını ve kışkırtmalarını örtbas için telaşlı bir çaba göstermektedirler.

Millet Meclisinde onlara ait dışa bağımlı, çağdışı dış politikalarının gensoru ile cezalandırılmasının hıncını Konya mitingine dil uzatarak almak isteyenlerin esas amacı MSP'nin iktidar olmasını engellemek için onun yoluna diken serpmektir.

Allah'ın yardımı ile kanunlar içinde Anayasal mücadelemizi ve hürriyetçi demokrasi kavgamızı sürdüreceğiz.

Yani kervan yürüyecektir...»

Erbakan ve arkadaşlarının «laiklik anlayışı» ile yıllardır bağdaşamayan bu satırların yazarı, 6 Eylülde yapılan bu miting üzerinde bugün uzun uzadıya durmayı gereksiz saymaktadır :

12 Eylüle gelişin önemli nedenlerinden biri olarak gösterilen bu tür davranışlar, 12 Eylülden sonra aylar ve yıllarca süren askeri mahkemelerde ele alındı; sonuçta, *Necmettin Erbakan ve arkadaşları Yargıtay'ın da onayladığı kararla beraat etti.*

Toplumda yönetici değil, gazeteci olarak görev yapan bir insan olarak bu beraat kararına dek yazdıklarım, beraat kararı ile «iflas» etti :

«Şeriatın kestiği parmak acımaz!»

9

BAŞKA DEMEÇLER NE DER ŞİMDİ, BİLEMEM

«Diğer taraftan Konya olayları gericiliğin ne boyutlara ulaştığını göstermiştir. Milletimizin bu olay karşısında gözleri açılmış, tehlikeyi bütün boyutlarıyla görmüştür...

...Bir parti liderinin Çanakkale'deki bir kongredeki konuşmalarının dikkatle incelenmesi taşıdıkları fikirlerin ne olduğunu gösterecektir...»

(16 EYLÜL 1980 —Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in basın toplantısında yaptığı konuşmadan— Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan '12 Eylül ve Sonrası' adlı kitap, s. 259)

10

«BİRİ ÇIKAR, DÜDÜĞÜ ÇALAR, 'OYUN BİTTİ, HERKES EVİNE' DER VE... DEMOKRASİ DE BÖYLECE SONA ERER

(6 Eylül 1980 — Bülent Ecevit)

6 Eylül gününün yoğunlaşan olayları arasında, CHP önderi Bülent Ecevit'in İstanbul'da Petrol - İş Sendikasının genel kurul toplantısında yaptığı konuşma, 12 Eylül öncesinin çok ilgi çeken konuşmalarından biri olarak tarihe geçecekti. Ecevit, Konya mitingi yapılır, Başbakan Demirel kendi yörüngesinde demeçler verirken —12 Eylül tarihini bilmeden— müdahaleyi gününden önce biliyormuş gibi, «*oyunun bitişini*» vurguluyordu :

«...Türkiye'de sanki bir maç oynanıyor. Bu maçta sahada siyasal partiler ve siyaset adamları vardır. Toplumun büyük kesimi ise tribünlerde seyirci durumundadır. Sahada oynanan, kavgalı - dövüşlü, tatsız, tuzsuz, sıkıcı ve sabır taşırıcı bir maçtır. Bu maçı izlemekten usananlar artık zaman zaman kendi tuttukları takımlara bile kızar olmuşlardır.

İşçiler de genellikle tribünlerdeki seyirciler arasında yer alıyorlar. Orada tutulmalarına özellikle çalışılıyor.

Ortada bir yanlışlık var. Bu yanlışlık nerede?

Yanlışlık sahada aranıyor, takımlarda aranıyor, kaptanlarda aranıyor, kurallarda aranıyor.

Tabii, kendine göre, hepsinin, hepimizin kusurları vardır.

Ama bence asıl yanlışlığı, daha derinde bir yerde aramak gereklidir.

Bence asıl yanlışlık, demokratik siyasal mücadelenin bir tür seyirlik maç sanılmasındadır. Öyle bir maç ki, se-

yirciler ayrı, tribünlerde pasif durumda ve sahada oynayan takımlar ayrı... Oysa demokrasi ancak bu tür ayrımlar ortadan kalktığı oranda gerçeklik kazanır.

Çünkü demokrasi halkın, toplumun kendi kendini yönetmesidir.

Ama bizde halkı politikanın dışında, tribünlerdeki pasif seyirci durumunda tutmak için her türlü tertip çevrilmektedir; bunun için her türlü önlem alınmakta ve hatta çoğu kez baskı yapılmaktadır.

Öte yandan sahadaki partilerin de seyirci durumunda tutulan halk kitleleri ile organik ilişkiler kurmaları ülkemizde çok güçleştirilmiştir. Düşünün ki, geçmişte yapılan birtakım sakıncalı yanlışlıkların sonucu olarak Türkiye'deki siyasal partilerin mahallelerde örgütlenmeleri yasaktır, köylerde örgütlenmeleri yasaktır, fabrikalarda, işyerlerinde örgütlenmeleri yasaktır.

Ülkemizde bir milyon nüfuslu ilçeler vardır; oralarda bütün partilerden 11 - 12 kişilik birer kurul sorumludur. İllegal kuruluşlar mahallelerin en ücra köşelerine kadar örgütlenebilirler; fakat siyasal partiler bu haktan yoksundur.

Siyasal partilerin işçi örgütleriyle organik ilişki kurmalarının yasaklandığı, Türkiye'den başka bir demokratik ülke daha bilmiyorum.

Demek ki, bir yandan halk kitleleri tribünlerde pasif seyirci durumunda tutuluyor; bir yandan da onların temsilcisi olması gereken siyasal partilerin o halk kitleleriyle ilişkileri temasları asgari ölçüde tutuluyor; organik bağlantıları ise hemen tümü ile önleniyor.

Eğer Türkiye'de demokrasiyi gerçek anlamda uygulayacaksak, herkesin belli kurallar içinde siyaset sürecine katılması gerekir; tribünlerde bulunanların da sahaya inmesi gerekir. 'Herkes' derken, elbette, hakemlik etmekle, düzeni sağlamakla, sahayı ve sahada bulunanları korumakla görevli olanları bunun dışında tutabiliriz. Bu görevliler kimlerdir, hangi kesimlerdir?.. Yargı organlarıdır, Ordudur, polistir, memurdur.

Kaldı ki demokrasinin kökleştiği, demokrasinin sağlıklı geleneklerinin yerleştiği ve o gelenekler içinde, bu gibi kamu görevlilerinin siyasal inançlarıyla kamusal işlevlerini, devlet işlerini biribirinden kesin çizgilerle ayırt edebilir du-

ruma geldiği ülkelerde, o görevli kesimlerin bile bir ölçüde siyasal davranışlarını ortaya koymalarına olanak sağlanır, izin verilir.

Fakat toplum tribünde seyirci, partiler de sahada oyuncu durumunda olursa, yalnızca partilerle politikacılar soyunup sahaya çıkar, halk da tribünlerde seyirci gibi kalırsa, demokrasi gerçeklik kazanamaz. Demokrasinin böyle sanıldığı, böyle uygulandığı bir ülkede siyaset giderek çirkin ve anlamsız bir oyuna dönüşür. Tıpkı Türkiye'de olduğu gibi... Sonuç vermeyen kavgalı gürültülü bir çekişmeye dönüşür; toplumun sabrını tüketen bir kavgaya dönüşür. Yine tıpkı bizde olduğu gibi...

Sonunda korkarım ki biri çıkar, düdüğü çalar, 'oyun bitti, herkes evine' der ve bir anlamsız oyuna dönüşen demokrasi de böylece sona erer...»

«...Yılbaşından beri Türkiye'de uygulanmakta olan ekonomik modelin mantığı bunu gerektirmektedir. Bu ekonomik model açıklanır açıklanmaz, Cumhuriyet Halk Partisi, bunun Latin Amerika'daki uygulamalara benzer bir korkunç sömürü modeli olduğunu, böyle bir ekonomik modelin demokrasi ile de demokratik işçi hakları ile de bağdaşmayacağını söyledi. Bu model uygulanmaya başladıktan hemen sonra evvela işçi haklarının üstüne yürüneceğini, ondan sonra da demokrasinin giderek kısılacağını söyledi Cumhuriyet Halk Partisi...

Beni bağışlasınlar, bazı çok bilmiş kişiler, 'Nereden çıkartıyor Cumhuriyet Halk Partisi ve Ecevit bunu?.. Neresi Güney Amerika modeliymiş bunun? Neden bu ekonomik model işçi hakları ile, demokrasiyle çelişirmiş?' dediler. Ama aradan birkaç ay değil, birkaç hafta geçmeden, ülkemize ithal edilen Truva Atının içinde tezgâhlanan oyunlar dışa vurmaya başladı. Kısa sürede bir 'echelle mobile' tasarısı hazırlandı; yani 'oynak basamak' veya 'oynak merdiven' tasarısı... Hemen ikinci günü, Cumhuriyet Halk Partisi, bu konuda da uyarısını yaptı :

Adına kanmayın, 'echelle mobile' diye tanıtılan bu tasarı tüm demokratik işçi haklarını 5 yıl için rafa kaldırma

yasasıdır, askıya alma yasasıdır; o beş yıl geçtikten sonra da, haklar güya geri verilse bile, o hakları kullanacak bir sendikal hareket kalmamış olacaktır Türkiye'de, dedi.

Bunun farkına varılıncaya kadar birkaç hafta geçti, çok geç farkına varıldı. Sendikal hareket oyunun farkına varıp 'olmaz' dediği vakit de hükümet o tasarıyı derhal Meclisten geri almak zorunda kaldı.

Demek ki, işçiler, öyle fazla gür bir sesle de değil, topluca bir şeye 'olmaz' dediler mi, rejim demokratik olsa da olmasa da, sınaileşme sürecine girmiş bir ülkede o iş olmaz. Tasarı birkaç hafta sonra geri alındı. Fakat amaçtan vazgeçilmedi. Şimdi, aynı amaca, sendikal hakları, işçi haklarını fiilen işlemez duruma getirme amacına, dolaylı yollardan ve örtülü araçlarla yöntemlerle ulaşmak isteniyor...»

«...Halk, demokrasinin kuralları içinde —konuşmamın başlarında belirttiğim gibi— sahaya inmedikçe demokrasi aldatmacadan öteye geçemez ve rejim de bu toplum da bunalımlardan kurtulamaz, sorunlara sağlıklı çözümler bulunamaz.

Üstelik siyaset, yalnızca siyaset adamlarına ve partilere bırakılırsa, ekonominin ve toplumun direksiyonu onların elinde, partilerin elinde de kalmaz, egemen güçlerin, güçlü ekonomik çevrelerin eline geçer. Nitekim Türkiye'de olan da budur.

Fakat iş işten geçmemiştir.

Ama kısa zamanda işin işten geçtiği noktaya gelebiliriz.

Onun için, bir an önce, iş işten geçmeden, Türk işçileri, demokrasiye daha çok içerik ve gerçeklik kazandırmak ve kendi haklarına gerçekçi bir çizgide daha çok sahip çıkmak üzere birleşmelidirler.

Türkiye'nin koşulları, Anayasal olanakları içinde izleyecekleri toplusözleşme politikasında ve stratejisinde birleşmeleri ise, dediğim gibi büyük başarıdır ve büyük sonuçlar sağlar.

Eğer toplusözleşme stratejisi bakımından Türk işçi hareketi iki büyük konfederasyon çerçevesinde birleşebilirse

bu, yalnız işçiyi güçlendirmekle kalmaz, can çekişen demokrasimize de can katar. Buna inandığım içindir ki huzurunuzda bütün Türk işçilerine 'birleşiniz' çağrısında bulunuyorum. Demokrasiyi kurmuş ve demokratik işçi haklarına öncülük etmiş bir partinin genel başkanı olarak böyle bir çağrıda bulunma hakkını bana bağışlayacağınıza inanıyorum.

Çağrımı özetliyorum. Kısaca şu :

Tribünlerden sahaya ininiz! İşçi hareketinin ortak politikasını ve stratejisini Anayasa ve yasalar çerçevesinde saptayınız! Yalnız işçileri değil, tüm çalışanları, köylüsü ile, memuru ile, emeklisiyle tüm çalışanları ve çalışarak hayatını kazanmış olanları düşünerek, gözeterek, elbette ülkenin içinde bulunduğu bunalımı da gözeterek bu stratejiyi saptayınız! Birlikte izleyiniz! O zaman siz de kurtulursunuz, toplum da kurtulur, demokrasi de kurtulur, devlet de kurtulur. Demokrasimiz o zaman gerçek demokrasi olur; işleyen ve halka mutluluk getiren bir demokrasi olur ve sahadaki kavga da o zaman biter. 'Yorgan gider kavga biter' değil; yorgan büyür kavga öyle biter. Ekmek büyür, hakça bölüşülür, kavga öyle biter...»

11

«AKLINI HÜKÜMETE TAKMIŞ...»

6 Eylül 1980 günü, Demirel ise Genel Yönetim Kurulu toplantısı sürerken bir basın toplantısı düzenliyor, «*CHP Genel Başkanının kafasında bir tek şey var. Ecevit, aklını hükümete takmıştır*» diyor ve,

«...Sayın Ecevit'in kafasında olan şey, ne Türkiye'nin meseleleridir, ne Türkiye'de şunun var, bunun yok olduğudur. Ne milletin sıkıntısıdır, ne cumhurbaşkanının seçilip seçilmemesidir. Ne bu kadar kan dökülüyor, ne sıkıyönetim komutanlarının yetkilerini artıran kanunu çıkarmaktır. Ya nedir?

Sayın Ecevit, aklını hükümete takmıştır. Vardı hükümet, yoktu hükümet. Bu, bu kadar önemli idiyse 1979 Ekim seçimlerinden sonra niye bıraktın hükümeti?.. Hem yapamaz, hem başkalarının yapmasına tahammül gösteremez. Hem Türkiye'nin idaresini yapamaz, Türkiye meselelerini bilmez, hem başkaları yapmaya kalkarsa, onu engellemeye çalışır. İşte Türkiye'nin çektiği sıkıntının sebebi budur...» diye konuşuyordu.

Ve.. Ardından —6 Eylül 1980 günü— meydan okuyordu:

«Eğer Ecevit'in cesareti varsa, yüreği varsa, çıksın milletin önüne desin ki, 'Ben olacağım Başbakan, ben kuracağım. Bu hükümeti devirip, yeni hükümeti ben kuracağım' desin. Böyle desin eğer yüreği varsa...»

Bir başka vurgulama :

«...Bugünkü şartlar içerisinde Türkiye, CHP'nin bugünkü yönetimine teslim edilemez. Bundan Türkiye çok büyük zarar görür...»

12

6 EYLÜL GÜNÜNE TOPLU BAKIŞ

Eğer benzetmede yanlışlık yoksa, rejim olgun bir meyveye dönüştü.

Siyasetçilerin yansıttıkları sıcaklıkla yenecek olgunluğa erişti.

Bir dokunuşla,

Ha düştü, ha düşecek!

Ana muhalefet önderi 'bir hakemin' çalacağı düdükten söz ediyordu.

Hükümet başkanı anarşiye çözüm getiremediklerini söylüyordu.

Kimi milletvekilleriyle senatörler Genelkurmay Başkanlığına gidiyor —1980'den sonra Cumhurbaşkanı Evren'in bir konuşmasında açıkladığı gibi— «Ne zaman?» diye soruyordu.

Basın çoktan geri sayıma geçmişti.

Biz, Cape Kennedy'de değildik, başkent Ankara'daydık, uzay bizim nemize, demokrasinin yörüngeye oturtulmasını güçlü kesimlerle içlidışlı olan «aydınlarımız» yürekten ve tez elden istiyordu.

Suçlu, sandalyeye oturtulmuştu: Sivil kesim.

Öyle bir ortam yaşıyorduk ki, başka sorumlu arayana rastlanmıyordu.

İki büyük parti dışındakilerse, Allah'a emanet!

Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil, «...Gayet gerçekçi! TSK'nin bir mecburiyet altında kalmadan bir uyarıda bulunmayacağını, o uyarıda bulunduktan sonra, o zorunluk izale —yok— edilmemişse, bunun sonucunun nereye varacağını, zekâsıyla, soğukkanlılığıyla...» biliyordu. Çağlayangil'le bir süre Köşkte çalışan Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Halûk Bayülken'in 1985'te bana yaptığı değerlendirme, saptama buydu.

Millet Meclisi çalışmıyordu.

Askerler «yetki» diyor, direniyordu. Sıkıyönetimlerin gerekli görevi yapmadığı yolundaki yorumlardan, söylentilerden sıkılmışlardı.

Halk, istiyordu. Çıkmazı görmüştü, istiyordu.

Meyve olgunlaşmıştı.

Selimiye'deki Aralık 1979 toplantısından bu yana *beklenildiği gibi...*

«Düdük sesleri» ... «yüreği varsa çıksın milletin önüne» haykırışları arasında, bir de bakacaktık ki, 11 Eylül gece yarısına doğru, Gazi Orman Çiftliği tarafından tank paletlerinin gürül gürül sesleri başkente, Çankaya sırtlarına yansıyor..

Eğer benzetmede yanlışlık yoksa, 'rejim' olgun bir meyve gibi düşecekti...

13

KAPILMIŞ GİDİYORDUK

Anlaşılan:

10 Eylül günü askerlerin sahneye gireceklerini hiçbir siyaset adamı, siyasal kuruluş beklemiyordu.

Başbakan Süleyman Demirel, 11 Eylül 1980 Perşembe günü saat 10.30'da toplanacak Bakanlar Kurulunun gündemini saptayıp bakanlara göndermişti:

Gündemin ilk maddesi «Anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılık ile verilmekte olan mücadelenin neresindeyiz?»

Oysa, özel deyimiyle «D» günü diye nitelenen bu tür eylemlerin iki gün öncesinde olduğunu bilseydi —herhalde— «Müdahaleden önce anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılıkla verilmekte olan mücadelenin neresindeyiz?» sorusunu gündemin ilk maddesine yerleştirirdi.

Ordu müdahalesinin eyleme dönüştüğü 11 Eylül günü, Bakanlar Kurulu, «'Yoklar' ile yapılmakta olan mücadelenin neresinde olduğumuzu, enflasyonla yapılan mücadelenin neresinde olduğumuzu, toplusözleşmeler, dış gelişmeler, grevler, nakit akışı, kredi kullanılışı, hazinenin borçları, köylüye ve müteahhitlere olan borçlarla taban fiyatlarını görüşecekti.»

10 Eylül günü, MSP de yazılı bir açıklama yapıyor,

«...Milli Selamet iktidarda iken 4 sene devleti, milleti ve asayişi korumuş, hem de AP ve CHP'ye nazaran en az 20 misli başarıyla hatta sıkıyönetime hacet kalmadan kahraman Ordumuza yük olmadan korumuştur...» diyordu. Bu satırların ardından AP'ye «Hariciye Bakanını düşürdükleri için yaptığı haksız isnatlardan» dolayı «tarizlerde» bulunuyordu.

9 Eylül, CHP'nin kuruluş yıldönümüydü.

10 Eylülde basında 38 CHP milletvekilinin «partinin genel yönetimine ve örgüte açık mektubu» yayımlanıyor, iç, dış ve ekonomik sorunlar irdelendikten sonra son bölümünde,

«...Onun için CHP, artık zaman yitirmeksizin hükümet olduğu dönemlerden bu yana sürdürdüğü dengeci ve kararsız tutumunu bir an önce terk ederek toplumsal çelişkinin emekten, bağımsızlıktan, demokrasiden yana saflarında yerini kararlılık ve tutarlılıkla almalı, toplumun yaşadığı çaresiz sürüklenişe kesin tavırla müdahalede bulunmalıdır.

Türkiye'nin itilmeye çalışıldığı iç ve dış tuzaklar CHP'nin, toplumumuzun tüm antiemperyalist, antifaşist, antitekel güçlerinin demokratik kurallar içinde dayanışmasına öncülük etmesiyle bozulabilir.

Faşizmle mücadele ancak böyle bir zeminde gerçeklik ve geçerlilik kazanabilir. Ancak böyle bir mücadelenin sonucundadır ki, faşizm yenilebilir.

Faşizmin perde arkasındaki oyunlar, bağımsızlığımıza ve insanımızın emeğinin daha da sömürülmesine yönelik oyunlar bozulabilir.

Demokrasi kurtulabilir, barış sağlanabilir, esenlik gelebilir ülkemize...

Kurtuluş Savaşı bilincinin oluşturduğu CHP'nin 9 Eylül 1980'deki yöneticileri, dünyamızın, ülkemizin ve partimizin içinde bulunduğu önemli koşullarda yeniden bir durum muhakemesi yapmak, Atatürk'ün kurduğu parti olmanın yüklediği kaçınılmaz ödevleri omuzlamakta daha da gecikmemek zorundadırlar.

9 Eylülün anlamı budur.

9 Eylül 1923'te kurulmuş bir parti olmanın anlamı, önemi ve üstünlüğü buradadır...» deniliyordu.

10 Eylülde, CHP'nin TBMM'deki grup genel kurulu da bir bildiri yayımlıyordu :

«*...İktidarda bulunanların artık açıktan destekledikleri faşizm, 1920'lerin - 1930'ların Avrupasında görülen yöntemlerle her gün biraz daha tırmanmaktadır.*

On ayda 3000'e yakın yurttaşımızın canına kıyan ve yer yer katliam boyutlarına ulaşan terör, insanları evlerini terk edip göç etme durumunda bırakan tehditler, zorlamalar, işkenceler, haraç almalar, her gün rastlanan olağan olaylar arasına girmiştir.

Sadece bir kısım mahalleler değil, artık bir kısım kasabalar, şehirler de silahlı militanların işgali altındadır. Bunlar, hükümet güçlerinin gözü önünde ve yer yer onların koruyuculuğunda kimlik kontrolleri yapmakta, masum insanları, düşman işgaline taş çıkartacak baskılar altına almaktadır.

Hükümet emrindeki bir kısım yöneticilerin, bu olayları önlemeye çalışmak şöyle dursun, bilinçli olarak özendirdiklerini, hatta bunların öncülüğünü yaptıklarını gösteren sayısız örnekler vardır.

Ülkemizi bir baştan bir başa saran siyasal terörün yanı sıra, şimdi bir başka terör daha ortaya çıkmıştır: Benzeri Güney Amerika ülkelerinde görülen bir ekonomik model, halkımızı ezen bir 'ekonomik terör' haline dönüşmüştür. Bir avuç çıkar çevresini daha da zengin ederken, emeği ile geçinenleri, işçileri, köylüleri, memurları, esnaf ve sanatkârı, emeklileri, dul ve yetimleri daha da yoksullaştıran, halkımıza hayatı yeni tür bir işkence haline getiren bu ekonomik model, siyasal terörden de yararlanılarak pekiştirilmek istenmektedir...

...Değişen toplum koşullarına ve halkımızın isteklerine göre, kendini sürekli olarak yenileyen ve demokratik sol programıyla bugünkü doğrultusunda ilerleyen Cumhuriyet Halk Partisi, yüz binlerce üyesi ve milyonlarca yandaşı ile demokrasimizin, ulusal birliğimizin, bağımsızlığımızın, Atatürk devrimlerinin ve Türkiye Cumhuriyetinin güvencesidir.

Cumhuriyet Halk Partisinin demokratik sol doğrultusu ve bu doğrultuda toplumun değişen koşullarına ve önceliklerine göre gelişen uygulamaları, zaman zaman haksız ve çelişik yorumların konusu olmuştur. Onu olduğundan başka tür bir sol çizgide göstermek isteyenler çıktığı gibi, onun merkeze, hatta sağa kaydığını ileri sürenler de çıkmıştır.

Bu yorumların hepsinin geçersizliği zamanla anlaşılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisini, programından ötede bir solculukla suçlayarak halkta kuşku uyandırmak isteyenler halkı yanıltamamışlardır.

Cumhuriyet Halk Partisini sağa kaymış gibi göstermeye kalkışanlar ise, gerçekçi ve gerçek solculuğun sol maceracılık, ya da slogan solculuğu değil, Cumhuriyet Halk Partisince, toplum koşulları ve özgürlükçü demokrasinin gerekleri gözetilerek, halkla birlikte oluşturulan ve geliştirilen demokratik solculuk olduğunu anlamazlıktan gelmektedirler.

Doğal olarak bu arada istismarlar olmaktadır. Bazen iyi niyetle yapılan yorumlar, Cumhuriyet Halk Partisini yollarında engel görüp, onu zayıflatmak isteyenler tarafından kullanılmakta, kamuoyunun dikkatleri, ülkenin gerçek sorunları yerine Cumhuriyet Halk Partisinin içine, üzerine çevrilmeye çalışılmaktadır...

...Zafer halkımızın olacaktır. Demokrasimiz, demokrasi düşmanlarından; ekonomimiz dışa bağımlılıktan; halkımız siyasal ve ekonomik terörden kurtulacaktır. Halkımız korkusuz, özgür ve hakça bir düzene kavuşacaktır...»

10 Eylül günü, İçişleri Bakanlığıyla ilgili bakanlıklar üst düzey yöneticilerinin, güvenlik yetkililerinin —tabii askerlerin— ve kimi iller valilerinin katıldığı «Emniyet komisyonu» toplanıyordu. Bu toplantıdan sonra yayımlanan bildiride «aylardır söylenen —bu bölümlere dek yazageldiğimiz— bilinen önlemler, irdelemeler» yer alıyordu.

Ordudan?..

Hiç ses gelmiyordu. Sanki Ordu, bütün bu gelişmelerin dışındaydı.

Oysa, 12 Eylül müdahale günü olarak saptanmış, o gün yapılacak tüm işlemler birer dosya içinde Ordu komutanlıklarına dört gün önce gönderilmişti.

Sivil kesimdeki normal günlere özgü görünümler, 11 Eylül günü de sürecekti.

Ta ki, saat 17.00 sıralarında... Kimi önemli belirtiler artık kışlalardan çıkıp pek çok dikkatli gözün izlemesiyle «bir şey» olacağını özetleyinceye dek.

11 Eylül sabahının «haber özetleri» şöyleydi:

Anayasa komisyonu, hükümetin çalışmalara katılmadığı gerekçesiyle bir hafta ertelendi. (EKTE)

CHP'deki iç gelişmeler. (EKTE)

Ecevit yarın Trabzon'a gidiyor. «Ekonomik kurtuluş ve demokrasi» mitinginde konuşacak.

Erbakan saat 13'te basın toplantısı yapıyor.

AP İzmir il başkanlığı için aday sayısı üçe yükseldi. (EKTE)

Emniyet Komisyonu, Devlet Güvenlik Mahkemeleri, sıkıyönetim komutanlarının yetkilerini arttıran kanun, bankalar koruma, sahil muhafaza teşkilatı, olağanüstü hal kanunlarının en kısa zamanda çıkarılmasını teklif ediyor. (BİLDİRİ EKTE)

Erkmen'in düşürülmesinin dış tepkileri sürüyor. Suddeutsch Zeitung: «Rakibine bir damla bile siyasi başarıyı çok görenler ülkenin batıya yüz çevirmesine sebep olmaktadırlar.» Washington Post : «Bu davranış Türkiye'de Atatürk'ün başlattığı laikleştirme hareketlerini engelleyebilir.»

Federal Alman hükümeti vize konusunda bir açıklama yaptı. (EKTE)

Kıbrıs'ta toplumlar arası görüşmeler önümüzdeki pazartesi başlıyor.

Türk - İş kıdem tazminatı fonu kurulmasını öngören tasarı ile ilgili görüşlerini bakanlığa bildirdi. Tasarıda işçiler aleyhine yer alan hükümlerin yeniden düzeltilmesi halinde fonun kurulmasına karşı olmadıklarını bildirdiler.

Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği, bir süre önce genel merkezlerine yapılan kanlı baskına, Merkez Komutanlığında sivil olarak görevli bir er ile iki polis memurunun yardımcı olduğunu iddia etti.

4 Filistinli gerilla, olaydan 426 gün sonra tekrar yargılanıyorlar.

NATO'nun «Anvıl Expres - 80» tatbikatı Trakya'da başladı.

Ankara ve İzmir'de ilkokullar 15 Eylül Pazartesi öğrenime başlıyor. İlkokullara bu yıl 1 milyon 300 bin civarında yeni öğrencinin kayıt yaptırması bekleniyor.

Tekel, Marmara tütün ekicisinden aldığı tütünlerin bedelini tamamen ödedi.

Konya'da yeni mevsim için tohumluk dağıtımına başlandı. 4 bin 300 ton dağıtım yapılacağı bildirildi.

Doğu bölgesinde yapağı üreticisine 21 milyon lira avans ödendi.

Trabzon'a ilkbahar gübresinin 63 bin tonluk bölümü geldi.

Tariş incir alımlarına başladı.

İzmir Tekel Başmüdürü, piyasada suni bir çay darlığı yaratılmak istendiğini belirtti. Filtreli sigara darlığı giderildi. Şimdi de Bafra ve Birinci sigaraları bulunmaz oldu.

Adana'daki Sasa Tekstil işkolunda direniş 7. gününde. Milyonlarca liralık zarar var.

Anadolu Cam Sanayiindeki grev, 12 milyon dolarlık döviz kaybına yol açtı.

Türkiye asker - sivil emekliler konfederasyonu, emeklilere «hayat pahalılığı tazminatı» veya «emeklilik tazminatı» adı altında ilave bir ödeme yapılmasını istiyor.

Mersin'de 6 milyon liraya mal olan 50 sosyal konuttan 40'ı güvenlik kuvvetleri personeline verildi.

Mardin'de teröristlerce kaçırılan jandarma asteğmen aramalara rağmen bulunamadı.

İzmir Kadifekale'deki Türk bayrağını indirip, yerine orak çekiçli bayrak asan TKP'nin iki elemanı polis tarafından yakalandı.

Bitkisel yağ fiyatları geriliyor. (EKTE)

Akademiler arası kurulun teknik düzeyde başlatılan çalışmaları devam ettirme kararı aldığı açıklandı.

«Haber özetleri»nde tek madde eksikti:

Ordu, bu gece yönetime el koyacak!..

Bu ayrıntıları niye anlatıyorduk?

11 Eylül günü, sabah uyanıp işlerimize koştuğumuzda, hiçbirimiz, o gecenin büyük bir olayın başlangıcı olacağını bilmiyorduk.

Gündemimiz, «haber özetlerinde» yazıldığı gibiydi.

Telefon çaldı, açtım:

«Erbakan, ne zaman yurda dönüyor?» diye sordu Fikret Küpeli Paşa:

«Sanırım bugün» dedim.

«Londra'dan ayrılmış mı?»

«Hiç bilgim yok» dedim Küpeli Paşaya. Genelkurmay Genel Sekreterliğini yapan Küpeli Paşa, akıllı, bilgili, hele basınla ilişkilerin önemini çok iyi bilen bir generaldi. Ordu nabzını çok dikkatli cümlelerle verir, söyleşir, arada sırada da kimi sorular sorardı. Bu soruları hep Erbakan'ın son davranışlarına Ordunun göstereceği tepkiyle ilgili görüyorduk. Oysa?...

Bir «beklenti» varmış da habersizdik.

Küpeli Paşa, «Kuş kafese gelsin bakalım» dedi, kapadı.

İnanın, o saatlerde —10 Eylül 1980'di— bu soruların «başka anlama» gelebileceğini düşünemiyorduk.

Anadolu Ajansı, 11 Eylül 1980 günü, «resmi bir ziyaret için ABD'de bulunan Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya'nın 'bugün' uçakla Ankara'ya döndüğünü» bildirdi. Orgeneral Şahinkaya, ABD Hava Kuvvetleri Komutanının çağrılısı olarak 3 Eylül Çarşamba günü ABD'ye gitmişti.

Bu haberde de olağanüstü bir yan görmedik. Komutanlar ABD'ye gider, gelirdi.

Başbakan Demirel ise, basının sorularını yanıtlarken, CHP bildirisinde «ülkenin bunalımdan çıkmasının ancak CHP iktidarı ile mümkün olacağı»nın ifade edildiği söylenince:

«Demek fikir değiştirmişler, eskiden 'geniş tabanlı bir hükümetle ancak çıkılır' diyorlardı, kurultay topladılar, kurultayda 'CHP - AP - MSP koalisyonu ile bunalımdan çıkılır' diyorlardı. Sonradan CHP - AP'ye döndüler, şimdi teker teker atmak suretiyle CHP'ye gelmişler, kim inanır bu laflara...» diyordu.

AP önderi, hâlâ «Eğer buna güveniyorlarsa seçime gidelim. Mahcup davranmasınlar perdenin arkasına da saklanmasınlar, gelsinler seçime gidelim» diye konuşuyordu.

Ecevit'in «hakemli, düdüklü» konuşmasına ne diyeceği sorulduğunda,

«Hiçbir yorum yapmam, bana göre, değer verilecek bir konuşma değildir. Yani spor sahasını Türkiye'ye benzetmeden, ondan sonra futbolcu ve seyirci, hakem gibi ben-

zetmeler, kıyaslamalara gitmeden ne söyleyecekse söyleyebilirdi...» diye yanıtlıyordu.

Londra'dan dönen Erbakan ise, «onarım, milli çözüm hükümetinin zorunlu» olduğundan söz ediyordu.

Genelkurmayda da tüm hazırlıklar büyük bir gizlilik içinde uygulanıyor, «dışarıya» hiçbir bilginin sızmaması için alınan önlemler özenle yürütülüyordu.

11 Eylül günü, askerlerle siviller kesimindeki görüntü böyleydi.

12 Eylül sabahı saat 05.00'te Demirel, uzatılan zarfı açtı.
12 Eylül sabahı saat 05.00'te Ecevit, uzatılan zarfı açtı.
12 Eylül sabahı saat 05.00'te Erbakan, uzatılan zarfı açtı.
12 Eylül sabahı saat 05.00'te Türkeş'e zarf uzatılamadı. Saptanan adreste yoktu.
Parti önderlerine aynı metin gönderilmişti.

Yazı

...Yapılan bütün uyarılara rağmen, siyasi partilerin takındıkları uzlaşmaz tutum ve aşırı uçlara sempati gösterilmesi veya destek sağlanması; anarşi, terör ve bölücülüğü büyük boyutlara ulaştırarak ülkemizi parçalanma noktasına getirmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak maksadıyla; İç Hizmet Yasasının kendisine tevdi ettiği Cumhuriyeti kollama ve koruma yetkisine dayanarak Yüce Türk Milleti adına Ülke yönetimine el koymuştur.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiş, siyasi faaliyetler durdurulmuştur.

Parlamento üyeliği sıfatınız kaldırılmıştır. Hiçbir konuda beyanat vermeye yetkiniz yoktur.

Can güvenliğiniz Türk Silahlı Kuvvetlerinin teminatı altındadır. Bu maksatla, emniyet içinde evinizden havaalanına götürülecek, oradan uçakla HAMZAKOY/GELİBOLU'ya gideceksiniz. Arzu ettiğiniz takdirde ailenizi de yanınızda götürebilirsiniz. Geçici bir süre ikamet edeceğiniz adres aşağıdadır. Bir saat içinde hazırlanıp, harekete hazır olduğunuzu güvenliğiniz için gelen subaya bildiriniz. Talimatı getiren subayın ikazlarına uyunuz.

Bu talimat ile belirtilenler dışındaki her türlü tutum ve davranışınız suçtur.

Rica ederim.

ADRESİNİZ
HAMZAKOY/GELİBOLU

Kenan EVREN
Orgeneral
Genelkurmay ve Milli
Güvenlik Konseyi Başkanı

14

BİR GİZ... Mİ?

11/12 Eylülde bütün parti önderleri evlerinden alınarak Hamzakoy'a gönderilirken MHP önderi Alparslan Türkeş, bulunamamış, aradan saatler geçtiği halde, nerede olduğu bir türlü saptanamamıştı. Hatta, askeri yönetim, Türkeş için «vur» emri bile çıkardı.

Türkeş'in saatler boyu bulunamaması, daha sonra çeşitli yorumlara neden olacaktı. Hatta, bir karşı darbe için saklandığına değin uzanacaktı bu yorumlar.

Türkeş'le ilgili bu ve benzeri gizleri ortadan kaldırabilmek için, eski MHP önderiyle yıllar sonra doğrudan konuşma yapmak isteğimize ilişkin önerilerimiz hep geri çevrildi. Türkeş, bu tür konuşmaları hem yasal kısıtlamaların engellediğini, hem de MHP ile ilgili davanın henüz sürdüğünü öne sürerken, belki de «açıklamalar için zamanın erken» olduğuna inanıyordu

Fakat, Alparslan Türkeş'in 12 Eylülden çok önceleri Ordudan bir «müdahale» geleceği olasılığını göz önünde tuttuğu kuşkusuzdu. Elbette, eski bir ihtilalci, bir Ordu mensubu olarak Silahlı Kuvvetler içinden «istihbaratı» da vardı. Kimilerine göre, Türkeş, bir müdahalenin «sol nitelikte olacağına» inanıyordu. Bu tür müdahalelerin ilk saatlerinde ne olacağını kestirmenin zorluğunu, eğer düşündüğü gibi sol bir müdahale gelirse, kimi yaşam yitirme olasılıklarını göz önünde bulundurmayı yeğliyordu.

12 Eylül sabahı müdahaleyi duyduktan ve müdahalenin kumanda zinciri içinde yapıldığına inandıktan sonra, «ortaya çıkması» gidip teslim olması güçlü bir olasılıktı.

Garip bir rastlantı:

CHP önderi Ecevit de, müdahaleyi işittiği ilk dakikalarda, «sağ bir darbe» olasılığından kuşkulanmıştı. Müdahale-

nin komuta zinciri içinde yapıldığını öğrendikten sonra, «rahatlamıştı».

MHP önderi ise, herhalde, «sol bir müdahaleden» kuşkulanıyordu.

Bu ikilem bile, siyasal yaşamdaki gelişmeleri, tortuları, inançları özetlemiyor muydu?..

15

GELİŞME

11 Eylül günü saat 14.00'te Bakanlar Kurulu toplantısı sona erdiğinde, Başbakan Demirel'in —kendi anlatımına göre— «kulağına bazı laflar gelmişti.»

O sabah Ordunun yönetime müdahale edeceğini gösteren en küçük bir işaret bile yoktu. Demirel'e göre, «Ankara' da yaprak bile kıpırdamıyordu.»

Gazetelerini okudu, makam arabasına bindi, Başbakanlığa gitti.

Bakanlar Kurulu da bu hava içinde toplandı. Ancak, İçişleri Bakanı Orhan Eren, bir gün öncesinden başlayan kimi kıpırdanmalardan kuşkulanmıştı. Hükümet toplantısı sürerken, Ankara Emniyet Müdürlüğüne bağlı güçlerin sıkıyönetime çağrıldıklarını, «kimi önemli görevler için programlanacakları» haberlerini almıştı.

Başbakana bu bilgileri aktardı.

Fakat, ortalığı «velveleye vermeye» neden olacak bir «girişim» pek görünmüyordu. Çünkü o günlerde, Ankara' da yüzlerce pankartın asıldığı düşünülürse, bunların patlaması olasılığı dikkate alınarak kimi önlemlere gidilmekte olduğu varsayılabilirdi. Ya da, sıkıyönetimin başkentte «büyük bir operasyon» hazırlıkları içinde olduğu gibi, bir başka değerlendirme de söz konusu olabilirdi.

Demirel, basına uzun bir açıklama yaparken «arkadaşları çevreyi kontrol» ediyorlardı.

AP önderi —kesin olarak müdahalenin geldiği yargısını söylemiyordu— ama, sanki yapacağı açıklama siyasal yaşamının bu döneminde duyuracağı son demeçmiş gibi, uzun uzadıya konuşuyordu:

«...Bakanlar Kurulunun bugünkü toplantısının sonunda kamuoyuna duyurmayı gerekli saydığımız hususları şim-

di size söyleyeceğim. Bakanlar Kurulu anarşi, terör, bölücülük, yıkıcılık ile devletin mücadelesinde ne yapıldığı, nerede olunduğu, ne çeşit olayların cereyan ettiği, bu konuda devletin ne yaptığı hususunu, her hafta gözden geçirmektedir, bu hafta da gözden geçirmiştir. Bu arada söyleyeceğim şey şudur. Türk milletini rahatsız etmek isteyenler, Türk devletine zarar vermek isteyenler, Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne zarar vermek isteyenlerin bu arzuları mutlaka kursaklarında kalacaktır. Türk devleti azimkâr bir mücadelenin içindedir, bu mücadele topyekûn bir mücadeledir ve netice alıcı bir mücadeledir. Esasen olay bir milli meseledir. Ve bir milli meselenin gerektirdiği şekilde mücadelenin yapılmasına gayret sarf edilmektedir. Hükümet devlet demek değildir. Ama devletin önemli bir uzvudur. Devletin sevki idaresinde kalp mesabesindedir. Hükümet canla başla Türkiye'nin düşmanlarına, Türk devletinin düşmanlarına, Türk milletinin düşmanlarına kanunlar dairesinde gerekli dersi vermek için yürütülen mücadeleyi takip etmekte, sevki idare etmektedir. Üstüne düşeni yapmaktadır, üstüne düşeni yapmaya da devam edecektir...»

Erbakan ile Türkeş'in gidecekleri yer, yazıda ayrımlıydı: İzmir çevresinde bir kampa gönderiliyorlardı.

11 Eylül 1980
12 Eylül 1980
(Demirel'in programı)

saat	: 10.00	- 14.00	Bakanlar Kurulu
saat	: 14.30	- 15.00	Basına açıklama
saat	: 15.00	- 16.00	Kabuller
saat	: 16.30	- 20.30	Milli Savunma Bakanı Ahmet İhsan Birincioğlu, İçişleri Bakanı Orhan Eren, parti başkanlık divanı üyeleri ile konuşmalar, çalışma
saat	: 23.00	- 04.00	İçişleri Bakanı Orhan Eren
saat	: 24.00	- 06.45	Milli Savunma Bakanı Ahmet İhsan Birincioğlu
saat	: 06.45	- 12.45	Hamzakoy/ Gelibolu'ya hareket ve varış

11 Eylül 1980
12 Eylül 1980
(Ecevit'in programı)

Trabzon'da yapılacak konuşmanın hazırlıkları
23.00 dolaylarında Oran'daki eve geliş.
06.45 - 12.45 Hamzakoy/Gelibolu'ya hareket ve varış

Bakanlar Kurulunun ardından uzun uzun ekonomik durum saptamasına geçti.

Basının sorularını yanıtladı.

Saat 16.00 dolaylarında «*kulağı kirişteydi.*»

Daha doğrusu kulağına kar suyu kaçmıştı.

Hava ve Deniz Kuvvetlerinde «*kırmızı alarm*» verildiği yaygınlaşıyordu.

16.30'da Milli Savunma Bakanı Birincioğlu ile İçişleri Bakanı Eren'i çağırdı.

Savunma Bakanına göre, «*anormal bir durum*» görünmüyordu.

İçişleri Bakanı Eren ise, yapılan kimi hazırlıkların «normal işlemleri aşar» bir görüntü verdiğini söylüyordu.

Günlerden perşembeydi, Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'le «haftalık görüşmesini» yapacaktı.

Demirel, Çağlayangil'e,

«Değişik bir hava var çevrede. Genelkurmay Başkanını yoklayın, bakalım, ne çıkacak» dedi. Çağlayangil'in yönetici yaşamı, Emniyet Genel Müdürlüğünde başladığı için, «*bir polis gibi koklayın havayı*» diye şaka yollu bir de eklenti yaptı.

Çağlayangil, 18.00'de Demirel'i arıyor, «*bir hava alamadım, Genelkurmay Başkanı 'normaldi'*» diyordu. İç ve dış sorunlar çevresinde «klasik görüş alışverişinden» sonra, Konya mitingi söz konusu olmuş, İçişleri Bakanının mitingi baştan sona filme aldırdığı, öteki kaynaklardan gelen

filmlerle birleştirip bir değerlendirme yapılacağından söz edilmişti. Çağlayangil'e göre «savcılık görevini yapacak, Erbakan'ın dokunulmazlığı kalkacaktı».. Genelkurmay Başkanı Evren, «dokunulmazlığın kalkacağından» kuşkuluydu. Haklıydı da. Milletvekilleri için dava açılma noktasına gelindiğinde, dokunulmazlığın kaldırılması «*dönem sonuna ertelenirdi.*»

Ordu, Konya mitinginden çok rahatsızdı. Fakat Genelkurmay, Ordunun «nabzını elinde tutuyordu».. Başkaca bir «sıkıntı» söz konusu değildi.

Hüsamettin Çelebi ile TRT binasına girdik.

O zaman TRT'nin yönetici kadrosunun önde gidenlerinden olan Muammer Yaşar Bostancı, bizi bir odaya aldı, Konya mitingi filmini izledik. MSP'nin Konya mitingi hâlâ tartışmaların odak noktasıydı. Kimine göre Atatürk heykeli önünde İstiklal Marşı söylenirken oturanlar olmuş, şeriat istemlerini dile getiren sloganlar atılmıştı. Bu filmi bir kez daha izleyip doğrularla yanlışları saptamak istiyorduk.

... TRT'nin kapısında ayrılırken bir steyşin vagonun kapısını açan generalin, —Servet Bilgi— TRT Genel Müdürü Kasaroğlu'nu arabaya buyur ettiğini gördük. Çelebi bana, ben Çelebi'ye baktım. Araba hızla uzaklaştı.

Çelebi, «hımm» dedi. Ben içimden «tamammm» dedim.

Eve geldim.

Kuvvetlere «kırmızı alarm» verildiği haberini aldım.

Demirel'i aradım, ulaşamadım, yeniden denedim, kısaca konuştuk:

«Bazı önlemler görülüyordu, ama...»

Sesi boğuk ve bozuktu.

Ecevit ortalarda yoktu. O sıralarda CHP - AP hükümetinden söz eden bir demeç vermişti kimi gazetecilere. Sonradan bu demeç nedeniyle Ecevit'in o gece müdahale olacağını bildiği öne sürülecekti, ama bilgisi yoktu. Trabzon konuşmasını hazırlıyordu. Ertesi günü Trabzon'a gidecekti.

İstanbul'u aradım, gazetede herhangi «anormal bir saptama» yoktu.

Sessizlik!

Yalnız daha sonra, yazı müdürlerinden Seçkin Türesay aradı, «Burada askerlere çelik miğferler dağıtılmış ağabey» dedi. Dokundurmak istediği açıktı. «Bakalım, araştırıyoruz» dedim.

Saat 18.00'i geçe, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren'i aradım.

Telefona emir subayı çıktı:

«Komutan, burada» dedi.

«Görüşebilir miydim?..»

«Hayır, şu anda lavaboda, çok yorgun hemen çıkacak. Neden arıyorsunuz?» diye sordu:

«Hava ve Deniz'de kırmızı alarm söylentileri var» dedim.

Hafifçe güldü:

«Olabilir» dedi, «biliyorsunuz Trakya'da NATO manevraları var, bu nedenledir.»

Güldüm:

«Yaa?!» dedim, ses tonumla «manevra bahanesine» inanmamış olduğumu göstermek için özellikle böyle yapmıştım.

Emir subayı sustu.

Kapadık telefonları.

Daha sonraki saatlerde hükümet üyelerine bile, kırmızı alarmın manevralar nedeniyle verildiği —soru üzerine— duyurulacaktı.

Çankaya Köşkünün santralı «Buyrun, Güneş» dedi.

Santralın kod adı: Güneş.

«Güneş, lütfen bana Cumhurbaşkanı Vekili Çağlayangil'i bağlayabilir misiniz?»

«Kim arıyor?»

«Cüneyt Arcayürek.»

Hiç umudum yoktu. Köşk santralından Cumhurbaşkanı Vekiline erişmek?.. Zordu, ama deneyecektim. Genelkurmay Başkanı, Çağlayangil'in yanından yarım saat önce çıkmıştı, haber orada olabilirdi.

«Buyur Cüneyt» dedi Çağlayangil.

Hal hatır sorduktan sonra,

«*Beyefendi, Genelkurmay Başkanı size bir 'şey' söyledi mi?..*»

Çağlayangil, durdu:

«*Bir 'şey' mi söylemesi gerekiyordu?*» diye sordu.

«Yokkk. *Hani, günün koşulları ortada da, belki 'yeni bir şey' getirmiştir*» dedim.

Çağlayangil,

«*Sayın Genelkurmay Başkanı, her zamanki nezaketiyle geldiler, her hafta olduğu gibi sorunlar üzerinde görüşlerini açıkladılar, aynı nezaketle ayrıldılar*» dedi.

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığının —bilebildiğimiz— telefonları yanıt vermiyordu.

Genelkurmay Başkanlığının telefonları yanıt vermiyordu.

Sivil kesim bilgisizdi, ama aynı ölçüde de tedirgindi.

Demirel, konuta parti divanı üyelerini çağırdı:

«Artık sonuç kokuyordu, fakat kesin bir bilgi alamıyorlardı.»

«Kontaklar» susmuştu.

Sabahtan beri Kara Kuvvetleri Komutanını arıyordu. Görüşemiyordu. Özel Kalem Müdürünü sıkıştırdı. Orgeneral Ersin aradı, Başbakanı:

«Siverek'e gidecek olan askeri birlikler ne zaman gidecek?» diye sordu:

«3 - 4 güne kadar kesin neticeyi veririm» diye yanıtladı Orgeneral Ersin.

Sonradan İçişleri Bakanı Eren bana, «Komutanlığa yeni atanan Deniz Kuvvetleri Komutanı Nejat Tümer beni ziyaret etmişti, ziyaretin iadesi için gün istemiştim, bana 13 Eylül gününü bildirmişlerdi, iyi mi?» diyecekti.

Kara Kuvvetleri Komutanıyla 19.00'da konuşan Başbakanın yanına Savunma Bakanı ile İçişleri Bakanı geldiler. Birincioğlu, Bakanlık Müsteşarı General Çelenkler'i aradı, beklettiler, «Yok burada» yanıtını verdiler.

Demirel, evine geçti.

21.30'da AP Milletvekili Kinyas Kartal geldi.

Sonra Kahramanmaraş milletvekili ve senatörleri: 14 Eylülde bu ilimize gidilecek ve Menzelet Barajının temeli atılacaktı, bunlar da konuşuldu.

Demirel'in kafası ve kulağı «başka yerdeydi.»

Saat 23.00'te İçişleri Bakanı Orhan Eren, «Polis şeflerini toplamışlar, bazı yeni görevler verecekler» dedi.

Demirel, olayın «operasyondan» çıktığını gördü, «*başka yere kayıyor*» dedi.

İstanbul'la telefon konuşmaları...

Birincioğlu, «Kapımdaki nöbetçi askerleri almışlar» dedi.

Savunma Bakanı başka yerleri aradı, «Akşamüzeri görünmüyordu» ama, «şimdi iş değişti» diye bilgi getirdi.

Saat 01.00'e yaklaşıyordu.

Saat 01.00'e yaklaşıyordu. Yatak odasının balkon kapısı açıktı, hava serindi, tam başkente özgü bir sonbahar gecesi.

Yatağa uzandım, düşünüyordum. Sağ yanıma yatmışım, sol kulağımda uğultular...

«Yorgunluktan mı?» acaba diyerek sol yanıma döndüm.

Uğultular. Motor uğultuları, palet sesleri, Çankaya tepelerine yansıyordu.

Fırladım.

Yandaki binada Hasan Cemal oturuyordu.

Aradım. «Dalga geçme» dedi, «Aç pencereyi dinle» dedim.

«Vay anasını!» dedi.

«Benim arabanın yanında buluşalım, haydi» dedim Hasan'a.

Hasan Cemal'le gece görüşmüştük. Yalçın Doğan'da yemekteydi.

«Eve gelirken, Genelkurmayın, Kuvvet Komutanlarının önünden bir geç istersen, ışıklar yanıyor mu yanmıyor mu, bak bakalım» demiştim Hasan Cemal'e.

Saat 23.00 dolaylarında evinden aramış, «O çevre sessiz» demişti.

O çevre «sessiz miydi?»

Arabanın yanına koştum. Hasan Cemal benden önce gelmiş bekliyordu.

«Basın Sitesi»nde bütün «haneler» karanlık içinde, mışıl mışıl uyuyordu.

«Bihaber!»

Çankaya'dan aşağı gazladık.

Kavaklıdere Kavşağında çevirdiler.

Çok naziktiler, çok güzel giyinmişlerdi, âdeta tören giysileri içindeydi askerler.

Kimliklerimize baktılar. Sağını solunu aradılar arabanın.

«Geçin» dediler.

Daha fazla bastım gaza.

Tarım Bakanlığı Kavşağında, TBMM'nin hemen karşısında, Başbakanlığa beş yüz metre uzakta durdurdular.

Bir teğmen geldi, kimliklerimizi istedi, sonra arabanın içine doğru başını uzattı, Hasan Cemal öyle sessiz, duruyordu.

«Bir 'şey' mi var teğmenim, bir operasyon mu?» dedim. Sesim olağan bir ses, tekdüze, ama öğrenmeye çalışır gibi. Teğmen güldü:

«Cüneyt Bey, *nereye gidiyorsanız, orada kalın, bu hüviyetler saat 03.00'ten sonra geçmez*» dedi.

Arabayı çalıştırırken, Milli Savunma Bakanlığı yönünden gelip, bulvara giren, sonra Başbakanlığa doğru kıvrılan iki askeri kamyon gördük.

Fırladık.

Sonradan Hasan Cemal, «Biz deliydik» diyecekti, «Ya o sırada biri 'dur' dese, hızla gidiyoruz işitmesek, delik deşik olmuştuk.» Doğruydu. Ama, müdahale gerçekleşiyordu. İlk «tahminler» yanılıyordu, teröristlere karşı bir operasyon değildi bu, darbe yapılıyordu.

Hürriyet'in matbaasına girdiğimizde baskı işçileri işlerini bitirmiş, gitmek üzereydiler. Onları durdurdum, hiç yetkim yoktu, ama ikinci baskı olasılığını dikkate alarak

yapmıştım bunu. Koştuk yukarı katlara, telefonlara asıldık. Ben gazeteyi arıyor, bütün arkadaşların hemen matbaaya gelmesini söylüyordum, Hasan Cemal de öyle.

İlk işimiz buydu. Genel Yayın Müdürümüz Darıca'da otururdu, aradım, «Bırak şakayı, sululuğu» dedi, «bir operasyondur.»

«Dilersen gelme matbaaya» dedim Nezih Demirkent'e, «elindeki hüviyet saat 03.00'ten sonra geçmeyecek.»

Hasan Cemal'le binanın üst katındaki odamdan telefonlara sarıldık:

Demirel'i aradım:

«Tamam» dedim.

«Dur bakalım, bazı şeyler var ama?..» dedi.

«Yok,» dedim, «tamam!»

Hâlâ Başbakanların bir müdahaleyi söylememesinin direnciyle davranıyordu.

Birkaç yere telefon ettik:

Müdahale tamamdı. Üç numaralı bildirilere dek aldık.

Kumanda zinciri içinde müdahale. Milli Güvenlik Konseyi kuruluyor, parlamento, partiler, dernekler, sendikalar kapanıyordu.

Ordu, «yönetime tümüyle el koymuştu.»

Ecevit, gece 23.00'e doğru evine geldi. Haberi Genel Sekreterinden duydu, «Kim yapmış, kim egemendi?»

Altan Öymen aradı, «Emri kumanda zinciri içinde, başta da General Evren» dedim.

O da beni aradı, anımsamıyorum bugün, —sonradan öğrendim— Ecevit'e aktarmış. Ecevit'in korkusu, Ordu darbesinin MHP yanlılarınca gerçekleştirilmesiydi.

Rahatlamıştı.

Genelkurmayı aramış, «çevrede tanklar» olduğunu söylemiş, emir subayı müdahaleyi doğrulamıştı.

İki teleksi açtık.

Bildirileri verdik, müdahalenin öyküsünü yazıp geçtik.

Ben okuma gözlüğümü unutmuşum, evden aceleyle çıkarken. Şerit eskimiş, yazdığımı okuyamıyorum. Hasan arada bir gelip kaldığım yeri bana okuyor, yazıyı sürdürüyorum.

Alacakaranlıkta Rüzgârlı Sokakta kimseler yoktu.

Hasan'la hiç konuşmuyorduk, iş yapıyorduk. Arada sırada soru dolu bakışlarımızı birbirimize çeviriyorduk. Nereye gider, ne yapar?.. Aslında soru o dakikada başlamıştı, yanıtı yıllarca aranan soru.

Saat 04.00'te radyolardan «müdahale» gümbür gümbür duyuldu.

Hürriyet istihbarat ekibi geldi, bize de yol göründü.

Hürriyet, ikinci baskı yapamadı, Nezih ikinci baskı için direnmelerime karşı hâlâ, «Kim yaptı, kim egemen?» sorularıyla «çok ihtiyatlı» karşılıyordu olayı.

Biz yapamadık, Cumhuriyet de yapmadı, Tercüman o sabah gürül gürül İstanbul'da «müdahaleli» gazete satmıştı. Karım İstanbul'daydı, telefonda söyledi. Yıkıldım kaldım. Onca önde gitme, haberde onca ayrıntı...

Saat 02.30 dolaylarında bir kez daha Demirel'i aradım.

Boğuktu sesi, ama hâlâ «Müdahale olduğunu» söylemiyordu. «Anormal önlemler» diyordu, fakat öyle konuşuyordu ki, onun diliyle «defakto durum.»

Saat 03.00'te bir daha denedim.

Hasan baktı:

«Telefonu yanıt vermiyor» dedim.

Bir iki saat sonra «önderlerin akıbeti meçhul»dü artık.

«Akıbetin ne olacağını» bilemeyen Demirel, saat 03.00'te baktı ki, telefon susuyor.

İçişleri Bakanı, «çocukları merak eder» kaygısıyla evine gitmişti.

Yukarı kata çıktı.

Eşi Nazmiye Demirel, «Telaşlanma» dedi.

Eşi, «evin çevresini askerlerin sardığını» görmüştü.

Demirel'e gelen koruma polisleri tabancalarının istendiğini bildirmişlerdi.

«Verin» demişti.

Ne yapacaktı, ne yapabilirdi ki?..

Pencereler açıktı, Nazmiye Demirel askerlerin konuşmalarını işitiyordu. Gecenin sessizliği bütün konuşmaları evin içine aktarıyordu.

Telsizden, «*Mukavemetle karşılaşılmadı*» diye arada bir «merkeze» bilgi veriliyordu.

Demirel güldü, «*Kime karşı?*».. Olacak iş değildi!.

AP Genel Sekreteri Nahit Menteşe'nin telefonu çaldığında, küçük çantası hazır, bekliyordu. Korgeneral Nihat Özer, «sizi aldıracağız» dediğinde, «hazırım» diyecekti, ama General Özer, «başka bir amaçla» çağırıyordu Menteşe'yi.

Emekli Orgeneral, eski İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı'ya da aynı amaçla:

Genelkurmayda önderlerin «yakın arkadaşları» olarak her ikisine Orgeneral Evren'in imzaladığı yazı, zarflanarak verildi.

Ecevit, «bir türlü bir araya gelemediği Demirel'le» böylesine bir olayda aynı uçakla Hamzakoy'a gideceğini işittiğinde hayıflandı. Yazgının sonucu!

Demirel ise, tekrar eşinin yanına gitti:

«Sen gelme» dedi. İsterlerse eşlerini de alabileceklerdi.

Nazmiye Demirel, «Geleceğim» dedi, küçük tuvalet çantasını, bavula hemen hazırlamaya başladı. Demirel, sabah ezanını işitti, namaza durdu.

Rahşan Ecevit de küçük hazırlıklarını yapıyordu. Kitaplar da küçük bavula.

Kent aydınlanıyordu.

Demirel, çıktı kapının önüne, Amiral Attila Tuzman karşıladı, çok nazikti. Zor bir görevi yerine getiriyordu. AP önderi, «Bu yola sonuna kadar gitmek için çıktık, su testisi su yolunda kırılır, gidelim» dedi amirale.

Demirel'i Etimesgut Askeri Havaalanına götüren araba hareket ederken, Oran'da da Ecevit bir başka otomobile biniyordu.

«Su testisi su yolunda kırılır» sözünü neden söylemişti Demirel.

Kurşuna dizileceğini, ya da uzun süre hapishanede kalacağını veya yurtdışına sürgün edileceğini mi sanmıştı?

Demirel'in arabası kalkarken Milli Savunma Bakanı Birincioğlu da alana gelmek istedi. İzin verilmedi. Demirel, baktı geriye doğru:

Hükümetin Savunma Bakanı, arkasında bir asker, yaya, evine doğru yola çıkmıştı.

Etimesgut Havaalanında buluştular.

Erbakan geldi, Ecevit geldi. Birer köşeye çekildiler. TV' den bir ekip filmlerini çekiyordu. Sonradan bu filmi, Milli Güvenlik Konseyi izlemiş olmalı.

İzmir'e bir nakliye uçağıyla gittiler, Erbakan'ı bıraktılar, İstanbul'a geldiler, bir helikopterle Gelibolu'ya doğru yola çıktılar.

Nazmiye Hanıma Demirel, Gelibolu'ya giderken altlarında kıvrılan yolların, fabrikaların ne zaman yapıldığını ayrıntılarıyla anlatıyordu. Nazmiye Demirel,

«İyi, aferin yaptıklarınıza. Mükâfatı da bu olmalı» diye terslendi.

İki parti önderi konuşmadılar.

Konuşacak ne vardı ki?..

12 Eylül 1980 günü saat 12.45'te Hamzakoy'daki askeri motele girdiklerinde üzerlerine kapanan kapıyla, demokrasinin bir süreci sona eriyor, Türkiye'yi üç yıl süreyle yönetecek olanlar adına Genelkurmay Başkanı Orgeneral Evren, ulusa sesleniyordu.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

... NİHAYET!

(SUNUCU : Nihayet gerçekleşti. Ve bu akşam Sayın Demirel, Ecevit ve diğer Türk politikacıları, resmi bir deyimle Ordunun 'güvencesi ve gözetimi' altında ilk gecelerini geçiriyorlar. Bu, hiçbiri için bir sürpriz olmadı.

12 Eylül 1980 - BBC - TV 2. kanal. Gece haberleri)

1

BEKLENEN

(BBC'nin yanılgısı: 12 Eylül sadece parti önderleri için değil, Türk halkı için de 'sürpriz' olmamıştı.)

11 Eylül gecesi başlayan çalışma düzenim 12 Eylül günü, hatta gecesi sürdü.

11 - 12 Eylül gecesi ve sabahı tek başıma koca matbaada sürdürdüğüm onca çaba, müdahalenin duyulup yaygınlaşmasından ve gazetede «büyüklerimizin» işbaşına gelmelerinden sonra sona erdi. Artık, her zaman olduğu ve on yıldır sürüp gittiği gibi olayları «tek başıma evimdeki telefondan» izleyecek, bilgi kaynaklarına dek uzanacak çalışma düzenimi sürdürecektim.

1980'den sonraki yıllarda olduğu gibi, 80 öncesi konuştuğum, hatta bilgi alışverişi yaptığım tek gazete «Cumhuriyet» ti. Hasan Cemal o sıralarda gazetenin Ankara Temsilcisi idi, Yalçın Doğan başkente bir süre önce gelmişti, ama aramızdaki sıcak dostluk ilişkileri hiç yitmemişti.

Benden bir noktaya dek yararlanan bizim gazetenin üst düzeyi, hemen her olayda olduğu gibi, o gün de ipuçlarını ele aldıktan sonra «engin istihbarat» kadrosuyla işi götürmeyi yeğlemişti. Bunları bildiğim için çalışmayı kendi başıma götürüyordum.

Doğrusu şuydu:

12 Eylül sabahı hemen hiç kimse müdahalenin «neden yapıldığını» araştırmıyordu. 12 Eylüle karşı çıkmak, yapılmasını yadırgamak olanaksızdı.

Başka çare kalmadığını biliyorduk.

12 Eylülün halktan büyük destek aldığı yadsınamazdı.

Çünkü, halk çocuğunun okula gidememesinden, her an patlayacak kanlı olaylardan, aylardır sürüp giden siyasal kargaşadan yaka silkiyordu.

12 Eylül, bir zorunluluktu.

Yerine getirilen bir zorunluluk.

Nitekim halk, bir yabancı gazetecinin yazdığı gibi, «Sokağa çıkma yasağını izlemek için sokağa çıkıyordu» ve silahlı askerlerin hiçbir sert davranışıyla karşılaşmıyordu. Türkiye'ye genelde birden bir «sükûnet», birden bir rahatlama gelmişti.

Kuşku yok, biz gazeteciler 12 Eylülün getirdiği bu ortamı kabulleniyorduk, destekliyorduk, ama askeri yönetimin daha sonra yadırgayacağı gibi, 12 Eylülle gelen «yeni rejimin» nereye dek uzanacağını araştırıyorduk.

Görevimiz de buydu.

Elmalarla armutların toplanamayacağı, bizim mesleğin ana kuralıydı.

Batı kaynakları, 12 Eylülü o sabahtan başlayarak desteklemişti:

Türkiye'deki kan denizi, anarşinin her gün 20'ye yakın can alması, doğudaki kimi kıpırdanmalar, bölücülüğün güçlenmesi ve her şeyden çok, İran'daki Humeyni hareketinin Türkiye'de benzer olaylara yol açması kuşkusu, batının daha ilk saatlerde askeri darbenin yanında yer almasına yol açmıştı.

İlk yorumlar, «batı yanlısı generallerin» NATO'dan ayrılmayacağını, ilk fırsatta genel seçimle yönetimi gene sivillere vereceklerini gösteriyor, biçiminde yapılıyordu. Türkiye'deki darbeyle, Güney Amerika modellerini ve Yunanistan'daki albaylar cuntasını kıyaslamanın olanaksızlığına işaret ediliyordu. İslamcı eylemlerin güçlenmesi, Konya mitingi, «batı yanlısı» Dışişleri Bakanı Erkmen'in MSP'ce düşürülmesiyle «parmağın tetiğe dokunmasını sağladığı» biçiminde yorumlanıyordu.

Basın, Demirel'le Ecevit'in «güvenliklerini sağlamak amacıyla» Hamzakoy'a gönderildiği haberini sabahın erken saatlerinde öğrendi.

Tabii, tıpkı batılı kaynaklarda olduğu gibi, bizde de parti önderlerine hangi işlemin uygulanacağı kuşkusu vardı, araştırmalar bir yandan da bu yöne kaymıştı.

ABD resmi sözcülerinin bütün dünya ülkelerini «atlatarak» Türkiye'deki müdahaleyi ilk kez açıklamaları, Washington'un önceden bu konudan haberli olduğu biçiminde yorumlandı. Moskova radyosu Türkiye'de yönetime askerlerin el koyduğunu kısa bir haberle duyururken, son cümlesinde bu noktaya değiniyordu. Oysa, daha hem ABD yetkilileri, hem de Devlet Başkanı Evren, «saat farkı nedeniyle» müdahalenin ABD'de hemen duyurulmasının yaklaşık aynı saatlere geldiğini söyleyeceklerdi.

Bunun yanı sıra Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya'nın ABD'den 11 Eylül günü dönmesi de müdahalenin daha önceden ABD'ye duyurulduğu savlarını güçlendiriyordu.

Evin kapısındaki —gece gündüz bekleyen— polisleri aldılar.

Birçok noktayı bekleyen polisler, askerler geri çekildi.

Türkiye'ye, hele başkentteki duyarlı noktalara birden güvenlik geliyordu.

Turgut Özal'ın askerler tarafından «ekonominin yürütülmesiyle» görevlendirileceği haberleri daha 12 Eylül sabahı duyuldu.

Çünkü 11 - 12 Eylül gecesi askerler müdahale için düğmeye bastıkları saatlerde, Genelkurmayda aralarında «konuyu» görüşmüşlerdi. Bir bilgiye göre, akşam, yemek sırasında Özal'ın görevi geri çevirmesi olasılığından söz edilmiş, kimileri «tutuklanmasını» önermiş, gene söylentiye göre Orgeneral Haydar Saltık, «tutuklu olan bir kişiyle ekonominin yürütülmesinin olanaksızlığına» değinmişti. Turgut Özal ise, çağrılıp görev önerildiği anda onayını bildirmişti. Askerler, 24 Ocak kararlarının sürdürülmesini daha önceden aralarında kararlaştırmışlardı.

Bu, batıya bir çeşit güvenceydi. Batı, Demirel Hükümeti sırasında kredileri harekete geçirmişti, yeni borçlar altına giriyorduk, ödenmesi ya da yenileriyle desteklenebilmesi için IMF koşullarının sürdürülmesi gerekiyordu.

Tabii, askerlerin 12 Eylülü yapmalarının başta gelen nedeni, anarşi ve terördü. 12 Eylülün tek nedeni anarşi ve terör sayılırdı.

12 Eylül «günü» tartışılamazdı.

12 Eylül «öncesini» tartışmak ise, o gün elbette anlamsızdı. Ama, böylesine büyük bir olayın, günü geldiğinde —tıpkı 12 Mart için olduğu gibi— tartışma alanına alınmayacağı elbette söylenemezdi.

Halk, partililer arasındaki çekişmeleri, asker - sivil kadrolar arasındaki ilişkilerin içeriğini bilemezdi. Ama halk, bir cumhurbaşkanının seçilemediği, parlamentonun çalışamaz hale geldiği bir yasama düzeninde, hükümetin muhalefetin baskılarıyla hemen her gün düşebileceğini sezdiği bir evrende, daha kötüsü yıllardır çektiği anarşi ve terörün bir türlü dizginlenememesi karşısında askerlerin yanında davranış gösterirdi, göstermesi de olağandı.

Bütün bu olayların içinde yaşayan bizlerin de, hiçbir çıkış göremediğimiz, bulamadığımız bir ortamı yakından bildikten sonra, müdahalenin gereksizliğini savunmamız tümüyle olanaksızdı.

Yıllar sonra bugün bile, o günleri yaşayanlar 12 Eylülün yapılmasına karşı çıkamazdı.

Bu kesin yargıya karşın, 12 Eylül öncesi günlerin içeriğinde yatan, o sırada ayrıntılarıyla bilinemeyen olayları irdelemek de artık kaçınılmaz bir görev olacaktı.

12 Eylül öncesinin kapalı kapılar ardındaki olaylarının ayrıntılarını yazmayı, 12 Eylül öncesi günleri istemekle eşdeğerde tutan anlayış tümüyle yanlış, hatta anlamsızdı. Yakın tarihi «tek yanlı açıklamalarla» kabullenmek insan doğasına da, sosyal kurallara da aykırıydı. Hele bu irdelemeleri araştırmaları belirli kesimleri suçlamaya yöneliyormuş gibi ele alıp yorumlamak, yine kafalara akıtılan tek yanlı açıklamaların dışına çıkmama buyruğunun bir sonucu olacaktı.

Her olayda olduğu gibi, bu olayda da «taraflar» konuşmalıydı.

2

BBC SUNUCUSU SÜRDÜRDÜ

(12 Eylül 1980, BBC gece)

«... Ülke iç savaşın eşiğine yaklaşırken, bir darbe olasılığı haftalardır ortada gözüküyordu. General Evren'in televizyonda yayımlanan bildirisinde parlamentonun askıya alınmasını, sıkıyönetimin tüm ülkede ilan edilmesini ve politikacıların gözetime alınmasını açıklaması, halk tarafından genellikle onaylandı.

General Evren, bugün, ayrıca, ülkeyi geçmişin İslam tutuculuğundan kurtaran ve gelecekte istikrarlı ve batılı bir ülke olmasına çalışan Atatürk'ün kabrine de giderek saygı duruşunda bulundu.

Demirel bugüne kadar başbakandı ve ortanın sağı Adalet Partisinin lideriydi. Ancak, parlamentoda salt bir çoğunluğa da sahip değildi. Amansız rakibi Ecevit ise, Cumhuriyet Halk Partisinin başındaydı. Ecevit ve Demirel'in 1974'ten bu yana altı kez başbakanlığı paylaşmaları, ülkenin politik istikrarsızlığını yansıtmaktaydı. İran istikrarsızlık içine düşünce, Türkiye batının uç hattında, batınınkinden daha hayati bir rol oynamayı üstlendi. Sadece, Sovyetler Birliği'yle olan uzun sınırından dolayı değil tabii. Türkiye'nin olmadığı bir stratejik bölgede, Karadeniz'den Akdeniz'e inecek olan Sovyet güçlerinin batının stratejik düşümünü tehdit etmesi söz konusudur. Afrika ve hayati Ortadoğu bölgesine giden Sovyet hava trafiği de bu ülkenin üzerinden geçmektedir. Sovyetler Birliği, darbe ile dışardan gelen haberlerin önce Washington'dan kaynaklandığını iddia etti. Tabii, Türkiye batı çıkarları için hayati öneme haizdir. Ancak, generallerin yönetimi ele almada kendileri için de yeterli nedenleri vardı.

Zira, 100'den fazla oylamada parlamento daha cumhurbaşkanını seçememişti. Bir kez bile anlaşamadılar. Ve bu esnada ülke anarşinin içine düşüyordu.

MACLENNAN: (BBC Türkiye servisi) — Hükümet işlemez durumdaydı. Türkiye erken seçimlere de gidemiyordu. Türk Başbakanı bugünkü yeterli çoğunluğa sahip olmadığı için Anayasaya göre parlamentoyu feshedemiyordu. Bu nedenle Türkiye boşlukta kalmış bir hükümetle önümüzdeki hazirana kadar bekleyecekti.

Sanırım bu durum askeri güçleri müdahale etmeye sevk eden nedenler..

SPİKER: Bugün General Evren'in konuşması üzerinde çalışıyordunuz. Onun politikası hakkında ne söyleyebilirsiniz?

MACLENNAN: Aslında iyi niyetini vurgulamaya çalışıyor. Türklere bir çeşit Türk General Pinochet'si olarak görünmek istemiyor. 1971 - 73 arasında olduğu gibi, ülkenin sıkıyönetimi sırasındaki özellikle solun üzerine gidileceği ve insan haklarının ihlali şeklinde bir izlenim vermek istemiyor.

SPİKER: 1960'ların sonlarına doğru sol kanat öğrenciler arasında başlayan şiddet olayları ile ülke terörün pençesine sürüklendi. Her yıl ölüm oranının artmasıyla bu yılki rakamlara geldi. Sadece bu yıl iki bine ulaştı. Bu rakam, aynı dönem için Kuzey İrlanda'daki öldürme olaylarının tam 40 katı.

Öldürme olayları politik ve dinsel. İki yıl önce küçük bir şehirde çıkan kanlı mezhep çatışmaları, Şii Müslümanların ölümüne ve geçen ay sonuçlanan toplu mahkemeye yol açmıştı. Türk askeri mahkemesi 22 kişiyi idama mahkûm etti.

Ne sağ, ne de sol bu yükselen dalgaları durduruyor ve birbirlerini bu yükselişi teşvik etmekle suçluyorlardı.

Terörizm politik hiyerarşi içinde giderek yükseliyor ve geçtiğimiz yaz eski Başbakan Nihat Erim'in öldürülmesi ile zirveye ulaşıyordu. Bu ise, ülkenin yarısına yakın bir bölümü sıkıyönetim altında iken cereyan ediyordu.

MACLENNAN: Bir ölçüde söylenebilir ki, Silahlı Kuvvetler, son dokuz aylık sürede yönetimleri altındaki bölgelerde bu sorunu çözmede bariz şekilde başarılı olamadılar.

SPİKER: İstanbul'u kontrol altına alabileceklerini sanıyor musunuz?

MACLENNAN: Bu çok büyük bir sorun. Birisi bana bu sorunun Türkiye'nin tüm zorluklarının yüzde 60'ını teşkil et-

tiğini söyledi. Çok karmaşık bir kent. Altı milyon nüfusa sahip. Bunun büyük bir kısmı gecekondu mahallelerinde yaşamakta. Buralarda yerel, bölgesel, etnik ve mezhep husumetleri de mevcut. Ayrıca, sol - sağ olarak bunlar teksif edilmiş durumda. Etnik husumetler yoğunlaştı, bu sorun, Ankara ve İzmir gibi diğer büyük kentlerde de mevcut. Ve diğer küçük şehirlere de yayılıyor. Ancak, İstanbul en çetin sorun, İstanbul'da terörizmi kazıması kanımca çok zor. Burada insan haklarına bağlı olarak bunu başarmak Ordu için bile gerçekten çok zor.

SPİKER: Türkiye'nin politik karışıklık içine girmesinin en büyük nedenlerinden biri de ülkenin ekonomik bunalımından kaynaklanmakta. Geçtiğimiz yıl enflasyon yüzde 65'e yükselmişti. İşsizlik ise, yüzde yirmi idi. Son yıllar içinde ülke ciddi bir ödemeler dengesi açığı içindeydi. Ve yoğun borçlarını ödeyemez duruma gelmişti.

Türkiye'de hemen hemen hiç petrol çıkmadığından, son petrol bunalımı ile çok güç duruma düştü. Döviz yokluğu, ciddi yakıt darlığına neden olmuştu. Geçen kış tüm ülke büyük çapta elektrik kesilmeleri ve diğer tüketim malları kıtlığına sahne olmuştu.

Ancak, şimdi ülkenin ekonomik durumu birçok kere yeni ekonomik önlemden sonra düzelme yolunda gözüküyordu. Bu önlemler, Süleyman Demirel yeniden iktidara geldiğinde alınmıştı. Bunlar Türk lirasının değerinin yüzde 40 düşürülmesi ve birçok önemli zamları içeriyordu.

Fakat, Türkiye'nin ekonomik sorunları sadece bunlar da değildi. Hâlâ, büyük ölçüde dış borcu vardı ve bu önlemler yaşama standardlarını ciddi şekilde düşürmüştü.

SUNUCU: Şimdi iktidarda askeri bir hükümet var. Bu yığınla, politikacıların son birkaç yıldır altından kalkamadığı, sorunları nasıl çözümleyebilecekler?

Askeri bir hükümetin olması bu sorunun çözümünü kolaylaştırmayacak. Zira, bir Amerikan başkan seçimleri yılı sırasında, Müslüman Ortadoğuda kalan tek parlamenter demokrasiye yardım edip destekleme konusu tartışılırken bu yardımın askeri bir hükümete dönük olması beklenemez.

SPİKER: Fakat, muhtemelen bunun fiyatı parasal politikaya devam edilmesi mi olacak?

MACLENNAN: Şüphesiz!

SPİKER: Bu da büyük orandaki işsizliğin devam etmesi olacak, değil mi?..

MACLENNAN: Özellikle batılı finansman kuruluşları, IMF, tüm bunlara bağlı anlaşmalar, örneğin bu yıl imzalanan 3 yıllık Stand-by anlaşması gibi bunlar bir ölçüde dikte edilmiştir. Eğer durum böyle sürerse dövizler tamamen eriyecek ve Türkiye'nin iktisadi durumu daha da kötüleşecek. Türkiye, biraz olsun bu gerilemeden dışarı çıkmaya başlamıştı. Eğer dış yardım durursa, bu sorunu daha da kötüleştirecek.

SPİKER: Türkiye NATO için hayati bir öneme sahiptir. Türkiye'nin kaybedilmesi, batılı savunma stratejistleri için bir kabûs görünümündedir.

Amerika, bu gördüğünüz Belbaşı tesisleri gibi dinleme istasyonlarını kullanmakta. Buralarda Sovyet nükleer denemeleri izleniyor. Diğerleri, Rusya'nın deniz harekâtlarını gözlüyor ve füze denemelerini saptıyor.

Türkiye'nin büyük ordusu, şimdi izlediğimiz 1977 manevralarında olduğu gibi, müttefik tatbikatlarda üzerine düşeni yaptı. Yarım milyonluk insan gücü ile Türkiye, ittifakın Avrupalı üyeleri arasında, en büyük orduya sahip. Çok iyi teçhizatlandırılmış olmayabilir, ancak, batı için son derece hayati öneme sahip.

Türkiye daha önce de askeri bir hükümete sahip olmuştu. İki kez bu durum meydana geldi. İktidara geldiler, iktidarı sonra yine politikacılara teslim ettiler ve onlar da bu durumu çözümleyemedi. Geçmişte yapamadıklarını, şimdi de başarabilecekleri ihtimali ne kadar kuvvetli?

MACLENNAN: Bu, bizim bekleyip göreceğimiz bir sorundur. Şimdiki sorunlar daha önceleri gibi, 1960'lar, 1971 ve 73'lerde olduğu gibi değil. Şimdi çok daha önemli ve nazik sorunlar söz konusu. Hele ekonomik konular çok nazik, asayiş durumu karışık ve baş edilmesi çok güç. Bir de bölgede meydana gelen değişiklikler. İran buhranı hemen sınır ötesinde cereyan ederken, uluslararası durum daha da karmaşık.

Kanımca, Silahlı Kuvvetler bu sorunların karmaşıklığının bilincine vardığı için, daha önce müdahalede bulunmadı. Eğer 1960 ve 1971 müdahalelerindeki sebepleri öne sürselerdi, yıllar önce bu gerçekleşirdi. Halbuki bunu yapmadılar.

Kanımca, karşı karşıya kaldıkları sorunların karmaşıklığından dolayı endişe ediyorlar. Bu nedenden dolayı dış ve ekonomik politikalarında belirgin bir değişiklik yapmalarını beklemiyorum. Bence, Ordunun kalışı veya düşüşü asayiş meselesine bağlı.

Ve şimdi, bu sorunlar karşılarında duruyor. İşler kötü gittiği takdirde suçlanacak politikacılar da yok...»

3

DÖNÜŞ

Hamzakoy dinlenme tesislerinde Demirel'le Ecevit ayrı binalara yerleştiler.

Askerler, «konuğumuzsunuz» diyorlardı.

Albay Hamdi Esen, «Ne isterseniz yapılacak» diyordu.

Yerleştikleri yer bir oturma odası, bir yatak odası, banyo ve mutfaktan ibaretti.

TV koydular, telefon verdiler.

Diledikleri yerle konuşabilirlerdi. Demirel odasının küçük balkondaki karo mozayikleri saydı, 35 taneydi. Hesapladı: 30 tur atınca balkonda 200 metre yürümüş oluyordu. Balkonda durmadan volta atıyordu.

Ecevit'le yan yana gelip konuşmaları olanaksızdı.

Komutan bir iki kez çaya çağırdı. Bir kezinde Ecevit,

«Yürümeyi severim, acaba dışarı çıkıp yürüyebilir miyiz?» diye sordu.

«Tedbir almamız gerekir» yanıtını alınca,

«Vazgeçtim» dedi.

Hiç ummadıkları kişilerden armağanlar geliyordu. Gelibolu'nun Çamdüzü köyünden bal geldi, İzmir'den bir fırın işçisi arkadaşlarıyla hazırladığı küçük pastaları gönderdi.

Her gün gazetelerini alabiliyorlardı.

Demirel, durmadan partili arkadaşlarıyla görüştü, Hamzakoy'da kaldığı 30 gün içinde iki bin kişiyle konuştu.

Ecevit'in fazla bir ilişkisi olmadı.

11 Ekim 1980'de Ankara'ya döndüler.

Otomobille helikoptere, oradan İstanbul'a ve küçük bir uçakla Ankara Etimesgut Havaalanına.

Etimesgut Havaalanında bir yüzbaşı yanlarına geldi.

Bir kâğıt uzattı, aldıklarını gösteren bir imza atmalarını istedi.

İkinci Yazı

«... 1. Silahlı Kuvvetlerce, belli bir yerde güvence altında bulundurulmanız sona ermiştir.

2. İkametgâhınızda da gerekli koruma ve emniyet tedbirleri 12 Eylülden evvel olduğu gibi alınacaktır.

3. Siyasi parti faaliyetleri yasaklanmış olduğundan;

A. Siyasi amaçlı ve yönlendirici faaliyetlerde bulunmayacak ve beyanat vermeyecek,

B. Evinizde bu amaca yönelik toplantılar tertip etmeyecek,

C. Bu amaçlı toplantılara katılmayacak,

D. Şehir içinde lehte veya aleyhte toplantı ve gösterilere neden olabilecek faaliyetlerde bulunmayacak,

E. Bunların haricinde normal ziyaretlerinizi yapabilecek ve makul ölçüler içinde ziyaretçi kabul edebileceksiniz.

4. Ankara dışı, yurtiçi seyahatlerinizi güvenlik önlemleri için Sıkıyönetim Komutanına bildiriniz.

5. Yeni yönetimin bugüne kadar yayımlamış olduğu karar ve bildirilerdeki esaslara uymanızı ve yeni yönetimin politikasını veya icraatını etkileyebilecek her türlü davranış ve beyanlardan sakınmanızı önemle rica ederim.

Milli Güvenlik Konseyi Emri ile;

Haydar SALTIK
Orgeneral
Milli Güvenlik Konseyi
Genel Sekreteri

DAĞITIM:
GEREĞİ:
Bay Süleyman Demirel
Bay Bülent Ecevit

BİLGİ :
Gnkur. Bşk.
Ank. Sıkıyönetim K.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

YIL : 1986
DEMİREL, DEMİREL'İ ANLATIYOR

SUNUŞ

24 Ocak 1986 Cuma gecesi Demirel,

«Dilediğiniz soruyu sorarsınız, her birine cevap veririm, gocunacağım, çekineceğim hiçbir şey yok» dedi.

9. ve 10. ciltlerin yazımı birlikte yürüyordu.

Bu iki cilt, 12 Eylüle doğru koşar adım günleri, 12 Eylüle vardığımız sıcak günleri kapsayacaktı:

Bu iki cildin hemen her satırında Süleyman Demirel olacaktı :

Demirel, demokratik yaşamın son on ayında yine «Başbakan»dı.

Olayları sıralamak kimi yerde yeterli olmayabilirdi.

«Demokrasiye dur!» diyen 12 Eylül gününe dek akıp giden olaylar karşısında Süleyman Demirel'in söyleyebilecekleri olabilirdi ya da benim sormayı istediğim veya kamuoyunun zihnine takılan kimi sorular...

Demirel'e, bu açıdan bir görüşme yapmayı önerdim.

Yukardaki yanıtıyla kabul etti.

Tıpkı 8. cildin sonunda, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'le yaptığımız benzeri bir söyleşi...

25 Ocak 1986 günü tasarladığım soruların ana hatlarını içeren listeyi Demirel'e bıraktım.

13 Şubat 1986 günü «görüşme» gerçekleşti.

Ne var ki, Demirel kendisine bıraktığım sorulara yazılı yanıtlar hazırlamamıştı. Bu soruların çerçevesi içinde kalarak konuşacaktık, bana söylediğine göre, konuşmanın içeriğinde bu sorular olabilirdi, ama görüşmenin akışı içinde her çeşit soru ve yanıtı da bulunacaktı.

Doğrusu çok daha iyi yöntemdi bu.

Dediği gibi yaptık, sonuç istediğim gibi oldu.

Soruların yazılı olduğu kâğıdı bir yana koyduk, karşılıklı oturduk. Demirel başladı anlatmaya; ben araya girip çeşitli sorular sordum ve birdenbire gördük ki, görüşme tahmin ettiğimiz sınırı aşmış...

Demirel'in yanına saat 22.00 sıralarında girmiştim.

Çantamda bantlar dolusu görüşme vardı ve saat sabahın 03.00'üydü.

Demirel'e bu görüşmeden önce verdiğim sorular şunlardı :

Genel anlamda sorular :

1 — a) 27 Mayıs 1960, darbe miydi, ihtilal miydi, müdahale miydi?

b) 12 Mart 1971, muhtıra mıydı, müdahale miydi, darbe miydi?

c) 12 Eylüle ordu yöneticileri «müdahale», daha sonra «demokrasiyi koruma ve kollama» adını verdiler. Size göre, müdahale mi, darbe mi, demokrasiyi koruma ya da kollama mı?

2 — a) 27 Mayısın içinde bulunmadınız, genel müdürdünüz, sivillerle askerlerin yanılgılarını söyleyebilir misiniz?

b) 12 Mart 1971'de Başbakandınız. Mart 1971'e gelişte hatanız ya da hatalarınız var mıydı, bu olay üzerinde «son yıl» yapılan açıklamalardan sonra nasıl bir değerlendirme yapabilirsiniz? Asker kesimini anlatır mısınız?

c) 12 Eylülde gene Başbakandınız:

Beş yıl geçti, «12 Eylülün bir zorunluluk olduğunu —kabul— eder misiniz?» Yapılmasaydı ne olurdu?

3 — a) 12 Eylül öncesi son hükümetin başkanısınız, on ay süreyle askerlerle yaptığımız onca temastan sonra, «askerlerin tutumunu» her açıdan anlatabilir misiniz?

b) Asker kesimin sıkıyönetim uygulamalarını da ele alarak bu kesimin hatalarını veya yapamadıklarını açıklar mısınız?

4 — a) Bugün geniş kamuoyunda yerleşmiş bir yargı var: Siviller, aralarında anlaşamadıkları için 12 Eylüle hızla geldik... gibi.

b) Eğer aralarında anlaşıp cumhurbaşkanını seçselerdi,

Eğer aralarında anlaşıp güçlerini birleştirselerdi, anarşi duracak, ülkenin ekonomi dahil çeşitli sorunları çözülebilecekti, deniliyor, bu konuda görüşleriniz.

5 — a) Askerler sadece «uyarı mektubuyla» değil, çeşitli zamanlarda, sık sık sivilleri uyardıklarını, fakat parlamentoyu çalıştırmaktan başlayarak hiçbir konuda olumlu sonuç verecek girişimler olmadığından yakınıyorlardı.

b) Özellikle, cumhurbaşkanı seçilememesinden,

Sıkıyönetim komutanlarının daha etkili çalışabilmeleri için gerekli gördükleri yetki yasalarının bir türlü çıkmadığından,

Devletin sivil kademelerinde kopmuşluktan, otorite boşluğundan her kezinde yakındıkları, hatta «böyle gitmez» dedikleri halde, sonuç alamadıklarını öne sürüyorlar. Bu savlarda haklılık yok muydu?

6 — Müdahaleye gidişin nedenlerini sıralarken, şu ya da bu partinin davranışlarını ele almadan, toplu bir bakışla sivillerdeki hataları, buna karşı askerlerdeki yanılgıları nasıl sıralayabilirsiniz?

7 — 12 Eylüle varışta sadece «askerlerin sıkıyönetim görevlerini layıkıyla yapmadıkları» gibi bir yargıyla yetinebilir miyiz, bu fazlasıyla bir kesime haksızlık olmaz mı?

8 — a) Uyarı mektubundan sonra, önemli gelişmelerden birisi, 15 Temmuz 1980'de MGK'deki görüşmeler. Burada, Genelkurmay Başkanı «bütün Anayasal kuruluşları çağırıp hepsine ülke durumunu anlatmayı, yardım, destek istemeyi önerdiği» anlaşılıyor.

Demokratik kurallara uymayan bu görüşün geri çevrildiği görülüyor.

Ne var ki, ülkenin içinde bulunduğu çıkmaz karşısında —askerlerin öne sürdüğü bir gerekçe var, Anayasaya uygun olacak böyle bir toplantı— yapılsaydı, 12 Eylüle varmaktan daha iyi sonuç değil miydi?

9 — Cumhurbaşkanı seçilemiyor, sizin halk tarafından cumhurbaşkanının seçilmesi öneriniz kabul görmemiş. O zaman, iki partinin anlaşması gerekmez miydi?

10 — Cumhurbaşkanı seçimini sonuçlandırmayarak Meclisi erken seçime zorladığınız görüşüne katılır mısınız, bu seçimin sonuçlanmamasının «beraberinde başka tehlikeleri getireceğini» siz de vurguluyordunuz, buna göre, belirgin bir mantık açıklaması gerekmiyor mu?

11 — Askerlerin mutlaka 12 Eylülü yapmayı kafalarına koyduklarını, ya da onları bu müdahaleye iten kimi haklı nedenler olduğunu söyleyebilir misiniz?

12 — a) Anarşinin 1980 öncesi ve sonrası ortaya çıkan tablo nedir?

b) Anarşiyle mücadele başarılı mıdır?

c) Anarşiyle ilgili yasa isteklerinin hangileri 1980'den sonra gerçekleşti, hangileri üzerinde durulmadı?

d) Anarşinin, terörün bugün vardığı noktada gelecek nasıl görünüyor?

13 — a) 1982 Anayasasının hangi maddelerine karşısınız?

b) Sizi, siyasette kısıtlamaya bağladığı için Anayasaya karşı çıktığınız şekilde yorumlar yapılıyor, ne dersiniz?

c) Bir Anayasa bugünkü çağın gereği sadece sağ ve sosyal demokrat kesimlere mi açık olmalı, yoksa «her düşüncenin özgürce söylenip yasallaştığı bir Anayasa» daha geçerli değil mi?

14 — a) 12 Eylül 1980 ve 16 Eylül 1980 günü müdahalenin gerekçeleri açıklandı? Size göre, bu gerekçelerden hangileri gerçekleşti?

b) Daha özgün bir soruyla, 12 Eylül ne dedi, ne yaptı?

Artık, bu ilginç görüşmenin sayfalarını açabiliriz.

MÜDAHALE, DARBE, İHTİLAL TARTIŞMASI

«Efendim, 27 Mayıs 1960 darbe miydi? İhtilal mıydı? Müdahale miydi?

12 Mart muhtıra mıydı? Müdahale miydi? Darbe miydi?

12 Eylüle, Ordu yöneticileri önce «müdahale» dediler. Daha sonra ve en son olarak, 'Demokrasiyi kollama ve koruma' adını verdiler.

Size göre, darbe mi, müdahale mi, demokrasiyi koruma ya da kollama mı?.. İsterseniz, böyle başlayalım efendim...»

DEMİREL — «Evet, siz yine bunun başına koyacağınızı koyun. Nasıl isterseniz öyle koyun. Tabii ki, gerek 27 Mayıs 1960, gerek 12 Mart 1971, gerek ise 12 Eylül 1980 olayları diyelim... 'Herhalde demokrasinin devamıdır, normal rejimin devamıdır' denecek cinsten olaylar değildir. Bunlar bana göre, her üçü de, büyük bunalımlardır. Adına ne derseniz deyiniz, ama konuşmanın burasında söylemek isterim ki, 'Asker, Ordu, Silahlı Kuvvetler..' tabirleri, tarifleri, kelimeleri geçtiği yerde kastımız, askerin tümü, Ordunun tümü veya Silahlı Kuvvetlerin hepsi değildir. Asker, Ordu, Silahlı Kuvvetler, bu üç kelime eşanlamda zaman zaman kullanılıyor. Bilhassa, bu meseleler konuşulduğu zaman, bu büyük müessesenin Türk Devletinin fevkalade mümtaz bir müessesesinin, nüfuzunun aslında, siyasi meselelerde kullanılmasının, bu müessesenin tümüyle bunun içine girdiği anlamına alınmaması lazımdır. Bir ayrım yapmak istiyorum. Bu ayrımı da, hakşinas olmak için yapmak istiyorum. Objektif olmak için yapmak istiyorum. Aslında Silahlı Kuvvetler adına bu çeşit olaylara girenler, Silahlı Kuvvetlerin tümünün rızasını, muvaffakıyetini alarak giriyor değillerdir. Çünkü buna imkân yoktur. Silahlı Kuvvetler müessesesi, disiplin müessesesidir. Silahlı Kuvvetlerin çeşitli kademelerinde görev yapmakta olan zevat, devletin üniformalı, maaşlı memurlarıdır. Bu işlerin içinde olanlar görev yapmakta olan muhterem kişilerin her birisine gidip, 'Şöyle mi yapalım, böyle mi yapalım?..' diye sormadan, onların tümü adına hareket ediyorlar.

Bazen bir grup üniformalı, bazen de kumanda kademesi, onların tümünün adına ve müessesenin nüfuzunu kullanarak, devlete müdahalede bulunuyorlar. Bunu kaydettikten sonra...»

«*Yani efendim; burada, ordu adına yapıldığı öne sürülen değil, öyle olduğu ifade edilen, emir - kumanda zinciri dediğimiz, 12 Eylül olayında, ordunun tümünü kapsamaz mı, bu hareket, komutanlar tarafından?...*»

DEMİREL — «Ordunun tümünü kapsaması için, Ordunun bütün mensuplarını, bir parti kongresinde toplar gibi, yahut bir mitingde toplar gibi toplayıp, 'Böyle bir şey yapacağız' deyip, oylamak lazım!.. Karar böyle olur. Başka bir yolu yoktur, Ordunun tümünü kapsama hadisesinin... Ama böyle bir hareket yapıldıktan sonra, bunun Ordunun adına yapıldığı, Ordunun nüfuzuna dayanarak yapıldığı, Ordunun görevi olarak telakki edilerek yapıldığını beyan ederlerse, buna da kimse itiraz etmez, 'Bize sordunuz mu?..' diye!..

Ben; 'Ordu, Asker, Silahlı Kuvvetler' tabirlerini kullandığım zaman, maksadım, daha ziyade bu hadiselerin içerisine girip, Ordu adına iş görenleri kastediyorum. O ayrımı yapacağım. Lüzumsuz alınganlıklara sebep olmak, maksadım değildir. Ayrıca, objektif olmak mecburiyetindeyim. Hadise böyledir. Hangi memlekette yapılırsa yapılsın, nerede yapılırsa yapılsın, hadisenin mahiyeti budur.

Şimdi bunları kaydettikten sonra, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül, bunları nasıl sıfatlandırırsak sıfatlandıralım veya bunlara hangi tarifi bulursak bulalım, bunların her üçü de, Ordu adına, rejime müdahale edilmiş olunmasıdır.

27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül, her ne kadar gerekçeleri ayrı ise de, mahiyeti, askerin devlete müdahalesidir. Yani, askerin nüfuzunun kullanılarak devlete müdahale edilmesidir. Gerekçeler ayrıdır, hedefleri de ayrıdır ama, gerekçeler ve hedeflerin ayrı olması, hadisenin mahiyetini değiştirmez. Yani, Silahlı Kuvvetlerin nüfuzunun kullanılarak bunların yapılmış olmasını değiştirmez...

27 Mayıs olayı, aslında bir seçimle gelmiş Meclis ve ona dayanan hükümetin elinden iktidar alınması ve 1924 Anayasasının cumhuriyeti korumak ve kollamak namı altında ortadan kaldırılmasıdır. O günün seçimle gelmiş par-

lamentosunda, milletin hür iradesi ile seçilmiş bir parlamentoda, mevcut iktidar kanadının ve onun hükümetinin, devletin Silahlı Kuvvetleri tarafından ezilmesini sağlamak, bugün de ülkeyi rahatsız etmeye devam ediyor. Böyle bir hastalık karşısındayız.

Her on senede bir defa tekrarlanan bu olayın başlangıcı, 27 Mayıstır.

Buna aslında 'Hadise ayaklanmadır' demek lazımdır. Çünkü, Silahlı Kuvvetlerin içerisinden bir grup, çeşitli rütbelerdeki görevliler, üniformalılar diyelim, rejimin diktaya sürüklendiğini söyleyerek, devlete el koymaya kalkmışlar, üst kademelerini aşmışlar ve bunda başarılı da olmuşlardır.

Burada emir - komuta zincirinin aşılması hadisesi yatar ki, eğer 22 Şubatta Albay Talat Aydemir başarılı olsa idi, bu defa, onun rejimi başlardı. Hep emir - komuta zinciri dışında oluyor bu... Albay Talat Aydemir, yeniden 21 Mayısta darbeye teşebbüs etmiştir. Devleti aşabilse idi, bu defa onun rejimi olurdu, onun dediği gibi rejim olurdu.

12 Marta geldiğimiz zaman, ülkenin uçurumun kenarına geldiği, parlamento ve hükümetin süregelen tutum ve davranışıyla ülkeyi Atatürk ilkelerinden saptırdığı, geleceği karanlık hale getirdiği ve memleketin kurtarılması lazım geldiği iddiaları, isnatları ortaya atılıyor. Burada, yine milletin hür iradesi ile seçilmiş parlamento var. Bunun güvenine dayanan bir hükümet var. Parlamento ve hükümete, Anayasanın öngördüğü reformların yapılmadığı, suç olarak çıkarılmaktadır. Bu hadise, aslında emir - komuta zincirine bağlı olarak yapıldı. Çünkü daha doğrusu, Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanlarının, Silahlı Kuvvetler adına yaptıkları bu hareket, Anayasa ihlalidir. Yani, Silahlı Kuvvetler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre, —bu Anayasa ki, 1960'ta ihlal edildi diye, ihtilal sebebi olmuştur— bir ayaklanma sebebi olmuştur, bu Anayasayı açıkça ihlal ederek, rejime ve devlete müdahale etmişlerdir.

12 Eylüle geldiğimiz zaman...»

«*Efendim, burada bir şey sormak istiyorum. Siz, 1969 seçimlerinden önce de 1969 seçimlerinden sonra da hatta 1969 seçimlerinde, 1961 Anayasasının devleti yönetmeyi engelleyen bazı hükümleri olduğunu öne sürerek, Anayasa tadilleri istediniz. Şimdi, bugün kimi kesimlerde ısrarla vur-*

gulanan bir şey var: Evet, 12 Mart 1971 geldi. Ama, çoğunlukta olan AP, askerle birlikte olarak o Anayasayı değiştirdi ve o sanki, 12 Martla bütünleşti. Böyle bir iddia da var. Buna ne dersiniz?..»

DEMİREL — «Böyle bir iddia bence, mugalatadır. Bunda büyük bir yanılgı vardır. Ve aldatmaca vardır. Hiç değilse, mantıki değildir. Çünkü, *12 Mart muhtırasını, benim durdurabilme imkânım olsa idi, durdururdum.* Durdurabilme imkânım olmadığına göre veya o muhtırayı verenleri o gün tasfiye etme imkânım olmadığına göre, yani *Sayın Cumhurbaşkanının benim getireceğim tasfiye kararının üstüne imza koymayacağını, kendisinin de devreden çıkarıldığını bana söylemesi üzerine, benim yapacağım tek şey vardı; parlamentoyu kurtarmak.* Parlamento zeminini yine demokrasi mücadelesi için kullanabilmek, benim yapacağım o idi. Onu yaptım. Yalnız biz, 12 Mart muhtırasının Anayasa ve hukuk devleti ile bağdaşmadığını, 12 Mart günü istifaya yazdık. Hükümetin istifası, ne sağlık sebebi iledir, ne görülen lüzum üzerinedir. Açık seçik, bir Anayasa ihlali vardır orta yerde... Bunu dile getirmişizdir.

O zaman, Anayasanın ihlaline benden ve benim arkadaşlarımdan başka kimse karşı çıkmıyor. Sonra o Anayasanın değiştirilmesi geldiği zaman, herkes Anayasa koruyucusu oluyor. Herkes dediğim zaman, hiç olmazsa, bu şekilde iddialarda bulunanlar var. Evvela şunu söyleyeyim; biz 1961'den beri, 1961 Anayasasının değiştirilmesi lazım geldiğini söylüyoruz. Esasen, bizim taraftarlarımız, 1961 Anayasasına imkân buldukları her yerde, kırmızı oy vermişlerdir. Yani, 1961 Anayasasına verilmiş bulunan yüzde 38 ret oyunun çok önemli bir parçasının demokrat oylar olduğu, bunların AP oyu olduğu aşikârdır. Nitekim, daha sonraki seçimlere gidilmiş, bu seçimlerde de, AP yüzde 34 oy almıştır.

1969 seçim beyannamemizin çok önemli bir kısmını, Anayasa değişikliğine hasrettik. Eğer bizim elimize Anayasa değiştirecek güç geçerse, biz bu Anayasanın 'şu, şu maddelerini değiştireceğiz' dedik.

1971 muhtırası, Anayasa değiştirmek için gelmemiştir. Veya o günkü Silahlı Kuvvetlerin kumanda heyeti, bir Anayasa değişikliği ihtiyacı içinde bu muhtırayı vermemiştir. Öyle olsa, bunu muhtıralarına yazarlardı. *Aslına ba-*

karsanız, 1971 muhtırasında, bir anarşi meselesi de yoktur. Böyle bir şey olsa, hemen sıkıyönetim olurdu. Ondan önce, sıkıyönetim de yok. *Bizim Anayasa değişikliği taleplerimiz, ne Milli Güvenlik Kurulu zemininde, ne başka zeminlerde, Silahlı Kuvvetlerin komuta heyeti tarafından benimsenmiştir.* 1971 Mart öncesi, eğer Anayasa değişikliği ihtiyacını 12 Mart idaresi duymuş olsa idi, günün Hükümet Başkanı merhum Nihat Erim, 'Bu Anayasa ile memleket gül gibi idare edilir, siz idare edemiyorsunuz...' şeklinde bir beyanla gelmezdi.

Bu ihtiyaç ne zaman çıkmıştır? Merhum Nihat Erim' in hükümetini ilan etmesi, 26 Marttadır. 26 Martta hükümeti ilan eder etmez, Anayasa değişikliği ihtiyacını ortaya koyacak hadiseler oldu ve 26 Nisanda sıkıyönetim ilan edilmiştir.

'Bu Anayasa ile memleket gül gibi idare edilir' diyen merhum Erim, 'Bu Anayasa lükstür, değişmesi lazımdır' diyerek, Meclislerin önüne gelmiştir.»

«*Askerlerin baskısı mı Nihat Erim'in söylediği?..*»

DEMİREL — «Merhum Erim, parlamentonun güvenoyuna dayanmakla beraber bu, şekli bir dayanmadır. O günkü bunalımın şartları içerisinde, böyle bir hükümet modeli ortaya konmuştur. Zaten Anayasa ihlal edildiği için, hükümetin şöyle veya böyle olması da, önemini yitirmiştir. Şimdi biz, 'Anayasa değişsin' diyoruz, başka birisi de 'Anayasa değişmesin' diyor.»

«*Yani, Nihat Erim diyor.*»

DEMİREL — «Evet, başlangıçta merhum Nihat Erim... Ama, merhum Nihat Erim, aslında o günkü idarenin şeklen başıdır. Fiilen ülkenin idaresini, komuta heyeti aldı. Yani, önde görünmeseler bile, her şeyi onlar sevk ve idare ediyor. Yani, önde görünenlerin nüfuzu, arkadakilere bağlı... Şimdi, eğer ben on senedir söylediğim 'Anayasa değişmelidir' sözleri karşısında, Anayasa değişmesi imkânı çıkınca, buna karşı bir vaziyet almamışsam, askerle bütünleşmiş mi olurum?... *HAYIR.*»

«*CHP de katıldı galiba...*»

DEMİREL — «Onu da söyleyeceğim.

Aslına bakarsanız, *şayet ben Anayasa değişsin demiş olmama rağmen, 'Hadi değiştirelim' dendiği zaman, buna*

karşı çıksaydım, samimiyetsiz olurdum. Niye karşı çıkacaktım yani?... Komuta heyeti, 12 Mart muhtırasını, benim Anayasa değişiklikleri taleplerimi icra etmek için mi vermişlerdi ki, ben askerle bütünleşmiş sayılacağım?. *HAYIR!..*

Kaldı ki, bizim zaten AP olarak, tek başımıza Anayasa değiştirecek gücümüz yoktu, gücümüz olsa, o tarihe kadar biz onu değiştirirdik. Kaldı ki, 1. Anayasa değişikliği, 1971 yılı içerisinde yapılmıştır. Buna, eğer hiç kimse karşı çıkmamışsa, on sene değişiklik savunan bir kişi olarak, ben mi karşı cıkacaktım, sonradan böyle demesinler diye?... Kendi durumumu izah edemezdim ki... Aslına bakarsanız, o bunalım içerisinde devlet devam ediyor... Meclisi açık tutmayı başarabilmişiz. Biz, selin önünden kütük kapıyoruz. Bu bunalımdır ve onu istemek istememek, size bağlı değil. Zorla karşı karşıyasınız. O tarihte 'Anayasanın kılına dokundurtmayız' diyenlerin hepsi, o Anayasanın değişikliğine oy vermişlerdir. Bense, 'Bu Anayasa değişmelidir' demiştim, oy vermemişim. Nasıl olur?.. Herhalde, muaheze edilecek olan ben değilim. Benim ve benim partimin, benim arkadaşlarımın, hareket noktamız budur. İkinci değişiklik oldu. 1972 senesinde ki, bu 2. değişikliğe Halk Partisinin bir kısmı oy verdi, bir kısmı vermedi. Ama birincisine verdiler. Birincisinin içerisindeki en önemli değişiklik, 11. maddedir. Yani, 11. madde aslında bir şapka maddedir. Türk devletinin birliğini, Türk milletinin bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, dil, din ırk ve istismarlarına, sınıf diktatöryasına mani olunması bu maddenin konusu idi.

Anayasanın içerisindeki hakların sınırlarını çizen değişikliğe o zaman, Halk Partisi oy vermiştir. Hal böyle iken, bizim muaheze edilmemiz, sadece bir haksızlık olur.

Bizim, kimseye, 'Bu Anayasaya dokundurtmayız' diye bir taahhüdümüz yoktu. 12 Mart idaresi, De - Jurs değildir. De - facto'dur. Biz sivil kişileriz. Bizim mücadele özelliğimiz, prensiplerimize ters düşen hemen hiçbir şeyi, bizi zedeleyebilecek hiçbir şeyi kabul etmemiş olmamızdır.»

«Bir de şunu sorayım efendim. 1924 Anayasası, asker kökenli siyasetçilerin yaptıkları Anayasa idi. 1961 Anayasası, Cumhuriyet Halk Partisinin ağırlıklı olduğu bir Kurucu Mecliste, askerle birlikte yapılan bir Anayasaydı?..»

DEMİREL — «Yüzde 80'i Cumhuriyet Halk Partili idi, Kurucu Meclisin.. Bir tek Demokrat Parti mensubu kimse, Kurucu Mecliste yoktur.»

«1961 Anayasasındaki değişiklikler, 1972'deki anlattığınız olaylardaki gibi. Fakat, bir de 1982 Anayasası geldi. Yalnız, burada dikkati çeken bir şey var. O da şu: Türkiye'de bu Anayasal süreçlerin hepsi ordudan geliyor. Kendi yaptığı, kendi istediği veya desteklediği bir Anayasa değişikliğini veya yaptığı yeni bir Anayasayı, 'Sil baştan, bu olmadı...' diyor ve Anayasa kötüleniyor... Bu nedenle mi, yoksa, bunu başka bir güce yıkmak için mi yapıyorlar? Yani, ordu kendi yaptığını kendi kötüleyerek, yeni bir Anayasa yapıyor. Onun izahı ne? Bu, biraz garip geliyor insana, efendim.»

DEMİREL — «Her şeyin izahı olduğuna kani değilim.»

«12 Eylül, mesela 1961 Anayasasını hep kötüledi geldi..»

DEMİREL — «Evet, her şeyin izahı olduğuna kani değilim. Ancak, her on senede bir defa niye Anayasa yaptığımızın üzerinde durulmalıdır. Bu bunalımdır. On senede bir defa Anayasa tartışması yapıyorsak, o zaman, Anayasa yapmamışız demektir. Eğer hakikaten milletçe savunulabilecek, milletin büyük çoğunluğu tarafından sahip çıkılabilecek ve devletin işlemesini sağlayacak bir Anayasa yapabilsek, her on senede bir, Anayasa meselesi karşımıza gelmez. Sanıyorum ki, Türkiye'nin her on senede bir Anayasa yapma mecburiyetinde kalması veya bir Anayasa arayışı içine girmesi, ifrattan - tefrite, bir uçtan öbür uca gidilmesinden doğuyor.

1961 Anayasası bir reaksiyon Anayasasıdır. Bir tepki Anayasasıdır. Tepki Anayasalarını yaşatmak mümkün değildir. Milletin, devletin, gerçek ihtiyaçlarına cevap vermekten çok, muayyen hassasiyetleri içine alacaktır. Mesela; 1961 Anayasası kudretli icraya hassas bir Anayasadır. Yani, 1950 - 1960 döneminde, büyük çoğunluğu bulunan tek parti idaresinin, tekrar ülke idaresine gelmemesi, ülkenin müesseselerle ve koalisyonlarla idare edilmesi, hedef alınır. Yani, kudretli icradan, parçalanmış icraya, iktidar yetkileri taksim edilmiş icraya Türkiye'yi götüren bir Anayasadır. Onunla da, ülke idare edilememiştir. Bizim zaten istediğimiz buydu. Aslına bakarsanız, sorumluluk, siyasi güçte idi. Fakat, siyasi gücün bu sorumluluğu yerine getirecek yetkisi yoktu.»

«O, özgürlüklere açılan bir Anayasa mıydı efendim?..»

DEMİREL — «Özgürlüklere açılan bir Anayasa ama, özgürlükler kâfi değil, özgürlükler lazım. Bu özgürlüklerin suiistimalini, kötü kullanılışını önleyemezseniz, o zaman da, anarşi olur, kargaşa olur. Devlet, özgürlükleri korumalıdır. Hem de kötü kullanılışın meydana getirdiği durumdan korumalıdır.»

«Şimdi şöyle bakalım: Dediklerine göre, 12 Eylül felsefesi ve 12 Eylülün getirdiği Anayasa da bu anlayışa uygun bir Anayasa değil mi, efendim? Özgürlükleri suiistimal ettirmemek için çalıştığını iddia eden ve kısıtlamalar getiren bir Anayasa değil mi?»

DEMİREL — «12 Eylül Anayasası daha çok devlete disiplin getirme hedefini alan bir Anayasadır. Yani, 1960 ihtilalinin ve ayaklanmasının veya devlete el koymasının adına ne derseniz deyin, karşı çıktığı tahrip ettiği kuvvetli bir icrayı yeniden ihya etme Anayasasıdır.»

«Evet, Sayın Evren de böyle diyor zaten...»

DEMİREL — «Şimdi, aslında 12 Eylül Anayasası üzerinde konuşmuyoruz. Sadece, 12 Mart Anayasasına değindiğiniz için bunları söyledim.

12 Eylül Anayasası üzerinde söyleyeceğim birçok şey vardır. Aslına bakarsanız, her üçünün de yapılış tarzı, bizatihi kendileri kadar önemlidir.

Şimdi, hukukta usul esasa tekaddüm eder. Usul o kadar önemli bir meseledir ki, esasta iyi bir şey bile yapsanız, doğru usule göre yapmamışsanız, onu yaşatmanız mümkün değildir. Ona ayrıca geleceğiz.

Şimdi ben, sualinize devam edeyim:

Şimdi, 12 Mart hakkındaki düşüncelerimi söyledim. 'Nedir?' sorusuna, 12 Eylüle geliyoruz. Tabii ki, 12 Eylül emir - komuta zinciri içerisinde yapılmıştır. Ve yine, İç Hizmet Kanununa dayanılarak yapılmıştır. İç Hizmet Kanununun 35. maddesine dayanılarak yapılmıştır. Her üçünün de, İç Hizmet Kanununun 35. maddesine dayanılarak yapılmış olması, her üçünün müştereğidir.»

«Burada bir şey söylemek istiyorum, efendim? Ordu İç Hizmet Talimatnamesi veya yasasının 35. maddesi 'korumak ve kollamak' diyor. Ama, Anayasa da Ordunun devlet içinde yerini tarif ediyor. Ordu, Başbakana karşı sorumlu,

Başbakan da Millet Meclisine karşı sorumlu oluyor. Sonra nasıl oluyor da, bir yasanın bir maddesi yeri geldiğinde Anayasanın çizdiği içeriğin üstünde bir madde gibi kabul ediliyor, darbe geliyor. Veya iktidarlar niçin Ordunun kendine özgü bu yasasını demokratikleştirme yoluna gitmemiştir ve gidilmiyor. Bir yasa maddesi Anayasasının üstünde bir madde midir değil midir? Bu da ayrı bir sorun...»

DEMİREL — «Aslında Türkiye'nin aşağı yukarı 100 seneyi aşan bir zamandan beri çabası Anayasa ve hukuk devleti olmaktır. Olmadığı için bu bunalımlar var. Demokrasiyi, cumhuriyeti koruyacaksınız. Atatürk ilkelerini koruyacaksınız. Kim koru derse koruyacaksınız. Yani *korunma ihtiyacı meydana geldiği yerde* ve bunun gereğinin yapılması icap ettiği, yapılacak şeyin ne olduğunu, ne zaman yapılacağını, nasıl yapılacağını birisi size söylemeyecek mi? Bunu *resen yapmaya kalkarsanız, o zaman Anayasadaki yerinizi yitirirsiniz. İç Hizmet Talimatının 35. maddesini Silahlı Kuvvetler komuta heyetinin istediği zaman, lüzum gördüğü zaman, kendilerine göre, icap ettiği zaman, Anayasayı aşabilecek gücün kendilerine verildiği şeklinde anlamak mümkün değildir.* Bu devlet fikrine, devletin teklifi prensibine, Anayasanın teklifi prensibine aykırıdır.»

«Ama, dayanakları ne oluyor?»

DEMİREL — *«Aslında zora başvurdunuz mu, bir şeye dayanmak mecburiyetinde değilsiniz.* Kullandığınız zordur. Şimdi bakınız; burda şunu söylemek istiyorum. Devletin her türlü tehdit ve tehlikeye karşı kendisini korumak için teşkil etmiş bulunduğu, eline silah verdiği, Silahlı Kuvvetler eğer bu gücü istedikleri zaman şu veya bu şekilde kullanmaya kalkarsa, bunu durduracak devletin ikinci bir Ordusu olmadığına göre, yapacağımız çok şey yoktur. Ve hele bu itiyat haline gelmişse ve zaman zaman milletin bir kısmı tarafından alkışlanıyorsa!.. Aslında bu çeşit hadiselerle karşılaşılmaması mümkün değildir. Neyi alkışlıyorsunuz? Alkışlayanlara soruyorum.. 1960'ı alkışlayanlar neyi alkışlıyor? Yahut, 1971'i alkışlayanlar neyi alkışlıyor? Neyi alkışlıyorsunuz?»

«12 Eylülü tabii ayırıyorsunuz?..»

DEMİREL — «Ayırıyorum. Çünkü, onun üzerinde başka mülahazalar var. Esasen onu tümü ile konuşmak için,

zihinler hazır değildir. Ülke hazır değildir. Ama, 1960'ı alkışlayanlar neyi alkışlıyorsunuz? Bir parlamentonun kapatılmasının nesini alkışlıyorsunuz? Bir parlamentoyu millet kapatsa, millet açsa, daha iyi değil mi? Neyi alkışlıyorsunuz?

Silahlı Kuvvetleri siyasete sokmuş olmayı alkışlıyorsunuz. Ama, şayet kendinizin hakkından gelemediğiniz bir siyasi gücü, Silahlı Kuvvetleri, onun üstüne yürüterek ezdirmenin, size huzur ve sükûn verdiğini veya size memnuniyet verdiğini söylüyorsanız —ki, bu çok acınacak bir hal olur— ama, bunlar olagelmiştir. Maksadım, kimseyi incitmek değil. Türk Devleti, her on senede bir bunalımla ileriye gitmiyor, geriye gidiyor. Demokrasiyi tahrip ederek veya cumhuriyetin kaidelerinden sıyrılarak, acaba demokrasiyi nasıl korumuş olursunuz? Bunun mantıki tarafı yok. Eğer demokrasiyi ve cumhuriyeti koruyacaksanız, onun prensiplerini tahrip etmeden, onun prensiplerine sadık kalarak, onun içinde kalarak koruyun. Esasen, korumak ve kollamaktan, bunun anlaşılması lazım. Yoksa kanun koyucu bir şeyin korunmasını, evvela onun tahribine bağlamaz. Bunun mantığı yoktur. Kaldı ki, İç Hizmet Kanununun 43. maddesi vardır, yani, İç Hizmet Kanununun 43. maddesi, taa cumhuriyetin başında konmuştur. Orduyu siyasetten tecrit etme hadisesidir. Şimdi bakınız; eğer Silahlı Kuvvetler komuta heyeti, devlete müdahaleye karar verirse, gelir Meclisi kapatırlarsa, hükümeti feshederlerse, devlet idaresini üstlerine alırlarsa, ne yapmış olurlar?.. Demokrasiyi ortadan kaldırmış olurlar..

Ne yapmış oluyorlar?.. *Millet iradesinin üstünlüğü yerine, Silahlı Kuvvetlerin iradesinin üstünlüğünü getirmiş oluyorlar. Bence, bu şekilde 'Cumhuriyete ve Atatürk ilkelerine hizmet ettik' iddialarını kabul etmek mümkün değil.* Nitekim, Atatürk, kendisi Silahlı Kuvvetlerin siyasete girmesine karşıdır. Devlet idaresini üstlendiğin zaman, Silahlı Kuvvetler olarak siyasete girmemiş olup da ne yapıyorsunuz? Tabii, siyasete giriyorsunuz.. Bunun siyaset olmadığını, Ordunun siyasete sokulmadığını iddia etmek de mümkün değildir. Bilfiil, devlet yönetimini üstünüze alıyorsunuz ve kararlar veriyorsunuz. O kararlar ki, askerlikle ilgili olan kararlar değil. İdare ile ilgili olan kararlar. Şimdi bence Atatürk'ü iyi anlamak lazım. Atatürk'ün iyi anlaşıl-

ması da, o kadar zor değil. Atatürk ne diyor?: 'Efendiler, Kumandanlar, askerlik vazife ve icabatını düşünürken ve tatbik ederken, dimağını siyasi mülahazaların tesirinde bulundurmaktan kaçınmalıdırlar. Siyasi cihetin icabatını düşünen başka vazifedarlar olduğunu unutmamalıdırlar,' diyor Atatürk.

Gayet açık söylüyor. 'Kumandanlar, siyasi mülahazaların tesirinde bulunmaktan kaçınmalıdırlar.' Atatürk; 'Memleketin genel hayatında, Orduyu siyasetten tecrit etmek ilkesi, cumhuriyetin daima sözünü ettiği bir esas noktadır' diyor.

Atatürk; 'Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ordusu, istilalar yapmak veya saltanatlar yıkmak veya saltanatlar kurmak için, şunun bunun elinde ihtiras aleti olmaktan münezzehtir' diyor.

Bunları anlamakta da güçlük çekmek, mümkün değildir.»

«*O zaman bu 43. madde, cumhuriyeti korumak ve kollamak, dış düşmanlara karşı konmuş bir madde mi ki, böyle yaptılar acaba?.*»

DEMİREL — «Hayır. Cumhuriyet içerden veya dışardan bir tehlikeye maruz kalırsa... bunu, herhalde dünyanın hangi memleketinde milletvekilleri bellerine tabanca koyup gider diye cevaplayamazsınız...»

«*Doğru.*»

DEMİREL — «Bu devlettir. Devletin Silahlı Kuvvetleri yapacaktır. Güvenlik kuvvetleri yapacaktır. O da bir tanedir. *Güvenlik, ihale yolu ile sağlanamaz ki!.. Milisle sağlanamaz ki!..*»

«*Ama, işte o da diyor ki...*»

DEMİREL — «Devletin polisi, jandarması, Ordusu var, o yapacaktır.

Gerek, 1924 Anayasasında, gerekse 1961 Anayasasında; 'Silahlı Kuvvetlerin Başkumandanlığı, Meclisin manevi şahsiyetinde mündemiçtir' deniliyor. Yani orası diyecek, üstün iradenin tecelli ettiği yer orası. Oraya, eğer Silahlı Kuvvetlerin kullanılması gerekecekse, hükümet o talimatı verecek, gelecek, Türkiye Büyük Millet Meclisinde, onun tasdikini alacaktır. Başka türlü, Silahlı Kuvvetleri kullanamazsınız.»

«*Dış için tabii!..*»

DEMİREL — «İç için de aynı şey. İç için de aynı şey.. Dış için ayrı, iç için ayrı güvenlik kuvveti yok ki?..»

«İçerde Türkiye tehlikeye düştü. 'Bunun kaygısı varken bir ordu bunu Meclisten nasıl geçirecekti?'»

DEMİREL — «Bunu takdir etmek Meclisin işidir. Herhalde bir memleketin tehlikeye düşmesi halinde, 'Tehlike yoktur' diyecek bir Meclis olmaz.. Nitekim, bunun nasıl işleyeceği de gerek 1924 Anayasasında, gerek 1961 Anayasasında, gerek 1982 Anayasasında belirtilmiştir.»

«Doğru..»

DEMİREL — «1961 Anayasasının 124. maddesi vardır. Sıkıyönetim ilan eder.»

«Evet.»

DEMİREL — «Ve sıkıyönetim ilan etmek demek, Silahlı Kuvvetlere, polisin, jandarmanın yapamadığı bu işi sen yap demektir. Ve siz sıkıyönetim ilan edinceye kadar, Silahlı Kuvvetler kendiliğinden o göreve gitmezler. 5442 sayılı kanunun valilere verdiği çağırma yetkisinin dışında.. Ve siz bu sıkıyönetimi ilan ettiğiniz takdirde, Silahlı Kuvvetler derhal o göreve başlarlar. Eğer Meclis, bu sıkıyönetimi 48 saat zarfında tasdik etmezse Silahlı Kuvvetler o vazifeyi yapmaya devam etmezler.»

«Yani diyorsunuz ki, sıkıyönetimler bir nevi Meclise niyabetten Ordunun o tehlikeyi önleme hareketidir.»

DEMİREL — «Meclise niyabet değil, hayır Meclisin emriyle... Önleme görevi, Silahlı Kuvvetlerin. Meclisin değil. Onu harekete geçirme Meclisin.»

«Buyruğuyla...»

DEMİREL — «Emriyle tabii. Şimdi yine Atatürk'ün üçüncü bir sözü daha var: 'Efendiler! Mebus olan Erkânı Harbiye Umumiye Reisi ve Kumandanlar!.. Orduda siyasetle alakadar unsur bulunmasındaki mahsuru takdir ederek, bu baptaki teklifimi üstün telakki ve bana fiilen itimatlarını söylediktен sonra, Cevat ve Cafer Tayyar Paşaların müfettişlik ve kumandanlıkta kalmaları caiz görülmez, görülemez.. Binaenaleyh, derhal askeri vazifesinden istifa ederler' diyor Atatürk.

Atatürk annesinin mezarı başında 'hâkimiyet-i milliye namusumdur. Onun uğrunda canımı feda ederim' diyor.

Şimdi eğer Silahlı Kuvvetler komuta heyeti, Meclisi kapatmaya, hükümeti fesh etmeye karar verirlerse, o bir defa hâkimiyet-i milliyenin üstünlüğünün ortadan kaldırılmasıdır. Binaenaleyh, *bu bunalımlarda yapılan şeylerin Atatürk ilkelerine uygun olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Anayasalara uygun olduğunu iddia etmek de mümkün değildir. Onun için bütün bunlar büyük bunalımlardır.* Adına ne derseniz deyiniz.

Burada kollanan ve korunan ortadan kalkıyorsa ki, ortadan kalkan rejim olarak, demokrasi rejimidir, cumhuriyettir. Buna rağmen adına Türkiye Cumhuriyeti diyebilir misiniz? Ama artık o cumhuriyet değildir, artık o, askeri idaredir. Yani, korunan, korunması lazım gelen, kollanması lazım geleni ortadan kaldırıyorsanız, onu nasıl korumuş ve kollamış olursunuz?.. Herhalde, Türkiye bu çelişkiye, daha doğrusu bu çıkmaza, bir çözüm bulacak.»

«*Evet, tabii..*»

DEMİREL — «Bakınız ne oluyor.. *Devletin işlerliğini sağlayalım diyoruz, her defasında rejimi bir kenara bırakıyoruz. Rejimin içerisinde meseleleri halletmek yerine. onun dışına çıkıp, askeri idareye müracaat ediyoruz.* O devleti çalıştıramazsınız, çünkü, devleti götürenler, administrasyon veya siyasi kadro bilir ki, bir yerden sonra eğer fedakârlık yapmaya veya görevlerini büyük bir feragatla yapmaya, hevesle yapmaya, cesaretle yapmaya kalkarlarsa, başlarına dert gelir. Nitekim de öyle olagelmiştir. O zaman da, o devlet işlemez. Devlet, bir hadiseyle karşı karşıya kalınca, halktan parlamentoya kadar, en küçük memurdan, en büyük memura kadar, nasıl olsa asker gelir beklentisine girdi mi, o devlet işlemez ve ikide bir, bu çeşit işlerin içine girdikten sonra da, asker hem disiplininden, hem eğitiminden çok şey kaybeder ve bir gün, gene iç ve dış tehlikeler dolayısı ile lazım olacağı zaman, o görevini yapmakta sıkıntılar içine düşer. Askerini siyasete sokup da zarar görmemiş bir devlet, tasavvur edemiyorum.»

«*Bunlar çok doğru efendim. Tabii de, 'rejim işlemiyor' savı kamuoyunda da, halkta da yerleşirse ona ne demeli?.*»

DEMİREL — «Rejimin işlemeyişinin sebebi de, her on senede bir müdahaledir. Her on senede bir müdahale olduğunda, o ülkede rejim nasıl işleyecektir. Rejimin işleme-

sine müsaade etmiyorsunuz ki. Daha Türkiye'de millet içinden çıkardığı bir iktidarı görevden uzaklaştırıp yerine kendi oyuyla bir iktidar getirmedi. 1950 iktidarını 1960'ta ihtilal götürdü, ben koalisyonları saymıyorum. 1965 iktidarını 1971'de yine muhtıra götürdü ve 1971'den 1979'a kadar da zaten tek parti iktidara gelmedi. 1979 seçimleri sebebi ile, biz azınlık hükümeti olduk. Hem Meclisini, hem hükümetini gene bir askeri idare götürdü. Nasıl işleyecek burada rejim yani?.. Ve bu aslında, halkı siyasetten de uzaklaştırıyor. Geniş çapta uzaklaştırıyor. Çünkü *her defasında, gerek 1960'ta, gerek 1971'de, gerekse 1980'de kötülenen, siyasetçidir. Hele 1980'de... Hepsinde de kötülenmiştir ya...* 1960 sonrasında siyasi kadroların bir kısmı kuyruktur, horlanmıştır, itilip kakılmıştır. *1980 sonrasında ise, siyasetçinin tümü, tencere pisletendir.* Ve bakınız, Danışma Meclisine herkes girebilmiş, siyasetçi girememiştir. Bir partiye kayıtlı olmak dahi, Danışma Meclisine girmemeyi sağlamıştır. Binaenaleyh, arkasından referandum yapılacak, referandumda sandık başına müşahit olarak herkesi almışlardır da, herhangi bir partiye üye olan kimseyi almamışlardır. Ve nihayet, partilerin kuruluşuna gelindiği zaman, partilerin il ve ilçe teşkilatlarına, eski partilere üye olanları yine kuruculuğa almamışlardır. Parlamento kadrolarını, bu kuruluşlara, yani kurucu olmaya almamışlardır. Ee, siyasetçinin bu kadar itilip kakıldığı bir yerde ve herkesin kusurunun, nerde ise, sadece Anayasa haklarını kullanmak olduğu bir yerde, herhalde rejimi işletmek, kolay bir şey değildir. Bir defa, Türkiye bir şeye karar verecek, demokrasiyi yaşatmak istiyor mu, istemiyor mu? Demokrasiyi yaşatmak istiyorsa, oyunu, kaidelerine göre oynayacaktır.

Vatandaşına hak diye tanıdığını, sonra suç saymak, aslında tuzaktır. Vatandaşını tuzağa bastıran devlet olmaz.»

«*Bu rejimi işletmeden söz ederken, bunun içinde, elbette sivil otorite ile, askeri otoritenin de, beraber işlemesini mi amaçlıyorsunuz?..*»

DEMİREL — «Hayır, beraber işletme diye bir şey olmaz.»

«*Beraberlikten kastım, devletin güçleri olarak...*»

DEMİREL — «*Bir karma idare olmaz. Aslına bakarsanız sivil idarenin mutlak söz sahibi olmadığı rejimin adına demokrasi demezler.* Biz demokrasiyi istemiyoruz, deyin, bu bir çözümdür. İstiyoruz diyenler çıkarlar, onlar da kendi mücadelelerini meşru zeminlerde yaparlar. İstemiyoruz diyenler de.. Ama bir Anayasa yapacaksınız, bu Anayasada herkesin yerini belirteceksiniz. Bir Meclis olacak, milletin hür ve serbest oylarıyla seçilmiş, gelmiş olacak. Milletin hür ve serbest oylarıyla seçilmiş, gelmiş olmayan bir Meclis, Meclis değildir, temsili Meclis değildir. Gerçek bir Meclistir. Sonra devlet teşkilatı olacak, ülkenin mahkemeleri olacak, yargı teşkilatı olacak yani, topyekûn.. Güvenlik kuvvetleri mutlak manada hükümetin ve Meclisin emrinde olacak. Başka türlüsü düşünülmez ki... *İktidar taksim kabul etmez. Hatta görüşülemez.* İktidar taksimi görüştüğünüz yerde, devlet işlemez. Veya herkes, yerini ve görevini bilecektir. Yetkisini de bilecektir ve buna razı olacaktır ve bunu ifa edecektir. Eğer bu görevler ifa edilmiyorsa birisi onu ettirecek... Hükümet görev ifa etmiyorsa, Meclis ettirecek. Eğer güvenlik kuvvetleri görev ifa etmiyorsa, hükümetler ve Meclis ifa ettirecek. Eğer idare görev ifa etmiyorsa, hükümetler ve Meclis yine ettirecek. Yani şöyle olacak. Eğer hükümet ettiremiyorsa, Meclis, hükümeti alaşağı edip, yerine yeni hükümet getirecek. Beraber idare edecekler değil, Meclis onun tepesinde duracak. Başka bir yol düşünülemez. Başka bir şey işlemez de, zaten.

Şimdi, burada *her üç hadisede de müşterekler var. Her üçünde de hedefte Çankaya var. Her üçü de asker nüfuzuna dayanıyor.* Gerekçelerinde değişiklikler var. Mesela; 1960 ihtilali veyahut darbesi, ne derseniz deyin ona, bir kuvvetli icraya karşıdır. 1980 darbesi, kuvvetli icra aramaktadır. 1971 reformcudur. Mesela; toprak reformcusudur. 1980 böyle bir şeyin peşinde değildir. Ayrıca, 1971 sonrasında satın alınmış araziyi dağıtmaya dahi yönelmiştir. Kanun hazırlanmış ama, sevk edilmemiş, çıkmamış, ayrı mesele... Yani, on sene içerisinde, birinde ihtilale gerekçe sayılan bir mesele, diğerinde tamamen yer ve yön değiştirebilmektedir. Bunlar, Türkiye için istikrar alametleri değildir.»

«*Gelecek için mi söylüyorsunuz?..*»

DEMİREL — «Geçmişte olamamış ki zaten.. Gelecek için de, istikrar alametleri değildir. Şimdi, benim bu konu-

larda fikirlerim yeni değildir. 1980 sonrasında ben bunları düşündüm, söylüyorum. 1980 öncesinde de ben bunların hepsini söyledim. 1977 tarihinde basılmış bulunan 'Büyük Türkiye' adlı, benim çeşitli konuşmalarımı toplayan kitabın on beşinci sayfasında, 'Biz, millet tarafından seçilmiş olmanın yerine hiçbir şeyin kaim olamayacağını, en büyük güç olarak yerleştirmeye mecburuz,' diyorum. Yine bu kitabın otuzuncu sayfasında; 'Bütün vatandaşlar; cumhuriyeti, demokrasiyi, meşruiyeti, müdafaa etmekte kayıtsız şartsız birleşmelidirler.' Yine bu kitabın 42, 43. sayfalarında, 'Hangi şekilde tarif edilirse edilsin demokrasinin, milletin kendi kendini idare etmesinden başka sistem olduğu iddia olunamaz. Gerçekten bir ülkede son sözün sahibi millet değilse, milletin kararı itirazsız, kesin, icabına uyulması zaruri, uygulanması mecburi değilse, o ülkede milletin kendisini idare ettiği kendi kaderini kendisinin tayin ettiği, cumhuriyet ve demokrasinin mevcut olduğu söz konusu olamaz.' Yani şimdi benim bu söylediklerimin aksini söyleyecek kişi arıyorum veya kişiler arıyorum. Çoktandır da arıyorum. Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olması, demokrasinin vazgeçilmez şartıdır. Yine bu kitabın 45. sayfasında, 'İktidar kavgasını açık siyasi mücadeleler haline getirmek, büyük bunalımları önlemenin en önemli şartıdır. Onun için memleketi kimin idare edeceği, memleketi idare edeceklerin kuvveti nereden ve nasıl alacakları açıklığa kavuşturulmuş, usule bağlanmış olmalıdır. Memleketi milletin hür iradesiyle seçtiği kişi ve heyetlerin idare etmesi, kuvvetin yegâne kaynağının millet olması, kuvvetin bu kaynaktan alınması, demokrasinin, milli egemenlik prensibinin tabi bir neticesidir.' Bu kurallara titizlikle uyulursa hedefe ulaşılır, sanıyorum. Şimdi yine burada dönüp dolaşıp geliyorum.

Bunlar olmadıkça, demokrasi olmaz. Bunlar olmazsa olmaz... Şartlarıdır. Biz bu konuya girmişken, bir husus daha söylemek istiyorum. Birleşmiş Milletlerin, 1985 senesinde yani, bir süre önce basmış bulunduğu bir raporda bir enteresan paragraf var. 'Dünyada birçok ülkeler vardır ki, buralarda anarşi ve terör neticede askeri hükümetler getirir'...»

«*Yani, Birleşmiş Milletler raporuna göre...*»

DEMİREL — «Evet. *Birleşmiş Milletlerin 1985 tarihli raporuna göre, 56 memlekette, askeri hükümetler vardır.* Bu

raporda; 'Bütün askeri hükümetler veya askeri idareler, meşruiyet meselesi ile karşı karşıyadır. Bunun kökeninde, neden o toplumun başka grupları değil de, askerler, millet işlerini yönetmek yetkisine ve hakkına sahiptirler meselesi yatar. Neden başkaları değil de askerler?.. Genellikle bunu askerlerin, memleket meselelerini çözmede en müsait durum olduğu şeklinde ibra etmeye çalışırlar. Ancak, pek çok ahvalde, askeri idareler mesele çözememiş, hiç değilse meseleleri çözdüğüne büyük halk kitlelerini inandıramamıştır. Bu gibi ahvalde, askeri idareleri işbaşından uzaklaştırmanın normal bir mekanizması yoktur. Askeri idareler kendi vaziyetlerini, kendi iktidarlarının devamını kendi kuvvetleriyle savunmak mecburiyetinde kalırlar. Bu, bir bakıma şiddeti doğurur. Zira, ya güç kullanmak sureti ile iktidarda kalırlar veya güç, yani zor kullanmak sureti ile iktidarda kalırlar veya zor kullanılarak iktidardan giderler,' deniliyor.»

SORUMLU KİM?

«Ama Türkiye'de böyle olmadı.»

DEMİREL — «Ben Türkiye için söylemiyorum.»

«Genelde...»

DEMİREL — «Evet. Askeri idareler için söylüyorum. Türkiye'de ne olduğu, ne olmadığı ayrı mesele. Yani dünya tatbikatını söylüyorum. Şimdi bundan sonraki sualinizin içinde, bu meselelere, yine değineceğiz.»

«Şimdi soru 12'ye geçiyorum ben... 12 Mart ve 12 Eylül üzerine değinmek istiyorum. Siz, iki dönem Başbakandınız. 12 Mart 1971'de olan olaylar üzerinden zaman geçti ama; 1985'te, 12 Mart üzerine çok şey yazıldı, çok açıklama yapıldı. Buna göre bir değerlendirme yapıp asker kesimi ve sivil kesimin hatalarını söyleyebiliyor musunuz? 12 Eylülden 5 yıl geçti. 12 Eylülün bir zorunluluk olduğunu kabul eder misiniz? Yani yapılmasaydı ne olabilirdi? Ve 'ne olurdu' yargısı kamuoyunda bazen yer yer söylenen yazılan bir soru efendim...»

DEMİREL — «Evet. Bir bunalım var, orta yerde. Gerek 12 Mart, gerek 12 Eylül, gerek 27 Mayıs. Hepsi bunalımdır. Bu bunalımlarda sivil kanat, askeri kanat veya siviller, askerler gibi ayrımlar yerine, meseleyi biraz daha başka istikametten bakarak değerlendirmek lazım. Bir defa devlet meselesinin üstünde durmak lazım. Bir ülkede devlet varsa, bu devlet aslında Türkiye dendiği zaman, Türkiye Cumhuriyeti dendiği zaman Türkiye Cumhuriyeti deyip kalmıyorsunuz ki. Türkiye Cumhuriyeti Devleti diyorsunuz. Binaenaleyh, *bu devlet bir Anayasa devleti ise bu Anayasa devletinde herkesin yeri, yetkileri, görevleri bellidir. Anayasa içerisinde kalarak, hukukun içerisinde kalarak, 'meseleler hallolmuyor' kanaatine gelmişseniz, ya Anayasada kusur vardır, ya devletinizin işleyişinde kusur vardır. Bunları düzeltmek varken, tümüyle her şeyi ortadan kaldırarak, âdeta kudreti eline geçirenlerin Anayasa biziz şeklindeki hareketi, Anayasalara olan inancı da, ortadan kaldırıyor.*

Çünkü, her on senede bir eğer Anayasa tümüyle ortadan kalkıyorsa, nasıl bunalımlar itiyat haline geliyorsa, Anayasalara inançsızlığa da halk alışıyor. Üstün iradeye hürmet de ortadan kalkıyor. Hatta, üstün irade hakkına sahip olan millet böyle bir hakta şüpheye düşüyor. Hakikaten benim böyle bir hakkım var mı diye... Ve böyle bir hakta şüpheye düştüğü gibi, bu hakka sahipliğini de bir kenara atıyor. O zaman bir nemelazımcılıktır gidiyor. Memleket nasıl idare edilirse edilsin noktasına geliyor. Kim idare etsin, noktasına geliyor. Kim olsa idare eder, gibi bir yerlere geliyor. Bundan memleket çok büyük zararlar görür. Şimdi ben derim ki, Türkiye, devleti işletmenin yolunu aramalıdır. Probleme şöyle bir bakalım. Mesela problem, anarşi ve terördür. Anarşi ve terör karşısında devlet işlemiyor, niye işlemiyor devlet, anarşi ve terör karşısında ne yapılması lazımdır? Ve o niye yapılmıyor? Eğer problem buysa, diyelim ki, anarşi ve terör hadisesi şu sebepten, bu sebepten kaynaklanmış. Yapılacak iş devlet olarak bunun üstüne varıp bunu söndürmektir. Bunu kim yapacaktır? Herhalde bunu ahali kendi yapsın, dediğiniz takdirde, devlete lüzum yoktur. Bu daha çok büyük kargaşadır. Ahaliye bunu bıraktığınız takdirde, işte ahaliyi birbirine kırdırırsınız. Bunu devlet yapacaktır. Devletin güçleri yapacaktır. Yapılamıyor, gerekçe olmaz. Üstüne varacak ve söndürecek. Esasen devlet, bunun üstüne varıp da söndüremiyorsa işte aslında sivil de asker de bunlarda birtakım kusurlar aramak yerine neden varılamamış? Neden söndürülememişi arayıp bulmalı. Birtakım kötülemelere giderek, geride kalmış hadiseleri layıkıyla tartışarak bilmenin imkânı yokken hiçbir anlam taşımaz. Hadise şudur ki; Türkiye kendisine musallat olmuş bir yangını söndürememiş. Ben kusur aramaktan ziyade, niye söndürememiş? Söndürmesi için ne yapması lazımmış, devletin ne eksiklikleri varmış? Bunların aranması taraftarıyım.»

«Bu muhakkak... Bugün için tabii... Aslında o gün için...»

DEMİREL — «İleriye, ileriye bakarak...»

«Tabii, onu demek istiyorum. O zaman yani söndüremediğinize göre zorunluluk haline gelmiş. Onu soruyorum?»

DEMİREL — «Söndüremediği bir vakıa. Şimdi söndüremediği bir vakıa olunca, daha sonra söndürdüğü de bir vakıa... Demek bu sönmeyecek kadar, devleti aşacak kadar

büyük bir şey değil. Nitekim, biraz sonra anarşi meselesine geldiğimiz zaman göreceğiz. Bugün Türkiye, bu yasaklar memleketi olan Türkiye bunun neden söndürülemediğini tartışamaz. Ve yanlış anlamalara gelecek bir sürü lüzumsuz şeye sebep olabilir. Gelin neden söndürememiş... Cinayet işleyen adamın yakasına yapışamamışsınız. Cinayet işleyen adamın yakasına yapışamamak hatadır.»

«*Notlarıma baktığımda efendim, kitabı yazarken genelde yorumlarda devletin terörün yakasına yapışmamasındaki genel sorumluluğu sıkıyönetimlere yükleyen bir anlayış da var. Belki bir ima, ama konuşmalarınızdan açıkça bu sorumluluk görülüyor...*»

DEMİREL — «*Birtakım yerleri sorumlu tutmam falan sözkonusu değil. Daha doğrusu tartışılacak mesele değil.* Dönelim Anayasa devletinin çerçevesine. Türkiye Cumhuriyeti bir devlet mi? Evet. *Devletse kuruluşları var, bir zincir. Her kuruluşun görevi var, ne zaman ne yapılacağı düşünülmüş. Ben 1978 senesinin 21 Eylülünde devlet her şeyi düşünmüş de, kendi güvenliğini düşünmemiş mi, diye haykırıyordum. 'Milli Güvenlik Kurulu neredesiniz?..' diyordum. 'Memleket yanıyor' diyordum. 'Ne güne lazımsınız?..' diyordum. Ve ben, 'Bugüne lazımsınız...' diyordum.* Neden bunu diyordum, çünkü, bu Anayasanın yani, 1961 Anayasasının 1971 tadili, 1971 - 1972 tadilindeki 110. madde diyor ki; 'Milli Güvenliğin sağlanmasında, Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasında, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı, Bakanlar Kurulu sorumludur. Genelkurmay Başkanı, Silahlı Kuvvetlerin Komutanıdır. Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil edilir.'

Bir zincir var orta yerde.. Şimdi devam ediyoruz...

'Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanınca atanır. Genelkurmay Başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı, Başbakana karşı sorumludur,' deniyor. Yani, Genelkurmay Başkanı, 'Müstakildir' demiyor, 'sorumludur' diyor.

111'inci maddede de; 'Milli Güvenlik Kurulu, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, kanunun gösterdiği bakanlar ve kuvvet komutanlarından kurulur. Milli Güvenlik Kuruluna, Cumhurbaşkanı başkanlık eder. Bulunmadığı zaman bu gö-

revi, Başbakan yapar. Milli Güvenlik Kurulu, milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında, gerekli temel görüşleri, Bakanlar Kuruluna tavsiye eder' deniyor.

Geliyorum, 124. maddeye... 'Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren veya Anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelen yaygın şiddet hareketleri hakkında, kesin belirtilerin ortaya çıkması sebebi ile Bakanlar Kurulu, süresi 2 ayı aşmamak üzere yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde, sıkıyönetim ilan edebilir. Bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamasına sunar' deniyor. Binaenaleyh, Türkiye Cumhuriyeti Devletinde, mekanizma, güvenlik mekanizması, Anayasanın 110. 111 ve 124. maddeleri ile tayin edilmiş. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının maddelerini işlemiş ama, yangını söndürememiş.»

«*Şimdi burda, tabii askerlerin karşı iddiasına bakmak lazım: Milli Güvenlik Kurullarında biz alınması gereken her türlü tedbiri, önlemi söyledik. Fakat bunlar, Anayasanın çizdiği şematik içinde de, yerine getirilmedi. Anarşi bastırılamadı, diyorlar.*»

DEMİREL — «Bunu savunmak pek kolay değil, aslında... Çünkü, ondan sonra bastırılmış. *Aslına bakarsanız ondan sonra alınan yetkiler vs. anarşinin daha önce bastırılamayıp da, daha sonra nasıl bastırıldığını izah etmez.*»

«*Şimdi burada, çok ilginç bir soru göründü: 1980 öncesi bastırılamıyor da, 12 Eylül 1980'in ertesi günü neden anarşi birdenbire duruyor ya da diyelim ki, anarşi ve terörde sayı açısından bir düşme görülüyor, neden sizce?*»

DEMİREL — «Ertesi gün düşmedi. Ertesi gün ortadan kalkmadı. Ama çok kısa bir süre sonra ortadan kalktı.»

«*Evet. 15 - 20 gün, 1 ay veya...*»

DEMİREL — «Tabii. *Türkiye, bu sualin cevabını bulma mecburiyetinde.*»

«*Yani, size göre bunun açıklaması nedir. Bu, çok önemli. Çünkü bu, batının da sürekli sorduğu bir soru, Türkiye' deki aydın kişilerin de sorduğu bir soru, hatta halkın da yer*

yer bize sorduğu bir soru. 12 Eylül öncesi olan anarşiyi neden söndüremedi de devlet, 12 Eylülden hemen sonra durdu?»

DEMIREL — «*Bu, şunu gösterir. Demek ki, anarşi aşılamayacak bir güç değilmiş.* Devletin gücünün bu işi aşamayacak bir durumda olduğunu söylemek mümkün değil. Şimdi yetkimiz yoktu deniyor, 1978 senesinin 26 Aralığında sıkıyönetim ilan ediliyor.»

«*Kahramanmaraş'ta...*»

DEMİREL — «Evet, 1978 senesinde, 1979 senesinde yangın devam ediyor.»

«*Evet?*»

DEMİREL — «1978 senesinde de yangın var ama, 1978 senesinde sıkıyönetim yok. Kahramanmaraş'a kadar sıkıyönetim yok.»

«*26 Aralık 1978'e kadar...*»

DEMİREL — «Şimdi bütün 1979 senesi boyunca sıkıyönetim var. 1979 senesi ve bu sıkıyönetimin olduğu süre içerisinde anarşi azalarak gitmiyor. Artarak gidiyor.»

«*Anarşi sıkıyönetim bölgelerinde mi artarak gidiyor, efendim?*»

DEMİREL — «Sıkıyönetim olduğu yerlerde artarak gidiyor. Bakınız; 26 Aralık 1978 tarihinde gerçi Kahramanmaraş'ta sıkıyönetim ilan ediliyor, ama aynı zamanda, 13 ilde daha ilan ediliyor. Demek ki, o tarihe kadar, 13 ilde sıkıyönetimin ilanını gerektirecek bir durum hasıl olmuş. Belki geç bile kalınmış. *Sıkıyönetim ilan edildiği zaman acaba, sıkıyönetim idarelerinin veya Genelkurmayın ellerindeki yetkilerin bu işi başarı ile halledebileceklerine, yetip yetmeyeceğini bilmiyorlar mıydı?*»

«*Ki, yetki istemediler, diyorsunuz.*»

DEMİREL — «Bir yetki talebi yok, orta yerde. Birtakım kanunlar var, var da, bu kanunlar çıkarılsın, talepleri var da o kanunlar çıkarılmış. Biz 1978 - 1979 senesinin Kasımında Türkiye'nin idaresini aldığımız zaman devlet caydırıcılığını zaten kaybetmişti. Caydırıcılığını kayıp hadisesi şudur: Sıkıyönetim var. En son müracaat edeceğiniz Anayasa tedbiri. Sıkıyönetimin olduğu yerlerde hadiseler azalmıyor, artıyor. Bu, devletin hangi sebeple olursa olsun, caydırıcılığını kaybetmesi hadisesidir. Esas bunun üzerinde durmak lazım. Şimdi, bundan sonra yetki isteniyor. Kanunlar deni-

yor, çıkarılıyor. Şubat 1980'de bu kanunların hepsi çıkarılmış.»

«*Evet. CHP zamanında hazırlanıp Meclise gelen ve sizin benimsediğiniz...*»

DEMİREL — «Peki bu kanunlar lâzım idiyse, aslında bu kanunların ihtiyaç olarak gösterilmesi, 1978 senesinin Eylülündedir.»

«*Bülent Ecevit'in size başvurusu vardı.*»

DEMİREL — «Evet. 1978 senesinin Eylülünden, 1979 senesinin Eylülüne, aşağı yukarı bir sene geçmiştir ve bu bir sene içerisinde de 2500 vatandaş ölmüştür. Acaba, 2500 vatandaş az mı? Mademki eksik yetkisizlikti de, acaba o zaman niye hiçbir talep vaki olmamıştır?.. Yahut, bu talep vaki olmuş da, niye takip vaki olmamıştır?.. Nihayet, 16 Ağustos 1979 tarihinde Milli Güvenlik Kurulunun çıkardığı tebliği ortaya getirin. Bu tebliğ, Türkiye'de anarşinin hemen hemen bastırılmak üzere olduğunu, ortalığın sütliman olduğunu gösteriyor. Hemen hemen ona yakın gösteriyor.»

«*Onlar belli de.. Peki efendim, 1980 Şubatında siz, daha önceki önemli yasaları çıkardınız...*»

DEMİREL — «Hepsini çıkardım.»

«*Yeniden yetki talebiyle mi geldi Ordu?*»

DEMİREL — «Yeniden yetki talebi nisanda geldi.»

«*Ne gibi bir gerekçe kondu? İstenilen verilmiş, niçin yeniden yetki isteniyor?..*»

DEMİREL — «Bakınız; 2 Ocak 1980 tarihli 'UYARI MEKTUBU' dolayısı ile..

Ben, *komutanlarla konuştuğum zaman, bana, sıkıyönetimin başarılı olamadığını, bundan komutanların sıkıldığını ve bunun üzüntüye sebep olduğunu, söylediler.* Biz, niye oturduk, neyi konuştuk? 'Gelin sıkıyönetimi başarılı yapalım, ne lazımsa onu yapalım' diyen benim. Yapamadık. 'Gelin bu meseleyi hepimizin meselesi olarak düşünelim ve hep beraber düşünelim, bu bir milli meseledir. Bunun siyasi tarafı yoktur' diyen, yine benim. Ve hepimiz dediğimiz zaman, o işi muallakta da bırakmıyoruz. Görevli olan komutanlar var. Görevli olan hükümet var. Sıkıyönetim hükümete karşı sorumlu ama, sıkıyönetimi bilfiil yürüten komutanlar var. Her şey, Genelkurmaya bağlı. Binaenaleyh, 'Gelin bu işi beraber düşünelim, ne lazımsa onu yapalım...' diye oturduk.

Yani 1980 senesinin başında, aşağı yukarı, 12 ay sürmüş bulunan bir sıkıyönetimin başarılı olduğunu kimse söyleyemez. Niye başarılı olamıyor ya da olmamış? 'Yetki yokluğundan' idi ise, o zamana kadar istense idi?... Gidip, 'Bu yetkileri çıkarın' demesi lazımdı. Biz hükümet olunca mı yetki ihtiyacı çıkıyor ortaya?..

Yani, şimdi bunların hepsi geride kalmış fakat, devletin neden işlemediğine bakmak lazım. Kaldı ki, mevcut yetkilerin tümüyle kullanılmış olup olmadığını her defasında ben sordum. 'Mevcut yetkileri bir kullanın bakalım' dedim. Hem, cinayet işleyenin yakasına yapışmak için 'yetki yok' denebilir mi?..»

«Eğer komutanlarla konuşmalarınıza bakılırsa...»

DEMİREL — «Sadece sormadım. Kullanın diye de söyledim. Kaldı ki, 12 Mart hadisesi sonunda sıkıyönetim ilan edildi. Birtakım çeteler yine o gün de vardı. O çeteleri ortadan kaldıran o zamanki komutanların yetkileri daha da azdı. Onlar her 6 ayda bir yetki talebiyle gelmediler. Bunları da söyledik.»

«Ama diyorlar ki, çağ değişti. 1971'deki çağla, terör ortamıyla 1980 öncesinin terör ortamı aynı değildir.»

DEMİREL — «Doğru! Ama, devletin kuvveti de ondan çok farklı. 1971'in devletiyle 1980'in devleti aynı değil ki. Her şeyiyle çok farklı.»

«Yalnız buna karşı, 12 Eylülden önce Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in açık konuşmalarında, mesajlarında bir cümle var. Diyor ki, 'Sıkıyönetimlerin başarısız olduğunu iddia ederek, anarşinin sönmemesini askerlere yüklemek insafsızlıktır, yanlıştır...»

DEMİREL — «Bunu kimse söylemiyor. Kendileri söylüyor. Sıkıyönetimin başarısız olduğunu kendileri söylüyor. Başarılı olsa, kan dökülmeye devam etmezdi. 12 Eylül olmazdı.»

«Ama tabii o kapalı toplantılarda...»

DEMİREL — «4 Aralık 1979'da söylüyor ve 4 Ocak 1980, 6 - 7 Ocak 1980 tarihli toplantılarda söylüyor.»

«Yani uyarı mektubundan sonra sizin yaptığınız toplantılarda?»

DEMİREL — «Evvelinde de söylüyor.»

«Evet, 4 Aralık 1979'da başlıyor. Ordu komutanları da söylüyor.»

DEMİREL — «Ordu komutanları da, sıkıyönetimin bu işin içinden çıkamadığını söylüyor.»

«Peki efendim bu, 12 Eylüle gelişte bir psikolojik neden midir? Ordu bakımından psikolojik diyorum.»

DEMİREL — «Neyi kastediyorsunuz?..»

«Şu bakımdan, görev almış görünen komutanlar için manzara o ki, sıkıyönetim bölgelerinde anarşi azalacağına çoğalıyor. Ve askerler başaramıyor gibi kamuoyunda bir görüntü, izlenim çıkıyor. Bunun verdiği bir psikolojik baskı da olabilir mi?»

DEMİREL — «Bir şey diyemeyeceğim. Epeyce zaman geçti hadisenin üzerinden. Yalnız bir şey diyeceğim. Genellikle çok partili rejimle, bizim tatbikatımızda Silahlı Kuvvetler, ciddi meseleler karşısında çok fazla kalmadı. Yani bu anarşi hadisesinin dışında. Çok partili rejimde Silahlı Kuvvetler nasıl fonksiyon yapacak? Çünkü, çok partili rejimde bir hükümet olacak. Bu Türkiye Cumhuriyeti hükümetidir. Ama bir partiye dayanır. Eğer Silahlı Kuvvetler bir görev yaparsa, bunu tenkit edenler olacaktır. Bu tenkitlerin, zaman zaman birtakım çekingenlikler yarattığı bir gerçek. *Eğer Silahlı Kuvvetler bir parti hükümetinin bulunduğu bir ülkede —yani Türkiye şartları için konuşuyorum— bu görevlerini yaparken birtakım psikozlara kendilerini kaptırırlarsa, sonradan acaba bize hesap sorarlar mı? Yani başka güçler acaba bize hesap sorar mı, gibi birtakım psikozlara kendilerini kaptırırlarsa, yani bir Mustafa Muğlalı, bir Erdelhun psikozuna kendilerini kaptırırlarsa görev yapmakta birtakım tereddütler hasıl olabilir.* Genelde bu çeşit tesirlerin meydana getirdiği birtakım tereddütlerin olmadığını söylemek mümkün değildir.»

«Siz, komutanlarla yaptığınız konuşmalarda bunu hissettiniz mi, efendim?»

DEMİREL — «Ben bunu durup durduğum yerde söylemiyorum.»

«Anlıyorum, efendim. Şimdi burada bir şey daha sormak istiyorum. Bu anarşinin en önemli odak noktalarından birisi İstanbul. Anarşinin yüzde 30 - 35'i orada dönüyor. Ve o sırada komutan da Sayın Üruğ. Bir konuşması var, sizinle.

Elimdeki notlara göre söylüyorum: 'İktidar yanlısı gazeteler, bizi suçluyor, sıkıyönetimleri, çözemediniz anarşiyi diye, sol basında işkence yapıyorsunuz. zorbalık yapıyorsunuz. Biz ortada kaldık' gibi önemli bir etken getiriyor...»

DEMİREL — «Görev yapılması tereddütü götürmez. Görev anlayışı da tereddütü götürmez. Kanunlar gayet sarih. Adam öldürenlere karşı görev yapmayıp da ne zaman görev yapacaksınız? Eğer adam öldürenleri yakalar, mahkemelere verir, mahkemeler bunları cezalandırırsa size neden böyle yaptınız diye kimse sormaz. Sorsa bir şey olmaz.»

«İşte burda bir soru geliyor aklıma efendim. O zaman da Sayın Üruğ diyor ki, 'Doğru, mahkemeler işlemiyor. Hâkimler, savcılar işlemiyor, çok dosya geliyor, içinden çıkamıyoruz ve bunu süratlendirmek için Meclisten tedbir isterim' diyor.»

DEMİREL — «Bunların hepsi, hepsi iyi de, yani sıkıyönetim idaresi de yine hukukun içerisinde bir idaredir. Yani hukukun dışına çıkarak ceza veremezsiniz. Nitekim, askeri idareye gittiğiniz takdirde de, sıkıyönetim mahkemelerinden vazgeçemediniz. Ve sıkıyönetim mahkemelerini gerek hukukun içinde yani Anayasanın cari olduğu zamanda dahi, bunların teşkili, üyelerinin değiştirilmesi, idari kararlarla olabiliyordu.»

«Yani Genelkurmay ve Milli Savunma oluşturabiliyor muydu?»

DEMİREL — «Evet. İşlemeyen bir mahkeme varsa, değiştirilirdi. Nitekim değiştirilmiştir de. Yani, benim anlayışıma göre görevin yapılamadığının gerekçelerini vermek yerine, görevin yapılmasının tedbirlerini aramak ve takip etmek lazım.»

«Gerekirse bugün...»

DEMİREL — «Yok! O gün de öyleydi. Binaenaleyh, burdan çıkarılacak ders de odur bence. Devletin işlemesinden kastım odur. 'Devlet yapamıyorum'u kaldırmaz.»

«Evet?»

DEMİREL — «*İktidar 'tehdidini .ika' işidir. Yapacağım diyeceksin yapacaksın. Yapılamamıştır. Yapılamadığını bir ortaya koyalım.* Yapılamayışı ne demokrasinin kusurudur, ne seçimin kusurudur, ne halkın kusurudur, yapılamamış-

tır. Gelin bundan sonra yapılması neye bağlı ise herkes kafa kafaya versin, onu bulalım.»

«*Yani bu kusurda, herkesin de kendine göre payı var mı?*»

DEMİREL — «Meseleyi hani siyasetçiler üzerine, askerler üzerine veyahut şunun üstüne, bunun üstüne...»

«*Hayır, böyle almıyorum. Yanlış anlamayın.*»

DEMİREL — «Kusuru yığın işin içinden çıkmak yerine, neden devlet işleyip de çare bulunamamış, onu aramak lazım?..»

«*Anlıyorum... Zaten efendim bu üçüncü soruyu bu konuşmalarla karşıladık, sanıyorum. Size de öyle gelmiyor mu?*»

DEMİREL — «Evet, üçüncü sual fazla bile karşılandı.»

«*Evet. Onun için dördüncü soruya geçelim, isterseniz.*»

DÜN... BUGÜN

DEMİREL — «Dördüncü soruya geçmeyelim de... Buradan 11'e geçelim. Pardon 12'ye geçelim.»

«Buyurun efendim.»

DEMİREL — «1977 senesi içerisinde vuku bulan olaylarda ölenlerin sayısı yanlış hatırlamıyorsam 166'dır. 1968'den, 1978'e kadar vuku bulan hadiselerde hayatını kaybeden vatandaşların sayısı da 581. 1978'de anarşi ve terör tırmanmıştır. Büyük boyutlara ulaşmıştır. 1978'de devletin anarşi ve teröre doğru bir teşhis koyduğu kanaatinde de değilim.»

«Bunu söylüyorsunuz zaten.»

DEMİREL — «Evet. Fikrim odur. Günün hükümeti, artık anarşi işi bitmiştir, dediği 17 Haziran 1978 tarihinde, o güne kadar 318 kişi ölmüştür. 5 ay zarfında, şimdi 14 Aralık 1978 tarihinde yine günün hükümet başkanının beyanı var. O beyanda diyor ki, 'Sıkıyönetim ilan etmeyeceğiz. Aynı Sayın Başbakanın işçi sendikaları toplantısında sıkıyönetim bir memlekette idarenin zaafını gösterir, eğer sıkıyönetim ihtiyaç haline gelmişse, ülke iyi idare edilmemiş demektir' şeklinde sıkıyönetime koyduğu bir ölçü var.

1978 senesi çok kanlı bir senedir. Ve gerçekten 19 Aralıkta başlayıp 26 Aralığa kadar devam eden Kahramanmaraş olaylarında 130 kişi ölünceye kadar sıkıyönetim ilan edilmemesi de üzerinde durulacak bir olaydır. O zaman biz bunu, gensoru konusu yaptık. 1978 senesinde alev âdeta saçakları sarmıştır. Yangın sayesinde ve 1978 senesinin sonunda sıkıyönetim ilan edilmiştir. Daha sonra sıkıyönetim ilan edilen yerlerde sıkıyönetim ilan edilmeden öncekinden daha çok cinayet işlenmiştir. Sıkıyönetim olmadığı yerlerden daha çok cinayetler işlenmiştir. Biraz evvel ifade ettiğim gibi, devletin sıkıyönetimden başka başvurabileceği çaresi de yoktur. Yetki tartışmaları, 1979 senesinin sonundadır. 1979 senesinin sonuna kadar, zaten 3000 kişiden fazla insan ölmüştür. Türkiye'de aslında 3000 kişi az değil. 1000 kişi de az değil, 500 kişi de az değil. Demokratik ülkede bir kişi dahi çok.

Yani, aslında yetki lazım idiyse, bu yangının başında bunlar talep edilmeli ve yangının devleti aşacağı noktaya kadar beklenmemeli idi.

Yetki; bu işin söndürülemeyeceği kanaatine 20 ay sonra, 6000 kişi öldükten sonra, gelinmemeli idi.

Sonu itibariyle neşredilmiş bulunan bir tebliğden bazı bilgiler alarak tahlil yapalım.

Buna göre, 12 Eylül öncesinde Türkiye'de 6000'e yakın vatandaş hayatını kaybetmiş. 5000'e yakın soygun olmuş, 4000'e yakın hapishanelerden kaçan olmuş ve 150 - 200'e yakın da sabotaj olmuştur.

Bunları kim yaptı? Bunu yapanlara ne yapıldı? Milletin bunu bilmek hakkıdır. Bir muhasebesi yapılıp, millete bunun hesabı verilmelidir.»

«Çoğunluk kimlerin yaptığı belli değil midir?»

DEMİREL — «Belli olması lazım ama, şimdi elinizde bulunan rakamlar dahi bu sualin cevabını teşkil etmez. Yani Türkiye demokrasiyi, Anayasayı, her şeyi aşarak anarşiyi önlemeye koyulmuş, *aradan 5 sene de geçmiş. 5 sene zarfında bütün bunların karşısında anarşiyi ne ölçüde önlemiş olduğunu ve canilere katillere veya sabotörlere ne yapıldığını, kaç cinayetin, kaç fiilin failinin meçhul olduğunu, halkın önüne koyması lazımdır.* Şimdi Genelkurmayın ortaya koyduğu bilgiler üzerinden gidelim.»

«30 Aralık 1985 mi efendim?»

DEMİREL — «30 Aralık 1985, evet. Burada deniliyor ki, 12 Eylül öncesinde başlangıç tarihi yok. 32893 olay olmuş, yani 1977'de, 1978'de, 1979'da. Anlaşılan bunun çoğu silahlı saldırı. Bunun neticesinde 5042 kişi ölmüş, 1417 kişi de yaralanmış. *12 Eylül sonrasında ise, 8654 olay olmuş, yani aşağı yukarı dörtte biri kadar.»*

«12 Eylül sonrası mı?»

DEMİREL — «Evet, sonrası, 1500 silahlı saldırı olmuş, 972 kişi ölmüş, yani 5042 kişiye karşılık, 994 kişi yaralı, yani 972 kişi az değil ki.»

«Yani, beşte biri kadar.»

DEMİREL — «5000 kişinin tabii beşte biri olması lazım, 972 kişi az değil. Yani bir kişinin hayatı da az değil, bir kişinin ölmesi dahi az değil dediğimiz zaman 972 kişiyi bence bir başarı ölçüsü diye alamazsınız. Nitekim, 1977 senesinin

sonunda o günkü muhalefet, 'Bir kişi ölse memlekette hükümet düşer,' diye ortaya çıktı. Şimdi aşağı yukarı Türkiye'nin her tarafında sıkıyönetim ilan etmişsiniz ve artık Meclis yok, mani sayabileceğiniz hiçbir şey yok. Muhalefet yok. Karşısında bir şey yok. 1983 sonrasında pek var sayılmaz, sıkıyönetim kalkıncaya kadar, hatta kalktıktan sonra da, pek var sayılmaz. Bütün bunlara rağmen 972 kişi ölmüştür. Ve 994 kişi de yaralanmıştır. Binaenaleyh, bu rakamlar gayet düşündürücü, şimdi bakıyoruz...»

«*Temelde işin devam etmekte olduğunu mu, söylemek istiyorsunuz?*»

DEMİREL — «Pek değil. Başka bir şey söylemek istiyorum. Yani, *12 Eylülden önce kan dökülüyordu. 12 Eylülden sonra da dökülmüş kan. Kan dökülmesini kimse savunamaz. Ben kan dökülmesinin niye önlenemediğine karşı çıkıyorum.* Ve kan dökülmesinin, mutlak manada, kesin şekilde önlenmesi lazımdır, diyorum. Deminden beri anlatmaya çalıştığım devletimizin neresinde ne noksan var, niçin bu önlenemiyor? Acaba devlet, çabuk ceza veremiyor, acaba, devletin birtakım imkânları, hâlâ mı noksan ki, bu cinayetler olmaya devam etti.»

«*Bütün bunlar terörle, anarşiyle ilgili rakamlar değil mi?*»

DEMİREL — «Terörle ilgili rakamlar, adi cinayetlerle Genelkurmay meşgul olmaz. Şimdi, sizin zamanınızda şu kadar öldü, benim zamanımda bu kadar öldü, diye ölçü olmaz. Fakat, 5042 çok, 972 de çok.»

«*Burada bir şey söyleyebilir miyim, efendim? 12 Eylül öncesi bu cinayetler işlenirken, herkesteki tepkinin yanı sıra halkta başka bir gerilim daha vardı. Çocuğu okula gidemiyor, kendi komşusuna gidemiyor, sokağa çıkamıyor. Şimdi 'Bugün dokuz yüz kişi öldü' diyoruz ama, 'Sokağa çıkılıyor' diyoruz. Çocuğu okuyor, kendi günlük hayatını yaşayabiliyor. Şimdi, bu iki yönü nasıl izah edeceğiz?*»

DEMİREL — «*Aslına bakarsanız, sokağa çıkabilmek için, mutlaka askeri idareye ihtiyaç yok.* Hürriyet, refah ve güvenlik, üçü birbirinden ayrılmaz. 'Güvenlik olsun da, hürriyet ve refahı istemiyorum' dediğiniz zaman, bir yerden sonra pişman olursunuz. 'Hem güvenlik olsun, hem hürriyet olsun, hem refah olsun' niçin demiyorsunuz?.. Ahali

olarak, 'Ben sokağa çıkamıyorum arkadaş, her türlü tedbirleri al, beni sokağa çıkar' niye demiyorsun da, 'Aman aman ben hürriyet falan da istemiyorum, aç kalayım, çıplak kalayım da sağ kalayım' demeye getiriyorsunuz.

Türkiye'de halk, böyle şartlandırılmıştır. Gelin, her üçünü de birden isteyin. Bunlar birbirine mani değildir. Kaldı ki, 'Aslına bakarsanız, diktatörlüklerin hepsi, güvenlik müjdesi ile gelir' diyor Ali Fuat Başgil, 'Demokrasi Yolunda' adlı kitabında.

Biraz evvel okuduğum Birleşmiş Milletler Raporunda, 'Sokakla, sokağın kullanılması ile, rejimin çok yakın alakası vardır' deniyor.

Rejimler göçürülmek istenildiği zaman, Abdülaziz'in hallinden beri sokak kullanılmıştır.

27 Mayısın önünde de o sokak vardır. İşte bunlardan alınacak ders bence, gelin Türkiye'de benim vatandaşım, Türk halkı, Türk milleti gelin, gelin dinleyin, hem hürriyet olsun, hem refah olsun, hem güvenlik olsun. Bunun üçüne birden talip olun. Hangisini isterseniz dendiği zaman, niye üçünü beraber istemiyoruz, deyin. Bu bir sahiplik meselesidir. Rejime sahiplik bu zaten, Yani sokağa çıkma pahasına rejimden vazgeçeceksiniz. Rejim sizin sokağa çıkmanıza mani değil ki!.. Türkiye'de anarşinin sebebi demokrasi değil, hürriyet de değil. İşte, bunalım sadece bir yerde değil, her yere bulaşmış bunalım. Zihinlere, kavramlara bulaşmış.»

«*Bu dokuz yüz rakamı güneydoğu ağırlıklı mı, efendim? Yoksa...*»

DEMİREL — «Hepsi dahil.»

«*Evet 972 kişi öldü. Bunun ağırlığı güneydoğuda denilebilir. O da ayrı özü değişik bir olay?.*»

DEMİREL — «Güneydoğu da bu memleketin parçası, oradaki insanlar da...»

«*Ama temelinde ayrı bir neden olan...*»

DEMİREL — «Burada bir tasnif yok.

Şimdi geliyoruz işkenceye... Bu konuda, 646 dava dosyası tanzim edilmiş, 9 kişi tutuklu, halen 39 kişi tutuksuz yargılanıyor. 366 kişi beraat etmiş. 107 kişi mahkûm olmuş, 521 kişi de, mahkemeye sevk edilmiş.

Resmen işkenceden ölenlerin sayısı 75. Bu, herhalde geçiştirilebilecek bir tablo değil. Bunun bir siyasi sorumluluğu olması lazım. Ben ne yapayım, adam işkence yapmış, ben de onu mahkemeye verdim. Bu, 'Ben ne yapayım, bir adam sokakta birini öldürmüş. Gittim yakaladım, mahkemeye verdim'den farklı. İşkence yapan devletin memurları. İki değil, üç değil, beş değil 107 kişiyi mahkûm edecek kadar hadise var, orta yerde. 75 kişi de ölmüş.»

«Cumhurbaşkanı, 'işkence olayları 1980 sonrası değil, 1979'da, 1978'de, 1971'de de vardı' diyor.»

DEMİREL — «O zamanlarda da varolması, bugün varolmasını ne gerektirir, ne bunu ibra eder. Hangi devirde varsa, o devirde ülkeyi idare edenlerin siyasi sorumluluğu vardır.»

«Sizin dönemlerinizde oldu mu, şikâyetler efendim?»

DEMİREL — «Kimse, işkence şikâyeti ile karşımıza gelmedi ki. Benim muttali olup da müdahale etmediğim hiçbir işkence olayı yoktur. İşkence olmamıştır, demiyorum. Oldu ise müdahale etmişimdir. Etmediysem hem vicdani, hem siyasi sorumluluğu kabul ediyorum. Gayet açıklıkla söylüyorum, hangi devirde varsa, siyasi sorumluluğu vardır. İşkence yapılan kişi, bu ülkenin vatandaşıdır. İnsandır. Devletin elindedir. Devletin himayesindedir. Savunmasızdır.

Devletsiniz, idare edenlerden sorulur. Sizin memurunuzun yaptığı bir işi, 'Farkına varmadık, bilemedik' diye geçiştiremezsiniz.

Gayet açık söylüyorum: Bu vahim bir tablo. İşkence, insanlığa aykırıdır. Yani, 'Her devirde vardı, şimdi de var' diyerek, işin içinden çıkılamaz. Kötü emsal olmaz. İşkence diye bir ceza yoktur. Uygulanması vicdansızlıktır.»

«Şimdi tabii, bir kesim size şunu söyleyebilir: 1971'den sonra gelen yönetimde, hükümet şeklen siz değildiniz ama, Sıkıyönetim Komutanı Faik Türün'dü. O da, sonradan sizin milletvekiliniz... diyebilir.. En çok üzerinde tartışılan konulardan biridir bu, biliyorsunuz. Ad olarak söylüyorum özür dilerim ama, söylendi ve yazıldı da...»

DEMİREL — «Şimdi bakınız: O başka bir hadisedir. Tamamen başka bir hadisedir. Burada bir hükümet var, bir devlet var ve devletin memurları işkence yapıyor. Yapıyor mu?.. İşte Genelkurmayın neşrettiği resmi rakamlar:

1 değil, 2 değil, 3 değil, istisna sayılabilecek bir durum değil, tesadüf sayılabilecek bir durum değil.

'Efendim, işkence devletin politikası değildir' deniyor. İşkence hangi devletin politikası olabilir ki veya ne zaman olmuştur ki de siz böyle diyerek işin içinden çıkıyorsunuz?. Devletin politikası olabilir mi ki, devletin politikası değildir diyorsunuz?

İşkence devletin politikası olmaz zaten. Devlet politikası olması hali, düşünülemeyecek kadar ayıp bir şeydir.»

«Zaten de, böyle bir iddiada bulunan hiçbir ülke yok galiba, değil mi? Devlet politikasında...»

DEMİREL — «Kimse bulunamaz. Zaten olmaz ki... Şimdi kaçakçılık ile ilgili 260 dava dosyası mevcut. Karara bağlanmış. 597 kişi mahkûm olmuş, 542 kişi beraat etmiş, 71 kişi tutuklu, 167 kişi tutuksuz, 16 kişi gıyabi tutuklu olarak, 61 dosya ile 254 kişi yargılanıyor.

Tabii ki, bunların ne kaçakçılığı olduğu bilinmiyor. Silah mı, sigara mı, çakmak mı, ne olduğunu da bilmiyoruz? Fakat bence, şu döküme bir daha bakalım. Neyin dökümüne? 26 Aralık 1978'den, yani sıkıyönetimin başladığı günden, 1 Kasım 1985'e kadar 734 kişi tutuklanmış. Anarşi bu! ..»

«Bütün suçlardan?..»

DEMİREL — «Evet, yani sıkıyönetime giren suçlardan.»

«Anarşi, terör, kaçakçılık...»

DEMİREL — «Buna girenler kaçakçılık, işkencecilik hepsi 5624 kişi halen aranıyor. Kayıp. 5502 kişi tutuklu. 9805 kişi de hükümlü bulunuyor. Faili meçhul cinayetler bilinmiyor. Kaç tane faili var, bilinmiyor. Vaka, vaka kime ne yapıldığı da bilinmiyor. Bu bilgiler içerisinde şimdi, 67304 kişi tutuklandığına göre, cezalara bir bakalım. 429 kişiye idam cezası verilmiş, 630 kişiye ömür boyu hapis cezası verilmiş. 939 kişiye 20 yıldan fazla ceza verilmiş. 2369 kişiye de, 10 - 20 yıl arasında ceza verilmiş. 22912 kişi 1 yıla kadar ceza almış. 10782 kişi 1 - 5 yıl arasında ceza almış. 6166 kişi 5 - 10 yıl arasında ceza almış. 2396 kişi 10 - 20 yıl arasında ceza almış. Bu eder 44.256 kişi. 5624 kişi aranıyor. Eder 49.000 kişi. 9805 kişi de, hükümlü, ama bunun içindedir. Demek ki, 16 - 17 bin kişi de bunun içerisinden beraat etmiş. Buna iyi bakmak lazım. Yani, anarşi, terör dediğimiz hadisenin rakam boyutu bu. Devletin karşısında olan hadisenin ra-

kam boyutu bu. Devletin karşısında olan hadisenin rakam boyutunda 5 sene sonra 13603 dosya beraatle neticelenmiştir. 15.897 dosya mahkûmiyetle neticelenmiş, halen de 11006 dosya var. Yani kaç kişi ceza almış kaç?

44000 kişi ceza almış. 13000 kişi de beraat etmiş. Dosyada 13000 kişi var mı, yok mu? Daha fazla var mı, yok mu, onu bilmiyorum. 44000, 13000 daha 57000, 1000 dosya da muamelede 58000, 5000 kişi de kayıp 63000. Bu 0 - 1 yıl arasında ceza alanlar. Çoğunlukta 22000 kişi, yani 0 - 1 yıl arasında ceza almak için herhalde sıkıyönetim kurallarını çiğnemiş olmak lazım. Terörü anarşiyi yapanlar, kaç kişi buradan çıkıyor? Herhalde 10 yıldan başlamak lazım, 10 yıl ve yukarısında ceza alan 5000 kişi. Demek ki, devlet esaslı olarak 5000 kişi ile uğraşmak mecburiyetinde kalıyor. Bir devlet, 5000 kişi ile uğraşamaz mı?.. Harp olsa, ne yapacakmış?.. İşte, benim gelmek istediğim yer burası idi...

Şimdi bakalım: 1985 senesinde 167 saldırı ve çatışma olayında 254 kişi hayatını kaybetmiş. 137 kişi de yaralanmış. 167 olayın 97'sinin faili meçhuldür. Ben, 1979 senesinde Milli Güvenlik Kuruluna oturduğum zaman, benim özellikle dikkatimi çeken şey, bu kadar faili meçhul hadise nasıl olur... idi. Bakın, bugün 197 olaydan, 97'sinin faili meçhul... Bu bilgiler, İçişleri Bakanlığının bilgileri. Bunlar, Genelkurmayın değil. Genelkurmayınkiler daha genel. Genelkurmayın verdiği bilgilerin içinde bunlar var. 167 olayın 97'sinin faili meçhul. Kaç olay kalıyor geriye?.. 70 olay kalır. Devlet bugün dahi, 70'in failini biliyor. 97'sininki, bilinmiyor. O zaman, anarşi önlenemiyordu diye parlamentoyu, hükümeti, siyaset ve siyasetçilerin üstüne bu kadar ağır yükü koymak, herhalde düşünülmesi gereken bir şeydir.

1985 yılında 59 asker, 7 polis, 1 bekçi, 87 sivil, 100 terörist ölmüş, siyasi nitelikli 13 patlama olayı olmuş, 4 sivil ölmüş, 9 sivil de yaralanmıştır. Binaenaleyh, şu yukarıdaki 254'e 4'ü de ekleyeceksiniz, 258 kişi. 2 sene zarfında bu. On senede 1968'den 1978'e kadar geçen on sene içerisindeki ölü sayısının yarısı kadardır.

Binaenaleyh, bana sorunuz: *'1980 öncesinde ve sonrasında anarşi ne idi? Ne boyutları vardı? Bunu çeşitli yorumlara tabi tutabilirsiniz ama, herhalde, bunun çok iç açıcı olduğunu söylemek mümkün değildir.*

Şimdi bu sualin müteakip kısımlarına geçelim. Siz sorun, ben söyleyeyim.»

«Bu anarşide başarı mıdır diye sormak istemiyorum. Söylediniz.»

DEMİREL — «Bir şey daha söyleyeyim. 429 idam cezası var ya, 32 infaz yapılmış ama bunun birisi zaten çatışma sırasında ölmüş. 4'ü de firarmış. 32 infaz görünüyor ama, infaz 27 aslında.»

«Bu hangi dönemde oldu?»

DEMİREL — «Beş sene içinde.»

«Ölüm cezası yerine müebbet hapis getirilse caydırıcılığı güçlü olmaz mı? Türkiye'nin bugün tartıştığı konulardan biri bu, biliyorsunuz...»

DEMİREL — «Çok ince bir konudur. Merhametli olmak iyi bir şey. Orta yerde kan dökülmüş. Hak sahibi olmuş kişiler var. Kişi hakkıdır. Fakat başlangıcında da söyledik, bunların çabuk yapılamaması hali devletin işlememesindeki önemli faktörlerden biridir. Devlet ceza veremeyen bir devlettir. 12 Eylül öncesinde de öyleydi, sonrasında da öyle... 5 sene geçmiştir. Hâlâ birçok dava sürüyor. Binaenaleyh, zaten ibreti müessir olmaktan çıktıysa, bu toplum, yani bu büyük yangının içerisinden çıkarken birtakım yaraları da, hukuka, vicdana dayalı olarak sarmanın yollarını arayıp bulmalı.»

«Bir analiz yaptınız. Yani, 1980 öncesi - sonrası anarşi terör o zaman nasıldı, bugün bulunduğumuz noktadan nasıl görünüyor? Devlet anarşinin üstesinden gelemedi neticesine mi varıyoruz?»

DEMİREL — «Hayır onu çıkarmıyorum da, 12 Eylül öncesinde anarşi ve onun döktüğü kan, istenilen sınırlara inmiş değil, onu söylemek istiyorum. Ben devletin böylesine bir yangını söndüremeyeceğine hiçbir zaman inanmadım.»

PEKİŞEN KİMİ YARGILARIN TARTIŞMASI

«Sönmemiş görünüyor.»

DEMİREL — «İşte oraya yine geliyorum. Devletin neresinde ne varsa, bakmak lazım. Bazı şeylerin üstüne basa basa, anarşinin devlet tarafından verilen tablosunu söyledim.

Kim bu firarda olanlar? Hangi hadisenin failleridirler. İşlenmiş bulunan cinayetlerin ve sabotajların ve büyük olayların faillerine ne yapılmıştır? Teker teker burada 400 küsur kişiye idam cezası görünüyor. Ama, acaba bunlar hangi hadisenin failleridir de hangi hadisenin failleri yoktur. Savorona'yı yakanlara ne yapılmıştır? Nihat Erim'i öldürenlere ne yapılmıştır, gibi birçok sual alt alta. Kahve tarayanlara, 3 kişiyi, 5 kişiyi, 10 kişiyi öldürenlere ne yapılmıştır? Şimdi tabii bir de pişmanlık kanunu çıktı. Pişmanlık kanununda on kişiyi öldüren dahi, rahatça oradan çıkıp gidebiliyor. Çok ince tarafları var, işin. Binaenaleyh, şimdi burada söylüyorum. İnsani taraflarını bu toplumun tümü ile düşünmesi lazım. Ve çok geç de kalınmıştır, bunu düşünmekte.»

«Hangi açıdan? Af kanunu açısından mı?»

DEMİREL — «Evet. Af hak değildir. Atıfettir. Af nedametin karşılığında olur. Bizim sistemimizde ceza bir intikam değildir. Ceza, kişiyi ıslah edip, tekrar topluma götürme hadisesidir.»

«Bir de af meselesini ortaya getirdiğimizde gazeteci ve siyasetçi olarak karşımıza çıkan şey 1974 affını yaptık da ne oldu sorusu? Hatta 1974 affı ülkeyi 1980'e de getirdi diye Cumhurbaşkanından, Başbakana kadar saldırı başlıyor...»

DEMİREL — «Doğru. O doğru da başka doğrular da var.»

«Sadece 1974 affı mı? Terörün bu kadar boyutlanmasına neden oldu efendim?»

DEMİREL — «Bu önemli bir hadisedir. O doğru biz de öyle söyledik ama, şimdi başka doğrular da var. Yani, bu siyasi ve sosyal hadiseleri biraz zamana, zemine göre kendi şartlarında düşünmek gerekir.»

«Af deyince, 'Şunu affedelim, şu kadarını affedelim' diye bir sıralama yapmak doğru mu efendim?»

DEMİREL — «Olmaz öyle şey. Aslında af, suça göre olmaz. Af cezaya göre olur.»

«Yani, adamları bir ayrıma tabi tutmanın gereği var mı? Genel af denilebilir.»

DEMİREL — «Ayrım zaten af prensiplerine aykırıdır.»

«O zaman geleceğe bu verilerle baktığımız zaman, gelecek için de Türkiye'de gerekli önlemleri alamadığımıza göre, devlet sorunu çıkıyor ortaya. Bu durumda parlak bir tablonun görüldüğü söylenebilir mi?»

DEMİREL — «Anarşinin karşısında titremek, devlete yakışmaz. Devlet devlet gibi olacak. Esas mesele budur.»

«Ama olamıyor.»

DEMİREL — «Olsun diyorum, ben de. Zaten bu konuşmanın başından beri size söylemeye çalıştığım şey, devleti işletelim diyorum. Devlet, devlet gibi olsun. Devletin devlet gibi olması için zalim devlet olması şart değil.»

«Zaten sizin kurduğunuz hükümette teziniz bu idi.»

DEMİREL — «Evet.»

«Açık teziniz?»

DEMİREL — «Zalim devlet olması şart değil. Zorba devlet olması şart değil. Hukuk dışına çıkması şart değil. Eğer zalim devlet, zorba devlet hukukun dışına çıkarsa, devlet o takdirde Kuyucu Murat Paşa Devleti gibi olur. Devlet bu defa adaletsiz hale gelir.»

«Bugün halk kesiminde, kamuoyunda yerleşmiş bir yargı var: 12 Eylül oldu o güne ve son yıllara da bakarsak, siviller aralarında anlaşamadılar. Gereken işbirliğini yapamadılar. Teröre engel olamadılar. Bir cumhurbaşkanı seçemediler. Hükümet olup güçlerini birleştiremediler. Eğer bunları yapsalardı, anarşi duracaktı. Bunlar işbirliği yapsalardı askerlerin istediği yetki çıkacaktı ve belki anarşi duracaktı. Ekonomik konular belki beraberce daha rahatlıkla çözülecekti. Ama bütün bu sayılan yargılar içindeki anafikirleri biliyorsunuz. 12 Eylül süresi içinde sözü edilen

bu yargıda bir haklılık var mı, ya da bu konularda sizin görüşleriniz nedir? Yani şu yargıyı doğrular mısınız? Yahut da ayrıntısına karşı çıkar da, yargıyı mı doğrularsınız?»

DEMİREL — «Şimdi aslında yargıya katılmanın ayrıntısı üzerinde de diyeceklerim vardır. Türkiye benim kanaatime göre, hangi sebeple olursa olsun rejimi sıkışınca terk etme itiyadından vazgeçmelidir. Zaten rejime sahip çıksa, rejimin içinde bunlar çözülür.»

«Sahip çıksa derken, herkesin üstüne düşen görevi yapmasını mı, söylemek istiyorsunuz?»

DEMİREL — «Hayır. Mademki, bunlar olmuyor, 'Öyleyse asker gelsin' demese bunlar olur. Binaenaleyh, ben işi tersine çeviriyorum. Bence bu meselelerini veya başka çeşit meselelerini, askerini siyasete sokarak hallettirmeye kalkan bir memleketin sonu hüsrandır. Ben 25 senedir bunun içindeyim. Herhalde bugün anlaşılmayabilirim. Türkiye bugün beni taşıyacak durumda olmayabilir. Bugün benim ne demek istediğimi anlamakta Türkiye güçlük çekebilir. Yalnız benim vicdani vazifem söylemektir. *Gayet açıklıkla söylüyorum, hangi sebeple olursa olsun, askeri siyasete sokmak kadar Türkiye'ye yapılabilecek bir kötülük tasavvur edemem.»*

«Ama girdi?»

DEMİREL — «Geride kalmış. Bundan sonrası için önemli.»

«Nasıl çıkacağı önemli?»

DEMİREL — «*Asker siyasetten çıkacak. Yavaş yavaş çıkacak. Bir gün gelip çıkacak.* Yalnız, bundan sonra girmemesi lazım. Çıkmasıyla bitmiyor ki iş!.. Bundan sonra yeniden gelmemesi için ve askerin siyasete gireceği hesabının ortadan kalkması için ki —bunu devletin geleceği bakımından fevkalade zararlı buluyorum— sanıyorum ki, her defasında rejimi kurban etmek, çare olarak halkın zihninde olmamalıdır. Sonunda halk, sıkıntıya giriyor.»

«Ama böyle bir yargı var halkta. Sıkıştı mı, asker gelir diyor?»

DEMİREL — «Sıkıştı mı asker gelsin. Olabilir. Bu yanlıştır diyorum ben. Bu yalnız yanlış değil, fevkalade zararlıdır. Bakınız; bir gün lazım olacak bir şeyi hemen aklınıza gelince kullanmamalısınız. Fevkalade yazık olur. Fevkala-

de günah olur. Türkiye bunların acılarını çekmiş geliyor. Bu coğrafyada bizim barınmamızın, ülkenin birliğini sağlanmış olarak devam ettirmemizin, milletin bütünlüğünü devam ettirmemizin, devletimizin bekasını devam ettirmemizin şartı, fevkalade güçlü bir savunmaya sahip olmamızdır. Eğer savunma için meydana getirdiğimiz gücü, ülke idaresinde kullanırsak, savunma ihtiyaç haline gelince ne yapacağız?.. Hem onu yapmak mümkün değildir. Hiçbir memlekette görmedim. Türkiye'nin etrafı ateş çemberidir ve 5 bin tane netice itibariyle veya 25 - 30 bin tane eşkıya, karşısında caydırıcılığını devlet kaybetmişse, etrafımızda orduları olan milletler var, bunların karşısında caydırıcılığını ayrı ayrı kaybetmiş olur. Onun için mutlak manada millet iradesi üstünlüğüne dayanan hür ve demokrat Türkiye'ye sahip çıkılmalıdır. Ve her şey, her ne olursa olsun her şey çaresini ordan almalıdır. New York'ta limanın girişinde bir Hürriyet Abidesi vardır. Hürriyet Abidesinin altında Abraham Lincoln'nin bir sözü vardır. Orada diyor ki Abraham Lincoln, 'Güvenlik için hürriyetten vazgeçenler, kısa bir süre sonra her ikisinden de olurlar,' gelin neye sahip çıkacağımızı millet olarak iyi bilelim. Bunu söylemek benim vicdani vazifemdir. Şimdi gelelim söylediğimiz şeyin ayrıntılarına.»

«Deminki konuşmalar arasında bir değinip geçmiştiniz. Söz bununla çok ilintili 'Tencereyi pislettiler hep, biz geldik temizledik' sözünün altında yatan bir suçlama olduğunu kabul etmek lazım. Ondan da şu mantık çıkar. Onlar tencereyi pislettikleri sürece, biz hep gelir temizleriz. Bundan da vazgeçilmesi ve açık soruyla Ordunun da, demokratize olması gerekmez mi? Ordu bugün demokratize mi, Türkiye'de?»

DEMİREL — «Aslına bakarsanız bence, biraz evvel de konuştuk, Türkiye'nin Ordusu çok güzel bir ordu, her kademesinde fevkalade değerli subaylar var. Generalleri var. Zaman zaman Türk Silahlı Kuvvetlerini bir istikametlere sürükleyenler ya içlerinden bir gruptur. Ya komuta heyetidir.»

«İşte orada düğümleniyor işler. Türkiye'nin genelinde Ordu eğilimi saptanıp emir komuta zinciri altında mı, yapılıyor?»

DEMİREL — «Ordu eğilimini saptama, hangi seviyede oluyor. Herhalde eğer işi teğmene kadar indirdiyseniz o zaman Orduyu, Ordu olmaktan çıkarırsınız ki, onda çok büyük günah vardır.»

«Ama Ordu uyarı mektubunu verirken biliyorsunuz bütün her yeri gezmiş komutanlar ve Ordunun gereken bütün kademeleriyle konuşmuşlar?»

DEMİREL — «Komuta heyeti şöyle yapalım dedikten sonra onun altındakilerin, hayır yapmayalım demeleri mümkün mü? Şimdi bakınız, nereden geliyor Ordunun müdahale hevesi!. Sadece bizim Ordumuzda değil, çeşitli memleketlerin ordularında, yani henüz demokrasi ananesi tam teşekkül etmemiş memleketlerin ordularında da idare etme arzusu daima vardır. Ve tabi ki, bizimki 1960'la başlıyor. 1960'ta bizim Ordunun içinden çıkan bir grubu destekleyen siyasi güçler var. Aslına bakarsan 1971'de de var.

Şimdi aslına bakarsanız, yalnız siyasi güçler değil, bir de dışarda ihtilalciliği sanat haline getirmiş gruplar var. Yine dışarda sivil veya asker kökenli ortalık karışsa da —başka türlü bize iş düşmez— bize iş düşse diye dolaşanlar var. Ve bir şey daha var. Dış dünyanın vaziyeti. Batı, ABD, Türkiye'de demokrasiden çok kendi istikametlerinde gidebilecek ve bu biçimde başlarına sıkıntı çıkarmayacak idareler ararlar. Yani Türkiye'de demokrasi olmuş olmamış, onlar için o kadar önemli değildir. Önemli olan, Türkiye sakin olsun, sessiz olsun, onların yanında olsun. Nitekim, ABD Dışişleri Bakanı Mr. Schultz 1985 Ekiminde bir konuşmasında diyor ki; 'Bizim hedefimiz demokrasidir. Ama, bizim öyle dostlarımız vardır ki, demokrasiyi yürütemiyorlar, onları bir kenara itemeyiz' diyor.

Bu, 30 sene evvelki dünya görüşünden çok farklı. Şayet Türkiye'de meydana gelecek bir hareket. bir askeri müdahale, dışarıdan alkışlanmayacağını bilse, onu planlayanlar çok daha düşünerek bu işin içine girerler. Ama görüyoruz ki, aslında Türkiye'de meydana gelecek müdahaleye, dışarısı niye yaptınız diyemez. Ama iyi yaptınız demesi, bir nevi teşvik ve destek oluyor.»

«ABD'nin 1971'de, 1980'de de Türkiye'deki menfaatleri bakımından bir müdahaleye yatkın bir zihniyet taşıdığı inkâr edilebilir mi?»

DEMİREL — «O konuya girmek istemiyorum. Ben, sadece model olarak söylüyorum. Şimdi biraz sonra size Sayın Evren'in nutuklarından parçalar vereceğim. Bunu verdiğim zaman Sayın Evren bir taraftan diyor ki, en son konuşmalarından birinde, 'Artık bunlar olmayacaktır.' Bir taraftan diyor ki, 'Eğer şöyle olmazsa yine olur' diyor.»

«O sorudaki bazı parçalar vardı. O sorulara geçsek...»

DEMİREL — «Şimdi aralarında anlaşamadılar. Cumhurbaşkanı seçemediler...»

«Birincisi bu.»

DEMİREL — «Bunun cevabı şöyledir:

Sayın Korutürk'ün müddeti 6 Nisan 1980 tarihinde bitti. Binaenaleyh, 15 gün evvelden başlayıp, yani, 20 Marttan başlayıp cumhurbaşkanı seçilmesine geçilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilmesini Anayasa, usule bağlamıştır. Esasen, Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri, cumhurbaşkanı seçilmesi hadisesinin nasıl geliştiğine bakmakta yarar vardır.

1923'te cumhuriyetin ilanı ile beraber, cumhurbaşkanı kimin olacağı belli. Gazi Mustafa Kemal Paşa rakipsizdir. Kahraman komutan, devletin kurucusu, bir milli mücadelenin düşünürü, hareketçisi, komutanı, her şeyi... O ölünceye kadar da kimse onun karşısına çıkmamıştır. Orada seçim söz konusu değil. Orada, Gazi Mustafa Kemal Paşa, cumhurbaşkanı olsun, tasvip, tasdik söz konusudur. Seçim için birden fazla aday lazım. İçinden birini seçeceksin. Bir tane ise, tasvip ve tasdiktir. 1938'de yine aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin kimi cumhurbaşkanı seçeceği meçhul değil. Çünkü Atatürk' ten sonra cumhuriyetin en nüfuzlu adamı İnönü. Garp Cephesi Komutanı, Atatürk'ün Başbakanı. O da rakipsiz.»

«İkinci adam.»

DEMİREL — «Gerçi dışlanmış ama, o dışlanmayı, o günkü kamu vicdanı kabullenmemiş. Binaenaleyh, orada da zaten onun karşısına kimsenin çıkacak hali yok. 1950'de ise, 1946 hareketinin yaratıcısı Sayın Bayar. Sayın Bayar'ın karşısına kim çıkacak? Partinin Genel Başkanı, yaşı itibariyle de —ki, Sayın Bayar o zaman 67 yaşındadır— en yakışanı Sayın Bayar'dır. Ne 1950'de, ne 1954'te, ne 1957'de Sayın Bayar'ın karşısına kimse çıkmamıştır. Çıkamaz da zaten... 1961'e gelince... 1961 Meclisi şartlı açılmıştır. 'Gürsel'i cum-

hurbaşkanı yaparsanız, bu Meclis öyle açılır' denilmiştir. 1961 Meclisi öyle açıldı. Şimdi 1965'e geliyorsunuz. Yani, 1966'ya daha doğrusu.. 1966'da güç bizim elimizde. Biz kimi istersek, cumhurbaşkanı seçerdik ama, 1966'nın çok önemli bir özelliği vardır. Biz kendilerine karşı ihtilal yapılmış, darbe yapılmış bir kitleyi, 4 sene sonra iktidar yaptık. Dünyanın hiçbir yerinde bu vaki değildir. Bizim yaraları sarma, bizim kitlemize o günkü ihtilalcileri —daha doğrusu asker ihtilal yapmış görünüyordu— onları barıştırmak, kucaklaştırmak gibi görevimiz vardı. Merhum Sunay'a ben gidip, teklifte bulundum. Biz gidip kendisine talip olduk. İlk seçim bizim karşımıza 1973'te çıktı. 1973'te de biz seçim yapmadık, âdeta mücadele yaptık. Ve o mücadeleyi biz kazandık. Cumhurbaşkanının kim olacağı, ikinci mesele oldu. Çünkü, bizim mücadelemiz, Ordunun başına gelen en yüksek rütbeli general, kendisinde Çankaya' ya oturma hakkını görmemeli idi. Hadise bu duruma gelirse, Ordunun içerisinde, Ordunun başına gelebilmek için bir takım entrikalar başlar, 'Orduyu parçalarız' diye düşünmüştük.

Orduyu korumanın yolu, Milli Müdafaa Caddesinden Çankaya'ya giden yolu, Mecliste kesmekti.»

«*Bu kavga yapıldı...*»

DEMİREL — «Yaptık, kazandık. Ondan sonra baktık. O günkü şartlar içerisinde en iyi kim cumhurbaşkanı olabilir değil, kimi yaparsak bu durumu ortadan kaldırabiliriz? Ve gittik Sayın Korutürk'e talip olduk. Daha evvel de söyledim. 'Müktakimdir, antikomünisttir, antimilitaristtir' diye getirdik. Cumhurbaşkanı yaptık. Haa, bunu yaparken, mesele son defakinden çok daha kolaydı. Çünkü, bizim noksanımız azdı. Bizim 312 reyimiz vardı. Ayrıca Halk Partisi de yorulmuştu. Biz de yorulmuştuk. Ve bir neticeye varmakta da, o tarafsız kalmış zat için onlara da, bize göre de, —bu olsun— denmesinde mahzur görmedik.»

«*Bu yolu 1980'de işletemez miydiniz?*»

DEMİREL — «İşletemezdik.»

«*Neden?*»

DEMİREL — «İşlemezdi de ondan.»

«*Yani şöyle işlemez mi idi?.. Meclis dışından bulurdunuz, içinden bulurdunuz...*»

DEMİREL — «Yok, öyle birisini bulmadık ki...»

«Bir anlaşma olmaz mı idi? '1973'te yapılan bir şeyi, 1980'de niye yapamadılar?' diye, zihinlerde tereddütler var.»

DEMİREL — «Bakınız, bu işin kaidesi var. Eğer kaide varsa, işlemiyorsa, mutlaka uzlaşmayla çözülür diye bir durum yok. Her mesele uzlaşmayla çözülse hiçbir ihtilaf olmaz. Uzlaşmayla çözülemediği takdirde, kaide işlemiyorsa kaideyi değiştirmek lazım.»

«Onu siz yaptınız.»

DEMİREL — «Kaideyi değiştirmemiz lazımdı. Değiştiremedik.»

«Değiştirmeden yapılması mümkün değildi, diyorsunuz...»

DEMİREL — «Olsa yapardık.»

«Bülent Ecevit'e bakılırsa yapılabilirdi.»

DEMİREL — «Peki, niye yapılmamış?»

«Gelmedi dedi. Karşısı —yani siz— gelmedi dedi.»

DEMİREL — «Olur mu, öyle şey! Karşısı nereye gidecekmiş de gelmemiş?...»

«Uzlaşmalar çok önemli benim için.»

DEMİREL — «Tabii, tabii. İki tarafın da birbirine bir şeyi dikte etmesi uzlaşma değildir.»

«Hayır, dikteyle olmaz. Bir uzlaşma, anlaşma değil mi?»

DEMİREL — «Orta yerde uzlaşacak bir şey olsa netice alınırdı. Uzlaşılacak bir şeyi ne ben bulabildim, ne onlar bulabildi.»

«Aday olarak söylüyorsunuz.»

DEMİREL — «Evet, aday olarak söylüyorum. Yani kimi yapsaydık?»

«Dışardan birini bulamaz mı idiniz?»

DEMİREL — «Bulamadık.»

«Aradınız...»

DEMİREL — «Aradık, gayet tabii.»

«İki taraf da aradı mı, efendim?»

DEMİREL — «Onlar aramış aramamış, ben bilemem. Ben aradım.»

«Siz aradınız?»

DEMİREL — «Tabii. Aslında bir yerden sonra da cumhurbaşkanı seçimi onlar için cazibesini kaybetti. Onlar hükümet peşine düştüler. Yani, Sayın Erbakan ile, Sayın Ecevit bir araya gelip hükümet olma sevdasına düştüler. Ben Meclisin tıkandığını gördüm. Ben bunu haziranın ortasında gör-

düm. Tekrar hem Meclisteki gruplara, hem de Meclis başkanlarına müracaat ettim. Dedim ki, 'Şu kanunları çıkarın.' Ondan sonra da, 24 Temuz 1980 tarihinde Sayın Çağlayangil'in başkanlığında, Sayın Ecevit ile konuştuk. Kendisine, 'Gel şu kanunları çıkaralım. Eğer bunları çıkarmayacaksak, seçime gidelim' dedim. Seçim önergesini de, 19 Ağustosta götürdüm verdim. 20 Ağustosta seçim Anayasaya aykırıdır diye rapor verdiler. Seçimin nesi Anayasaya aykırı olur? Meclis tıkanmıştır. Meclisi açabilmenin yolu seçimdir. Nasıl olsa bir sene sonra seçime gidilecekti.»

«Cumhurbaşkanı seçilmemiş?»

DEMİREL — «Cumhurbaşkanı seçilmesin. Bakınız; cumhurbaşkanı seçilmemiş olması gayet tabi, şayanı memnuniyet bir şey değil. Ama, Anayasa onun tedbirini düşünmüş. ABD' de dahi, cumhurbaşkanı istifa ederse muavini seçime gitmeden otomatikman cumhurbaşkanı olur. Bizim bu Anayasa vekili koymuş. Vekili vardı. Bir ikincisi, eğer o anda seçime gitseydi ne olurdu? İki ay sonra parlamentonun tasvibi bir daha çıkardı ortaya ve cumhurbaşkanı seçilmesi mümkün olurdu. Kaldı ki, cumhurbaşkanı seçilemeyişinin sebebi, Anayasanın o eski 95. maddesidir. Anayasa; 'İlk iki turda, üçte iki çoğunluk aranacak. Ondan sonraki turlarda, salt çoğunluk aranacak' diyor. Salt çoğunluk bulunmazsa ne yapılacak? İşte, tıkanma burada... 1982 Anayasasında ne yaptılar? Yeni bir hüküm getirdiler. Eğer ondan sonraki, iki turda salt çoğunluk olmazsa, seçime gidilir. Yani, Meclis feshedilir. Millete gidilir. Böyle bir hüküm olsaydı seçilirdi. Burada, grup kararı alamıyorsunuz. Oy gizli. Yani milletvekili burada kendi kişiliğini korumaya çalışıyor. Haklıdır da ve nitekim, ne onlar, ne biz ekseriyetimizin tümünü bir araya toplayamadık ki... Seçim için konulan Anayasa maddesi, seçimi imkânsız hale getirmiş. Kaide değişmeli idi.»

«Temmuz 1979'da yapılan konuşmalarda, Bülent Ecevit söylüyor, 'Bu cumhurbaşkanı seçimini ne yapacağız..' Siz onun üzerine, bazı şeyler söyleyip...»

DEMİREL — «Söylüyorum. Ben gidip kendisine kanun teklifi de verdim. Anayasayı şöyle değiştirelim diye. Yanaşmıyor. Ondan sonra, yani 1982'de Anayasada yapılmış olan değişiklik, aşağı yukarı, bizim teklif ettiğimiz şekildedir. Kaldı ki, bir ülkede cumhurbaşkanı seçilemeyişi, müdahalenin gerekçesi olmaz.»

«Sayın Evren, Brüksel'den döndüğünde bunu söyledi...»

DEMİREL — «Gerekçesi olmaz. Seçilemedi. Müdahalenin gerekçesi, anarşidir. Milletçe yadırganmayan gerekçe 'evlerinizden çıkamıyordunuz'dur. Onu da biraz evvel tartıştık. Olamazdı, olabilirdi demek için, ben şu teklifi götürdüm. Bu teklifin yadırganacak nesi vardı?... Niye kabul etmedi, demesi lazım. Olabilirdi diyenlere karşılık diyorum ki; 'Arasaydınız, bulsaydınız' demenin de bir manası yoktur. Aradık ama, bulamadık. Ne yapacağız? Kaideyi değiştireceğiz. Kaideyi değiştirmediler. Değiştirmediler denebilir. Onu yapamadık. Ben diyorum ki, her şey uzlaşmayla hallolamaz. Her şey uzlaşmayla hallolsa, harp olmaz. Nitekim, Chamberlayn, Hitler'le her şeyi uzlaşmaya kalktı. Sonunda her şeyi verdi ama, harp yine oldu.

Şimdi, 'Bir olmadılar, beraber olmadılar' meselesine gelelim. Nerede bir ve beraber olmadık?.. Nerede olmamız lazımdı da, olmadık? Biz ayrı ayrı partileriz. Biz, rejimin müesseseleriyiz. Her meselede bir ve beraber olunması isteniyorsa, tek parti olması lazım. Nerede bir ve beraber olmadık?.. Kıbrıs meselesinde mi, bir ve beraber olmadık? Sıkıyönetim ilanında mı, beraber olmadık?.. Hangisinde olmadık. Sıkıyönetimin uzatılmasında mı olmadık?»

«İstenen yetkilerde beraber olmadılar, çıkarmadılar, deniliyor.»

DEMİREL — «Şubatta çıkarmışız. Ondan sonra temmuza gelmişiz. Temmuzda bir ve beraber olmadılar değil. Ben götürüyorum şunu, gelin çıkaralım diye, karşı taraf buna gelmiyor. Gelin 'Fevkalade Hal Kanununu çıkaralım,' diyorum, gelmiyor. Ben boğazını mı sıkacaktım, karşı tarafın. Şimdi soruyorum. Burda bir ve beraber olmadılar diye, hem talep edeni, hem kabul etmeyeni beraberce suçlamak haksızlıktır. Ben talep ettim. Eğer yetki kanunu denen kanun ki, onu tartıştık. Hakikaten anarşinin önlenmesinin çaresi idiyse, onu iki sene evvel istemeleri lazımdı ki; bu kadar ahali ölmesin.»

«1980'den sonra bu kanunlardan bu tanesini çıkardılar.»

DEMİREL — «Anarşinin, 65 kanun çıkararak önlendiğini sanıyorum. Anarşi ile ilgili iki husus vardır. Bunlardan birincisi; yakalanan bir kişinin, 45 gün zarfında mahkemeye çıkarılması yerine, bir sene zarfında olmazsa 6 ay zarfında mah-

kemeye çıkarılması hadisesidir ki, onu da zaten yürütemediler. 4 aya indirdiler, sonra da, 45 güne indi. Yani, anarşiyi bu mu önlemiş? Bir de, 3 seneye kadar cezaların temyize gitmesi. O da sonra 6 aya indi.»

«*Sözü çok edilen Fevkalade Hal Kanunu çıksaydı, bir değişiklik olacak mıydı?*»

DEMİREL — «Hiçbir şey olmazdı. Çünkü, zaten bunu valilere verecekti. Sıkıyönetimin halledemediğini, valiler nasıl halledecekti?»

«*Vali çağıracaktı askerleri, hallettirecekti...*»

DEMİREL — «Tabii, başka nasıl halledecekti. Kaldı ki, mesela, Sayın Evren'in 30 Ağustos 1980 nutkuna bakarsanız, 'Ordu yıpranıyor, sıkıyönetimi kaldıralım' diyor.»

«*Sonra da bütün Türkiye'de ilan etti.*»

DEMİREL — «O ayrı mesele. Ama dediği odur. Şimdi, niye bir olmadılar, beraber olmadıların üzerinde biraz daha duralım. Bir ve beraber olup ne yapacaktık. Hükümet kursaymışız. Bakalım nasıl olacak. 1977 sonuna kadar, biz hükümetiz. 1977 sonunda, Sayın Ecevit geliyor. Bizim içimizden birtakım adamları alıyor. O hükümet oluyor. 23 ay idare ediyor. Biz Sayın Ecevit'i Türkiye'nin her köşesinde ehliyetsizlikle itham ediyoruz. Ve memleket bir taraftan, kan denizi olmuş. Bir taraftan da, yokluklar, kuyruklar, enflasyon milleti canından bezdirmiş. Öyle olduğu da, 14 Ekim 1979 seçimleri ile belli olmuş. İki sene evvel yüzde 41,5 rey alan CHP'nin reyi, yüzde 28'e düşmüş. Bu, herhalde, başarının eseri değil. İktidarın bütün imkânları elinde olduğu halde Sayın Ecevit 16 Ekim günü 'Halk AP'ye teveccüh etmiştir. Hükümeti AP kurmalıdır' demiş ve iktidarı bırakmış. Şimdi ben ne yapacaktım?.. 'Gel Sayın Ecevit, sen yapamadın, bu işi bana payanda ol da, ikimiz beraber yapalım' mı diyecektim?.. Yahut, 'Gel seninle ortak hükümet olalım da, bunu yapalım.' Onun için onur kırıcı olmaz mıydı? Ben yapamadım bunu, sen yap diyor ve diğer partiler bana destek vermiş, biz tek başımıza hükümete çıkmışız. Niye?.. Eğer bir gün Türkiye'ye lazımsak, o gün lazımdık. Biz ondan kaçamazdık ve anarşinin dışında... Nitekim, biz başarılı olmuşuz. Anarşide de başarılı olmak için çırpındığımıza Allah da şahit, millet de şahittir. Hiç kimse, aksini söyleyemez. Nitekim, bize 1980 sonrasında da, darbeler, müdahaleler hükümetlere karşı olur, bana bir tek şey sormamışlardır. Ne soracaklardı? Soracak bir şeyleri olsa idi sorarlardı.

Şimdi, ne zaman hükümet olacağız? Bir yere kadar geldik. Ben diyeceğim ki, 'Ben bu işi yapamıyorum, gel sen de bana katıl da, ikimiz beraber yapalım.' Bu akla sığar mı?.. Sığmaz.! Kalk git!.. Böyle hükümetler 'Görev hükümetidir. Kendine özgüdür.' Yarım saatin içinde, hatta on dakikanın içinde karar alacağınız olaylar vardır. AP, CHP hükümeti denenmiş ve yürümemiştir. Siz AP ve CHP'yi sadece yöneticilerden ve milletvekillerinden mi ibaret sayıyorsunuz? Kim sayıyor? Arkasında kitleler var. Yani, kitleleri tabii saymıyor musunuz? Öndeki adamları... Böyle bir hükümet karar alamazdı. Böyle bir hükümet nasıl karar alacaktı? 'Gel Olağanüstü Hal Kanunu çıkaralım.' Nereden çıkaracağız? Hükümetten. Evvela o zaten karşı. Ama, olacak idiyse Mecliste de olabilirdi. Hangi ekonomik meseleyi Halk Partisi ile beraber halledecektik?

24 Ocak kararlarını mı çıkaramazdım ki?... O zaman neyi yapmak için hükümet olacaktık? Neyi ispatlayacaktık?...»

«Güney Amerika modeli...»

DEMİREL — «Evet. O zaman bir bakınız. İşte, Halk Partisi geldi, yapamadı. AP geldi, o da yapamadı. İkisi bir oldular, onlar da yapamadı deyip, müdahaleye gerekçe verirdik. Zaten 1961'de CHP - AP denendi, yürümedi.»

«AP - CHP hükümetini ısrarla isteyen yazar - çizerleri söylüyorum...»

DEMİREL — «Aslına bakarsanız onlar da o işi bir çare olarak bildiklerinden değil. Şimdi Meclislerde bir hükümeti ayakta tutacak kadar sayınız varsa, bu sayının 100 kişi daha fazla olması hiçbir mana taşımaz. Hangi icraatı yapacaksanız yaparsınız. Karar alacak kadar çoğunluğunuz varsa, bundan fazlasını aramak size kuvvet eklemez. Önemli olan karar mekanizmasını işletmektir. Bizim, karar mekanizmasını işlettiğimiz bir gerçektir. Hükümeti işlettiğimiz de bir gerçektir. Biz devleti işletemedik. Halk Partisiyle beraber olsaydık, devleti nasıl işletecektik. Hiç manidarlığı yoktur. Ben Halk Partisiyle yapılacak bir hükümetin, o safhada Türkiye'nin hiçbir meselesini çözmeyeceği, aksine, çırpınan bir hükümet müessesesini de, karar almaz duruma düşüreceği kanaatindeydim. Yine de böyle düşünüyorum.»

«Sayın Ecevit ile yaptığım bir söyleşide dedi ki; 'Cumhurbaşkanı seçseydik, hükümeti beraber kursaydık 12 Eylüle gel-

mezdik, en azından geciktirirdik' dedi. Yani, onun bugün vardığı nokta bu. Oysa, sizin vardığınız nokta asıl 12 Eylülün anarşi ve terörün çözülememesi diyorsunuz.»

DEMİREL — «Şimdi anarşi ve terör acaba AP ile CHP' nin beraberce hükümet olmadığından dolayı mı, oluyordu? Olurlarsa duracak mıydı? Sayın Ecevit öyle mi zannediyordu? 1977 sonunda o hükümet olunca anarşi ve terörün duracağını sanıyordu, daha sonra çok azdı, azgınlaştı. Binaenaleyh, anarşi ve terörü biz ikimizde hükümet olsaydık, kime sıkıyönetimi yapın diyecektik. Silahlı Kuvvetlere nerede yapın, diyecektik. Mecliste zaten diyorduk. Orada biz hükümetken onlar, bizim getirdiğimiz önergeyi destekliyordu. Onlar hükümette iken biz onların önergesine destek veriyorduk. Sıkıyönetim böyle ilan edildi. Böyle devam etti. Biz hükümet değildik, sıkıyönetim ilan edildiğinde. Onlar hükümetti. Sonra biz hükümet olduk. Uzamasına onlar destek oldular.»

«1980'den önce parlamento çoğunluk olmadığı için çalışmadı. Cumhurbaşkanı turları başladı. Kanun çıkarılamadı. Parlamentoda bir kilitlenme olduğu gerçek değil mi? Bu da, hep söylenen canlı konu...»

DEMİREL — «Hayır, hayır. Ondan dolayı değil. Şimdi parlamento bir kanun fabrikası değildir. Ben bu hükümeti hangi şartla kurdum. Anarşi önleme kanunları getireceğim, bunlara destek istiyorum. Bütçeyi getireceğim. Buna destek istiyorum. Belki, ekonomiyi tanzim için kanunlar getireceğim. Buna destek istiyorum. TRT'yi tanzim için kanun getireceğim. Buna destek istiyorum. Bunun dışında benim taahhüdüm yok ki. Önemli olan, parlamentonun kanun fabrikası olması değil. Açık olması. Ülkenin meselelerini tartışması, hür olmasıdır.»

«Çoğunluk olmuyor. Hiçbir şey yapılmıyor...»

DEMİREL — «Bunların hepsini çıkardık. Bütçeyi çıkardık.»

«Nisan 1980'den sonra...»

DEMİREL — «Bakınız, nisandan sonra ben ne çıkarmaya çalışıyorum. Yine yeni gelmiş birtakım milli savunmanın kanunları var. Bunların bir kısmı, anarşi önlemeyle, sıkıyönetimle ilgili değil. Personel konularıyla ilgili. Şimdi o gün Meclisin önünde muhalefet tarafından getirilmiş masraf kanunları var. O masraf kanunlarını karşılayacak para yok. Ben ekonomiyi düzeltmeye çalışıyorum. Onlar, âdeta hazine-

yi dağıtıcasına kanunlar getirip koymuşlar. Öbür kanunları çıkarttırmamak için koymuşlar. Bu hale gelmiş parlamentoyu seçime götürseniz mesele çözülür. Ben söylüyorum. Parlamentolar kilitlenebilir. Parlamento kilitlenmişti. Parlamentonun kilidini açmanın yolu müdahale değildir. Seçim kararı alıp, seçime gitmekti. Yapılamayan odur...»

«*Bir varsayım vardı. O zaman seçime gitsek bile, gene bu seçim kanunu ile ki, askerler sonra bunu seçim kanununu kendilerine göre değiştirip yaptılar, gene aynı tablo gelecekti, öyle deniliyor?*»

DEMİREL — «Şartları değişik gelirdi. Ne geleceğini kimse bilemezdi. Seçim neticelerini kimse bilmez. Aynı tablo bile gelse, şartları değişik gelirdi ve yeni bir havayla gelirdi. Yeni bir istikametle gelirdi ki, başka kombinezonlar çıkardı.»

«*Şu iddia doğru mu? Demirel cumhurbaşkanı seçtirmedi. Meclisi çalıştırmadı. Seçime götürmek istiyordu. Seçime zorlamak için böyle davrandı?*»

DEMİREL — «Olur mu? Seçime götüreceğimden emin değilim ki. Sonra seçimde benim ne menfaatim var. Seçime götüreyim, bir sene daha müddeti var. Milletvekilleri niye gitsinler seçime? Memleketin menfaati gerektiği zaman seçime gidilecek. Ben memleketin menfaatini seçime gitmekte görüyorum. Ve ben haklı çıkmışımdır. Esasen, seçim bir şey getirmezdi demek, demokrasinin temel çaresinden kendini mahrum etmektir. O çareden mahrum olduğun zaman demokrasiyi yürütemezsin, Demokrasiye inanmıyorsunuz demektir.»

«*Kamuoyunun yargılarına göre terör var, anarşi var çözülemeyen. Cumhurbaşkanı seçilemiyor. Meclis çalışamıyor. Ekonomi düzeltilmeye çalışılıyor...*»

DEMİREL — «Düzeltildi ekonomi. Hiçbir mesele yok. Ekonomi düzeltilmişti, 1980 Ağustosuna geldiğimizde.»

«*Efendim, ben daha önceki günlerden gelen tırmanışı söylüyorum. Böyle bir tablo içinde askerlere müdahale haklılığını veren genel yargı oluşması olmuyor mu?*»

DEMİREL — «Demokrasiye inanıyorsanız, çareyi demokrasi içinde arayacaksınız.»

«*Gazeteler, halk?..*»

DEMİREL — «İşte ben onu söylüyorum. Bütün bunlardan dolayı demokrasi terk edilmesi gereken bir şeyse, demokrasi-

ye inanmıyorsunuz, demektir. İnanmadığınız için de, demokrasiyi işletemiyorsunuz ve sonra, demokrasinin olmamasından doğan sıkıntılar geliyor. Canınız yanıyor. O zaman aranmaya başlıyoruz. Demokrasiyi değil, onun getirdiği rahatlığı arıyoruz. Çünkü, insanlık tarihi askeri idarelerin demokrasiden üstün olduğunu değil, demokrasinin diğer bütün rejimlerden üstün olduğunu ispatlamış.

Memlekette biz neyi ispatlamaya çalışıyoruz?

Normal zamanlarda, demokrasi yapalım da, zor zamanlarda kendisini askere idare ettirelim diyorsanız, hiçbir zaman demokrasi yapamayacaksınız. Ben demokrasiyi kendim için istemiyorum, milletim için istiyorum. Zaten önemli hadise bu. Hakikaten Türkiye olarak demokrasi istiyor muyuz? İstemiyor muyuz? İstiyorsak sahip çıkalım. Sahip çıkma hadisesi şudur; zorlukları görünce onu terke hazırlanmayacağız, onu savunmaya hazırlanacağız ve çareyi onun içinde arayacağız.»

YA «UYARI» SAVLARI!

«Askerlerin sivilleri uyardıkları konuya geliyorum : Uyarı mektubu, 12 Eylülün olacağının bir işaretiydi diyebilir miyiz? 'Ama uyardık. Her zeminde söyledik ve nihayet böyle gitmez, diyecek hale geldik. Ama sonuç alamadık' diye, kendilerini savunan ve 12 Eylülün gerektiğini vurgulayan bir nedenler dizisi içinde oldukları mutlak. Bunda, katılınabilecek taraflar var mı, yok mu?»

DEMİREL — «Varlığını demokrasiye borçlu olan kurumlar bir olalım, beraber olalım, anarşiye çare bulalım. Eğer, talep buysa, bu varlığını demokrasiye borçlu olan kurumlar bir ve beraber nasıl olacaklar? Olamazlarsa ne olacak? Bu anarşi işinin bir sahibi yok mu, o kurumların dışında var.

İşte Anayasanın 124. maddesi gereğince, devletin güvenlik kuvvetleri yakalayacak. Devletin mahkemelerine teslim edecek. Mahkemeler, sivil mahkemeler de değil, mahkemeleri kurmak yine onun içerisinde. Ceza verecek. Suç işleyene, ceza vermekten başka bir tedbiriniz yok. Yangın üstüne su sıkacaksın. Şimdi sizi uyardık. Kimi uyardınız. Meclisi uyardınız. Aslında Meclisi ne diye uyardınız? Siz o günkü şartlar içerisinde yetki de, söz konusu değildi. Nitekim, istedikleri kanunların şubatta çıkacağını ben kendilerine söyledim. 1980 Şubatında çıkardık. Kaldı ki, Silahlı Kuvvetlerin ve komuta heyetinin yeri, Anayasaya göre belli. Kendilerini o Anayasanın üstünde sayıp da herkesin üstüne çıkmaları mümkün olmaz. Hiç Silahlı Kuvvetler Meclisi uyarır mı? Hükümeti uyarır mı? Olmaz. Bir talepte bulunmuşsunuz, neyse talebiniz bu da net olur, açık seçik olur. Şu, şu lazımdır bize, dersiniz. Demokrasinin bütün müesseseleri, 'Bir olun, beraber olun bu işe çare bulun' dediniz mi, bunun işlerliği yok. Nasıl işleyecek?»

«15 Temmuz 1980'de Milli Güvenlik Kurulu toplantısı vardı. Genelkurmay Başkanı da konuşuyor, öbür komutanlardan sonra; 'Çağıralım bütün Anayasal kuruluşları, başta parti liderleri olmak üzere, anlatalım durumu. Hep beraber Güven-

lik Kurulunun bünyesinde yasaya da uyar, Anayasaya da uygundur, bu davranış.' Hep beraber yapmış olalıma getiren bir davranış var. Anlaşılıyor ki, sizin tarafımızdan uygun görülmemiş. Tabii ki, Anayasa çerçevesinde gördüğümüze göre, demokratik işleyiş bakımından böyle bir teklif işleyiş bakımından yapılmış olsaydı, 12 Eylül olmayabilir miydi?»

DEMİREL — «Türkiye'de, 12 Eylül sadece anarşi dursaydı, olmazdı. Oraya topladık herkesi. Ne söyleyeceğiz onlara?»

«Şu kanunları çıkaralım...»

DEMİREL — «O kanunları çıkardılar zaten şubatta...»

«Temmuzda yeniden geliyorlardı.»

DEMİREL — «Dediğiniz uyarı hadisesi ocakta. Ocakta istenilen kanunlar şubatta çıktı. Ne söyleyeceksiniz onlara?..»

«Yeni tedbirler...»

DEMİREL — «Yeni tedbirleri kimden isteyeceksiniz?»

«Partilerden...»

DEMİREL — «Ben istedim partilerden. O zaman şu olurdu. Ben askeri siyasi partileri tazyik için kullanmış durumunda olurdum. Yapmazlardı. Yapacaklarsa bile yapmazlardı. O zaman ben rejimi zedelerdim. Şimdi şöyle düşünün :

Güvenlik Mahkemelerinin teşkiline ve Olağanüstü Hal Kanununa CHP karşı. Sayın Ecevit'i çağırsak, Sayın Evren dese ki, bunları çıkarın, ne diyecek Sayın Ecevit, Sayın Evren'e?»

«Zaten böyle bir yasa getirmiştim Meclise diyebilir... Evren de söylüyor bunu.»

DEMİREL — «Parti olarak, ben buna karşıyım diyecek, ben bunu yapamam diyecek, sonra çıkıp beyanat verecek. Demirel askeri kullanarak bana tazyik irca etti. Nitekim 24 Temmuz toplantısından sonra...»

«Çankaya'daki?»

DEMİREL — «Böyle bir beyanat gazetelerde çıkmıştır ki, o arşivlerden bulunabilir.»

«24 Temmuz günü, Çankaya'da görüşüyordunuz. Bilgilere göre, bazı kanunların DGM hariç, olağanüstü hal hariç, bazı kanunların geçirilmesine CHP evet diyor, komisyon da kuruluyor. Bu arada, 24 Temmuz toplantısından 4 gün sonra Genelkurmay Başkanından bir yazı şu yetki tasarılarının içine bir madde daha koyalım. Ne koyalım? Sıkıyönetim mahkeme-

lerinin verdiği, mahkûmiyet kararlarını 5 yıl Yargıtay'a götürmeyelim. Yargıtay'sız, temyizsiz olsun. Şimdi bu da tuhaf bir davranış gibi geliyor, bana. Bunu CHP reddederse haklı...»

DEMİREL — «CHP'nin reddetmesi kâfi değil. Biz de reddederiz. İnsan haklarını reddeden birtakım kanunları tedbir sayamayız ki biz. Hukukun içinde çare arıyoruz biz. Ben yine sizin sorunuza dönüyorum. Böyle bir toplantı geçen 25 sene zarfında Gürsel'in cumhurbaşkanlığı zamanında yapılmıştır. Yani Gürsel cumhurbaşkanı olsun diye yapılmıştır. Bunun dışında hiç böyle bir toplantı yok. O şekilde rejimi zedelersiniz zaten. Bir netice çıkmaz. Netice çıkmayacağı gibi bir müdahaleye daha çok hak verirsiniz.»

«12 Eylül olacağına, biraz demokrasi zedelense ne olacaktı, diyebilenler çıkabilir...»

DEMİREL — «*Hem demokrasi zedelenir, hem 12 Eylül yine olurdu.* Çünkü, anarşiyi önlemezdi ki. Anarşiyi kanun önlemez. Anarşiyi devlet önler.»

«5 yıl temyizsiz sıkıyönetim mahkemelerinin verdiği kararlara benzer bir kanun çıkardılar sonradan.»

DEMİREL — «O zaman indirdiler, müddetleri.»

«Bir, iki yıla indirdiler.»

DEMİREL — «Üç yıla indi.»

«Ama yaptılar?»

DEMİREL — «Sonra 6 aya indirdiler. Şimdi 6 ay. Bu mu, önledi anarşiyi?»

«Nedir efendim, ne önlemiştir?»

DEMİREL — «Sonra çıkarılan kanunlar değil ki, kanunları tatbik önlemiştir. Bizim de dediğimiz oydu. Şu elinizdeki yetkileri bir kullanın, şu veya bu sebeple o yetkilerin tam olarak kullanıldığı kanaatinde değilim. Devletin işlerliğine geliyorum yine, o yetkiler kullanılabilmeliydi.»

«12 Eylüle gelişte askerlerin sıkıyönetim görevlerini layıkıyla yapmadıkları gibi bir yargıyla yetinebilir miyiz, bu fazlasıyla Ordu kesimine haksızlık olmuyor mu?»

DEMİREL — «Ben daha önceki bir sorunuz üzerine söyledim. Bu çeşit tartışmaların şu anda hiçbir faydası yok, ama 12 Eylüle geliş dediğimiz anarşi önlenememiş, daha birçok sebepler var içerisinde ama anarşi hadisesi olmasa

12 Eylülü ibra edemezsiniz, yani halk nezdinde 12 Eylülü savunamazsınız. Anarşi ve terördür tek şey. Önlenememiş, önlenemeyince bunu demokrasinin ve hukukun içinde önleseniz, buna çalışsanız daha iyi olmaz mıydı sorusu zihinlerde bugün olmayabilir, ama yarın olur. Şimdi ben anarşi ve terörün önlenemeyişi devletin işleyemeyişindendir, devlet işletilememiştir diyorum. Devletin işletilememesinden kime ne kadar kusur çıkıyorsa, kime ne kadar eleştiri çıkıyorsa o eleştiriyi başkaları yapsın. Biz, hadiseye tarafız çünkü.»

«*Efendim, cumhurbaşkanı seçimi sonuçlanmazsa beraberinde başka türlü şeyler getirebilir şeklinde vurgulamalarınız var. Nedir bunlar, neyi getirir? O zamanki yaşadığımız ortamla, bugünü yan yana getirmek zordur ama bir mantığı olması lazım. Bunun bir açıklaması var mı sizce?*»

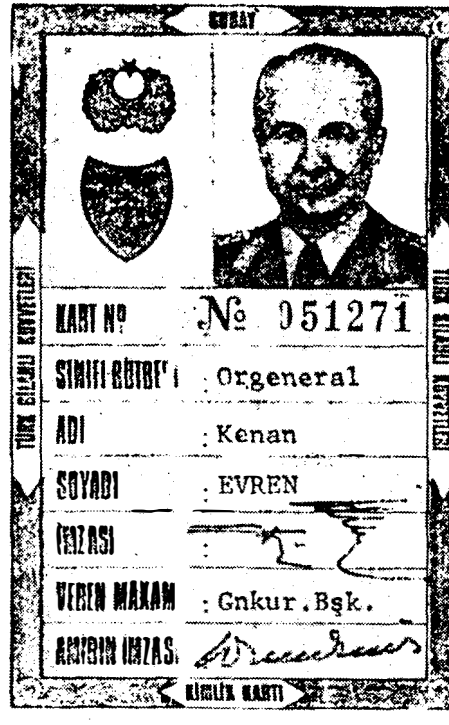
DEMİREL — «Aslında iki defa müdahaleye maruz kalmış bir ülkede henüz demokrasi şuuru tümüyle yerleşmemiş, demokrasi tümüyle sahibini bulmamış bir toplumda aydınıyla, halkı ile, üçüncü dördüncü müdahalelere, her neyse gerekçe verecek birtakım hususlardan daima kaçınmak lazımdır. Bunun yeri Silahlı Kuvvetlerin kumanda heyeti neyi istiyorsa onu yapmak değildir. Şu veya bu biçimde istismara müsait durumlar meydana gelirse, bunları kısa zamanda ortadan kaldırmak olmalıdır. Bu bir yaranma, bir yerlere yaranma, bir yerlerden korkma hadisesi olarak tefsir edilemez. Türkiye'de milletin hür iradesiyle gelmiş Meclislerin dokunamazlığı gelenek haline gelinceye kadar, itina edilmesi gereken bir husustur. Benim kafam bununla doludur. Ben tereddütlerle endişeler içerisinde bir zihne sahip değilim, biliyorsunuz. Ama bazı hesapları da yapmam lazım. İşte budur, o zaman söylemek istediğim.»

«*Bundan şöyle bir netice çıkartabilir miyiz? 12 Eylülü yapma nedenleri de vardı...*»

DEMİREL — «Hayır, ben demokratım. Benim zihnimde şüphe yok, ben Ordu müdahalesiyle bir ülkenin meselelerinin hallolacağına hiç inanmadım.»

EVREN, EVREN'E KARŞI

KART No : No 051271
SINIFI - RÜTBESİ : Orgeneral
ADI : Kenan
SOYADI : Evren
İMZASI : Kenan Evren
VEREN MAKAM : Gnkur, Bşk,
AMİRİN İMZASI : Bülent Ecevit

«Efendim, 12 Eylül müdahalesiyle 'her şey' halledildi mi?»

DEMİREL — «Şimdi sanıyorum ki 12 Eylül olayını kendi dokümanları üzerinden bir analize tabi tutmak ve ona göre bir değerlendirme yapmak doğru olur. 12 Eylül 1980 günü, Sayın Evren'in yapmış bulunduğu konuşmada; 'Türkiye Cumhuriyeti Devleti son yıllarda izlediğiniz gibi, dış ve iç düşmanların tahrikleriyle varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir' deniyor.

Esas mesele budur. Sayın Evren, bunun karşısında, devletin vaziyetini anlatıyor. 'Devlet başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş. Anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler, kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlardır' diyor.

Burada, devletin bütün organları, hiçbir ayrım yapılmaksızın, töhmet altındadır. Hiçbir istisna yoktur. Siyasi partilerin ise, birlik ve beraberliği sağlayarak, anarşiyi nasıl önleyecekleri de, hiçbir zaman zikredilmiyor. Sadece, birlik beraberlik her şeyin çaresi, tedbiri, şifası gibi gösteriliyor, yapılamadığı için, suçlama çıkarılıyor.

Olur muydu, olmaz mıydı, olabilir miydi? Tartışması yapılmıyor veya bu tartışmaya müsaade olunmuyor. Ayrıca, dünyanın hangi memleketinde, siyasi partilerin, bir ve beraber olmasının anarşiye çare olduğuna dair bir emsale de rastlamıyoruz.

Parlamentonun güvenlik kuvvetlerinin yerine kaim olup, anarşi önlediğine de rastlamıyoruz.

Devletin kuruluşları içerisine, güvenlik kuvvetlerinin de dahil olduğu unutulmamalıdır. Topyekûn kötüleme, ülkeyi hiçbir yere götürmez. Nitekim, götürmemiştir de...

Kimin kusuru ne ise, o aranmalı idi. Ancak, böylece devletin neden işlemediği ortaya konur, devleti işletecek çareler aranırdı...»

«AP - CHP Hükümeti olsun diye söylediler mi?»

DEMİREL — «Hayır, bana söylemediler. Kimse söylemedi. Ne yeri vardı, ne icabı. Lüzumlu tedbirleri alamamışlardır.

Sayın Evren, şöyle devam ediyor:

'Nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi, saldırı ve baskı altında tutularak bölünme, iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca, devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür' diyor.

Sonradan görülmüştür ki, devlet güçsüz değil. Sadece, devlet işletilememiş. 12 Eylülden sonra devlete ne gücü eklenmiş, ne olmuş? Devlet yine aynı devlet!..

Sayın Evren, harekâtın ana amacı; 'Ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemektir' diyor. Burada bir parantez açıyorum. Bu muhtemel iç savaşı kim yapacaktı?.. Geçen 5 sene zarfında bunu yapacak olanlar ortaya çıkarılmadı mı?.. Türkiye'de kan dökülüyordu, hangi örgütlerin kan döktüğü de belli idi. Onların yakasına da devlet yapışmıştı. Acaba, bunun dışında, kim kiminle dövüşecekti? Türkiye'nin 5 sene zarfında bunu bulup çıkarması lazımdı.

Yani, 12 Eylülün ilk beyannamesi hedef olarak, 'Devlet otoritesinde varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır' diyor. Yani, demokrasiyi ortadan kaldırmak değil, demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak hedefti. Bu da demokrasiyi korumak için yapılacaktı. Bu açıklama; 'Parlamento ve hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır' şeklinde sona eriyor. Parlamento ve hükümeti ortadan kaldırdığın takdirde, orta yerde demokrasiyi engelleyenleri değil, demokrasinin kendisini ortadan kaldırmış olursun. Yani, demokrasiyi kaldırdım diyor. Bunu neye göre yaptım diyor?.. 'İç Hizmet Yasasına dayanarak bu yapılmıştır' deniyor. Aslında, İç Hizmet Yasasına dayanmasına hacet yok. Yaptım diyecek ve bitecek. İç Hizmet Yasası dayanılacak bir yer değildir. Bunun üzerinde ısrarla duruyorum. Bunun yasallığı yok. Anayasayı kaldırıp atmışsın, bunun yasallığı nerede?..

Sayın Evren, 'Ülkemizin halen içinde bulunduğu hayati önemi haiz siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar, devlet ve milletimizin bekasını tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Memleket bilerek veya siyasi çıkarlar uğruna, sırf iktidara gelmek pahasına yangın yerine çevrilmek istenmiştir' diyor. Anarşinin arkasında kimin, ne siyasi çıkarı olduğu da daha sonra ortaya konamamıştır.»

«İktidar olarak kastediyor. İktidara gelmek için...»

DEMİREL — «İktidara gelmek için kim, adam öldürenden, ne fayda umacak? Kime ne faydası olacak? Böyle bir iddia varsa, failleri bulunmalı idi.»

«Bir iddiaları daha var. Bu küçük partilerin ikisini de himaye ettiler gibi. Demirel MHP'yi hükümet yaptı, öbürü MSP'yi aldı hükümet yaptı. Ondan da şikâyetçiler...»

DEMİREL — «O partiler, illegal partiler mi? Sistem, demokrasi. Biz de o sistemin ürünüyüz.»

«Fatsa olaylarında Orduya görev verildi yaptınız.»

DEMİREL — «Sıkıyönetime lüzum görmediler.»

«Ordu ilinde?..»

DEMİREL — «Evet, tabii.»

«Ordu ilini de siz istediniz.»

DEMİREL — «Yapalım mı diye sordum, hayır dediler. Hallederiz bunu dediler. Sıkıyönetime lüzum görmediler. Kendileri oralara gitti, geldi ve 'Sonbaharda yapraklar döküldükten sonra Fatsa'daki bu pisliği temizleriz' dediler. 'O zamana kadar vatandaş kalmaz' dedim ben. O sırada da 12 Eylül oldu.

12 Eylülü, kendi dokümanları ile, bugünün yasaklarının elverdiği ölçüde değerlendirmeye devam edelim:

12 Eylülü hemen takip eden günlerde, Sayın Evren Devlet Başkanlığı görevini üstlendikten sonra içtiği ant ile, taahhütlere girişmekte idi.

Bu taahhütlerin özü, 'adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ayrılmamak; hiçbir karşılık beklememek; milletin kayıtsız, şartsız egemenliğine demokratik cumhuriyet ilkelerine dayalı yeni bir düzenleme yapmak' şeklindedir.

Ant şöyledir:

Yüce Türk Milleti,

Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin

içinde bulunduğu bütün sorunları, Atatürk ilkelerine bağlı kalarak, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerimden başka bir tesir altında kalmaksızın ve hiçbir karşılık beklemeksizin çözümlemek amacıyla kendimi Türk Milletine adadım.

Vatanın ve milletin mutluluğuna, birlik ve beraberliğine çalışacağıma, devletin bağımsızlığına, vatanın ve milletin bütünlüğüne yönelecek her tehlikeye karşı koyacağıma, milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine dayalı yeni bir Anayasa düzenlenmesi için çalışacağıma, Türkiye Cumhuriyeti'nin şan ve şerefini koruyup yüceltmek ve üzerime aldığım görevi yerine getirmek için bütün gücüm ve varlığımla çalışacağıma, namusum ve şerefim üzerine andiçerim.

Daha sonra referandumla cumhurbaşkanı olurken veya diğer büyük tasarruflarda bu anda ne kadar sadık kalmıştır? Üzerinde durmaya değer...

Hiçbir karşılık beklemezken, cumhurbaşkanı olması, siyasetçilere karşı hasım bir tavır takınarak suçsuz cezalar tertip etmesi, bu antla ne dereceye kadar bağdaşır? Düşünmek lazımdır...

12 Eylülün 1 numaralı bildirisinde; 'Devletin bütün organları töhmet altındadır, devlet saldırıya maruzdur, Anayasal kuruluşlar tezat ve suskunluğa bürünmüştür, devlet işlemez haldedir, siyasi partiler uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlardır, saldırı ve baskılar vardır.

Atatürkçülük yerine irtica ve diğer sapık ideolojiler öğretilmektedir. Bölünme ve iç harbin eşiğine gelinmiştir. Kısaca, devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür' denilmektedir.

Bu tümüyle rejimden şikâyettir. Hemen her şey kötüdür. İyi olan hiçbir şey yoktur.

Aynı bildiride, 'Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır' deniliyor.

Tedbir şeklinde özetleniyor; 'Parlamento ve hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmış, bütün yurtta sıkıyönetim ilan edilmiştir.'

Hemen hemen her şeyden ve herkesten şikâyet ediliyor. Ama sadece parlamento ve hükümet hedef alınıyor.

30 Ağustos 1980'de sıkıyönetimin kaldırılması gerektiğine dair Sayın Evren'in beyanatı vardır.

Ordunun yıprandığından şikâyetçidir, ama, 12 gün sonra ülkenin her tarafına sıkıyönetim getiriliyor.

Maksat, demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmakken, bizzat demokrasiyi ortadan kaldırmış olmaktır. Tahrip ederek düzeltme, izaha muhtaçtır.

12 Eylül günü Silahlı Kuvvetlerce çıkarılan 6 numaralı tebliğle, bu harekâtı İç Hizmet Yasasına dayanarak yaptıkları ifade olunuyor.

Tebliğde yer alan beyan aynen şöyledir:

> Kahraman Silah Arkadaşlarım,
>
> Türkiye Cumhuriyeti'nin ülke bütünlüğü ile ulusal birlik ve beraberliğinin maruz kaldığı hayati tehlike karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri kendisine İç Hizmet Yasası ile verilmiş olan tarihi görevini, ulusunun büyük çoğunluğunun ümit ve özlemle beklediği doğrultuda, üstün disiplin anlayışı, sınırsız yurt ve ulus sevgisi, bilinçli bir kararlılık ve vakarla ifa ederek, yönetime el koymuş ve tüm ülkede, kısa sürede tam ve kesin kontrolu sağlamış bulunmaktadır.

Sanıyorum ki, Türkiye'nin mutlaka halletmesi lazım gelen önemli hadisesi budur. Üstün yasa, Anayasadır. Anayasa, Silahlı Kuvvetlere, 'devlete müdahale hakkı' diye bir hak tanımıyor. Böyle bir görev de vermiyor. Bir kanuna dayanarak Anayasanın üstüne çıkılması, onun ihlal edilmesi veya ortadan kaldırılması nasıl mümkün olacaktır? Halledilecek mesele budur.

Koruma ve kollama, tabii ki, Silahlı Kuvvetlere aittir. Ama buna Silahlı Kuvvetler kumanda heyetinin veya başka bir kademesinin resen karar vermesi hiçbir kanunda ve Anayasada yer almaz. Görevi Silahlı Kuvvetler yapacaktır. Ama hükümet ve Meclis bu görevin yapılmasını Silahlı Kuvvetlere emredecektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunları

böyle anlaşılmazsa ortada bir büyük boşluk var, demektir. Silahlı Kuvvetler istedikleri zaman devlete müdahale edebilecektir, demektir.

Böyle bir durum varsa, seçim, millet iradesi üstünlüğü, seçimle gelmiş Meclisler, ona dayanan hükümetler manasını yitirir. Kaldı ki, müdahale Silahlı Kuvvetlerin siyasete sokulmasıdır.

Aynı İç Hizmet Kanunu, 43. maddesiyle bunu yasaklar. Devletin bir tek Silahlı Kuvvetleri vardır. Zor kullanmayı gerektiren hallerde devlet ona başvuracaktır. Bu görevdir. Silahlı Kuvvetlerin kendiliğinden zora başvurması ise, Anayasa ve kanunlarda tayin edilmiş yerin dışına çıkmak olur. Biz, demokratik hukuk devleti içerisinde üstün irade olarak millet iradesini, üstün kitap olarak Anayasayı, üstün kuvvet olarak da Meclisleri tanımışızdır. Bunun hakkı verilmelidir. Başka türlü Türk devletini işletmek mümkün değildir.

12 Eylül 1980 tarihli radyo konuşmasında Sayın Evren, 'siyasi, ekonomik ve sosyal sorunların devletin ve milletin bekasını tehdit eder boyutlara ulaşmış olmasından ve bunu önlemek için de bir tedbir alınmamış bulunmasından' şikâyet ediyor. Acaba bu durum ne zaman hasıl olmuştur? Ekim 1979 Türkiyesi Eylül 1980 Türkiyesinden daha iyi değil, daha kötüdür. Hükümet 'Devleti işletelim, bu yangını söndürelim' diye, çırpınmamış mıdır? Çırpınmıştır... Pek çok sahada da netice almıştır. Sadece anarşi meselesinde başarılı olunamamıştır. Bu hükümetin tek başına içinden çıkabileceği bir iş değildir. Zira, anarşi milli meseledir. Bir devlet işidir. Anarşinin içinden çıkamayan ne hükümettir, ne Anayasal kuruluşlardır, devlettir. Aranılacak olan devletin bu işin içinden niye çıkamadığıdır. Türkiye bunu bir gün arayacaktır. Aynı konuşmada, 'Erzincan, Sıvas, Kahramanmaraş, Tunceli ve Çorum illerinde siyasi çıkarlar uğruna vatandaşlarımızın birbirlerini katletmelerine neden olunmuştur' deniliyor. Aradan 5,5 sene geçmiştir. Hangi siyasi çıkarlar, kimin tarafından hedef alınarak kışkırtmalar yapıldığı ortaya konamamıştır. Yine aynı konuşmada 'Bir kısım Anayasal kuruluşlar muhtelif etkiler altında, anarşi, terör ve bölücülük karşısında, tarafsız, adil ve ortak bir yol izlemek yerine, bizzat Anayasanın ihlali karşısında dahi sessiz kalmayı tercih etmişlerdir' deniliyor. Tabii ki, bu kuru-

luşlar nelerdir, bunlar ne yapmışlardır ve bunlara ne yapılmıştır hususu muallaktadır. Sadece parlamento ve hükümet feshedilmiştir.

Bu konuşmada, Konya olayları ve Çanakkale kongresi müdahalenin gerekçeleri içerisinde görülmektedir. 5 seneyi aşan bir süre devam eden mahkeme sonunda her iki olayda da suç görülmemiş ve sanıklar beraat etmiştir.

12 Eylül neler vaat etmiş ve ne olmuştur? 12 Eylül 1980 tarihli Sayın Evren'in radyo, televizyonda yaptığı konuşmada 3 önemli vaat görüyoruz.

Bunlardan birincisi; 'Ülke idaresinin hukuk kurallarına dayalı ve demokratik bir yönetime devredileceğidir. Bu vaat aynen şöyledir:

> Birçok tutum ve davranışlarıyla demokratik özgürlükçü parlamenter sisteme inancını defalarca kanıtlayan Türk Silahlı Kuvvetleri, en kısa zamanda Bakanlar Kurulunu kurarak, yürütme sorumluluğunu bu kurula bırakacak ve hür demokratik parlamenter sistemin şimdi olduğu gibi dejenere edilmesine ve tıkanmasına mani olucu ve Türk toplumuna yaraşır bir Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanununu hazırlamayı ve bunlara paralel düzenlemeleri yapmayı müteakip insan hak ve hürriyetlerine saygılı, milli dayanışmayı ön plana alan, sosyal adaleti gerçekleştirecek, ferdin ve toplumun huzur, güven ve refahına önem veren özgürlükçü, demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime ülke idaresini devredecektir.

Daha sonraki zamanlarda bu, sık sık tekrarlanmıştır.

Nitekim, 16 Eylül 1980 tarihinde Sayın Evren'in yapmış bulunduğu bir basın toplantısında bir soruya vermiş olduğu cevap şöyledir:

> Soru : Geçici Anayasa ve Kurucu Meclis için acaba bir tarih, bir süre verebilir misiniz?
>
> Cevap : Takdir edersiniz ki, bu konularda, kati tarih vermek, ham sizi, hem de vatandaşlarımı yanıltabilir. Ama şuna bilhassa emin olunuz ki, Türk Silahlı Kuvvetleri, demin işaret ettiğim gibi, uzun süre bu vazifeyi üstlenmek ve asli vazifesinden ayrılmak niyetinde değildir. Mümkün olabilen en kısa sürede

bunların yapılması için elden gelen bütün gayretler sarf edilecektir.

30 Eylül 1980 günü Sayın Evren'in Harp Okulunda yapmış bulunduğu bir konuşmada Ordunun politika dışında kalmasını belirten bir konuşması da şöyledir:

Evlatlarım,

Bu yaşlarda, bu çağlarda, sakın ola ki politikaya bulaşmayın. Biz, bugün politikanın içine atıldıysak, yurdumuzun düştüğü felaketli durumdan, her zaman olduğu gibi, milletimizi düzlüğe çıkarmak için buna mecbur kaldık. Ulu Önder Atatürk'ün bizlere direktifi de daima bu olmuştur. Ne zaman ki bir ordu politikanın içine girmiştir, o ordu yavaş yavaş disiplinini kaybetmeye ve çökmeye başlamıştır.

Bunun en bariz misalini bizim yakın tarihimizde Balkan Harbinde görebiliriz.

Onun için, bizim yaptığımız bu harekâtı, kendinize misal alarak, sakın ola ki politikanın içine atılmayın. Biz Orduyu politikadan kurtarmak için emir-komuta zinciri içinde bu harekâtı yapmak zorunda kaldık. Eğer yapmasaydık, bundan evvelkiler gibi, Ordu politikanın içine girerdi.

Dikkat ederseniz, 5 kişilik bir emir - komuta kademesiyle işleri yürütüyoruz. Bizim altımızdaki kademelere bulaştırmamak için de her türlü çabayı sarf ediyoruz. Şuna da kararlıyız ki, en kısa zamanda, memleketimizi hakiki demokratik kaideler üstüne oturttuktan sonra görevimizin başına döneceğiz.

Her iki konuşmada da Sayın Evren, Ordunun asli vazifesinden bahsediyor. Ordunun siyasetin içine girmesini kötülüyor ve 'en kısa zamanda görev başına dönüleceğini' söylüyor.

14 Ekim 1980 tarihinde Sayın Evren'in Diyarbakır konuşmasında şöyle deniliyor:

Sevgili vatandaşlarım,

12 Eylül harekâtının niçin yapıldığını izah etmeyeceğim. Bunu çok anlattım. Televizyonda, radyoda bunu duydunuz. Bu harekâtı, üstten yani Genelkurmaydan ve 5 kişilik bu heyet tarafından verilen bir emirle yapmadık.

Bu karar, 5 kişinin kararı değildir. Bu karar milletin kararıdır. Bu karar Silahlı Kuvvetlerin komuta kademesindeki bütün arkadaşların kararıdır. Biz yalnız icra için düğmeye bastık o kadar. Çünkü, uzun zamandan beri vatandaşlarımızdan çeşitli kimselerden daima tarizler alıyorduk ve onların yüzüne bakamaz duruma geliyorduk.

Harp Okulu konuşmasıyla, bu konuşma arasında tutarsızlık vardır.

15 Ocak 1981 tarihinde Konya'da yapmış bulunduğu bir konuşmada Sayın Evren, 'yönetimi devredeceğinden' bahsediyor. Konuşmada bu husus şöyledir:

Bize Allah razı olsun, bunları düzeltiyorsunuz diyeceklerine, acaba ne zaman gidecekler bunlar diye dört gözle bakıyorlar.

Gideceğiz, gideceğiz. Onlar tencereyi pisletmişlerdi, biz temizledik. Yeniden tencereyi verelim, yeniden pisletsinler, istedikleri bu...

Şimdi kıymetli hemşehrilerim, Sayın Konyalılar, burada ilk defa bütün millete bir hususu açıklayacağım. Bu açıklamayı Konya'ya bıraktım.. İlk geldiğimiz günden beri dedik ki, 'Biz bu bozuklukları düzelttikten sonra gideceğiz. Demokratik sisteme döneceğiz.' Ve kendilerine bir plan verdik. Evvela anarşiyle mücadele edeceğiz. Ondan sonra Kurucu Meclisi kuracağız. Kurucu Mecliste yeni Anayasa, Seçim Kanunu, Partiler Kanunu gibi önemli kanunları çıkartacağız ve bir daha memleketin bu hale düşmemesi için çıkarılması lazım gelen bütün kanunları çıkartacağız, ondan sonra Atatürk ilkelerine bağlı bir yönetime devredeceğiz dedik. Bu söz asker sözü, namus sözü.

23 Mayıs 1981 tarihinde Sayın Evren bir Norveçli gazetecinin sualine verdiği cevapta da 'Biz bu 12 Eylül harekâtını makam sahibi olmak, bu makama oturmak için yapmadık' diyor.

Soru ve cevap şöyledir:

Soru : Herhangi bir politikacının gıpta edeceği bir halk desteğine sahipsiniz. Şu anda Türkiye'de kurmaya çalıştığınız istikrarı güvence altına alabilmek için başkan adayı olmayı nazarı itibare alacak mısınız?

Cevap : Biz bu 12 Eylül harekâtını makam sahibi olmak, bir makama oturmak için yapmadık. Benim şahsen bir niyetim olsaydı halkın en fazla desteğine mazhar olduğumuz şu sıralarda böyle bir seçime giderdim.

Normal seçimler yapıldıktan sonra veya şöyle söyleyeyim; normal seçimlere gitmeden önce Anayasaya uygun olarak hazırlanacak Seçim Kanunundan sonra cumhurbaşkanının nasıl seçileceği ortaya çıkacaktır. O konuda şimdiden bir şey söylemek herhalde erken olur. Ben gerekirse köşeme çekilmesini de bilir ve bundan büyük zevk duyarım. Ama millet isterse o zaman o konuyu düşünürüm. Şimdiden bir şey söyleyemem.

12 Haziran 1981'de Amasya'da yapmış bulunduğu bir konuşmada Sayın Evren, 'Bizim asker olarak memleket idaresinde gözümüz yoktur. Hevesimiz de yoktur. Bir gün demokratik düzene mutlaka döneceğiz' diyor.

Bu beyan şöyledir:

Bizim asker olarak memleket idaresinde gözümüz yoktur, hevesimiz de yoktur. Bizi bu kadar coşkuyla karşılamanıza rağmen, her gittiğimiz yerde karşılamanıza rağmen, Atatürk'ün dediği gibi, bu millete yaraşan en iyi idare şekli cumhuriyettir, demokratik sistemdir. Biz buna inandığımız için, vatandaşın bunu istediğini bildiğimiz için, demokratik düzene tekrar döneceğiz. Merak etmesinler, korkmasınlar...

3 Ekim 1981 tarihinde yayımlanan '12 Eylül Öncesi ve Sonrası' adlı kitabın önsözünde de, 'Türk Silahlı Kuvvetleri hiçbir zaman siyasal iktidar olma hevesine kapılmamıştır' deniliyor.

Bu ifade şöyledir:

Şu inancımı bir kez daha belirtmek isterim: Türk Silahlı Kuvvetleri, hiçbir zaman, siyasal iktidar olma hevesine kapılmamıştır. O, temel görevinin yalnızca yurt savunması olduğu bilinci içindedir.

19 Eylül 1981 tarihinde NATO Genelkurmay Başkanları onuruna verdiği yemekte Sayın Evren, 'Ülke yönetimi tekrar seçimle gelmiş bir parlamentoya ve hükümete teslim edilecektir' diyor.

Bu beyan da aynen şöyledir:

Bütün bunlar tarafımdan zaman zaman radyo, televizyon ve basında dile getirilmeye çalışılmış, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında ben ve kuvvet komutanı arkadaşlarımca söylenmiş ve en son bir mektupla bu acı durum Cumhurbaşkanına aksettirilmiş, buna rağmen hiçbir netice alınmamış. Partiler iktidara gelebilmek için her türlü ayak oyunlarını yapabilmişlerdir. İşte böyle bir ortam içerisinde Silahlı Kuvvetler memleketi bir iç harp felaketinden kurtarmak maksadıyla bu müdahaleyi yapmıştır. İlk gün ve müteakip tarihlerde yaptığım konuşmalarda da ifade ettiğim gibi, ülke yönetimi tekrar seçimle gelmiş bir parlamentoya ve hükümete teslim edilecektir. Zira biz ve bütün komutan arkadaşlarım, ülkenin bir askeri idare tarafından uzun zaman yönetilemeyeceğini, yönetilmeye kalkışılırsa bunun mahzurlarını tarihi tecrübelerimize de dayanarak çok iyi biliyoruz. Bazı dostlarımızın bu müdahaleyi tasvip etmediklerini ve bizim bu sözlerimize inanmak istemediklerini, Türkiye'deki eski liderlerle kurulmuş dostlukları dolayısıyla bizi başka yollarla cezalandırmak istediklerini biliyoruz. Ancak çoğunlukla batılı dostlarımızın bu hareketi anlayışla karşıladıklarını da memnuniyetle görüyoruz.

7 Eylül 1981 tarihinde La Figaro gazetesi muhabirinin sorularına verilen cevapta da, iktidar hırs ve hevesi içinde hareket edilmediği ve hedefin parlamenter demokratik rejimin güvenli bir şekilde işler halde olduğu beyan ediliyor. Soru ve cevap şöyledir:

Soru : Bugün düzeni yeniden tesis ettiğinize göre, iktidarı sivillere iade etmeyi düşünüyor musunuz?

Cevap : Şüphe mi ediyorsunuz? Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime müdahalesi Anayasaya istinaden olmuştur. Vatan tehlikeye düşerse aynı şey sizde de olur. Amacımız Türkiye Cumhuriyeti'ni maruz bulunduğu yıkılma ve parçalanma tehdidinden kurtarmaktı. Bugün terör ve anarşi son bulmuştur. Bunu tahrik eden illegal örgütlerin ve militanların büyük bir ekseriyeti temizlenmiştir. Türkiye'de en geniş anlamda

can ve mal güvenliği sağlanmıştır. Buna paralel olarak ekonomik istikrar yolunda olumlu gelişmeler olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri tarihin her döneminde daima politika dışında kalmıştır. Hiçbir zaman iktidar hırs ve hevesi ile hareket etmemiştir. Geçmişte olduğu gibi, bu kere de üstlendiğimiz gerçek ve işler bir parlamenter demokratik rejimi güvenli bir şekilde çalışacak kurum ve kuruluşları ile birlikte en kısa sürede tesis etmek temel hedefimizdir.

Çeşitli tarihlerdeki bu ifadelerde iktidarın seçimle gelmiş bir hükümete devredileceği, makam, mevkii hırslarının ve heveslerinin bulunmadığı, asli vazifelerine dönecekleri anlatılmak isteniyor.

Beyanlar bunlardır. Olan nedir?

Sayın Evren, hazırlattıkları Anayasanın geçici 1'inci maddesi ile, Cumhurbaşkanı olmuştur. Güvenlik Konseyi üyeleri de, Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri olmuşlardır.

Türkiye, demokrasiye dönememiştir. Şimdi, onun sancılarını çekmektedir. Zira, referandum sonrasında, siyasetin yeniden teşkilatlandırılması, güdüme tabi tutulmuş ve bir kısım partiler seçime sokulmamış, bir kısım partiler seçime sokulmuş, pek çok kişi 'veto'ya uğramış, böylece ikilik olmuş, bir kısım partiler ve vatandaşlar, icazetli, makbul, bir kısım partiler ve vatandaşlar sakıncalı sayılmıştır.

Siyasi partilerle ilgili durum ise, şöyle gelişmiştir:

Sayın Evren'in ikinci vaadi siyasi partilerin kapatılmayacağı, sadece faaliyetlerinin durdurulduğu, seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmelerine müsaade edileceği şeklindedir.

Bu husus, 12 Eylül günü beyan edildiği gibi, birçok kere tekrarlanıyor. 12 Eylül günü yapılan beyan şöyledir:

> Sayılan bu hazırlıklar tamamlanıncaya kadar yurdumuzda her türlü siyasi faaliyetler her kademede durdurulmuştur. Zorunlu olarak faaliyetleri durdurulan siyasi partilerin yeniden hazırlanacak Anayasadaki düzenlemelere ve yeni Seçim ve Partiler Kanununa göre zamanı, koşulları ilan edilecek seçimlerden yeterince önce faaliyete geçmesine müsaade edilecektir.

6 Nisan 1981 tarihinde Newsweek dergisinin bir sorusuna Sayın Evren'in verdiği cevap şöyledir:

Soru : Mevcut siyasi partilerin, örneğin, Ecevit'in Cumhuriyet Halk Partisi ile Demirel'in Adalet Partisinin yeniden faaliyet göstermelerine izin verilecek midir?

Cevap : Biz partilerimizi kapatmadık, sadece faaliyetlerini durdurduk. Halen bağımsız mahkemelerde partilerle ilgili olarak yürütülmekte olan davalar vardır. Şayet mahkemeler partilerin kapatılmasına karar alırsa, tabiatıyla artık söylenecek bir şey kalmaz. Fakat şahsen mevcut partilerin siyasi hayata dönüşlerini ihtimal dışı addetmiyorum.

30 Nisan 1981'de Federal Almanya televizyonunun bir sorusuna Sayın Evren yine, 'Biz partileri kapatmadık' şeklinde cevap vermektedir. Bununla da kalmamakta, yine eskiden olduğu gibi 'Partilerin faaliyetlerine müsaade edilecek' denilmektedir.

Soru ve cevap şöyledir:

Soru : Politikacılar ve politik partilerin geleceğine ilişkin ne söyleyebilirsiniz?

Cevap : Partilerin bundan sonraki durumları için size şunu söyleyebilirim: Biz partileri kapatmadık. Muayyen bir süre için partilerin faaliyetlerini durdurduk. Binaenaleyh, normal düzene geçildikten sonra, yani seçim havasına girildiği zaman partilerin yine eskiden olduğu gibi faaliyetlerine müsaade edilecektir.

23 Mayıs 1981 tarihinde Sayın Evren, Washington Post gazetesinin sorularına verdiği cevapta 'parlamenter demokrat' sisteme dönüleceğini vurgulamaktadır.

Soru ve cevap şöyledir:

Soru : Demokrasiye ne zaman döneceksiniz?

Cevap : Belirli bir tarih veremem ama, Türkiye'nin parlamenter demokrasi sistemine döneceğini vurgulamak isterim. Bu batının istemesinden dolayı değil, Türkiye ve Türk ulusuna en yaraşır bir sistem olduğu ve Türk halkı bunu istediği için gerçekleştirilecektir. Türkiye'ye en çok demokratik sistem yaraşacaktır diyen Kemal Atatürk'tür. Onun çocukları olduğumuz ve görevi ondan devraldığımız için isteklerinin gerçekleşmesi yolunda gerekeni yapacağız.

Nihayet 15 Ekim 1981 tarihli televizyon konuşmasında Sayın Evren, 'Ülkemizde mevcut tüm siyasi partiler kapatılmıştır' demektedir.

Parlamento üyeleri ve siyasi parti yöneticileri ile ilgili durum ise, şöyle gelişmiştir:

12 Eylül 1980 tarihli beyanname ile taahhüt edilen üçüncü husus parlamento üyeleri ile ilgilidir. Parlamento üyelerinin siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacakları ifade olunmaktadır.

Bu ifade aynen şöyledir:

> Parlamento üyeleri, siyasi faaliyetlerden dolayı suçlanmayacak ve yeni yönetime karşı suç teşkil edecek tutum ve davranışlarda bulunmadıkları sürece haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır.

Bu bir vaattir. Bunun zaman içindeki seyrine bakalım.

15 Ocak 1981 tarihinde Sayın Evren Konya'da yapmış olduğu bir konuşmada tamamen değişik şeyler söylemektedir. Politikacılara bir husumet beyan etmektedir. Bu beyan şöyledir:

> Kurucu Meclisten sonra normal düzene, parlamenter demokratik sisteme döndükten sonra da Türkiye' nin kaderi, memleketi bu hale getirenlere tekrar teslim edilmeyecek. Bunu şunun için söylüyorum: Bütün kamu görevlileri, görevlerini öyle yapsınlar. Çünkü şöyle bir inanç var (bunlar nasıl olsa gidici...) Daima kulaklarını onlara çeviriyorlar. Onlardan aldıkları direktiflerle iş yapmaya çalışıyorlar. Heveslenmesinler, memleketi bu hale getirenlere tekrar memleketi teslim etmeyiz. Efendim, politikacı zor yetişirmiş, kolay yetişmezmiş. Bu memlekette çok büyük politikacılar daha yetişir. Bir kişiye, iki kişiye teslim edilemez. Bu milletten çok büyükler çıkmıştır, merak etmeyin.

Daha sonra 15 Ekim 1981 tarihinde Der Spiegel mecmuasının sorularına yine ilk gün söylediğinden değişik cevaplar vermektedir.

Soru ve cevap şöyledir:

> Soru : Onlar bir daha herhangi bir rol oynayacaklar mı? Örneğin Bülent Ecevit ya da Süleyman Demirel tekrar siyasetle iştigal edebilecekler mi?

Cevap : Onlara hemen siyasete dönme yolunu açarsak, Türkiye kısa bir zamanda yeni bir 12 Eylüle gelir. Bu nedenle bir süre hiçbir mesuliyet almamaları ve başka kişilere şans tanımaları lazımdır. Hiç kimse yıkılan bir binanın yeniden inşası sırasında, yıkılmasına neden olan eski malzemeyi tekrar kullanmaz.

Burada suçlama vardır. Ceza vardır.

19 Ekim 1981 tarihinde Sayın Evren Elazığ'da yaptığı konuşmada bu konuya dönmekte ve kanunların suç saymadığı şeyi kendilerinin suç sayamayacağını ifade ettikten sonra siyasetçileri suçlamakta, ceza tertiplemektedir. Bu ifadesi şöyledir:

Sevgili vatandaşlarım,

Bir milletin, bir devletin iç işlerine karışılamaz. İşte, böyle dıştan baskılar yapılırsa, biz onların yaptıkları ekonomik yardımlar da onların olsun der, kendi yağımızla kavrulmasını biliriz. Dostluk bu değildir. Buna dostluk demezler. Bu, eski parlamenteri alın, yine parlamentoya sokun, yine birbirleriyle boğazlaşmaya devam etsinler, Türkiye yine 12 Eylül öncesindeki ortama dönsün demektir. Buna dostluk demezler. Bu milletin gözü artık açıldı. Neyin doğru, neyin eğri olduğunu gayet iyi biliyoruz. Biz bu partileri ve parti yöneticilerini 27 Mayısta olduğu gibi özel bir mahkeme kurarak, muhakeme etmedik. Neden? Çünkü onların parlamentoda bulunduğu zamanki kanunlara göre, parlamentodaki söylediği sözler veya miting alanlarında, seçim alanlarında söyledikleri sözler o zaman suç teşkil etmiyordu. Binaenaleyh, yeniden bir kanun çıkararak, 'Bunlar suçtur' demek suretiyle bir mahkeme kurmadık. Ancak böyle cezalandırmayı uygun gördük. Hiç olmazsa bir dönem bu parlamentoya giremezler, dedik. Bu onlara yeter.

18 Nisan 1981 tarihinde Financial Times'in sorularına verdiği cevapta Sayın Evren şöyle demektedir:

Soru : Niçin eski politikacıları Kurucu Meclisin ve onu takiben kurulacak parlamentonun dışında tutmayı planlıyorsunuz?

Cevap : Türkiye'yi geçtiğimiz eylül ayındaki duruma getirmiş olan politikacıların Kurucu Mecliste ve onu takip edecek parlamentoda yer almaları uygun olmayacaktır. Kaldı ki, bu milletin arzusuna da uygun olmaz.

Soru : Eski politikacıları saf dışı bırakmanız gelecek rejimin meşruiyetini bir ölçüde haleldar etmez mi?

Cevap : Parlamentoya giren bir insan ile hayat boyu sürecek bir sözleşme imzalanmıyor. Mevcut kanunlarda bile parlamentoya girmek isteyenler için bazı şartlar mevcuttur.

Soru : Sadece Demirel ve Ecevit gibi eski liderleri mi, yoksa bütün politikacıları mı dışarda bırakacaksınız?

Cevap : Ben politikacıları tasnif edecek bir hâkim değilim. Bazı çok iyi politikacılar vardı fakat iyi olanlar da parlamentonun eriştiği durumu görmelerine rağmen istifa etmemişlerdir. Bu itibarla hepsini ilk parlamentonun dışında bırakmak daha iyi olacak. İlk parlamentodan sonra ne olacağını ise hiç kimse söyleyemez.

Parlamento üyelerinin istifa etmemiş olmalarından dolayı hepsinin ilk parlamento dışında bırakılmasının gerektiğini söylerken onun neticede o parlamento başkanı ki, istifa gerekiyorsa evvela onun istifa etmesi lazımdır. Yeni teşkil edilen ilk parlamentoya girmiştir. Daha bazı kimseler de keza bu parlamentoya girememiştir.

Washington Post gazetesinin 23 Mayıs 1981 tarihinde sormuş bulunduğu bir soruya da, Sayın Evren'in cevabı şöyledir:

Soru : Eski politikacılar Kurucu Meclisin ve gelecekteki parlamentonun dışında niçin bırakıldılar?

Cevap : 12 Eylül öncesi Türkiye'nin politik, ekonomik ve sosyal kargaşa ortamı artık bütün dünyada bilinmektedir. Anarşi ve terör Türk ulusunu bezdirmiş ve parlamenter demokratik düzen içinde bütün bu sorunları çözmekle mükellef politikacılar, iktidar ve muhalefetleriyle kendilerinden beklenen olumlu tedbirleri, aktif bir şekilde almak yerine partizanca dav-

ranışlar içerisinde oy kavgası ve bazen kişisel ikbal hevesiyle birbirlerinin gırtlağına sarılmışlar, halkın ve vatanın gerçek ihtiyaçlarını görmemezlikten gelmişlerdir. Yolsuzlukları delillerle kanıtlanmış olup, halen adalet önünde hesap vermeye çağırılanların dışındaki politikacılar bu ataletleriyle en azından yeteneksizliklerini millet önünde sergilemiş bulunmaktadırlar. Aldığımız binlerce mektup ve izlenimlerimiz göstermektedir ki, halkımızın çoğunluğu, parlamenter demokrasiyi yozlaştıran ve işlemez hale getiren bu kişilerden bıkmıştır. Bu bakımdan sağlam temellere oturtularak kurulacak yeni parlamenter düzende, yeni ve yetenekli daha başka kişilere yer vermek herhalde daha doğru olacaktır.

25 Mayıs 1981 tarihinde Almanya'nın Sesi Radyosunun sorularına Sayın Evren'in verdiği cevap şöyledir:

Soru : Eski politikacıların geleceği ile ilgili olarak Financial Times'da belirttiğiniz hususlar çok gürültü koparmıştı. Müstakbel demokratik sistemde onların ne gibi bir rol oynayacağını tekrar açıklar mısınız?

Cevap : Türkiye'nin 12 Eylüle getirilmesinde eski politikacıların partizanca ve sorumsuz davranışlarının rolü büyüktür. Parlamento onların kısır çekişmeleri içinde işlemez hale gelmiş, devlet otoritesi yok olmuş, ülke kargaşa ortamına sürüklenmiştir. Bu açıdan bakıldığında eski politikacıların bir süre aktif politik hayattan uzak kalarak yerlerini yeni kişilere bırakmaları uygun olacaktır.

16 Eylül 1980 tarihinde basın mensuplarının sorduğu soruya verdiği cevap da şöyledir:

Soru : Güvence altında bulunan siyasi parti liderlerinin siyasal gelecekleri hakkında bir şey söyleyebilir misiniz?

Cevap : İlk günkü konuşmamda da ifade etmiştim zannediyorum ve demiştim ki: Şimdilik bütün siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuştur. Kapatılmıştır demedim, durdurulmuştur. Seçim Kanunu, Partiler Kanunu ve Anayasa hazırlandıktan sonra, seçimlere gidilecek zamandan muayyen bir süre evvel, onların

hazırlıklarını yapabilecekleri kadar bir süre önce parti faaliyetlerine müsaade edilecektir, demiştim. Parti liderlerinin durumuna gelince, onların güvenceleri için bu yola başvurulmuştur. Kendileri gözaltında değildir. Orada serbest olarak dolaşmaktadırlar, bulundukları mahalde.

Ancak, bu ortam içerisinde Ankara'da bulunmaları, kendilerinin güvenlikleri bakımından bazı mahzurlar doğurabilir. İlk günün heyecanı ile vaktiyle yapılan bazı çirkin hareketlere tevessül edilebilir. Bunun için ortam yatışıncaya kadar kendilerinin böyle bir yerde kalmalarını uygun gördük, ama onları da çok kısa bir zamanda tekrar yerlerine, evlerine iade edeceğimizi söyleyebilirim. Ama bunun hakkında kati bir tarih veremem.

Her gün bütün Türkiye'nin, bütün yurdun dört köşesinden haberler alıyoruz. Daha sakin ve normal bir düzene geçtiğimiz zaman onları Ankara'ya getireceğiz.

Bir Norveç gazetesinin 25 Mayıs 1981 tarihli sorduğu soruya Sayın Evren'in verdiği cevap şöyledir:

Soru : Ecevit ve Demirel gibi son parlamentoya üye olan politikacıların, politikaya dönmelerine müsaade edilecek midir? Edilmeyecekse, hangi alandaki icraatları yasaklanacaktır?

Cevap : Nedense bu husus batılı dostlarımızı çok ilgilendirmektedir. Türkiye 12 Eylül öncesine acaba durduğu yerde mi gelmiştir? Yoksa o zamanki politikacıların yanlış tutumlarından mı gelmiştir? Herhalde başta siyasi partilerin liderleri olmak üzere politikacıların kısır çekişmeleri ve sadece parti menfaatlerini düşünmelerinden bu noktaya gelinmiştir. Normal bir zamanda dahi bir parti bir seçim kaybına uğradığında öyle zannediyorum ki partinin başkanı ve yöneticileri değiştirilir. Yine normal bir zamanda bir başbakan muvaffak olamazsa başbakanlıktan düşürülür. Düşününüz ki bu liderler memleketi bir iç harbin eşiğine getirmişlerdir. Tekrar o duruma düşürsünler diye mi bunlar yine göreve gelsinler. Acaba bizde bunlardan başka politikacı yok mudur? Lider olabilecek

başka kişiler yok mudur? Elbette vardır. Ben bir misal daha vereceğim. Bir muharebeyi kaybeden komutanı komutanlıkta tutmazlar. Binaenaleyh Türkiye'yi iç harbin eşiğine getirmiş bu kişileri bu görevde tutamayız. Onun için diyoruz ki, Türkiye'nin tekrar huzur ve sükûna kavuşmasını müteakip ancak bir dönem sonra bunlar tekrar politikaya atılabilirler. Ama seçimle gelecek ilk mecliste bunların görev almamaları uygundur ve bu da Türk milletinin çoğunluğunun isteği istikametindedir. Bunu muhtelif defalar beyan ettim. Burada bir defa daha beyan ediyorum.

Devri sabık meselesi: 16 Eylül 1980 tarihinde Sayın Evren'e sorulan soru ve cevabı şöyle:

Soru : Sözlerinizden devri sabık yaratmayacağınız izlenimi aldım. Yanılıyor muyum?

Cevap : Devri sabık demeyelim de buna, o tabiri kullanmayalım da, geçmiş dönemde memleketin bu hale gelmesi için gösterilen geniş müsamaha, kanunları uygulamama ve adamsendecilikten memleketi kurtaracağız.

12 Eylül 1980 tarihinde partilerin kapatılmadığını, parlamento üyelerinin ve siyasi parti üyelerinin suçlanmayacağını söyleyenler daha sonra, hem partileri kapatmışlar, hem de 1980 parlamentosundaki siyasi parti mensupları ile, siyasi parti yöneticilerini, Anayasanın geçici 4'üncü maddesi ile siyasi parti kurmaktan ve seçilmekten, 5 sene ve 10 sene vadelerle menetmişlerdir. 2969 Sayılı Kanunla da, tartışma yasağı getirmişlerdir.

Böylece, hem 1982 Anayasası çiğnenmiş, hem de yıllarını ülkeye hizmete vermiş bir siyasi kadro, ülkeye hizmetten koparılmıştır.

Bunun faturasını tabii ki, ülke öder. Ancak burada, Anayasaların eşitlik, suçsuz ceza olmayacağı, cezayı ancak mahkemelerin vereceği gibi, temel prensipleri çiğnenmiş, hukukun üstünlüğü zedelenmiştir.

12 Eylül idaresi, ülkede ekonomik durumun kötü boyutlara eriştiğinden şikâyet ediyor ama, bizim programımızı yürüteceğini beyan ediyor ve bizim idare ve teknik kadromuzu görevde tutuyor.

Bu hususta gelişme şöyledir:

16 Eylül günü yapılan basın toplantısında uygulanan istikrar programının yürütüleceği beyan oluyor.

Bu beyan şöyledir:

> Türk ekonomisinin büyük sıkıntılar içinde olduğu, enflasyonun arttığı, sanayimizin tam işleyememesi sonunda üretimde düşüşler ve istikrarsızlık olduğu bilinmektedir. Memleketimizi düştüğü bu ekonomik bunalımdan kurtarmak, halkımızın sıkıntılarını hafifletmek, ekonomik gelişmeyi sağlayarak artan işgücüne yeni iş sahaları açmak amacıyla uygulanan istikrar programı yürütülecektir. Ekonominin tabii kanunlar içinde çalışması kolaylaştırılarak sosyal amaçlara bir an evvel ulaşılacaktır.

Aynı gün sorulan bir soruya Sayın Evren'in verdiği cevap şöyledir:

> Soru : Uygulanan ekonomik istikrar programının, sizin de işaret ettiğiniz gibi enflasyonu hızlandırdığı, üretimin düşmesi ile aksayan bazı sonuçları oldu. Acaba Milli Güvenlik Konseyi, programı aynen uygulayacak mı? Yoksa bu aksayan yönlerini yeniden gözden geçirecek mi?
>
> Cevap : Bir program tespit edilmiş ve bir yola girilmiş. Bu yolda yürünüyor. Bu yolda çıkacak ufak tefek engellerin aşılması için gayret sarf edilecek. Ama büyük bir engel, karşımıza büyük bir duvar çıkmadığı sürece bu ekonomik programdan ayrılmayacağız. Ve alınan bu tedbirlerin aksayan tarafları olursa, bunların giderilmesi için her türlü gayret sarf edilecek.

'Neden 12 Eylüle gelinmiştir?' şeklindeki bir soruya Sayın Evren, aşağıdaki cevabı veriyor. Bunu Sayın Evren 12 Eylül günü yapmış bulunduğu radyo, televizyon konuşmasında şöylece özetliyor:

> Kalbi bu vatan ve millet için atan sağduyu sahibi vatandaşlarım kabul edeceklerdir ki; ülkemizin halen içinde bulunduğu hayati önemi haiz siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlar, devlet ve milletimizin bekasını tehdit eder boyutlara ulaşmış ve bu hal devletimizi, cumhuriyet tarihinin en ağır buhranına sürüklemiştir.
>
> Yine hepinizin bildiği gibi; anarşi, terör ve bölücülük, her gün 20 civarında vatandaşımızın hayatını

söndürmektedir. Aynı dini ve milli değerleri paylaşan Türk vatandaşları siyasi çıkarlar uğruna, çeşitli suni ayrılıklar yaratılmak suretiyle muhtelif kamplara bölünmüş ve birbirlerinin kanlarını çekinmeden akıtacak kadar gözleri döndürülerek âdeta birbirlerine düşman edilmişlerdir.

Neden 12 Eylül harekâtından önce generaller, terörizme karşı daha etkin olamadılar?

18 Nisan tarihinde Financial Times muhabirinin sorusuna da Sayın Evren, bu konuda şu cevabı veriyor:

> Soru : Sıkıyönetim 12 Eylül harekâtından önce de vardı. Generaller o zaman neden terörizme karşı daha etkin olamadılar?
>
> Cevap : Sıkıyönetim Türkiye'nin 67 vilayetinden sadece 20'sinde yürürlükteydi. Bunun manası teröristler sıkıyönetim bölgelerinin dışına kaçabiliyorlardı. Devletin otoritesi ortadan kalkmıştı. Polise pek çok müdahale yapılıyor ve polis de baskın yapılacak grupları önceden haberdar ediyordu. Şimdi kanunlara kuvvet kazandırıldı. 12 Eylülden önce polis, tevkif edilme rizikosunu göze almadan silahını kullanamıyordu. Şimdi biz polise saldırıya uğradığı zaman ateş etme yetkisi verdik. Böylelikle bazı teröristler ölü ya da yaralı olarak ele geçirilmekte.

Sayın Evren, '3 defa askeri müdahale olduğuna göre 4'üncüsünün olmayacağından emin misiniz' şeklinde, 25 Mayıs 1981 tarihinde bir Norveç gazetesinin sorduğu soruya şu cevabı veriyor :

> Soru : İkinci Dünya Savaşından sonra, 12 Eylül, askeri liderlerin üçüncü defa idareyi ele alışlarıdır. 4'üncü bir müdahale ihtiyacının ortaya çıkmayacağı yeni bir istikrar ortamı yaratabileceğinize güveniniz var mıdır?
>
> Cevap : Cumhuriyetimiz çok gençtir. Çok partili demokratik rejim ise 30 senelik bir maziye sahiptir. Binaenaleyh bu kısa süre içerisinde üç defa müdahalenin oluşu, demokratik ve parlamenter sisteme tam manasıyla henüz adapte olunamamasındandır. Biz bir daha böyle bir müdahalenin olmaması için bugüne kadar geçirdiğimiz tecrübelerden yararlanarak sağ-

lam esaslar getirmek istiyoruz. Ama buna rağmen istikbalin ne getireceğini şimdiden bilemeyiz. Eğer ileride yine 12 Eylül öncesi durumlarla karşılaşılırsa o zamanki şartlar için de o devrin nesli karar verecektir. Ama öyle zannediyorum ki, bu harekâttan ve bundan önceki harekâttan büyük ders alınmış olmalıdır. Buna rağmen bizde bir tabir vardır : Tarih tekerrürden ibarettir. Eğer tarih tekerrür ederse o zaman ne olacağını bugünden ben, kâhin olmadığıma göre, bilemem.

12 Eylüle neden gelindi?

19 Ekim 1985 Çankırı konuşması :

Arzu Ajans bülteni :

Asker, 12 Eylül öncesindeki anarşi ve terörü önledi. 12 Eylülden evvel de sıkıyönetim vardı.

O zaman niye önleyemedi, mahsus önleyemedi, iş iyice kötüye gitsin ihtilal yapsınlar da, ihtilalden sonra önlesin, diye vatandaşın aklını çeliyorlar.

12 Eylül öncesinde anarşi ve terörün neden önlenemediğini size izah edeyim. Birincisi, ilk sıkıyönetim ilan edildiği zaman, 13 ilde ilan edildi. Ondan sonra aradan dört ay geçti, 54 ilde sıkıyönetim yoktu. Daha sonra altı il buna ilave edildi, 19 oldu ve rakamlar, çeşitli şekillerde, değişti.

Asıl Önemli Sebep :

Asıl' önemli sebep, sıkıyönetim komutanlarına yetki veren bir kanun vardı. 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu. Bu kanun kifayetsizdi. Sıkıyönetim komutanlarına gerektiği gibi yetkiler vermiyordu. O zaman bunun değiştirilmesi için çok çaba sarf ettik. Dedik ki, şu şu maddeler değişmelidir, şu maddeler ilave edilmelidir. Bazı maddeler eklenmezse sıkıyönetim komutanları ne yapsın dedik. Hiçbir değişiklik yapılmadı.

Sayın Evren'e göre 12 Eylül kaçınılmazdır.

6 Nisan 1981 tarihinde Newsweek dergisinin sorusuna verdiği cevapta Sayın Evren şöyle diyor :

Soru : 12 Eylül harekâtı kaçınılmaz mı idi?

Cevap : Başka çare kalmamıştı. Bir iç savaş tehdidiyle karşı karşıya bulunuyorduk. Parlamentonun her iki kanadı da hiçbir iş yapamaz duruma gelmişti.

Hiçbir kanun çıkaramadığı gibi, altı ayda bir cumhurbaşkanı dahi seçmeyi başaramadı. Halk, karanlık bastıktan sonra, meçhul bir saldırganın kurşunlarına hedef olmak korkusu ile sokağa çıkamaz hale gelmişti. Bazı günler, terörist saldırılarda otuz kişinin tek bir günde hayatını kaybettiği oluyordu. Okullarda hemen her gün vuku bulan çatışmalar yüzünden, okullar da kapatılmak zorunda kalınmıştı. Tedhiş gittikçe şiddetlenirken, mevzuat güvenlik kuvvetlerimizin elini kolunu bağlıyordu. Bu anarşik gidişin durdurulması hususunda Silahlı Kuvvetler birçok vesilelerle uyarılarda bulunmuştur. Buna karşılık durum her geçen gün daha da kötüye gitmişti. Nihayet, birçok parlamento üyesi, hatta bakanlar bana gelerek, içinde bulunduğumuz durumu ancak siz düzeltebilirsiniz, dediler.

18 Nisan 1981 tarihli Financial Times'in sorusuna Sayın Evren'in verdiği cevap :

Soru : 1960 ihtilalinden sonra hazırlanan Anayasanın işlemediği ve komutanların 1971 yılında verdikleri ültimatomdan sonra gelen sıkıyönetimin bazı müphemiyetler içinde son bulduğu kanısındasınız. Öyleyse bu 3'üncü müdahalenin başarılı olacağını neye istinaden düşünüyorsunuz?

Cevap : Bizde çekirgenin 3'üncü sıçrayışında ele geçtiği yolunda bir söz var. İstikbalde gelecekler mazinin tecrübelerine sahip olacaklar. Batıda demokrasinin gelişmesi uzun bir zaman almıştır. Bir sultan idaresinden çıkışımızdan bu yana ancak 60 yıl geçmiş bulunuyor. O zamandan bu yana ise köprünün altından çok su geçmişti. Başarılı olacağımıza inanıyoruz.

3 Nisan 1982 tarihli Bursa konuşmasında Sayın Evren 12 Eylüle gelişle ilgili olarak bir savunma yapıyor.

Ve şunları söylüyor :

Diğer bir parti lideri, ne diyor biliyor musunuz? Şimdi onu okuyacağım, onu söyleyeceğim. 12 Eylülden evvelki dönemde terörle mücadelede muvaffak olamayan, bunları önleyemeyen biz askerlermişiz. 12 Eylülden evvel de sıkıyönetim varmış. Bütün selahiyetleri sıkıyönetim komutanları kullansaymış terörle mücadelede şimdi olduğu gibi muvaffak olunurmuş. 12 Eylül müdahalesine de gerek kalmazmış.

19 Ekim 1985 televizyon konuşması :
Çankırı, saat: 19.00 radyo bülteni.

Bazı çevrelerin 12 Eylül öncesinde harekâta zemin hazırlamak amacıyla anarşik olayların bilerek önlenmediği şeklinde bir görüşü yaymaya çalıştıklarını bildiren Cumhurbaşkanı, anarşinin bu dönemde önlenemeyişine ilişkin görüşlerini açıkladı.

Cumhurbaşkanı Evren, başlangıçta sıkıyönetim ilan edilen il sayısının azlığını, sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin darlığını, polisin iki karşıt gruba bölünmüş olmasını, silah ve teçhizatının da yetersiz bulunmasını, anarşinin önlenememesinin sebepleri olarak saydı.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulamayışını da bir başka sebep olarak gösteren Cumhurbaşkanı, dönemin siyaset adamlarının da sıkıyönetim komutanlarına çeşitli baskılar yönelttiklerini bildirdi.

19 Ekim 1985 Çankırı konuşması:
19.00 radyo bülteni:

Bazen okuyoruz, gazetelerde okuyoruz, kulağımıza geliyor. İhtilal iyi bir şey değilmiş, sanki biz 12 Eylülden sonra millete (ihtilal iyi demişiz) gibi ve millet ihtilalin iyi olduğuna inanmış gibi (ihtilal iyi değildir) diye bir şey tutturmuşlar. Elbette iyi değildir. Ama onun altında ne yattığını ben biliyorum. Bunun altında 12 Eylüle karşı olmak vardır. Çünkü onu ihtilal olarak kabul ederler onlar. Halbuki bizim yaptığımız ihtilal değildir. Bu milleti uçurumun kenarından kurtarmaktır. Çünkü ihtilalle gelenler kendiliklerinden çekilip gitmemişlerdir. Eğer biz ihtilalle gelen kişiler olsaydık çekip gitmezdik. Sizleri demokratik düzene döndürmezdik ve demokrasinin faydalarından da bahsetmezdik.

12 Eylül nedir?
12 Eylüle geliş nedir?

Ordu neden müdahale etmiştir? Çünkü anarşi ve terör söndürülememiştir.

20 aya yakın sıkıyönetime rağmen yangının sönmesi şöyle dursun, şiddeti daha da artmıştır.

Bu neden söndürülememiştir?

Devlet niçin bunun hakkından gelememiştir? Sorusuna cevap aramaya devam edilecektir.

Bunun sebebi, 1961 Anayasası mıdır?

Bunun sebebi, Atatürk ilkelerinden sapma mıdır?

Bunun sebebi, 1950'den beri halkın kendisine bırakılan her şeyi yanlış yapmış olması mıdır?

Bunun sebebi, dış etkenler midir?

Bunun sebebi, devletin güvenlik kuvvetlerinin hadisenin üstesinden gelmeyişi midir?

Bunun sebebi, parlamento ve hükümet midir? Partiler midir? Siyasi kadrolar mıdır?

Bunun sebebi, topyekûn devletin bütün müesseseleri midir?

Bunun sebebi, terörün kökünün kazınamayacağı mıdır?

Sayın Evren tarafından bu sebeplerin hepsi ifade ediliyor. Ancak, sadece siyasetçiler ve siyasi partiler hışma uğruyor.

Ülkede huzur ve güveni bozan anarşi çeteleridir. Huzur ve güveni tesis etmek için yapılacak iş bunlardan kurtulmaktır.

Acaba, kusuru siyasetçiler üzerine yıkarak bu çeteler suçsuz hale getirilmiş olmuyor mu?

Bu çetelerin üstüne varıp huzur ve sükûnu tesis etmek varken, siyaset ve siyasetçilerin üstüne varıp daha büyük bunalıma, demokrasinin tahribine, devletin işlemezliğine neden olmuyor mu?

Türkiye'de zihinlerin bu sorulara cevap bulması lazımdır.

Şimdi, Sayın Evren'in bu konuda çeşitli zamanlarda söylediklerine bakalım :

3 Ekim 1981 tarihinde '12 Eylül Öncesi ve Sonrası' adlı kitabın önyazısında 12 Eylül ve gelişinin sebeplerinden biri, Atatürk ilkelerinden sapmalar olarak gösteriliyor.

Bu ifadeler şöyledir :

> Şu gerçeği övünçle belirtmek isterim ki hemen hemen dünyanın hiçbir ülkesindeki silahlı kuvvetler, Türk Silahlı Kuvvetleri kadar, 'Demokratik düzen'in savunuculuğunu yapmamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri; ne zaman 'Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama' görevini yerine getirmek mecburiyeti ile karşı

karşıya gelmişse, bu görevi, gözünü kırpmadan, yalnızca Türk ulusunun ve yurt bütünlüğünün esenliği ve mutluluğu için üstlenmiş ancak, Atatürk'ün de Atatürkçülüğün de, ana ilkesi olan Türk ulusuna en yaraşan bir siyasal yapı olan 'Demokratik düzen'in yeniden kurulmasına büyük bir fedakârlıkla, inanla, inançla çalışmış, yeni düzenlemeler getirilmesine yardımcı olmuş, sonra da kışlasına dönerek, üstlendiği görevi 'Demokratik düzen'in kurallarına uygun biçimde siyasal partilere bırakmıştır.

'12 Eylül Harekâtı'nın özünde de, bu amaç yatmaktadır.

Türk ulusunun, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temelinde öncelikle Türk olmak övüncü ve Atatürkçü düşünce tarzı yatar. Bu temelin köşe taşlarını Atatürk ilkeleri teşkil eder. Bu temel ilkelerden ve yörüngeden ne zaman uzaklaşılmış, ne zaman sapılmış ise, ülkede huzursuzluklar, kargaşalar, kardeş kavgaları, bölücülük akımları yeşermeye, boyvermeye başlamıştır. Atatürkçülüğü, Atatürk ilkelerini bilinçli, inançlı biçimde kabullenmedikçe, bunların Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ana dayanakları olduğuna inanmadıkça, çağdaş, uygar, sağlıklı, esenlikli, insancıl ve istikrarlı bir devlet çarkının dönmesi olanağı da bulunmayacaktır.

Ülkemizi, '12 Eylül Harekâtı'nın yapılması noktasına getiren nedenlerin özünde, bu belirttiğim önemli sapmalar, yörüngeden çıkışlar yatmaktadır.

16 Eylül 1980 tarihinde Sayın Evren, düzenlemiş bulunduğu bir basın toplantısında yaptığı konuşmada şunları söylüyor :

Türkiye'de de otuz yılı aşkın bir süredir demokrasi rejimi vardır. Devletin temel yapısı, 'Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir' inancı üzerine bina edilmiştir.

Yargı yetkisi millet adına hür ve bağımsız yargı organlarına, yasama yetkisi milletin seçmiş olduğu temsilcileri ile yine millet adına TBMM'ye verilmiştir.

Yürütme yine millet adına TBMM içinden seçilmiş hükümetlerce yürütülür. Türkiye'nin temel düzeni budur. Bütün bunlar Anayasamız ile düzenlenmiş bulunmakta ve de en önemlisi Türk demokrasisi, Anayasa-

nın dibacesinde belirtildiği gibi Atatürk inkılapları bazına oturtulmuştur.

İşte, bilerek veya bilmeyerek anlaşılmayan ikinci mesele de budur. Sanki Atatürk inkılapları bazı yokmuş gibi davranarak, demokrasimizi bu raydan çıkarmak için yapılan bütün beyanlar, gizli ve açık çalışmalar, demokrasiyi korumak için kurulmuş bütün Anayasal kuruluşlarca, daha başlangıçta karşı çıkılmamış, hatta suskunlukla âdeta teşvik edilmiş, en hafif deyimle müsamaha ve hoşgörü ile basiretler bağlanmıştır.

18 Nisan 1981 tarihli Financial Times'in soru ve cevabı :

Soru : Atatürk ilkeleri geçerliliğini bugün için de koruyor mu?

Cevap : Onun 6 ilkesi olan cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik, inkılapçılık, laiklik ve devletçiliğin hepsi de bugün hâlâ kabili tatbiktir. Ancak 12 Eylülden önce tahrif edilmeye başlamışlardı. Atatürk'ün devletçilik anlayışı katı değil yumuşak bir devletçilikti. Onun için olduğu kadar bizim için de devlet özel sektörün yapamadığını yapmalıdır. Bir misal olarak belirteyim ki onun milliyetçilik anlayışı dogmatik değildi. Bu itibarla Atatürk'ün ilkelerini yeniden tanımlamaya ihtiyaç yoktur.

Atatürk ilkelerinden sapmalar iddiası hemen her müdahalenin baş gerekçesidir. Bunlar daha sonra tahlil edildiğinde, hangi ilkelerden hangi sapma yapılmış, bulunamıyor?.

'12 Eylüle gelişin sebeplerinden biri 1961 Anayasasıdır' diyor, Sayın Evren...

25 Temmuz 1982 tarihinde Erdek'te yapmış bulunduğu bir konuşmada bunu şöyle ortaya koyuyor :

Ancak bazı kişilere şunu hatırlatmak gereğini duyuyorum. Danışma Meclisinin açılış töreninde yaptığım konuşmadan bazı kısımları tekrar etmek istiyorum : Bugüne kadar Anayasadan kaynaklanan sıkıntıları sizler de gördünüz. Bu Anayasayı evvelce hazırlayanlar ve bunda çıkarı olanlar, onu hâlâ savunabilmektedirler. 1961 Anayasası en iyi, en demokratik Anayasadır diyorlar. Ancak, ortada da bütün çıplaklığı ile

gerçekler vardır ki, bu hakikat, Türkiye'nin geldiği 12 Eylül öncesi durumdur. O Anayasa sayesinde bu şekle geldik.

29 Ağustos 1982 tarihinde Sayın Evren Afyon'da yaptığı bir konuşmada 12 Eylüle gelişi, yine 1961 Anayasasına bağlayarak 'O Anayasa bize bol geldi. İçinde oynamaya başladık. Oynaya oynaya 12 Eylüle geldik' diyor.

Bu beyan şöyledir :

> Ancak, 'Bu Anayasa bizi 1961 Anayasasından daha geriye götürüyor' diyenlere şunu belirtmek isterim ki, ben hiçbir yer ve hiçbir zamanda hazırlanacak yeni Anayasa, 1961 Anayasasından daha ileri özgürlükler getirecek demedim. Tam tersine, 'O Anayasa bize bol geldi, içinde oynamaya başladık, oynaya oynaya 12 Eylüle geldik' dedim. Ve yine ilave ettim: 'Toplumun güvenliği, toplumun huzuru için kişi hak ve menfaatlerinden bazı fedakârlıkta bulunmak zorundayız' dedim. Şimdi bu kişi hak ve menfaatleri dedim ya, demin değindiğim bu radyo, bunu işçi hak ve menfaatleri diye almış, öyle veriyor. Ben kişi hak ve hürriyetleri dedim, o radyo, fedakâr işçi vatandaşlarımızı kışkırtmak için, 'İşçi hak ve hürriyetleri' diyor.

12 Eylüle gelişin sebeplerinden biri de, 1950'den beri hatalar yapılmış olmasıdır.

Bu hataları halkın yaptığı ima ediliyor.

15 Ekim 1981'de partilerin kapatılması anlatılırken bu husus Sayın Evren tarafından şöyle ortaya konuyor :

> Ümit ediyoruz ki bundan sonra kurulacak partiler, Atatürk ilkelerini esas alıp 1950'den beri yapılan hatalardan ders almış olarak faaliyette bulunurlar ve Türkiye'yi tekrar; 1960'a, 1971'e ve 1980'e getirmezler. Bu husus tamamen sizlerin elinde ve sorumluluğunuzdadır sevgili vatandaşlarım.
>
> Eğer sizler yeni partilerin kurulmasında ve ileride yapılacak seçimlerde dikkatli davranır da, ülkeyi geçirdiğimiz karanlık durumlara getirmeyecekleri seçerseniz, Türkiye daima iyiye, güzele ve ileriye hızla gidecektir.

12 Eylül 1981 tarihinde Sayın Evren, 1. yıldönümü dolayısıyla, 12 Eylüle gelişi 1950'li yıllarda başlayan demokratik parlamenter hayata bağlıyor.

Bu hususta söyledikleri şudur :

Bu hassasiyet, 1950'li yıllardan itibaren girmiş olduğumuz demokratik parlamenter yaşamda, hatalı olarak Atatürk ilkelerinden giderek uzaklaşılması sonucu doğan boşluğun, diğer sapık ideolojilerle doldurulmaya çalışılması ile daha da artmıştır.

Böylece Türk toplumu, yıllarca dıştan da yönetildiği muhakkak olan ve tezgâhlanan yoğun, yıkıcı ve bölücü çalışma ve propagandalarla zamanla bölünme noktasına getirilmiş, bu bölünme esnasında da değişik düzeylerde bazı sözümona liderler yaratılmaya çalışılmıştır. Gizli ve açık olarak yaratılan bu liderler, terörist örgütler kurmak, bazı derneklere, öğretim kuruluşlarına, sendikalara, partilere ve kamu kuruluşlarına da sızmak suretiyle ülkemizi kendi ideolojik görüş ve inançları yönünde yönetmeye kalkışmışlar, mahalleleri, semtleri, sokakları ve hatta şehirleri kendi nüfuz çemberi içine almak için her türlü ahlaksızlığı mübah sayarak silahlı mücadeleye girmişlerdir.

İşte, böylece 1960 ve 1970'li yıllarda Türkiye bu ideolojik, yıkıcı ve bölücü mücadelelerin yapıldığı bir arena haline dönüştürülmüş ve ülkemiz 12 Eylül öncesinde bir iç savaşın eşiğine getirilmiştir. Anarşi ve terörün, ülkemizde bu boyutlara ulaşmış olmasında, yardımcı bazı faktörlerden başka dış etkenler de büyük rol oynamıştır. Türkiye; Atatürk'ün özgürlük, laiklik, demokratik ve yurtta barış, dünyada barış ilkelerine bağlı kalarak bütün ülkeler ile dost ilişkilerini sürdürmeyi, dış politikasında temel amaç kabul etmiş, ancak diğer bazı ülkelerden her zaman aynı samimi davranışları göremediği gibi, bu ülkenin terörizmin Türkiye'de yaygınlaşmasına yardımcı dahi oldukları kanıtlarıyla anlaşılmıştır.

Sayın Evren 12 Eylüle nasıl bakıyor?:

3 Ekim 1981 tarihinde '12 Eylül Öncesi ve Sonrası' adlı kitabın önsözünde 12 Eylül nasıl takdim ediliyor :

12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetleri, kendi İç Hizmet Yasası hükümlerine göre üstlendiği 'Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama' görevinin gereği olarak, devlet yönetimine el koymuştur.

Ülkemizdeki bu tür oluşumlar, büyük Atatürk'ün, tümüyle siyasetin dışında ve üstünde kalmasına büyük özen gösterdiği Türk Silahlı Kuvvetlerini devlet yönetimine 'el koymaya' yöneltmiştir.

12 Eylül yönetime el koyma hareketini Silahlı Kuvvetlerin tümüyle politikaya girmesi anlamında vasıflandırmak mümkün değildir. Bu hareket devlet ve milletimizin parçalanıp yıkılmasını önlemek için başkaca bir yol kalmamış olması sebebiyle mecburiyet altında yapılmış ve fakat Silahlı Kuvvetlerin politikanın çamuruna saplanmasına mani olmak üzere demokratik bir itaat anlayışına bağlı emir ve komuta zinciri içinde uygulanmıştır.

Devlete el koymak, Orduyu siyasete sokmak olmayıp da, ne oluyor?

Ordu siyasete girince askerin yapması lazım gelen işi kim yapacaktır?

Hem o, hem o ikisi birden yapılabiliyorsa bunlardan birine ne lüzum vardır?

Ordunun siyasete girmesi, Atatürk ilkelerine uygun mudur? Aykırı mıdır?

Bunlara cevap bulmaya Türkiye mecburdur.

Benim cevabım, müdahale Ordunun siyasete girmesidir. Bu Atatürk ilkelerine tamamen aykırıdır. Mesele çözmez. Çözse 1960'tan sonra 1971'e, 1971'den sonra 1980'e ihtiyaç kalmazdı.

Orduyu askeri vazifelerinden uzaklaştırır.

Sayın Evren 12 Eylülün zaruretini izah ederken, rejimden şikâyet ediyor. Yani, devletin bütün müesseselerinden şikâyet, aslında rejimden şikâyettir. Onun için yeni Anayasa yapılması ile karşı karşıya kalınmıştır. Ama ceza, sadece politikacılara tertip edilmektedir.

Rejimin bütün müesseselerinden şikâyetten, Sayın Evren'in 25 Nisan 1982 tarihinde Anayasa Mahkemesinde yaptığı konuşma, yine bu çizgiyi tamamlamak bakımından önemlidir.

Hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı ve demokratik hukuk devletinin bütün hukuki ve sosyal kurallarını benimseyen Türkiye Cumhuriyeti Devlet yapısının en önemli organlarından biri olan Anayasa Mahkememi-

zin bugün 20'nci kuruluş yıldönümünü kutlama törenine katılmaktan ve Türk yargısının mümtaz mensupları arasında tekrar bulunmaktan mutluluk duymaktayım.

Değerli yargı mensupları; yüce Atatürk'ün kurduğu modern Türk devletinin bugüne kadar yapılmış ve bundan sonra yapılacak Anayasalarının değişmeyecek iki temel niteliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Türk Devletinin bir cumhuriyet olduğu, ikincisi ise egemenliğin kayıtsız - şartsız Türk milletine ait bulunduğudur. Gerek cumhuriyeti, gerekse milletinin egemenliğini millet adına koruyup kollamakla yükümlü devlet organları arasında en yüce yargı organı olan Anayasa Mahkememizin özel bir yeri ve görevi olduğundan şüphe yoktur.

Rejimin meşruiyeti konusunda 18 Nisan 1981 tarihli toplantıda sorulan soru ve cevap :

Soru : Niçin eski politikacıları Kurucu Meclisin ve onu takiben kurulacak parlamentonun dışında tutmayı planlıyorsunuz?

Cevap : Türkiye'yi geçtiğimiz eylül ayındaki duruma getirmiş olan politikacıların Kurucu Mecliste ve onu takip edecek parlamentoda yer almaları uygun olmayacaktır. Kaldı ki, bu milletin arzusuna da uygun olmaz.

Soru : Eski politikacıları saf dışı bırakmanız gelecek rejimin meşruiyetini bir ölçüde haleldar etmez mi?

Cevap : Parlamentoya giren bir insan ile hayat boyu sürecek bir sözleşme imzalanmıyor. Mevcut kanunlarda bile parlamentoya girmek isteyenler için bazı şartlar mevcuttur.

Cumhurbaşkanlığı seçimi hakkında Sayın Evren neler söylüyor?

16 Eylül 1980 tarihli basın toplantısı :

Soru : Cumhurbaşkanı seçimi turlarının mevcut sistemde aksadığı görüldü. Yeni bir Anayasa hazırlanacağı veya Anayasanın aksayan yönleri düzeltileceğine göre, cumhurbaşkanı seçiminin süratle yapılmasını sağlayacak yeni bir düzenleme söz konusu mudur?

Cevap : Çok iyi bir noktaya temas ettiniz. Demokratik ülkelerde biliyorsunuz, cumhurbaşkanlığı seçimi, vaktiyle bizde olduğu gibi tıkanmış ama her ülke buna çare bulmuş. Bizde bu çare maalesef bulunamamış. Çünkü iyi niyete dayanılarak yapılmış, ama her şeyde iyi niyet kâfi gelmiyor. Bazı müeyyidelerin konması lazım. Yakında biliyorsunuz, Yunanistan'da bir seçim yapıldı ve üç oturumda eğer seçilemezse, meclis feshediliyordu. Buna benzer, bunun aynı demiyorum ama bir usul getirilmek suretiyle cumhurbaşkanlığı seçiminin böyle uzun süre bekletilmeden kısa zamanda yapılmasını sağlayacak kanuni tedbirler alacağız. Ayrıca, milletvekillerinin de istedikleri zaman Meclise gelip istedikleri zaman gitmeleri veya yoklamada bulunduktan sonra ayrılıp gitmeleri gibi üzücü ve milletin nazarında hoş görülmeyen kısımları düzenleyecek tedbirleri de almak niyetindeyiz.

Cumhurbaşkanı seçilmek istiyor musunuz? sorusuna cevap : 23 Mayıs 1981 Washington Post.

Soru : Cumhurbaşkanlığını düşünüyor musunuz?

Cevap : Bu aşamada size şunu söylemek isterim ki, parlamenter demokratik sistem yeniden Türkiye'de sağlam temeller üzerine oturtulmadan önce hiçbir karara varacak değilim. Müdahale, benim Cumhurbaşkanı olmam için değil, iç savaşı önlemek için gerçekleştirildi. Cumhurbaşkanlığı seçimi için şartlar normale döndüğü zaman halkın isteği ve eğilimi doğrultusunda hareket edeceğim.

24 Haziran 1982 Zonguldak konuşması :

Ve bizim bu gezilerimizi bazı kötü niyetli kişiler, seçim propagandalarına benzetiyorlar. Bizim seçilmeye ihtiyacımız yok. Biz sağ oldukça, sıhhatte oldukça vazifemizi yaparız ama rey dilenmeyiz.

24 Haziran 1982 tarihinde Sayın Evren Zonguldak'ta yapmış olduğu aynı konuşmada bakınız ne diyor :

Bugün akşam donanmaya geçerek bu tatbikatı da izlemiş olacağım. Yurt savunması için ne yapmak lazımsa yapıyoruz. Bu kadar işlerimizin arasında onu da elbet ihmal etmiyoruz.

18 Nisan 1981 Financial Times gazetesinin sorusu ve cevap :

Soru : Parlamenter düzenin teessüsüne ne zaman izin vermeyi düşünüyorsunuz?

Cevap : Bu safhada bir zaman tasrih etmek uygun olmaz.

Soru : Tespit etmiş bulunduğunuz sahfalara göre en aşağı 2 yıla ihtiyaç var. Bütün bu safhaları 5 yıldan az bir zaman içinde tamamlamış olacağınızı söyleyebilir misiniz?

Cevap : Herhangi bir zaman veremem.

Soru : Avrupa'dan istediğiniz nedir?

Cevap : Demokrasiye dönmek hususunda söz vermiş bulunuyoruz. Bizim halkımızın bize karşı gösterdiği aynı itimat ve inancı dış ülkelerin de bize göstermelerini bekliyoruz. Avrupa'daki dostlarımızın yardım etmeleri halinde demokrasiye dönüş süreci daha hızlı olacaktır. Fakat attığımız her adımı kösteklerlerse bu iyi sonuçlar vermeyecektir. Kıbrıs harekâtını müteakip Amerika'nın koymuş olduğu silah ambargosunun umulanın tersi bir sonuç vermiş olduğunu gördünüz.

Soru : Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılacak mısınız?

Cevap : Bir şey demek için çok erken. Millet ne arzu ederse onu yaparım.

'12 Eylül yeniden olur mu?..' sorusuna Sayın Evren, 'Olur...' diyor.

17 Nisan 1982 Balıkesir konuşması :

Siyasi partiler yine olacaktır. Yeni kurulacak bu partiler, ne kadar iyi yolda olursa, memleketin idaresi de o kadar iyi ve istikbali parlak olur. Aksi halde 12 Eylül öncesi duruma geliriz.

Birçok vatandaşımda bir korku ve tereddüt var. Bize soruyorlar; 'ya siz gittikten sonra yine aynı noktaya gelirsek ne yaparız?' diye. Hiç korkmayınız. Bu topraklar sahipsiz değildir. En büyük sahibi ve hakiki sahibi sizlersiniz. Yurdumuzu tekrar aynı noktaya getirenleri, kulaklarından tutup temizleyeceksiniz: Unutmayınız ki, bu ülkeyi koruyacak sizlerle beraber diğer güçler de vardır. Elbette o güçler de memlekete, millete sahip çıkacaktır. Bugüne kadar ecdat yedigârı bu toprakları çiğnetmeyen bu güçler, bundan sonra da çiğnetmeyecektir.

12 Eylül öncesine dönmek istemiyorsak ne yapmak lazım?.

Bu husus Sayın Evren'in 3 Nisan 1982 tarihli Bursa nutkunda şöylece yer alıyor :

> Ancak, eğer bir daha 12 Eylül öncesini yaşamak istemiyorsak, demokrasinin bir fazilet rejimi olduğunu, karşılıklı hoşgörü, sağduyu, toplum menfaatlerinin kişisel menfaatlerin üzerinde tutulması, hakların olduğu kadar sorumlulukların da olduğu hususunun benimsenmesi gibi temel davranışların içimizde yer etmesine dayandığını unutmayalım.

12 Eylül öncesine dönmek istiyor musunuz? sorusu, sonradan çok kullanılacak, âdeta bir müeyyide, bir tehdit, bir şantaj haline getirilecektir.

28 Aralık 1985 radyo bülteni :

> Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Türk milletinin artık iyiyi ve kötüyü anladığını, anarşi ve terör ortamına yeniden dönülmesine izin vermeyeceğini belirterek, böylece 12 Eylüllerin tekrarlanmayacağına inandığını söyledi.
>
> Cumhurbaşkanı Kenan Evren,
>
> Yeter ki sağlanan huzur ve güven ortamı devam ettirilsin. Türkiye olarak her güçlüğün altından kalkarız, dedi.
>
> Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 12 Eylül sonrasında yurt çapında yaptığı konuşmalarda demokratik sisteme dönülmesinden sonra çıkarılacak kanunları delmek ve Anayasayı da değiştirmek isteyenler çıkabileceğini söylediğini hatırlattı.
>
> Askeri müdahalelerin iyi netice vereceğini hiçbir zaman söylemediğini bildiren Cumhurbaşkanı,
>
> — Ama ülke kötüye gidiyor, bütünlüğü de bozuluyorsa, asker karışmayacak diye bir şey olmaz, şeklinde konuştu.
>
> Anarşi ve teröre seyirci kalanların, şimdi harekâta karşı çıktığını bildiren Cumhurbaşkanı, şöyle devam etti :
>
> — Takdiri size bırakıyorum. Artık milletimiz iyiyi kötüyü anlamıştır. Anarşi ve teröre müsaade etmeyecektir. Türkiye o ortama dönmeyecektir. 12 Eylüller de tekerrür etmeyecektir.

12 Eylülün tekerrür etmeyeceği beyan ediliyor. Ama, şarta bağlanıyor. Ülke kötüye giderse, tekerrür eder, deniyor. Burada açıklık gerektir. Biz sistemi savunuyoruz. Devlet fikrini ve devlet sistemini savunuyoruz.

Silahlı Kuvvetler devletin içindedir. Şayet, devletin yapamadığını, Silahlı Kuvvetler yapar, diyorsak, devleti Silahlı Kuvvetlerden ayırıyor ve devletin tekniğini bozuyoruz. Bu takdirde devleti çalıştıramayız.

İlk nazarda 'Ülke kötüye gidiyor, bütünlüğü de bozuluyorsa, asker karışmayacak diye bir şey olmaz' şeklindeki beyan doğru gibi gelir. Bunun temelinde yanlışlık vardır. Böyle bir düşünceye saplanılırsa, askerin karışmasını gerektirecek şartlar her zaman çıkar. Çünkü, asker kendisini devletin dışında sayarsa böyle olur. Devletin içinde sayarsa, görevi öyle de olsa, böyle de olsa asker yapacağına göre bu şartlar çıkmaz. Bu çelişkinin izalesi lazımdır. Denecek olan şey, devlet ülkeyi tehlikeye sokacak her hareketin karşısında varlığını korur ve huzuru, sükûnu, güvenliği sağlar, kanunları hâkim kılar. Bunu, askeri dahil tüm organlarıyla yapar. Buna inanmadıkça, müdahale hevesini, müdahale beklentisini ortadan kaldırmak devleti işletmek mümkün değildir.

Sayın Evren 1986 yılbaşı mesajında şunları söylüyor :

> Birbirimizi kırmakla, karalamakla nasıl ki bugüne kadar bir noktaya varamamışsak bundan sonra da bir yere varamayız. Daha müreffeh ve güçlü bir Türkiye' nin yaratılması için kişisel beklenti ve saplantılardan uzak el ele ve gönül birliği içinde çalışmalıyız. Milletçe benimsediğimiz ve kişiliklerimizin ayrılmaz parçası haline gelen demokratik sistemi bir daha yozlaşmayacak şekilde korumayı veya yaşatmayı başta gelen görev saymalıyız. Sorunlarımıza bu sistem içerisinde etkili çözümler bulunabileceği umudunu kaybetmemeliyiz.
>
> Türkiye'yi çok yakın bir dönemde yaşadığı iç savaşın eşiğine getiren nedenler arasında önemli yeri olan 'polemik'lerden, hırçınlıklardan, hoşgörüsüzlükten ve 'dediğim dedik' tutkusundan kendimizi kurtarmalıyız.
>
> İçine sinmeyenler bulunsa da şunu kabul etmeliyiz ki; geçmiş tecrübelerden de yararlanarak, demokrasi-

miz bütün kurumlarıyla sağlam ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulmuş, bugüne kadar bu yolda büyük mesafeler alınmıştır. Bu gerçeği görmemezlikten gelmek ne kişiye, ne de milletimize yarar sağlar. Unutmayalım ki; gerçeklere vicdanların kapatılmak istendiği bir toplumda sevgi, saygı ve kardeşlik duygularının gelişmesi zordur.

Bu söylenenlere katılmamak mümkün değil. Ancak devlet, vatandaşlarının bir kısmına imtiyaz tanır bir kısmına da hasım olursa, acaba Sayın Evren'in bu beyanlarının inandırıcılığı olur mu?

18 Şubat 1986 tarihinde Sayın Evren Kars'ta yapmış bulunduğu konuşmasında, şunları söylüyor :

Bana da çeşitli şeyler söylüyorlar. Ben aldırış ediyor muyum? İstediği kadar söylesin. Memlekette demokrasi vardır. Söz hürriyeti vardır. Yazı hürriyeti vardır, yazar. Yeter ki hakaret etmesin küfür etmesin. Mesele burada. Mesela birisi çıkıyor diyor ki, bugünkü Cumhurbaşkanı diyor, seçimle gelmemiştir diyor. Ben seçilmemişim. Anayasa ile beraber sizler beni seçmemişsiniz de, ben zorla gelmişim gibi, onu söyleyebiliyor. Ama yüzde 92 oyla, hele Karslıların yüzde 97 buçuk oyuyla hem beni, hem Anayasayı seçtiğini de sayın vatandaşlarım ben bundan alınmıyorum. Bunlar söylenir. Sizler de böyle şeylerden kızmayınız, sinirlenmeyiniz ve geniş yürekliliğinizi muhafaza ediniz.

Bunu susan Türkiye yerine, konuşan Türkiye'ye doğru açılan bir pencere sayıyorum.

Türkiye'de bugün, demokratik rejimin bütün müesseseleri var. Bu doğrudur. Ancak, bu müesseselerin içi boştur. Kaynakta siyasi kusur ile maluldürler. Hür ve demokrat Türkiye böyle olmaz. Gerçek demokrasi, ancak kaynaktaki siyasi kusurların izalesi ile şeklen mevcut bu müesseseleri fiilen de, demokratik yapmakla mümkündür. İçlerini doldurmak icap etmektedir.

Bu, serbest bir ortamda, milletin hür iradesine dayanan bir seçimle mümkündür. Ne kadar erken olursa olsun, o kadar ülke yararınadır.»

SONUÇLAR

«Son sorunuzla ilgili olarak düşüncelerim bundan ibaret değildir.

12 Eylül ne dedi, ne yaptı gibi bir soruya, 12 Eylülün dokümanlarıyla ve herkesin gözü önünde olup bitenlerle mümkün mertebe objektif cevaplar vermeye çalıştım.

Askeri müdahaleler, şayet, ülkenin meselesini çözse 'üstün rejim' olurlar ve başka rejim aranmaz.

Askeri müdahalelerin Türkiye'ye yarar sağlamadığını söylemek kimseyi incitmemelidir. Zira, müdahalelerin liderleri de eninde sonunda aynı şeyi söylüyorlar.

Müdahaleler, devleti tümüyle silkeliyor. Milletin rejime, devlete ve kendi haklarına inancını zayıflatıyor. Halkı siyasetten uzaklaştırıyor. Eşitsizliklere ve haksızlıklara sebep oluyor. Bir endişe ve korku ortamı yaratıyor. İddiası ne olursa olsun, bu böyle oluyor. Buna müdahalelerin şok etkisi demek gerek. Bu etkinin ortadan kaldırılması zaman alıyor.

Eninde sonunda, kalıcı olan, normal rejime dönüleceğine göre, her defasında bu böyle olacağına göre, rejimi kesintisiz işletmeyi düşünmek, müdahalelere övgü ve yergi düzenlemekten daha iyidir. Müspet olan da budur. İyiye kötü, kötüye iyi denilmesi kadar bir toplumun başına gelebilecek pek az vahim durum vardır. Bu dalalettir, yanılmadır, şaşkınlıktır. Neticesi bezginlik ve ümitsizlik olur.

Eninde sonunda ulaşılacak olan çareyi, değersiz saydığımız takdirde onu aramanın mantığı olmaz.

Esasen, askeri müdahaleler hiçbir zaman, hiçbir ülkede başladığı gibi bitmez. İçerisinde iktidar ihtirası olmayan askeri müdahale de hemen hemen yok gibidir.

Nitekim, Sayın Evren 12 Eylülün lideri olarak 'hiçbir karşılık beklemeksizin' diye, işe başlamış ve Anayasaya koydurduğu bir maddeyle Cumhurbaşkanlığını tasdik ettirerek Çankaya'ya varmıştır. Bunun ne çeşit arzuları kamçılayacağı ilerde görülecektir. Bir konuşmasında, 'Bekleyen der-

viş, muradına ermiş'; 'Bak biz bekledik, muradımıza erdik' diyerek, kendi durumunu ortaya koymaktadır.

'Yeniden 12 Eylül olur mu?' sorusu, Sayın Evren'e çeşitli zamanlarda sorulmuştur. Dış basın mensupları sormuştur. Sayın Evren, çeşitli konuşmalarında bu konuya temas etmiştir. Sayın Evren, artık yeniden 12 Eylül olmaz, diyor. Ama hemen ondan sonra, 'Ama ülke kötüye gidiyor, bütünlüğü de bozuluyorsa, asker karışmayacak diye bir şey olmaz' diyor.

Bu husus 28 Aralık 1985 tarihli radyo bülteninden kamuoyuna da, duyuruluyor.

Buradan şu netice çıkar:

Demek ki, asker müdahalesi, yeni müdahaleleri önlemiyor. Onlara yeniden kapı açıyor. Bu hususu devletin düşünmesi lazımdır. Bunu da, devlet hiç düşünmüyor.

Türkiye'nin yakın geçmişini çok iyi değerlendirme ihtiyacı vardır.

Türkiye devletin tekliğini yeniden kurabilmelidir. Üstün irade ve üstün yasayı yeniden dokunulmaz hale getirebilmelidir. Dokunulmazlık gerekçe tanımayan bir hususdur.

Türkiye'de iktidarlar kansız, kavgasız, hilesiz, entrikasız, millet iradesiyle gelip, millet iradesiyle gidebilmelidir.

Rejimin ve devletin vasisi, sadece millet olmalıdır. Son söz milletin olmalıdır. Her şey onun hakemliğinde hallolmalıdır.

Türkiye, Silahlı Kuvvetlerinin devletin içinde yerini ve yetkisini mutlak manada belirleyebilmeli ve onu koruyabilmelidir.

Türkiye'nin Silahlı Kuvvetleri milletin güvenliği, ülkenin bütünlüğü ve bekası için bir ikincisi olmayan müessesedir. Bu müesseseyi asli vazifesinin dışındaki görevlere sokarak, eskitmemek lazımdır. İdari kadrolar, siyasi kadrolar yenilenebilir. Hele siyasi kadrolar gelirler, yıpranırlar, giderler. Yerlerine yenileri gelir. Ama Silahlı Kuvvetler yıpranırsa, bunun neticesi mutlaka felakettir. Silahlı Kuvvetleri en çabuk, en kestirme yoldan yıpratacak hareket, Silahlı Kuvvetlerin siyasete sokulmasıdır.

Müdahale beklentisi olan bir memlekette, devleti işletmek mümkün değildir. Kim suçlu diye aramaktan ziyade, mutlaka bu gerçeğin üstüne eğilmek devleti ve rejimi işler hale getirmek lazımdır.

12 Eylül öncesinde kanunları ve nizamı hâkim kılmada içerisine düşülen durumu kimse istemez. O durumu ikide bir vatandaşın önüne koyarak, Anayasa ve hukuk devletinin yıkılması gerekçesi yapmak, halkı demokrasiden uzaklaştırmak oluyor. Türkiye'de bugünkü durum odur.

Bu mantıktaki çarpıklık şudur:

Kimse kanunsuzluk ve nizamsızlıktan hoşlanmaz ve onu savunmaz. Onun devamını da kimse istemez. İstenilen, kanun ve nizam hâkimiyetinin hukuk devleti, demokratik rejim ilkeleri içerisinde sağlanabilmesidir. Eğer hukuk devleti ve demokratik rejim, kanun ve nizam hâkimiyetini sağlamaya yetmiyorsa, o zaman bu sistemden vazgeçmek lazım gelir. Yalnız burada bir soru var. Başka ülkelerde yetiyor da, niye Türkiye'de yetmiyor? Türkiye neyi ispata çalışıyor?

Demokrasinin güçsüzlüğünü mü?

Bu bir beyhude gayret olur. İnsanlık tarihi aksini söylüyor.

Kötülüğün kaynağı demokrasi, hak, hukuk ve hürriyetler değildir.

Hürriyet, adalet, hak mağlup edilemeyen, modası geçmeyen, eskimeyen değerlerdir. Bunlara ters düşenlerin hali hüsrandır.

Türkiye, 12 Eylül müdahalesinden ne kazanmıştır? Ne kaybetmiştir?

Tabii ki, kanun nizam hâkimiyeti sağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin güçsüzlüğü değil, güçlülüğü ortaya çıkmıştır. Bu gücün daha önce niye ortaya konulamadığı gelecek için önemli bir sorudur.

Anarşi, terör, yıkıcılık, bölücülük ortadan kaldırılmıştır. Ama, demokrasinin de beraberce ortadan kaldırılmasıyla bu mümkün olmuştur. Bu, ağır bir bedeldir.

Türkiye yeniden demokrasiye de geçememiştir. Bunun sebebi, siyaseti yeniden teşkilatlandırmada hatalar yapılmış olmasıdır. Bu hataların başında, siyaset ve siyasetçi düşmanlığına yönelinmesi gelir.

Türkiye'yi rahatsız eden çetelerdir. Siyaset ve siyasetçiler değildir.

Sayın Evren'in 12 Eylül günü yaptığı konuşmada, siyasi kadrolara bir ceza uygulamayacağı beyan olunmasına rağmen, bu söz tutulmamıştır.

Bu 'kahtı rical'dir. Devleti fakirleştirmiştir.

Siyasi partilerden vazgeçilmeyeceğine göre, siyasi partiler kapatılmamalı idi. Siyasi partilerin kapatılmadığı ve kapatılmayacağı yine Sayın Evren tarafından birçok kere söylendiği halde, 12 Eylülden 13 ay sonra, siyasi partilerin kapatılması bugünkü sancıların sebebidir. Burada da söz tutulmamıştır.

Siyasi partilerin bir kusuru var idiyse, bu ortaya konulmalı ve partileri mutlaka Anayasa Mahkemesi kapatmalı idi.

Ben partilerin hiçbirisinin kapatılmamasını savunurken, 20 senelik siyasi ömründe 17 sene Genel Başkanı bulunduğum Adalet Partisinin başına gelene yanarım. Çünkü,

ADALET PARTİSİ:

1. İnsan haklarına dayalı, hürriyetçi, demokratik düzenin bütün kaidelerine sadakatle bağlı kalmıştır.

2. Meşruiyete, her şeyin meşru zeminlerde cereyan etmesine, meşru yollardan gidilerek, meşru vasıtalara başvurularak, mücadeleye büyük önem atfetmiştir.

3. Her şeyin açıkta, aleni, herkesin gözü önünde cereyan etmesine sadakatle bağlı olmuştur.

4. Hakka, adalete en yüksek derecede bağlı kalmıştır. Adaletsizliğe, haksızlığa, zulme alet olmamıştır.

5. Türk milletinin tarihine, milli ve manevi değerlerine en yüksek derecede sahip olmuştur.

6. Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne sadakatle bağlı olmuştur.

7. Devleti, hukuk devleti olarak işletmeye azami gayret sarf etmiştir. Kanun ve nizamları, devletin kanun kuvvetleri ile hâkim kılmasına, azami itina göstermiştir.

8. Türk milletinin vermediği hiçbir iktidara talip olmamıştır. İktidarların kansız, kavgasız, entrikasız, hilesiz değişmesini savunmuştur.

9. Ülkenin dış menfaatlerini iyi hesaplamış, iyi savunmuştur.

10. Hürriyet içinde, topyekûn kalkınmanın mümkün olduğunu ispatlamıştır. İstikrar içinde büyümenin mümkün olduğunu göstermiştir.

11. Cahillik, fakirlik, işsizlik ve çaresizlik ile, amansız bir mücadeleyi başarılı bir şekilde vermiştir.

12. Medeniyetin nimetlerini, yurdun her köşesine götürme, sosyal adalet ve sosyal güvenliği gerçekleştirme ve yaygın hale getirme, gelir dağılımını düzeltme, bölgeler arası kalkınmamışlık farkını giderme konularında başarılı mücadele vermiştir.

13. Ülkenin altyapısını geliştirme konusunda önemli hizmetler yapmıştır.

14. Eğitim, sanayileşme ve tarım alanlarında önemli hizmetler yapmıştır.

Türkiye güdümlü rejim arayacağına, hür ve serbest rejime dayanan demokrasiye geçebilmeli idi. Bu husus da Sayın Evren tarafından çeşitli zamanlarda ifade olunmuştur. Ama bu söz de tutulmamıştır. Güdümlü rejim milletle devlet arasındaki köprüleri yıkmıştır. Devleti de felç haline getirmiştir. Demokrasinin büyük müesseselerini yaralamıştır.

Görülüyor ki, başlangıçla bitiş arasında çok büyük farklar vardır.

Ülke bu sarsıntıdan daha pek çok şey kaybetmiştir. Bunları rakama dökmek mümkün değildir. Rakama dökülecek hususlar vardır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

1. 7 sene devam eden ve hâlâ devam etmekte olan enflasyon, bugün boyutları henüz tümüyle bilinemeyen büyük yaralar açmıştır. Bunların tamiri uzun yıllar alacaktır.

2. Türkiye fukaralaşmıştır. 1980'de adam başına 1360 dolar olan milli gelir, 1985'te 1000 doların altına düşmüştür.

3. Büyük halk kitleleri pahalılık ve yoksulluğun altında ezilmiştir. Hayat çekilmez hale gelmiştir.

4. Çalışan nüfusun yüzde 55'i tarımda olan Türkiye'de, tarım geriye gitmiş, köylü fukaralaşmıştır ve sesini çıkaramamıştır.

5. Türkiye gelir dağılımı en bozuk 12 ülke arasında 5. sırayı işgal etmektedir.

6. Türkiye parasını eskitmiştir. 5 sene zarfında başka ülkelerin paraları dolar karşısında yüzde 100 civarında değer kaybederken, Türk parası yüzde 700 civarında değer kaybetmiştir.

7. Türkiye sanayileşmesini durdurmuştur.

8. Türkiye'de işsizlik fevkalade yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

9. Türkiye üretim kapasitesine önemli bir ilave yapamamıştır.

10. Türkiye altyapısına önemli bir ilave yapamamıştır.

11. Türkiye'nin, dış borçları, iç borçları katlanmıştır.

12. Türkiye bugün büyük meselelerinden hiçbirini halletme yolunda değildir. Hangi meselesini, ne yaparak, ne zaman halledebileceğini de bilmemektedir.

Türkiye'de devlet, siyasi, sosyal ve moral bir müessese olduğu halde, bu fonksiyonların bir kısmı bugün işlememektedir.

İçinde ikilik ve eşitsizlik bulunan bir Anayasayı, çeşitli yasaklamalar getiren kanunları bulunan bir Türkiye'de bunalımın sona erdiğini söylemek mümkün değildir. Çare, milletin kaderine bizzat el koymasıdır. Devletin devlet gibi olmasıdır. Her şeyin açıkta, aleni, herkesin gözü önünde çereyan etmesi ve rüşvet, irtikap ve iltizamdan kurtulmanın yolu tümüyle açık rejimdir.

Türkiye hür ve demokrat bir ülke olmaya devam etmelidir ve hürriyet içinde refahı mutlaka bulabileceğine inanmalıdır.

Türkiye zaman ve kan kaybını durdurabilmelidir.

Bunları söylemeyi ben bir vicdan görevi sayıyorum.»

DIŞ DÜNYANIN ÇELİŞKİLERİ

«12 Eylül müdahalesinden sonra Avrupa Konseyi Türkiye'deki 'demokratik durumu' irdeledi, eleştirdi ve kimi kararlar açıkladı. Bu durum, bir açıdan batının Türkiye'ye bakışını içeriyordu. Bu karar dizisini nasıl değerlendirdiniz bugüne dek?.»

DEMİREL — «Bir sonuca varmadan önce Avrupa Konseyinin 12 Eylül 1980'den sonra aldığı kararlara bakalım isterseniz. Bu kararların askeri müdahaleyle ilgili yanlarını alt alta yazalım.»

«Buyrunuz..»

DEMİREL — «1980 tarihli ve 904 sayılı Avrupa Konseyi tavsiye kararı, 1 Ekim 1980:

Madde 1 — Türkiye'de meydana gelen askeri müdahale dolayısıyla, Konsey çok ciddi şekilde kaygılıdır. Bu durum, Konsey statüsünün 3'üncü maddesiyle bağdaşmaz.

Madde 2 — Türkiye'de meydana gelen bunalımın bizzat demokratik müesseseleri güçlendirerek ve demokratik prensipleri ve kanunları hâkim kılarak çözülmesi lazımdı.

Madde 3 — Askeri liderlerin kısa zamanda normal demokratik hayata dönüleceğine dair niyetlerini beyan etmeleri göz önünde tutularak ve Avrupa Konseyi üyeliğinin temel şartının demokratik sistem olduğu unutulmadan...

Madde 7 — Seçilmiş parlamenterlerin gözaltına alınmış olmasından kaygı duyarak, sebep ne olursa olsun, kimin tarafından olursa olsun demokratik sistemin ortadan kaldırılmasının kesinlikle Avrupa Konseyi prensiplerine aykırı olduğunu beyan ederek...

10/A — Türk hükümetinin Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonuna saygılı olmasını,

10/B — Tutuklanmış bulunan bütün parlamenterlerin, çok ciddi sebepler mevcut değilse, derhal salıverilmelerini,

10/C — Demokratik sisteme derhal dönülmesi için tedbirler alınmasını, bu maksatla siyasi partilerin serbestçe

kurulmasını, sendikaların, diğer demokratik teşekküllerin ve basının serbestçe faaliyet göstermelerini, talep eder.

Bu yapılmazsa;

Madde 11/B — Avrupa Konseyinin statüsünün 8'inci maddesine göre hareket edilmesini Bakanlar Konseyine tavsiye ederler.

11 — 1981 tarihli ve 757 sayılı Avrupa Konseyi tavsiye kararı, 5 Ekim 1981:

Madde 2 — Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu durumun Avrupa Konseyi şartlarına uymadığını beyan ederek, halkın serbest iradesine dayanan demokrasinin ihyası için,

6/İ — Her türlü gayreti göstermesini ve yeniden yapılacak seçimlere bütün eski siyasi parti temsilcilerinin katılmasını talep eder.

III — 1982 tarihli ve 765 sayılı Avrupa Konseyi tavsiye kararı, 29 Ocak 1982:

Madde 4 — Türkiye'de bugünkü durumun Avrupa Konseyi şartlarına uymadığını beyan ederek,

Madde 10 — Siyasi partilerin kapatılıp, mallarına el konmuş olmasını takbih ederek,

Madde 12 — Siyasi partilerin kapatılmasını önleyerek, serbestiyet yolundaki bütün engellerin kaldırılmasını talep eder.

IV — 1982 tarihli ve 286 sayılı Avrupa Konseyi tavsiye kararı, 6 Ekim 1982:

Madde 2 — 70 sayılı kararla, politikacıların susturulmasından üzüntü duyarak,

Madde 10 — Aynı kararla bütün vatandaşların susturulmasından üzüntü duyarak,

Madde 11/C — Referandumun demokratik kaidelere uygun şekilde yapılmasını talep eder.

V — 1983 tarihli ve 794 sayılı Avrupa Konseyi tavsiye kararı, 27 Ocak 1983:

Madde 5 — Referandum için serbestçe kampanya yapılması ve Anayasanın son şeklinin tartışılmasının önlenmesi ve General Evren'in Anayasa referandumuyla Cumhurbaşkanı sayılması hususlarında üzüntülerini bildirerek pek çok kimsenin, eski milletvekilleri de dahil, seçim dışında kalmasından kaygı duyarak,

Madde 20/İİİ — Türkiye'deki insan haklarını koruyan, gerçek demokrasi için çalışan bütün grupları destekleyerek, siyasi partilerin organizasyonunda her türlü serbestiyeti arayarak,

Madde 22 — Hakiki demokrasiye dönülmesinin, Türkiye hükümetinden, bütün üye ülkelerin talep etmesini ister.

VI — 1983 tarihli ve 803 sayılı Avrupa Konseyi tavsiye kararı, 30 Eylül 1983:

Madde 2 — Bu zamana kadar yaptığımız uyarıların hiçbirisinin dikkate alınmadığını düşünerek,

Madde 22/İİİ — Siyasi partilerin serbestçe oluşmasına mani olunduğunu,

Madde 7 — Demokrasiye dönüşün pek çok engele maruz kaldığını,

Madde 9 — Üye devletlerin serbest bir ortamda hür seçim yapmayı taahhüt ettiklerini göz önünde tutarak,

Madde 12 — Bu şartlar altında, 6 Kasımda yapılacak seçimlerin sonucunun Türk halkını temsil etmeyeceğini beyan eder.

VII — 1984 tarihli ve 822 sayılı Avrupa Konseyi tavsiye kararı, 10 Mayıs 1984:

Madde 4 — Kasım 1983 tarihinde yapılan seçimlere bazı partilerin sokulmamış olması ve bazı Türk vatandaşlarının namzetliklerinin kabul edilmemiş olması Avrupa Konseyi statüsüne uygun değildir. Bu ancak, gelecekte yapılan seçimlerle çözülebilir.

Madde 16 — Avrupa Konseyi Türk halkının iradesine uygun olarak Türkiye'de demokratizasyonu teşvik edecek ve durumun Avrupa Konseyi şartlarına uygun hale gelmesine yardımcı olacaktır.

VIII — 1980 tarihli ve 840 sayılı Avrupa Konseyi tavsiye kararı, 23 Nisan 1980:

Madde 3 — Siyasetin ve parlamenter hayatın normalleştirilmesine doğru atılmış adımları ilerleme sayarak bundan memnuniyetini beyan eder.»

«Galiba Türkiye ile ilgili Avrupa Konseyi karar özetlerinin sıralanması sona erdi.»

DEMİREL — «Evet.»

«Peki, şimdi bu diziyi bir özete bağlayıp sonuç çıkarmayacak mısınız?»

DEMİREL — «Çıkaracağım ve batının Türkiye'deki demokratik gelişmeyle ilgili serencamı da ortaya çıkacak sanırım. Şimdi kararları özetleyip bir sonuca varayım:

1. 1 Ekim 1980 tarihli ve 904 sayılı tavsiye kararında Avrupa Konseyi 'Türkiye'deki bunalımın demokrasi içerisinde çözülmesini istiyor. Bir an evvel demokrasiye dönülmesi üzerinde duruyor. Mevcut durumun Avrupa Konseyi şartlarına uymadığını' ifade ediyor.

2. 5 Ekim 1981 tarihli 575 sayılı tavsiye kararında ise, 'Türkiye'deki durumun Avrupa Konseyi şartlarına uymadığını ve halkın hür iradesine dayanan demokrasiye, bir an evvel dönülmesi gerektiğini ve 1980 öncesindeki siyasi parti yönetici veya temsilcilerinin siyaset dışı tutulmaması icap ettiğini' beyan ediyor.

3. 28 Ocak 1982 tarih ve 765 sayılı tavsiye kararında ise; 'Yine Türkiye'deki durumun Avrupa Konseyi şartlarına uymadığını, siyasi partilerin kapatılmış ve mallarının müsadere edilmiş olmasını üzüntüyle karşıladığını ve hazırlanan Anayasa taslağının serbestçe tartışılması icap ettiğini ve referandumun serbestçe yapılmasının icap ettiğini, bütün engellerin kaldırılması gerektiğini' ifade ediyor.

4. 6 Ekim 1982 tarihli ve 286 sayılı tavsiye kararında ise; '70 sayılı kararın eski siyasetçileri ve halkı susturmuş olmasından' şikâyet ediyor. Referandumun serbest bir kampanyayla yapılması gerektiğini tekrarlıyor.

5. 27 Ocak 1983 tarihli ve 794 sayılı tavsiye kararında ise; 'Referandumun teknik bakımdan usulüne uygun yapıldığını fakat serbest tartışma, serbest kampanyaya müsaade edilmediğini General Evren'in de bu referandumla, Cumhurbaşkanı sayılmasını üzüntüyle karşılıyor.'

6. 30 Eylül 1983 tarihli ve 803 sayılı tavsiye kararında ise, 'Bu zamana kadar söyledikleri şeylerin hiçbirisinin dikkate alınmadığını, böylece yapılacak seçimin Türk halkını temsil etmeyeceğini' açıkça ilan ediyor.

7. 10 Mayıs 1984 tarihli ve 822 tavsiye kararında ise, 'Partiler ve kişiler üzerine konulan kısıtlamaların seçimin demokratik karakterini zedelediğini ve Avrupa Konseyi statüsü ile bir problem getirdiğini ancak bunun gelecek seçimlerde düzelebileceğini' ifade ediyor. Böylece, her şey yanlıştır, ama neticesi doğru gibi bir karara varıyor.

8. 23 Nisan 1985 tarihli ve 840 sayılı kararında ise her şeyin iyiye gittiğini, siyasetin ve parlamenter hayatın normalizasyonuna doğru önemli gelişmeler meydana geldiğini ifade ederek, âdeta, 'Böylece yapılacak seçim Türk halkını temsil etmez' dediği, 6 Kasım seçimleri üzerine koyduğu gölgeyi kaldırıyor. Bu zamana kadar söylediklerinin tümünü unutuyor. Gerçek demokrasi, hakiki demokrasi tabirlerini kullanan Avrupa Konseyi bütün tavsiye kararlarında meydana koyduğu telkinlerin dinlenilmemesinden şikâyet ederken sonra onların kaale alınmamış olmasını âdeta memnuniyetle karşılıyor.

İşte, Avrupa Konseyi çıkmazı..»

«12 Eylül 1980 müdahalesi karşısında ABD'nin çizgisi ne olmuştur?

DEMİREL — «Bu çok önemli bir soru.

Afganistan ve İran'da meydana gelen olaylar sonrasında, Amerika telaşa kapılmış ve demokratik medeni âlemle müştereği olan, hürriyetçi demokrasiyi ön planda tutmaktan vazgeçmiş, kendi yanında olmak şartı ile, o ülkenin idaresini geri planlara bırakmıştır.

Aslında, geçen 40 sene zarfında Amerika'nın dış politikasında, önemli değişiklikler olmuş, bilhassa Vietnam mağlubiyetini takiben, Amerika yeniden infiratçılığa doğru kaymıştır.

Türkiye ile Amerika arasında anlaşmalar vardır. Bunların en önemlisi de, NATO Anlaşmasıdır. NATO Anlaşmasının özü, 'Anlaşmayı imza eden devletlerin hürriyet ve serbestiyeti, insan haklarına dayanan sivil idareyi muhafaza ve müdafaa için bir araya gelmiş' olmalarıdır.

Tabii ki, bir ülkede müdahale oluyorsa bu, bir süre için dahi olsa NATO Anlaşmasının bu şartına aykırıdır.

ABD, Türkiye'deki 12 Eylül müdahalesini heyecanla ve alkışlarla karşılamışlardır.

Avrupa Konseyi gibi, 'Evet, kan dökülüyordu. Keşke bunu, demokrasiyi ve demokratik prensipleri ortadan kaldırmadan halledebilse idiniz' gibi bir tavır takınmamıştır.

Müdahalenin olduğu gün Pentagon'daki sevinci, oradaki görevlilerden birisinin diğerine; 'yoor boys done it —sizinkiler nihayet yaptılar,—' şeklindeki ifadesinde bulmak mümkündür.

Amerika için Türkiye'de demokrasi olup olmaması, o kadar önemli değildir. Onun dediğinden çıkmayan, borçlarını muntazam ödeyen bir idare olması kâfidir.

Hürriyet Abidesinin kaidesinde Lincoln'un 'Güvenlik için hürriyetten vazgeçenler, kısa zamanda ikisinden de olurlar' yazılıdır.

Lincoln, 'Halkın halk için, halk tarafından' idaresi olan hükümet şeklinin savunucusudur.

Mr. Reagan, Türkiye'deki askeri yönetimi hep övmüştür. Diğer taraftan Reagan, 20 Ocak 1985 tarihli konuşmasında; 'Dünyada fakirliği mağlup etmenin ve sulhü korumanın tek ümidi, hürriyettir' demektedir.

Amerika Dışişleri Bakanı Mr. Shultz ise, 22 Şubat 1985 tarihli konuşmasında, bu fikri hararetle savunmaktadır.

Mr. Shultz, 2 Ekim 1985 tarihinde yapmış olduğu bir konuşmada ise, realiteyi kabullenmek gerektiğini, kendi savundukları prensipleri bazen ihlal edilmiş dahi olsa, kendi menfaatleri icabı görmemezlikten gelebilecekleri anlamında sözler söylemiştir.

Mr. Haig, Dışişleri Bakanı iken, Brüksel'de yaptığı bir toplantıda İngiliz Guardian gazetesinin muhabirinin; 'Amerika (double) çift standart kullanmıyor mu?' şeklindeki bir sorusuna sinirlenerek cevap vermiştir.

Amerika'nın Türkiye'nin içişlerine karışmasını, herkesten çok ben istemem. Ancak, Amerika'nın tavrı hep, 'müdahale alkışçılığı' olarak esasen Türkiye'nin içişlerine karışmak şeklindedir.

Amerika, Türkiye'nin bir an evvel gerçek demokrasiye dönmesinde de sıcak bir arzu göstermemiştir.

Burada önemli olan mesele, Türkiye ile Amerika arasındaki işbirliğinin temeli olan ortak değerdir. Bu ortak değer (Common Value) yaşamazsa, bu işbirliğinin gerekçesi ne olacaktır?

Amerika, 12 Eylül müdahalesi ile ilgili olarak, çift standart kullanmış ve Avrupa'ya da, çift standart kullandırtmıştır. Bu da, Türkiye'nin gerçek demokrasiye geçişini geciktirmiş ve depolitizasyona bir ölçüde sebep olmuştur.»

——oOo——

Evet ve Hayır...

Dostum Cüneyt Arcayürek kırk yıllık gazetecidir; ama maşallahı var. Mavi gözlerini basın dünyasında açtı Cüneyt, 19 yaşında matbaa mürekkebine bulaştı. Bu meret insana bir kez bulaştı mı çıkmaz; Zeki'nin deterjanıyla çitilesen de kâr etmez. O gün bugündür haber peşinde koşuyor Arcayürek, dur durak bilmeden, soluk soluğa.

Ancak beni şaşırtan Cüneyt'in üç kuşak boyu süren maratonu değil, üstüste yayımladığı kitapları. *"Cüneyt Arcayürek Açıklıyor"* dizisinin sekizinci cildi de çıktı:

"Müdahalenin Ayak Sesleri: 1978-1979"

Günlük haber yarışı içinde nasıl da zaman bulup, bu kitapları hazırlıyor Cüneyt Arcayürek?

Arcayürek'in erdemi, holding gazetecisi olmamakta direnmesidir. Babıâli'de bu kişiliği koruyan kaç gazeteci kaldı? Patronun kapısına kâhya yazılıp eline kalem alanlar öylesine çoğaldı ki gerçek gazeteciliğin onurunu korumak bile büyük sorun oldu.

★

Bizim Türkiye'de görünmeyen yönetim *"iyi saatte olsunlar"*ın elindedir. Bu yüzden iki çeşit gazete okuru oluştu. Bunlardan birincisi "saf", ikincisinin "kulağı kesik." Saf, satırları okur; kulağı kesik, satır aralarını okur. Kolay mı gazete okuru olmak? Yasal engeller, yasal olmayan engeller, olağanüstü hal, sıkıyönetim, holding sansürü gibi çeşitli eleklerden geçtikten sonra gazeteye giren haber, yorum, köşeyazısının kıymeti harbiyesi nedir?

Çoğu zaman "kulağı kesik okur" bile bir olayın ardındaki gerçeği, aradan yıllar geçtikten sonra öğreniyor.

★

Arcayürek'in kitaplarını okurken, bir gerçek gözüme çarptı. Türkiye'de sorunlar çözülmüyor, yıvışıyor, aşılmıyor, büyüyor. Özellikle ABD ve Sovyetler arasında sıkışıp kalan ülkemizde iki süperin ilişkilerinden doğan dertler büyüdükçe büyümekte...

İkinci Dünya Savaşı ertesine kadar yeryüzünde tek sosyalist ülke Sovyetlerdi. Bu tek sosyalist devletin tek dostu da Atatürk Türkiyesi. Savaştan sonra durum değişti; sosyalist ülkeler çoğalırken Sovyetler yalnızlıktan kurtuldu; Türkiye de Amerika'nın yanına kayarak konum değiştirdi.

Bu süreç uzun bir öyküdür.

Ne var ki İran'da Şahlık rejimi yıkılınca doğan boşluğu ABD'nin Türkiye ile doldurmak istemesi 1979'dan bu yana olaylara yeni bir anlam kattı.

O günden bu yana Amerika ile Türkiye arasında trafik büsbütün yoğunlaştı; gidenin gelenin, askerin, sivilin hesabı belli değil. Gizli ya da açık pazarlıklar bitmiyor, durulmuyor. Türkiye, Sovyetlere karşı Amerikan stratejik füzelerinin rampası olmaktan sakınmaya çabalıyor; Washington bastırıyor. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinde bu iki kaynaşmanın izleri görülüyor.

★

Cüneyt Arcayürek'in son kitabından anladığıma göre İran depreminden sonra Türkiye'ye yönelik Amerikan isteklerine ne Ecevit, ne de Süleyman Demirel "evet" demişler. Önemli bir konu olarak U-2 casus uçakları da bu dönemde gündemin başında yerini alıyor.

Sovyetler üzerinde, casus uçuşları yapmakla yükümlü U-2 casus uçaklarının Türkiye'ye ilişkin tatsız bir anısı var. U-2'ler 1956 yılından beri İncirlik'te üslenmişlerdi. Sovyetler üzerine uçuş yapan pilot Powers'in uçağı 1 Mayıs 1960 günü düşürülünce Moskova'nın tepkisi büyük oldu; olay bütün dünyada yankılandı. Pablo Neruda'nın *"Yaşadığımı İtiraf Ediyorum"* adlı anı kitabında bile U-2'den söz açılır. Pilot Powers'i düşüren topçuya hangi kitapları okuduğunu sormuşlar:

"Puşkin ve Neruda" demiş.

Anılar anıları çağrıştırıyor.

★

Amerika ile Türkiye arasındaki ilişkiler öyle bir noktaya geldi ki Ankara'daki hükümetin başı, Washington'un isteklerine *"bir dereceye kadar evet"* diyebiliyor, ama *"hayır"* dediği yerde de *"gözden çıkarılıyor."*

Bugün de aynı kural geçerli; bakalım bizimkiler nereye kadar *"evet"* diyebilecekler.

İlhan Selçuk

ISBN 975-494-145-9
90.06.Y. 0105. 0214

kapak baskısı pan matbaacılık ankara 12 14 22

KİTAP
200 61731
KDV dahil 3000 lira
1,490,000 TL